

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(1453 — 1924)

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΚΑΙ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρχ. 88.60

Βιβλίοσημον καὶ Φόρος Ἀναγκαστ. Δανείου δραχ. 30.30

Ἀριθ. ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 33418

Ἀριθ. ἀδείας κυκλοφορίας 53415

5/9/34

ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΣ

ΒΙΒΛ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

1934
ΧΩΡ
15Τ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(1453 — 1924)

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΕΤΑ 45 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε' ΚΑΙ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ

ΒΡΥΞΕΛΛΕΙΟΝ ΤΗΣ 'ΕΣΤΙΑΣ',

— 'Οδός Σταδίου — 46α

1934

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου
τῆς «Ἑστίας».

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(1453 - 1924)

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Σχέσεις κατακτητῶν Τούρκων καὶ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος ἦτο κράτος μὲ θεοκρατικὴν κυβέρνησιν. Συμφώνως δὲ μὲ τὴν ἰσλαμικὴν θρησκείαν μία μόνη νόμιμος ἀρχὴ ὑπῆρχεν εἰς αὐτό, ἡ τοῦ διαδόχου τοῦ προφήτου (χαλίφη), εἰς δὲ μόνος νόμος, ὁ τοῦ ἱεροῦ βιβλίου (Κορανίον), τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ ἱερὰ ἱστορία περιλαμβάνουσα τὰ δόγματα τῆς πίστεως καὶ κῶδιξ πολιτικὸς περιέχων τὴν νομοθεσίαν τοῦ κράτους. Εἰς τὸ κράτος αὐτὸ ὅλοι οἱ πιστεύοντες εἰς τὸ Ἰσλάμ (μοσλίμ ἢ μουσουλμάνοι) ἦσαν ἴσοι, πολῖται ἅμα καὶ στρατιῶται. Οἱ μὴ μουσουλμάνοι ἀπεκλείοντο καὶ οὐδενὸς ἀπέλانون δικαιώματος ἀνθρωπίνου. Ἐξαιρέσεις ἐγένετο μόνον διὰ τοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπίστευον μὲν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κορανίου, ἀλλ' ἦσαν λαοὶ τῆς Βίβλου καὶ ἐπίστευον εἰς τοὺς ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Χριστοῦ συμπεριλαμβανομένου ἢ μὴ προφήτας, δηλ. διὰ τοὺς χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἰουδαίους. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπεβάλλετο πόλεμος ἐξολοθρεύσεως, ἃν δὲν προσήρχοντο εἰς τὸ Ἰσλάμ, εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἰουδαίους ἐπετρέπετο νὰ ζοῦν ἐν τῇ ἰσλαμικῇ πολιτείᾳ ἐξαγοράζοντες τὴν ζωὴν των διὰ τοῦ φόρου «χαράτζι». Ἐθεωροῦντο δὲ οὗτοι ὄχι δοῦλοι, ἀλλ' ἔθνος

ὑποτελές, προσηρημένον εἰς τὸ ἰσλαμικὸν κράτος καὶ ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον κράτος θρησκευτικόν.

Αὕτῃ ἦτο ἡ ἀρχή, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθησαν αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς ἰσλαμικῆς πολιτείας καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ζώντων χριστιανικῶν λαῶν. Σύμφωνα δὲ μετὰ αὐτὴν αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες ἀπέλαυνον πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων καὶ ὑπέκειντο ὡς πρὸς ὅλας τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀκόμη τὰς ποινικὰς εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν ἐπισκόπων των, οἱ ὅποιοι ὡς ἡγεμόνες δὲν ἐπλήρωνον φόρον. Ἐπομένως σύμφωνα μετὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπετέλεσε πραγματικῶς *κράτος ἐν κράτει*, ὁ δὲ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης, ἀνεγνωρίσθη ὡς *ἐθνάρχης*. Ἀνεγνωρίσθη δηλ. οὗτος ὄχι μόνον θρησκευτικὸς, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἀρχηγός· εἰς αὐτὸν δὲ ὑπῆχθησαν καὶ ὅλα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη, ὅσα ὑπέταξαν οἱ Τοῦρκοι (Σέρβοι, Βούλγαροι, Βλάχοι).

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Μωάμεθ Β' προστατεύων οὕτω τὴν ἑλληνικὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅτι προσέτι παρεσκεύαζεν ἐν ὅπλον ἠθικὸν ἐναντίον τῆς παπικῆς Εὐρώπης. Εἶναι ὡσαύτως πιθανὸν ὅτι καὶ ὁ Μωάμεθ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτὸν πολιτικοὶ ἄνδρες τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, διέβλεπον εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον δύναμιν κοινωνικὴν ἀναγκασιότατην διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐημερίας τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ ὁ κυριώτερος λόγος τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς τοῦ κατακτητοῦ ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ χαρακτήρ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἐν ᾧ ὅμως ἡ μωαμεθανικὴ ἐξουσία κατὰ τύπους ἐπέτρεπε πλήρη ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν εἰς τοὺς κατακτηθέντας χριστιανούς, συνάμα ἐπέβαλλεν εἰς αὐτοὺς ὄρους, διὰ τῶν ὁποίων καθίστα τὸν βίον των ἀφόρητον. Πρῶτον ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον μέρος τῶν κτημάτων των. Ἐκ τούτων ἄλλα μὲν παρεχωρήθησαν εἰς Τοῦρκους ἀξιοματικούς, ὡς τιμάρια εἰς ἀμοιβὴν των ὑπηρεσιῶν, ἃς προσέφερον κατὰ τὸν πόλεμον, ἄλλα δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα βακούφια εἰς τζαμιά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀλίγα ἀπομείναντα εἰς τοὺς χριστιανούς κτήματα οὗτοι δὲν ἐθεωροῦντο ἰδιοκτηταί, ἀλλὰ ἀπλῶς νομεῖς, ἦσαν δ' ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν τόσους φόρους, ὥστε μόλις κατ' ὀλίγον ἐξ αὐτῶν νὰ ἀποζοῦν. Ἐπειτα ἡ μωαμεθανικὴ δεσποτεία ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς χριστιανούς περιορισμοὺς καταπιεστικούς καὶ ἐξευτελεστικούς, ἀντικειμένους εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ στοιχειωδευτάτου ἀνθρω-

πισμοῦ. Πλὴν τοῦ φόρου τοῦ χαρατζίου ἐπεβάλλετο εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ ἔχουν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν, νὰ μὴ καλοῦν τὸν λαὸν διὰ κωδωνοκρουσίας εἰς προσευχήν, νὰ διαφέρουν τῶν Μωαμεθανῶν κατὰ τὰ χρώματα τῆς ἐνδυμασίας, νὰ μὴ μετέρχονται ὁρισμένα ἔργα, καὶ μυρία ἄλλαι καταπιέσεις καὶ δουλικοὶ ἐξευτελισμοί. Ἐκτὸς τούτων οἱ κατακτηθέντες οὐδαμοῦ εὗρισκον δικαιοσύνην. Προσερχόμενοι ἢ προσαγόμενοι ἐνώπιον τοῦ Τούρκου δικαστοῦ οἱ ῥαγιαδες ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένοι. Ἡ τιμὴ τῶν, ἡ ζωὴ τῶν, ἡ περιουσία τῶν ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Βλέπων ὁ ῥαγιαὺς αὐξανομένην τὴν περιουσίαν του καὶ τὰ τέκνα του προκόποντα εἰς ὑγείαν καὶ κάλλος, ἀντὶ νὰ χαίρῃ, κατείχετο ὑπὸ μεγάλης ἀνησυχίας, μὴ κεντήσουν τὴν ὄρεξιν τοῦ Τούρκου Ἀγᾶ.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄξιον ἀπορίας ὅτι αἱ ἀφόρητοι αὗται καταπιέσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ ἄλλους μὲν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἠνάγκασαν νὰ φύγουν, τοὺς μὴ ἔχοντας σταθερὸν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἔκαμαν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν, ἀπὸ δὲ τοὺς παραμείναντας πιστοὺς εἰς τὴν χώραν καὶ τὰ πάτρια πολλοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραποῦν εἰς τὰ ὄρη, ὅπου ὑφίσταντο μὲν παντοίας στερήσεις, ἦσαν ὅμως ἐλεύθεροι καὶ ἄνθρωποι. Οἱ λοιποὶ τέλος ἀπώλεσαν πᾶσαν διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν. Ἐνεκα ὅλων τούτων φυσικὰ ἡ μὲν χώρα ἡρημώθη, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία αὐτῆς κατεστράφη, τὰ γονιμώτερά της ἐδάφη ἔμενον ἀκαλλιέργητα, ὁ δὲ ἑλληνισμὸς δεινῶς ἐδεκατίσθη.

2. Μείωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ μείωσις ὄντως, τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνισμὸς ὑπέστη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας, εἶναι φοβερά. Τὰ δὲ αἷτια αὐτῆς ὑπῆρξαν πολλὰ καὶ ποικίλα.

Πρῶτον οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν λογίων καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ' ἰδίως μετ' αὐτήν, νομίζοντες ἀδύνατον τὴν μετὰ τῶν Τούρκων συμβίωσιν, ἐξήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ συνετέλεσαν μὲν, ὥς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὸ νὰ ἀναζωπυρῇσουν εἰς τὴν Δύσιν τὴν σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, συνετέλεσαν ὡσαύτως εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρουν τὴν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος συμπάθειαν τῶν λογιωτέρων τάξεων τῆς Εὐρώπης ἀλλ' ἀφῆκαν τὸ ἔθνος ἄνευ διδασκάλων, ἔνεκα δὲ τούτου ἐπεκράτησεν ἐπὶ πολὺ εἰς αὐτὸ δεινὴ ἀμάθεια.

ἐλληνισμοῦ εἶναι δυσυπολόγιστος, διότι τὸ ἐν ἑκατομμύριον αὐτὸ ἀντιπροσωπεύει ἰσαριθμους οἰκογενείας.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἐκούσιος ἐξισλαμισμὸς δὲν ἐπέφερε μικοτέραν μείωσιν τοῦ ἑλλην. πληθυσμοῦ. Πρωτὸς λόγος προκαλέσας τοῦτον εἶναι, ὅτι οἱ σουλτᾶνοι κατ' ἀρχὰς τὰ μεγαλύτερα ἀξιώματα ἀπέ-
ναιμον κατὰ κανόνα εἰς τοὺς ἐξωμότας. Οἱ πλεῖστοι τῶν μεγάλων
βεζυρῶν, τῶν ἐπιφανεστάτων στρατηγῶν καὶ ἄλλων ἀνωτέρων
τοῦ κράτους λειτουργῶν ἦσαν ἐξωμόται. Δεύτερος δὲ σπουδαί-
οτος λόγος τοῦ ἐκουσίου ἐξισλαμισμοῦ πολλῶν ἦτο ὁ πόθος τῆς
ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν ἀφορήτων καταπιέσεων. Εἰς τὴν Ἀλβανίαν
ιδίως τὸ πλῆθος τῶν προσελθόντων ἀθρόων εἰς τὸν μουαμεθα-
νισμόν ἦτο παμμέγιστον.

Παρ' ὅλον ὅμως αὐτὸν τὸν δεκατισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυ-
σμοῦ καὶ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως καὶ ἐκ τοῦ ἐκουσίου ἢ ἀκούσιου
ἐξισλαμισμοῦ, τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ παρέμεινε πιστὸν εἰς
τὴν χόραν του καὶ διέσωσε τὸ ἔθνικόν του φρόνημα. Αὐτοῦ δὲ
τὴν ὀργάνωσιν ἤδη θὰ ἐξετάσωμεν, ἵνα ἐξηγηθῇ, πῶς κατόρ-
θωσαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοιαύτην δουλείαν νὰ διατηρήσουν τὸν
ἔθνισμόν των καὶ ἐπὶ τέλους νὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν αὐτῆς.

3. Ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἀνέκαθεν ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐν τῇ Ἀνατολῇ προσλα-
βοῦσα τὸν ἀστικὸν ὀργανισμόν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων,
ὀργανώθη καὶ πολιτικῶς διὰ τῆς ἱεραρχίας τῶν διαφόρων ἀξιο-
μάτων καὶ τῆς κατὰ τὰ διάφορα αὐτὰ ἀξιώματα διανομῆς τῆς
ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Οἱ αὐτόνομοι δὲ τῆς ἐκκλησίας θεσμοὶ
συνεδυάσθησαν ἁρμονικῶς πρὸς τοὺς θεσμοὺς τοῦ κράτους καὶ
ἐσχηματίσθη ἐκκλησία ἐλευθέρα εἰς κράτος ἐλεύθερον. Αὐτὴ
λοιπὸν ἡ διοικητικὴ αὐτονομία τῆς ἑλλην. ἐκκλησίας καὶ τὰ μετ'
αὐτῆς συνδεόμενα δικαιώματα τοῦ κλήρου διετηρήθησαν καὶ μετὰ
τὴν κατάκτησιν, ὥς ἐκ τῆς φύσεως δὲ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ
ὀσμανικοῦ κράτους καὶ ἐπεξετάθησαν.

Οὕτω εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλλωσιν ὁ κατακτητὴς διέταξε νὰ προ-
χειρισθῇ κατὰ τὰ περὶ τούτου εἰθισμένα πατριάρχης τῶν χρι-
στιανῶν ἢ μᾶλλον τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν ἐπίσημον ὀνομασίαν
τῆς Ἑλλην. Αὐτοκρατορίας, ὁ **Γεώργιος Σχολάριος**, ὁ ὁποῖος
ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ ἐναντίον τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν φρο-

νήματά του. Είχε δὲ μέγα συμφέρον ὁ κατακτητὴς νὰ διατηρῇ ἄσβεστον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ ἔχη νὰ φοβῇται ἐπέμβασιν τῆς Δύσεως ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου ἐξετελέσθη. Ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ χειροτονία τοῦ νέου πατριάρχου ἔγινε κατὰ τὰς ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων συνηθείας, ἀλλ' ὅχι εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, διότι οὗτος εἶχε μεταβληθῇ εἰς τζαμίον, ἀλλὰ εἰς τὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἐκεῖ συναθροισθέντες τινὲς ἐκ τῶν πλησιέστερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐδρευόντων ἀρχιερέων καὶ οἱ περιληφθέντες κληρικοὶ καὶ ὁ λαὸς ἐχειροτόνησαν πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, μετονομασθέντα Γεννάδιον. Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ σουλτάνος προσκαλέσας αὐτὸν εἰς γαῦμα εἰς τὰ ἀνάκτορα τὸν ὑπεδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς, ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν πολλὰ προνόμια, καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του προσέφερεν εἰς αὐτὸν ἰδιοχείρως **σκῆπτρον** (πατερίτσαν) χρυσοῦν ὡς σύμβολον τῆς ἐξουσίας του, ὅπως ἔκαμνον οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες. Ἐπειτα χάριν τιμῆς τὸν συνώδευσε μέχρι τῆς αὐλῆς τῶν ἀνακτόρων καὶ τὸν ἐβόηθησε νὰ ἀναβῇ ἐπὶ πολυτελῶς στολισμένου ἵππου, διέταξε δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἄρχοντας νὰ τὸν συνοδεύουν μέχρι τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπως ἄλλοτε ἔπραττεν ἡ Σύγκλητος.

Ποῖα ἀκριβῶς ἦσαν τὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα προσέθεσεν ὁ κατακτητὴς εἰς τὰ μέχρι τοῦδε προνόμια τοῦ πατριάρχου, ἂν ταῦτα προφορικῶς ἢ διὰ γραπτῆς διαβεβαιώσεως (βερατίου) ἀπενειμήθησαν, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἐκ τοῦ βερατίου ὅμως, τὸ ὁποῖον ἐδίδετο βραδύτερον εἰς τὸν ἐκάστοτε νέον πατριάρχην συνάγομεν ὅτι: α') ὁ πατριάρχης ἀνεγνωρίζετο ὡς ὑπέρτατος ἄρχων ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, δυνάμενος κατὰ τὴν κρίσιν του νὰ καθαιρῇ ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους· β') ὁ πατριάρχης ἦτο ὑπέρτατος ποινικὸς δικαστὴς ὅλου τοῦ κλήρου. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν λαϊκῶν εἶχε δικαστικὴν δικαιοδοσίαν ὅχι μικράν. Αὐτὸς ἐδίκαζεν ὅλας τὰς εἰς τὸν γάμον ἀναφερομένας ὑποθέσεις τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ καὶ ἐκείνας ἐκ τῶν ἀστικῶν ὑποθέσεων, ὅσας αὐτοὶ οἱ διάδικοι ᾔθελον νὰ ὑπαγάγουν ὑπὸ τὴν κρίσιν του· γ') ὁ πατριάρχης ἐδικαιοῦτο νὰ φορολογῇ ὅχι μόνον τὸν κλῆρον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαϊκοὺς καὶ νὰ συντηρῇ ἀστυνομικοὺς φύλακας· δ') εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἐπετρέπετο ἡ κατοχὴ ὅλων τῶν ἀνέκαθεν διὰ τὴν λατρείαν ὠρισμένων κτιρίων καὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς διὰ τὰ ὁποῖα οὐδένα φόρον ἐπλήρωνε· καὶ ε') οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἠδύναντο νὰ κατηγο-

ρηθοῦν παρὰ μόνον ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ πάλιν μόνον κατόπιν συναινέσεως τοῦ πατριάρχου.

Διὰ τῶν προνομίων τούτων, τὰ ὁποῖα ἠϋξάνοντο ἢ ἡλαττοῦντο ἐκ τῶν περιστάσεων, ὁ πατριάρχης δὲν ἀνεγνωρίζετο μόνον ὡς ἐκκλησιαστικὸς τοῦ ἔθνους ἄρχων, ἀλλὰ καὶ ὡς **πολιτικός**, πραγματικὸς **ἐθνάρχης**, ὅπως καὶ ἐλέγετο ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Ἡ δὲ δικαιοδοσία του δὲν ἐπεξετείνετο μόνον εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ὅλους τῆς Ἀνατολῆς, Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ τοὺς ὀρθοδόξους Ἀρμενίους. Ὡς ἐθνάρχης δὲ ἦτο ἀντιπρόσωπος τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἐνώπιον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, μετὰ τῆς ὁποίας ἐπεκοινωνεῖ διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ προνόμια ταῦτα τῆς ἐκκλησίας πολλὰκις παραβιάζοντο. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀφηρέθη ἀπὸ τοῦ πατριάρχου ὁ παραχωρηθεὶς ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, μεταβληθεὶς εἰς τζαμίον. Τὸ πατριαρχεῖον ἔκτοτε περιπλανηθὲν εἰς διαφόρους ναοὺς ἀφαιρουμένους ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατέληξε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸν ἐν Φαναρίῳ εὐτελεῖ ναὸν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ὅπου ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ μέχρι σήμερον. Τῆς παραβιάσεως ταύτης τῶν προνομίων κυριωτάτη βεβαίως αἰτία ὑπῆρξεν ἡ ἀνθαιρεσία τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, ἐναντίον τῆς ὁποίας ὁ πατριάρχης δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ. Ἀλλὰ συγχρόνως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι εἰς τὴν παραβίαν τῶν προνομίων συνέτεινεν ἡ φιλαρχία καὶ ἡ διχόνοια τῶν ἡμετέρων. Μὲ ὅλας ὁμως τὰς παραβιάσεις, ὁ πολιτικὸς ὁργανισμὸς τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἰσχυρότατος καὶ ἡ ἐπιρροὴ αὐτοῦ εἰς τὸ ἔθνος μεγάλη.

Ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ὅλου ὁργανισμοῦ τῆς ἐκκλησίας ἵστατο ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ὁ ἀντικαταστήσας τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα ἐν τῇ διοικήσει τοῦ ὅλου ἔθνους. Αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχιερέων διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ κέντρου τὰς τύχας ὅλου τοῦ δουλωμένου γένους. Ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας οἱ κατὰ τόπους ἱεράρχαι, ἐθνάρχαι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας των θεωρούμενοι. Ἐξ αὐτῶν δὲ πάλιν ἐξηρτῶντο οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων καὶ ὁ κατώτερος κληρὸς. Πάντες οὗτοι ἀποτελοῦντες ἄλυσιν ἱεραρχίας ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τοῦ δεινοπαθοῦντος λαοῦ, προστατεύοντες αὐτὸν κατὰ τῶν ἀνθαιρεσιῶν τῆς τουρκικῆς διοικήσεως καὶ χύνοντες βάλσαμον παρηγορίας εἰς τὰς πληγὰς του, φροντίζουσιν περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς του καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεώς του, καὶ ἐν γένει συγκατα-

τοῦν ἄσβεστον ἅφ' ἑνὸς μὲν τὸ μῖσος πρὸς τοὺς τυράννους, ἅφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα.

Ἡ ἐκκλησία λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ κιβωτὸς τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἔθνους. Εἰς αὐτὴν δὲ πρωτίστως ὀφείλεται ἡ διατήρησις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ.

4. Οἱ Φαναριῶται.

Ἡ ἀνάδειξις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς κέντρον ὃχι μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ πολιτικόν τοῦ δουλεύοντος γένους, ὅπως ἐλέγετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τὸ ἔθνος, προσκάλεσεν, ὥς ἦτο φυσικόν, καὶ τὴν περὶ αὐτὸ συγκέντρωσιν ὅλων τῶν λογίων καὶ προσχόντων, οἱ ὅποιοι διεξῆγον τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις. Οὔτοι πάντες, ἐπειδὴ κατόικουν εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Φανάριον, εἰς τὴν ὁποίαν, ὥς εἵπομεν, ἐγκαθιδρύθη τὸ πατριαρχεῖον, ὠνομάσθησαν **φαναριῶται**, καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κυβερνῶσαν ἀριστοκρατικὴν τάξιν τοῦ ἔθνους. Δὲν ἦτο ὅμως ἡ ἀριστοκρατικὴ αὕτη τάξις ἡ παλαιὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας. Ἐκείνη ἐξέλιπεν ἢ μεταναστεύσασα εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἐξολοθρευθεῖσα ὑπὸ τῶν κατακτητῶν. Αὕτη ἐσχηματίσθη μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς τὴν ἐκ νέου ὑπὸ Ἑλλήνων συνοικισθεῖσαν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ φαναριῶται οὔτοι δὲν περιορίσθησαν εἰς τὸ νὰ διεξάγουν μετὰ τῶν κληρικῶν τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ κατόρθωσαν κατὰ μικρὸν νὰ καταλάβουν ἐπίσημον θέσιν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

Ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ προσλαμβάνῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της χριστιανούς ὥς **γραμματικούς**, ὅπως ἐλέγοντο, διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν πραγμάτων τοῦ κράτους. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀνίκανοι νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν προτέραν διοίκησιν τοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν ἐμπειρίαν καὶ ἐπιτηδειότητα τῶν κατακτηθέντων. Ἰδίως ἠναγκάσθησαν νὰ μεταχειρισθῶν αὐτοὺς εἰς τὰς λογιστικὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ καὶ μάλιστα εἰς τὰς διπλωματικὰς μὲ τὰ γειτονικὰ χριστιανικὰ κράτη. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ συνθῆκαι καὶ ἡ διπλωματικὴ ἀλληλογραφία τοῦ τουρκικοῦ κράτους κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι συντεταγμένα. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται θέσεις δὲν εἶχον πολιτικὴν σπουδαιότητα. Οἱ ὀθωμανοὶ σουλτᾶνοι εἰς

τὰς σχέσεις των μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη δὲν ἡσθάνοντο κατ' ἀρχὰς τὴν ἀνάγκην ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ὑπηρεσίας σπουδαίας, διότι ἐφέροντο μὲ ὑπεροψίαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τοὺς εὐρωπαίους ἡγεμόνας. Ἐπομένως τὸ ἔθνος δὲν ἐπωφελήθη ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως ταύτης τῶν ἡμετέρων. Ἀλλῶς τε οἱ γραμματικοὶ οὗτοι ἦσαν ἄνθρωποι μέτριοι καὶ ἀμαθεῖς. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀθλιότητος τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν συνέτασσον τὰς συνθήκας καὶ τὰ διπλωματικά ἔγγραφα. Ἐν τούτοις τινὲς πολλαχῶς διὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν μὲ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ἐφάνησαν χρήσιμοι εἰς τὸ ἔθνος.

Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν. Ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἶχεν ἀναζωπυρωθῇ ἡ παιδεία τοῦ γένους, ἐπομένως ἐμορφώθησαν νέαι γενεαὶ πεπαιδευμένων καὶ ἐπιτηδείων ἀνθρώπων. Ἐξ ἄλλου τότε αἱ πρὸς τὴν Εὐρώπην σχέσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους κατέστησαν συχνότεραι καὶ πολυπλοκώτεραι, καὶ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην διεσπινέων, δυναμένων νὰ ἐννοοῦν τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ ἱκανῶν νὰ διεξάγουν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν. Τούτους λοιπὸν ἐλάμβανον οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι μόνον ἐσπούδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ τὴν τουρκικὴν ἐγνώριζον ἄριστα. Οὗτοι τώρα, ὥς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνατιθεμένου εἰς αὐτοὺς ἔργου, ἀπέβαινον μυστικοὶ σύμβουλοι τοῦ Κράτους καὶ σχεδὸν ἀνεπίσημοι ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ πολλάκις ἐπέμποντο καὶ ὥς πρέσβεις πρὸς συνομολόγησιν συνθηκῶν. Ὀνομάζοντο δὲ **μεγάλοι διερμηνεῖς** ἢ **ἐξ ἀπορρήτων**. Πρῶτος ἐκ τούτων ὑῆρξεν ὁ Παναγιωτάκις Νικούσιος, ἄλλοι δὲ κατόπιν οἱ Μαυροκορδαῖτοι, ἐκ τῶν ὁποίων περιφημότερος ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδαῖτος, ὁ πρῶτος λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, οἱ Καλλιμάχαι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Σοῦτσοι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουροῦζαι, οἱ Ράλληδες, οἱ Ἀργυρόπουλοι, οἱ Ἀριστάρχει. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι κατὰ μικρὸν ἀπετέλεσαν εἶδος λαϊκῆς ἀριστοκρατίας, ἡ ὁποία, ὥς συνδεομένη μετὰ τῶν κρατούντων, ὑπερήσπιζε τὰ γενικὰ συμφέροντα τῶν ὁμογενῶν καὶ ἰδίως τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπροστίταυε τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τοῦ ἔθνους ἰδρύματα.

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλου τρόπου ἡ ἀριστοκρατικὴ αὕτη τάξις ἀπέβη ἔθνηκῶς ὠφέλιμος. Αἱ παραδουνάβιοι ἐπαρχίαι τῆς Βλαχίας καὶ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μολδαύιας, ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος ἦσαν ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἰθαγενῶν ἡγεμόνων, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐντόπιοι αὐτοὶ ἡγεμόνες συχνὰ ἔκαμνον ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἔπαυσε νὰ διορίζη ἐντοπίους ἡγεμόνας καὶ διώριζεν ὡς τοιούτους Ἑλλήνας φαναριώτας διαπρέφοντας εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ φαναριῶται οὗτοι, ἐρχόμενοι εἰς τὰς παραδουναβεῖους χώρας ὡς ἡγεμόνες, παρελάμβανον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπένεμον τὰ διάφορα ἀξιώματα τῶν ἡγεμονιῶν, εἶχον σωματοφυλακὴν καὶ χωροφυλακὴν ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ἐν γένει κατήρτιζον περὶ ἑαυτοὺς αὐτὴν ἑλληνικὴν. Προσέτι δὲ ἴδρυσαν σχολεῖα ἑλληνικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκάλουν διδασκάλους περιφήμους διὰ τὴν παιδείαν τῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς αὐτὰς τῶν ἡγεμόνων ἐπίσημος γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ, ἡ ἐγχώριος ἀριστοκρατία τῶν βογιάρων ἠναγκάζετο καὶ ἐκ συμφέροντος καὶ λόγῳ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς θέσεώς της νὰ μιμῆται τὴν αὐτὴν τοῦ ἡγεμόνος καὶ νὰ ἐκπαιδεύεται ἑλληνιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ καθόλου νὰ ζῇ. Ἐκτὸς τούτου καὶ μέγα πλήθος Ἑλλήνων εἴτε χάριν ἐμπορίου, εἴτε χάριν ἐκπαιδεύσεως ἔσπευδεν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῶν ἡγεμονιῶν. Ὅστε αἱ ἡγεμονίαι κατήντησαν ἀληθῆ κέντρα ἑλληνισμοῦ καὶ κράτη ἑλληνικά μᾶλλον ἢ βλαχικά. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἑξελληνισμὸς τῆς χώρας δὲν ἔγινε, διότι ὁ λαὸς ἀπετελεῖτο ἐκ δουλοπαροίκων ἐργαζομένων εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐπατριδῶν, καὶ ἐπομένως ἡ ἑλληνικὴ μόρφωσις δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ μέχρις αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἡ εἰς τὰς ἡγεμονίας μεγάλη ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ κίνησις συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἔκαμε τὰς χώρας αὐτὰς ἐν ἑκ τῶν ὀρμητηρίων τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Οὕτω οἱ φαναριῶται διὰ τῆς προστασίας τῶν ἔθνικων συμφερόντων τῆς ἑλλήν. ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὴν Κων(σταντι)νὴν καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Αἱ αὐταὶ αὐτῶν εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρά των εἰς Κωνσταντινουπόλιν ὑπῆρξαν τὰ κέντρα ὅπου συνεζητήθη πολλάκις ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ δουλεύοντος ἔθνους καὶ ἐδημιουργήθη ἡ *μεγάλῃ ἰδέα*.

5. Αἱ κοινότητες.

Εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ ὅχι ὀλιγώτερον
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν πολιτικὴν ἀριστοκρατίαν συνετέλεσεν ἡ **κοινοτικὴ τοῦ ἔθνους ἀνεξαρτησία**.

Ὁ ὀργανισμὸς τῶν κοινοτήτων ὑπῆρξε προῖον γνήσιον τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων. Ἐχει τὴν ἀρχὴν του εἰς τὰ αὐτόνομα ἀστικά πολιτεύματα τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ταῦτα μεταρρυθμιζόμενα σύμφωνα μὲ τὰς ἐκάστοτε περιστάσεις διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατόπιν ἐπὶ τῆς Ἑλλην. αὐτοκρατορίας. Ἡ ὁσμανικὴ λοιπὸν κυριαρχία εὔρε τὰς κοινότητας προὑπαρχούσας καὶ σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτῆρά της νὰ θεωρῇ τοὺς κατακτηθέντας ὡς ἀποτελοῦντας κράτος ἴδιον, τὰς διετήρησεν. Καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίᾳ ἐπομένως πᾶσα πόλις καὶ πᾶν χωρίον εἶχον τοὺς ἰδιαιτέρους τῶν ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ἐκλεγόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν χριστιανῶν ὀνομαζόντο **δημογέροντες ἢ προεστοί**, τουρκιστὶ δὲ κοτσαμπάσηδες. Αὐτοὶ διόκουν τὰς κοινότητας καὶ ἔκρινον ὡς διαιτηταὶ τὰς ἀστικάς διαφορὰς (τὰς ποινικάς ἔκρινεν ὁ ὀθωμανὸς δικαστής, καδῆς ἢ μολλάς). Αὐτοὶ προσέτι διεχειρίζοντο τοὺς κοινοτικούς φόρους καὶ διένεμον εἰς τὰς οἰκογενείας τοὺς πληρωτέους διὰ τὸ δημόσιον φόρους ἀναλόγως τῶν πόρων τῶν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ φυσικοὶ προστάται καὶ σύμβουλοι παντὸς καταδιωκομένου ἢ καταπιεζομένου κατοίκου τῆς κοινότητος. Καὶ τέλος αὐτοὶ μετεἶχον τῆς διοικήσεως τῆς ὅλης ἐπαρχίας ὡς σύμβουλοι ἢ πάρεδροι τοῦ ὀθωμανοῦ διοικητοῦ εἴτε οἱ ἴδιοι εἴτε δι' ἀντιπροσώπων.

Ὁ ὀργανισμὸς ὅμως τῶν κοινοτήτων δὲν ἦτο εἰς ὅλας ὁ αὐτός, οὐδὲ ἦσαν αἱ κοινότητες ἀπηλλαγμέναι τῶν ἐπεμβάσεων καὶ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν τυράννων. Εὐτυχέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ὀρειναὶ κοινότητες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ πολλαὶ ἐκ τῶν μικροτέρων νήσων, ὅπου ἐλάχιστοι ἢ οὐδὲν κατόκουν Ὀθωμανοί. Αὗται δυνηθεῖσαι νὰ ἀναπτυχθοῦν ὅπως οὖν ἐλευθέρως ἐξημέρησαν περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας. Οὕτω προώδευσαν εἰς πλοῦτον καὶ εὐτυχίαν αἱ κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς αἱ ὀνομαζόμεναι Μαδεμοχώρια, πολλαὶ κοινότητες τῆς Ἡπείρου, τὰ 24 χωρία τοῦ Βόλου καὶ ἡ εἰς τὴν Θεσσαλίαν κοινότης τῶν Ἀμπελακίων. Τῆς τελευταίας μάλιστα ἄξιος μνείας εἶναι ὁ θαυμάσιος ὀργανισμὸς τῆς νηματουργικῆς βιομηχανίας της, ὁ ὅποιος στηριζόμενος εἰς τὸν συνεταιρισμὸν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀπέδωκεν ἑξαίσιμα ἀποτελέσματα. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κοινοτήτων, εἰς τὰς ὁποίας περισσότερον ἐπενήργει ἡ ὁσμανικὴ κυριαρχία, ἤκμασαν αἱ τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Λεβαδείας, τῆς

Χίου, τῶν Κυθωνιῶν, αἱ πελοποννησιακαί, ἡ τῶν Ἀθηνῶν. Ὅλοι ὅμως συνετέλεσαν εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ ἑλλ. ἐθνισμοῦ, διότι, ὅπως διὰ τῆς ἐκκλησίας, οὕτω καὶ διὰ τῶν αὐτονόμων κοινοτικῶν ὁργανισμῶν οἱ Ἕλληνες ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ συνδεδεμένοι μεταξύ των. Διετῆρουν ἐπομένως τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδιαίτερου των ἐθνισμοῦ, καὶ ὥς ἐκ τῆς ταπεινωτικῆς αὐτῶν θέσεως ἐξεκαίετο εἰς τὰς ψυχὰς των ὁ πόθος τῆς ἀπελευθερώσεως.

6. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Τὸ ἔθνος δὲν ἔστερξεν ἀπολύτως τὴν νέαν του τύχην μετὰ τὴν κατάκτησιν. Ὡς εἶδομεν, ὅχι ὀλίγοι ἀπεδήμησαν, οἱ πλείστοι ἐπέκυψαν ἐξ ἀνάγκης καὶ συμβιβασθέντες ὁργανώθησαν, διετήρησαν τὸν ἐθνισμόν των, καὶ διὰ συχνῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων πάντοτε διεμαρτύροντο κατὰ τῆς κατακτήσεως. Ἐκτὸς αὐτῶν ὅμως ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ὑπετάχθησαν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ πολυθρόνητοι κλέφτες, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Μανιάται. Αὐτοὶ δὲ μετὰ τῶν ναυτικῶν νήσων ἀπετέλεσαν τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλῃς ἐπαναστάσεως.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοί. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἑλλ. χωρῶν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, πολλοὶ κάτοικοι τῆς μεσημβρινῆς ἰδίως Ἑλλάδος, φεύγοντες τὴν εἰς τὰς πόλεις τυραννίαν, προετίμων ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον εἰς τὰ ὄρη βίον. Ἡ μάχιμος ἀνατροφή, τὴν ὁποίαν ἔλαβον οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, τοὺς ἔκαμε νὰ μὴ δύνανται νὰ ὑποκύψουν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Κατέφευγον λοιπὸν εἰς τὰ δυσπρόσιτα ὄρη, ἐκεῖ ἐσχημάτιζον στρατόπεδα (λιμέρια) καὶ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενοι ἔκαμνον ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν εἰς τὰς πεδιάδας Ὀθωμανῶν, ἐλήστευον αὐτοὺς καὶ διὰ μικρῶν κλεφτοπολέμων ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς τουρκικῆς δεσποτείας. Οὗτοι ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ **κλέφτες**. Οἱ Τούρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ καθυποτάξουν αὐτοὺς καὶ νὰ ἀπαλλαχθοῦν τῶν ἐπιδρομῶν των ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετ' αὐτῶν. Ἄλλως τε οἱ κλέφτες ἀπέβαινον εἰς τὴν Τουρλίαν πολὺ ἐπικίνδυνοι, διότι μὲ τοὺς ἀδιακόπους πολέμους, τοὺς ὁποίους αὕτη εἶχεν ἐναντίον τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, πάν-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοτε συνεμάχουν με αὐτὰς καὶ ἰδίως με τοὺς Ἑνετούς. Ὅθεν ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ προσλάβῃ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὴν φρουρῆσιν ὀρεινῶν διαμερισμάτων, καὶ ἰδίως τῶν στενοπορειῶν (κλεισπορειῶν ἢ δερβενίων). Οὗτοι ὀνομάσθησαν **ἀρματολοὶ** καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσματα **ἀρματολίκια**. Ἐκάστου δὲ ἀρματολικίου ὁ μὲν ἀρχηγὸς ὀνομάζετο **καπετᾶνος**, οἱ δὲ ἄνδρες **παλληκάρια**.

Ἀλλὰ οὔτε ὅλοι οἱ κλέφτες ἐσυνθηκολόγησαν, οὔτε ὅλοι οἱ ἀρματολοὶ ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν ὀσμανικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ ἀρματολοὶ πολλάκις ἤρχοντο εἰς ἐχθροπραξίας με τοὺς Τούρκους, διότι πάντοτε συνεπάθουν τοὺς κλέφτας, ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν ὁποίων προήρχοντο. Φυσικὰ τότε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς κατήρει καὶ ἠγωνίζετο νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ. Οἱ ἀρματολοὶ λοιπὸν ἐγίνοντο πάλιν κλέφτες. Ἐνίοτε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἠναγκάζετο διὰ τῆς βίας νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ πάλιν τὰ ἀρματολίκια, πάντοτε ὅμως τοὺς ὑλόπτενε καὶ πολλάκις ἐπεχείρει νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ. Ἐκ τούτου ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἰδιότητος τοῦ κλέφτου εἰς τὴν τοῦ ἀρματολοῦ καὶ τὰν ἀπάλιν ἐγένετο τόσον συχνά ὥστε τὰ ὀνόματα ταῦτα κατήντησαν νὰ ἐκλαμβάνωνται ἀδιαφόρως τὸ ἓν ἀντὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐκ παραλλήλου νὰ ἀποδίδωνται εἰς τὰ ἴδια πρόσωπα.

Οἱ κλέφτες διαμένοντες εἰς χώρας ἀγόνους καὶ μὴ δυνάμενοι οὐδὲ στιγμὴν νὰ ἀφήσουν τὰ ὅπλα, ἔζων ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τῆς ληστείας. Συνήθως ἐπέλιπτον κατὰ τῶν Τούρκων, διήρπαζον τὰ ποίμνιά των ἢ ἀπῆγον μπέηδες καὶ ἀγάδες, τοὺς ὁποίους δὲν ἀπέλυον παρὰ μόνον ἐπὶ λύτροις. Ἐνίοτε ὅμως ἐλήστευον καὶ τοὺς Ἕλληνας προεστούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς ὑπηρέτας τῶν Τούρκων.

Ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως ἄφινον τὰ ὅπλα. Ἐκαμνον διαφόρους πολεμικὰς ἀσκήσεις. Ἠσκοῦντο εἰς τὴν σκοποβολίαν, εἰς τὸν δίσκον, εἰς τὸ ἄλμα καὶ εἰς τὸν δρόμον, καὶ εἰς αὐτὰ εἶχον ἀποκτήσει δεξιότητα παροιμιώδη. Ὡσαύτως παροιμιώδης ἦτο ἡ καρτερία των εἰς τὴν πείναν, τὴν δίψαν καὶ τὴν ἀγρυπνίαν. Θαυμασία ἐπίσης ἦτο ἡ καρτερία, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπιβαλλόμενα εἰς αὐτοὺς βασανιστήρια, ὅσαςκις συνελαμβάνοντο. Ἐσφυροκοποῦντο, ἐσουβλίζοντο ζωντανοί, χωρὶς νὰ ἐκβάλλουν κανένα στεναγμόν, μάλιστα καὶ ὕβριζον τοὺς βασανιστάς. Φοβερόν ἐπίσης ἐθεώρουν νὰ κό-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ψουν τὴν κεφαλὴν των οἱ Τούρκοι καὶ νὰ τὴν περιϋβρίσουν. Αὐτὸ οἱ πληγωνόμενοι κατὰ τὴν μάχην παρεκάλουν τοὺς περὶ αὐτοὺς νὰ κόψουν τὴν κεφαλὴν των καὶ νὰ τὴν πάρουν μαζί των διὰ νὰ τὴν θάψουν.

Ἐν τῷ ὅμως ἔξων βίον τόσον ἄγριον, καὶ συλλαμβανόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων τοιαῦτα βασανιστήρια ὑφίσταντο, δὲν ἦσαν θηριώδεις. Ἐφόνευον ὅσους ἠδύναντο περισσοτέρους Τούρκους. Τοῦτο ἦτο ἡ διακαὴς ἐπιθυμία των. Οὐδέποτε ὅμως ἐβασάνιζον αὐτούς. Πρὸς δὲ τὰς γυναῖκας ἐδείκνυν ἱπποτικὴν εὐγένειαν. Καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἶχον πολὺ ἰσχυρόν. Εἰς οἶαν δὴποτε ἀνάγκην καὶ ἂν εὕρισκοντο οὐδέποτε ἐσύλῳν ἐκκλησίας ἢ μοναστήρια, καὶ ποτὲ κλέφτης δὲν ἀλλαξοπίστησεν. Τέλος οὐδέποτε ἐγκατέλειπον ἀλλήλους διὰ νὰ σωθοῦν.

Ἐν γένει ὁ βίος τῶν κλεφτῶν ὁμοίαζε πολὺ μὲ τὸν βίον τῶν ἀκριτῶν. Ὅπως ἐκεῖνοι κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἑλλ. αὐτοκρατορίας ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ κατόπιν ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων, καὶ οἱ κλέφτες ἠγωνίζοντο διαρκῶς ἐναντίον τῶν ἀπίστων καὶ δι' ἡρωϊκῶν μαχῶν καὶ ἀνδραγαθημάτων εἰς αὐτοὺς μὲν ἐνέβαλλον τρόμον, εἰς δὲ τοὺς κατοίκους θάρρος καὶ φρόνημα. Ὅπως δὲ ὁ βίος τῶν ἀκριτῶν ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, οὕτω καὶ ὁ βίος τῶν κλεφτῶν ἐδημιούργησε τὰ **δημοτικὰ τραγούδια**, εἰς τὰ ὁποῖα κατοπτρίζεται ὁ βίος αὐτῶν καὶ τὰ αἰσθήματα.

Τὰ τραγούδια αὐτά, ὥς καὶ αἱ προφορικαὶ διηγήσεις περὶ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν, τῆς καρτερίας των καὶ τοῦ ἱπποτισμοῦ των, ἐνίσχυνον τὰς περὶ ἐλευθερίας καὶ πατρίδος ἰδέας τοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειρον τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ φρόνημα. Ἐπὶ τέλους δὲ οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοί ὑπῆρξαν τὰ στηρίγματα ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων, ὅσα οἱ πατέρες ἡμῶν διεξήγαγον ἐπὶ τετρακόσια ἔτη, καὶ αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸν κυρίως πεζικὸν στρατὸν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Οἱ Μανιάται. Ἡ Μάνη οὐδέποτε ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους. Μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 τὸ μόνον σημεῖον ὑποταγῆς αὐτῆς ἦτο φόρος ἐτήσιος 4 χιλ. γροσίων, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀμφίβολον, καὶ ἂν ποτὲ ἐπληρώθη. Ἦσαν τελείως ἀνεξάρτητοι καὶ εἶχον ἰδίαν διοίκησιν. Ἐκάστη πόλις ἢ χωρίον εἶχεν ἄρχοντα ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο **καπετᾶνος**. Ὅλοι δὲ οἱ καπετᾶνοι ἀπετέλουν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ

τὴν ἀρχηγίαν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἐκλεγομένου διὰ πλειοψηφίας συνε-
ζήτει καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς χώρας. Οὔτε ὁ
ἀρχηγὸς τῶν καπετανέων ὅμως οὔτε οἱ καπετᾶνοι εἶχον ποτὲ τὴν
ἐλαχίστην δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπεκράτει ἡ **αὐτοδικία**. Ἐνίοτε
δὲ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ποινικῶν καὶ ἀστικῶν ὑποθέσεων ἀνελάμβαν-
εν οἰκογενειακὸν συμβούλιον ἐκ τῶν δύο ἀντιδίκων μερῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1770 αἱ σχέσεις τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν Τούρκων
ὥπως δῆποτε ἐτροπολογήθησαν. Ὁ ἐτήσιος φόρος ἀνῆλθεν εἰς
15 χιλ. γρόσια, ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῶν καπετανέων (Μπέης) ἐξελέγετο
μὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἡ ἐκλογή του ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ
ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Πάντοτε ὅμως διετήρουν τὴν
ἀνεξαρτησίαν των.

Οὕτω οἱ Μανιάται ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων τοῦ Ταυγέτου κατα-
φυγίων τῶν ἐνέπνεον μὲν θάρρος εἰς τοὺς ἄλλους ὑποτεταγμέ-
νους, παρείχον δὲ μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπε-
λευθερώσεως.

Οἱ Σουλιῶται. Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος
ποιμένες τινὲς χριστιανοὶ (Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ἀναμειξ), φεύ-
γοντες τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν, ἀνέβησαν εἰς τὰ ἄγρια τῶν ἀρ-
χαίων Κασσωπαίων ὄρη καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων κλιτύων
ὄρους, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἀνέλθῃ παρὰ διὰ μιᾶς
μόνης ὀφιοειδοῦς στενωποῦ, ἔκτισαν 4 χωρία, τὸ **Σοῦλι**, τὴν
Κιάφαν, τὸ **Ἀβαρῆκον** καὶ τὴν **Σαμονίβαν**. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπολ-
λαπλασιάζθησαν οἱ ἔποικοι, ἔκτισαν καὶ ἄλλα ἑπτὰ χωρία εἰς
τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Σὺν τῷ χρόνῳ κατέκτησαν καὶ ἄλλα
60 περίπου χωρία εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας. Μόνον ὅμως οἱ κάτοι-
κοι τῶν 11 χωρίων ὠνομάζοντο **Σουλιῶται**. Οἱ ἄλλοι ἦσαν ὑπο-
τελεῖς τῶν πρώτων καὶ ὠνομάζοντο **παρασουλιῶται**.

Οἱ Σουλιῶται, ὠχυρωμένοι εἰς τὰ δυσπρόσιτα αὐτῶν χωρία
ἔζων ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι. Ἦσαν διηρημένοι εἰς γένη (φά-
ραι). Ἐκάστης δὲ φάρας προϊστάτο ὁ ἐπισημότερος ἢ ὁ ἀνδρειό-
τερος αὐτῆς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος καὶ διώκει τὰ κατ' αὐτήν. Οἱ προῖ-
στάμενοι τῶν φαρῶν ἀπετέλουν συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσιζε
περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων. Ἐν καιρῷ πολέμου οἱ κάτοικοι
τῶν ἑπτὰ χωρίων καὶ τῶν ἄλλων οἱ ἀνδρειότεροι ἀνῆρχοντο εἰς
τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τέσσαρα. Οἱ ἄλλοι ἔμενον εἰς τὰ χωρία διὰ νὰ
καλλιεργοῦν τοὺς ἀγροὺς καὶ τροφοδοτοῦν κρυφίως τοὺς Σουλιώ-
τας. Ἐν καιρῷ εἰρήνης (ὅπερ σπανίως συνέβαινεν) ἐπλήρωνον εἰς
τοὺς Τούρκους φόρον τινά.

Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν διήρχετο εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὴν περὶ τὰ ὄπλα ἀσκησιν, ὅπως καὶ τῶν κλεφτῶν. Ὅπως οἱ κλέφτες, οὕτω καὶ οἱ Σουλιωταί, ἀγωνιζόμενοι διαρκῶς ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὅχι μόνον ἀπετέλουν διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῆς τουρκικῆς τυραννίας καὶ ἐνίσχυνον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἀντιστάσεώς των ἔδωκαν καιρὸν εἰς αὐτὴν νὰ κραταιωθῇ ἐν Πελοποννήσῳ, ἔπειτα δὲ τὴν συνετήρησαν εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Αἱ ναυτικαὶ κοινότητες. Αἱ ἑλληνικαὶ παραλίας καὶ νῆσοι οὐδέποτε ἔπαυσαν ἐπιδιδόμεναι εἰς τὸν ναυτικὸν βίον. Αὗται ἀφ' ἐνὸς μὲν παρῆχον τοὺς ἀναγκαίους ναύτας εἰς τὸν ὀσμανικὸν στόλον, ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας, ὅσους ἔκαμαν αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις καὶ ἰδίως ἡ Ἑνετία καὶ Ῥωσία ἐναντίον τῶν Τούρκων. Καὶ αἱ μὲν μεγαλύτεραι νῆσοι Κρήτη, Ρόδος, Κύπρος, Μιτυλήνη κλπ., αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε εἶχον στόλους ἰσχυροῦς, τώρα εὐρισκόμεναι ὑπὸ τὸ πέλμα Τούρκων πασάδων ἐμαραίνοντο. Δὲν εἶχεν ὅμως ὁμοίως τὸ πρᾶγμα διὰ τὰς μικροτέρας καὶ ἀγόνους. Εἰς αὐτάς Τούρκοι δὲν κατόικουν καθόλου, δὲν εἶχον ἰδιαίτερον ἐκάστη πασάν, ἀλλ' ὅλαι ὑπέκειντο εἰς τὸν καπετὰν πασάν, ὅστις κατὰ πολὺν ἄραιά διαλείμματα ἐπεσκέπτετο αὐτάς καὶ τὰς μετ' αὐτῶν ὑποθέσεις διεξήγε διὰ τοῦ Ἑλληνος διερμηνέως τοῦ στόλου, πάντοτε προστατεύοντος αὐτάς. Ἐπομένως ἐκάστη ἐξ αὐτῶν αὐτοδιοικεῖτο διὰ τῶν δημογερόντων της. Ἐνεκα τούτου πολλαὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως ἡ **Υδρα**, αἱ **Σπέτσαι** καὶ τὰ **Ψαρά**, ἐπρόκοψαν θαυμασίως καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅτε ἐβοήθησαν αὐτάς πολλαὶ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις.

Πρῶτον διὰ συνθήκης μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐπετράπη εἰς ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν σημαίαν πλοῖα νὰ ταξιδεύουν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰνάπαλιν. Τοῦτο ὠφέλησεν ἑξαισίως τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὸ ἑλλην. ἐμπόριον. Τὰ σιτηρὰ τῆς Πολωνίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας ἐτράπησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον, ἠνοίχθησαν δὲ οἱ παρὰ τὸν Βόσπορον λιμένες εἰς τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου. Μεσῖται δὲ τῶν ἐμπορικῶν τούτων συναλλαγῶν ἔγιναν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀνήκον εἰς Ῥώσους ἰδιοκτῆτας, ἐταξίδευον ὑπὸ Ῥωσικὴν σημαίαν καὶ ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῆς Ῥωσίας. Εἰς τὴν

Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς μεγάλας πόλεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ὡσαύτως εἰς τὴν Ὀδησὸν καὶ τὸ Ταϊγάνιον καὶ εἰς ὅλους τοὺς κυριωτέρους λιμένας τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν πλοῦσια ἑλληνικὰ καταστήματα. Ἐκ τούτου αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι, αἱ ὁποῖαι πρότερον εὗρισκοντο εἰς μεγάλην πενίαν, ἐξωογονήθησαν. Τὰ προϊόντα αὐτῶν, οἱ οἶνοι τῆς Θήρας καὶ τῆς Σκοπέλου, αἱ ξηραὶ ὀπῶραι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Σμύρνης, τὸ ἔλαιον τῆς Κρήτης καὶ τῶν Κυθωνιδῶν, τὰ βαμβακερὰ καὶ μάλλινα προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἑπείρου, ἔνθεν μὲν ἀνήρχοντο εἰς τοὺς βορραιοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου, ἔνθεν δὲ εἰσέδουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Πρὸ πάντων ὅπως ὠφελήθη ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία. Κατόρθωσε νὰ κατασκευάσῃ πλοῖα πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ κατὰ τοὺς Ναπολεονταίους πολέμους ἐπωφελομένη ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν παραλίων ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας συνεκέντρωσεν ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖράς της. Οὕτω αἱ ναυτικαὶ ἑλληνικαὶ κοινότητες, καὶ ἰδίως αἱ τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως εὐρέθησαν ἔχουσαι καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ἀπείρους θησαυρούς.

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον κατέστησεν ἰδίως τοὺς Ἕλληνας ναύτας ἱκανοὺς νὰ ἀντιπαραταχθῶν ἐν καιρῷ ἐναντίον ὀλοκλήρων στόλων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἦτο ἡ λυμαινομένη τότε τὴν Μεσόγειον πειρατεία. Οἱ ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ βάρβαροι τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Τύνιδος φανερὰ ἐλήστευον ὅλα τὰ πλοῖα τὰ ταξιδεύοντα τὴν Μεσόγειον ὑπὸ οἷαν δήποτε σημαίαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν πλοίων, διήρπαζον τὰ φορτία των, συνελάμβανον αἰχμαλώτους ὅλους τοὺς εὗρισκομένους ἐπ' αὐτῶν ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἐπώλουν κατόπιν ὥς δούλους καὶ ἐβύθιζον τὰ πλοῖα. Ἐκ τούτου παρίστατο ἀνάγκη τὰ πλοῖα νὰ εἶνε ταχεὰ καὶ ὀπλισμένα, διὰ νὰ δύνανται νὰ ἀντεπεξέρχωνται κατὰ τῶν πειρατῶν, μετὰ τῶν ὁποίων πολλάκις συνῆπτον ἀγῶνας πεισματώδεις.

Εἰς τὰ αἷτια τέλος, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν, ὅπως καὶ τῆς βιομηχανίας πολλῶν κοινοτήτων, πρέπει νὰ καταλέξωμεν τὸν συνεταιρισμὸν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Ἐκαστος ναύτης εἶχε μερίδιον ἐπὶ τοῦ πλοίου ἢ τοῦ φορτίου. Εἶχε λοιπὸν, ὥς συνεταιῖρος, κοινὸν συμφέρον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀπέβαινε προσεκτικός, ἄγρυπνος,

οικονόμος, διότι οὕτω μόνον ἐγνώριζεν ὅτι θὰ προήγεται. Ἡ ἀδελφικὴ δὲ αὕτη σύμπραξις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἡθικὴν ἀνύψωσιν αὐτῶν, ἐξ οὗ καὶ ἐξαίρετος χρηστότης ἐπεκράτει εἰς ὅλας τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς.

7. Ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Ἡ παιδεία. Καὶ ἡ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἰδίως ὅμως ἡ μετὰ τὴν ἀλῶσιν ἀποδημία τῶν λογίων ἀνδρῶν εἰς τὴν Εὐρώπην ἔσχεν ὀλεθρίας συνεπειάς διὰ τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους. Εἶναι ἀληθές, ὅτι, ὥς θὰ ἴδωμεν, δι' αὐτῶν ἤρχισεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ μεγάλη καὶ λαμπρὰ περίοδος τῆς **Ἀναγεννήσεως**. Εἶναι ὡσαύτως ἀληθές, ὅτι δι' αὐτῶν τὰ πανεπιστήμια καὶ αἱ ἀκαδημαῖαι τῆς Εὐρώπης κατέστησαν κέντρα ἑλληνικῆς παιδείσεως καὶ ὅτι οἱ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα καθόλου διαπρέποντες εὐρωπαῖοι κατέστησαν λάτρεις καὶ θαυμασταὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, φιλολογίας καὶ ἱστορίας, οὕτω δὲ ἀνεπτύχθη ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ. Εἶναι ἀληθές, τέλος, ὅτι οὗτοι προσελκύοντες διὰ τοῦ παραδείγματός των εἰς τὴν Εὐρώπην πλείστους Ἕλληνας συνετέλεσαν εἰς τὴν κατὰ μικρὸν πρόοδον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἔγιναν αἵτιοι φοβεροῦ κακοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀφῆκαν αὐτὴν ἄνευ διδασκάλων, ἢ ἀναγέννησις τῶν ἀρχαίων σπουδῶν, ἢ ὅποια εἶχεν ἀρχίσει κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἔπαυσεν, αἱ σχολαὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν διδασκάλων ἐκλείσθησαν καὶ ἡ χώρα ἐπὶ 200 ἔτη περίπου ἐστερήθη πάσης παιδείσεως. Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους εἶχε περιορισθῇ εἰς τὰ ὀλίγα κολληβογράμματα, τὰ ὅποια ἐδίδασκον τοὺς Ἑλληνόπαιδας οἱ ἱερεῖς εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν ἢ εἰς τὰ μοναστήρια, πολλάκις μάλιστα κρυφίως διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν Τούρκων.

Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Εἰς τοῦτο πρὸ παντός συνετέλεσεν ἡ ἐν **Ἑνετίᾳ** ἑλληνικὴ κοινότης. Οἱ πολυάριθμοι Ἕλληνες, οἱ συρρεύσαντες εἰς Ἑνετίαν εἴτε χάριν ἀσφαλείας εἴτε κυρίως δι' ἐμπορικοὺς σκοπούς, πρῶτον μὲν ἐσκέφθησαν περὶ ἰδρύσεως ἰδίας ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τῆς ἑλληνικωτέρας τῶν παίδων τῶν ἀγωγῆς. Ἰδρυσαν λοιπὸν τὸ 1621 ἐκεῖ σχολεῖον, ὀνομασθὲν Φλαγγίνειον φροντιστήριον ἀπὸ τοῦ πρώτου ἰδρυτοῦ καὶ προικοδότη του Κερκυραίου Θωμᾶ

Φλαγγίνου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγίνοντο δεκτοὶ νέοι μόνον Ἕλληνες καὶ ὀρθόδοξοι. Ἡ Ἑνετικὴ αὕτη κοινότης κατόπιν, γνωρίζουσα τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπικρατοῦσαν ἀμάθειαν, ἔσπευσε προθύμως εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῆς ἠκολούθησαν κατόπιν καὶ ἄλλαι ἐξωτερικαὶ ἡμῶν κοινότητες. Ἕλληνας ἐξ Ἑνετίας ἴδρυσεν κατὰ πρῶτον τὸ 1647 δύο σχολεῖα, ἓν εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἄλλο εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκοντο γραμματικὴ, φιλολογία καὶ θετικὰ ἐπιστήματα. Τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐπροικοδοτήθησαν κατόπιν καὶ ὑπ' ἄλλων ὁμογενῶν. Τὸ παράδειγμα τούτων ἠκολούθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλοι καὶ ἴδρυσαν καὶ ἐπροικοδότησαν καὶ ἄλλα σχολεῖα εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας, τὴν Λεβάδειαν, τὴν Πάτμον καὶ ἄλλα. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἰδίως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὅλαι αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἰδρῦσουν σχολεῖα καὶ ἰδρῦθησαν τοιαῦτα εἰς Μέτσοβον, Τρίκκαλα, Λάρισσαν, Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν Χίον, τὸ Ἰάσιον, τὸ Βουκουρέστιον. Ὡσαύτως τῇ φροντίδι τῶν πατριάρχων ἰδρῦθησαν σχολαὶ εἰς τὸν Ἄθων καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετὰ τῶν ὁποίων ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, τὸ φυτώριον αὐτὸ τῶν ἀρχιερέων τοῦ ἔθνους. Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ σχολεῖα κατωρθώθη νὰ προικισθῶν δι' ἐπιτηδείων διδασκάλων, ἕνεκα τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων, τὰ ὁποῖα ἴδρυσεν ἡ ἐνετικὴ κοινότης.

Ὡντως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἤκμασαν διδάσκαλοι ὀνομαστοί, οἱ ὀνομασθέντες διδάσκαλοι τοῦ γένους. Ἐκ τούτων ἐπιφανέστεροι ὑπῆρξαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, ὁ Πάριος Ἀθανάσιος, ὁ Δωρόθεος Πρώτος, ὁ Βενιαμίν, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, ὁ Κωνσταντῖ-Κούμας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος κ. ἄ. Ἀπὸ τῶν χειλέων τούτων χιλιάδες μαθητῶν δὲν ἐδέχοντο μόνον τὰ νάματα τῆς ἀρχαίας καὶ νέας ἐπιστήμης, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐλάμβανον ἐπίγνωσιν τῶν δεσμῶν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν καὶ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμόν. Οὕτω δ' ἐτρέφετο καὶ ἐνισχύετο ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Εἰς τοὺς διδασκάλους τούτους τέλος τοῦ γένους κατατάσσεται καὶ ὁ σοφὸς Κοραΐς, ἃν καὶ αὐτὸς οὐδέποτε ἐδίδαξεν εἰς σχολεῖον, διότι διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων συνετέλεσε περισσότερον παντὸς ἄλλου εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748 ἐκ πατρὸς ἐμπόρου Χίου. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἐκεῖ. Ἀνδρωθεὶς ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς Ἀμστελέρδαμον χάριν τῶν ἐμπορικῶν του ἐργασιῶν. Ἐνταῦθα ὁ Κοραΐς εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ κορέσῃ τὴν πρὸς εὐρύτερας σπουδὰς δίψαν του. Ἦκουσεν ἀνώτερα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, ἡσχολήθη μὲ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, καὶ ἐξέμαθε τὴν γαλλικὴν, γερμανικὴν, ἀγγλικὴν καὶ ἰταλικὴν γλῶσσαν. Ἐπανελθὼν μετὰ ἑπταετίαν εἰς Σμύρνην δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ δουλωμένῃ Ἑλλάδι βλέπων τὰς καταπιέσεις τῶν ὁμοεικῶν. Κατέπεισε τοὺς γονεῖς νὰ πέμψουν αὐτὸν εἰς Montpellier τῆς Γαλλίας ἵνα σπουδάσῃ τὴν Ἱατρικὴν, διότι μόνον τοὺς ἱατροὺς ἐσέβοντο ὁπωσδήποτε οἱ Τούρκοι. Ἐκεῖ ὁ Κοραΐς διέτριπεν ἕξ ἔτη καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Ἱατρικῆς, μεθ' ὃ μετέβη εἰς Παρίσιους τῷ 1788. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ μικροῦ εἶχον ἀποθάνει οἱ γονεῖς του, ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἐκεῖ, καὶ ἀφίσας τὴν Ἱατρικὴν νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὰς προσφιλεῖς του φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν διὰ τῶν συγγραφῶν ἀναμόρφωσιν τοῦ ἔθνους του. Εἰς τοῦτο δὲ ἡσχολήθη μέχρι τοῦ θανάτου του (1833).

Μὲ τὰ πρῶτα φιλολογικὰ ἔργα του ὁ Κοραΐς κατέστη περίφημος μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων σοφῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν ταύτην προσεπάθησε νὰ ἐπωφεληθῇ, ἵνα ἀναπτύξῃ τὸν φιλελληνισμόν ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Κοραΐς δὲν εἶχε μόνον μεγάλην διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ μεγάλον πατριωτισμόν. Κατ' ἀρχὰς παρασυρθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἠλπίσεν εἰς τὴν διὰ τῆς Γαλλίας ἀποκατάστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τότε ἐξέδωκε τὸ 1801 τὸ «*Πολεμιστήριον σάλπισμα*», διὰ τοῦ ὁποῦ προέτρπε τοὺς συμπολίτας του εἰς ἀγῶνα ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως. Ταχέως ὅμως ἐννοήσας τὰς κατακτητικὰς τοῦ Ναπολέοντος βλέψεις ἔστρεψεν ὅλας τὰς ἐνεργείας του κυρίως εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους του. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φήμη τοῦ ἀνδρὸς εἶχε γίνεи πολὺ μεγάλη. Οἱ δὲ Ζωσιμάδαι τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐκδώσῃ δαπάναις τῶν ὅσα συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων κρίνει ἀναγκαῖα διὰ τὸ ἔθνος. Οὕτω ὁ Κοραΐς ἀπὸ τοῦ 1805 ἤρχισε τὴν ἐκδοσιν τῆς «*Ἑλλην. Βιβλιοθήκης*» του. Εἰς ταύτην διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν συγγραφέων καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ κειμένου προσεπάθει νὰ συνδέῃ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν μὲ τὸν νέον, τὰ παρελθόντα μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ παρόντος. Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοῖς, καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τὸν πόθον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους. Προσέτι δὲ διὰ τῶν μακρῶν εἰς ἕκαστον τόμον αὐτῆς προλεγομένων παρῆλθεν ἀφθόνους καὶ ὠφελιμοτάτας συμβουλὰς εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις τοῦ ἔθνους καὶ ἰδίως εἰς τοὺς λογίους καὶ τοὺς πλουσίους. Τέλος ὁ Κοραῖς ἐπελήφθη καὶ τοῦ τότε, ὅπως καὶ τώρα, ἀκανθώδους γλωσσικοῦ ζητήματος.

Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Ἡ ἀττικομανία ἡ καταλαβοῦσα τοὺς Ἕλληνας λογίους διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἀρχαίων σπουδῶν ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ἐκτοτε ἀναφαίνεται ἡ χοῆσις τῆς δημώδους ὄχι μόνον εἰς τὸ ἔθνικόν ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀζοῖτα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα ποιήματα, ἐρωτικά, ἀλληγορικά, ἐπαινετικά, παρακλητικά, καὶ εἰς διαφόρους ἱστορίας. Ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ἐσταμάτησε καὶ τὰς δύο τάσεις, διότι ἔπαισε πᾶσα λογοτεχνικὴ δρασίς. Ἀναφαίνονται μὲν κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα βιβλία γραμμένα εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν, οἱ κληρικοὶ ὅμως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε περιουσιῇ ὅλη ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους, μεταχειρίζονται γλῶσσαν τεινύσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν. Ἐπομένως αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ γλῶσσα ἡ ἐπικρατήσασα εἰς τὰς σχολαίαι, ὅταν ἤρχισεν ἡ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ ἔθνους.

Τότε ὅμως ἤρχισε καὶ ἄγων τῶν λογίων περὶ τοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους. Ἄλλοι μὲν ᾔθελον ἡ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου καθιερωθεῖσα λογία γλῶσσα νὰ τείνῃ αὐστηρῶς καὶ ἀδιακόπως πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὠνειρεῦντο δηλαδὴ νὰ ἀναστήσουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Περικλέους εἰς τὸ στόμα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Τῆς τάσεως ταύτης ὑπερμαχοὶ ἦσαν μετριοπαθέστερος μὲν ὁ Παναγιώτης Κودρικᾶς, ἀδιλλακτότεροι δὲ ὁ Στέφανος Κομμιτᾶς καὶ ὁ Νεόφυτος Δούκας. Ἄλλοι ὅμως, ὡς ὁ Δ. Φωτιάδης (Καταρτζής), ὁ Γρηγ. Κωνσταντᾶς, ὁ Δ. Φιλιππίδης, ὁ Ἀθ. Χριστόπουλος, καὶ ὁ Ἰωάννης Βηλαροῦς ἦσαν ὁπαδοὶ τῆς καθαρᾶς δημώδους. Ὁ Κοραῖς ἠκολούθησεν ἰδίαν ὁδόν. Ὁ Κοραῖς ἦτο μὲν λάτρης τῆς ἀρχαίας, τὴν δὲ δημώδη ἐθεώρει βάρβαρον ὡς οἱ ἀττικισταί, συγχρόνως ὅμως καὶ κατενόει ὅτι ὁ φωτισμὸς τοῦ ἔθνους, ὁ ὁποῖος ἦτο μόνον τοῦ βίου του μέλημα, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄλλως παρὰ διὰ γλώσσης καταληπτῆς εἰς τοὺς πολλούς. Ἠκολούθησε λοιπὸν μέσσην ὁδὸν μετὰ τῶν δύο γλωσσικῶν μερίδων. Ὑπεστήριξε δηλ. ὁ Κοραῖς ὅτι εἶναι ἀνάγκη : α') νὰ ἐκβληθοῦν ἐκ τῆς γλώσσης οἱ ξενισμοὶ

καὶ νὰ ἀναπληρωθοῦν δι' ἐλληνικῶν λέξεων ἔστω καὶ ἀρχαίων, β') νὰ μὴ εἰσάγωνται εἰς τὴν γλῶσσαν ἀρχαῖαι λέξεις καὶ νὰ ἐκβάλλωνται λέξεις τῆς δημώδους σαφεῖς εἰς τὸν λαόν, γ') νὰ διορθώνωνται καὶ δίδεται μορφὴ ἐλληνοπρεπτοῦς εἰς τὰς λέξεις τῆς ὁμιλουμένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν μερίδων διεξήχθη ἀγὼν μακρός, ὅστις ἐξετέραθη καὶ εἰς ὕβρεις μεταξὺ τῶν ἀντιφρονούντων.

Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐπὶ τέλους ἐπεκράτησε συνδυασμός τις τῆς λογίας γλώσσης τῶν ἀττικιστῶν μὲ τὴν γνώμην τοῦ Κοραΐ, ὅτι δηλ. πρέπει νὰ συγκρατηθῇ ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀρχαίαν χάριν τῆς ὑπὸ τῶν πολλῶν κατανοήσεως, καὶ οὕτω ἐσχηματίσθῃ ἡ νῦν **καθαρεύουσα**. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πρῶτον, ὅτι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἔθνους τότε ἦσαν κυρίως ἐπιστημονικαί, διότι ἔπρεπε νὰ μεταγυισθῇ ἡ σοφία τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πρὸς τοῦτο δὲ ἡ ἀκαλλιέργητος μέινασα δημοτικὴ ἐθεωρεῖτο πτωχή. Ἐπειτα ἕνεκα τῆς τότε ἐλλείψεως τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης ὑπῆρχεν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ λογία γλῶσσα ἦτο ἡ εὐγενής, ἡ δὲ δημώδης ἐθεωρεῖτο διεφθαρμένη καὶ χυδαία.

Ἡ λογοτεχνία. Ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τουρκοκρατίας παρήγαγε μὲν ἱκανὰ φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἔργα, χρήσιμα εἰς τὴν πνευματικὴν διάπλασιν τοῦ ἔθνους, ὀλίγα ὅμως ἔχοντα καὶ λογοτεχνικὴν ἀξίαν. Τοιαῦτα μέχρι μὲν τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὅσα παρήχθησαν εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ τὴν Κρήτην κατ' ἐπίδρασιν τῆς φραγκοκρατίας, ἡ ὁποία ἐκεῖ ἴσχυσε μακρότερον χρόνον. Οἱ λόγοι τοῦ ἐκ Κρήτης Φραγκίσκου Σκούφου καὶ τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας Ἡλίου Μηνιάτη θαυμάζονται δικαίως διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως, τὴν ζωηρότητα τῶν εἰκόνων, τὴν χάριν καὶ τὴν πλαστικότητα. Ὡσαύτως παρήχθη ἐκεῖ φιλολογία ὁλόκληρος ἱπποτικῶν καὶ ἐρωτικῶν ποιημάτων ἔχουσα τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς τύπους τῆς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἄλλα μὲν εἶναι μεταφράσεις καὶ μιμήσεις, ἄλλα δὲ ἔργα ἰδιαγενῆ, ἄλλα μὲν πρόδηλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ξένης καταγωγῆς. Τὰ κάλλιστα ἐκ τῶν ἔργων τούτων εἶναι τὰ παραχθέντα εἰς τὴν Κρήτην. Τοιοῦτον εἶναι ὁ Ἐρωτόκριτος τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου, ὁ ὁποῖος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὑπῆρξε τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Βεβαίως τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι μονότονον καὶ ἐκτρέπεται συνήθως εἰς πολυλογίαν ὀχληράν, ἀλλ' ἔχει χάριν καὶ ζωηρότητα μεγάλην, προσέτι δὲ ποικιλίαν καὶ εἰκόνας ὥραιότατας, ὥστε νὰ δεσμεύῃ

τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, Ὡσαύτως ἡ τραγωδία τοῦ Γεωργίου Χορτάτση Ἐρωφύλη ἔχει ποιητικὴν χάριν, ζωηρότητα καὶ ποικιλίαν εἰκόνων.

Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος λογοτεχνικὰ ἔργα πολλοῦ λόγου ἄξια εἶναι πολλὰ τῶν ἔργων τοῦ Κοραΐ. Τότε δὲ ἐμφανίζονται καὶ τρεῖς σπουδαῖοι ποιηταὶ ὁ Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς καὶ ὁ Ῥή-

Εἰκ. 1. Ὁ Σαβασῶθ (εἰκὼν ζωγραφιστὴ ἐν Ἀγίῳ ὄρει).

γας Φεραῖος. Ἡ ποίησις τοῦ Χριστοπούλου ἔχει εὐγένειαν, λεπτότητα καὶ βάθος ἐννοίας καὶ χάριν περὶ τὴν ἔκφρασιν. Ἡ τοῦ Βηλαρᾶ ἔχει κομψότητα καὶ ἀπλότητα. Ἡ τοῦ Ῥήγα ὑπολείπεται τῶν δύο ἄλλων κατὰ τὴν τέχνην, ἀλλ' ἐμπνεομένη ὑπὸ τῆς μεγάλης φιλοπατρίας τοῦ ποιητοῦ καὶ διερμηνεύουσα αὐτὰ τὰ φρονήματα τοῦ δουλεύοντος ἔθνους ἀντήχησεν εἰς τὰς καρδίας αὐτοῦ καὶ τὸ συνεκλόνησεν. Τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑπανάστασεως ἀνεφάνη ὁ Ζακύνθιος ποιητὴς Διονύσιος Σολωμός,

ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μᾶλλον ἀνήκει.

Ἐν ᾧ ὅμως οἱ λόγιοι παρ' ὅλην τὴν πνευματικὴν κίνησιν πενιχρὰν ὥπως δῆποτε λογοτεχνίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας παρήγαγον, ὁ ἐλληνικὸς λαὸς διὰ τῆς ἀπλάστου καὶ ἀπροσποιήτου μούσης του ἀνήγειρεν ἀπαράμιλλον λογοτεχνικὸν

Εἰκ. 2. Ὁ Εὐαγγελισμὸς (εἰκὼν σκαλιστὴ ἐπὶ ξύλου ἐν Ἀγίῳ ὄρει).

μνημεῖον, τὰ **δημοτικὰ τραγούδια**. Ὅπως τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα κατὰ τοὺς μυθικοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, ὥπως τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, οὕτω καὶ τώρα, κατὰ τοὺς ἐπίσης ἡρωϊκοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, τὰ δημοτικὰ τραγούδια ψάλλουν τὰ κατορθώματα ἡρώων, τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐκφράζουν μὲ ἀνυπέρβλητον κάλλος καὶ ζωηρότητα τοὺς πόθους τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, τὸν πόνον διὰ τὴν δουλείαν, τὸ μῖσος κατὰ τῶν τυράννων, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Τὰ δημοτικὰ αὐτὰ τραγούδια ἀδόμενα καὶ εἰς τὰ λημέρια τῶν κλε-

φτωγῶν καὶ εἰς τὰ μέγαλα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὰς καλύβας τῶν
πτωγῶν ἐξήγειρον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παροτρύνουν εἰς μίμη-
σιν τῶν ὑμνουμένων ἡρώων.

Ἡ τέχνη. Οἱ Τοῦρκοι ὄχι μόνον εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τῶν

Εἰκ. 3. Στεφάνου Τσαγαρόλα ἡ Παναγία (εἰκὼν ἐν Κεφαλληνίᾳ).

Χριστιανῶν τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίας των, ἀλλὰ καὶ ἀπηγό-
ρευον εἰς αὐτοὺς νὰ κτίζουν νέας. Ἐπομένως ἡ τέχνη ἔπαυσε νὰ
καλλιεργῇται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἄλλως τε
εἰς ἐποχὴν δουλείας, καταδιώξεως καὶ πενίας τέχνη δὲν δύναται

νὰ ἀναπτυχθῇ. Ἡ τέχνη θέλει ἐλευθερίαν καὶ ὑλικὴν ἄνεσιν. Μόνον εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἀγίου Ὁρους δὲν ἔπαυσεν ἡ ζωγραφικὴ προαγομένη μέχρι σήμερον, ὥς καὶ ἡ ξυλογλυπτικὴ. Εἰς τὴν Κρήτην ὅμως καὶ τὰς νήσους τὰ πράγματα δὲν εἶχον ὁμοίως. Ἐνταῦθα ἡ ἐπίδρασις τοῦ φραγκισμοῦ δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἀλλ' ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἰδίως εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Αὕτη ἀναζωπυρωθεῖσα εἰς τὰς χώρας ταύτας διὰ τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως παρήγαγεν ἔργα πολλὰ καὶ καλά. Μεταξὺ τῶν ζωγράφων, οἱ ὅποιοι συνεδύσαν τὴν βυζαντινὴν ζωγραφικὴν μὲ τὴν ἰταλικήν, πρωτίστην θέσιν κατέχει ὁ ἐκ Κρήτης *Στέφανος Τζαγγαρόλας*.

8. Τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔδουλώθη. Οὐδέποτε ὅμως ἔπαυσε διαμαρτυρόμενος καὶ ἐπαναστατῶν κατὰ τοῦ δεσπότη. Τὸ ἔθνικόν αὐτοῦ φρόνημα ὄχι μόνον δὲν ἐξέλιπεν, ἀλλὰ ἠϋξήθη καὶ ἐγιναντώθη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἔθνος ἔδεκατίσθη. Πολλοὶ δειλασθέντες ὑπὸ τοῦ νικητοῦ ἐξισλαμίσθησαν, ἄλλοι δειλιάσαντες ἀπεδήμησαν εἰς τὴν ξένην. Τὸ μέγα ὅμως τοῦ ἔθνους πλῆθος παρέμεινε πιστὸν εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων του καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς. Ἐβασανίσθη, ἐταλαιπωρήθη καὶ ἐτυραννήθη. Συγχρόνως ὅμως ὠργανώθη ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς, εἰσέδυσεν εἰς τὰ συμβούλια καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τυράννων του, ὠργάνωσε πεζικὸν καὶ ναυτικὸν στρατόν, ἠϋξησε τὸν πλοῦτον του καὶ ἐπεμελήθη τῆς ἡθικῆς καὶ διανοητικῆς του μορφώσεως, καὶ οὕτω παρεσκευάσθη διὰ τὸν μέγαν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα.

Ὑπολείπεται πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ βίου τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν μαύρην αὐτὴν περίοδον νὰ ἴδωμεν τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμε μέχρι τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ ταῦτα θὰ πραγματευθῶμεν συνυφασμένα μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἴδωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

1. Αἷτια τῆς μεταμορφώσεως τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς νέους χρόνους.

Μὲ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐστίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ συμπίπτει καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς μεσαιωνικῆς βαρβαρότητος καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν νέων χρόνων, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρατηροῦνται οὐσιώδεις μεταβολαὶ καὶ εἰς τὸν ἔσωτερικὸν ὀργανισμὸν τῶν κρατῶν καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῶν κρατῶν μεταξὺ τῶν.

Κατὰ τὸν μεσαῖωνα (πλὴν τῆς ἐποχῆς Καρόλου τοῦ Μεγάλου) ἡ δυτικὴ Εὐρώπη εἶναι διεσπασμένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη καὶ ἡγεμονίας, οἱ δὲ βασιλεῖς εἶναι πρόεδροι ἄνευ οὐδενὸς κύρους πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων. Ἐν τούτοις ὑπάρχει μία ἀρχὴ ἐνό- τητος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ *θρησκεία*. Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ περ κατανεμημένοι εἰς διαφόρους βασι- λεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἀπετέλουν οὐχ ἥττον ἓνα μόνον λαόν, τὸν *χριστιανικόν*. Ὁ χριστιανικὸς οὗτος λαὸς εἶχε τὸν ἀρχηγόν του, τὸν *πάπαν*, τοῦ ὁποῖου τὸ πνευματικὸν κῦρος ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρόν, ὥστε βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ἀναλαμβάνουν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ σταυροφορικοὺς πολέμους. Ἡ θρησκεία ἐδέσποζε τῶν πάντων καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης, ἐνέπνεε τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν τέχνην. Ἡ ἐπι- στήμη καὶ ἡ μόρφωσις εἰς τὰ μοναστήρια κατ' ἀρχάς, εἰς τὰ πα- νεπιστήμια κατόπιν, ἦτο εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν καὶ ἱερέων. Ἡ τέχνη ὁλόκληρος ἦτο συγκεντρωμένη εἰς τὰς ἐπισκοπάς, χάριν τῶν ὁποίων εἰργάζοντο ὅλοι οἱ καλλιτέχναι, ἀρχιτέκτονες, γλύ- πται, ζωγράφοι. Τέλος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν με- σαῖωνα δύο μόνον τάξεις τῆς κοινωνίας ἐλογαριάζοντο ὑπάρχου-σαι, ἡ τῶν *εὐγενῶν* καὶ ἡ τοῦ *κλήρου*. Οἱ ἄλλοι ἦσαν δουλο- πάροικοι.

Καὶ τὸν 13ον, 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἀρχίζουν αἱ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι παρασκευάζουν τοὺς νέους χρόνους. Ἐσωτερικῶς εἰς τὰ διάφορα κράτη οἱ βασιλεῖς διὰ νὰ ἀποβοῦν πραγματικοὶ βα-

σιλεις καταγίνονται εις τὸ νὰ ἐπεκτείνουν τὸ κῦρὸς των εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ βασιλείου των καὶ νὰ ἐνώσουν αὐτὰ ἀφαιροῦντες τὴν ἀνεξαρτησίαν των ὑποτελῶν των ἡγεμόνων. Τοῦναντίον ἡ ἰδέα τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος τῆς πίστεως ἐξασθενεῖ, ἡ δὲ ἰσχὺς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ πάπα πίπτει, διότι οἱ ἡγεμόνες δὲν ὑπακούουν πλέον εἰς αὐτόν.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη ἐκλαϊκεύονται. Δὲν εἶναι πλέον μορφωμένοι μόνον οἱ κληρικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ λαϊκοί. Ἀντὶ δὲ ἐκκλησιῶν καὶ θρησκευτικῶν ἐν γένει μνημείων οἰκοδομοῦνται καὶ πολιτικὰ οἰκοδομήματα καὶ ἀνάκτορα. Τέλος ἤδη ἐμφανίζεται μὲ αὐξανομένην ὁλονὲν ἐπιρροὴν καὶ μία νέα τάξις τῆς κοινωνίας, ἡ λεγομένη *ἀστική*. Ἡ τάξις αὕτη γεννηθεῖσα περὶ τὸν 12ον αἰῶνα, πλουτήσασα κατὰ τοὺς ἐπομένους διὰ τῆς ἐργασίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ζητεῖ ἤδη νὰ μετέσχη τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται, αἱ ὁποῖαι, ὡς εἵπομεν, ἤρχισαν ἀπὸ τῶν προηγουμένων αἰώνων, ἤδη ἐνισχύονται ἐκ τινων γεγονότων, τὰ ὁποῖα συνέπεσαν μὲ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς : α') ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γενομένη μεταβολὴ τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπελθοῦσα μείωσις τῆς δυνάμεως τῶν εὐγενῶν, β') αἱ ἀνακαλύψεις, αἱ ὁποῖαι διηγόιζαν νέους ὁρίζοντας εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς ἀστικῆς τάξεως, γ') ἡ Ἀναγέννησις, τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ἡ ὁποία ἀπληλευθέρωσε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θρησκείας, δ') ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις, ἡ ὁποία κατέρριψε τὸ κῦρος τοῦ πάπα ὡς πνευματικοῦ ἀρχηγοῦ ὅλης τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης.

2. Ἡ νέα τακτικὴ τοῦ πολέμου καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ἱπποτισμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος εἶχεν ἐπέλθει μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὴν στρατολογίαν. Μέχρι τοῦδε οἱ ἡγεμόνες δὲν ἠδύναντο νὰ κάμουν πόλεμον μακρῶς διαρκείας, διότι ὡς στρατὸν μετεχειρίζοντο τοὺς ὑποτελεῖς των, οἱ ὁποῖοι μόνον 30 ἡμερῶν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὤφειλον κατ' ἔτος εἰς αὐτούς. Ἐνεκα τούτου κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα οἱ ἡγεμόνες ἠναγκάζοντο νὰ προσλαμβάνουν εἰς τὴν στρατιωτικὴν των ὑπηρεσίαν ἀνθρώπους ἐπὶ μισθῷ. Ἐσχηματί-

σθησαν λοιπὸν στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὅποια ἀντὶ ὀρισμένου μισθοῦ προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην αὐτῶν ἡγεμόνας καὶ τὰ ὅποια δὲν ἐδίστιαζον κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ μεταβαίνουν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς στρατοπέδου εἰς τὸ ἄλλο. Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτῶν κατὰ τὸν 17ον καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες ἀντὶ νὰ μισθώνουν στρατιωτικὰ σώματα μόνον διὰ τὸν χρόνον τοῦ πολέμου, ἤρχισαν νὰ διατηροῦν στρατοὺς μονίμους καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰρήνης.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὀπλισμὸν ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολή. Πολεμισταὶ τινες ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται τόξα μεγάλα, τὰ ὅποια ἠδύναντο νὰ ρίπουν 6 βέλη εἰς τὸ λεπτὸν καὶ νὰ φρονέουσιν ἄνθρωπον εἰς ἀπόστασιν 200 μέτρων. Οὗτοι ἐμάχοντο πεζοὶ καὶ ἄνευ σιδηρᾶς πανοπλίας, ἦσαν δὲ ὅλοι ὄχι εὐγενεῖς. Βραδύτερον δὲ κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα ἐσχηματίσθη τὸ πεζικόν. Τὸ παράδειγμα ἔδωσαν οἱ Ἑλβετοί. Οὗτοι ἔφερον μακρὰ δόρατα καὶ ἐμάχοντο πεζοὶ εἰς πυκνὰς ὁμάδας, ὁρμῶντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὰ δόρατά των χωρὶς νὰ διασπῶνται αἱ τάξεις των. Κατὰ μίμησιν δὲ αὐτῶν ὀργανώθη εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ τάγμα τῶν λογχοφόρων. Τυχοδιῶνται τότε Ἑλβετοὶ καὶ λογχοφόροι Γερμανοὶ ἔλαβον τὸν πόλεμον ὡς ἐπαγγελμα καὶ ὅλοι οἱ ἡγεμόνες προσέλαβον τοιοῦτους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των. Ἐκτοτε, ἐπειδὴ εἰς ὅλας τὰς μάχας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν μετὰ πεζικοῦ καὶ ἵπποτων, τὸ πεζικὸν ἐνίκη, ὁ ἱπποτισμὸς ἤρχισε νὰ παρακμᾷ.

Εἰς τὴν πλήρη παρακμὴν τοῦ ἱπποτισμοῦ κατόπιν συνετέλεσεν ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος. Τὴν πυρίτιδα ἐγνώριζον ἀπὸ μακροῦ χρόνου οἱ Σῖναι, ἀλλὰ ἔκαμνον χρῆσιν αὐτῆς μόνον εἰς πυροτεχνήματα. Οἱ Ἀραβες κατόπιν τελειοποίησαντες αὐτήν, τὴν μετεχειρίσθησαν εἰς τὸ νὰ ρίπτουν βλήματα διαπερασμένα ἐντὸς σωλήνος. Οἱ Χριστιανοὶ τοὺς ἐμμήθησαν, καὶ ἡ ἐφεύρεσις εἰσῆλθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ πολὺ βραδέως ἐτελειοποιήθη. Μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος τὰ κανόνια ἔρριπτον σφαίρας ἐκ λίθου, καὶ δὲν ἔρριπτον αὐτοὺς εἰς μεγαλυτέραν ἀπόστασιν τοῦ τόξου. Ἀργότερα κατεσκευάσαν κανόνια μακρότερα καὶ λεπτότερα, τὰ ὅποια ἔρριπτον σφαίρας ἐκ σιδήρου. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν πολὺ βαρέα καὶ τὰ μεταχειρίζοντο μόνον κατὰ τῶν τειχῶν τῶν πόλεων, ἐπροξένουν δὲ περισσότερον θόρυβον παρὰ βλάβην. Οἱ στρατοὶ λοιπὸν ἐξηκολούθουν νὰ μάχονται μὲ τὰ δόρατα. Μόλις δὲ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ὅπλα μακρὰ κινητὰ

λεγόμενα ἀρκεβούζια, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐτελειοποιήθησαν. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα δὲ ἐτελειοποιήθη καὶ τὸ πυροβολικόν. Τὰ κανόνια γίνονται κινητὰ καὶ δὲν χρησιμεύουν εἰς τὰς πολιορκίας ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς μάχας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως τοῦ ἱσποτισμοῦ ὑπῆρξαν μεγάλα. Οἱ βασιλεῖς μὲ τοὺς μονίμους καὶ τελείους στρατοὺς τῶν κατέρριψαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, ἐπεξέτειναν τὸ κῦρὸς τῶν καθ' ὅλην τὴν χώραν τῶν καὶ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς λαοὺς τῶν τὴν ιδέαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος.

3. Αἱ ἀνακαλύψεις.

Αἷτια τῶν ἀνακαλύψεων. Αἰτίαι τῶν πρώτων μεγάλων ἀνακαλύψεων ὑπῆρξε τὸ δέλεαρ τοῦ κέρδους καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πλουτισμοῦ.

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὥρισμένα ἐμπορεύματα παρεῖχον εἰς τοὺς ἐμπορευομένους αὐτὰ ἄπειρα κέρδη, διότι ἦσαν σπάνια. Τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα ἦσαν ἡ μέταξα, τὸ βελουῖδον, οἱ πολύτιμοι λίθοι, οἱ μαργαρίται, τὰ ἀρώματα καὶ ἰδίως τὸ μοσχοκάρυον, ἡ κανέλλα, τὸ πιπέρι καὶ τὰ ὅμοια. Ὅλα ταῦτα προήρχοντο ἐκ τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Ἀσίας, τὰς ὁποίας ὅλας οἱ Εὐρωπαῖοι ὠνόμαζον Ἰνδίας. Οἱ Εὐρωπαῖοι ὅμως ἔμποροι δὲν ἐπρομηθεύοντο αὐτὰ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ τῇ μεσολαβήσει αἰσχροκερδῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι ἔφερον αὐτὰ διὰ ξηρᾶς εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐντεῦθεν δὲ πλοῖα γενοατικὰ καὶ ἐνετικὰ μετεκόμιζον εἰς τὴν Εὐρώπην. Γενοαῖοι καὶ Ἐνετοὶ ἦσαν λοιπὸν ἐν τῇ Εὐρώπῃ οἱ κύριοι τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἐμπορευμάτων. Ἐκ τούτου δὲ προήρχετο ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πολιτικὴ ἰσχὺς τῶν δύο ἰταλικῶν δημοκρατιῶν. Οἱ ἄλλοι θαλασσιστοὶ λαοὶ λοιπὸν ἐπεδίωκον νὰ εὑρουν νέαν τινὰ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἡ πηγὴ τόσου πλούτου.

Ἀλλὰ οἱ Εὐρωπαῖοι τοῦ μέσου αἰῶνος εἶχον ὀλίγας γεωγραφικὰς γνώσεις. Ἐκτὸς τῆς ἰδίας τῶν χώρας, ἐγνώριζον μόνον τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον ἀκτὰς. Τὴν δὲ γῆν ἐθεώρουν ὡς μέγα τετράγωνον ἢ ὡς δίσκον. Σύμφωνα μὲ τὰς γεωγραφικὰς αὐτὰς γνώσεις, ἄλλαι ὁδοὶ πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἐκτὸς τῶν ἤδη γνωστῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχουν. Κατὰ τὰς σταυροφορίας ὅμως, καὶ ἰδίως ἀφ' ὅτου αἱ μετὰ τῶν Ἀράβων σχέσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν

ἐπολλαπλασιάσθησαν, οἱ Εὐρωπαῖοι ἤρχισαν νὰ γνωρίζουν τὰς ἐργασίας τῶν Ἑλλήνων γεωγράφων. Οὗτοι ἐθεώρουν τὴν γῆν σφαιρικὴν καὶ ἐπίστευον ὅτι ὁ αὐτὸς ὠκεανὸς περιβάλλει τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν. Οἱ Εὐρωπαῖοι λοιπὸν ἐσκέφθησαν, ἄλλοι μὲν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην θεωρίαν ἦτο δυνατόν νὰ κάμῃ τις τὸν γύρον τοῦ κόσμου καί, βαδίζων πάντοτε πρὸς δυσμὰς, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἄλλοι δὲ κατὰ τὴν δευτέραν, ὅτι, περιπλέων τις τὴν Ἀφρικὴν, ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐκ μὲν τῆς τελευταίας ταύτης ιδέας ἐμπνευσθέντες οἱ Πορτογάλλοι θαλασσοπόροι περιέπλευσαν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἔκαμαν τὰς πρώτας ἀνακαλύψεις. Ἐκ δὲ τῆς πρώτης οἱ Ἰσπανοὶ ἀνεκάλυψαν μίαν νέαν ἡπειρόν, τὴν Ἀμερικὴν. Εἰς τοῦτο ὅμως συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ πρόοδος τῆς ναυτιλίας, ἡ προελθοῦσα ἐκ τῆς κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα τελειοποιήσεως τῶν πλοίων καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ναυτικῆς πυξίδος.

Ἡ *ναυτικὴ πυξίς* στηρίζεται ἐπὶ τῆς ιδιότητος τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν. Ἐφευρέτης δὲ αὐτῆς λέγεται ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγιας (Flavio Gioia). Δι' αὐτῆς τώρα οἱ ναυτικοὶ ἠδύναντο νὰ κανονίζουν τὴν διεύθυνσίν των καὶ νὰ γνωρίζουν τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος.

Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων. Οἱ Πορτογάλλοι ἤρχισαν τὰς ἀναζητήσεις των τὸ 1419. Προσῆγγισαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὸ ἀκρωτήριον Βογαδόρον, τὸ Λευκὸν ἀκρωτήριο καὶ τὸ Πράσινον, διέβησαν τὸν Ἰσημερινὸν καὶ ἀνεκάλυψαν τὸ στόμιον τοῦ Κόγκου. Τὸ 1486 ὁ θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διάζος (Bartélemy Diaz) προσέβη μέχρι τῆς νοτίας ἄκρας τῆς Ἀφρικῆς, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Τέλος τὸ 1498 ὁ Βάσκος Δεγάμας (Vasco de Gamma) ἀνῆλθε κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς, προσωρμίσθη εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Ζανζιβάρης καὶ ἐκεῖθεν, ὀδηγούμενος ὑπὸ Ἀραβὸς πλοηγοῦ, ἔφθασεν εἰς τὴν Καλκούταν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῶν Ἰνδιῶν.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλλων. Ἡ ὁδὸς τῶν Ἰνδιῶν εἶχεν εὐρεθῇ. Οἱ Πορτογάλλοι ἤθελον νὰ χρησιμοποιοῦν αὐτὴν μόνοι καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Διὰ τοῦτο κατελάμβανον τοὺς σπουδαιότερους λιμένας, καὶ διὰ τοῦ τρόμου προσεπάθουν νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἄλλους. Εἷς ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Βάσκου Δεγάμα, ὁ Ἀλβουκέρκης (Albuquerque), κατέλαβε τὴν Σοκότραν καὶ τὸ

ΑΝΤ. ΧΩΡΑΦΑ, Ἱστορία Γ' γυμνασίου, ἔκδοσις 6η, 1934

Ἄδεν, εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καὶ τὸ Ὀρμούζ, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Οὕτως οἱ Πορτογάλλοι ἔγιναν κύριοι τῶν στομιῶν τῶν δύο μόνων ὁδῶν, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ἐμπορεύματα τῆς Ἀνατολῆς ἤρχοντο εἰς τὴν Μεσόγειον.

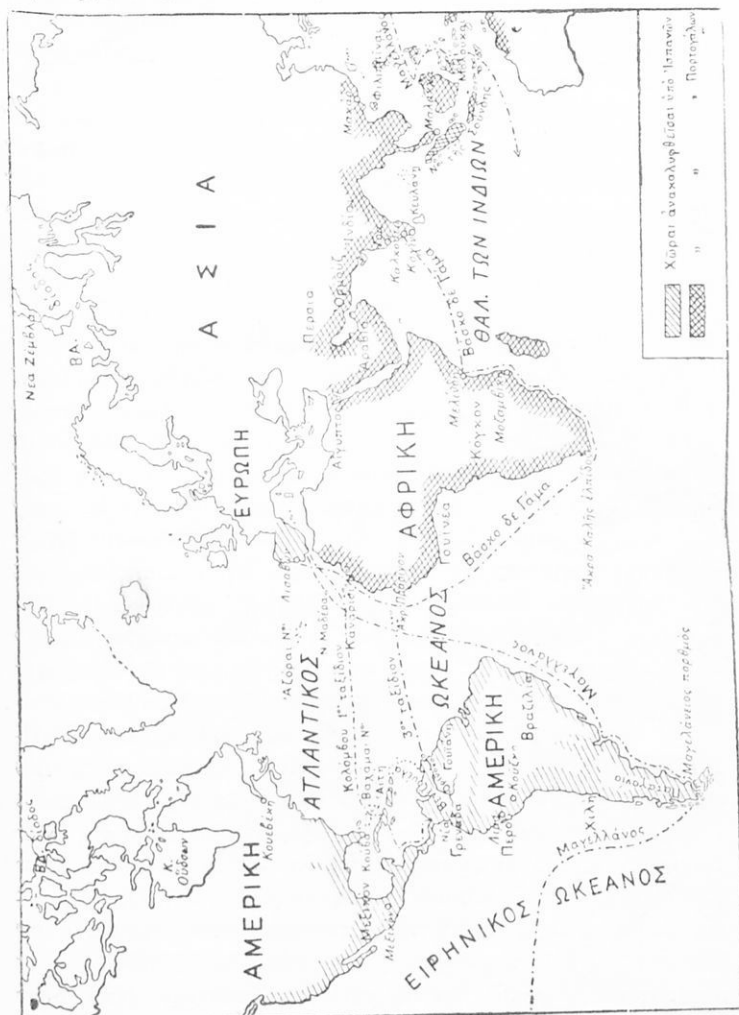
Ὁ Ἀλβουκέρκης προσέτι ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων. Πρὶν ἢ ἐξασφαλίσῃ πρὸς δυσμὰς τὰς ὁδοὺς ἐκ τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, εἶχεν ἐξασφαλίσῃ πρὸς ἀνατολὰς τὸ στόμιον τῶν ὁδῶν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Κίναν, καταλαβὼν τὴν Μαλάγαν ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνώνει τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης μὲ τὴν θάλασσαν τῆς Κίνας. Ἀξιωματικοὶ τοῦ δέ τινες προσωομίσθησαν εἰς τὰς νήσους τῶν ἀρωμάτων Ἰάβαν καὶ Βάνδαν εἰς τὰς Μολούκκας. Κατέλαβον ἔπειτα τὴν Καντοῦν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Κίνας. Πρεσβευτὴς, τέλος, Πορτογάλλος ἔγινε δεκτὸς εἰς τὸ Πεκῖνον. Οὕτως εἰς τὸ διάστημα 120 ἐτῶν ἰδρύθη τὸ πρῶτον μέγα ἀποικιακὸν κράτος τῆς Νέας Εὐρώπης, ἐκτεινόμενον ἐπὶ ὅλων τῶν ἀκτῶν ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰθηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Πλὴν τούτου, τὸ Πορτογαλικὸν κράτος περιελάμβανε μέρος τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τὴν Βραζιλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Βάσκον Δεγάμαν Καβράλος (Cabralo) ἐκ τοικυμίας προσωομίσθη κατὰ τύχην.

Ἀλλὰ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλων δὲν ὁμοιάζε μὲ τὰ σημερινά. Οἱ Πορτογάλλοι, ὥς ποτε οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, κατεῖχον μόνον ὁρισμένα σημεῖα ἐπὶ τῶν ἀκτῶν χωρὶς νὰ προσπαθοῦν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐσχημάτιζον ἀποικίας ἐξ ἐμπορῶν, δηλ. ἐμπορικὰ πρακτορεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα συνήθρουζον τὰ ἐμπορεύματα μὲ προσωομισμόν νὰ τὰ στέλλουν εἰς τὴν Λισσαβῶνα. Ἄλλως τε ἀπετέλουν πολὺ μικρὸν λαὸν καὶ διέθετον πολὺ ὀλίγους ἀνθρώπους, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὑπερασπίσουν κράτος τόσον ἐκτεταμένον. Ἐνεκα τούτου ἡ ἀποικιακὴ τῶν δυνάμεις διατηρήθη ὀλίγον χρόνον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Ὀλλανδοὶ ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῶν τὰς πολυτιμότερας τῶν ἐγκαταστάσεών των εἰς τὴν Σουμάτραν, τὴν Ἰάβαν καὶ καὶ τὰς νήσους τῶν ἀρωμάτων.

Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν Ἰσπανῶν. Ἐν ᾧ οἱ Πορτογάλλοι ἐζήτησαν τὴν ὁδὸν τῶν Ἰνδιῶν πρὸς νότον καὶ ἔκαμνον τὸν γύρον τῆς Ἀφρικῆς, ὁ Χριστόφορος Κολόμβος (Cristoforo Colombo) ζητῶν αὐτὴν πρὸς δυσμὰς διὰ λογαριασμόν τῶν Ἰσπανῶν ἀνεκάλυπτε χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύεται νέαν ἡπειρον, τὴν Ἀμερικὴν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη εἰς τὴν Γένουαν περὶ

τὸ 1451. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐπιδοθεὶς εἰς τὰ ναυτικά εἶχε κάμει πολλὰ ταξίδια, συγχρόνως δὲ καὶ πολλὰς γεωγραφικὰς καὶ ἀστρονομικὰς μελέτας. Τὸ 1478 ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Λισσαβὼνα. Ἐν-

Εἰκ. 4. Αἱ ἀνακαλύψεις κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα.

ταῦθα ὥριμασεν εἰς αὐτὸν τὸ σχέδιον τοῦ νὰ ἐπιδιώξῃ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας πλέων πρὸς δυσμὰς, τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς γενικῶς τότε ἐπικρατούσης ἰδέας ὅτι ἡ γῆ ἔχει σχῆμα σφαιρικόν

Ἐφ'αυτῷ ἄλλως τε οἱ γεωγράφοι τότε ὅτι ἡ Ἀσία ἦτο πολὺ ἐκτεταμένη καὶ ἐπομένως ὅτι τὸ διάστημα τὸ χωρίζον τὴν Εὐρώπην ἀπ' αὐτῆς ἐκ δυσμῶν ἦτο πολὺ μικρότερον τοῦ πραγματικοῦ.

Πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου του ὁ Κολόμβος ἀπετάθη πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἦλθε τότε εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐδῶ μετ' ἀναμονὴν 7 ἐτῶν κατόρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ εἰσακουσθῇ παρὰ τῶν βασιλέων Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας. Συνῆψε μετ' αὐτῶν συμφωνίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξησφαλίζετο εἰς αὐτὸν ὁ κληρονομικὸς τίτλος τοῦ μεγάλου ναυάρχου, ἡ ἀντιβασιλεία τῶν ἀνακαλυφθησομένων μερῶν καὶ ἄλλα προνόμια, παρείχοντο δὲ εἰς αὐτὸν πλοῖα καὶ χρήματα διὰ τὴν ἐπιχείρησιν.

Ὁ Κολόμβος ἀνεχώρησεν ἐκ Πάλου τῆς Ἰσπανίας μὲ τρία πλοῖα καὶ πληρώματα 120 ἀνδρῶν τὴν 23 Ἰουλίου 1492. Σταθμεύσας εἰς τὰς Καναρίους νήσους ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Κατὰ τὸ ταξίδιον οἱ ναῦται κατ' ἐπανάληψιν ἐπτοίγησαν ὑπὸ τοῦ μήκους τῆς ὁδοῦ καὶ ἐξεδήλωσαν τὸν φόβον τῶν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς τὴν παραδόσιν δὲν ἐδυστρόπησαν. Τέλος τὴν 30ὴν 7)βρίου ἐφάνη γῆ. Ἦτο ἡ νῆσος Γουαναχάνη, τὴν ὁποίαν ὁ Κολόμβος ὠνόμασεν Ἅγιον Σωτῆρα, μία τῶν νήσων τοῦ Βασιμικοῦ συμπλέγματος. Προσωρμίσθη εἰς αὐτὴν καὶ ἀποβιβάσθεις τὴν κατέλαβεν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας. Κατόπιν ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κούβαν καὶ Ἅγιον Δομῖγγον. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐπτά μῆνας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐξ αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἔγινε δεκτὸς θριαμβευτικῶς.

Ὁ Κολόμβος ἔκαμε τρία ἀκόμη ταξίδια (1493, 1498, 1502). Κατ' αὐτὰ ἐπέτυχεν νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς Ἀντίλλας, νὰ προσορμισθῇ εἰς αὐτὴν τὴν ἡπειρὸν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὁρενόχου, καὶ τελευταίως κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ. Ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτο ἀπέθανεν ἐν Ἰσπανίᾳ τὸ 1506. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας εἶχον δειχθῇ πρὸς αὐτὸν ἀχαρίστως, διότι ἀπὸ τοῦ δευτέρου ταξιδίου του παρασυρθέντες ὑπὸ διαβολῶν εἶχον στερήσει αὐτὸν ὅλων τῶν διὰ τῆς συνθήκης παραχωρηθέντων προνομίων.

Ὁ Κολόμβος ἀπέθανε μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶχε προσεγγίσει εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ὅτι αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι νῆσοι ἦσαν πλη-

σίῳ των Ἰνδιῶν. Ἐντεῦθεν ἐδόθη εἰς αὐτάς τὸ ὄνομα *δυτικά Ἰνδία*, καὶ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς των τὸ ὄνομα των Ἰνδῶν. Ἀμέσως ὅμως κατόπιν ἤρχισαν νὰ ὑποπτεύωνται οἱ Ἰσπανοὶ ὅτι εὗρισκονται εἰς ἄλλην χώραν καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἀσίαν. Περὶ τούτου ἐβεβαίωθησαν, ὅταν τὸ 1513 ὁ Βαλβόας (Balboa) προσφορμίσθη εἰς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, διεπέρασε τὰ ὄρη, καὶ ἀνεκάλυψεν ὠκεανὸν ἄνευ ὁρίων. Οὐδεμίᾳ τέλει ἀμφιβολία ὑπελείφθη μετὰ τὸ ταξίδιον τοῦ Μαγγελάνου (Magellano). Οὗτος ἀναζητῶν δίοδον διὰ νὰ φθάσῃ πραγματικῶς εἰς τὰς χώρας των ἀρωμάτων κατήλθε κατὰ μῆκος τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ ἀνεκάλυψε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα πορθμὸν μήκους 60 χιλιομέτρων, ὁ ὁποῖος ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὁκεανόν. Προσφορμισθεὶς ἔπειτα εἰς τὰς Φιλιππῖνας νήσους ἐφορεύθη εἰς τινα μάχην κατὰ των ἰθαγενῶν. Ὁ πλοηγὸς ὅμως αὐτοῦ Δελκᾶνος (Del Cano) ἐξηκολούθησε τὸ ταξίδιον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς ἔγινεν.

Τὸ ἀποικιακὸν κρᾶτος των Ἰσπανῶν. Οἱ Ἰσπανοὶ κατ' ἀρχὰς κατέλαβον μόνον τὰς Ἀντίλλας καὶ ἰδίως τὴν Κούβαν καὶ τὸν Ἅγιον Δομῖγγον. Ἀλλ' οἱ ἀποικοὶ δὲν εὗρισκον ἐδῶ μεγάλην ποσότητα χρυσοῦ, τὸν ὁποῖον πρὸ πάντων ἐζήτουν. Ἐκ των διηγήσεων των ἰθαγενῶν ἔμαθον ὅτι τὰ πολύτιμα μέταλλα ἦσαν ἀφθονα ἐπὶ τῆς ἠπείρου. Δεκαπέντε λοιπὸν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κολόμβου ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν αὐτῆς. Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ των ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας πρὸς τοῦτο ἔκαμαν, εἶναι ἡ κατάκτησις τοῦ *Μεξικοῦ* ὑπὸ τοῦ Κορτεσίου (Cortez) καὶ ἡ κατάκτησις τοῦ *Περού* ὑπὸ τοῦ Πιζάρου (Pizarro). Τὸ Μεξικὸν περιελάμβανε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς, τὸ ὁροπέδιον τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὁκεανοῦ πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ πρὸς ἀνατολάς. Τὸ Περού ἐπεξετείνετο κατὰ μῆκος τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὁκεανοῦ καὶ ἐπὶ των ὀρέων των Ἄνδεων, περιελάμβανε δὲ τὰς νῦν χώρας τοῦ Ἰσημερινοῦ, τοῦ Περού, τῆς Βολιβίας καὶ μέρος τῆς Χιλῆς.

Ὅταν ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν των Ἀντιλλῶν, οἱ Ἰσπανοὶ εὗρον πρὸ αὐτῶν ὄχι ὀργανωμένους πολιτικῶς λαούς, ἀλλὰ φυλάς ζώσας εἰς ὁμάδας καλυβῶν. Εἰς τὸ Μεξικὸν ὅμως καὶ εἰς τὸ Περού εὗρέθησαν ἀπέναντι ἀληθινῶν κρατῶν, λαῶν θαυμάσιως ὀργανωμένων καὶ προφθευμένων εἰς τὸν πολιτικόν καὶ

κάλυψαν μετ' ἐκπλήξεως ἐκεῖ πόλεις πολὺ ἀνωτέρας τῶν εὐρωπαϊκῶν μὲ μεγάλας καὶ ὥραίας οἰκίας, μὲ ἀνάκτορα, μὲ ναοὺς ὑψομένους ὡς πυραμίδες, μὲ ὁδοὺς εὐρείας καὶ εὐθείας, μὲ πλατείας καὶ ἀγορὰς κλπ. Καὶ ὅμως κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὸ μὲν Μεξικὸν εἰς 4 ἔτη, τὸ δὲ Περου εἰς 3 μὲ μέσα πολὺ μικρά, μὲ ἑκατοντάδας τινὰς ἀνδρῶν. Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους κατεκτήθησαν αἱ ἀπέραντοι αὐταὶ χῶραι τόσον ἐνκόλως, ἦσαν : α') ἡ κατάπληξις ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθησαν οἱ ἰθαγενεῖς, ὅταν εἶδον ἀνθρώπους ἐφίππους (οἱ ἵπποι ἦσαν ζῶα ἄγνωστα εἰς αὐτοὺς), ὀπλισμένους μὲ κερανοῦς, τὰ κανόνια καὶ τὰ τουφέκια, ἐκ τοῦ ὁποίου τοὺς ἐθεώρησαν ὡς ἀπεσταλμένους ὑπὸ τῶν θεῶν, καὶ β') αἱ μεταξὺ των ἐμφύλιοι διαιρέσεις.

Οἱ Ἴσπανοὶ ἐφάρθησαν πολὺ σκληρῶς πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς. Τοὺς ἠνάγκαζον νὰ ἐργάζωνται χάριν αὐτῶν καὶ τοὺς μετεχειρίζοντο ὡς δούλους. Ἰδίως τοὺς μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ἀναζήτησιν πολυτίμων μετάλλων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὑποβάλλοντες αὐτοὺς εἰς τὰς σκληροτέρας ἐργασίας εἰς τὰ μεταλλεῖα. Ἐκεῖ ἀπέθανον ἑκατομμύρια. Ἡ νῆσος τοῦ Ἀγ. Δομίγγου, ὅταν ὁ Κολόμβος ἀνεκάλυψεν αὐτήν, εἶχεν ἓν ἑκατομμύριον κατοίκων. Μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη ἔμενον 40 χιλιάδες, καὶ μετὰ ὃ ἀκόμη 13 χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ ἀπώλεσθησαν. Ἰερεῖς τινες ἀνέλαβον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἰθαγενῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξε νέον κακόν. Οἱ Ἴσπανοὶ εἶχον ἀνάγκην ἐργατῶν. Ἠγόραζον λοιπὸν μαύρους εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τοὺς μετέφερον εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἀνεπτύχθη οὕτω τὸ ἀπαίσιον ἐμπόριον τῶν δούλων, τὸ ὁποῖον διήρκεσε μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν ὑπῆρξεν ὅλως διάφορον τοῦ τῶν Πορτογάλλων. Οἱ Πορτογάλλοι ἦσαν ἔμποροι, οἱ Ἴσπανοὶ ὑπῆρξαν κατακτηταί. Δὲν περιορίζοντο εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνουν τὰ κυριώτερα σημεῖα τῶν ἀκτῶν. Κατελάμβανον καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Τὸ Μεξικὸν καὶ τὸ Περου ἀπέβησαν ὡς προέκτασις τῆς Ἰσπανίας τοῦ Ἀτλαντικοῦ, καὶ ὠνομάζοντο Νέα Ἰσπανία. Οἱ ἀποικοὶ, ὀψοκίνδυνοι καὶ τολμηροὶ Ἴσπανοί, ἐγκαθίσταντο μονίμως ἐκεῖ, καὶ ἱδρουν πόλεις καὶ ἀπετέλουν τὸ στέλεχος ἐνὸς λαοῦ νέου.

Ἀποτελέσματα τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων. Αἱ μεγάλα ἀνακαλύψεις δὲν ἐνδιαφέρουν μόνον τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας. Τὰ διάφορα ἀποτελέσματα αὐτῶν, οἰκονομικά, πολιτικά, ἐπιστημονικά, ἀνήκουν εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστο-

ρίαν. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων ἄλλα μὲν ὑπῆρξαν ἄμεσα, ἄλλα δὲ ἐφάνησαν βραδύτερον. Ὅλα δὲ ἐξειλίχθησαν ἀκόμη. Τὰ σπουδαιότερα τούτων ἐκτὸς τῆς αἰφνιδίας ἀναπτύξεως τῆς ἰσχύος τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας εἶναι τὰ ἑξῆς.

Αἱ μεγάλαι ὁδοὶ τοῦ ἐμπορίου ἀμέσως μετετέθησαν. Τὰ ἐμπορεύματα, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε διήρχοντο διὰ τῆς Αἰγύπτου, ἔκτοτε διήρχοντο διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ἐπομένως ἡ Μεσόγειος, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἦτο τὸ κέντρον τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος, ἔχασε τὴν σπουδαιότητά της πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Ὁκεανοῦ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Γένονα, ἡ Ἑνετία, ἡ Μασσαλία ἦσαν πλέον λιμένες δευτερεύοντες. Μόνον δὲ ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουὲξ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἔδωκεν πάλιν εἰς αὐτὰς τὴν προτέραν εὐτυχίαν. Τοῦναντίον οἱ ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ λιμένες τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς ὀλλανδίας καὶ βραδύτερον τῆς Ἀγγλίας ἐκέρδισαν ὅ,τι ἔχασαν οἱ λιμένες τῆς Μεσογείου.

Ἀπὸ τῶν ἀνακαλύψεων μεγάλοι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου μετεφέρθησαν ἐξ Ἀμερικῆς εἰς Εὐρώπην. Ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ τὸ μέσον τοῦ 16ου αἰῶνος, 60 ἔτη μετὰ τὸ πρῶτον ταξίδιον τοῦ Κολόμβου, τὸ νόμισμα εἰς τὴν Εὐρώπην ἔδωδεκαπλασιάσθη. Οἱ ὄγκοι οὗτοι τῶν πολυτίμων μετάλλων δὲν ὠφέλησαν σχεδὸν τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τοὺς Πορτογάλλους. Οὗτοι θεωροῦντες ἑαυτοὺς πλουσίους ἐκ τοῦ τόσου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἔπαυσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐργάζονται. Ἠγόραζον λοιπὸν ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς ὅσα δὲν κατεσκεύαζον πλέον οἱ ἴδιοι. Οὔτω ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρὸς περιήλθον εἰς τοὺς βιομηχάνους καὶ ἐμπόρους ὅλης τῆς Εὐρώπης, δηλ. εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν. Ἐκ τούτου ἐπῆλθε σπουδαία κοινωνικὴ μεταβολή. Ἔως τότε ὁ κυριώτερος πλοῦτος ἦτο ἡ γῆ, ἡ ὁποία κατείχετο ὅλη ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρὸς ἔτεινον νὰ κάμουν τοὺς ἀστικοὺς πλουσιωτέρους τῶν εὐγενῶν. Ἐκτοτε ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τῆς ἀστικῆς τάξεως δὲν ἔπαυσε νὰ αὐξάνῃ.

Τέλος ἡ γνῶσις ηὔξηθη τεραστίως. Ἀνεκάλυψαν νέας χώρας, νέας ἀνθρωπίνους φυλάς, νέους πολιτισμούς, νέα ζῆα, νέα φυτά, νέους ἀστέρας. Τόσοι ἀπροσδόκητοι νεωτερισμοὶ ἐξήγειραν τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν περιέργειαν, συνεκλόνησαν τὰ πνεύματα καὶ ἀνέτρεψαν παλαιὰς θεωρίας ἐπιστημονικάς.

4. Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.

Ὅρισμός καὶ χαρακτηρ τῆς Ἀναγεννήσεως. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 16ου παρουσιάσθη εἰς τὴν Εὐρώπην αἴφνης θαυμασία ἀκμὴ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. Παρήχθησαν τότε καλλιτεχνήματα ἀνυπέροβλητα μέχρι τοῦδε, καὶ τὸ πεδίον τῆς σκέψεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐξετάθη τεραστίως. Ἡ ἀκμὴ αὕτη ὀνομάσθη Ἀναγέννησις.

Εἰκ. 5. Ὁ Ἅγιος Πέτρος τῆς Ῥώμης.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀπατηθῇ τις ἐκ τοῦ ὅρου ἀναγέννησις καὶ νὰ νομίσῃ ὅτι πρὸ τοῦ 16ου αἰῶνος, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα ἦσαν νεκρά. Ὅπως εἶδομεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ κατὰ τὸν 13ον καὶ 14ον αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν εἶχον κατασκευασθῇ μνημεῖα ἀνυπέροβλητα καὶ εἶχον ἀναφανῇ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῆς Ἀναγεννήσεως.

Τώρα ὅμως ἀναφαίνονται μεγαλοφυεῖς καλλιτέχναι, οἱ ὅποιοι ἐφαρμόζουν εἰς τὰ ἔργα των τοὺς ἀρχαίους τύπους καὶ τὰς ἀρχαίας μορφάς τῆς τέχνης. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὰ τεθλασμένα τόξα καὶ τὸ ὀξυκόρυφον, χαρακτηριστικὰ τῆς γαλλικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐγκαταλείπονται καὶ ἐπανέρχονται εἰς αὐτὴν τὰ ἡμικυκλικά τόξα καὶ αἱ ἀνοικταὶ ἀψίδες. Οἱ πύονες ἀντικαθίστανται τοῖς γον-

δρους στύλους καὶ ἐμφανίζονται ἐκ νέου αἱ παραστάδες καὶ τὰ κιονόκρανα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, τὰ δωρικά, τὰ ἰωνικά καὶ κορινθιακά. Γίνεται χρῆσις τῶν τριγωνικῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν διακοσμήσεων, φῶν, ἐλίκων, φύλλων ἀκάνθου, ἀντὶ τῶν ἐθνικῶν φυλλωμάτων, κισσοῦ, δρυός, λαγάνων κ. λ. π.

Εἰκ. 6. Μιχαὴλ Ἀγγέλου la pietà.

ῥασαίως οἱ γλύπται καὶ οἱ ζωγράφοι ἀποβλέπουν εἰς τοὺς ἀρχαίους. Κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ καλλιτέχναι ἐκ χριστιανικῆς σωφροσύνης καὶ ἐξ ἀποκλειστικῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἀθανάτου ψυχῆς ἀπέναντι τῆς σαρκός, ἐκάλυπτον τὸ σῶμα ὑπὸ τὰ ἐνδύματα, καὶ ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὴν ἀπόδοσιν αἰσθημάτων. Τώρα οἱ καλλιτέχναι ἀναπαριστοῦν τὸ γυμνὸν καὶ ἐπιμελοῦνται περιπαθῶς τῆς μορφῆς. Τὸ ἀνδρώπινον σῶμα καὶ ἡ φύσις ἐρευνῶνται καὶ ἡ μορφὴ αὐτοῦ γίνεται ἀντικείμενον ἀπολαύσεως. Προσέτι ἐν τῇ

κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ καλλιτέχναι ἀναπαρίστανον μόνον θρησκευ-
τικὰς σκηνάς, σπανίως δ' ἐπεισόδια τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οἱ
καλλιτέχναι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐξηκολούθησαν μὲν νὰ λαμβά-
νουν θέματα θρησκευτικά, ἀλλ' ὥσαύτως ἐλάμβανον τοιαῦτα ἐκ
τῆς ἀρχαίας Μυθολογίας καὶ Ἱστορίας.

Συγχρόνως ἡ **Ἐπιστήμη** ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς
θεολογίας. Τὸ κῦρος τῆς βίβλου περιορίζεται. Οἱ Εὐρωπαῖοι
σοφοὶ εἰσδύουν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγρα-
φῶν, ἐμπνέονται ὑπ' αὐτῶν, ἀναγκάζονται νὰ τοὺς μιμηθῶν καὶ
διὰ τῶν ἔργων τῶν μεταδίδουν εἰς τοὺς συγχρόνους τὸν τὰς ιδέας
ἐκείνων. Οὕτω γίνονται αἰτία νὰ ἀπαλλαχθῇ τὸ ἀνθρώπινον
πνεῦμα ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ
ἐλευθέρως. Οὗτοι ὀνομάζονται **ἀνθρωπισταί**.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν λοιπὸν αὐτὴν ἀνεγεννήθη τὸ πνεῦμα τῶν
ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων
καὶ εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὰ γράμ-
ματα. Ἐκ τούτου ἐδόθη καὶ ὁ
ὀρισμὸς **Ἀναγέννησις** εἰς τὴν κατὰ
τοὺς χρόνους τούτους πνευματικὴν
καὶ καλλιτεχνικὴν κίνησιν. Κατό-
πιν δὲ ὁ ὅρος ἀναγέννησις ἐδόθη
καὶ εἰς τὴν ὅλην περὶ τοὺς διαφό-
ρους κλάδους τοῦ πολιτισμοῦ κίνη-
σιν τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Τὰ αἷτια τῆς Ἀναγεννήσεως.
Τὰ αἷτια τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι
πολλά. Τὰ σπουδαιότερα τούτων
εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην
αὔξησις τοῦ πλούτου καὶ μάλιστα
ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῶν
μικρῶν ναυτικῶν καὶ ἐμπορικῶν
κρατῶν τῆς Ἰταλίας, ἰδίᾳ τῆς Βε-
νετίας καὶ τῆς Γενούης, καὶ ἡ προ-

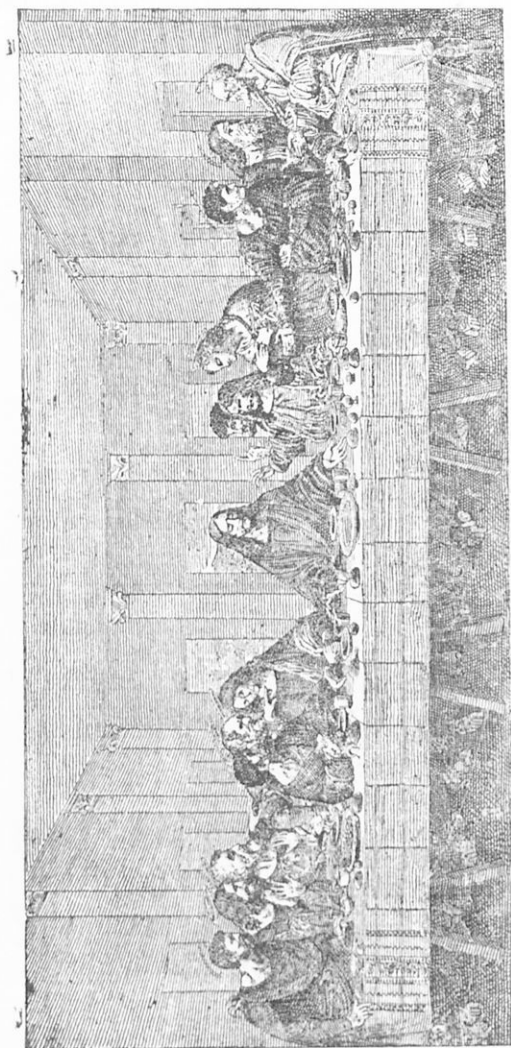
Εἰκ. 7.

Μιχαὴλ Ἀγγέλου ὁ Μωϋσῆς.

στασία καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις ἡ δοθεῖσα, εἰς ὅλας τὰς χώρας, εἰς τὰς
τέχνας καὶ τὰ γράμματα ὑπὸ τινῶν ἰσχυρῶν προσώπων, ἡγεμό-
νων, βασιλέων, πατρῶν. Περιφανέστεροι τούτων ὑπῆρξαν εἰς τὴν
Φλωρεντίαν ὁ ἡγεμονικὸς οἶκος τῶν Μεδίκων, εἰς τὴν Ῥώμην

οἱ πάπαι Νικόλαος Ε', Γούλιος Β', Λέων Γ', εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος Α'.

β') ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων μνημείων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦτο

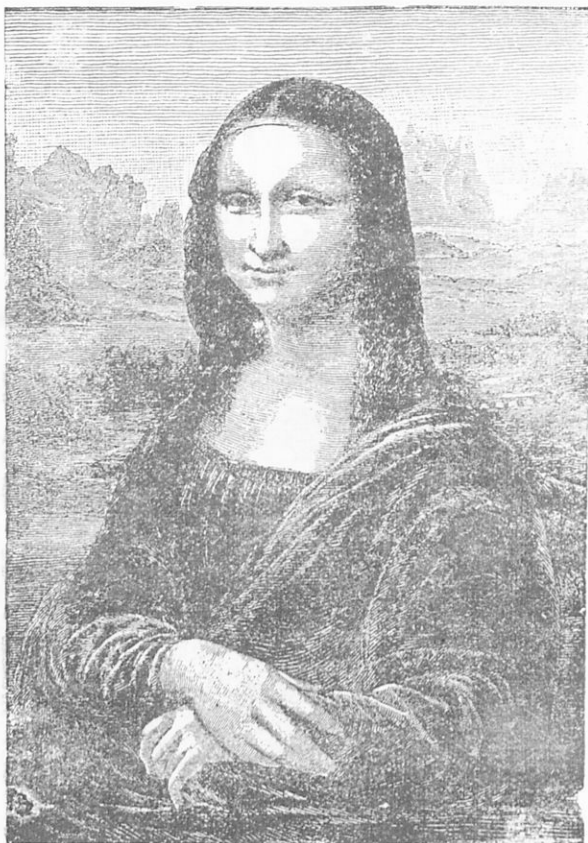

Εἰς. 8. Αἰωνόφρου da Vinci ὁ Μυστικός Δείπνος.

πλήρης ἡ Ἰταλία καὶ ἰδίως ἡ Ρώμη. Ταῦτα παρέσχον εἰς τοὺς καλλιτέχνας τὰ πρότυπα καὶ τὴν ἐμπνευσιν, καὶ ὠδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς ἀρχαίας μορφὰς τῆς τέχνης.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

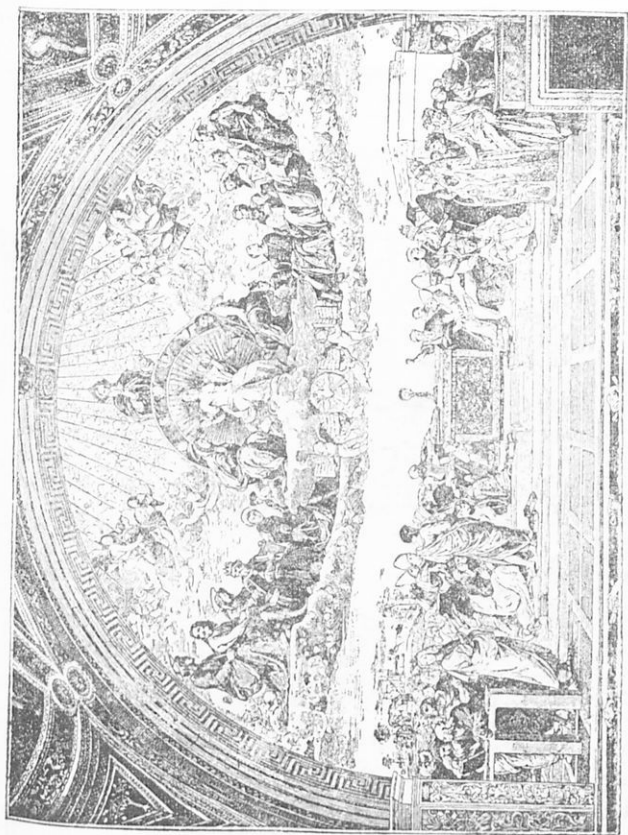
γ') ἡ συρροὴ πολλῶν λογίων Ἑλλήνων εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ἰδίως ὅμως κατ' αὐτὴν οἱ Ἕλληνες λόγιοι φεύγοντες τὸν τουρκικὸν ζυγὸν κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς. Οἱ περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Λεόντιος Πιλᾶ-

Εἰκ. 9. Λεονάρδου da Vinci ἡ Ζοκόντα.

πος, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Θεόδωρος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννης, ὁ Μᾶρκος Μουσσοῦρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ λόγιοι οὗτοι καὶ πολλὰ βιβλία ἀρχαίων συγγραφέων ἔφερον

μεθ' ἑαυτῶν καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἤνοιξαν σχολεῖα καὶ ἤρχισαν νὰ διδάσκουν τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν εἰς τοὺς παμπληθεῖς συρρέοντας περὶ αὐτοὺς νέους οἱ ὅποιοι ἐδίψων παιδείας. Ἡ πλουσία φαντασία, ἡ λαμπρὰ γλῶσσα καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν ὕφος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐξέπληξαν τοὺς Εὐρωπαίους, καὶ τοὺς

Εἰκ. 10. Ῥαφαήλ ἡ θεία Εὐχαριστία.

ἔκαμαν νὰ ἐπιδιοθοῦν εἰς τὴν μελέτην των. Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς οὕτω καὶ πάλιν κατέκτησε τὸν κόσμον.

δ') ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας. Μέχρι τοῦδε τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἐπωλοῦντο πολὺ ἀκριβὰ. Ἐπομένως μόνον οἱ πλούσιοι ἠδύναντο νὰ σπουδάζουν. Διὰ τῆς τυπογραφίας τὰ βιβλία γίνονται κτῆμα τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ παιδεία ἐξαπλοῦται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ ἐπιστῆμαι προοδεύουν ἀλμα-

τικῶς. Ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας εἶναι ὁ Ἰωάννης Γουτεμβέργιος (Gutenberg), ὁ ὁποῖος πρῶτος (1457) κατεσκεύασε στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου χωριστά, κατ' ἀρχὰς ξύλινα, ἔπειτα δὲ καὶ μετάλλινα.

Οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι τῆς Ἀναγεννή-

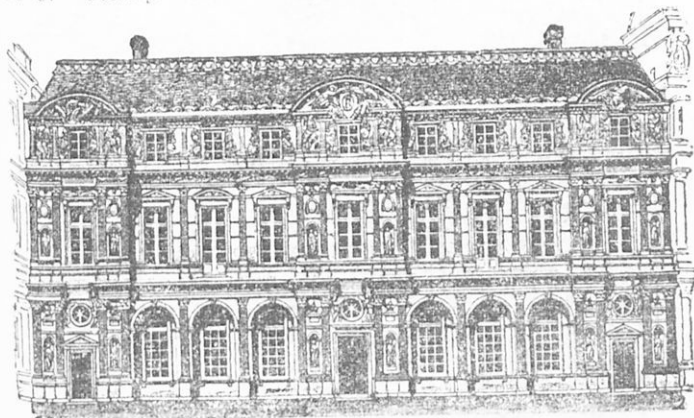

Εἰκ. 11. Ῥαφαήλ ἡ Παρθένος τοῦ Ἀγ. Σίξτου.

σεως. Ἡ ἀναγέννησις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Ἀκολουθῶς δὲ ἐξετάθη εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ὁλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν.

Οἱ περιφημότεροι συγγραφεῖς τῆς Ἀναγεννήσεως ἦσαν οἱ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ξηῆς : Ἐξ Ἰταλίας μὲν οἱ ποιηταὶ Ἀριόστος (Ariosto) καὶ Τάσσο (Tasso), ποιήσαντες ὁ μὲν πρῶτος τὸν «Μαινόμενον Ῥολάνδον», ὁ δὲ δεύτερος τὴν «Ἐλευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλήμ», καὶ οἱ πεζογράφοι Μακιαβέλλης (Machiavelli) καὶ Γκυῖχαρδίνος (Guicciardini), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν Γκυῖχαρδίνος συνέγραψεν Ἱστορίαν τῶν συγχρόνων του ἰταλικῶν πολέμων, τοῦ δὲ Μακιαβέλλης τὸ περιφημότερον ἔργον εἶναι ὁ «Πρίγκιψ», εἰς τὸ ὁποῖον μᾶς παρέχει θαυμασίαν εἰκόνα τῶν πολιτικῶν ἡθῶν τῶν χρόνων του ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐκ Γαλλίας δὲ οἱ πεζογράφοι Rabelais καὶ

Εἰκ. 12. Τὸ Λουβρον.

Montegne, οἱ ποιηταὶ Marot, Ronsard καὶ Joachim du Bellay, ἔξ Ἰσπανίας δὲ ὁ Cervantes, ὁ Lope de Vega καὶ ὁ Calderon. Ἐκ Γερμανίας δὲ ὁ Ἐρασμος γράφας λατινιστί. Ἐξ Ἀγγλίας δὲ ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Σαίξπηρ (Shakespeare) καὶ ἀργότερα ὁ ποιητὴς τοῦ «Ἀπολεσθέντος Παραδείσου» Μίλτων (Milton).

Οἱ περιφημότεροι δὲ καλλιτέχναι τῆς Ἀναγεννήσεως ὑπῆρξαν : Ἐξ Ἰταλίας ὁ **Βραμάντιος** (Bramante) ἀρχιτέκτων, ὁ **Λεονάρδος Δαβίντση** (Leonardo da Vinci) ζωγράφος καὶ γλύπτης, ὁ **Μιχαὴλ Ἀγγελος** (Michelangelo) γλύπτης, ζωγράφος καὶ ἀρχιτέκτων, ὁ **Ραφαήλ** (Raffaello) καὶ ὁ **Τιτσιανὸς** (Tiziano) ζωγράφοι. Ὁ Βραμάντιος ἔκτισε πολλὰ ἀνάκτορα καὶ ἔδωκε τὰ σχέδια τοῦ **Βατικανοῦ** καὶ τοῦ **Ἀγίου Πέτρου** τῆς Ρώμης. Τοῦ Λεονάρδου da Vinci τὰ ὠραιότερα καὶ ἰσχυρότερα ἔργα εἶναι ὁ ἐν Μιλάνῳ **Μυστικὸς δεῖπνος**, κατὰ μέγα μέρος κατεστραμμένος

σήμερον, ἡ *Παρθένος ἐπὶ βράχων*, καὶ μία εἰκὼν γυναικὸς με μειδιάμα μυστηριῶδες καὶ εἰρωνικόν, παγκοσμίως γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ζοκόντα*. Τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου τὰ περιφημότερα γλυπτικά ἔργα εἶναι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Χριστοῦ νεκροῦ καὶ τῆς Παρθένου (*La pietà*), ὁ *Μωϋσῆς* (ἐν Ρώμῃ) καὶ ὁ *Δαυὶδ* (ἐν Φλωρεντίᾳ), ἀρχιτεκτονικά δὲ ὁ τροῦλλος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου *Πέτρου*, καὶ γραφικὰ ἡ διακόσμησις τῆς *Sistina capella* τοῦ Βατικανοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ προέχει ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τῶν πρωτοπλάστων καὶ ἡ σειρὰ τῶν προφητῶν καὶ σιβυλλῶν καὶ

Εἰκ. 13. Δύρερ ἡ προσκύνησις τῶν μάγων.

ἡ δευτέρα παρουσία. Ὁ Ῥαφαὴλ ὑπῆρξεν ὁ παραγωγικώτερος ζωγράφος. Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν αὐτοῦ περιφημότεραι εἶναι αἱ διακοσμοῦσαι τὰς αἰθούσας τοῦ Βατικανοῦ (ἡ *σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν*, ὁ *Παρνασσός*, ἡ *θεία εὐχαριστία*), ἔκ δὲ τῶν πινάκων ἡ *Παρθένος τοῦ Ἁγίου Σίξτου* (ἐν Δρέσδῃ), ἡ *μεταμόρφωσις* (ἐν τῷ Βατικανῷ). Τοῦ δὲ Τιτσιανοῦ θαυμάσιον ἔργον εἶναι ἡ *κατάθεσις εἰς τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ*.

Εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ περιφημότεροι καλλιτέχναι ὑπῆρξαν οἱ γλύπται *Jean Coujon* καὶ *Germain Pilon*, τῶν ὁποίων κυριώ-

τερα ἔργα ἦσαν τάφοι βασιλέων καὶ ἀνάκτορα *).

Εἰς τὴν Γερμανίαν διεκρίθησαν δύο μεγάλοι ζωγράφοι, ὁ **Δύρερ** (Dürer) καὶ ὁ **Χολμπάιν** (Holbein). Τοῦ πρώτου θαυμάσια ἔργα εἶναι ἡ προσκύνησις τῶν μάγων καὶ οἱ τέσσαρες Ἀπόστολοι, τοῦ δευτέρου μία προσωπογραφία.

✓ 5. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον ἡ Ἀναγέννησις, προεκάλεσε καὶ τὴν **θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν**.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην ἰσχὺν οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον μέχρι τινὸς ἀπερρόφησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτυχοῦσα νὰ σηματοποιῇ παρ' αὐτοῖς ἡ πεποίθησις, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ διὰ τῆς παρ' αὐτῆς ἐπιδαφιλευομένης χάριτος καὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἦτο δυνατὴ ἡ ἀπολύτρωσις. Τὴν ἰσχὺν δὲ ταύτην ἐχμεταλλευόμενος ὁ κληρὸς εἶχε γίνει πλουσιώτατος. Αἱ ἐπισκοπαί, αἱ ἐφημερίαι καὶ τὰ μοναστήρια εἶχον μεγάλας ἰδιοκτησίας. Οἱ υἱοὶ τῶν εὐγενῶν λοιπὸν ἐφρόντιζον καὶ νὰ καταλαμβάνουν τὰς ἐπισκοπάς καὶ ἐφημερίας καὶ νὰ γίνωνται μοναχοὶ εἰς τὰ πλούσια μοναστήρια, διὰ νὰ ἔχουν τὰ εἰσοδήματά των. Ἄλλ' οὗτοι ἐξηκολούθουν, καὶ γινόμενοι κληρικοί, νὰ ζοῦν ὡς φεουδάρχαι. Ἐνεδύοντο ὡς ἱππῶται, μετέβαινον εἰς τοὺς πολέμους, ἐξήρχοντο εἰς κυνήγια, ἔδιδον μεγάλας ἐσόδους καὶ ἐν γένει διητῶντο ὡς καὶ πρίν. Ὁ βίος οὗτος, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπέφερε τὴν ἀπληστίαν καὶ τὴν διαφθορὰν τοῦ κλήρου. Τὸ παράδειγμα ἔδιδεν αὐτῇ ἡ Ρώμη, ὅπου ὁ βίος τῶν παπῶν ἦτο σκανδαλώδης.

Ἐνεκα τούτου καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπεκράτει μεγάλη δυσαρέσκεια ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας. Ἡ δυσαρέσκεια δὲ αὕτη ἦτο ἀκόμη μεγαλυτέρα εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν. Εἰς τὰς χώρας ταύτας ὅλαι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ θέσεις ἐδίδοντο ὑπὸ τῶν παπῶν ἢ εἰς τοὺς εὐνοουμένους των ἢ εἰς τοὺς ἀγοραζοντας αὐτὰς ἀντὶ μεγαλυτέρας τιμῆς. Κατελάμβανον ἐπομένως αὐτὰς ξένοι καὶ πολλάκις ἀγράμματοι, οἱ ὁποῖοι ἐμισοῦντο καὶ περιεφρο-

*) Περὶ τῶν Γάλλων, Ἰσπανῶν, Φλαμανδῶν καὶ Ὁλλανδῶν ζωγράφων τῆς Ἀναγεννήσεως ἴδε κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ πνευματικῆς κινήσεως κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

νοῦντο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Ριζικὴ λοιπὸν μεταρρυθμῖσις τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἀπαραίτητος.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκρηξίν τῆς ἀγανακτήσεως ἔδωκε τὸ ἐξῆς γεγονός. Ὁ πάπας Λέων X, ἔχων ἀνάγκην χρημάτων πρὸς ἐξακολουθήσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐσκέφθη νὰ πορισθῇ αὐτὰ πωλὼν καθ' ὅλην τὴν χριστιανωσύνην συγχωροχάρτια, ἄφεσιν δηλ. ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν μοναχὸν **Μαρτίνον Λουθήρου** (Luther), καθηγῆτὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βυρτεμβέργης, νὰ ἐξεγερθῇ ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τῆς ἐκκλησίας (1517)*). Τὸ παράδειγμα τούτου ἠκολούθησαν ὁ **Σβίγγλιος** (Zwingli) καὶ ὁ **Καλβίνος** (Calvin) εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Καὶ οἱ τρεῖς ἐκήρυττον ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεων. Αἱ κυριώτεραι μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας προέτεινον καὶ εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ τρεῖς ἦσαν σύμφωνοι, ἦσαν αἱ ἐξῆς: α') ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη μεσάζοντος μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ β') ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκτέλεσις τῶν θρησκευτικῶν τύπων εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν. Κατήργουν δηλ. τὸν κλῆρον (πάπαν, ἐπισκόπους, ἱερεῖς, μοναχοὺς). Ἡθέλουν μόνον ἐξηγητὰς τῶν Γραφῶν, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔγγαμοι, νὰ ζοῦν μεταξὺ τῶν λαϊκῶν καὶ νὰ μὴ ἀποτελοῦν χωριστὴν τάξιν. Κατήργουν ὡσαύτως τὰς ἐορτάς, τὰς λειτουργίας καὶ τὰς θρησκευτικὰς πομπάς. Ἡθέλουν μόνον νὰ συναθροίζωνται οἱ χριστιανοὶ κατὰ Κυριακὴν, νὰ ἀκούουν ἐξηγουμένην τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ νὰ ᾄδουν ὕμνους πρὸς τὸν θεόν. Ταῦτα δὲ νὰ γίνωνται ὅχι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐννοουμένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

*) Εἰς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ Λουθήρου εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀφορμὴν παρέσχον αἱ παντοειδὲς ὑπερβασαὶ καὶ καταχρήσεις τῆς παπικῆς αὐλῆς καὶ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καθόλου. Τὰ βαθύτερα ὅμως αἰτία, αἵτινα ἔφεραν αὐτὸν εἰς τὴν ἀποσικίρτησιν ἀπὸ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας, δέον νὰ ἀναζητηθοῦν ἄλλαχού: εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν, ἣτις ἐγεννήθη ἐν αὐτῷ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπηγγέλλετο ἡ ἐκκλησία τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Βαθὺς γνώστης τῆς ἁγίας Γραφῆς ὁ Λουθερός, ἐξήτησεν ἐν αὐτῇ τὸν λιμένα τῆς χειμαζομένης τοῦ ψυχῆς καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐνθα ρητῶς ἀναφέρεται, ὅτι μόνον διὰ τῆς πίστεως δικαιούται ὁ ἄνθρωπος. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Παύλου ἀπέβη ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου, ἡ κεφαλαιώδης ἀρχὴ τῆς νέας αὐτοῦ διδασκαλίας. Αἱ ἐπὶ μέρους ἀπαιτήσεις τοῦ Λουθήρου εἶναι ἀπλῶς ἀπόρροια καὶ ἐκδηλώσεις τῆς βασικῆς ταύτης θέσεως.

Ἐναντίον τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐξηγέρθη σχεδὸν ὁλόκληρος ὁ κλήρος. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι εὗρον ὑποστηρικτὰς εἴτε ἕνεκα θρησκευτικῶν εἴτε ἕνεκα ἄλλων λόγων. Διὰ τοὺς ἀστούς καὶ τὸ πλεῖστον τῶν τεχνιτῶν, ἰδίως εἰς τὰς βορείους χώρας, ἦτο μέγα θέλημα τὸ νὰ δύνανται νὰ ἀναγινώσκουν οἱ ἴδιοι τὴν Γραφήν καὶ νὰ ἀκούουν ἐξηγουμένην αὐτὴν εἰς τὴν γλῶσσάν των, καὶ τὸ νὰ δύνανται νὰ ὑμνοῦν τὸν θεὸν εἰς αὐτήν. Διὰ τὸ πλεῖστον τῶν εὐγενῶν ἡ μεταρρύθμισις ἦτο εὐκαιρία πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ κλήρου, ὁ ὁποῖος τοὺς ἠγνόηλει. Διὰ τοὺς τυχοδιώκτας ἦτο ἔξοχος ἀφορμὴ νὰ οἰκαιοποιηθοῦν τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα, τὰ συσσωρευμένα εἰς τὰς ἐκκλησίας. Εἷς τινες, τέλος, χώρας ὁ ἴδιος κλήρος ὑπεστήριξε τὴν μεταρρύθμισιν, ἵνα καταστῇ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ πάπα καὶ σχηματίσῃ ἐκκλησίαν ἐθνικὴν. Ἀλλ' οἱ ἰσχυρότεροι σύμμαχοι τῆς μεταρρυθμίσεως ὑπῆρξαν οἱ ἡγεμόνες ἐν γένει καὶ ἰδίως τῆς Γερμανίας. Αἱ ἐπισκοπαὶ καὶ αἱ ἐφημερίαι κατεῖχον ἅπειρα κτήματα (εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ $\frac{1}{8}$ τῶν γαιῶν). Οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐκήρυττον ὅτι ὁ κλήρος πρέπει νὰ καταργηθῇ, οἱ δὲ ἐξηγηταὶ τῶν Γραφῶν ὀφείλουν νὰ ἔχουν τὴν πτωχείαν τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἀναγνωρίζουν ἐν πᾶσι τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν οἱ ἀσπαζόμενοι τὴν μεταρρύθμισιν ἀφήρουν ἀπὸ τοῦ κλήρου τὰ κτήματά του, ὡς ἀντικείμενα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ὀκαιοποιοῦντο αὐτοί. Ἐξ ἄλλου, ἀσπαζόμενοι τὴν μεταρρύθμισιν οἱ ἡγεμόνες, ἠΰξανον ὄχι μόνον τὰς ἰδιοκτησίας των, ἀλλὰ καὶ τὸ κῦρὸς των. Ὁ καθολικὸς κλήρος, πλούσιος καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ πάπα, ἦτο ἐπίφοβος εἰς τοὺς ἡγεμόνας. Οἱ ἱερεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως, πτωχοὶ καὶ ἀπομεμονωμένοι, ἐξηρτῶντο καθ' ὁλόκληρίαν ἀπὸ τὴν κυβερνήσιν, ἡ ὁποία τοὺς ἐπλήρωνεν. Ἐπομένως ὁ ἡγεμὼν ἀπέβαινε συγχρόνως καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν εἶχον μέγα συμφέρον νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ μεταρρύθμισις καὶ ἐπροστάτευον αὐτήν. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ Γερμανικὰ κράτη, εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν, εἰς τὴν Δανίαν καὶ εἰς τὴν Νορβηγίαν ἡ μεταρρύθμισις εἰσῆλθε ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Μόνον εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν Σκωτίαν ἐπεβλήθη δι' ἐπαναστάσεων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Γαλλίαν πολλοὶ ἠσπάσθησαν τὰς ἰδέας αὐτῆς.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ ὅλοι ὀνομάσθησαν **διαμαρτυρόμενοι** (προτεστάνται). Ἀλλὰ δὲν συνεφώνουν ἀναμεταξύ των. Διὰ τοῦτο διηρέθησαν εἰς διαφόρους ἐκκλησίας μὲ διαφόρους ὁργανισμούς.

Ἡ μεταρρυθμισις ἐπέτυχεν, ἀλλὰ δὲν ἔμελλε νὰ ἐπικρατήσῃ οὐδ' ἄνευ ἀντιδράσεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας οὐδ' ἀναιμάκτως.

Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ, προσέφυγεν εἰς σειρὰν μέτρων τῶν ὁποίων τὸ κορύφωμα ὑπῆρξεν ἡ ἐν Trient σύνοδος. Κατ' αὐτὴν ἐτέθηθησαν κυρίως αἱ βάσεις τῆς ἐσωτερικῆς περισυλλογῆς καὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Τότε δὲ, πρὸς καταπολέμησιν τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἰδρύθη καὶ τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν παρὰ τινος μοναχοῦ Ἰγνατίου Λογιόλα (Loyola). Ἐξ ὅλων τῶν μέσων, τὰ ὅποια οἱ Ἰησουῖται μετεχειρίσθησαν πρὸς τοῦτο, τὸ σπουδαιότερον ἦτο, ὅτι ἀνέλαβον τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ὅπου ἡδύναντο νὰ ἐγκατασταθοῦν Ἰησουῖται, ἵδρυσαν σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἐδέχοντο τὰ τέκνα τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων ἀστῶν, καὶ ἔκαμναν αὐτὰ φανατικούς καθολικούς. Συγχρόνως οἱ Ἰησουῖται ὑπεισέρχοντο εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἡγεμόνων εἴτε ὡς παιδαγωγοὶ τῶν τέκνων των, εἴτε ὡς σύμβουλοι αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ δωρῆθινον τὰς συνειδήσεις τῶν ἡγεμόνων καὶ ὥθουν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ λαμβάνουν μέτρα εὐνοϊκὰ εἰς τὸν καθολικισμόν.

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ μέτρα, τὰ ὅποια ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐλάμβανεν, ἡ ἐξάπλωσις τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ μετ' αὐτῆς ἡ διάστασις μεταξὺ τῶν καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων ὁλονέν ἠϋξάνετο. Ἐκάστη ἐκ τῶν δύο μερίδων ἐπίστευεν ὅτι ἔχει τὴν ἀληθῆ θρησκείαν. Οἱ καθολικοὶ ἐθεώρουν τοὺς διαμαρτυρομένους ὡς βεβήλους, διότι ἀπέρριπτον τὰς τελετὰς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ὠνόμαζον τοὺς καθολικούς εἰδωλολάτραις, διότι ἐπροσκύνουν τὰς εἰκόνας. Καμμία ἐκ τῶν δύο μερίδων δὲν ἠγείχετο τὴν ἄλλην. Ἐλευθερία λατρείας δὲν ἦτο δυνατή, διότι τότε ἡ ἐκκλησία ἦτο συνδεδεμένη στενῶς μὲ τὸ κράτος καὶ τοῦτο δὲν ἐνόει, πῶς μία κοινωνία δύναται νὰ ἀποτελῇται ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ διαφόρους θρησκείας. Οὔτε λοιπὸν ὁ καθολικὸς κληρὸς, οὔτε οἱ μεταρρυθμισταί, οὔτε οἱ ἡγεμόνες ἐπίστευαν ὅτι εἶχον δικαίωμα νὰ ὑπομένουν τὴν ὑπαρξίν θρησκείας ψευδοῦς.

Ἐνεκα τούτου εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐκάστη ἐκ τῶν δύο μερίδων ἐζήτηι νὰ ἐξοντώσῃ τὴν ἄλλην διὰ τῆς βίας. Τότε ἤρχισαν εἰς τὰς χώρας μέν, ὅπου ἐπεκράτει ἡ μία μερίς, αἱ καταδιώξεις, εἰς τὰς χώρας δέ, ὅπου καὶ αἱ δύο μερίδες ἦσαν ἰσχυραί, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ πόλεμοι μεταξὺ χωρῶν καθολικῶν καὶ χωρῶν διαμαρτυρομένων. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι

διήρκεσαν πλέον τοῦ ἑνὸς αἰῶνος. Περὶ αὐτοὺς δὲ περιστρέφεται καὶ ἡ ὅλη πολιτικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Δι' αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων μετεβλήθη ἡ ὄψις τῆς Εὐρώπης. Πρὶν λοιπὸν πραγματευθῶμεν περὶ αὐτῶν, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν ὁποία ἦ τότε πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης. ✓

6. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15^{ου} καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16^{ου} αἰῶνος.

Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15^{ου} αἰῶνος περιελάμβανε τρία μεγάλα βασίλεια, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγγλίαν, καὶ τὴν Ἰσπανίαν, καὶ μίαν αὐτοκρατορίαν, τὴν Γερμανίαν. Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, εἰς τὰ βασίλεια τῆς Σικελίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ παπικὸν κράτος, τὰς δημοκρατίας τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Βενετίας καὶ τὰ δουκᾶτα τοῦ Μιλάνου καὶ τῆς Σαβοΐας.

Ἡ Γερμανία. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ὥς πρὸς τὴν ἑκτασιν ἦτο τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης. Ὁριζομένη πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Δανίας, πρὸς δυσμὰς μὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Γαλλίας διὰ τῶν ποταμῶν Escaut, Meuse καὶ Saône, πρὸς νότον δὲ ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Ἑλβετικῆς δημοσπονδίας καὶ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν διὰ τοῦ ὄρους Ἰούρα, τοῦ ποταμοῦ Ρήνου, τῆς λίμνης Κωνσταντίας καὶ τῶν Ἀλπεων, καὶ προσήγγιζεν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, πρὸς ἀνατολὰς τέλος, γραμμὴ ἀπὸ τοῦ Φιούμε εἰς τὴν Ἀδριατικὴν μέχρι τοῦ Δάντσιγ εἰς τὴν Βαλτικὴν τὴν ἐχώριζεν ἀπὸ τῶν βασιλείων τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Πολωνίας.

Μὲ ὅλην ὅμως τὴν ἑκτασίν της ἡ αὐτοκρατορία ἦτο πολὺ ἀσθενής. Ἡ ἀδυναμία της προήρχετο ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ της. Ἦτο διηρημένη εἰς κρατίδια πλέον τῶν 400, ἐκλεκτορᾶτα, ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικάς, ἐπισκοπικάς καὶ ἀρχιεπισκοπικάς, ἱποτικά φέουδα, ἐλευθέραις πολιτείας. Μεταξὺ τῶν κρατῶν τούτων ὑπῆρχόν τινα μεγάλα καὶ πλούσια. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ 7 ἐκλεκτορᾶτα, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες εἶχον τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγουν τὸν αὐτοκράτορα, δηλ. αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ Trèves, Cologne, Mayence, τὸ Παλατινᾶτον, τὸ δουκᾶτον τῆς Σαξωνίας, τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας καὶ τὸ δουκᾶτον τοῦ Βραδεμβούργου. Μετὰ τὰ ἐκλεκτορᾶτα μεγάλα κράτη ἦσαν τὸ δουκᾶτον τῆς Βαυαρίας καὶ τὸ ἀρχιδουκᾶτον τῆς Αὐστρίας. Τὰ περισσώτερα ἄλλα γερμανικά

κράτη ἦσαν συνήθη φρούρια, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ἔζων ἀπὸ τῆς ληστείας. Ὅλοι οἱ ἡγεμόνες ἦσαν ἀνεξάρτητοι. Ἰστατο μὲν ὑπεράνω ὅλων ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' οὐδεμίαν πραγματικὴν δύναμιν εἶχε. Πρῶτον ἐπειδὴ ἦτο αἰρετός, ἠναγκάζετο πρὸ τῆς ἐκλογῆς του νὰ ἐγγυᾶται εἰς τοὺς ἐκλέκτορας τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν των. Ἐπειτα εἰς ὅλας τὰς πράξεις του ἔπρεπε νὰ ζητῇ τὴν συνεργασίαν τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους (Reichstag) ἀποτελουμένου ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἀνεξαρτήτων γερμανικῶν κρατῶν. Ἄνευ τῆς συναίνεσεως αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο ὁ αὐτοκράτωρ νὰ κάμῃ μὴτε πόλεμον, μὴτε εἰρήνην, μὴτε συμμαχίαν, μὴτε στρατολογίαν, μὴτε νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους. Ἡ αὐτοκρατορία λοιπὸν ἦτο ὄχι κράτος, ἀλλὰ σύνοδος κρατῶν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὁ ἐκτελεστικὸς τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἡγεμόνες ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὰ ἰδιαίτερά των συμφέροντα καὶ οὐδέποτε διὰ τὰ κοινὰ τῆς αὐτοκρατορίας, αὕτη δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν κοινόν, οὔτε εἰσδδήματα.

Τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχεν ὁ **Μαξιμιλιανὸς** τῆς Αὐστρίας ἐκ τοῦ οἴκου Ἀψβουργ (Habsburg). Οὗτος ὥς κληρονομικὰς κτήσεις εἶχε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας, τὰ δουκάτα τῆς Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρινόλης, τὴν κομητείαν τοῦ Tyrolou καὶ τὴν Ἀλσατιάν. Ἐκτὸς τούτων ὅμως ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Μαρίας τῆς Βουρβουνδίας ἔλαβε τὴν Φραγκοκομητείαν, τὸ Λουξεμβούργον, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν. Τέλος διὰ τῶν γάμων τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου μετὰ τῆς θυγατρὸς καὶ κληρονόμου τῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας, καὶ τοῦ ἐγγόνου του Φερδινάνδου μετὰ τῆς κληρονόμου τοῦ βασιλέως τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας προέφασκεύασε τὴν μεγάλην ἰσχὺν τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

Ὅντως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ διαδόχου ἐγγόνου του **Καρόλου Ε'** *) ἤδη διαδεχθέντος τὸν πατέρα του Φιλίππου ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Ἰσπανίας εἶχον συνενωθῇ εἰς ἓν κράτος αἱ ἀψβουργικαὶ κτήσεις τῆς Αὐστρίας, Στυρίας,

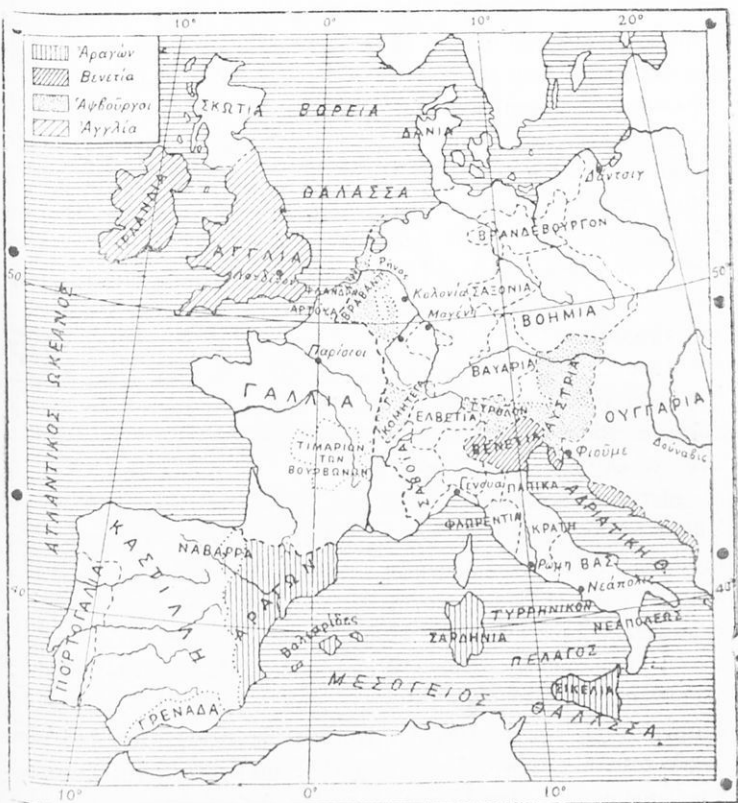
*) Γενεαλογία τοῦ Καρόλου Ε'

Μαρία Βουργ.—Μαξιμιλ. Αὐστρίας | Ἰσαβέλλα Καστιλ.—Φερδιν. Ἀραγ'

Φίλιππος

Ἰωάννα

Καρινθίας, Καρινόλης, μέρος τῆς Βουργουνδίας, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὁλλανδία, τὸ βασίλειον τῆς Ἰσπανίας μὲ ὅλας τὰς ἀγαναεῖς ὑπερωκεανίους κτήσεις του, καὶ τέλος ὡς κορωνὴς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Τὸ κράτος τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον βραδύτερον προσετέθη καὶ ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Βοημία, ἀπέβη τὸ ἰσχυρότερον

Εἰκ. 14. Ἡ δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος.

κράτος τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπομένως προεκάλεσεν ὄχι μόνον τὸν φθόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν φόβον τῶν γειτόνων του, ἰδίως δὲ τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν εἶχε πανταχόθεν περιζωσμένην.

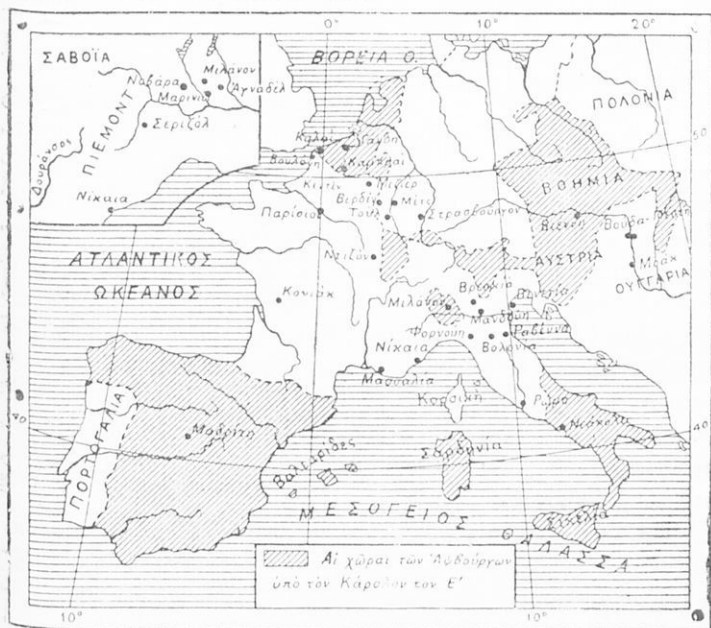
Ἡ Ἰσπανία. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος διὰ τοῦ γάμου τῆς βασιλείσσης τῆς Καστίλιας Ἰσαβέλλας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου ἡ Ἰσπανία ἐνωθεῖσα καὶ ἐκδιώξασα τελείως τοὺς Ἀραβας ἀπετέλεσε κράτος ἰσχυρόν. Συγχρόνως δὲ

ἡ Πορτογαλία ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος ἀξιόλογον. Ἐπὶ Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν. Διὰ τῶν ἀστικῶν τῶν πόλεων οἱ βασιλεῖς ἠλάττωσαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν περισσότερον παρὰ εἰς πᾶν ἄλλο μέρος ἀνεξαρτήτων καὶ πολεμικῶν, διότι ἐπὶ αἰῶνας εὗρισκοντο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν. Διὰ τῶν εὐγενῶν δὲ κατόπιν ἠλάττωσαν τὰ πρόνομια τῶν πόλεων, αἵτινες ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτόνομοι, καὶ τὰς ἠνάγκασαν νὰ δεχθῶν νὰ κυβερνῶνται ὑπὸ ἀντιπροσώπων τοῦ βασιλέως. Πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ βασιλικοῦ κύρους μετεχειρίζοντο πᾶν μέσον. Τὸ ἰσχυρότερον ἦτο ἡ *Ἱερὰ ἐξέτασις*. Αὕτη ἦτο καὶ πρὶν ἐν χρήσει ἐναντίον τῶν αἵρετικῶν, ἀλλ' ἦδη ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἀναδιωργάνωσαν αὐτήν. Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις ἦτο δικαστήριον βασιλικόν, τοῦ ὁποῖου τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς θρησκείας ἀπέβη ὄργανον πολιτικόν. Σκοπὸς του ἦτο νὰ ἐξαφανίσῃ διὰ τῆς φυλακίσεως ἢ τῆς πυρᾶς ὅλους, ὅσοι δὲν συνεμερίζοντο τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν βασιλέων ἢ ἦσαν ἄλλης φυλῆς, Ἰουδαῖοι ἢ Μουσουλμᾶνοι. Αἱ καταδίκαί αὗται συγχρόνως ἐπλούτιζον τοὺς βασιλεῖς, διότι αἱ περιουσίαι τῶν καταδικαζομένων ἐδημεύοντο ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτῶν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ μουσουλμανικῆς ἰσχύος καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, ἡ Ἰσπανία ἠδυνήθη νὰ στρέψῃ τὴν δραστηριότητά της πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ δραστηριότης της ἐστράφη συγχρόνως καὶ πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς ἀνατολὰς. Πρὸς δυσμὰς ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀτλαντικόν, ὅπου, ὡς εἶδομεν, ὁ Κολόμβος, ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῆς Ἰσαβέλλας, ἀνεκάλυψε τὸ 1492 τὸν νέον κόσμον. Πρὸς ἀνατολὰς ἐστράφη πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως καὶ βασιλεῖς τῆς Σικελίας καὶ Σαρδηνίας. Ἦτο λοιπὸν φυσικόν, ἀφ' οὗ ἦσαν κύριοι τῶν μεγάλων νήσων τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ θέσουν τὸν πόδα των καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ἐνταῦθα ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔγιναν κύριοι αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας ὁ ἰσπανικὸς θρόνος περιῆλθεν, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν των, τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ Φίλιππον, καὶ μετὰ τοῦτον εἰς τὸν υἱόν του Κάρολον, ὅστις ἔγινε καὶ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὡς Κάρολος Ε'. Οὗτος ὁμως ἀποχω-

ρήσας τοῦ θρόνου ἀφῆκε τὴν μὲν Ἰσπανίαν μετὰ τῶν ἰταλικῶν κτήσεις καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν εἰς τὸν υἱόν του Φίλιππον τὸν Β', τὰς δὲ γερμανικὰς κτήσεις του καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερδινάνδον.

Εἰκ. 15. Αἱ Ἀψβουργικαὶ χώραι ἐπὶ Καρόλου Ε'.

Ἡ Ἰταλία. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος ἦτο διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν. Ἐκ τούτων τὰ ἰσχυρότερα ἦσαν: τὸ *δουκάτιον τῆς Σαβοΐας*, περιλαμβάνον καὶ τὸ Πεδεμόντιον· τὸ *δουκάτιον τοῦ Μεδιολάνου*· ἡ *Ἑνετία*, τὸ ἰσχυρότερον τῶν ἰταλικῶν κρατῶν, τοῦ ὁποίου τὸν ὀργανισμὸν εἶδομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας· ἡ *Φλωρεντία*, δεσπόζουσα τῆς Τοσκάνης, ἡ πλουσιωτέρα μετὰ τὴν Βενετίαν ἐκ τῶν ἰταλικῶν δημοκρατιῶν, ὅπου τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι τόσον ἤκμασαν, ὥστε νὰ ὀνομασθῇ Ἀθῆναι τῆς Ἰταλίας. Τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἦτο δημοκρατικόν. Πράγματι ὅμως ἡ Φλωρεντία ἦτο ὑπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν Μεδίκων, ἡ ὁποία διὰ τῆς ἐπιρροῆς της διηύθυνε τὴν δημοκρατίαν· τὸ *παπικὸν κράτος*, περιλαμβάνον τμήμα τῆς μέσης Ἰταλίας· τὸ *βασιλείον τῆς Νεαπόλεως*, περιλαμβάνον ὅλην τὴν νότιον Ἰταλίαν. Τοῦτο κατὰ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὸν 15ον αἰῶνα κατελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας.

Οὗτω ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς κρατίδια διαμαχόμενα πρὸς ἄλληλα. Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἀποβάλλει πᾶν πολεμικὸν πνεῦμα καὶ κατεφρόνουν τὸν πόλεμον. Τὰ κράτη δὲν εἶχον ἔθνικους στρατούς, ἀλλὰ μισθοφορικούς. Ἐπομένως ἡ Ἰταλία ἦτο εὐκόλος εἰς ἐπιδρομὰς.

Ἡ Γαλλία. Ἡ Γαλλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος μετὰ τὸν ἑκατονταετῆ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πόλεμον δὲν εἶχε μὲν ἀκόμη τὴν σημερινὴν ἑκτασιν, διότι ἡ Φλανδρία, ἡ Ἀρτησία καὶ ἡ Ἀλσατία δὲν ἀνῆκον ἀκόμη εἰς αὐτήν, ἀλλ' ὅμως ἦτο τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀπετέλει γεωγραφικῶς ἓν ὅλον. Οἱ κάτοικοί του εἶχον τὴν συνείδησιν, ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα λαὸν καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἐνότητος καὶ τῆς μεγάλης πατρίδος, τὰ ὁποῖα εἰς καμμίαν ἄλλην χώραν τῆς Εὐρώπης δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως ἦτο πραγματικὴ ἐπὶ τῶν φεουδαρχῶν. Ἐπέβαλλε φόρους, ἐνήργει στρατολογίαν καὶ ἀπένεμε κατὰ μέγα μέρος τὴν δικαιοσύνην δι' ἰδίων του δικαστῶν καθ' ὅλην τὴν χώραν. Εἰς ὅλα δὲ τὰ διαμερίσματα τῆς χώρας ἀντεπροσωπεύετο δι' ὑπαλλήλων διοριζομένων ὑπ' αὐτοῦ. Τέλος εἶχε στρατὸν μόνιμον καὶ τακτικόν.

Τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ 1378 ἐβασίλευεν ὁ κλάδος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Καπετιδῶν, ὁ λεγόμενος **Βαλεσιανὸς** (Valois). Ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τούτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος βασιλεύσας Φραγκίσκος Α' (1515—1547) μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὑπερβολικὴν αὔξησιν τοῦ κράτους τοῦ Καρόλου Ε', διότι τοῦτο ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησε νὰ μειώσῃ τὴν ἐπέρμετρον αὔξησιν τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων. Ἦγειρε λοιπὸν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Καρόλου. Ὁ πόλεμος ἤρχισε τὸ 1520 καὶ διήρκεσε 39 ἔτη μέχρι τοῦ 1559. Ὁ Κάρολος Ε' καὶ ὁ Φραγκίσκος Α', οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν αὐτὸν δὲν ἐπείδον τὸ τέλος του. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη ἐπὶ τῶν υἱῶν τῶν Φιλίππου τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἐρρίκου Β' τῆς Γαλλίας. Θέατρον δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ Ἰταλία καὶ ἡ βόρειος καὶ ἀνατολικὴ Γαλλία. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἀνεμείχθησαν ἡ Ἀγγλία, οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες, τὰ ἰταλικά κράτη, ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, οἱ πάπαι, καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι. Ἀποτέλεσμα δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅτι οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τοῦ Καλαί, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν Ἀγγλῶν καὶ τῶν τριῶν ἐπισκοπῶν Metz, Toul, Verdun.

Ἐκτοτε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας

λίας ἦτο νὰ ἐπιδιώκη ὡς ὁρίᾳ τῆς τὰ φυσικὰ σύνορα τοῦ Ῥήνου.

Ἡ Ἀγγλία. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε χάσει σχεδὸν ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἡπείρου κτήσεις τῆς. Προσέτι ἡ Σκωτία πρὸς βορρᾶν ἀπετέλει ἀνεξάρτητον βασιλείον. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶχε γίνει κυρία τῆς Ἰρλανδίας.

Κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν ἡ Ἀγγλία διῆλθε φοβερὰν ἐσωτερικὴν κρίσιν, ἐξεργάγη δηλ. μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ δύο συγγενικῶν οἰκῶν περὶ κατοχῆς τοῦ θρόνου, ὁ λεγόμενος πόλεμος *τῶν δύο ῥόδων*, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ (1485) τὸν θρόνον ὁ Ἐρρίκος Ζ' ὁ Τυδώρ. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐπὶ 30 ἔτη αἱματοκύλισε τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν πολλῶν οἰκογενειῶν. Ἐντεῦθεν ὅμως καὶ ἀπέβη ὠφέλιμος εἰς τοὺς βασιλεῖς, διότι οὗτοι ἐπλούτισαν ἐκ τῶν περιουσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπέμειναν ἄνευ κυρίων, καὶ δὲν εἶχον πλέον ἀπέναντί των εἰμὴ εὐγένειαν δεκατισμένην καὶ πτωχὴν. Τότε ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων, ἡ ὁποία μέχρι τοῦδε περιοριζέτο ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν εὐγενῶν (Parlement), ἐξετάθη καὶ ὅπως ἐν Γαλλίᾳ ἀπέβη ἀπόλυτος.

Ὁ Ἐρρίκος Ζ' ἔστρεψε τὴν δραστηριότητα τῶν ὑπάρχοντων του εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον πρὸς πλουτισμὸν καὶ τοῦ βασιλείου του καὶ ἑαυτοῦ, καὶ ἐνεθάρρυνε τὰς πρὸς ἀνακαλύψεις εἰς τὸν νέον κόσμον ἐκστρατείας. Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται τὸ κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας μεγαλεῖον αὐτῆς.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης, ὅτε ἐπελθούσης τὴν θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἤρχισαν οἱ λεγόμενοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι συνετάραξαν καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης.

7. Ἡ μεταρρυθμῖσις καὶ οἱ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ.

Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ ἡγεμόνες τῶν βορείων κρατῶν εἶχον ἀσπασθῇ τὴν μεταρρυθμῖσιν. Οἱ ἡγεμόνες ὅμως τῶν νοτίων κρατῶν, ὡς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὸν καθολικισμόν. Ἐκ τούτου ἐξεργάγη ὁ λεγόμενος σμαλκανδικὸς πόλεμος, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης (1555). Διὰ ταύτης ἐπετράπη εἰς τοὺς διαφόρους γε-

μανοὺς ἡγεμόνας νὰ ἔχουν εἰς τὰ κράτη τῶν οἰανδήποτε θρησκείαν ἤθελον.

Εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀπὸ τῶν Ἀψβούργων καὶ ἀπετέλεσεν ὁμοσπονδίαν ἐξ 8 διαμερισμάτων (cantons), ἅμα ἐμφανισθέντος τοῦ Σβιγγλίου ἐξεροάγη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν καντονίων, τὰ ὁποῖα ἠσπάσθησαν τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐνέμειναν εἰς τὸν καθολικισμόν. Κατὰ τοῦτον ἐφονεύθη ὁ Σβίγγλιος, ἀλλὰ τὸν διεδέχθη ὁ Καλβίνος. Ἐπὶ τέλους δὲ ἐπεκράτησεν ἡ μεταρρύθμισις.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ μεταρρύθμισις εἰσήχθη ἐξ Ἑλβετίας. Ἐνταῦθα οἱ βασιλεῖς ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν καθολικισμόν. Ἐν τούτοις πολλοὶ εὐγενεῖς ἀνήκοντες εἰς τὴν βασιλεύουσαν οἰκογένειαν, ὅπως οἱ *βουρβῶνοι*, εἶχον ἀσπασθῇ τὴν μεταρρύθμισιν. Ἐπηκολούθησε λοιπὸν περίοδος ἀγρίων ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν μέχρι τοῦ 1593. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἀφορμὴν εἶχον τὸν ἀγῶνα ἐπικρατήσεως καθολικῶν καὶ Οὐγενότων, ὅπως ἐλέγοντο ἐν Γαλλίᾳ οἱ διαμαρτυρόμενοι. Εἶχον ὅμως καὶ χαρακτηριστὰ πολιτικόν. Ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Ἑρρίκου Β' υἱῶν του, Φραγκίσκου Β' (1559—1560) Καρόλου Θ' (1560—1574), καὶ Ἑρρίκου Γ' (1574—1589) ἤριζον διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς ἀρχῆς δύο οἰκογένειαι, συγγενεῖς τῆς βασιλικῆς, οἱ Γκνίτζαι καὶ οἱ Βουρβῶνοι. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρξε πολὺ αἱματηρὸς. Ἀμφότεραι αἱ μερίδες ἐνόμιζον ὡς θεάρεστον ἔργον τὴν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους σκληρότητα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1570 ἡ εἰρήνη ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ἀποκατασταθῇ. Μετὰ δύο ἔτη μάλιστα ὁ Κάρολος Θ' ἔδωκεν εἰς γάμον τὴν ἀδελφήν του Μαργαρίταν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Οὐγενότων Ἑρρίκον τὸν βασιλέα τῆς Ναβάρρας (ἀπλοῦς τίτλος). Ἀλλ' ἡ φίλαρχος μήτηρ τοῦ βασιλέως Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων συνεννοηθεῖσα μετὰ τῶν Γκνίτζων ἀπέσπασαν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν συγκατάθεσίν του νὰ προβοῦν εἰς ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Οὐγενότων. Ἐξ ἡμέρας λοιπὸν μετὰ τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου μετὰ τῆς Μαργαρίτας, τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην Αὐγούστου 1572, ἤρχισεν ἀνὰ τὴν πόλιν ἡ σφαγὴ τῶν Οὐγενότων, οἵτινες εἶχον συρρεῦσαι πολυάριθμοι εἰς Παρισίους χάριν τῶν γάμων τοῦ Ἑρρίκου. Ἡ σφαγὴ αὕτη, ἥτις ὀνομάζεται *φονικὸς γάμος τῶν Παρισίων* ἢ *νύξ τοῦ ἀγίου Βαρθολομαίου*, διότι τὴν ἐπομένην ἡγετο ἡ ἑορτὴ αὐτοῦ, διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας. Μόλις δὲ ἐσώθη ὁ Ἑρρίκος δι' ἀκουσίας ἐξωμοσίας. Ὁ

ἐμφύλιος λοιπὸν πόλεμος καὶ πάλιν ἀνενεώθη, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν ἀδελφοῦ του Ἑρρίκου Γ'. Ἀλλ' ἔπειτα ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἄλλην μορφήν πολιτικὴν. Δὲν εἶχε πλέον τὴν ὄψιν ἐπικρατίσεως τῆς ἐπιρροῆς Γκεϋζῶν καὶ Βουρβόνων, ἀλλ' ἐγένετο περὶ αὐτῆς τῆς διαδοχῆς τοῦ χρόνου, διότι ὁ Ἑρρίκος Γ' δὲν εἶχε τέκνα, νόμιμος δὲ κληρονόμος τοῦ θρόνου ἦτο ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναβάρρας, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Οὐγενότων. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντετίθεντο οἱ Γάλλοι καθολικοί. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος δὲν ἔληξε παρὰ αὐτῶν οὐ δολοφονηθέντος τοῦ Ἑρρίκου Γ' ὑπὸ τινος μοναχοῦ, ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναβάρρας ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς προσῆλθεν εἰς τὸν καθολικισμόν (1589). Κηδόμενος ὁμοῦ καὶ τῶν Οὐγενότων ἐξέδωκε (1598) τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχορηγήθη εἰς αὐτοὺς πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἴσα πρὸς τοὺς καθολικοὺς πολιτικὰ δικαιώματα.

8. Ἡ μεταρρυθμῖσις ἐν Ἀγγλίᾳ. Σύγκρουσις Ἀγγλίας καὶ Ἰσπανίας.

Καθ' ὅλον τὸ β' ἡμῶν τοῦ 16ου αἰῶνος, οἱ μὲν Γάλλοι ἦσαν ἀπλησυχολημένοι μὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ δὲ Γερμανοὶ εἶχον μὲν θρησκευτικὴν εἰρήνην, ἀλλ' ἦσαν ἀπλησυχολημένοι μὲ πολέμους ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀμφότερα λοιπὸν αἱ ζωραὶ αἱ ἄλλοτε πρωταγωνιστοῦσαι ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης ἤδη εἶναι ἐν ἀφανείᾳ. Ἀντ' αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πρωταγωνιστοῦν ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Ἀγγλία, ἀγωνιζόμεναι ἡ μὲν πρώτη ὑπὲρ τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ μεταρρυθμῖσις εἰσῆλθη ἐπὶ τοῦ Ἑρρίκου Η' (1509—1547) υἱοῦ καὶ διαδόχου Ἑρρίκου τοῦ Ζ'. Οὗτος ἐλθὼν εἰς διάστασιν μὲ τὸν πάπαν ἠσπάσθη τὴν μεταρρυθμῖσιν καὶ ἵδρυσεν τὴν ἀγγλικὴν ἢ ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν, ἥτις μόνον καὶ ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας ἀναγνωρίζει τὸν βασιλέα. Ἐπειτα δὲ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ ἐξ ἴσου καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους. Τὸν Ἑρρίκον Η' διεδέχθησαν κατὰ σειράν τρία τέκνα του ἐκ τριῶν διαφόρων συζύγων. Πρῶτος διεδέχθη τὸν Ἑρρίκον ὁ Ἐδουάρδος VI (1547—1553). Οὗτος ἀνατραφεὶς εἰς τὸν προτεσταντισμὸν προσήγγισε τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν εἰς αὐτόν. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν ἡ Μαρία Τυδώρ

(1553—1558). Αὕτη συζευχθεῖσα μετὸν Φίλιππον Β' τῆς Ἰσπανίας ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὸν καθολικισμόν. Τέλος ἐβασίλευσεν ἡ Ἐλισάβετ (1558—1603), ἐπὶ τῆς ὁποίας διοργανώθη ὁριστικῶς ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία.

Ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία εἶναι μεῖγμα τοῦ καθολικισμοῦ καὶ τοῦ καλβινισμοῦ. Ἐκ τοῦ καθολικισμοῦ ἡ Ἐλισάβετ διεφύλαξε τὴν ἐξωτερικὴν παράστασιν, τὰς πομπὰς τῆς λατρείας, τὴν λειτουργίαν, ἀλλὰ τελουμένην ἀγγλιστί, τὰς ἐνδυμασίας τῶν ἱερέων καὶ τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἐπισκόπων. Ἐκ τοῦ καλβινισμοῦ παρέλαβε τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐπανεφέρε το βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Ἐξ ἄλλου ἡ Ἐλισάβετ δὲν ἔλαβε μὲν, ὅπως ὁ πατήρ της, τὸν τίτλον τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος τῆς ἐκκλησίας, οὐχ ἦτον ὁμως ἐκράτησε τὴν κυβέρνησιν αὐτῆς καὶ ἐπέβαλε τιμωρίας καὶ εἰς τοὺς καθολικοὺς καὶ εἰς τοὺς καλβινικοὺς τοὺς μὴ προσχωροῦντας εἰς τὴν νόμιμον ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης διαρρουθμίσεως τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, ἡ Ἐλισάβετ προεκάλεσε τὴν ὁργὴν τοῦ καθολικοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β', τοῦ ὁποίου μάλιστα εἶχεν ἀποκρούσει πρότασιν γάμου. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν κήρυξιν τοῦ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν πολέμου ἔδωκε τὸ ἔξης γεγονός.

Εἰς τὴν Σκωτίαν ἡ μεταρρυθμίσις εἶχε κάμει μεγάλας προόδους. Ἀλλ' ἐνταῦθα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἰακώβου Στούαρτ, ἡ βασιλεία περιῆλθεν εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαρίαν Στούαρτ, παιδίον ὀλίγων ἡμερῶν. Αὕτη ἐκ παιδικῆς ἡλικίας σταλεῖσα ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλευούσης μητρὸς της, ἀδελφῆς τῶν Γκνῆζων, εἰς Γαλλίαν, ἀνετράφη εἰς τὸν καθολισμόν, δεκαετὴς δὲ ἔλαβε σύζυγον τὸν τότε διάδοχον καὶ κατόπιν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β'. Μόλις δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της ἦλθεν εἰς Σκωτίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἀλλ' οἱ Σκῶτοι, ἐπειδὴ ἡ Μαρία ἦτο καθολικὴ, δὲν δέκοντο εὐμενῶς πρὸς αὐτήν. Τὴν δυσμένειαν δὲ αὐτὴν ἠξίωσε ἀκόμη περισσότερον καὶ ὁ ἀκόλαστος βίος τῆς βασιλίσσης. Ὅτε δὲ ἐνήργησε καὶ τὸν φόνον τοῦ νέου συζύγου της, εὐγενοῦς Σκώτου, χάριν ἑνὸς ἐρωμένου της, οἱ Σκῶτοι ἐπανεστίασαν κατ' αὐτῆς, καὶ ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἐξήτησε τὴν προστασίαν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ. Αὕτη ὁμως ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθη αὐτήν, πρὶν ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά της, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφυλάκισεν. Ὅτε δὲ μετὰ τινα χρόνον ἀπεδείχθη ὅτι ἐκ τῆς φυλακῆς συνωμότηι μετὰ τῶν καθολικῶν Ἀγγλῶν πρὸς

ἐκθρόνισιν τῆς Ἑλισσάβετ, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς δίκην καὶ τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ὁ θάνατος τῆς Μαρίας Στούαρτ παρέσχεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ποθητὴν εὐκαιρίαν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Ἰσπανία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εὐρίσκετο εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς της. Οὐδεὶς δὲ ἡγεμὼν διέθετε τόσας δυνάμεις, ὅσας ὁ Φίλιππος Β'. Πλὴν τῆς Ἰσπανίας εἶχεν ἐν Εὐρώπῃ μὲν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας μετὰ τῆς Σαρδηνίας καὶ Σικελίας, τὴν Φραγκοκομιτείαν, τὴν Ἀρτησίαν, τὴν Φλάνδραν καὶ τὰς Κάτω χώρας, ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ δὲ ὅλην τὴν κεντρικὴν καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ἐκ τῶν μεταλλείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τῶν ὁποίων ἑκατομμύρια κατ' ἔτος μετεκómizον τὰ πλοῖα διαπλέοντα τὸν Ἀτλαντικόν. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ στέμματα ὁ Φίλιππος προσέθεσε καὶ τὸ τῆς Πορτογαλλίας σβασθείσης τῆς ἐθνικῆς πορτογαλλικῆς δυναστείας καὶ ἔγινε κύριος ὅλου τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλλων. Ἐκ τούτου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐλέγετο ὅτι «ὅταν ἡ Ἰσπανία κινῆται, ἡ Γῆ ὅλη τρέμει». Ἀλλ' ὅμως ὁ Φίλιππος διὰ τοῦ δεσποτικοῦ του χαρακτῆρος καὶ τοῦ τυφλοῦ φανατισμοῦ του ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατέστρεψε τὸ κράτος του. Ἐν πρώτοις διεσκόρπισε διὰ τῆς διώξεως τὰ ὑπολειπόμενα λείψανα τῶν Μαύρων, καὶ κατεδίωξε διὰ τῶν δικαστηρίων τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως τοὺς ὁπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως. Οὕτω ἐξηφάνισε μὲν πᾶν ἔχνος μωσαμεθανισμοῦ καὶ αἱρέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐστέρησε τὴν χώραν φιλοπόνων γεωργῶν καὶ παντὸς προοδευτικοῦ στοιχείου. Ἐπειτα ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ καὶ τὰς Κάτω Χώρας ὡς ἐπαρχίας τῆς Ἰσπανίας καταργῶν τὰ προνόμια αὐτοδιοικήσεως, τὰ ὁποῖα ἀνεκαίθεν εἶχον, καὶ νὰ καταδιώξῃ τοὺς μεταρρυθμιστάς, ὡς καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἐκ τούτου ἐξεργάγη μικροχρόνιος πόλεμος μετὰ Κατωχωριτῶν καὶ Φιλίππου, ὁ ὁποῖος κληροδοτηθεὶς καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του κατέληξεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ὁλλανδίας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου ὁ Φίλιππος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ κατὰ τῆς βασιλείσης τῆς Ἀγγλίας Ἑλισσάβετ. Ὁ φόνος τῆς Μαρίας Στούαρτ, θεωρηθείσης ὑπὸ τῶν καθολικῶν ὡς μάρτυρος, ἐχρησίμευσεν ὡς πρόφασις τοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος ὅμως οὗτος πλὴν τῆς θρησκευτικῆς καὶ προσωπικῆς εἶχε καὶ ἄλλας αἰτίας πολιτικὰς καὶ οἰκονομικάς. Ἡ Ἑλισσάβετ ἐβοήθει φανερά τοὺς ἐν ἐπαναστάσει Κατωχωρίτας. Ἐξ ἄλλου τότε ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται τὸ ἀγγλικὸν ναυτικόν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰσπανοὶ

δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὰ ξένα πλοῖα νὰ ἐμπορεύονται εἰς τὰς ἀποικίας των, οἱ θαλασσινοὶ Ἕλληες ἐπεδόθησαν εἰς τὴν πειρατείαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ἐληλάτουν τὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς καὶ προσήγγιζον καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἰσπανικοὺς λιμένας.

Ὁ Φίλιππος λοιπὸν τὸ 1588 παρεσκεύασε κολοσσιαίαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας. Στρατὸς ἐκ 30 χιλ. ἀνδρῶν συνεκεντρώθη εἰς τὰς Κάτω Χώρας ἑτοιμος νὰ διατεράσῃ εἰς Ἀγγλίαν, ἀφ' οὗ ἤθελε φθάσει ὁ Ἰσπανικὸς στόλος. Ὁ στόλος οὗτος συγκεείμενος ἐξ 135 πλοίων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 10 χιλ. ναῦται, μετέφερεν ἄλλον στρατὸν ἐκ 19 χιλ. ἀνδρῶν. Ἐφαίνεται ὅτι τίποτε δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ εἰς τόσας δυνάμεις. Ἐκ τούτου ὁ στόλος οὗτος ὠνομάσθη «*ἡ ἀήττητος ἀρμάδα*». Ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν ἡ ἀήττητος ἀρμάδα προσεβλήθη ὑπὸ τρικυμίας εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Μάγχης. Τὰ βαρέα πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο, παρηνωχλοῦντο ὑπὸ τῶν ἐλαφρῶν πλοίων τῶν Ἀγγλῶν. Πυρπολικά (πλοῖα φορτωμένα μὲ εὐφλέκτους ὕλας) διπτόμενα ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου ἐνέβαλλον εἰς αὐτὸν τὸν τρόμον καὶ προεκάλουν ἀληθῆ πανικόν. Οἱ ἄνεμοι ὤθουν τοὺς φεύγοντας εἰς τὴν βόρειον θάλασσαν. Ἐπεχείρησαν τότε νὰ περιέλθουν τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ πολλὰ πλοῖα ἐχάθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Σκωτίας. Ἐκ τῶν πλοίων τῆς ἀηττήτου ἀρμάδας 50 μόνον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Πλέον τῶν 20 χιλ. ἀνθρώπων ἐχάθησαν. Οὐδὲ εἰς Ἰσπανὸς εἶχε θέσει τὸν πόδα τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀγγλίας.

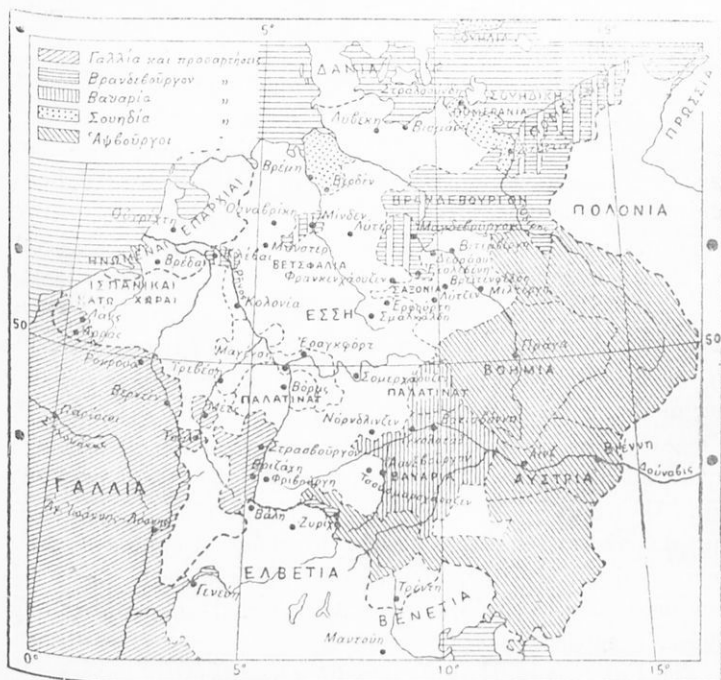
Ἐκτοτε ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ ναυτικοῦ μεγαλείου τῆς Ἀγγλίας. Τοῦναντίον δὲ ἡ δύναμις τῆς Ἰσπανίας ἤρχισε νὰ καταρρέῃ.

✓ 9. Ὁ τριακονταετὴς πόλεμος. ✓

Τὰ αἷτια τοῦ πολέμου. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Γαλλία, αἱ ὁποῖαι εἶχον περιέλθει ἐν ἀφανείᾳ κατὰ τὸ β' ἡμῖς τοῦ 16ου αἰῶνος, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου ἐμφανίζονται καὶ πάλιν πρωταγωνιστοῦσαι ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ διὰ τοῦ ἀνανεωθέντος ἐν Γερμανίᾳ θρησκευτικοῦ πολέμου, τοῦ λεγομένου **τριακονταετοῦς**. Τὸ θρησκευτικὸν ὅμως ζήτημα εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὑπῆρξε μόνον πρόφασις. Ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς ἐκρήξεως αὐτοῦ ἦτο ἡ φιλοδοξία τοῦ Ἀψβούργου αὐτοκράτορος **Φερδινάνδου Β'**, ἐγγόνου Φερδινάνδου Α' τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Καρόλου Ε', ὅστις ἠθέλησε τὴν

μέ αίρετήν αὐτοκρατορίαν φεουδαλικήν Γερμανίαν νά μεταβάλῃ εἰς κράτος κληρονομικόν καί συγκεντρωμένον, ὅπως ἡ Γαλλία.

Αἱ διάφοροι φάσεις τοῦ πολέμου. Κατ' ἀρχάς ὁ πόλεμος ἦτο ἀπλοῦς ἐμφύλιος πόλεμος τῶν κρατῶν τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸν Αὐστροικὸν οἶκον. Τὰ κράτη ταῦτα (Αὐστροία, Στυρία, Καρνιόλη, Τυρόλον, Βοημία καὶ ἐσχάτως Οὐγγαρία) κατακοῦντο ὑπὸ λαῶν διαφόρου καταγωγῆς (Γερμανῶν, Σλαβῶν, Οὐννων) καὶ

Εἰκ. 16. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου.

διαφόρου γλώσσης. Ταῦτα ὁ Φερδινάνδος ἠθέλησε νά ἐνώσῃ εἰς ἓν ὅλον ἤδη, πρὶν γίνῃ αὐτοκράτωρ, καὶ ὡς πρώτην ἀρχὴν τῆς ἐνότητος ἐπεχείρησε νά ἐπιβάλλῃ τὴν αὐτὴν θρησκείαν. Ἦρχισε λοιπὸν νά καταπιέξῃ τοὺς διαμαρτυρομένους, μὴ ἐπιτρέπων εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς λατρείας των. Ἄλλ' οἱ Βοημοὶ ἐπανεστάτησαν (1618) καὶ ἐκήρυξαν τὸν Φερδινάνδον ἔκπτωτον τοῦ βοημικοῦ θρόνου.

Οἱ ἄλλοι προτεστάνται, τῶν ὁποίων ὁ ἀρχηγὸς *Φρειδερίκος* ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Παλατινату εἶγεν ἀναγκασθῆναι βασιλεὺς τῆς Βοημίας, ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Παλατινату εἶγεν ἀναγκασθῆναι βασιλεὺς τῆς Βοημίας. Ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Παλατινату εἶγεν ἀναγκασθῆναι βασιλεὺς τῆς Βοημίας, ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Παλατινату εἶγεν ἀναγκασθῆναι βασιλεὺς τῆς Βοημίας.

μίας, ἔσπευσαν εἰς βοήθειάν των. Ὁ δὲ Φερδινάνδος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐκλεχθῆ αὐτοκράτωρ, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων καὶ ἰδίως τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βαυαρίας **Μαξιμιλιανοῦ**. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἀπὸ βοημικοῦ ἐγίνε γερμανικός. Οἱ καθολικοὶ ἐνίκησαν. Ὁ Φρειδεῖκος τοῦ Παλατινάτου ἔφυγεν εἰς Ὁλλανδίαν. Τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας ἐγίνε κληρονομικὸν τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας. Τὸ δὲ ἐκλεκτοράτον τοῦ Παλατινάτου ἔλαβεν ὁ ἡγεμὼν τῆς Βαυαρίας μετὰ τοῦ ἐκλεκτορικοῦ ἀξιώματος (1625).

Ἄλλ' ἤδη παρεμβαίνει ὑπὲρ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας **Χριστιανός**. Ὁ πόλεμος τώρα ἀπὸ γερμανικοῦ γίνεται εὐρωπαϊκός. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστιανὸς δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχεστέρος. Ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τοῦ **Βαλλενστάϊν** (Wallenstein), τυχοδιώκτου στρατηγοῦ, ἔχοντος ὑφ' ἑαυτὸν μισθοφορικὸν στρατόν, νικᾷ τὸν Χριστιανὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν χώραν του (1629).

Ἄλλ' ὁ Φερδινάνδος δὲν ἀρκεῖται εἰς τοῦτο. Θέλει καὶ νὰ ἔξοντώσῃ τοὺς διαμαρτυρομένους, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιτρέπει εἰς τὰ στίφη τοῦ Βαλλενστάϊν νὰ ἐρημώσουν καὶ καταστρέψουν τὰς χώρας αὐτῶν. Θέλει προσέτι νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ κῦρὸς του εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν, μετατρέπων τὴν αἰρετὴν αὐτοκρατορίαν εἰς κληρονομικὴν καὶ περιορίζων τὴν δύναμιν τῶν διαφόρων ἡγεμόνων αὐτῆς. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον διὰ τὴν Γαλλίαν, διότι ἄλλοι Ἀψβούργοι ἐβασίλευον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ ὁποῖοι ὡς κατέχοντες καὶ τὴν Ἰταλίαν, ἠδύναντο νὰ συνενώσουν τὰς δυνάμεις των μετὰ τῶν Ἀψβούργων τῆς Αὐστρίας. Παρίστατο λοιπὸν ἀνάγκη ἐπεμβάσεως.

Ἡ Γαλλία τότε εἶχεν ἀπαλλαχθῆ τῶν ἐμφυλίων θρησκευτικῶν πολέμων καὶ εἶχεν ἀναζωογονηθῆ ὑπὸ τὴν νέαν Καπετικὴν δυναστείαν τῶν Βουρβόνων, τὴν ἰδουθεῖσαν ὑπὸ Ἑρρίκου Δ'. Ἐβασίλευε δὲ τότε εἰς αὐτὴν ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου Δ' **Λουδοβίκος ΙΓ'**, ἔχων πρωθυπουργὸν τὸν περίφημον καρδινάλιον **Richelieu**, ἄνδρα πανοῦργον, δραστήριον καὶ μεγάλης θελήσεως. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τούτου ἀπέβλεπεν εἰς τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀψβουργεῖου οἴκου. Ἄλλ' ἡ Γαλλία ἐταράσσετο ἀκόμη ἐσωτερικῶς ὑπὸ τῶν ραδιουργιῶν τῆς αὐτῆς καὶ τῶν συνωμοσιῶν τῶν εὐγενῶν. Ἐπομένως δὲν εἶχε τὴν ἐλευθερίαν νὰ δράσῃ ἐνεργητικῶς εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν λοιπὸν τοῦ **Richelieu** τὴν ἐπέμβασιν ἀνέλαβεν ἄλλη δύναμις. Ἡ φηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μεις, ἡ **Σουηδία**, ἡ δὲ Γαλλία περιορίσθη κατ' ἀρχάς εἰς τὸ νὰ εὐκολύνῃ αὐτήν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐσχεδιάζε νὰ καταστήσῃ τὴν Γερμανίαν ναυτικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σουηδοὶ εἶχον τὰ αὐτὰ σχέδια. Ὁ βασιλεὺς τῶν **Γουσταῦος Ἀδόλφος** εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ κάμῃ αὐτὴν σουηδικὴν λίμνην. Ἡ μόνη δυσκολία διὰ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Σουηδίας ἦτο ὅτι ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος εὐρίσκετο εἰς πόλεμον μὲ τὴν Πολωνίαν. Ὁ Richelieu τοῦ ὑπεσχέθη εἰρήνην ἐκ μέρους τούτου καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἀπεράσισε τὴν ἐπέμβασιν.

Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἐν μέρει ἄοπλος. Οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μαξιμιλιανὸν τῆς Βαυαρίας δικαίως ἀνησυχοῦντες ἐκ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Φερδινάνδου καὶ μυστικῶς ὤθιούμενοι ὑπὸ τοῦ Richelieu εἶχον ἀπειλήσει τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι θὰ συμμαχήσουν μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων, ἐὰν δὲν ἀπέπεμπε τὸν Βαλλενσταῖν καὶ δὲν διέλυε τὸν στρατὸν του. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ Γουσταῦος ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν Γερμανίαν (1630). Ὁ Γουσταῦος εὔρε προὐτὸν τὸν στρατὸν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν παρὰ τὴν Λειψίαν. Ἐπειτα διευθύνεται πρὸς τὸν Ρήνον. Εἰσβάλλει εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ κυριεύει τὸ Μόναχον. Ἐντεῦθεν δὲ σχεδιάζει νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Βιέννης. Ἀλλὰ τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀναγκάζεται νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν Βαλλενσταῖν. Οὗτος σχηματίσας νέον στρατὸν εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξωνίας, συμμάχου τοῦ Γουσταῦου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἔδραμεν ἐκεῖ. Παρὰ τὴν **Λουσένην** (Lützen) συνάπτεται μεγάλη μάχη (1632). Κατ' αὐτὴν νικᾷ μὲν ὁ Γουσταῦος, ἀλλὰ φονεύεται. Ἐν τούτοις, παρὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῶν, οἱ Σουηδοὶ ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὸ 1634 ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις δευτέραν φορὰν ἔμεινε κύριος τῆς Γερμανίας. Τότε πλέον ἐπενέβη ἡ Γαλλία.

Ὁ Richelieu συνωμολόγησε μίαν σειρὰν συμμαχιῶν μετὰ τῆς Σουηδίας, τῶν Κάτω Χωρῶν, τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, πολλῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν Ἑλβετῶν, καὶ κατόπιν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ πόλεμος πλέον δὲν ἦτο περὶ ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας. Ἦτο ἀνανέωσις τοῦ ἀγῶνος Γαλλίας καὶ Αὐστρίας. Οἱ Γάλλοι ἐμάχοντο διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὰς ἐπαρχίας τὰς κατεχομένας ἀκόμη

ὑπὸ τῆς Ἰσπανίας, διὰ τὰ ἐπεκτείνουσαν τὰ ὅριά των εἰς τὸν Ρήνον καὶ δώσουσαν εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ ὅρια τῆς παλαιᾶς Γαλατίας. Ὁ πόλεμος διήρκεσε 13 ἔτη (1635—1648), διεξήχθη δὲ καὶ εἰς τὰ σύνορα τῶν Πυρηναίων καὶ εἰς τὴν Φραγκοκομιτείαν καὶ εἰς τὰ σύνορα Γαλλίας—Κάτω Χωρῶν καὶ εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Μετὰ πολλὰς δὲ ἥττας, ἀπειληθείσης αὐτῆς τῆς Βιέννης, ὁ αὐτοκράτωρ **Φερδινάνδος Γ'**, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1637 εἶχε διαδεχθῇ τὸν ἀποθανόντα πατέρα του Φερδινάνδον Β', ἤναγ' κάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν εἰρήνην τῆς **Βεστφαλίας**.

✓ **Ἡ βεστφαλικὴ εἰρήνη.** Πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης συνήλθον ἐν Βεστφαλίᾳ, πλὴν τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Γαλλίας, τῆς Σουηδίας καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀντιπρόσωποι καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, τῶν Κάτω Χωρῶν, τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ὅλων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς Βενετίας. Ἀπετελέσθη δηλ. τὸ **πρῶτον πανευρωπαϊκὸν συνέδριον**. Ἡ τότε συναφθεῖσα συνθήκη ἐκανόνισε τρία ζητήματα: τὸ θρησκευτικὸν γερμανικὸν ζήτημα, τὸν πολιτικὸν ὀργανισμὸν τῆς Γερμανίας καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην.

Ὡς πρὸς τὸ **θρησκευτικὸν** ζήτημα ἡ εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας διετήρησεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλουν τὴν θρησκείαν των εἰς τοὺς ὑπηκόους των. Εἶχον ὅμως οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν νὰ μεταναστεύουν χωρὶς νὰ χάνουν τὰς περιουσίας των. Καθιερώθη δηλ. σχετικὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία.

Ὡς πρὸς τὸ **πολιτικὸν** ζήτημα διετηρήθη σχεδὸν ἡ ἀναρχικὴ συγκρότησις τῆς Γερμανίας. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰσχὺς διετηρήθη ἀσθενής. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἔμεινεν αἰρετόν. Ὁ δούξ τῆς Βαυαρίας διεφύλαξε τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου, ἐδημιουργήθη ὅμως καὶ 8ον ἐκλεκτορᾶτον χάριν τοῦ υἱοῦ τοῦ Φρειδερίκου Ε'. Οἱ ἐκλέκτορες διετήρησαν τὴν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν των εἰς τὰ ἐκλεκτορᾶτά των. Εἰς αὐτὰ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῇ. Τὸ δὲ ἐθνικὸν συνέδριον τῆς Γερμανίας (Reichstag) ἐκηρύχθη κύριον τοῦ πολέμου, τῆς εἰρήνης, τῆς ἐπιβολῆς φόρων καὶ τῆς στρατολογίας. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε πλέον παρὰ τὸν κενὸν τίτλον. Προσέτι ἔγιναν σπουδαῖαι ἑδαφικαὶ τροποποιήσεις ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας λαβόντος τὸ ἄνω Παλατινάτον, καὶ τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου λαβόντος τὴν ἀνατολικὴν Πομμερανίαν, τὸ Μαγδεμβούργον καὶ τινὰς ἐπισκοπὰς. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ ἀναρχικῆς ὀργανώσεως τῆς Γερμανίας ἐτέθη αὕτη ὑπὸ τὴν προστα-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σίαν όλων τῶν δυνάμεων, αἵτινες υπέγραψαν τὴν συνθήκην. Ἐκ τούτου ἡ Γαλλία καὶ ἡ Σουηδία ἔλαβον τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Γερμανίας.

Τέλος ἡ συνθήκη τῆς Βεστφαλίας ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ὁλλανδίας ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ ἐκανόνισε τὰς πολεμικὰς ἀποζημιώσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὴν δυτικὴν Πομερανίαν καὶ ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς γερμανικὰς ὀχθας. Ἡ Γαλλία ἔλαβε τὴν Ἀλσατίαν.

Αὕτη υπῆρξεν ἡ Συνθήκη τῆς Βεστφαλίας, ἡ πρώτη ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν συνθηκῶν. Αὕτη κατὰ πρῶτον καθιέρωσε τὴν λεγομένην *εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπίαν*, τοιαύτην δηλ. κατανομήν τῶν δυνάμεων, ὥστε κανὲν κράτος νὰ μὴ ἀποτελῇ κίνδυνον διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἄλλου. Ἡ διατήρησις τῆς συνθήκης αὐτῆς θεωρηθεῖσιν ὡς ἔργον τῆς διπλωματίας, υπῆρξε μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ κύριον μέλημα ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ὁποίας ἐγενεν ἡ καταρροάκωσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ εἰρήνη τῶν Πυρηναίων. Συμπλήρωμα τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας ἀποτελεῖ ἡ *τῶν Πυρηναίων*. Ἡ Ἰσπανία εἶχεν ἀρνηθῇ νὰ υπογράψῃ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας. Ἀποθαρύντος τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' εἶχε διαδεχθῇ αὐτὸν ὁ ἀνήλικος υἱὸς τοῦ *Λουδοβίκου ΙΔ'*. Ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ ἐξεροράγησαν ἐν Γαλλίᾳ ταραχαί. Ἐκ τούτων ἐνόμισαν οἱ Ἰσπανοὶ ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ὁ πόλεμος λοιπὸν μετὰ τὴν Ἰσπανίαν παρετάθη μίαν δωδεκαετίαν. Ἐπὶ τέλους τὸ 1659 υπεγράφη ἡ εἰρήνη τῶν Πυρηναίων, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας τὴν Ἀρτησιάν (Artois) καὶ τὸ Ρουσσιλλὸν (Roussillon), ὁ δὲ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου τοῦ Β'.

Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Πυρηναίων ἡ Γαλλία ἐθραιάμβευσεν ἐπὶ τῶν Ἀψβούργων τῆς Ἰσπανίας, ὅπως διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας ἐθραιάμβευσεν ἐπὶ τῶν Ἀψβούργων τῆς Αὐστρίας. ✓

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἰσορροπία καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ 30ετοῦς πολέμου ἡ Εὐρώπη παρουσιάζεται βαθέως ἀλλοιωμένη καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Διὰ τῶν θρησκευτικῶν πολέμων κατέπεσε τελείως καὶ τὸ κῦρος τοῦ πάπα ὡς θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης. Μετὰ τοῦ κύρους ὁμοῦ τοῦ πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἐξηφανίσθη καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης. Διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης καθιερώθη νέα ἐνωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης μὲ πραγματικὸν κῦρος. Ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ὁ σύνδεσμος πρὸς ἄλληλα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν διὰ συνθηκῶν καθιερουσῶν τὴν ἀμοιβαίαν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Ἐντεῦθεν προέκυψε τὸ σύστημα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο καὶ μετὰ τὴν βεστφαλικὴν εἰρήνην ὑφίσταται σφοδροτάτης προσβολῆς ἀκριβῶς ἐκ μέρους τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι παρήγαγον αὐτό, καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας. Ἡ Γαλλία ἐξελθοῦσα ἐκ τοῦ 30ετοῦς πολέμου ἰσχυρότερα τοῦ Ἀψβουργικοῦ κράτους πᾶν διὰ μεγάλων καὶ καταστροφικῶν πολέμων τὴν μέσην καὶ νοτίαν Εὐρώπην. Ἀλλ' ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐμφανίζονται νέοι ὑπέρμαχοι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. Ἡ Ἀγγλία καταστᾶσα κατὰ μικρὸν θαλασσοκράτειρα ἀγωνίζεται ὑπὲρ αὐτῆς. Συγχρόνως ἡ διὰ τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἀναμορφωθείσα Ῥωσία ἐμφανίζεται ὡς ἰσχυρὸν στήριγμα αὐτῆς. Τέλος ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ Γερμανικοῦ κράτους παρουσιάζεται τὸ μικρὸν μὲν, ἀλλ' ἰσχυρὸν στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς κράτος τοῦ Βρανδεμβούργου, τὸ ὁποῖον κατὰ μικρὸν ἐξελίσσεται εἰς τὴν ἰσχυρὰν Πρωσσικὴν μοναρχίαν καὶ γίνεται ὑπέρμαχος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἄλλη ἀλλοίωσις τῆς Εὐρώπης, ἐσωτερικὴ αὕτη, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, εἶναι ἡ τελεία πτώσις τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐν γένει ζωῆς, ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν πυροβόλων ὅπλων, ἡ δημιουργία συστηματικῶν μισθοφορικῶν στρατῶν ἐξησθένισαν τοὺς φεουδάρχας καὶ ἐνίσχυσαν τὰς ἀστικὰς τάξεις. Τοῦτο ἀπέβη πρὸς ὠφέλειαν τῶν βασιλέων. Εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ βασιλεῖς συνενωθέντες μὲ τὴν ἀστικὴν τάξιν συνέτριψαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν καὶ κατέργησαν τὸ φεουδαρχικὸν καθεστῶς. Ἀλλ' ἡ πτώσις τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας δὲν ἐπέφερεν ἀμέσως τὸ κράτος τοῦ λαοῦ, δὲν παρήγαγε δηλ. κράτος μοναρχικὸν στηριζόμενον ἐπὶ λαϊκῶν καὶ φιλελευθέρων θεσμῶν. Ἀπλῶς ἐνίσχυσε τὴν θέσιν τῶν βασιλέων καὶ ἐπομένως ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ φεουδαλισμοῦ ἐσχηματίσθη νέος πολιτικὸς ὀργανισμός, ἡ *ἀπόλυτος μοναρχία*.

Κατὰ ταύτην ὁ βασιλεὺς εἶναι ὁ μόνος κύριος. Πᾶν ὅ,τι ἀρέσκει εἰς τὸν βασιλέα εἶναι νόμος. Οἱ ὑπῆκοοι δὲν ἔχουν κανὲν μέσον μήτε νὰ περιορίσουν τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως, μήτε νὰ ἐξελέγξουν τὴν κυβέρνησίν του. Ὅφείλουν νὰ σέβωνται τὸν βασιλέα καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν, διότι ἡ δύναμις του προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σημαίνει καὶ ἡ εἰς τοὺς τίτλους τῶν προσθήκη «ἐλέω Θεοῦ».

Ἡ ἕως τώρα ἀτίθαστος ἀριστοκρατία κατανοήσασα ὅ,τι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ τελείως ἀνεξάρτητος παρὰ τὴν μοναρχίαν, διὰ νὰ διαφυλάξῃ τὰ γεωργικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντά της ὡς καὶ τὰ κοινωνικὰ της προνόμια, συνεφιλιώθη μὲ τὸν ἡγεμόνα καὶ ἔγινε στήριγμα τοῦ θρόνου. Οἱ φεουδάρχαι ἔπαυσαν νὰ εἶναι ἄρχοντες καὶ ἔγιναν αὐλικοί. Τὸ αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ κληρὸς, ὁ ὁποῖος μέχρι τοῦδε ἠμφισβήτην τὰ πρωτεῖα μὲ τοὺς ἡγεμόνας.

Ἀλλὰ ἡ νέα αὕτη συμμαχία ἡγεμόνος, ἀριστοκρατίας καὶ κλήρου φυσικὰ ἐστράφη ἐναντίον τῶν δουλοπαροίκων χωρικῶν καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ὅλα τὰ προνόμια τὰ κοινωνικὰ καὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ἀπελάμβανον ἡ ἀριστοκρατία καὶ ὁ κληρὸς. Οἱ γεωργοὶ καὶ ἀστοὶ εἶχον ὅλα τὰ βάρη καὶ ἐπλήρῳνον ὅλους τοὺς φόρους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως ἠῤῥῆσεν ἡ ἐπιρροή. Αὕτῃ ἐπρομήθευεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τὸ περισσότερον μέρος τῶν ὑπαλλήλων. Ἀλλ' ὅσοι ἐξ αὐτῶν κατελάμβανον τὰς σπουδαιότερας θέσεις ἐξηυγενίζοντο, καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη *νέα εὐγένεια*, ἡ ὁποία ἀκολούθως συνεχύθη μετὰ τῆς παλαιᾶς. Οἱ πολλοὶ ἀστοὶ ἔμειναν, ὡς καὶ οἱ γεωργοί, ἄνευ δικαιωμάτων καὶ

μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βαστάζουσιν ὅλα τὰ βάρη καὶ νὰ πληρώνουν ὅλους τοὺς φόρους.

Αὐτὸ εἶναι τὸ σύστημα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος.

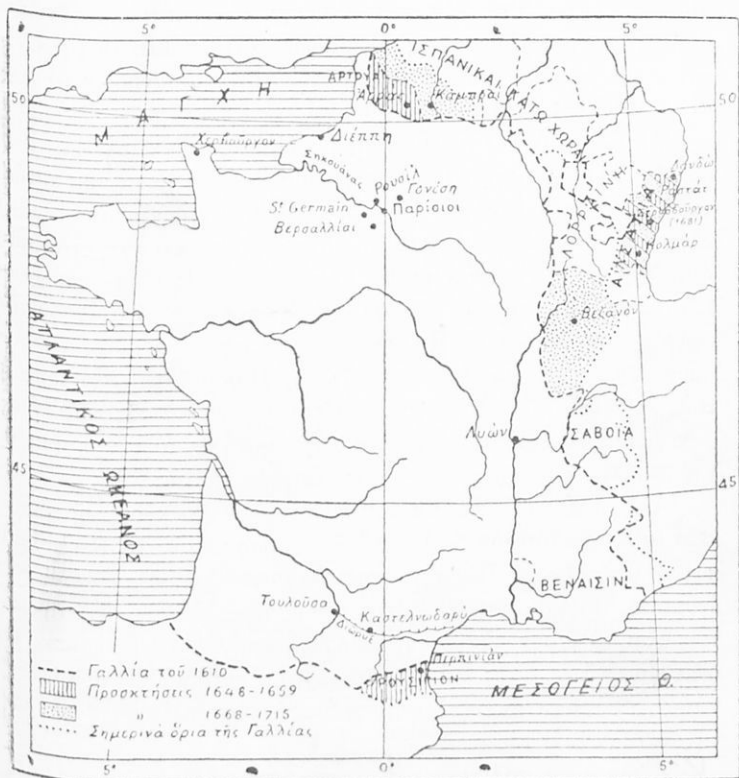
Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ περιφρονουμένη ἀστική τάξις προετοιμάζει τὴν ἐκδίκησίν της. Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας, τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου κατεπλούτισεν αὐτήν, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ ἄεργος καὶ σπάταλος βίος ἐξησθένιζε καὶ ἐξεφύλιζε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρον. Οἱ θρησκευτικοὶ δὲ πόλεμοι δὲν ἐξήγειρον ἐν τῷ λαῷ μόνον τὴν συνείδησιν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Μετ' αὐτῆς ἐξηγέρθη καὶ ἡ συνείδησις τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς θεοῦθεν δῆθεν τεταγμένης ἀρχῆς τῆς βασιλείας. Οἱ ἄστοι δὲ ἐπιστήμονες, φιλόσοφοι καὶ καλλιτέχναι ἤρχισαν νὰ ὑποσκάπτουν τὰ θεμέλια αὐτῆς καὶ νὰ ἐξυπνοῦν τοὺς δουλοπαροίκους χωρικούς, τοὺς ἐργάτας τῶν πόλεων καὶ τὰς ἀστικὰς τάξεις. Ἐνεκα ὅλων τούτων ἀστικαί, ἐργατικαὶ καὶ ἀγροτικαὶ τάξεις συνηνώθησαν εἰς ὅλα τὰ κράτη καὶ ἤρχισαν ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν βασιλέων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Περὶ τοὺς δύο λοιπὸν τούτους πόλους, τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐξελίσσεται ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασεως.

2. Ἡ Γαλλία. Ἀκμὴ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν αὐτῇ. Ἀπόπειρα αὐτῆς πρὸς ἀνατροπὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐν Γαλλία. Ἡ Γαλλία μετὰ τὸν 30ετῆ πόλεμον εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς της. Ἐξωτερικῶς εἶχε θριαμβεύσει. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία εὐρίσκετο ὡς πτώμα ὑπὸ τοὺς πόδας της. Ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος καὶ ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ εἶχε τόσον ταπεινωθῇ ὥστε οὐδένα φόβον ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτήν. Ἐσωτερικῶς ἡ ἀπόλυτος μοναρχία εἶχεν ἐδραιωθῇ. Ἐγκαθιδρουθεῖσα διὰ τοῦ Φραγκίσκου Α' καὶ Ερρίκου Β' κατ' ἀρχὰς ἐκλονίσθη κατὰ τοὺς ἐμφυλίους θρησκευτικοὺς πολέμους ἐπὶ Φραγκίσκου Β', Καρόλου Θ', Ερρίκου Γ', καὶ τὸ κῦρος τῆς βασιλείας εἶχε καταρρεύσει. Ἄλλ' ἀνελ-

θούσης εἰς τὸν θρόνον διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας τὸ κῆρος αὐτῆς ἀνεστηλώθη. Εἶναι ἀληθές ὅτι μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἔνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ διαδόχου τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ', καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' ἔνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ διαδόχου τοῦ Λουδο-

Εἰκ. 17. Ἡ Γαλλία μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

βίκου ΙΔ', ἐπηκολούθησαν περίοδοι ἐμφυλίων ταραχῶν, τὰς ὁποίας ἐπροκάλουν οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι. Ἄλλ' ἡ σιτβαρὰ χεὶρ κατὰ τὴν πρώτην μὲν περίοδον τοῦ δαιμονίου πρωθυπουργοῦ Richelieu, κατὰ τὴν δευτέραν δὲ τοῦ ἀνταξίου διαδόχου τοῦ Μαζαρίνου κατέστειλαν αὐτὰς καὶ τὸ κῆρος τῆς βασιλείας παρέμεινεν ἀπαρασύλευτον.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ αὐτοῦ. Ὄταν ὁ Μαζαρίνος ἀπέθανεν (1661), ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', 22 ἐτῶν,

διεκήρυξεν ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ κυβερνήσῃ ὁ ἴδιος, καὶ τοῦτο ἔκαμε μέχρι τοῦ θανάτου του (1715). Ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἄνευ πρωθυπουργοῦ κατὰ τὴν ἀπόλυτον θέλησίν του. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς κατεῖχε τὸν θρόνον κατὰ θεϊαν χάριν καὶ ὅτι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ μόνον εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του. Ἐκ τούτου συνῆγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἦτο ἀπόλυτος κύριος, δυνάμενος νὰ διαθέσῃ κατὰ βούλησιν τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ὑπηκόων του. Διὸ καὶ συνήθιζε νὰ λέγῃ «l' état c' est moi».

Μὴ ἀρεσκόμενος νὰ διαμένῃ εἰς Παρισίους ἔκτισεν εἰς Βερσαλλίας μεγαλοπρεπῇ καὶ ὑπερμεγέθῃ ἀνάκτορα. Ἐνταῦθα κατήρτισε λαμπρὰν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκεντρώθησαν ὅλοι οἱ εὐγενεῖς. Ἐξ αὐτῶν ἀπετελεῖτο ὁ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς αὐτοῦ οἶκος. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ αὐλικοὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἔρχονται καθ' ἡμέραν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἵνα ἔχουν τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως. Ἦναγκάσθησαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ νὰ κτίσουν μέγαρα καὶ νὰ κατοικοῦν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐν τούτοις τοὺς εὐγενεῖς ὁ βασιλεὺς μετεχειρίζετο μόνον διὰ τὰς καθ' ἡμέραν γινομένας τελετὰς καὶ ἑορτὰς τῆς αὐλῆς. Διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ βασιλείου μετεχειρίζετο ἀποκλειστικῶς ἄστους.

Ἀλλ' ὁ Λουδοβίκος δὲν ἀνύψωσε μόνον τὸ κύρος τῆς βασιλείας εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἢ ὅσον εἶχον κάμει ὁ Richelieu καὶ ὁ Μαζαρίνος. Παρὰ τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων του ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἀπήτει οἱ ὑπήκοοί του ὅλοι νὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν θρησκείαν. Ἀνεκάλεσε λοιπὸν τὸ διάταγμα τῆς Νάντης καὶ ἤρχισε φοβεράς καταδιώξεις τῶν Οὐγενότων, οἱ ὅποιοι τότε ἐπὶ μεγίστη βλάβῃ τῆς Γαλλίας ἀθροοὶ μετήνάστευσαν εἰς τὰς πέριξ χώρας. ✓

✓ **Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.** Καὶ ἐξωτερικῶς ὁ Λουδοβίκος κατώρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ τὸ κράτος εἰς τὴν μεγίστην αὐτοῦ δύναμιν. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἐκράτησε τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης καὶ κατέστη τὸ κέντρον τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Τοῦτο δὲ κατώρθωσε, διότι εἶχε τὴν ἱκανότητα, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ ὁ Ἰουστινιανός, νὰ ἐκλέγῃ ὡς ὄργανά του τοὺς καταλλήλους ἄνδρας. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τούτων ἦσαν: 1) Ὁ μέγας οἰκονομολόγος Colbert, ὁ ὅποιος κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀναδιοργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἐνεψύχωσε τὴν βιομηχανίαν, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ὥστε νὰ ἔχῃ ὁ Λουδοβίκος τὰ μέσα καὶ τὴν αὐλὴν του τόσο νὰ λαμ-

πρόννη καὶ τόσον δαπανηροὺς πολέμους νὰ διεξαγάγῃ. 2) Ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν *Louvois*, ὁ ὁποῖος ἀναδιοργάνωσε τὸν Γαλλικὸν στρατὸν καὶ κατέστησεν αὐτὸν τὸν πρῶτον στρατὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. 3) Οἱ στρατηγοὶ *Vauban*, ὁ ὁποῖος ἐτελείοποίησε τὴν πολιορκητικὴν τέχνην, *Condé* καὶ *Turenne*. ✕

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ἀπέβλεπεν εἰς τοῦτο, νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Γαλλία τὰ ὅρια τῆς ἀρχαίας Γαλατίας. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ προσαρτήσῃ εἰς αὐτὴν τὸ Βέλγιον καὶ τὸ Λουξεμβούργον, τὴν Φραγκοκομιτείαν, τὴν Λωραίνην καὶ τὴν Σαβοΐαν. Ἐπομένως ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Λεοπόλδον, ὡς καὶ μὲ τοὺς γείτονάς του Ὁλλανδοὺς καὶ Ἀγγλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀνησυχοῦν ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἀυξήσεως τῆς Γαλλίας. Ἐκαμε λοιπὸν κατ' αὐτῶν τορεῖς μακροὺς πολέμους, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξε νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Φραγκοκομιτείαν. Μετὰ τοὺς πολέμους τούτους ἔφθασεν ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης του. Ἐπὶ 10 ἔτη ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς κύριος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐκτοτε ἡ φιλοδοξία του δὲν ἐγνώριζε πλέον ὅρια. Αὕτη δὲ παρέσυρεν αὐτὸν νὰ προκαλέσῃ τὸν καταστρεπτικὸν διὰ τὴν Γαλλίαν πόλεμον περὶ **διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου**.

Ὁ Κάρολος Β' βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας δὲν εἶχε τέκνα. Μόνος δὲ κληρονόμος αὐτοῦ ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Λεοπόλδος ὡς σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του Μαργαρίτας Θηρεσίας, διότι ἡ ἄλλη του ἀδελφὴ Μαρία Θηρεσία κατὰ τὸν γάμον της μὲ τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' εἶχε παραιτηθῇ παντὸς ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου δικαιώματός της. Ἀλλ' ὁ Κάρολος φρονῶν ὅτι ἡ ἀκεραϊότης τοῦ κράτους του θὰ διετηρεῖτο μόνον, ἂν ἐτίθετο τοῦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πανισχύρου βασιλέως τῆς Γαλλίας, διὰ διαθήκης ὥρισε διάδοχόν του τὸν Φίλιππον δούκα τῆς Ἀνδεγαυίας, τὸν δεύτερον ἔγγονον τοῦ Λουδοβίκου. **Ὁ δούξ τῆς Ἀνδεγαυίας** λοιπὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου (1700) ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ὡς **Φίλιππος Ε'**, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὡς τοιοῦτος ὑφ' ὅλων τῶν ἡγεμόνων πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐγίνε φανερὸν ὅτι ὁ Λουδοβίκος ἐσχόλει νὰ ἀνακηρύξῃ διάδοχόν του τὸν Φίλιππον Ε' καὶ οὕτω νὰ ἐνώσῃ τὸ ἰσπανικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν στέμμα. Τοῦτο ἀπετέλει μέγαν διὰ τὴν Εὐρώπην κίνδυνον. Ἀγγλία, Ὁλλανδία, Πρωσσία, Πορτογαλία, Σαβοΐα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, συνηνώθησαν

ἐναντίον τῆς Γαλλίας, καὶ τὸ 1701 ἤρχισεν ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ πόλεμος ἔσχε πολλὰς διακυμάνσεις. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος (1705) καὶ ὁ τοῦτον διαδεχθεὶς υἱὸς του Ἰωσήφ (1711), ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Κάρολος ΣΤ', χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Λεοπόλδος διεξεδίκει τὸν ἰσπανικὸν θρόνον. Ὁ πόλεμος λοιπὸν δὲν εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως. Δι' αὐτὸ ἔληξε διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐτρέχτης (1713) μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησαν καὶ ἡ Ὁλλανδία, Πρωσσία, Σαβοῖα καὶ Πορτογαλία, καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ραστάτης (1714) μεταξὺ Γαλλίας καὶ αὐτοκράτορος.

Αἱ συνθῆκαι τῆς Οὐτρέχτης καὶ Ραστάτης ἐκανόνισαν τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου ὥς ἑξῆς. Ὁ Φίλιππος Ε' διετήρησε τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὰς ἀποικίας της, παρητήθη ὅμως ὅλων τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ θρόνου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ Μεδιολάνον, τὴν Σαρδηνίαν, καὶ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ δούξ τῆς Σαβοῖας ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας σπουδαῖα ἐμπορικὰ προνόμια εἰς τὰς ἀποικίας, καὶ προσέτι τὸ Γιβραλτὰρ καὶ τὴν Μινόρκαν. Ἡ Πρωσσία τέλος ἐπέτυχε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος τοῦ ἡγεμόνος της.

Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐτετρατίσθη διὰ τοῦ θριαμβοῦ τῆς Ἀγγλίας. Αὕτη ἀπέβη εἰς τὸ μέλλον ὁ διαιτητὴς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ Γαλλία ἦτο ἡττημένη. Διετήρησε μὲν ὅλας τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀλλ' ἔπαθε μεγάλην ἐξάντλησιν αἵματος καὶ χορήματος. Αἱ δυνάμεις της κατεσπαταλήθησαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας, διὰ τὴν ματαίαν δόξαν νὰ δώσῃ βασιλέα εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τῆς ὁποίας τοῦλάχιστον δὲν κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀκεραιότητα. Ἐν ᾧ δὲ ὅλοι οἱ περὶ αὐτὴν ἠϋξήθησαν, αὕτη παρέμεινεν ἡ ἰδία.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἡ κατάρρευσις τοῦ ἔργου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνεπληρώθη ἐπὶ τῶν ἀνικάνων διαδόχων τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καὶ Λουδοβίκου ΙΣΤ'.

Ἐσωτερικῶς, ἀφ' ἑνὸς ἕνεκα τῆς ἀθλίας καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθον τὰ δημόσια οἰκονομικὰ ἐκ τῶν διαρκῶν πολέμων, ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τοῦ ἀκολάστου βίου τῶν βασιλέων καὶ τῆς ἀθλῆς, ἡ ἀπόλυτος μοναρχία κλονίζεται. Ἀλλὰ τοῦτο πῶρα πλέον γίνεται ὄχι ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ

κλήρου. Τοῦναντίον οὗτοι ἔχουν ταυτίσει τὴν τύχην των μετὰ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Ὁ κλονισμὸς αὐτῆς ἐπέρχεται ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐσωτερικῶς ἡ Γαλλία δὲν πρωταγωνιστεῖ πλέον ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἐφεξῆς ἐπικρατεῖ ἡ ἰσορροπία τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Πρῶτος δὲ φρουρὸς αὐτῆς γίνεται ἡ Ἀγγλία, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδραιώθη τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

3. Ἡ Ἀγγλία.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἀνάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐν αὐτῇ.

Ἀγῶνες αὐτῆς ὑπὲρ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἡ Ἀγγλία ἐνεργῶς ἀναμειχθεῖσα εἰς τὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπὶ Ἐλισάβετ, δὲν ἀνεμίχθη πλέον εἰς αὐτὰ κατὰ τὸν 17ον μέχρι τοῦ 1688. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα μακρῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν.

Ἡ Ἀγγλία ἦτο μοναρχία κληρονομική. Ὁ βασιλεὺς ὅμως δὲν ἦτο μόνος καὶ ἀπόλυτος κύριος, ὅπως ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος, ὅτε ὁ Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων παρεχώρησεν εἰς αὐτὸ τὸν μέγαν χάστην τῶν ἐλευθεριῶν, συνειργάζετο μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ μετεῖχε τῆς διοικήσεως διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του. Οὗτοι ἀπετέλουν τὸ παρλαμέντον, συγκείμενον ἐκ δύο συνελεύσεων, τῆς βουλῆς τῶν λόρδων ἢ ἄνω βουλῆς, ὅπου συνεδρίαζον οἱ ἀνώτεροι εὐγενεῖς καὶ κληρικοί, καὶ τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων ἢ κάτω βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος οἱ ἀντιπρόσωποι οἱ ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν εὐγενῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ὑπὸ τῆς ἀστικῆς τάξεως τῶν πόλεων, καὶ ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε τὴν μεγαλυτέραν δύναμιν. Ἡ συνεργασία τοῦ παρλαμέντου ἦτο κυρίως ἀπαραίτητος εἰς τὸν βασιλέα εἰς δύο περιπτώσεις, εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἤθελε νὰ κάμῃ νέους νόμους, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἤθελε νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους. Πλὴν τούτων ὅμως τὸ παρλαμέντον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ εἰς τὸν βασιλέα ὑποδείξεις, δηλ. νὰ καθιστᾷ εἰς αὐτὸν γνωστὰ τὰ αἰσθήματα τοῦ ἔθνους διὰ τὴν κυβένησιν τῆς χώρας.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ νὰ κάμνη παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις ἐν Ἀγγλίᾳ ἦτο πολυπλοκωτέρα παρὰ ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ. Τοῦτο προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ μεταρρύθμισις προῆλθεν ἐκ δύο αἰτιῶν. Κατὰ πρῶτον αὕτη ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων Ἐρρίκου Η' καὶ Ἐλισάβετ, καὶ ἐντεῦθεν ἐσχηματίσθη ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Ἐπειτα ἡ μεταρρύθμισις ἐπῆλθεν αὐτόματος ἐξ ἐπιδράσεως καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Σκωτίας. Ἐκ ταύτης προῆλθεν ἡ πρὸς τὸν καλβινισμόν προσεγγίζουσα προεσβυτεριανὴ ἐκκλησία ἢ πουριτανή. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο αὗται μεταρρυθμίσεις δὲν ἀπέπτυνον πλήρως τὸν καθολικισμόν. Οἱ ἀγγλικοὶ διετήρουν τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τοῦ καθολικισμοῦ, τὰς ἐκκλησιαστικὰς πομπὰς καὶ τὴν ἱεραρχίαν, ἐξαρωτημένην ὅμως οὐχὶ ἐκ τοῦ πάπα, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ἡγεμόνος. Οἱ πουριτανοὶ δὲν παρεδέχοντο μὲν τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας καὶ τὴν ἱεραρχίαν, εἶχον ὅμως ἱερεῖς (pastores) ἐκλεγομένους ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐπομένως αἱ δύο μεταρρυθμίσεις δὲν ἱκανοποιοῦν τοὺς θέλοντας μεταρρυθμίσιν ριζικὴν. Οὗτοι ὠνομάσθησαν ἀνεξάρτητοι, καὶ δὲν ἤθελον οὔτε ἱεραρχίαν οὔτε πάστορας. Ἐφρόνουν ὅτι ἕκαστος ὤφειλε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἱερεὺς καὶ νὰ ζητῇ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Γραφῆς πῶς νὰ κανονίῃ τὸν βίον του. Ὑπῆρχον λοιπὸν ἐν Ἀγγλίᾳ τέσσαρες θρησκευτικαὶ ὁμάδες, καθολικοί, ἀγγλικοί, πουριτανοί, ἀνεξάρτητοι. Ἐκ τούτων νόμιμον ὑπαρξὶν εἶχον μόνον οἱ ἀγγλικοί, διότι ἡ ἀγγλικανικὴ ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ κράτους. Οἱ ἄλλοι ἐθεωροῦντο ὡς ἐπαναστάται καὶ κατεδιώκοντο.

Ἐν τοιοῦτῳ πολιτικῷ ὀργανισμῷ καὶ τοιαύτῃ θρησκευτικῇ καταστάσει οἱ Στούαρτ, οἱ κληρονομήσαντες τὸν ἀγγλικὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ, θέλοντες νὰ καταστοῦν ἀπόλυτοι μόνάρχαι ἐπεδίωξαν δύο τινά, ἐν τῇ πολιτικῇ τὴν ἐκμὴ δένισιν τοῦ παρλαμέντου, ἐν τῇ θρησκείᾳ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἀγγλικανισμοῦ καὶ ἰδίως τὴν διατήρησιν τῆς ἱεραρχίας τοῦ κλήρου, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς διοριζομένον ὑπὸ τοῦ βασιλέως, θὰ εἶχον ἐπὶ τῶν ὑπηκόων τῶν καὶ πνευματικὸν κύρος. Ἐκ τούτου προῆλθον αἱ ἔριδες καὶ αἱ ἐπαναστάσεις.

Ἰάκωβος δ' Α'. Τὸ 1603 μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ, τελευταίας ἀμέσου ἀπογόνου τῶν Τυδώρ, τὸ ἀγγλικὸν στέμμα περιῆλθεν εἰς τὸν ἐξάδελφόν της Ἰάκωβον Α' Στούαρτ, τὸν υἱὸν τῆς ὑπὸ τῆς Ἐλισάβετ φονευθείσης Μαρίας Στούαρτ, ὅστις ἤδη
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἦτο βασιλεὺς τῆς Σκωτίας. Ἀγγλία λοιπὸν καὶ Σκωτία τώρα εἶχον ἓνα βασιλέα. Ἀλλ' ἔμενον δύο κράτη χωριστά.

Ὁ Ἰάκωβος ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν, ἂν καὶ ἦτο υἱὸς καθολικῆς καὶ ἀνειράφη ἐν τῇ προεσβυτεριανῇ ἐκκλησίᾳ, εὐθὺς μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας, κατεδίωξε καὶ καθολικοὺς καὶ πουριτιανούς. Συγχρόνως ἦλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸ παρλαμέντον. Ἐπανελάμβανεν ἀκαταπαύστως εἰς τοὺς βουλευτάς, ὅτι ὅλα τὰ προνόμια τοῦ παρλαμέντου ἦσαν παραχωρήσεις δοθεῖσαι ὑπὸ τῆς εὐμενείας τοῦ βασιλέως, ἐπομένως ὅτι ἠδύναντο νὰ ἀνακληθοῦν κατὰ βούλησιν αὐτοῦ. Τέσσαρα κοινοβούλια διαδοχικῶς συγκληθέντα διελύθησαν, διότι ἐπεχείρησαν νὰ διαμαρτυρηθοῦν κατὰ τῶν θεωριῶν τούτων τοῦ βασιλέως. Ἐν τούτοις ὁ Ἰάκωβος δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιβάλῃ φόρους ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ παρλαμέντου. Οὕτω, ἐλλείψει χρημάτων, κατεδίκαζε τὴν Ἀγγλίαν ἐξωτερικῶς εἰς φιλειρηνικὴν πολιτικὴν, ἕνεκα τῆς ὁποίας αὕτη ἔχασε τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τῆς ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἣν εἶχεν ἐπὶ Ἑλισσάβετ ὡς προστάτις τοῦ προτεστантиσμοῦ. Ὅλα ταῦτα κατέστησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸν Ἰάκωβον ἀντιδημοτικόν. Αἱ δὲ μοναρχικαὶ τάσεις του κατέστησαν αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην νέου ἀκριβεστέρου καθορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως.

Ὁ Κάρολος Α' καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1640. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰάκωβον ἀποθανόντα (1625) υἱὸς τοῦ Κάρολος Α' εἶχε τὰς ἀπολυταρχικὰς ἰδέας τοῦ πατρὸς του. Κατεδίωξε καὶ οὗτος τοὺς καθολικοὺς καὶ ἦλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον δις διέλυσεν εἰς διάστημα τριῶν ἐτῶν, διότι ἠρνεῖτο νὰ παράσχω εἰς αὐτὸν πιστώσεις διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐξωτερικῆς ὑπολήψεως τῆς Ἀγγλίας. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν αἴτησιν τοῦ κοινοβουλίου περὶ ἀναγνωρίσεως τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους (*petition of rights*). Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔπανσε πλέον νὰ συγκαλῇ αὐτὸ καὶ ἐπὶ 11 ἔτη ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς.

Τὸ πραξικόπημα ἔκαμε τῇ εἰσηγήσει τοῦ συμβούλου του λόρδου Στράφφορντ (Strafford) καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κανταβριγίας Λῶδ (Laud) τῇ συστάσει μάλιστα τοῦ τελευταίου εἰσάγαγε νέους τύπους εἰς τὴν ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν, προσεγγίζοντας αὐτὴν περισσότερον εἰς τὸν καθολικισμόν καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλῃ αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπέφερε τὸν ὀλεθρόν του.

Οἱ Σκῳτοὶ ἐπανεστάτησαν, ἐσχημάτισαν στρατὸν καὶ τὸ 1638⁸ εἰσέβαλον εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κάρολος μὴ ἔχων χρήματα νὰ καταρτίσῃ στρατὸν ἀξιόμαχον, ἵνα καταβάλλῃ τοὺς ἐπαναστάτας, συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον (1640). Τὸ συνελθὸν κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη μακρόν, διότι διήρκεσε 13 ἔτη, ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν ἀπολυταρχισμόν καὶ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πουριτανισμοῦ. Πρώτη προᾶξις τοῦ κοινοβουλίου ἦτο νὰ κατηγορήσῃ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον τοὺς συμβούλους τοῦ βασιλέως Στράφφορντ καὶ Λώδ. Ἐπειτα ἐψήφισεν, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ διαλύῃ τὴν βουλὴν καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ στρατολογῇ καὶ νὰ διορίζῃ ὑπουργοὺς ἄνευ τῆς συναινέσεως αὐτῆς. Τότε πλέον ὁ Κάρολος ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ παύσῃ ὑποχωρῶν εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ διέταξε τὴν σύλληψιν πέντε ἐκ τῶν τολμηροτέρων μελῶν αὐτοῦ. Καὶ αὐτοὶ μὲν κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν. Τοῦτο ὅμως ἔγινεν αἰτία ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ.

Ὁ λαὸς δυσηρεστημένος καὶ πρὶν κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι ἐπανάστασις καὶ σφαγὴ τῶν πουριτανῶν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν ἀπεδίδοτο εἰς αὐτόν, τώρα πλέον ἐξηγέρθη πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀντιπροσώπων του. Ὁ Κάρολος τότε, διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸ κοινοβούλιον, ἔφυγεν εἰς Εὐδόρακον, ὅπου συνήθροισε τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀφωσιωμένους καὶ τὸν στρατὸν του. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἤρχισε (1642).

Τὰ βασιλικά στρατεύματα κατ' ἀρχὰς ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστατικούς στρατοὺς. Μετὰ δύο ἔτη ὅμως τὰ πράγματα μετέβαλον ὧσιν διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ **Ὀλιβιέρον Κρόμβελλ** (Cromwell). Οὗτος, ἀφανὴς μέχρι τοῦδε βουλευτὴς τῆς κάτω βουλῆς, ἀνεδείχθη αἰφνης εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν καὶ στρατηγὸς ἀριστος καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ δραστήριος καὶ ἀποφασιστικός. Ὁργανώσας ἐκ πουριτανῶν ἐν ἱππικὸν τάγμα, κατώρθωσε νὰ ἐμβάλλῃ εἰς αὐτὸ τόσον θρησκευτικὸν φανατισμόν, ὥστε νὰ καταστῇ τοῦτο ἀήττητον. Οὕτως ἐπέτυχε νὰ νικήσῃ τὰ βασιλικά στρατεύματα ἐπανειλημμένως. Ὁ βασιλεὺς, κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ, ἠναγκάσθη νὰ ἐμπιστευθῇ ἑαυτὸν εἰς τοὺς Σκώτους. Οὗτοι ὅμως τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες κατεδίκαν αὐτὸν εἰς θάνατον καὶ τὸν ἀπεκεφάλισαν (1649). Μετὰ τοῦτο ἡ βασιλεία κατελύθη· ἀντικατεστάθη δὲ ὑπὸ δημοκρατικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς στρατιωτικὴν δικτατορίαν, τοῦ Κρόμβελλ.
Ἡ φηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λαβόντος τὸν τίτλον τοῦ *λόρδου προστάτου τῆς δημοκρατίας*.

Ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ Κρόμβελλ ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ὁ Κρόμβελλ ἐξωτερικῶς μὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν Ἀγγλίαν εἰς ἡν θέσει μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εὐρίσκετο αὕτη ἐπὶ Ἑλισσάβετ, ἐσωτερικῶς δὲ ἐξησφάλισε τὸ ναυτικὸν μεγαλεῖον αὐτῆς διὰ τοῦ δόγματος τῆς ναυτιλίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο ἡ εἰς ἀγγλικοὺς λιμένας μεταφορὰ ἐμπορευμάτων δι' ἄλλων πλοίων ἢ τῶν τῆς χώρας, ἐξ ἧς προήρχοντο τὰ ἐμπορεύματα. Διὰ τοῦ μέσου τούτου κατέστρεψε μὲν τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Ὀλλανδίας, ἐνίσχυσε δὲ τὸ ναυτικὸν τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ Κάρολος Β' καὶ ὁ Ἰάκωβος Β'. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688. Ἡ στρατιωτικὴ δικτατορία διετηρήθη ἐν Ἀγγλίᾳ δύο μόνον ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρόμβελλ. Τὸ 1660 ἀνετράπη ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κρόμβελλ υἱὸς τοῦ Ριχάρδος καὶ οἱ Στούαρτ ἀποκατεστάθησαν. Ὁ Κάρολος Β' υἱὸς τοῦ Καρόλου Α' ἀναγνωρισθεὶς κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν Σκώτων ὡς βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη κατόπιν καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν (1660 — 1685). Ἀλλ' αἱ ἀπολυταρχικαὶ τάσεις τῶν Στούαρτ δὲν ἐμετριάσθησαν ἐκ τῆς δυστυχίας. Αἱ καταδιώξεις τῶν πουργιτανῶν καὶ αἱ μετὰ τοῦ κοινοβουλίου συγκρούσεις ἤρχισαν καὶ πάλιν.

Τότε ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐκυρώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὁ περίφημος νόμος τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας (*habeas corpus bill*), καθ' ὃν οὐδεὶς Ἀγγλὸς δύναται νὰ φυλακισθῇ ἄνευ ἐντάλματος περιέχοντος καὶ τοὺς λόγους τῆς φυλακίσεως, ὁ δὲ φυλακισθεὶς, ἐντὸς 3 ἡμερῶν πρέπει νὰ εἰσαχθῇ εἰς δίκην. Τότε ὡσαύτως ἐσχηματίσθησαν τὰ δύο πολιτικά κόμματα τῶν **Τόρων** (συντηρητικῶν) καὶ τῶν **Ουῖγων** (φιλελευθέρων), τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν μέχρι σήμερον. Οἱ Τόρρες ἦσαν ὁπαδοὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, οἱ Ουῖγοι τῆς ὑπεροχῆς τοῦ κοινοβουλίου ἀπέναντι τοῦ βασιλέως.

Ἡ σύγκρουσις βασιλέως καὶ κοινοβουλίου ἐπὶ τέλους ἐτεροματίσθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Καρόλου ἀδελφοῦ τοῦ **Ἰακώβου Β'** (1685—1688) διὰ δευτέρας ἐπαναστάσεως, τῆς τοῦ 1688. Δι' αὐτῆς οἱ Στούαρτ ἐξεθρονίσθησαν, τὸ δὲ Ἀγγλικὸν ἔθνος ἐξελέξε νέον βασιλέα τὸν σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Ἰακώβου Β' **Γουλιέλμον τῆς Ὁράγγης**, ὅστις εἶχε διαπρέπει εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Εἰς αὐτὸν ἐπεβλήθη νὰ σεβασθῇ τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας, αἱ ὁποῖαι

καθιερώθησαν διὰ τῆς «διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους» (*Declaration of rights*) τῆς ψηφισθείσης ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου. Ἦσαν δὲ αὗται αἱ ἐξῆς: Ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων, νὰ ἐπιβάλῃ φόρον, νὰ στρατολογήσῃ καὶ διατηρήσῃ μόνιμον στρατὸν ἐν καιρῷ εἰρήνης ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ παρλαμέντου· αἱ ἐκλογαὶ καὶ αἱ συζητήσεις τοῦ παρλαμέντου πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεραι, νὰ συγκαλῇται δὲ τοῦτο συχνά· ὅλαι αἱ λατρεῖαι αἱ προτεσταντικαὶ ὀφείλουν νὰ εἶναι ἐλεύθεροι.

Οὕτω ἡ μονομαχία ἡ ἐπὶ ἓνα αἰῶνα διαρκέσασα μεταξὺ τῆς βασιλείας, ἣτις ἠξίου νὰ εἶναι ἀπόλυτος καὶ νὰ κυβερνᾷ ἐλέω θεοῦ, καὶ τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἠξίου νὰ εἶναι κύριον τῶν τυγχόντων του καὶ νὰ κυβερνᾷται ὑπὸ τῶν ἐκλεκτῶν του, ἔληξε διὰ τοῦ θριάμβου τῆς ἀρχῆς *τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους*. Αἱ πολιτικαὶ ἔριδες διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1688 ἔληξαν. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἔθεσεν ὡσαύτως τέρμα εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Ἐθριάμβευσεν ἡ ἀρχὴ τῆς *ἐλευθερίας τῆς λατρείας* δι' ὅλας τὰς ὁμάδας τῶν διαμαρτυρομένων.

Ἡ Ἀγγλία μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1688. Ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνευσις τῆς Ἀγγλίας ἔσχε σπουδαῖα ἀποτελέσματα ἐξωτερικῶς. Ἡ Ἀγγλία τῶρα ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ μονίμως ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ τὴν ἐξέχουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὁράγγης (1688—1702) ἡ Ἀγγλία ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν ὅλων τῶν συμμαχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἐναντίον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας *Ἀννης*, τῆς γυναικᾶ-δέλφης τοῦ Γουλιέλμου, ἣτις τὸν διεδέχθη, ἡ Ἀγγλία ἀπέβη ὁ διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκανόνισε τὸ 1713 διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐτρέχτης τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀννης ὡσαύτως ἐπραγματοποιήθη ἡ πλήρης ἔνωσις τῶν δύο βασιλείων Ἀγγλίας καὶ Σκωτίας. Τὴν προσωπικὴν ἔνωσιν, τὴν προελθοῦσαν ἐκ τοῦ ὅτι αἱ δύο χῶραι εἶχον τὸν αὐτὸν ἡγεμόνα, ἀντικατέστησε τὸ 1707 ἡ πραγματικὴ ἔνωσις προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐλευθέρως συναινέσεως τῶν λαῶν. Συνεφώνησαν δηλ. ὅπως εἶχον ἓνα βασιλεῖα νὰ ἔχουν καὶ ἓν παρλαμέντον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐδρεύουν ἀντιπρόσωποι καὶ ἐκ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐκ τῆς Σκωτίας. Ἀπετελέσθη δὲ οὕτω τὸ *βασιλεῖον τῆς Μεγάλης Βρετανίας*.

Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία ἐπροχώρησε μὲ γοργὸν βῆμα πρὸς τὰ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἑκτός. Ἄφ' ἑνὸς μὲν κατέκτησεν, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὰ πολυτιμότερα στοιχεῖα τοῦ ἀποικιακοῦ τῆς κράτους, τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν, καὶ ἤρχισεν ἐν αὐτῇ ἡ βιομηχανικὴ ἐκείνη κίνησις, ἡ ὁποία κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἔκαμε τὴν Ἀγγλίαν τὴν πρώτην οἰκονομικὴν δύναμιν τοῦ κόσμου. Ἄφ' ἑτέρου δὲ ἐγκατεστάθη εἰς αὐτὴν ὁ κοινοβουλευτισμός, δηλ. ἡ κυβέρνησις τοῦ ἔθνους διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ὑπῆρξε συνέπεια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1688, καθ' ἣν ἐθροιάμβευσεν ἡ ἀρχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον μιᾶς νέας δυναστείας, τῆς τοῦ **Ἀννοβέρου**.

Ἡ δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ὁ κοινοβουλευτισμός.
Μετὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλίσσης Ἀννης ἄνευ τέκνων τὸ παραμέντον ἐκάλεσεν εἰς τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον τὸν πλησιέστερον διαμαρτυρόμενον συγγενὴ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιον (1714). Δι' αὐτοῦ δὲ ἤρχισεν ἡ δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου, ἡ ὁποία βασιλεύει ἀκόμη ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Γεώργιος Α' καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ υἱὸς του Γεώργιος Β' ἦσαν ξένοι πρὸς τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος, οὐδὲ κἄν ἠννούουν τὴν ἀγγλικὴν, καὶ μετὰ τῶν ὑπουργῶν των συνεννοοῦντο λατινιστί. Καὶ οἱ δύο λοιπὸν ἄφινον τοὺς ὑπουργοὺς των νὰ κυβερνοῦν, οὐδὲ παρίσταντο εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια. Εἰς δὲ τῶν ὑπουργῶν, ὁ πρῶτος, ἀνέφερεν ἐξ ὀνόματος ὅλων εἰς τὸν βασιλέα τὰς λαμβανομένας ἀποφάσεις. Ἐκτοτε ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας περιῆλθεν εἰς τὸν ἀρχηγόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου. Χωρὶς δὲ νὰ ψηφισθῇ νέον πολίτευμα, χωρὶς νὰ προστεθῇ κανεὶς ἄλλος νόμος, ἀλλὰ μὲ τὸν μέγαν χάρτην τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτῆμονος, τὴν αἴτησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Καρόλου Α' καὶ μὲ τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ 1688, καὶ διὰ σειρᾶς παραδόσεων καὶ ἔξεων πάντοτε σεβαστῶν ἐμορφώθη τὸ ἀγγλικὸν σύνταγμα.

Δι' αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς εἶναι κατανεμημένη μεταξὺ τοῦ βασιλέως, τῶν ὑπουργῶν καὶ τοῦ κοινοβουλίου. Ὁ βασιλεὺς διορίζει τοὺς ὑπουργοὺς, τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ κ. λ. καὶ ἐπικυρῶνει τοὺς ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου ψηφισθέντας νόμους. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα κάμνει ὑποχρεωτικῶς καὶ ἄνευ εὐθύνης, ἡ ὁποία ἐπιβαρύνει τοὺς εἰσηγουμένους αὐτὰ ὑπουργοὺς. Ὁ βασιλεὺς, λέγουσιν οἱ Ἀγγλοι, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πλανᾶται, ἂν σφαλῇ εἰς τι, τοῦτο γίνεται ἕνεκα κακῆς εἰσηγήσεως τῶν ὑπουργῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνην.

Οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταξὺ τῶν βουλευτῶν τῆς κάτω βουλῆς. Φυσικῶς δ' ἐκλέγονται ἐκ τῆς πλειονοψηφίας αὐτῆς. Τοῦτο τὸ νὰ ἐκλέγεται ἡ κυβέρνησις ἐκ τῆς πλειονοψηφίας ὀνομάζεται **κοινοβουλευτισμός**. Δι' αὐτοῦ ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας περιέρχεται εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς πλειονοψηφίας.

Τὸ παρλαμέντον συνέκειτο, ὥς εἶδομεν, ἐκ τῆς βουλῆς τῶν λόρδων καὶ ἐκ τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων. Οἱ λόρδοι ὠνομάζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἦτο κληρονομικόν. Ἡ βουλὴ τῶν κοινοτήτων ἀντεπροσώπευε τὸν ἀγγλικὸν λαόν, ἀλλ' ὅχι πιστῶς. Οἱ ἰδιοκτῆται εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ οἱ ἄστοι οἱ κατατεταγμένοι εἰς τὰ σωματεῖα τῶν πόλεων (boroughs) ἦσαν οἱ μόνοι ἐκλέκτορες. Πλὴν τούτου ὁ κατάλογος τῶν πόλεων, τῶν καλουμένων νὰ ἐκλέξουν βουλευτὰς εἶχε γίνεи κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἐπομένως αἱ μεγάλαι βιομηχανικαὶ πόλεις τοῦ 18^{ου} αἰῶνος δὲν ἐξέλεγον βουλευτὰς. Τὸ ἐκλογικὸν τοῦτο σύστημα μόλις κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα μετερρυθμίσθη.

Παρὰ τὴν ἀτέλειαν ὅμως τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα ὑπῆρξεν τὸ μόνον ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως δὲν ἀπετέλει νόμον, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον οἱ πολῖται εἶχον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῶν υποθέσεων αὐτοῦ καὶ ἐπροστατεύοντο διὰ νόμων ἢ περιουσίας τῶν καὶ ἡ προσωπικὴ τῶν ἐλευθερία ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν κυβερνώντων. ✓

✓ 4. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ῥωσίας.

Ἡ Ῥωσία μέχρι τέλους τοῦ 17^{ου} αἰῶνος. Ἡ Ῥωσία κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα ὠρίζετο πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Σουηδίας, κυρίας τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς, καὶ ὑπὸ τῆς Πολωνίας, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Τουρκίας, κυρίας τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Παγωμένου ὠκεανοῦ καὶ τῆς Λευκῆς θαλάσσης, παγωμένης ἐπὶ 8 μῆνας τὸ ἔτος. Ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν ἀπεμόνωνεν ἡ Σουηδία, ἡ Πολωνία καὶ ἡ Τουρκία. Ἡ Ῥωσία λοιπὸν ἦτο χώρα μᾶλλον ἀσιατικὴ. Καὶ ὄντως αὕτη ἐπὶ αἰῶνας ἦτο ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ καὶ ἐν διαρκεί συγκρούσει μετὰ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας, ἰδίως μετὰ τῶν Ταταρομογγόλων, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐπὶ μακρὸν ὑπετάχθη κατὰ τὴν μογγολικὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 13^{ου} αἰῶνος. Μετὰ τῆς Εὐρώπης συνεδέετο μόνον διὰ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων της, οἱ ὅποιοι ἦσαν Σλαῦοι, πρόγονοι τῶν Πολωνῶν, τῶν Τσέχων καὶ τῶν Σέρβων, καὶ διὰ τῆς θρησκείας τῆς ἐλληνικῆς ὀρθοδοξίας, τὴν ὁποίαν, ὥς εἶδομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, εἶχε λάβει παρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μαζὶ μὲ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ πολιτικὸς οργανισμὸς τῆς Ῥωσίας ἦτο ὁ ἑξῆς. Ὁ ἡγεμὼν, καλούμενος **τσάρος**, ἐθεωρεῖτο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὡς πατὴρ τῶν ὑπηκόων του. Ἐπομένως ἦτο ἀπεριόριστος κύριος αὐτῶν δυνάμενος νὰ διατάξῃ καὶ τὸν θάνατον παντός, ὅστις δὲν ἤρεσκεν εἰς αὐτόν. Εἰς τὸν τσάρον ὁμίλουον πρηνεῖς μὲ τὸ μέτωπον πρὸς τὴν γῆν. Ὁ τσάρος τὴν θέλησίν του ἐξεδήλου διὰ διαταγμάτων (οὐκαζίων), καὶ ἔζη ἐν Μόσχᾳ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κρεμλίνου, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἰδίαν πόλιν ἐντὸς τῆς πόλεως.

Ἡ κοινωνία ἀπετελεῖτο ἐκ δύο τάξεων, τῶν εὐγενῶν ἢ **βογιάρων** καὶ τῶν χωρικῶν ἢ **μουζίκων**. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς. Σκληροὶ, σκαιοὶ καὶ ὀκνηροὶ ἔζων διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χωρικῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν δούλοι. Ὁ κληρὸς δὲν ἀπετέλει ἰδίαν τάξιν. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἐν γένει φανατικοὶ καὶ ἀμόρφωτοι, ὅπως καὶ ὁ λαός. Τάξις ἀστικὴ ἐν Ῥωσίᾳ δὲν ὑπῆρχε. Βιομηχανία δὲν ὑπῆρχε. Τὸ ἐμπόριον ἦτο σχεδὸν ὁλόκληρον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὰς πόλεις. Εἰς τὴν Μόσχαν δὲ ὑπῆρχεν ἀποικία Εὐρωπαίων ἐμπόρων, τεχνιτῶν, τυχодиωκτῶν.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ῥώσων εἶχε βυζαντινὴν τὴν ἀρχήν. Τὰ σπάνια ἔργα τῆς τέχνης, ἰδίως αἱ ἐκκλησαί, ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Παρουσίαζον ὅμως καὶ ὠρισμένην πρωτοτυπίαν. Οἱ τεχνῖται δὲν ἦσαν πιστοὶ ἀντιγραφεῖς τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προτύπων.

Τὰ ἥθη τῶν ἦσαν ἀνατολικά. Ἐτρεφον κόμην καὶ πώγωνα μακρόν. Ἐφόρουσαν ὑποδήματα ἐκ δέρματος καὶ ἐσθῆτα μακρὰν μὲ εὐρείας χειρίδας. Αἱ γυναῖκες ἔζων σχεδὸν ἄεργοι κλεισμέναι εἰς ἰδιαίτερον διαμέρισμα, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξέρχονται χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ πρόσωπον κεκαλυμμένον. Τὰς μεταχειρίζοντο δὲ οἱ ἄνδρες σκληρῶς. Αἱ νεάνιδες δὲν ἐγνώριζον τὸν μέλλοντα σύζυγόν των παρὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου των. Ὁ ὄχλος ἦτο ἄξεστος καὶ βάνανσος.

Τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων οἱ Ῥῶσοι ἀπετίναξαν τὸν 15ον αἰῶνα, κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 17ου ὁ θρόνος τῆς Ῥωσίας περιήλ-

θεν εἰς τὸν **Μιχαήλ Ῥωμανώφ** τὸν ἰδρυτὴν τῆς ὁμωνύμου δυναστείας. Τούτου οἱ διάδοχοι ἤρχισαν νὰ στρέφουν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐζήτουν νὰ συνάψουν σχέσεις ἐμπορικὰς μετὰ τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

Πέτρος ὁ Μέγας. Τὸ 1682 τὸ ῥωσικὸν στέμμα περιῆλθεν εἰς ἓνα ἔγγονον τοῦ Μιχαήλ Ῥωμανώφ, παιδίον 10 ἐτῶν, τὸν **Πέτρον Α΄**, ὁ ὁποῖος βραδυτέρον ἐπωνομάσθη μέγας. Μέχρι τῆς ἐνῆλικιότητος δὲ αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ἤσκει ἡ πρεσβυτέρα του ἀδελφή Σοφία.

Οἱ υἱοὶ τῶν τσάρων συνήθως ἀνετρέφοντο ἐντὸς τοῦ Κρεμλί-νου περιορισμένοι, ὅπου ἀπεβλακοῦντο. Ὁ Πέτρος εἶχε τὴν τύχην νὰ ἀποφύγῃ τοιαύτην ἀνατροφὴν. Ἡ ἀδελφή του λίαν φιλόδοξος καὶ ὅλως ἀφωσιωμένη εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ κυβερναίν, δὲν ἠσχολήθη καθόλου περὶ αὐτοῦ. Τὸν ἀπεμάκρυνεν ἔξω τῶν τευχῶν τῆς Μόσχας εἰς ἓν χωρίον κείμενον πλησίον τῆς ἀποικίας τῶν Εὐρωπαίων. Ὁ Πέτρος οὕτω ἐγνώρισε τυχодиόκτας τινὰς Εὐρωπαίους, ὡς τὸν ἐκ Γενεύης Λεφόρτι (Lefort), τὸν Σκῶτον Γόρδωνα (Gordon) καὶ ἄλλους. Οἱ ξένοι οὗτοι ἐζήτουν φυσικὰ νὰ ἀρέσουν εἰς τὸν μέλλοντα τσάραν καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν εὐνοίαν του εἰς τὸ μέλλον. Κατέστησαν λοιπὸν σύντροφοί του καὶ φίλοι του.

Ἰδιαιτέραν κλίσιν ἔχων εἰς τὰ στρατιωτικὰ ὁ Πέτρος ὁργάνωσε μετὰ τῶν συνομηλίκων του παίδων καὶ τῶν ἱπποκόμων του τάγμα, κληθὲν τάγμα τῶν διασκεδαστῶν, ὀπλισμένον καὶ ἐξησκημένον κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Τὸ τάγμα τοῦτο ἔμελλε νὰ ἀποβῇ ὁ πρῶτος πυρὴν τοῦ νέου ρωσσικοῦ στρατοῦ. Μὲ τὸ τάγμα αὐτὸ ὁ Πέτρος ἔκαμνε ψευδομάχας καὶ ψευδοπολιορκίας. Ἡ Σοφία ἐνόμιζεν ὅτι τὸ παιδίον παίζει. Ἀλλ' ἤλ-θεν ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πέτρος μὲ τὸ τάγμα του κατέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐνέκλεισε τὴν Σοφίαν εἰς μοναστήριον. Ὁ Πέτρος τότε ἦτο 17 ἐτῶν (1689).

Ἡ μετὰ τῶν Εὐρωπαίων τῆς Μόσχας συναναστροφὴ τοῦ Πέτρου ὑπῆρξε σπουδαῖον γεγονὸς τῆς νεότητός του. Οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὸ νὰ ὁργανώσουν τὸ τάγμα τῶν διασκεδαστῶν. Εἶχον μάθει εἰς αὐτὸν τὴν γερμανικὴν καὶ ὀλλανδικήν, στοιχειᾶ τινὰ ἐπιστημῶν, καὶ ἐν γένει ἀπεχάλυψαν εἰς αὐτὸν ἓν μέρος τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ταῦτα ἐνέπνευσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσῃ καλλίτερον τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτὸν εἰς τὸ κράτος του. Ἀλλὰ πρὸς

τοῦτο ἔπρεπεν ἡ Ῥωσία νὰ ἐπικοινωνῇ ἐλευθέρως μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ἵνα διαπεράσῃ τὸ σουηδικόν, πολωνικὸν καὶ τουρκικὸν τεῖχος, ἔπρεπε, καθὼς ἔλεγεν ὁ ἴδιος, νὰ ἀνοίξῃ ἐν παραθύρον. Εἶχε λοιπὸν διπλοῦν σχέδιον νὰ ἐκπληρώσῃ, νὰ μεταμορφώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν Ῥωσίαν καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐξωτερικὴν τῆς κατὰστασιν. Εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν δὲ τούτου τοῦ σχεδίου του ἀφωσιώθη ὁλόκληρος.

✓ **Ἐξωτερικοὶ πόλεμοι.** Ἵνα ἡ Ῥωσία ἐπιτύχῃ ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ λιμένα εἰς θάλασσαν εὐρωπαϊκὴν. Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ Πέτρος νὰ προσβάλῃ ἢ τὴν Σουηδίαν, ἢ ὁποῖα ἀπέκλειεν εἰς αὐτὸν τὴν Βαλτικὴν ἡτὴν Τουρκίαν ἢ ὁποῖα ἀπέκλειεν εἰς αὐτὸν τὴν Μαύρην θάλασσαν.

Κατ' ἀρχὰς προσέβαλε τοὺς Τούρκους. Τούτους ἐθεώρησεν ἀσθενεστέρους, διότι ἐφύσκιοντο εἰς πόλεμον μετὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ἑνετίαν. Ἐπειτα λόγῳ τοῦ μίσους, τὸ ὁποῖον οἱ Ῥῶσοι ἀνέκαθεν εἶχον κατὰ τῶν Τούρκων ὡς καταλαβόντων τὴν Κων)πολιν, τὴν ἀγίαν πόλιν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἠδύνατο νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Ἐπεχείρησε λοιπὸν νὰ κυριεύσῃ τὸ 1695 τὴν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τανάϊδος ὀχυρὰν Ἀζοφικὴν, καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος τὸ κατώρθωσεν. Ἐκτίσε δ' ἐκεῖ τὴν πόλιν *Ταϊγάνιον*.

Ἄλλ' ὅσον σπουδαία καὶ ἂν ἦτο ἡ κατάκτησις τῆς Ἀζοφικῆς, αὕτη δὲν παρείχεν εἰς αὐτὸν εἴσοδον εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐφ' ὅσον οἱ Τούρκοι ἦσαν κύριοι τῆς εἰσόδου τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ὅλων τῶν ἀκτῶν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον ὁ Πέτρος ἐπετέθη κατὰ τῶν Σουηδῶν, ἵνα ἀνοίξῃ διόδον εἰς τὸ κράτος του ἐκ μέρους τῆς Βαλτικῆς.

Ἡ Σουηδία κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχε πραγματοποιήσει τὸ ὄνειρον τοῦ Γουσταύου καὶ εἶχε κάμει τὴν Βαλτικὴν λίμνην σουηδικήν. Κατεῖχεν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀχθῆς πρῶτον τὴν Φινλανδίαν, ἔπειτα τὴν Ἰγγορίαν καὶ Καρελίαν ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τῆς Ῥωσίας, καὶ τὴν Λιβονίαν καὶ Ἑσθονίαν ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τῆς Πολωνίας. Πρὸς Ν. ἐπὶ τῆς γερμανικῆς ὀχθῆς κατεῖχε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀδέρου καὶ τὴν δυτικὴν Πομμερανίαν. Τέλος εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῆς Δανίας τὴν Ν. ἐσχατιάν τῆς Σκανδιναυικῆς χερσονήσου εἰς τὴν ἐξοδὸν τῶν στενῶν, τὰ ὁποῖα φέρουν εἰς τὸν Ἀτλαντικόν, καὶ τινὰς νήσους.

Ἀλλὰ τὰ βασίλεια, πρὸς βλάβην τῶν ὁποίων εἶχεν ἰδρυθῇ ἡ κυριαρχία τῆς Σουηδίας ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς, ἦσαν φυσικοὶ ἐχθροὶ

αὐτῆς καὶ ἐπεζήτουν εὐκαιρίαν, ἵνα ἐκδικηθοῦν. Ἡ εὐκαιρία ἐφάνη, ὅτι παρουσιάσθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Κάρολος IB'** ἦτο τότε παῖς 17 ἐτῶν. Ὁ τσάρος Πέτρος Α', ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Αὐγουστος Β', ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας συνεμάχησαν, καὶ τὸ 1700 ἤρχισαν τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τότε ἐδείχθη ὅτι ὁ 17ετής βασιλεὺς ἦτο ἀνὴρ ταχύς εἰς τὰς ἀποφάσεις του καὶ στρατηγὸς σπουδαῖος.

Ὁ Κάρολος ἐτάραξε τοὺς ἀντιπάλους του διὰ τῆς ὀρμητικότητός του. Πρῶτον ἀναγκάζει τὸν βασιλέα τῆς Δανίας εἰς εἰρήνην. Κατόπιν σπεύδει εἰς τὴν Λιβονίαν πρὸς βοήθειαν τῆς ὑπὸ τοῦ Πέτρου πολιορκουμένης Νόρβα. Δι' ὀλιγωτέρων τῶν 9 χιλ. Σουηδῶν νικᾷ καὶ καταστρέφει 40 χιλ. Ῥώσους κακῶς ὀπλισμένους καὶ μὴ ἡσχημένους εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον τοῦ πολέμου. Ὁ Πέτρος τότε θὰ περιόρχετο εἰς μέγαν κίνδυνον, ἂν ὁ Κάρολος μετὰ τὴν νίκην του εἰσέβαλλεν εἰς Ῥωσίαν. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου οὗτος ἐστράφη ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Κατηνάλωσεν 6 ἔτη, ἵνα ἐκδιώξῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ βασιλείου του καὶ ἔπειτα τὸν καταδιώξῃ εἰς Σαξωνίαν. Τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Πέτρον νὰ ἀναλάβῃ καὶ νὰ καταλάβῃ διαδοχικῶς τὴν Ἰγγρίαν, τὴν Λιβονίαν καὶ τὴν Ἑσθονίαν. Τότε δὲ ἔθεσεν εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τῆς Φινλανδίας τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσας του **Πετρουπόλεως**. Συγχρόνως ἐπέσπευσε τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ του καὶ ὠχύρωσε τὰ μέρη ἐκεῖνα περιμένων ἐπίθεσιν τοῦ Καρόλου.

Ἡ ἐπίθεσις ἔγινε τὸ 1708. Ὁ Κάρολος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ῥωσίαν μὲ 89 χιλ. ἄνδρας. Ἐν ἀρχῇ ὁ Πέτρος ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν εἰρήνην. «Θὰ συνθηκολογήσωμεν εἰς τὴν Μόσχαν», ἀπήντησεν ὁ Κάρολος. Ὁ Πέτρος τότε ἠκολούθησε τὴν ἐξῆς τακτικήν. Ἀποφεύγων νὰ συνάγῃ μάχην, ὑπεχώρει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἐρημῶνων αὐτὴν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Σουηδοὶ ἐκ τούτου εἶχον μεγάλην δυσκολίαν νὰ εὗρῃσκουν τροφίμα καὶ ἐξηντλοῦντο εἰς πορείας ἀτελευτήτους. Ἐπειτα ὁ Κάρολος ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ δεξιὰ πρὸς τὴν Μόσχαν, ἐλπίζων ἐπανάστασιν τῶν νοτίων λαῶν κατῆλθε πρὸς τὴν Οὐκρανίαν. Ἀλλ' ἠπατήθη. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθε καὶ χειμὼν τρομερός. Ὁ σουηδικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ ψύχους ἀπώλεσε χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ὅλους τοὺς ἵππους καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ καθ' ὁδὸν ὅλα του τὰ κανόνια. Ὅταν δὲ (1709) ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς ὀχυρᾶς θέσεως Πουλτά-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τῆς νίκης τῆς Πουλτάβας νὰ χαθοῦν εἰς μίαν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι παραινοῦμενοι ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Πέτρου. Ὁ Πέτρος ἀνέλαβεν ἐπίθεσιν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Προῦθου. Ἐδῶ ὅμως περιεκυκλώθη ὑπὸ μεγαλυτέρων δυνάμεων, μόλις δ' ἐσώθη διὰ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης. Αὕτη ἔστειλε χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους εἰς τὸν Τοῦρκον ἀρχιστράτηγον, καὶ ὁ Πέτρος μὲ τὸν στρατὸν του ἠλευθερώθη Ἡ Ἀζοφική ὅμως ἀπωλέσθη (1711).

Κατόπιν τούτου ὁ Πέτρος ἡσχολήθη εἰς τὸ νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν Βαλτικὴν. Συγχρόνως ὁ Αὐγουστος τῆς Σαξωνίας κατέλαβεν τὴν δυτικὴν Πομερανίαν, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας παρεσκευάζετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Σουηδίαν. Ὅτε λοιπὸν ὁ Κάρολος τὸ 1714 ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σουηδίαν, δὲν ὑπελείπετο εἰς τὴν Σουηδίαν καμμία ἐκ τῶν κατακτήσεών της. Ἵνα ἀποζημιωθῇ, ἐπετέθη κατὰ τῆς Νορβηγίας. Ἐνταῦθα ὅμως ἐφρονεύθη (1718) ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας.

Ἑσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις. Παραλλήλως πρὸς τὸ κατακτητικὸν ἔργον ὁ Πέτρος ἐπεδίωξε τὸ ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως Ἵνα γνωρίσῃ ἀκριβέστερον τὸν δυτικὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον ἐσκόπει νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν χώραν του, μὴνὰς τινὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀζοφικῆς (1697) ἐπεχείρησε ταξίδιον εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Πέτρος Μιχαήλοβιτς. Διέτρεξε μέρος τῆς Γερμανίας, διέμεινε 4 μῆνας εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τρεῖς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔπειτα ἦλθεν εἰς τὴν Βιέννην. Πανταχοῦ ἐπεσκέφθη τὰ ναυπηγεῖα, τὰ ἐργοστάσια, τὰς ἐπιστημονικὰς συλλογὰς. Εἰργάσθη εἰς ξυλουργεῖα, χαρτοποιεῖα, ἠγόρασε συλλογὰς νομικὰς, ὕλας βιομηχανικὰς, πρότυπα πλοίων καὶ μηχανῶν. Ἐμίσθωσε μηχανικούς, ἀρχιτέκτονας, ἀξιωματικούς, ναυτικούς, τυπογράφους, ἐργοδηγούς, ἐργάτας παντὸς εἴδους. Πάντες οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ.

Ἡ μεταρρυθμίσις τῆς Ῥωσίας προῆλθεν ἐκ πολλῶν μέτρων ληφθέντων ἄνευ σχεδίου μεθοδικοῦ. Τὰ μέτρα ταῦτα δύνανται νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν μεταρρύθμισιν τῶν ἠθῶν, εἰς τὰ οἰκονομικά, καὶ εἰς τὰ πολιτικά, διοικητικά καὶ θρησκευτικά. Εἰς τὰ πρῶτα ἀνήκουν οἱ φόροι οἱ ἐπιβληθέντες εἰς τοὺς ἔχοντας μακρὸν πώγωνα, μακρὰν κόμην καὶ μακρὰ ἐνδύματα, ὡσαύτως ἡ ἀπαγόρευσις τῆς καλύπτρας τῶν γυναικῶν, καὶ ἡ ὑποχρέωσις αὐτῶν νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς συγκεντρώσεις, ὅπου Σουηδοὶ αἰχμάλωτοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς νι-

κητὰς τρόπους εὐρωπαϊκούς. Εἰς τὰ οἰκονομικὰ μέτρα ὑπάγονται ἡ προστασία τοῦ ἐμπορίου, ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς γεωργίας, ἡ ἀναζήτησις καὶ ἐκμετάλλευσις μεταλλείων, ἡ ἱδρυσίς ἐργοστασίων, ἡ κατασκευὴ διωρύγων κλπ. Σπουδαιότερα ἦσαν τὰ μέτρα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν πολιτικὴν, διοικητικὴν καὶ θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν. Ταῦτα σκοπὸν εἶχον εἴτε νὰ δώσουν εἰς τὸ ὅσισκον κράτος κυβερνητικὸν ὀργανισμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἴτε νὰ αὐξήσουν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Τσάρου. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν θεσμῶν τούτων ἦσαν οἱ ἑξῆς. Ὁ Πέτρος ὠργάνωσε κεντρικὴν κυβέρνησιν ἐκ μιᾶς γεφυρώσεως ἐπιφορτισμένης νὰ μελετᾷ τὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ ἐκθέτῃ τὰ πορίσματά της εἰς τὸν τσάρον καὶ νὰ διοικῇ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, καὶ ἐκ 10 συνεδρίων ἐπεχόντων θέσιν ὑπουργείων. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως ἐξήρτησεν ὅλας τὰς ἐπηρεσίας τοῦ κράτους. Ἰδρυσεν ἰσχυρὰν μυστικὴν ἀστυνομίαν τεθεῖσαν ὑπεράνω τῶν νόμων. Κατήργησε τὸν ὑπὸ τοῦ κλήρου ἐκλεγόμενον πατριάρχην, καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ συνόδου ἐπισκόπων, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἡγεμὼν ἀντεπροσωπεύετο διὰ ἰδίου ἐπιτρόπου. Τέλος ὠργάνωσε κατὰ τὸν γερμανικὸν τρόπον στρατὸν 100 χιλ. ἀνδρῶν καὶ κατεσκεύασε στόλον.

Ἄλλ' αἱ καινοτομίαι αὗται ἐσκανδάλιζον πολλοὺς Ῥώσους, καὶ πολλαὶ συνωμοσίαι ἔγιναν ἐναντίον τοῦ Πέτρου. Ὅλας ὁμως οὗτος ἐπάταξε διὰ τῆς ἀδυστηρότητός του καὶ τῆς ἀποκοπῆς πολλῶν κεφαλῶν. Αὐτὸν τὸν υἱὸν του Ἀλέξιον λαβόντα μέρος εἰς μίαν συνωμοσίαν δὲν ἐδίστασε νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον. Τὸ κνούτον, ὁ πέλεκυς, ἡ ἀγχόνη καὶ τὰ βασανιστήρια ὑπῆρξαν τὰ ὄργανα τῆς προόδου τῆς Ῥωσίας. Ὁ Πέτρος κατόρθωσεν οὕτω, ἵνα μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ Ῥωσία θεωρῇται μία ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ὁ ἐκπολιτισμὸς ὁμως αὐτῆς ὑπῆρξεν ἐπιπόλαιος. Τὸ ἐξωτερικὸν μετερρυθμίσθη, ὅχι ὁμως τὸ πνεῦμα, τὰ αἰσθήματα καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἔθνους.

Αἰκατερίνα ἡ Β'. Ὁ Πέτρος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν. Οἱ ἐπὶ 40 ἔτη (1725—1762) διάδοχοί του (Αἰκατερίνα Α', Πέτρος Β', Ἄννα, Ἐλισάβετ, Πέτρος Γ') ἦσαν ὅλοι μέτριοι. Τὸν δρόμον τοῦ μεγάλου Πέτρου ἠκολούθησε κυρίως ἡ αὐτοκράτειρα **Αἰκατερίνα ἡ Β'**, γερμανὶς ἀνελθοῦσα εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ ἐξεθρόνισε τὸν σύζυγόν της Πέτρον τὸν Γ'. Αὕτη πιστὴ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου Πέτρου προσεπάθησε, θραύσασα τὰ τουρκικὰ καὶ πολωνικὰ τείχη νὰ φέρῃ τὴν Ῥωσίαν Ν. εἰς τὴν Μεσόγειον.

Δ. εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ Αὐστριακὰ σύνορα. Αὐτικῶς αἱ προσπάθειά της ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας διὰ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας μεταξὺ Ῥωσίας, Πρωσίας καὶ Αὐστρίας, τὸν ὁποῖον θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τοῦναντίον πρὸς Ν. ἀτελῶς μόνον ἐπέτυχεν. Ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον, δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμελίσῃ τὴν Τουρκίαν, ὅπως τὴν Πολωνίαν, διότι αἱ ἄλλαι δυνάμεις ἀνήσυχτοι ἐκ τῆς αἰφνιδίου ἐκτάσεως τῆς Ῥωσίας, τὴν ἠνάγκασαν νὰ σταματήσῃ. Κατώρθωσε μόνον νὰ καταλάβῃ τὴν Κριμαίαν καὶ τὰς βορείας ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου πόντου. ✓

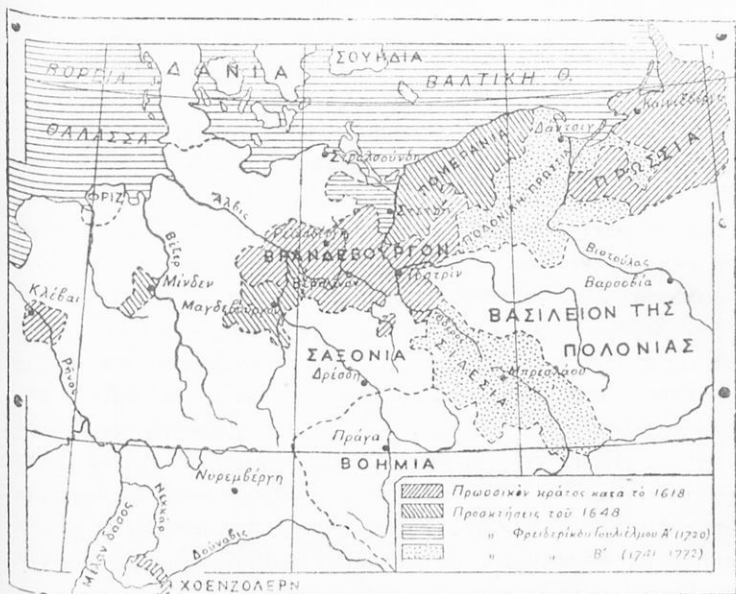
✓ 5. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσίας.

Ἡ Πρωσία ὑπῆρξε δημιούργημα τῆς οἰκογενείας τῶν *Χοεντζόλερν*. Εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ἀντὶ χορημάτων τὸ ἐκλεκτοράτον τοῦ *Βρανδεμβούργου*. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα δι' ἐπιγαμιῶν καὶ κληρονομιῶν ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησε τὰ δουκᾶτα τῆς *Πρωσίας* καὶ τῆς *Κλέβης*. Αὐταὶ αἱ τρεῖς ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι χώραι ὑπῆρξαν, τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους. Αὐταὶ δὲν ἀπετέλουν ἓν κράτος. Ὅχι μόνον ἦσαν χωρισμέναι μεταξύ των, καὶ ἐκάστη εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἦσαν πλήρως ἀνεξάρτητοι. Τὸ Βρανδεμβούργον καὶ τὸ δουκᾶτον τῆς Κλέβης ἀνῆκον εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ δουκᾶτον τῆς Πρωσίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας. Οἱ Χοεντζόλερν γενόμενοι κύριοι τῶν τριῶν τούτων χωρῶν ἠκολούθησαν ὅλοι τὸ αὐτὸ πρόγραμμα ἐνεργείας. Ἦθελον νὰ αὐξήσουν τὴν χώραν των καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ πάσης ὑποτελείας. Ἀπέβλεψαν λοιπὸν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν δημιουργίαν στρατοῦ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρου, καὶ πρὸς τοῦτο κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ ἐγκατάστασιν εἰς αὐτὴν ἐνιαίας διοικήσεως.

Τὴν πραγματοποίησιν τοῦ προγράμματος τούτου ἐπεδίωξε πρῶτος ὁ μέγας ἐκλέκτωρ *Φρειδερίκος Γουλιέλμος* (1640—1688). Κατὰ τὸν 30ετῆ πόλεμον τὸ Βρανδεμβούργον εἶχεν ἐρημωθῇ, ὥς ἀποζημιώσιν δὲ ὁ ἐκλέκτωρ αὐτοῦ ἔλαβε διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βεσφαλίας τὴν ἀνατολικὴν Πομμερανίαν, τὸ Μαγδεμβούργον καὶ τὸ Μίνδεν. Δι' αὐτῶν ἐπλησίασε τὸ Βρανδεμβούργον μὲ τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ κράτους Πρωσίαν καὶ Κλέβην, καὶ προπαρασκευάσθη ἡ συνένωσίς των. Κατόπιν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμ-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μος κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ὅλα ἐνιαίαν διοίκησιν, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὰ τὴν ἰδέαν ὅτι ἦσαν μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος, καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ διαρκεῖς φόρους, διὰ νὰ δινηθῇ νὰ σχηματίσῃ μόνιμον στρατόν. Ὅντως κατήρτισε στρατόν 24 χιλ. ἀνδρῶν τοιοῦτον, ὅποιον δὲν εἶχεν ἄλλος Γερμανὸς ἡγεμὼν. Συγχρόνως ἡσχολήθη εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐρήμων χωρῶν του. Προσείλκυσε ξένους διὰ παραχωρήσεως γαιῶν, ἀπαλλαγῆς βαρῶν καὶ ἰδίως διὰ χρηματικῶν βοηθειῶν. Ἦνοιξε τὸ Βρανδεμ-

Εἰκ. 19. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Πρωσικοῦ κράτους.

βοῦργον ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς καταδιωχομένους ὅλων τῶν χωρῶν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου 14ου καταδίωξις τῶν διαμαρτυρομένων ἐπλούτισε τὸ Βρανδεμβούργον με 20 χιλ. Γάλλους πρόσφυγας, οἱ ὅποιοι ἔκτισαν τὰ πρῶτα ἐργοστάσια καὶ ἔφεραν εἰς τὸ Βρανδεμβούργον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς βιομηχανίας. Τέλος διὰ πολιτικῆς διπροσώπου προσφέρων ἐπὶ πληρωμῇ τὴν βοήθειάν του ὅτε μὲν εἰς τὴν Σουηδίαν, ὅτε δὲ εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐν πολέμῳ εὐρισκομένας, κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποτελείας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς δούξ τῆς Πρωσίας. Ἐκτοτε ἀπέβλεπεν εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα.

Τοῦτο κατώρθωσεν ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος τοῦ Φρειδερίκου Α΄

Ἡ φιλοποίηθῃ ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

(1688—1713). Εὐκαιρίαν δὲ πρὸς τοῦτο ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος διὰ τὰ πολεμῆσαι τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' εἶχεν ἀνάγκην στρατιωτῶν καὶ χρημάτων. Ὁ Φρειδερίκος προσέφερεν εἰς αὐτὸν καὶ τὰ δύο, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ ἐζήτησεν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συγκατετέθη, καὶ τὸ 1701 ὁ Φρειδερίκος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς. Ὁ τίτλος οὗτος ἀνεγνωρίσθη κατόπιν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης (1713) καὶ ὑπὸ τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Φρειδερίκον Α' υἱὸς τοῦ **Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α'** (1713—1740) ὑπῆρξε κυρίως ὁ διοργανωτὴς τοῦ βασιλείου τῆς Πρωσσίας. Ἀνὴρ δεσποτικὸς καὶ πρακτικὸς, ἀπλοῦς τὸν βίον καὶ φειδωλὸς μέχρι φιλαργυρίας, ἐργατικὸς δὲ εἰς τὸ ἔπακρον, δὲν παρημέλησε τίποτε, τὸ ὅποιον ἠδύνατο νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας. Ἀναδιοργάνωσε τὴν διοίκησιν συγκεντρῶσας εἰς ἑαυτὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν. Ἐδέχθη τοὺς καταδιωκομένους ἐκ πάσης χώρας καὶ ἐδημιούργησεν ἑκατοντάδας χωρίων καὶ πόλεων. Ἀνέπτυξε τὴν βιομηχανίαν καὶ ἠύξησε τὰ εἰσοδήματά του. Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὸ ἔργον του ὑπῆρξεν ὁ στρατός. Τοῦτον συνεκρότησεν ὅχι ὥς μέχρι τοῦδε διὰ συλλογῆς ἐθελοντῶν, ἀλλὰ διὰ στρατολογίας τῶν ὑπηκόων του, καὶ οὕτω ἐδημιούργησεν ἐθνικὸν στρατόν. Πρὸς μύρφωσιν δὲ ἀξιωματικῶν ἵδρυσε σχολὰς στρατιωτικάς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, ἐσφυρηλάτησε τὸ ὄργανον τῆς πρωσσικῆς δυνάμεως. Τὴν χρησιμοποίησιν ὅμως αὐτοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχόν του Φρειδερίκον Β'.

Ὁ **Φρειδερίκος Β'** (1740—1786) κατέστησε τὸ μικρὸν βασίλειον τῆς Πρωσσίας μεγάλην δυνάμιν. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον περίπου 28 ἐτῶν. Εἶχε διάνοιαν διαυγῆ καὶ γοργὴν εἰς σύλληψιν ἀποφάσεων καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων, τὸ δὲ πνεῦμα δηκτικὸν καὶ σκωπτικόν. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἐνομιμοποιεῖ τὴν παραβίαν τοῦ δικαίου. Ἦτο δόλιος καὶ δὲν ἐδεώθει ἑαυτὸν δεσμευόμενον ὑπὸ τοῦ λόγου του, εἰμὴ ἐφ' ὅσον τοῦτο εὔρισκε συμφέρον. Συγχρόνως δὲ ἦτο δραστήριος καὶ ἐργατικὸς ἐπιβλέπων τὰ πάντα καὶ ἀποφασίζων ὁ ἴδιος περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν διοίκησιν.

Ὁ Φρειδερίκος κατέστησε μεγάλην τὴν Πρωσσίαν προσαρτήσας, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, μὲ περιφρόνησιν πάσης δικαιο-

νης τὴν Σιλεσίαν ἀφαιρεθεῖσαν παρὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τὴν πολωνικὴν Πρωσσίαν παρὰ τῆς Πολωνίας. Τὸ ζήτημα τῆς Σιλεσίας ἀπασχόλησε τὰ 23 πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του (1740 — 1763) καὶ προσεκάλεσε τοὺς μακροὺς μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀγῶνας. Ἡ κατάληψις τῆς πολωνικῆς Πρωσσίας ἐστοίχισεν ὀλιγώτερον, αὐτῆς δὲ συνεδέθη ἡ Πρωσσία μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ ἤρχισεν ἡ πραγματοποίησις τῆς ἑδαφικῆς ἐνότητος τῆς μοναρχίας. Τὰ τελευταῖα 23 ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Φρειδερίκος μετεχειρίσθη εἰς τὸ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς τὰς προσελθούσας ἐκ τῶν κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμων. Ὡς οἱ πρόγονοί του, ἠσχολήθη εἰς τὸν ἀποικισμὸν προσελκύσας πλέον τῶν 300 χιλ. μετανάστας διὰ τῶν ὁποίων ἐδημιούργησε περισσώτερα τῶν 800 χωρίων. Ἐφρόντισε δὲ συγχρόνως καὶ περὶ βελτιώσεως τῆς γεωργίας καὶ ἐνθαυρύνσεως τῆς βιομηχανίας. Οὕτως ἤρξησε τὸν δημόσιον πλοῦτον διπλασιάσας τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους. Ὡσαύτως ἐφρόντισε περὶ τῆς πνευματικῆς προόδου τοῦ λαοῦ του, πράγμα σπάνιον διὰ τὴν ἐποχὴν του. Ἐννοίξε σχολὰς καὶ κατέστησε τὴν ἐκπαίδευσιν ὑποχρεωτικὴν. Τέλος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐνοποιήσεως ἐξέδωκε κώδικα δι' ὅλην τὴν μοναρχίαν καὶ κατήργησε τὰς ἰδιαιτέρας ἐκάστου μέρους νομοθεσίας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου ἦσαν τὰ ἑξῆς : Τὸ Πρωσσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἀνοδὸν του εἰς τὸν θρόνον ἦτο 120 χιλ. τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, κατὰ τὸν θάνατόν του ἀνήρχετο εἰς 200 χιλιάδας. Ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος μόλις ἀνήρχετο εἰς 2½ ἑκατομμύρια, ἤδη ἀνήρχετο εἰς 6. Ὁ δὲ στρατὸς ἀνελθὼν ἀπὸ 24 χιλ. εἰς 160 χιλ. ἀνδρῶν ἔθεωρετο ὁ καλύτερος τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὸν κανονισμὸν τῶν διεθνῶν ἐξηγημάτων ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔλαβε θέσιν παρὰ τοὺς ἡγεμόνας Γαλλίας, Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσίας. Ὁλὴ ἡ Γερμανία τέλος ἤρχισε νὰ ἀποβλέπῃ πρὸς τὴν νέαν ταύτην γεωμετασχηματικὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας ἡ αἰφνιδία ὑψωσις ἀφόρπνιζεν εἰς αὐτὴν τὸν ἐθνικὸν ἐγωϊσμὸν.

6. Ἡ Αὐστρία καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῆς μετὰ τῆς Πρωσσίας.

Ἡ Αὐστρία πρὸ τῆς συγκρούσεως μετὰ τῆς Πρωσσίας.

Ἡ Αὐστριακὴ μοναρχία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περιελάμβανε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας, τὰ δουκάτα Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας,

τὴν Τρανσυλβανίαν, τὰς βορείως τῆς Γαλλίας Κάτω Χώρας, τὸ Μεδιόλανον, τὸ δουκάτον τῆς Πάρμης καὶ τὴν Σικελίαν. Ἄπει-
τελεῖτο οὕτω ἐκ διαφόρων κρατῶν διεσκορπισμένων, μὴ ἀνηκόν-
των εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν καὶ μὴ ἐχόντων τὴν αὐτὴν γλῶσσαν.
Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν προτεύουσάν του, τὴν κυβερνησὶν
του τὴν βουλὴν του. Ἄλλος σύνδεσμος μεταξὺ των δὲν ὑπῆρχε
πλὴν τοῦ κοινοῦ ἡγεμόνος. Ἐξ ἄλλου ἡ Αὐστριακὴ μοναρχία συνώ-
ρευσεν μὲ τὴν Τουρκίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Πρωσσίαν, τὴν Σα-
ξωνίαν, τὴν Βαυαρίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ὀλλαν-
δίαν, τὸ δουκάτον τῆς Σαβοΐας, τὴν δημοκρατίαν τῆς Βενετίας.
Ἡ πληθὺς αὕτη τῶν γειτόνων ἐξέθετεν αὐτὴν εἰς πολλὰς συγ-
κρούσεις. Ἡ σύνεσις λοιπὸν ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς Ἀψβούργους νὰ
ἔχουν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ νὰ συγκροτοῦν σπληνωμένα κατὰ τὸ
δυνατὸν τὰ διεσκορπισμένα στοιχεῖα τῆς μοναρχίας.

Περὶ τούτων ὁ αὐτοκράτωρ **Κάρολος ΣΤ'**, ὁ ὁποῖος ἀπὸ
τοῦ 1711 εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον διαδεχθεὶς τὸν ἀδελφόν
του Ἰωσήφ, δὲν ἔλαβε καμμίαν φροντίδα. Τὸ μόνον μέλημά του
ἦτο, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἄρρενα τέκνα, πῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δια-
δοχὴν εἰς τὴν θυγατέρα του **Μαρίαν Θηρεσίαν**, διότι κατὰ τὴν
διαθήκην τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ, ἐὰν ἀπέθνησκεν ἄνευ ἀρρέ-
νων τέκνων, ὁ θρόνος ἔπρεπε νὰ περιέλθῃ εἰς τὰς θυγατέρας
ἐκείνου. Ἐξέδωκε λοιπὸν τὸ 1713 πρὸς τοῦτο διάταγμα κανονί-
ζον τὰ περὶ διαδοχῆς, ὅπως ἤθελε, καὶ μετεχειρίσθη ὅλην τὴν
δραστηριότητα εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν σεβασμὸν τῆς ἀδίκου
ταύτης πράξεως. Πρὸς τοῦτο ἀπήτησε κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὰς ἀνε-
ψιάς του ὅρκον ὅτι θὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸ περὶ διαδοχῆς διά-
ταγμα. Ἐπειτα κατώρθωσε διαδοχικῶς ὅλα του τὰ κράτη νὰ
δώσουν τὴν συγκατάθεσιν των. Τινὰ ὅμως ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως
ἡ Οὐγγαρία, ἔκαμαν αὐτὸν νὰ πληρώσῃ τὴν συγκατάθεσιν των
διὰ παραχωρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐξησθένουν τὸ κῦρος τοῦ ἡγεμό-
νος. Τέλος ὁ Κάρολος προσεπάθησε νὰ ἀναγνωρίσουν καὶ αἱ δι-
νάμεις τὸν ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον κανονισμόν τῆς διαδοχῆς. Ἐκ
τούτου ὅμως ἠναγκάσθη νὰ περιπλακῇ εἰς πολέμους, ἐξ ὧν ἔχασε
τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Σικελίαν, τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Σερβίαν
καὶ παρέλυσεν τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὸν στρατὸν του.

Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος. Ἀμέ-
σως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἤρχισεν ὁ περὶ
διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς
Βαυαρίας Κάρολος Ἀλβέρτος ὡς υἱὸς τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς

τοῦ Ἰωσήφ διεκδικῶν τὴν κληρονομίαν τῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας διεμαρτυρήθη. Μετὰ τοῦτον συνεμάχησαν ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας διεκδικῶν μέρος τῆς κληρονομίας ὡς υἱὸς ἄλλης θυγατρὸς τοῦ Ἰωσήφ, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Ε' ἐποφθαλμιῶν τὰς ἐν Ἰταλίᾳ αὐστριακὰς κτήσεις, ἡ Γαλλία διὰ τὴν ἀνέκαθεν ἐχθρὰν τῆς πρὸς τὸν αὐστριακὸν οἶκον, καὶ ὁ Φρειδερίκος Β', ἵνα ἐποφελούμενος τῆς εὐκαιρίας ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς

Εἰκ. 20. Ἡ αὐστριακὴ μοναρχία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.

Αὐστρίας τὴν Σιλεσίαν. Πάντες οὗτοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας (1740). Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἔμεινεν ἄνευ συμμάχων. Τὴν ὑπεστήριξαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Ῥωσία.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν οἰκτρὰ διὰ τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1741 ἡ καταστροφὴ τῆς ἐφαίνετο βεβαία. Ὁ Φρειδερίκος Β' ἦτο κύριος τῆς Σιλεσίας καὶ εἶχε νικήσει τὸν

πρωτον αυστριακον στρατον τον πεμφθεντα κατ' αυτου. Εξ αλλου ο Καρολος Αλβέρτος της Βαυαρίας βοηθούμενος υπό 40 χιλ. Γάλλων είχε καταλάβει την Βοημίαν και την Πράγαν. Η Μαρία Θηρεσία εσώθη τότε δια της επιτηδειότητος και ενεργητικότητος της. Κατ' αρχάς ελαβε παρὰ των υπηκόων της Ούγγρων μετά αρκετά μακράς διαπραγματεύσεις βοήθειαν 100 χιλ. ανδρων. Έπειτα αφώπλισε τον Φρειδερίκον Β' εγκαταλείψασα εις αυτόν την Σιλεσίαν δια συνθήκης, και εστρεψεν όλας τας δυνάμεις της κατὰ του Αλβέρτου Καρόλου. Οί στρατοί της ανακατέλαβον την Βοημίαν (1742), εισέβαλον εις την Βαυαρίαν και κατέλαβον τὸ Μόναχον (1743), και τέλος επροχώρησαν προς τον Ρήνον, και ηπέειψαν την Αλσατίαν.

Αλλ' αἱ αἰφνίδια αὐται επιτυχίαι ἀνησύχησαν τὸν Φρειδερίκον και τὸν ἔκαμαν νὰ ἐπαναρχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον ἀποθανόντος τοῦ Καρόλου Αλβέρτου ὁ διάδοχος αὐτοῦ Μαξιμιλιανὸς παρητήθη τῶν ἐπὶ τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου δικαιωμάτων του, ὁ πόλεμος πλέον δὲν ἐγένετο περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου, ἀλλὰ διὰ τὴν Σιλεσίαν, τὰς αὐστριακὰς Κάτω Χώρας και τὴν Ἰταλίαν. Τὸ ζήτημα τῆς Σιλεσίας ἐκανονίσθη πρωτον. Νικητὴς εἰς δύο σπουδαίας μάχας ὁ Φρειδερίκος ἐπέβαλεν εἰς τὴν Μαρίαν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς εἰς αὐτὸν παραχωρήσεως τῆς Σιλεσίας (1745).

Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἐξηκολούθησε πολεμῶν ὄχι μόνον κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, ἀλλὰ και κατὰ τῶν στρατῶν τῶν συμμάχων τῆς Μαρίας Θηρεσίας Ἀγγλων και Ὁλλανδῶν τρία ἀκόμη ἔτη. Ἐπὶ τέλους συνήφθη ἡ ἐν Ἀκυΐσγρανῶ (Aix-la Chapelle) εἰρήνη (1748), ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἐξευτελιστικωτέρα τῶν συνθηκῶν, ὥσας ὑπέγραψεν ἡ Γαλλία. Ὁ Λουδοβίκος καίπερ νικητὴς ἀπέδωκεν ὅλας τὰς κατακτήσεις του, ὑπεχρεώθη νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Γαλλίας τὸν ἀνταπαιτητὴν τοῦ ἀγγλικῶ θρόνου Κάρολον Ἐδουάρδον και ἠγγυήθη τὴν κτῆσιν τῆς Σιλεσίας εἰς τὸν Φρειδερίκον Β'. Ἐκ τούτου ἐν Παρισίοις ἠγέρθη μεγάλη ἀγανάκτησις κατὰ τοῦ Λουδοβίκου. Τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας και τὸ αἷμα τῶν τέκνων της ἐθυσιάσθησαν χάριν ξένων. Ἐκτοτε ἐπεκράτησε νὰ λέγεται παροιμιακῶς διὰ τὸν ἐργαζόμενον χάριν ξένων συμφερόντων ὅτι ἐργάζεται διὰ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας.

Ὁ ἐπταετὴς πόλεμος. Ἡ Μαρία Θηρεσία βαρέως ἔφερε τὴν ἀπώλειαν τῆς Σικελίας. Πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς ἐπρεπε νὰ ἀποσπᾷ ἀπὸ τῆς Πρωσσίας τὸν Λουδοβίκον ΙΕ'. Γάλλοι τινὲς

ὑπουργοὶ τότε ἦσαν εὐνοϊκῶς διατεθειμένοι διὰ τοιαύτην συμμαχίαν, διότι ἤθελον νὰ ἀπομονώσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀποσπῶντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς Αὐστρίας. Τὴν συμμαχίαν ταύτην ἐπέσπευσεν ἡ γνωσθεῖσα συνεννόησις Φρειδερίκου καὶ Ἀγγλίας. Ἡ συμμαχία Αὐστρίας καὶ Γαλλίας ἀπέβη ἐπιζημία εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι αὕτη παρεσύρθη εἰς νέον πόλεμον ἡπειρωτικόν, καὶ διέθεσεν εἰς αὐτὸν δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ εἰς τὸν συγχρόνως τότε ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας γινόμενον ἀποικιακὸν πόλεμον. Ἐξ ἄλλου ἡ Μαρία Θηρεσία ἐξησφάλισε τὴν συμμαχίαν τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσίας Ἐλισάβετ, τοῦ Αὐγούστου Γ' τῆς Πολωνίας, τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας καὶ τῶν περισσοτέρων γερμανῶν ἡγεμόνων.

Τὴν ἐκρηξὶν τοῦ πολέμου ἐπέσπευσεν ὁ Φρειδερίκος. Ὑποπτεύσας τὸν κίνδυνον καὶ κρίνας ὅτι θὰ καταστρέφετο, ἂν ἄφινε τοὺς ἀντιπάλους του νὰ συμπληρώσουν τὰς παρασκευάς των, ἀνέλαβεν ἐπιθετικὴν στίαν. Χωρὶς νὰ κηρύξῃ πόλεμον, εἰσβάλλει (1756) εἰς τὴν Σαξωνίαν, καταλαμβάνει τὴν Δρέσδην, καὶ πλοιοκρήσας τὸν Σαξωνικὸν στρατὸν τὸν ἀναγκάζει νὰ παραδοθῇ. Ἐπειτα δὲ διὰ πράξεως ἀπαρადειγματίστου εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον κατατάσσει διὰ τῆς βίας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας στρατιώτας εἰς τὸν προωπισκὸν στρατόν. Ὁ πόλεμος οὕτω ἤρχισε. Διεξήχθη δὲ συγχρόνως εἰς τὴν δυτικὴν, εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Γερμανίαν.

Τὸ κυριώτερον θέατρον τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ κεντρικὴ Γερμανία. Κατ' ἀρχάς ὁ Φρειδερίκος εἰσβάλλει εἰς τὴν Βοημίαν καὶ φθάνει μέχρι τῆς Πράγας, ἀλλὰ προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἀναγκάζεται νὰ τὴν ἐκκενώσῃ. Συγχρόνως ἀπειλεῖται ὑπὸ δύο στρατιῶν, γαλλογερμανικῆς ἐν Σαξωνίᾳ καὶ αὐστριακῆς ἐν Σιλεσίᾳ. Νικᾷ ὅμως αὐτὰς τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην. Κατόπιν προσβλήθεις Ν. ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ Α. ὑπὸ τῶν Ῥώσων πορεύεται ἀκαταπαύστως ἀπὸ τῆς Σαξωνίας εἰς τὴν Σιλεσίαν, ἀπὸ τῆς Σιλεσίας εἰς τὸ Βρανδεμβούργον καὶ σώζεται διὰ τῆς ταχύτητός του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς βραδύτητος καὶ τῆς ἐλλείψεως τάξεως εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἀντιπάλων του.

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους καὶ νικῶν ὁ Φρειδερίκος ἐξηντλεῖτο. Τὸ 1761 εἶχε μόνον 60 χιλ. ἄνδρας, καὶ οὗτοι ἦσαν χωρικοὶ ἀνάσκητοι. Ἐν τούτοις ἐσώθη ἐκ τυχαίου συμβάντος, τοῦ θανάτου τῆς αὐτοκρατείας Ἐλισάβετ. Ὁ διάδοχός της Πέτρος Γ' θανατωσθῆς τοῦ Φρειδερίκου συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ. Τοῦτο ἠνάγκ-

κασε τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν νὰ συνάψῃ (1763) μετὸν Φρειδερίκον συνθήκην, δι' ἧς παρητεῖτο τῆς Σιλεσίας.

Ἑσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις τῆς Αὐστρίας. Ἡ Μαρία Θηρεσία μετὰ τὸν ἑπτῆ πόλεμον ἐπεδόθη εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου πληγῶν προστατεύσασα τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Συγχρόνως προέβη εἰς μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν καὶ τὸ κῦρος τοῦ ἡγεμόνος εἰς ἕκαστον τῶν κρατῶν τῆς μοναρχίας ἔμελλε νὰ αὐξηθῇ καὶ ἡ ἐνότης τῆς μοναρχίας νὰ παρασκευασθῇ. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως αὐτῆς δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ ὠρισμένον σχεδίον, ἀλλ' ὑπηγορεύοντο ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τῆς στιγμῆς καὶ τῶν περιστάσεων.

Συστηματικὰς μεταρρυθμίσεις ἐπεδίωξε νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὴν υἱὸς τῆς **Ἰωσήφ Β'** (1780—1790) ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῶν γάλλων φιλοσόφων. Αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἰωσήφ ἦσαν κοινωνικαί, θρησκευτικαὶ καὶ πολιτικαί. ἤρχισεν ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὑφίστατο ἀκόμη τὸ φεουδαλικὸν σύστημα καὶ οἱ χωρικοὶ ἦσαν ἀκόμη δοῦλοι. Ὁ Ἰωσήφ 2^{1/2} μῆνας μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ εἰς τὸν θρόνον κατήργησε τὴν δουλείαν καὶ διένειμεν εἰς τοὺς χωρικοὺς τὰς γαίας, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν, μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώσουν τὴν ἀξίαν τῶν χρεωλυτικῶς εἰς τοὺς παλαιοὺς κυρίους. Συγχρόνως δὲ ἐκήρυσεν ἰσότητα τῶν ὑπηκόων τοῦ ὅλων ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ ὥς πρὸς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων. Αἱ πολιτικαὶ τοῦ μεταρρυθμίσεις ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐνοποίησιν τῆς μοναρχίας καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀπολύτου κύρους τοῦ ἡγεμόνος. Κατέστησε μοναδικὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν Βιέννην καὶ ἐπίσημον γλῶσσάν τοῦ τὴν γερμανικὴν. Αἱ συνελέουσες τῶν διαφόρων κρατῶν ἔπαυσαν νὰ συνέρχωνται καὶ τὸ κράτος διηρέθη εἰς διοικήσεις μετὰ διοικητὰς διοριζομένους ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ καθώρισε μὲν ἐπίσημον θρησκείαν τὴν καθολικὴν, ὑπήγαγεν ὅμως τὸν κληρὸν ὑπὸ τὸ κράτος καὶ ἐπέτρεπεν εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐλευθερίαν λατρείας.

Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως αὗται τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἐπέτυχον ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς ἀριστοκρατίας, ἰδίως δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Πολλὰς διατάξεις τοῦ ἠναγκάσθη καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἀνακαλέσῃ. Καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ὅμως ἀνεκάλεσεν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς τοῦ **Λεοπόλδος Β'** (1790—1792).

7. Ὁ διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας.

Ἡ Πολωνία κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἐξετείνετο πρὸς Β. μέχρι τῆς Βαλτικῆς, πρὸς Ν. μέχρι τῶν Καρπαθίων καὶ τοῦ Δνειστέρου, διὰ τῶν ὁποίων ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τουρκίας, πρὸς Α. ἐπροχώρει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ῥωσίας

Εἰκ. 21. Ἡ Πολωνία καὶ ὁ διαμελισμὸς αὐτῆς.

ὁ σχεδὸν μέχρι τῆς Σιμόλενσκης, πρὸς Α. διὰ γραμμῆς παραλλήλων πρὸς τὸν ποταμὸν Ὀδεο ἐξετείνετο μέχρι τῆς Σιλεσίας, τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ τῆς Πομερανίας, εἰς τὸ βόρειον δὲ μέρος τῆς εἶχεν ἐγκεκλεισμένον τὸ βασίλειον τῆς Πρωσσίας. Ἡ Πολωνία οὕτω ἦτο ἄνευ φυσικῶν συνόρων. Συγχρόνως ἀπετελεῖτο καὶ ἐκ διαφόρων λαῶν. Εἰς τὸ κέντρον οἱ κάτοικοι ἦσαν Πολω.

νοί, πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν πολωνικὴν Πρωσσίαν Γερμανοί, πρὸς ἀνατολὰς Λιθουανοὶ καὶ Ῥῶσοι, πανταχοῦ δὲ Ἰουδαῖοι. Ἐκάστη ἐκ τῶν ὁμάδων τούτων εἶχε τὴν θρησκείαν της. Οἱ Γερμανοὶ ἦσαν διαμαρτυρόμενοι, οἱ Ῥῶσοι ὁρθόδοξοι, οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Λιθουανοὶ, οἱ ὅποιοι καὶ ἀπετέλουν τὴν πλειονοψηφίαν, ἦσαν καθολικοί. Ἐκ τούτων μόνον οἱ καθολικοὶ εἶχον θέσιν εἰς τὸ κράτος. Οἱ ὁρθόδοξοι καὶ οἱ προτεστάνται ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ πολωνικὴ κοινωνία, ὡς καὶ ἡ ῥωσικὴ, διηγεῖτο εἰς δύο τάξεις, τοὺς *εὐγενεῖς* καὶ τοὺς *ἀγρότας*. Οἱ ἀγρόται ἦσαν δούλοι. Εὐρισκόμενοι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν εὐγενῶν, μόνοι πληροῦντες τοὺς φόρους, μὴ ἔχοντες κανὲν δικαίωμα, κατοικοῦντες εἰς καλύβας, κακῶς ἐνδυνάμενοι καὶ κακῶς τρεφόμενοι, ἦσαν οἱ ἀθλιώτεροι τῆς Εὐρώπης. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἰδιοκτῆται τῆς γῆς. Διηγοῦντο εἰς τρεῖς κατηγορίας. Οἱ ἀνώτεροι (*magnats*) 200—300 ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν, ἰδιοκτῆται ὁλοκλήρων ἐπαρχιῶν, ἦσαν ἀληθεῖς ἡγεμόνες μετὰ τὴν πρωτεύουσάν των, τὴν κυβερνήσιν των τὸν στρατὸν των. Οἱ μεσαῖοι εὐγενεῖς, 20—30 χιλ. οἰκογενειῶν, εἶχον ἕκαστος ἓν ἢ δύο χωρία. Τέλος οἱ κατώτεροι εὐγενεῖς, σχεδὸν $1\frac{1}{2}$ ἑκατομμύριον, ὡς μόνην περιουσίαν εἶχον μίαν σπάθην, ἓνα ἵππον καὶ μικρὸν τεμάχιον γῆς, τὸ ὅποιον ἐκαλλιέργουν διὰ νὰ ζοῦν. Ὁ κληρὸς δὲν ἀπετέλει ἰδίαν τάξιν. Οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν μελῶν τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε. Τὸ ἐμπόριον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων.

Ἡ Πολωνικὴ δημοκρατία, ὡς ὠνομάζετο τὸ κράτος, ἀρχηγὸς εἶχε *βασιλέα* κατ' ἀρχὰς μὲν κληρονομικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ 18ου αἰῶνος *αἰρετόν*. Ἡ ἐκλογή τοῦ βασιλέως ἐγένετο ὑφ' ὅλων τῶν εὐγενῶν συνερχομένων ἐφίππων καὶ ἐνόπλων εἰς μίαν πεδιάδα παρὰ τὴν Βαρσοβίαν. Φυσικῶς οἱ ἐκλέκτορες ἔθετον εἰς τοὺς ὑποψηφίους ὅρους, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἀπέβλεπον εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Οὕτω ἡ βασιλικὴ ἐξουσία κατήντησε νὰ ἐκμηδενισθῇ. Ὁ βασιλεὺς ὅχι μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ νομοθετῇ, νὰ κηρύττῃ πόλεμον, νὰ συνάπῃ συνθήκας, νὰ στρατολογήῃ, νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἄνευ τῆς συναινέσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχε κανὲν κῆρος ἐπὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ισόβιοι. Παρὰ τὸν βασιλέα ὑπῆρχε *γερουσία* συγκειμένη ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀνωτέρων εὐγενῶν, καὶ *βουλὴ*, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς μέσης καὶ κατωτέρας εὐγενείας. Ἀνὰ δύο ἔτη γερουσία καὶ βουλὴ συν-

νηνοῦντο, ὅπως συσχεφθοῦν περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους καὶ ἀπετέλουν τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἐν αὐτῇ ὁμως οὐδεμία ἀπόφασις ἠδύνατο νὰ ληφθῇ, διότι πρὸς τοῦτο ἀπῆτειτο ἡ συναίνεσις ὅλων. Ἡ διαφωνία ἐνὸς ἤρκει, ὅπως ματαιώσῃ πᾶσαν ἀπόφασιν καὶ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν. Τοῦτο εἶναι τὸ καλούμενον *liberum veto*. Ἐνεκα τούτου εἶχον ἐπινοήσῃ τὸ ἐξῆς· ὁσάκις ἡ συνέλευσις διελέετο, συνήρχοντο ὅλοι οἱ εὐγενεῖς εἰς σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ *liberum veto* δὲν ἴσχυεν, ἐλαμβάνοντο δ' ἀποφάσεις κατὰ πλειονοψηφίαν. Τὸν στρατὸν πρὸς ἐξασθένεισιν τοῦ βασιλέως εἶχεν ἐλαττώσει ἡ συνέλευσις τὸ 1717 περίπου εἰς 24 χιλιάδας. Ἐκτὸς τούτου οἱ δύο ἀρχηγοὶ αὐτοῦ ἐξελέγοντο διὰ βίου καὶ μόνον ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ἠδύνατο νὰ πανθοῦν. Προσέτι, ἐπειδὴ οἱ εὐγενεῖς ὅλοι ὑπηρέτουν ὡς ἀξιωματικοί, ἀνελόγει πολλάκις εἰς ἀξιωματικὸς εἰς τρεῖς στρατιώτας ἢ ὑπαξιωματικούς.

Οὕτω ὁργανωμένη ἡ Πολωνία ἦτο προφορισμένη νὰ ἐξαφανισθῇ. Ἦδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος οἱ γείτονές της Σουηδοί, Ῥῶσοι, Αὐστριακοί, Πρωσσοὶ ἐσκέπτοντο νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς ἀδυναμίας της καὶ νὰ τὴν διαμελίσουν. Ἰδίως δὲ ἐνδιεφέροντο πρὸς τοῦτο οἱ Πρωσσοὶ, ἵνα ἐπιτύχουν τὴν ἔνωσιν τῶν διαφόρων μερῶν τῆς μοναρχίας των. Ἀλλὰ διὰ νὰ καταστῇ δυνατὸς ὁ διαμελισμὸς, ἔπρεπεν ἡ Πολωνία νὰ διατηρῇται εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν ἀναρχίας, καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρηθῇ θεραπεία αὐτῆς, ὡς ἐσκέπτοντο εὐγενεῖς τινες Πολωνοί. Ὅθεν ἡ Αἰκατερίνη ἡ μεγάλη καὶ ὁ Φρειδερίκος ὑπέγραψαν συμφωνίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου Γ', διὰ τῆς ὁποίας ἀνελάμβανον νὰ μὴ ἐπιτρέψουν καμμίαν μεταρρυθμίσιν εἰς τὴν Πολωνίαν. Συγχρόνως δὲ συνεννοήθησαν νὰ κάμουν βασιλέα εὐνοούμενόν τινα τῆς Αἰκατερίνης εὐγενῇ Πολωνὸν **Στανίσλαον Πονιατόβσκην**.

Ὅντως δύο ἀπόπειραι τῶν Πολωνῶν, ὅπως διὰ συνόδον καταργήσουν τὸ *liberum veto* καὶ ἀναδιοργανώσουν τὸ πολίτευμά των, ἐματαιώθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων διὰ τῆς εἰσβολῆς ῥωσικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Πολωνίαν μετὰ τὴν πρόφασιν τῆς προστασίας τῶν ὀρθοδόξων καὶ διαμαρτυρομένων. Ἀλλὰ τὴν δευτέραν φορὰν Πολωνοὶ τινες ἀντέστησαν εἰς τοὺς Ῥώσους, ἠττηθέντες δὲ κατέφυγον εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Οἱ Ῥῶσοι κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ ἐκεῖ, καὶ ἔσφαξαν καὶ τινὰς Μουσουλμάνους (1768). Ὁ σουλτᾶνος τότε παρακινούμενος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥώσων. Κατὰ τοῦτον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, οἱ

Ῥῶσοι ἀνακατέλαβον μὲν τὴν Ἀζοφικὴν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν, ἔκαυσαν δὲ τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν Τσεσμεν ἀπέναντι τῆς Χίου. Ἡ ἥττα τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας. Ἡ κατάληψις τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἐθορύβησε τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, καὶ ἰδίως τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσήφ Β'. Οὗτος ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ τὸν Δούναβιν ὁλόκληρον αὐστριακὸν καὶ νὰ φέρῃ τὰ σύνορα τοῦ κράτους του μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἀλλ' ἤδη οἱ Ῥῶσοι καταλαμβάνοντες τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας ἀπέκοπτον εἰς αὐτὸν τὴν διάβασιν. Ἡ Αὐστρία λοιπὸν προσήγγισε πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἵνα ἐξαναγκάσῃ τοὺς Ῥώσους νὰ ἐκκενώσουν τὰς κατακτηθείσας ἐπαρχίας. Ἀλλὰ τοῦτο ἀνησύχησε τὸν Φρειδερίκον, ὅστις ὡς σύμμαχος τῆς Αἰκατερίνης ἔβλεπεν ὅτι θὰ περιεπλέκετο εἰς νέον μέγαν πόλεμον, ἐκ τοῦ ὁποῦ Αὐστριακοὶ μὲν καὶ Ῥῶσοι ἠδύναντο νὰ ἱκανοποιηθῶν λαμβάνοντες τμήματα τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, αὐτὸς ὅμως οὐδὲν θὰ ὠφελεῖτο, καὶ ἐπομένως ἡ ἰσορροπία θὰ ἐταράσσετο εἰς βάρος του. Προέτεινε λοιπὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀφήσουν τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ ἀποζημιωθῶν διὰ πολωνικοῦ ἐδάφους. Ἡ πρότασις ἐγίνε δεκτὴ καὶ συνήφθη ἡ ἐγκληματικὴ συνθήκη τοῦ 1772, διὰ τῆς ὁποίας ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀφορμῆς διεμοιράζετο ἔδαφος οὐδετέρου κράτους, τῆς Πολωνίας.

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὴν Γαλικίαν, ἡ Πρωσσία τὴν πρωσσικὴν Πολωνίαν, καὶ ἡ Ῥωσία τὴν Λιθουανίαν. Ἡ πολωνικὴ συνέλευσις συγκληθεῖσα νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν συνθήκην ἀντέστη ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἐν τέλει ῥωσικοί, πρωσσικοὶ καὶ αὐστριακοὶ στρατοὶ κατέλαβον κατὰ μικρὸν ὅλην τὴν χώραν καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Βαρσοβίας. Τότε πλέον ἡ συνέλευσις καὶ ὁ βασιλεὺς συγκατετέθησαν εἰς τὴν διανομὴν, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθησαν νὰ μὴ μεταβάλουν τὸ πολίτευμα τῆς χώρας.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο παρέσχε μετὰ 20 ἔτη εἰς τὰς τρεῖς δυνάμεις τὴν ἀφορμὴν νὰ συμπληρώσουν τὸ ἐγκλημὰ των καὶ νὰ καταστρέψουν ἕξ ὁλοκλήρου τὴν Πολωνίαν. Διδαχθέντες ἐκ τῶν παθημάτων των οἱ εὐγενεῖς Πολωνοὶ ἐπεχείρησαν τὸ 1791 νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμά των. Ῥῶσοι καὶ Πρωσσοὶ ἐξ ὀνόματος τῆς συνθήκης τοῦ 1772 εἰσέβαλον εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ προσέβησαν εἰς δεύτερον διαμελισμὸν αὐτῆς (1793). Οἱ Πολωνοὶ ἐξηγέρθησαν. Μετὰ ἀγῶνα ὅμως ἡρωϊκόν, καθ' ὃν οἱ ἀγρόται στρατευόμενοι μετὰ τῶν εὐγενῶν ὡς μόνα ὄπλα εἶχον

τὰ δρεπάνά των, οἱ Πολωνοὶ συνετρίβησαν. Τότε ἐπηκολούθησεν ὁ τρίτος πλήρης διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας μεταξὺ Ῥωσίας, Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας (1795).

8. Ἀποικιακὸς ἀγὼν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Ἰνδία καὶ Καναδᾶς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν αὐстроπρωσσικὴν σύγκρουσιν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, μετέσχον Γαλλία καὶ Ἀγγλία, ἄλλη σύγκρουσις ἐξειλίχθη ἀπὸ τοῦ 1742 μέχρι τοῦ 1763 μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Αἰτία τῆς συγκρούσεως ταύτης ὑπῆρξεν ὁ οἰκονομικὸς καὶ ἀποικιακὸς ἀνταγωνισμός. Τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον καὶ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας ἀνησύχει τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον καὶ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας. Θέατρον τῆς συγκρούσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἐν Ἀμερικῇ ὁ Καναδᾶς, ἐν Ἀσίᾳ αἱ Ἰνδίαί. Ἡ σύγκρουσις αὕτη ἐκ σφάλματος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' κατέληξεν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Γάλλων.

Ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἀποικιακαὶ κατακτήσεις.
Παρὰ τὰς προσπάθειάς τῶν Ἀγγλῶν καὶ τῶν Γάλλων οἱ Πορτογάλλοι καὶ Ἰσπανοὶ καθ' ὅλον τὸν 16ον αἰῶνα εἶχον κατορθώσει νὰ διατηρήσουν μόνοι εἰς χεῖράς των τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον, καὶ μόνοι αὐτοὶ εἶχον ἀποικίας. Οἱ Πορτογάλλοι ἀπέβλεπον ἰδίως εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατηύθυνον τὰς προσπάθειάς των εἰς τὴν Ἀσίαν. Οἱ Ἰσπανοὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν κατάκτησιν ἐδαφῶν καὶ εἰς τὸ νὰ δημιουργήσουν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιακὸν κράτος ἀποτελοῦν ἐπέκτασιν τῆς μητροπόλεως.

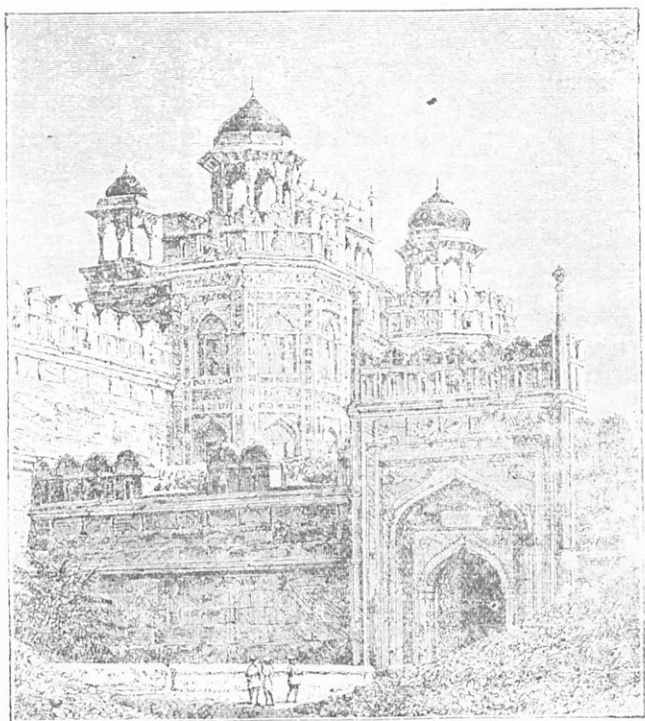
Εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Ἀγγλοὶ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου οἱ Γάλλοι ἠθέλησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τῶν Πορτογάλων καὶ Ἰσπανῶν. Ἐπεχείρησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς Ἰνδίας, ὡς οἱ Πορτογάλλοι, καὶ ἐπεδίωξαν κατακτήσεις ἐν Ἀμερικῇ, ὡς οἱ Ἰσπανοί. Αἱ δύο ἐπιχειρήσεις ἦσαν ὑπὸ συνθήκας διαφόρους. Ἡ κατάκτησις ἐδαφῶν ἐν Ἀμερικῇ ἐγένεν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Ἀλλὰ ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας ἐμπορικὴ προσπάθεια ἐγένεν ὑπὸ ἰδιωτῶν συσσωματωθέντων εἰς ἑταιρείας.

Αἱ ἐμπορικαὶ ἐταιρεῖαι τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ πρώτη ἐταιρεία ἐγένεν ὑπὸ Ὁλλανδῶν. Οἱ Ὁλλανδοὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἔπλεον εἰς Λισσαβῶνα καὶ ἐκεῖθεν ἐλάμβανον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁμοῦς ὁ Φίλιππος Β' ἀπηγόρευεν εἰς αὐτοὺς πᾶν ἐμπόριον μετὰ τῆς Πορτογαλλίας. Τὰ Ὁλλανδικὰ πλοῖα τότε ἤρχισαν νὰ πλέουν πρὸς ἀναζήτησιν τῶν προϊόντων τούτων ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς λιμένας τῶν Ἰνδιῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπικίνδυνον, διότι οἱ Πορτογάλλοι μετεχειρίζοντο ὡς πεν-
ρατίς τοὺς Εὐρωπαϊοὺς ἐμπόρους, οἱ ὅποιοι ἐταξίδευον εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Οἱ ἰδιῶται χωριστὰ δὲν ἦσαν τόσον πλούσιοι ὥστε νὰ καταρτίσουν στόλον πολεμικὸν ἱκανὸν νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὰ πορτογαλλικὰ πλοῖα. Ἰδιῶται λοιπὸν καὶ πόλεις τῆς Ὁλλανδίας συνήνωσαν τὰ κεφάλαιά των. Ἐσχηματίσθησαν οὕτω ἐμπο-
ρικοὶ οἴκοι, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐξώπλιζεν ἴδια πλοῖα. Ὅλοι κατόπιν οἱ οἴκοι οὗτοι συνηνώθησαν εἰς μίαν ἐταιρείαν, ἣ ὁποία ἐπεφορτίσθη τὴν συντήρησιν στρατοῦ καὶ στόλου καὶ τὴν συν-
ψιν συνθηζῶν. Ἡ κυβέρνησις δὲ ἔδωκεν εἰς τὴν ἐταιρείαν αὐτὴν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου μετὰ τῶν Ἰνδιῶν μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς λιμένας τῆς ἄλλων πλοίων πλὴν τῶν τῆς ἐταιρείας. Ἡ ἐταιρεία αὕτη ἠὲδοκίμησε τόσον, ὥστε ἐπὶ τέλους βοηθοῦσης καὶ τῆς εὐγενοῦς πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς συμπεριφορᾶς κατώρθωσε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Πορτογάλων τὰς νήσους τῶν ἄρωμάτων καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς ἔκαμ-
ε τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ Γάλλους νὰ τὴν μιμηθῶν.

Ἡ πρώτη ἀγγλικὴ ἐταιρεία διὰ τὸ ἐμπόριον τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐγένετο τὸ 1599 εἰς τὸ τέλος τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισσάβετ.
Ἡ πρώτη γαλλικὴ ἐταιρεία ἐγένετο τὸ 1604 ἐπὶ Ἐρρίκου Δ'. Τὸ 1639 ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία εἶχεν ἰδρῦσαι ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Βεν-
γάλης τὸ ἐμπορικὸν πρακτορεῖον Μαδράς (Madras), τὸ ὁποῖον κατὰ μικρὸν ἀπέβη πόλις σπουδαία καὶ τὸ κέντρον ὅλων τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐταιρείας εἰς τὴν Ἰνδικήν. Μετ' ὀλίγον ἡ γαλλικὴ ἀναδιοργανωθείσα διὰ τοῦ Κολβέρτου ἵδρυσεν εἰς τὴν Ἰνδικήν τὸ Πονδιχερὺ (Pondichery) ὀλιγώτερον τῶν 150 χιλιομέτρων μακρὰν τῆς Μαδράς. Ὀλίγον κατόπιν ἡ γαλλικὴ ἵδρυσεν τὴν Σανδερναγόραν (Chandernagor) εἰς ἓν ἐκ τῶν στομίων τοῦ Γάγγου, καὶ 25 χιλιόμετρα μακρὰν αὐτῆς ἡ ἀγγλικὴ τὴν Καλκούταν. Καὶ αἱ δύο ἐταιρεῖαι προώδευσαν πολὺ. Αἰτία δὲ ἦτο ἀπ' ἐνός μὲν ἡ μετὰ τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμον συμμαχία τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἣ ὁποία παρεῖχεν ἀσφάλειαν τῆς θαλάσσης, ἀπ' ἑτέρου δὲ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν Ἰνδιῶν, ἣ ὁποία ἦτο εὐνοϊκὴ πρὸς διείσδυσιν εἰς αὐτὰς ξένων καὶ ἀνά-
πτυξιν τῆς πολιτικῆς των ἐπιρροῆς.

Ἡ Ἰνδικὴ χερσόνησος περιλαμβάνουσα πληθυσμὸν πλεόντων 200 ἑκατομμυρίων κατοίκων κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπήγετο εἰς μίαν μουσουλμανικὴν δυναστείαν καταγωγῆς μογγολικῆς. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς ἐλέγετο μέγας Μογγόλος. Ἡ ἔδρα αὐτοῦ Δέλιον (Delhi) ἐπὶ ἐνὸς παραποτάμου τοῦ Γάγγου προσεείλυνε τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν μὲ τὰ ὑπερμεγέθη

Εἰκ. 22. Τμήμα τοῦ περιβόλου καὶ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου τοῦ μεγάλου Μογγόλου.

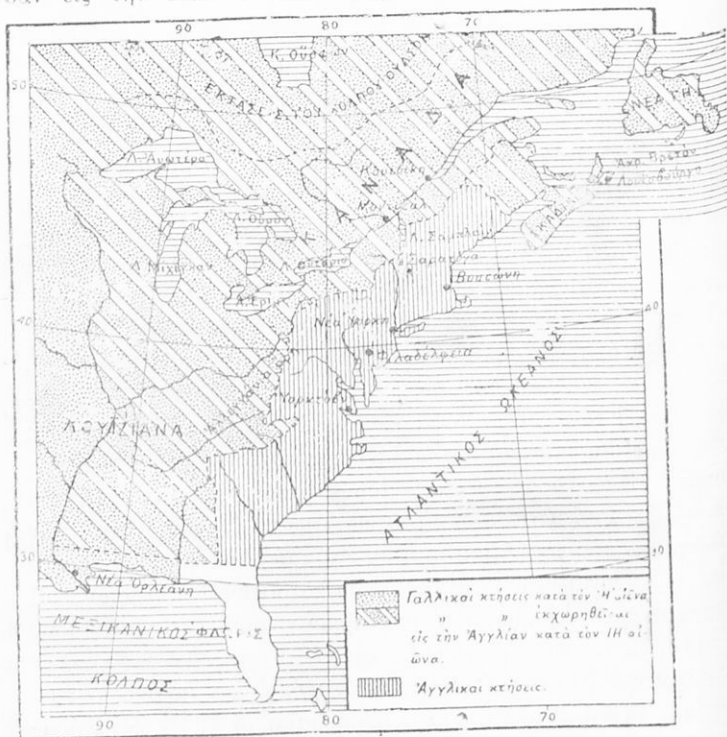
τεῖχῃ της, μὲ τὰ παραδόξου ἀρχιτεκτονικῆς τεμένη της, μὲ τὰ τεράστια ἀνάκτορά της (ἐν ἑξ αὐτῶν εἶχε χιλίους μαρμαρίνους κίονας) καὶ μὲ τὴν μυρηκιανὴν τῶν δύο ἑκατομμυρίων κατοίκων της. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ κράτος τοῦ μεγάλου Μογγόλου ἤρχισε νὰ διαμελίζεται. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν κατέστησαν ἀνεξάρτητοι καὶ ἤρχισαν νὰ πολεμοῦν πρὸς ἀλλήλους.

ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις των. Οἱ Ἕλληνες ἴδρυσαν τὴν πρώτην των ἀποικίαν Βιογινίαν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀκτῆς τῆς βορείου Ἀμερικῆς τὸ 1584. Οἱ Γάλλοι τὸ 1604 ἐγκατεστάθησαν βορειότερον εἰς τὴν χειρόνησον τῆς Ἀκαδίας.

Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἠνόησαν τὴν ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν των Ἀγγλων ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰακώβου Α' καὶ Καρόλου Α' καὶ βραδύτερον τοῦ Καρόλου Β' οἱ πουριτανοὶ φεύγοντες τὰς καταδιώξεις των ἀγγλικανῶν μετῆλθον εἰς μέγαν ἀριθμόν, καὶ ἐσχημάτισαν νοτίως τῆς γαλιζίας Ἀκαδίας πέντε ἀποικίας, των ὁποίων τέσσαρες, αἱ βορειότεραι, εἶχον τὸ κοινὸν ὄνομα Νέα Ἀγγλία. Ὁ πληθυσμὸς των ἰδίως ἀπετελεῖτο ἐκ γεωργῶν φιλοπόνων, αὐστηρῶν κατὰ τὰ ἥθη καὶ διψῶντων ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα. Πρὸς νότον πρὸς τὸ μέρος τῆς Βιογινίας τρεῖς ἄλλαι ἀποικίαι ἰδρύθησαν ὑπὸ εὐγενῶν ἀγγλικανῶν καὶ καθολικῶν μεταναστευσάντων κατὰ τὸ πλεῖστον μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Καρόλου Α'. Ἐξωκ ἐκεῖ ὡς μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἐν τῷ μέσῳ των φυτειῶν τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ὀρύξης, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν δοῦλοι μαῦροι κομιζόμενοι ἐξ Ἀφρικῆς. Μεταξὺ των νοτίων τούτων ἀποικιῶν καὶ τῆς Νέας Ἀγγλίας τρεῖς ἀποικίαι καταγωγῆς Ὀλλανδικῆς κατεκτήθησαν ἐπὶ Καρόλου Β'. Μία τέλος νέα ἀποικία ἰδρύθη ἀκόμη ἐπὶ Γεωργίου Β'. Οὕτω οἱ Ἕλληνες περὶ τὸ 1740 εὐρέθησαν ἔχοντες μεταξὺ των Ἀλλεγανίων ὀρέων (Alleghangs) καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ 13 ἀποικίας μὲν πλέον τοῦ 1 ἑκατομμυρίου κατοίκους δραστηρίους καὶ ἐνεργητικούς. Αἱ ἀποικίαι ὅμως ἦσαν χωρισμέναι μεταξὺ των. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἀπετελεῖ ἰδιαίτερον κράτος μὲν κυβερνήτην διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ μὲν βουλὴν συγκειμένην ἐκ βουλευτῶν ἀποίκων. Σπουδαῖαι δὲ ἐμπορικαὶ πόλεις εἰς αὐτὰς ἀπέβησαν ἡ Βοσιώνη, ἡ Νέα Ὑόρκη, ἡ Φιλαδέλφεια. Ἐκτὸς τούτου ὅμως οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀποκτήσει τὴν Νέαν Γῆν καὶ τὴν Ἀκαδίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ τέλος τοῦ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πολέμου.

Σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν των εἰς Ἀκαδίαν ἐπὶ Ερρίκου Δ' οἱ Γάλλοι εἰσέδυσαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Καναδᾶν. Τὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατέλαβον, ὠνόμασαν Νέαν Γαλλίαν. Αἱ χώραι αὗται ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ δασῶν μὲν ἀπίκτους λειμῶνας, τοὺς ὁποίους διέτρεχον ἀγέλαι βονάσων, καὶ μὲν

θύακας ἀφθόνων ὑδάτων. Κατ' ἀρχὰς ἐκεῖ ὑπῆρχον μόνον ἀλιεῖς, κυνηγοί, ἔμποροι δερμάτων καὶ παραγγελιοδόχοι. Ὁ ἀληθὴς ἀποικισμὸς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ Κολβέρτου. Τότε ὁ Καναδᾶς κατέστη ὄχι πλέον ἀποικία, ἀλλὰ γαλλικὴ ἐπαρχία, καὶ διωκεῖτο ὅπως ἐκεῖναι. Τέσσαρες περίπου χιλιάδες ἀγρόται φιλόπονοι τῆς Νορμανδίας καὶ τῆς Βρεττανίας δαπάναις τοῦ κράτους μετηνάστευσαν εἰς τὴν Νέαν Γαλλίαν. Συγχρόνως οἱ Γάλλοι ἐπέφθησαν

Εἰκ. 24. Γαλλικαὶ καὶ ἀγγλικά ἀποικία τῆς βορείου Ἀμερικῆς.

πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς ἀντιθέτως ἢ οἱ Ἰσπανοί. Ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ἐκχριστιανίσουν καὶ νὰ τοὺς κάμουν φίλους. Αὕτη ἡ πολιτικὴ προσεῖλκυσε αὐτούς. Ἐξ ἄλλου τολμηροὶ ἐρευνηταὶ ἐπρόχωρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, κατὰ μικρὸν δ' ἐφθασαν μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ. Ὅλην τὴν χώραν ταύτην ὠνόμασαν Λουϊζιανὴν πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου. Τὸ 1717 δὲ ἔθεσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μισισσιπὶ τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς Νέας Ὁρλεάνης. Τὸ 1740 ὁ γαλλικὸς πληθυσμὸς τοῦ Καναδᾶ

καὶ τῆς Λουϊζιανῆς δὲν ἀνήρχετο εἰς 24 χιλ. κατοίκους. Ἐν τούτοις αἱ ἀποικίαι αὐταὶ ἔθετον εἰς κίνδυνον τὴν περαιοτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ἀγγλικῶν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν.

Ὡστε καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, ὅπως καὶ ἐν ταῖς Ἰνδίαις, ἡ σύγκρουσις μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἦτο ἀναπόφευκτος.

Ἡ σύγκρουσις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Ἡ σύγκρουσις καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐπῆλθε, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἐν Εὐρώπῃ Γαλλία καὶ Ἀγγλία συνεκρούσθησαν κατὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμον (1756—1763). Καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν ὁ πόλεμος ἐπερατώθη διὰ τῆς ἡττης τῶν Γάλλων. Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1763) ἡ Γαλλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊζιανὴν πλὴν τῆς Νέας Ὁρλεάνης, καὶ παρητήθη πάσης πολιτικῆς διεκδικήσεως ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς. Αἱ πέντε ἐκεῖ γαλλικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον κυριευθῇ ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἑταιρίαν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μείνουν ἀνοχύρωτοι καὶ ἄνευ φρουρᾶς. ✓

✓ 9. Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς.

Δώδεκα ἔτη μετὰ τὸ πέρας τοῦ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἀποικιακοῦ πολέμου, αἱ 13 ἐν Ἀμερικῇ ἀγγλικοὶ ἀποικίαι ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τῆς μητροπόλεως. Ἡ ἐξέγερσις ὑπῆρξε κατὰ μέγα μέρος ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου ἐκείνου. Ὁ πόλεμος εἶχε κοστίσαι μεγάλη ποσὰ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τὸ χρέος τῆς ἀνήρχετο εἰς 2 1/2 δισεκατομμύρια. Οἱ φόροι ἦσαν τόσον βαρεῖς ὥστε ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ τοὺς αὐξήσουν ἀκόμη. Ὁ Γεώργιος Γ' καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐνόμισαν ὅτι διὰ νὰ πληρωθοῦν τόσαι θυσίαι, ἔπρεπε νὰ οἱ Ἀγγλοὶ νὰ λάβουν ἐκ τῶν ἀποικιῶν τῶν τὰς εὐρύτερας ἐμπορικῆς ὠφελείας. Ἐκρίναν ὡσαύτως ὀρθὸν ὅτι αἱ ἀποικίαι ὀφείλον νὰ ὑποστοῦν τὸ ἀναλογοῦν εἰς αὐτὰς μέρος ἐκ τῶν κοινῶν βαρῶν. Παρήγγειλαν λοιπὸν νὰ ἐφαρμόζωνται αὐστηρῶς οἱ νόμοι, οἱ ὁποῖοι ἐξησφάλιζον εἰς τὰ ἀγγλικά πλοῖα τὸ μονοπώλιον τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου εἰς τὰς ἀποικίας, μετ' ἀπόφασιν δὲ τοῦ κοινοβουλίου ἐπέβαλον καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν.

Αἱ ἀποφάσεις αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ ἐμπορικὸν μονοπώλιον δὲν συνεκίνησαν τοὺς Ἀμερικανούς, διότι ἦσαν βέβαιοι ὅτι ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῶν ἀκτῶν θὰ ἠδύναντο ἐλευθέρως παρὰ

ταύτας νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ λαθρεμπόριον. Τοῦναντίον ὁμῶς ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τοῦ φόρου τοῦ χαρτοσήμου. Ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἀποικιῶν συνήλθον εἰς Φιλαδέλφειαν καὶ διεμαρτυρήθησαν ἀπὸ κοινοῦ ἐξ ὀνόματος τῶν ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν. «Ἐγκαταλείποντες τὴν Ἀγγλίαν, ἔλεγον, οἱ ἄποικοι δὲν ἔπαιον νὰ εἶναι Ἀγγλοὶ. Εἶχον διατηρήσει ὅλα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ Ἀγγλοῦ πολίτου, σπουδαιότερον τῶν ὁποίων ἦτο νὰ μὴ πληρώνη κανένα φόρον, ἐὰν δὲν ἤθελε συναινέσει ἢ ὁ ἴδιος ἢ δι' ἀντιπροσώπου εἰς τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων. Ἐπομένως οἱ ἄποικοι μὴ ἔχοντες ἀντιπροσώπους εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν ὄφειλον νὰ πληρώνουν φόρους».

Αὕτη ἡ θεωρία ἐπεδοκιμάσθη καὶ ὑπεστηρίχθη καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τὸ κοινοβούλιον ὑπὸ τῶν Οὐίττων, καὶ ὁ φόρος τοῦ χαρτοσήμου κατηργήθη. Ἀλλὰ τὸν ἀντικατέστησαν διὰ τελωνιακῶν δασμῶν ἐπὶ ὠρισμένων ἐμπορευμάτων κομιζομένων ἐξ Ἀγγλίας, τοῦ σιδήρου, τοῦ χάρτου, τῆς ὑέλου, τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ τεύτου. Οἱ Ἀμερικανοὶ τότε ἔπαισαν νὰ ἀγοράζουσιν ἐμπορεύματα ἐπιβεβαρυμένα μὲ τὸν τελωνιακὸν φόρον, καὶ τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον ἐξέπεσεν εἰς τὸ τρίτον. Μετὰ ἀγῶνα τριῶν ἔτων ἡ κυβέρνησις κατήργησε καὶ τοὺς τελωνιακοὺς φόρους πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ τεύτου (1770). Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἀφήσουν πλέον νὰ ἐκφορτωθῇ τεύτον. Τὸ 1773 τρία πλοῖα μὲ φορτίον τεύτου εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης. Ἀμερικανοὶ μετημφιεσμένοι εἰς ἰθανενεῖς εἰσέδυσαν εἰς αὐτὰ καὶ ἔρριψαν τὸ φορτίον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πρὸς ἐκδίκησιν ἐκήρυξεν ἐν ἀποκλεισμῷ τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης, μέχρις οὗ ἤθελε πληρώσει τὴν ἀξίαν τῶν καταστραφέντων ἐμπορευμάτων. Ἡ Βοστώνη ἐζήτησε τότε τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἄλλων ἀποικιῶν. Ἀντιπρόσωποι συνήλθον εἰς Φιλαδέλφειαν εἰς συνέδριον, τὸ ὁποῖον μετὰ νέαν καὶ πανηγυρικὴν ἐκθεσιν τῶν συνταγματικῶν τῶν θεωριῶν εἰς μίαν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων των, ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Ἀπεσταλμένοι δὲ εἰς ἑκάστην ἀποικίαν ἀνέλαβον νὰ ἐπαγρυπνεῦν ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν κατοίκων, ἐσχηματίσθησαν στρατιωτικὰ σώματα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπεσταλμένων τῆς ἐπιτηρώσεως, καὶ ἰδρῦθησαν μικραὶ ἀποθῆκαι ὅπλων εἰς διάφορα σημεῖα. Τὴν 9ην Ἀπριλίου 1775 ἀπόσπασμα ἀγγλικοῦ στρατοῦ σταλὲν, ἵνα διαρπάσῃ μίαν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν αὐτῶν παρὰ τὴν Βοστώνην, συνεκρούσθη μὲ τοὺς Ἀμερικανοὺς στρατιώτας. Ἐπείσαν ἐκατέρωθεν νεκροὶ τινες.

Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ὅστις διήρκεσεν ὀκτὼ ἔτη (1775 — 1783).

Οἱ Ἀμερικανοὶ ἤρχισαν νὰ στρατολογοῦν. Συγχρόνως ὁμοῦ διεκίρουν ὅτι σκοπὸς τῆς ἐξεγέρσεώς των δὲν ἦτο νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ νὰ ἀποτελέσουν κράτος ἀνεξάρτητον. Τὴν διακήρυσιν τῆς ἀνεξαρτησίας των ἔκαμε τὸ συνέδριον μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐν ἔτος βραδύτερον, τὴν 4 Ἰουλίου 1776. Ταύτης δὲ προηγεῖτο προοίμιον, εἶδος φιλοσοφικῆς ἐκθέσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν πρέπει νὰ ἐδράζεται τὸ πολίτευμα τῶν κρατῶν. Διεκήρυντεν ἰδίως ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐκ φύσεως ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται κυβέρνησις ἄνευ συναινέσεως τῶν κυβερνωμένων.

Ὁ πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς καὶ λίαν δύσκολος. Οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἶχον κεντρικὴν κυβέρνησιν. Τὸ συνέδριον ἦτο ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τῶν κρατῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ δίδῃ διαταγὰς εἰς τοὺς αὐτονόμους κυβερνήτας τῶν 13 κρατῶν. Ἐπειτα ὅλοι οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν προκήρυσιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Εἰς τὰ κεντρικὰ κράτη ἰδίως οἱ ἔμποροι καὶ οἱ μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἦσαν νομιμόφρονες, δηλ. πιστοὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἶχον ὅπλα, ἐνδύματα, χρήματα. Ἐπρεπε νὰ κόψουν χαρτονόμισμα, ἀλλὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ μόνον ἐν Ἀμερικῇ. Τέλος εἶχον μεγάλας δυσκολίας εἰς τὸ νὰ σχηματίσουν στρατόν. Ἀλλὰ πάσας τὰς δυσκολίας ὑπερῆδησαν, διότι ἔσχον ἓνα Οὐάσιγκτων (Washington), ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας των, καὶ τέλος διὰ τῆς βοηθείας τῆς Γαλλίας.

Ὁ **Γεώργιος Οὐάσιγκτων** ἦτο πλούσιος ἰδιοκτῆτης φυτειῶν ἐν Βιργινίᾳ. Ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του, 49 ἐτῶν, καὶ εἶχε διακριθῇ εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Καναδᾶ ὡς ἀξιωματικός. Ἐνεκα τούτου τὸ συνέδριον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Ἐδείχθη δὲ ὄντως στρατηγὸς δραστήριος, συνετὸς καὶ ἀφιλοκερδής, συγχρόνως δὲ καὶ πολιτικὸς ἐπιτήδειος.

Μέγα πλεονέκτημα διὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἦτο ὡσαύτως ἡ ἔκτασις τῆς χώρας των (πλέον τῶν 800 χιλιομέτρων) με' ὁδοὺς σπανίας, με' πολλοὺς ποταμοὺς ἄνευ γεφυρῶν, με' διάση, με' ἄπειρα διαστήματα χέρσα. Αὐταὶ αἱ φυσικαὶ δυσκολίαι ἔδωσαν εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς μετὰ δύο ἐτῶν συμπλοκάς, συνήθως ἀτυχεῖς, τὴν πρώτην των μεγάλην ἐπιτυχίαν. Τὸ 1777 παρὰ τὴν **Σαρατόγαν**

περικυκλώσαντες ἓνα ἀγγλικὸν στρατὸν τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῇ. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐξησφάλισε τὴν ἐπανάστασιν, διότι μετ' αὐτὴν ἡ Γαλλία ἀπεφάσισε νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ τῶν ἀποικιῶν τῆς εἶχε προσελκύσει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν προσοχὴν τῆς Γαλλίας. Ἀπὸ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων οἱ Γάλλοι εἶχον ἐργασθῇ πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου τῶν μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι ἡ ἀγγλοαμερικανικὴ σύγκρουσις θὰ παρῆεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀνταποδόσεως. Ἀλλὰ τινες τῶν ὑπουργῶν ἐδίσταζον. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἠρκοῦντο εἰς τὸ νὰ προμηθεύουν κρυφίως εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς χρήματα καὶ ὅπλα. Νεαροὶ ἀξιωματικοί, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ μαρκήσιος Lafayette, μετέβησαν ὡς ἐθέλονταί, ὅπως τεθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Οὐάσιγκτων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Σαρατόγας ἡ μερὶς τῶν φιλοπολέμων ὑπερσχυρεν. Οἱ Γάλλοι ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετ' ἀπεσταλμένου τῶν ἐπαναστατῶν, τοῦ **Φραγκλίνου**, καὶ ὑπέγραψαν μετ' αὐτοῦ ἐμπορικὴν συνθήκην καὶ συνθήκην συμμαχίας (1778).

Ὁ ἀγγλοαμερικανικὸς πόλεμος ἐγίνε τὴν ὥρην καὶ ἀγγλογαλλικὸς, καὶ ἐξετάθη συγχρόνως εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, εἰς τὰς Ἀντίλλας, εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας, εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Ὁ Οὐάσιγκτων, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐνίκησε τοὺς Ἀγγλοὺς ἐν Ἀμερικῇ. Κατὰ θάλασσαν ὁ γαλλικὸς στόλος κατώρθωσε νὰ ἀντιπαρατάσσεται εἰς τὸν ἀγγλικόν. Οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ 1782, ἐξηντλημένοι οἰκονομικῶς, ἔκαμαν προτάσεις εἰρήνης. Αἱ διαπραγματεύσεις κατέληξαν εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν (1783). Δι' αὐτῆς οἱ Ἀγγλοὶ ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἀφῆκαν εἰς αὐτὰς τὴν ὅπισθεν χώραν μέχρι τοῦ Μισσισιππῆ.

Ὁργάνωσις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ νέον κράτος ὁργανώθη ὁμοσπονδιακῶς κατόπιν πολλῶν συζητήσεων (1783—1787). Κατὰ τὸν ὁργανισμόν αὐτόν, ἐλάσθη ἐκ τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν εἶναι κυρίαρχος καὶ ἀνεξάρτητος. Ἐχει τὸν κυβερνήτην τῆς, ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀσκεῖ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὸ νομοθετικόν της σῶμα, τὸ ὁποῖον, ἀποτελούμενον ἐκ δύο βουλῶν, ψηφίζει τοὺς νόμους. Ἐχει, τέλος, τὰ δικαστήριά της. Αἱ πολιτεῖαι συνδέονται μετὰ τὴν διὰ γενικοῦ συντάγματός. Τοῦτο διακρίνει τρεῖς ἐξουσίας, τὴν ἐκτελεστικὴν, τὴν νομοθετικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Περιορίζονται ὅμως αἱ ἐξουσίαι αὗται εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις, εἰς τὴν διπλωματίαν, τὸν στρα-

τόν, τὸν στόλον, εἰς τὰ ἐμπορικὰ ζητήματα καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν τελωνιακῶν δασμῶν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς ἓνα **προέδρον**, ἐκλεγόμενον κατὰ τετραετίαν ἐφ' ἅπαξ ὑπὸ συλλόγου ἐκλεκτόρων, διοριζομένων ὑπὸ τῶν κρατῶν. Ὁ πρόεδρος εἶναι μόνος ὑπεύθυνος καὶ αὐτὸς διορίζει οἷους δήποτε θέλει ὑπουργούς. Εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ ὑπογράφει συνθήκας μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐπικυρώσεως ὑπὸ τῆς γερουσίας. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἔσασκεῖ τὸ **συνέδριον** (Congrès), συγκαίμενον ἐκ δύο συνελεύσεων, τῆς **γερουσίας** καὶ τῆς **βουλῆς** τῶν ἀντιπροσώπων. Οἱ ψηφίζόμενοι ὅμως νόμοι πρέπει νὰ ἐπικυρωθοῦν καὶ ὑπὸ τοῦ προέδρου. Οἱ γερουσιασταὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων τῶν διαφόρων κρατῶν, οἱ βουλευταὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία εἶναι ἐμπειπιστευμένη εἰς ἀνώτατον δικαστήριον ἐξ 9 μελῶν, διοριζομένων ἰσοβίως ὑπὸ τοῦ προέδρου. Τοῦτο δικάζει τὰς ἐριδας μεταξὺ τῶν κρατῶν ἢ μεταξὺ προέδρου καὶ γερουσίας.

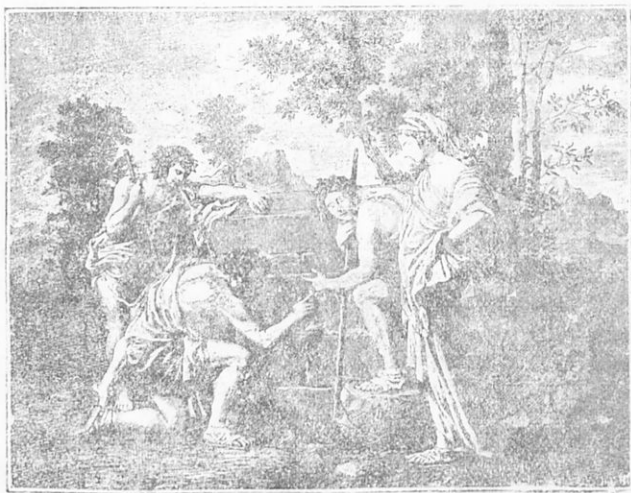
Ὁ ἀπελευθερωτικὸς τῆς βορείου Ἀμερικῆς πόλεμος δὲν ἔσχε μόνον ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν ἑνὸς κράτους, τὴν ἑξασθένεισιν τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς τιμῆς τῆς Γαλλίας. Οὗτος ἔσχε ἐν αὐτῇ τῇ Γαλίᾳ ἀποτελέσματα πολιτικὰ σοβαρά. Οὗτος ἐχρησίμευσεν ὡς παράδειγμα καὶ ἐπέσπευσεν τὴν ἐκρηξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

110. Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν. Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ὁ τρόπος τῆς θεραπείας τῶν ἐπιστημῶν μετεβλήθη. Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀνεξήτουν τὴν ἐπιστήμην εἰς τὰ ἀρχαῖα βιβλία. Σοφὸς ἐθεωρεῖτο ὁ γνωρίζων, τί εἶχον γράφει οἱ ἀρχαῖοι, ὁ Γαληνὸς εἰς τὴν ἰατρικὴν, ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν ἀστρονομίαν. Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως κατὰ μικρὸν κατενόησαν, ὅτι τὸ μόνον μέσον τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ παρατήρησις τῶν φαινομένων. Οἱ σοφοὶ ἡσχολοῦντο ὀλιγώτερον εἰς τὸ νὰ κατανοοῦν ὅ,τι εἶχε λεχθῇ πρὸ αὐτῶν, παρὰ εἰς τὸ νὰ μελετοῦν ὅ,τι ἡδύναντο νὰ ἴδουν οἱ ἴδιοι. Κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ κάμνουν πειράματα καὶ συλλογὰς. Ἐφεῦρον τότε οἱ σοφοὶ διάφορα ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων διηκκόλυνον τὰς παρατηρήσεις των, τὸ **μικροσκόπιον**, τὸ **τηλεσκόπιον**, τὸ **βαρόμετρον**, τὸ **θερμόμετρον**, τὴν

πνευματικὴν ἀντίλιαν, τὴν ἡλεκτρικὴν μηχανήν. Διὰ τὰ ἀνακοινώνουν δὲ τὰς παρατηρήσεις των καὶ τὰς θεωρίας των οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, δὲν ἤρχουν πλέον τὰ βιβλία. Ἰδρυσαν ἐταιρεῖας ἐπιστημονικὰς, αἱ ὁποῖαι ἔκαμιναν τακτικὰς συνεδριάσεις καὶ ἐξετάζονον πρακτικὰ τῶν διαλέξεων. Αἱ περιφημότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἡ βασιλικὴ ἐταιρεία τοῦ Λονδίνου (1665), ἡ Ἀκαδημία τῶν Παρισίων, ἰδρυθεῖσα ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καὶ ἡ Ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Φρειδερίκου Β'.

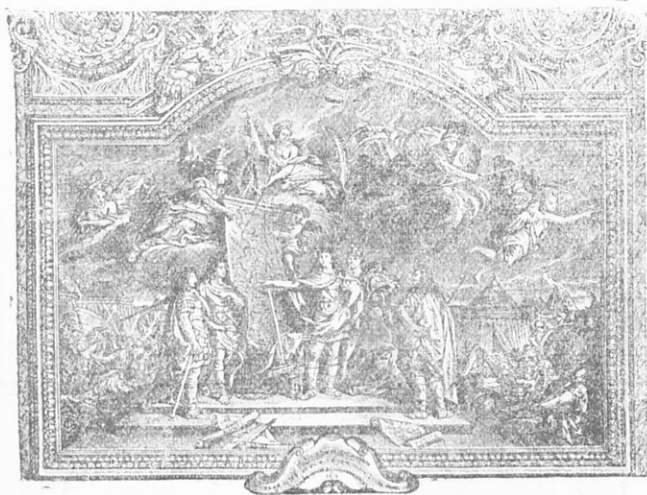
Τὰς μεγαλυτέρας προόδους ἔκαμεν ἡ ἀστρονομία. Μέχρι τέλους τοῦ μεσαίωνος οἱ ἀστρονόμοι παρέμενον εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου. Κατὰ τοῦτο ἡ γῆ εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ κέντρον τοῦ

Εἰκ. 25. Poussin : Οἱ ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας.

κόσμου, περὶ αὐτὴν δὲ στρέφονται οἱ ἀστέρες, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ μεγάλοι ἀστρονόμοι ἤρχισαν νὰ ἀνατρέπουν τὸ σύστημα τοῦτο. Πολωνός τις ἱερεὺς, ὁ **Κοπέρνικος** (Copernic), ἀνεκάλυψεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι πλανήτης, στρεφόμενος περὶ τὸν ἥλιον. Γερμανός τις διδάκτωρ πανεπιστημίου, ὁ **Κέπλερος** (Kepler), ἔκανόνισε τοὺς νόμους τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον. Ἄλλος διδάκτωρ, ὁ Ἰταλὸς **Γαλιλαῖος** (Galileo), προσέθεσεν ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ ἑαυτὴν εἰς 24 ὥρας. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ ἀστρονομία ἐτελειοποιήθη κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ **Νεύτωνος** (Newton) ἐξευ-

θέσεως τοῦ γενικοῦ νόμου τῆς βαρύτητος. Αἱ θεωρίαι αὗται κατ' ἀρχάς ἐπεριφρονήθησαν. Ἦναντιοῦντο εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου τὸ καθιερωμένον ὑπὸ τῆς παραδόσεως. Συνεκρούοντο πρὸς τὴν κοινὴν αἰσθησιν, ἡ ὁποία σπανίως εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ἐπιστήμην. Οἱ καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων δὲν τὰς ἀπεδέχθησαν. Ἡ ἱερὰ ἐξέτασις ἀπηγόρευσε νὰ διδάσκηται ἡ θεωρία τοῦ Κοπερνίκου καὶ διέταξε νὰ ἐξαφανισθοῦν τὰ ἔργα του. Ὁ Γαλιλαῖος ἤχθη εἰς τὴν Ρώμην καὶ καταδικάσθη (1632) νὰ ἀποκηρύξῃ τὰς θεωρίας του καὶ πρὸς ἐξίλασμον νὰ ἀπαγγέλλῃ ἅπας τῆς ἐβδομάδος ἐπὶ τρία ἔτη τοὺς 7 ψαλμοὺς τῆς μετανοίας. Ἐκρατήθη δὲ ὑπὸ ἐπιτήρησιν μέχρι τοῦ θανάτου του.

Εἰκ. 26. Lebrun : ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐν Ὀλλανδίᾳ.
(τοιχογραφία τῶν Βερσαλλιῶν).

Ἡ ἀριθμητικὴ καὶ ἡ γεωμετρία καὶ ἡ στοιχειώδης ἄλγεβρα τὸν 17ον αἰῶνα προήχθησαν πολὺ ὑπὸ τοῦ **Δειβνιτίου** (Leibnitz) καὶ ἄλλων.

Ἡ **φυσικὴ** τοῦ μεσαίωνος περιορίζετο εἰς τοὺς νόμους τοῦ Ἀρχιμήδους. Ὁ Γαλιλαῖος τώρα ἐφεῦρε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Ὁ Τορρικέλης (Torriceli) τὸ βαρόμετρον καὶ τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος. Ὁ Νεύτων τοὺς νόμους τῆς βαρύτητος.

Ἡ **φιλοσοφία**. Οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀναγεννήσεως ἐθαύμαζον ἀκόμη παρὰ πολὺ τοὺς ἀρχαίους, ὥστε δὲν ἐτόλμων νὰ σκέπτωνται αὐτοτελῶς. Ἡ νέα φιλοσοφία χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 17ου

αἰῶνος, ἐδημιουργήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ *Βάκωνος* (Bacon), τοῦ Γάλλου *Descartes*, τοῦ Γερμανοῦ *Λειβνιτίου* (Leibnitz) καὶ τοῦ Ἰουδαίου Ὀλλανδοῦ *Σπινόζα* (Spinoza). Οἱ φιλόσοφοι τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν ἐδέχοντο, ὥς οἱ σχολαστικοί, ἀσυζητητὴν πλέον πᾶν ὅ,τι ἐλέγχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Ζητοῦν διὰ τῆς σκέψεως καὶ τῆς παρατηρήσεως νὰ καταρτίσουν σύστημα, τὸ ὁποῖον νὰ καθιστᾷ τὸν κόσμον νοητὸν καὶ νὰ ἐκθέτῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ

σκέψεως καὶ ὕλης. Ἀλλὰ δὲν πολεμοῦν τὴν θρησκείαν. Ὅλοι δέχονται τὴν ὑπαρξιν ψυχῆς διακεκριμένης τοῦ σώματος.

Ἡ λογοτεχνία. Ἡ λογοτεχνικὴ κίνησις τῆς ἀναγεννήσεως περατοῦται ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος. Δὲν ἀναφαίνονται πλέον μεγάλοι συγγραφεῖς οὔτε ἐν Ἰσπανίᾳ, οὔτε ἐν Ἰταλίᾳ, οὔτε ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ Γαλλία ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἀπομένει ἡ μόνη χώρα τῆς λογοτεχνίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου

ΙΔ', ἀναφαίνονται πολ-

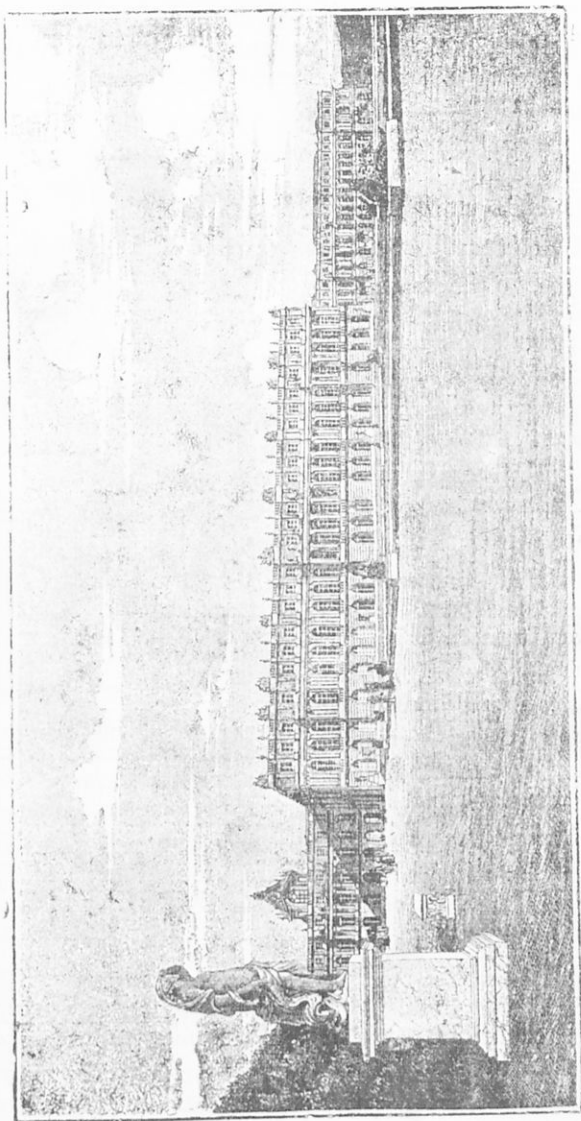

Εἰκ. 27. Mignard : ὁ Μολιέρος.

λοὶ μεγάλοι συγγραφεῖς εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας, τὴν τραγωδίαν, τὴν κωμωδίαν, τὴν βουκολικὴν ποίησιν, τοῖς μύθοις, τὴν ᾠητικὴν. Οἱ μεγαλύτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ *Corneille*, ὁ πατὴρ τῆς γαλλικῆς τραγωδίας, καὶ ὁ *Racine*, ὁ τελειωτὴς αὐτῆς, ὁ *Descartes*, ὁ πατὴρ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ὁ μέγας φυσικομαθηματικὸς *Pascal*, ὁ *Molière*, περίφημος διὰ τὰς κωμωδίας του, ὁ *Boileau* διὰ τὸ περὶ ποιητικῆς τέχνης ἔργον του, ὁ *La Fontaine* διὰ τοὺς μύθους του, ὁ *Bossuet* διὰ τὴν ᾠητικὴν του τέχνην καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του, ὁ *Fénélon* διὰ τὸ ἔργον του «ὁ Τηλέμαχος», ὁ *La Bruyère* διὰ τὸ ἠθικὸν σύγγραμμά του περὶ χαρακτήρων καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Διὰ τῶν ἔργων τούτων ἡ γαλλικὴ φιλολογία κατέστη παγκό-
σμιος, ἡ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα, ἡ γλῶσσα τῆς καλῆς κοινωνίας ὅλον

Εἰκ. 28. Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιών.

τοῦ κόσμου, καὶ ἡ γλῶσσα τῆς διπλωματίας καὶ τῶν συνθηκῶν.
Ἡ ζωγραφικὴ. Ἡ μεγάλῃ ζωγραφικὴ τῆς ἀναγεννήσεως

ἐξακολουθεῖ ἀκόμη κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Κατ' αὐτὸν ἐξέχουν πρὸ πάντων οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰσπανοὶ, οἱ Φλαμανδοὶ καὶ οἱ ἰδίως εἰς τὸ τοπίον καὶ τὰς σκηνὰς τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἀσχολούμενοι Ὁλλανδοὶ ζωγράφοι. Σπουδαιότεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ Γάλλοι Lebrun, Poussin, Lorrain καὶ Mignard, οἱ Ἰσπανοὶ Velasquez, Ribeira, Murillo καὶ ὁ Ἕλλην τὴν καταγωγὴν Θεοτοκόπουλος, οἱ Φλαμανδοὶ Rubens καὶ Van Dyck, καὶ ὁ Rembrandt.

Ἡ γλυπτική. Οἱ γλύπται εἰς τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος κατὰ μικρὸν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς ἀρχαίας τέχνης. Προσπαθοῦν νὰ δίδουν εἰς τὰς μορφαὶς κίνησιν καὶ ἐκφρασιν. Τὰ ἔργα των κοσμοῦν ἐκκλησίας, ἀνάκτορα καὶ κήπους. Ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ γάλλος Puget ἐκ Μασσαλίας.

Ἡ ἀρχιτεκτονική. Οἱ ἀρχιτέκτονες ἀσχολοῦνται εἰς τὸ νὰ οἰκοδομοῦν ἐκκλησίας καὶ ἀνάκτορα. Αἱ ἐκκλησίαι εἶνε συνήθως, ὡς, ὁ „Ἅγιος Πέτρος τῆς Ῥώμης, σκεπασμέναι μὲ θόλον καὶ στολισμέναι ἐσωτερικῶς μὲ κίονας. Ἡ πρόσοψις στεφανοῦται μὲ ἀέτωμα. Ἀλλὰ τὸ ἀέτωμα ἀντὶ νὰ εἶναι ἡ κορυφὴ τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπως εἰς τοὺς ἐλληνικοὺς ναοὺς, εἶναι ἀπλοὺς τοῖχος πρὸς κόσμον. Τοῦτο ὀνομάζεται θυμὸς Ἰησουϊτικὸς. Τὰ ἀνάκτορα εἶναι μικρὰ οἰκοδομήματα μὲ προσόψεις εὐθείας καὶ ὁμαλῆς.

Ἡ μουσική. Τὰ ὄργανα τῆς μουσικῆς, τὰ ὅποια μεταχειρίζομεθα, εἶχον σχεδὸν ἐφευρεθῇ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἀναγεννήσεως. Οἱ ἡγεμόνες ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος εἶχον ὀρχήστρας μουσικῶν διὰ τοὺς ναῖσκους των. Οἱ συνθέται ἦσαν πολλοὶ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Κατ' ἀρχὰς μὲν συνέθετον μόνον τεμάχια ἀπομεμονωμένα χορῶν, λειτουργιῶν, ψαλμῶν. Κατὰ

Εἰς. 29. Puget. Μίλων
ὁ Κροτωνιάτης καταβροχθιζόμενος
ὑπὸ λέοντος.

τὸν 17ον ὁμῶς αἰῶνα ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ ὕπερα (κοσμικὸν μελόδραμα) καὶ τὸ δρατόριον (θηρησκευτικὸν μελόδραμα).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

✓ Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1. Τὰ αἷτια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἐνῷ πέραν τῆς Μάγχης ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐθριάμβευεν ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ, ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ νόμον, καὶ ἐπροστατεύετο διὰ νόμου ἡ περιουσία καὶ ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τῶν πολιτῶν, — ἐνῷ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐθριάμβευον αἱ ιδέαι τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ οἱ πολῖται ἀπέκτων τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν αὐτοὶ τοὺς κυβερνήτας των, — οἱ Γάλλοι διετέλουν ὑπὸ ἀνυπόφορον δεσποτισμόν. Ὁ ἡγεμὼν ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶχε τὸ ἀξίωμα του ἐκ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἦτο ἀντιπρόσωπος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀκολουθίαν τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπόλυτον φθάνον μέχρι τοῦ νὰ διαθέτῃ τὴν περιουσίαν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων του.

Ἐξ ἄλλου ἡ γαλλικὴ κοινωνία ἐξηκολούθει νὰ ἀποτελῇται ἐκ τριῶν τάξεων, δύο προνομιούχων, τοῦ κλήρου καὶ τῆς εὐγενείας, καὶ μιᾶς τρίτης ἄνευ προνομίων, τῆς οὕτω λεγομένης τρίτης τάξεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔλιπον ὅλα τὰ βάρη.

Τέλος ὥς πρὸς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐπεκράτει ἡ ἰδέα ὅτι ταῦτα ἔπρεπε νὰ κανονίζωνται ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὡς πλοῦτος ἐθεωρεῖτο ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος, ἐνομιζέτο ὅτι μία χώρα καθίσταται εὐτυχής, ὅταν ἐξάγῃ περισσότερα ἐμπορεύματα τῶν εἰσαγομένων, διότι εἰσάγει περισσότερον χρυσὸν τοῦ ἐξαγομένου. Τὸ κράτος λοιπὸν ὤφειλε νὰ λαμβάνῃ τὰ μέτρα του. Ὄφειλε νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν βιομηχανίαν, ἵνα παράγῃ αὕτη καὶ ὅσα χρειάζονται εἰς τὴν χώραν, καὶ ὅσα ἐπωλοῦντο εὐκόλως ἔξω αὐτῆς. Ὡς πρὸς τὸ ἐμπόριον ὤφειλε τὸ κράτος ἢ νὰ ἀπαγορεύῃ τελείως τὴν εἰσαγωγὴν ξένων ἐμπορευμάτων (σύστημα ἀπαγορευτικόν) ἢ νὰ ἐπιβάλλῃ μεγάλους τελωνιακοὺς δασμοὺς εἰς αὐτὰ (σύστημα προστατευτικόν).

Οὕτω ἐν τῇ πολιτικῇ τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα τοῦ θεῖου δικαίου, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὸ σύστημα τῆς ἀνισότητος τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων, ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς τὸ σύστημα τοῦ κανονισμοῦ καὶ περιορισμοῦ ἦσαν αἱ οὐσιώδεις γραμμαὶ τοῦ οργανισμοῦ τῆς Γαλλίας μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος.

Αἱ νέαι κοινωνικαὶ καὶ πολιτειακαὶ ἰδέαι. Ἐν ᾧ οὔτε ὁ πολιτειακὸς οὔτε ὁ κοινωνικὸς οργανισμὸς τῶν Γάλλων μετεβλήθη κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, τοῦναντίον μετερρυθμίσθη βαθέως ὁ τρόπος τῆς σκέψεως. Νέαι ἰδέαι, αἱ ἰδέαι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, διεδόθησαν εἰς τὸ κοινόν. Ἡ γυνικὴ ἐν Γαλλίᾳ ἀθλιότης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῶν τελευταίων Στούαρτ εἶχον ἐξευπνήσει τὸ κριτικὸν πνεῦμα. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ Vauban προσέβαλε τὰ προνόμια καὶ τὴν ἀνισότητα εἰς τὸ ζήτημα τῶν φόρων, ὁ δὲ Fénelon ἐκίρριξε τὸν ἀπολυταρχισμὸν ὡς ἐναντίον πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδελφότητος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ φιλόσοφος Λῶκ (Locke) ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης ἦσαν τὰ ἀρχικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ προσέκίρριξε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Ὁ Vauban, ὁ Fénelon καὶ ὁ Locke ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι δύο ὁμάδων διανοουμένων καὶ συγγραφέων ἐμφανισθέντων ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἐκ τούτων οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὁργάνωσιν ὀνομάσθησαν **φιλόσοφοι**, οἱ σπουδάζοντες τὰς ἀρχὰς τοῦ πλούτου, τοὺς ὅρους τῆς ἐργασίας, βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου, καὶ τὰ συστήματα τῶν φόρων **οἰκονομολόγοι**.

Οἱ φιλόσοφοι. Ἐκ τῶν φιλοσόφων περιφημότεροι εἶναι τρεῖς, ὁ Montesquieu, ὁ Voltaire καὶ ὁ Rousseau.

Ὁ Montesquieu (1689—1755) ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν νέων εὐγενῶν. Κατὰ πρῶτον ἔγινε γνωστὸς διὰ τῶν «Περσικῶν ἐπιστολῶν» εἰς τὰς ὁποίας σατιροῦσε τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν καὶ τὰ ἥθη τῆς. Μετὰ ταξίδιον ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, διαμονὴν ἐν Ἀγγλίᾳ δύο ἐτῶν, καὶ 20 ἐτῶν διαρκῇ ἐργασίᾳ ἐδημοσίευσεν τὸ μέγα τοῦ ἔργου «Πνεῦμα τῶν νόμων». Ἐν αὐτῷ ἀναλύει συστηματικῶς ὅλας τὰς μορφὰς τῶν πολιτευμάτων, τοὺς ὅρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθησαν, καὶ τὰς ἀρχὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθησαν. Παριστάνει ὡς ἰδεώδη τὸν οργανισμὸν τῆς ἀγγλικῆς μοναρχίας, ὅστις ἐγγυᾶται εἰς ὅλους τοὺς πολίτας τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Φρονεῖ ὅτι εἰς ἕκαστον κράτος καλῶς ὀργανω-

μένον πρόπει αἱ τρεῖς ἐξουσίαι νὰ εἶναι διακεκριμέναι, ἡ νομοθετική, ἡ ἐκτελεστική καὶ ἡ δικαστική, καὶ ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι ἀναπόφευκτος ἐγγύησις τῆς ἐλευθερίας. Ἐπικρίνει τὴν γαλλικὴν ἀπολυταρχίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὅλαι αἱ ἐξουσίαι εἶναι συγκεχυμέναι καὶ θέτει εἰς κυκλοφορίαν τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ βασιλεία πρέπει νὰ περιορίζεται καὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους. Τὸ «Πνεῦμα τῶν νόμων» ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἐντὸς 18 μηνῶν ἔσχεν 22 ἐκδόσεις. Αἱ ἰδέαι αὐτοῦ ἐνέπνεον 40 ἔτη βραδύτερον τὰς πρώτας συνελεύσεις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἡ περίφημος θεωρία τοῦ τοῦ χωρισμοῦ τῶν τριῶν ἐξουσιῶν δεσπόζει εἰς τὴν σύνταξιν ὅλων τῶν συνταγματικῶν πολιτευμάτων ἀπὸ τοῦ 1789.

Ὁ Voltaire (1694—1778) ἦτο υἱὸς συμβολαιογράφου τῶν Παρισίων. Εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν ἐφυλακίσθη ἐπὶ 11 μῆνας διὰ τὴν σάτιραν κατὰ τοῦ βασιλεύοντος. Ὁκτὼ ἔτη βραδύτερον ἐφυλακίσθη δευτέραν φορὰν ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας, διότι κυπηθεὶς ὑπὸ τινος εὐγενοῦς ἐτόλμησε νὰ ἐπικαλεσθῇ δικαιοσύνην ἢ ἰκανοποίησιν διὰ τῶν ὀπλῶν. Ἀποφυλακισθεὶς ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε 4 ἔτη. Ὡς ὁ Montesquieu ἐθαύμαζε τὴν ἐλευθερίαν, τῆς ὁποίας ἀπέλانون οἱ Ἀγγλοὶ. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλίαν ἐδημοσίευσεν τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστολάς του, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκωμιάζει τὸ πολίτευμα τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἡγεμὼν εἶναι πανίσχυρος εἰς τὸ νὰ κάμῃ τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἔχει τὰς χεῖρας δεμῆνας εἰς τὸ νὰ κάμῃ τὸ κακόν. Ὑποστηρίζει συγχρόνως τὰς θεωρίας τοῦ Λόκ, προσβάλλει τὸν ἀπολυταρχισμόν, τὴν ἔλλειψιν ἀνεξισθητικαίας, τὸ κῦρος τοῦ κλήρου. Τὸ βιβλίον τοῦ Voltaire ἐθεωρήθη ἀνατρεπτικὸν καὶ κατεδικάσθη νὰ καῇ, αὐτὸς δ' ἐσώθη ἀπὸ τῆς φυλακίσεως διὰ τῆς φυγῆς. Μετὰ 20 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡσχολήθη ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὸ θέατρον καὶ τὴν ἱστορίαν, ὁ Voltaire, κάτοχος μεγάλης περιουσίας ἐγκατεστάθη εἰς τι κτῆμα τοῦ ἐπὶ τῶν συνόρων Γαλλίας καὶ Ἑλβετίας. Ἐντεῦθεν ἡσχησε τότε ἐν Εὐρώπῃ ἐν εἶδος πνευματικῆς κυριαρχίας. Ἐπὶ 23 ἔτη ἡγωνίσθη διαρκῶς ἐναντίον τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, τῶν καταχρήσεων καὶ ἀδικιῶν τῶν δικαστηρίων, τῶν βασάνων, τῶν θρησκευτικῶν διωγμῶν, καὶ ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ βίου του ἐδημοσίευσεν ὀλίγα μικρὰ ἔργα, ἀλλ' ἔγραψεν ἄπειρα φυλλάδια ἐμπνευσμένα ἐκ τῶν γεγονότων τῆς ἡμέρας. Σύστημα πολιτικὸν δὲν κατέστρωσε. Τὸ ἔργον τοῦ ἰδίως ὑπῆρξε κρημνιστικόν.

Ὁ Rousseau ὑπῆρξεν ὅλως διάφορος τῶν δύο ἄλλων. Ὑπῆρξε δημιουργὸς πολιτικοῦ συστήματος καὶ ἀνέπτυξε τὴν θεωρίαν νέου ὀργανισμοῦ τῆς κοινωνίας. Ἐν ᾧ ὁ Montesquieu καὶ ὁ Voltaire, ἀμφοτέρω μέλη τῶν προνομιούχων τάξεων, ἐπεθύμουν πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ περιορισμὸν τοῦ δεσποτισμοῦ, ὁ Rousseau, πληβεῖος αὐτός, υἱὸς ὡρολογιοποιτοῦ ἐκ Γενεύης ὑπεστήριξε τὴν ἐξ ὀλοκλήρου ἀνατροπὴν τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας. Ἐξέθιξε διαδοχικῶς τὰς ἰδέας του εἰς ἓνα διάλογον περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς τὸ κυριώτερον ἔργον του, τὸ κοινωνικὸν συμβόλαιον. Ἐδίδασκεν ὡς ὁ Λάω, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι, ὅτι πᾶς κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ὀργανισμὸς ὀφείλει νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου, ὅτι ὅμως τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν θέλησιν τῆς πλειοψηφίας, καὶ ὅτι ὁ λαὸς εἶναι ὁ μόνος κυρίαρχος. Αὗται αἱ ἰδέαι τοῦ Rousseau ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς δημοκρατίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

~~Οἱ~~ **Οἱ οἰκονομολόγοι.** Ὅπως καὶ οἱ φιλόσοφοι οὕτω καὶ οἱ οἰκονομολόγοι διὰ τῶν θεωριῶν των κατεδίκασαν τὸν ὑπάρχοντα ὀργανισμόν. Οἱ περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν ὁ Quesnay καὶ ὁ Gournay. Ὁ Quesnay, ἰατρὸς τοῦ Λονδοβίκου ΙΕ', διελθὼν τὴν νεότητά του ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἐφρόνει ὅτι ἡ γεωργία ἦτο ἡ μόνη πηγὴ τοῦ πλούτου. Ὁ Gournay, ἔμπορος, ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος πηγάζει ἐκ τῆς βιομηχανίας. Ἀμφοτέρω ὅμως συννεφώνουν εἰς τὸ ὅτι οἱ μεγάλοι τελωνιακοὶ δασμοὶ καὶ οἱ κανονισμοὶ τῶν σωματείων παρημποδίζουν τὴν δραστηριότητα τῶν γεωργῶν καὶ τῶν βιομηχάνων, καὶ κατέληγον ὑπὲρ τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθερίας.

Εξάπλωσις τῶν νέων ἰδεῶν. Αἱ νέαι ἰδέαι διεδόθησαν διὰ τῶν βιβλίων, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτυχία ἦτο τόσον μεγαλυτέρα ὅσον κατεδιώκοντο ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Διεδόθησαν ὡσαύτως διὰ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας. Ἡ *ἐγκυκλοπαιδεία* ἦτο εἶδος λεξικοῦ εἰς τὸ ὁποῖον εὑρισκέ τις πληροφορίαν περὶ ὅλων τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἰδίως τῶν ἐπιστημονικῶν. Τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς ἀνέλαβεν ὁ φιλόσοφος Diderot βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ μαθηματικοῦ Alembert. Οὗτοι συνεργάται, εἶχον σχεδὸν ὅλους τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς γνωστοὺς σοφοὺς, καὶ ἀνθρώπους εἰδικούς. Ὁ Voltaire καὶ ὁ Montesquieu ἔδιδον εἰς αὐτοὺς ἄρθρα.

Αἱ νέαι ιδέαι δὲν διεδόθησαν μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὰς ιδέας αὐτὰς ὀφείλεται ἡ ἀπόπειρα τῶν μεταρρυθμίσεων, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἰωσήφ ὁ Β' ἐν Αὐστροίᾳ. Κυρίως ὅμως ἀποτέλεσμα τῶν νέων ιδεῶν ὑπῆρξεν ἡ **Γαλλικὴ ἐπανάστασις**.

Ὁ γαλλικὸς λαὸς ἐμπεποτισμένος μὲ τὰς νέας ιδέας ἔβλεπεν ἤδη ὅτι εἰς τὰ ἐλαττώματα τῆς μοναρχίας ὀφείλεται καὶ ἡ ἀταξία τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν καὶ οἱ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐξευτελισμοί, καὶ συνησθάνετο τὴν ἀδικίαν τὴν γινομένην εἰς αὐτὸν διὰ τῆς διακοίσεως τῶν προνομιούχων τάξεων. Ἐξ ἄλλου ἔλαβε συνείδησιν τῆς ἰσχύος του. Τὸ παράδειγμα ἔδωκεν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐξεγέρσεως τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Οἱ Γάλλοι πολέμησαντες εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας ἐπέστρεψαν ἐμπνευσμένοι μὲ τὰς νέας ιδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ. Οἱ ἄστοι λοιπὸν ἤρχισαν νὰ συζητοῦν κοινῶς περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν καὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Δὲν ὑπελείπετο ἐπομένως, παρὰ νὰ δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς ἐκκρηξὶν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ τὴν ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ χάριν τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν οἰκονομικῶν σύγκλησις τῶν γενικῶν τάξεων.

Ἡ οἰκονομικὴ κρίσις, ἡ σύγκλησις τῶν γενικῶν τάξεων. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Κράτους ἡ κληροδοτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' εἰς τὸν διαδοχόν του Λουδοβίκου ΙΣ' (1774) ἦτο ἀπελπιστικὴ. Ἀπὸ ἡμίσεως αἰῶνος ἡ κυβέρνησις ἔδαπανα περισσότερα τῶν ἐσόδων. Τὸ ἔλλειμμα εἶχε καταστῆ ἕξις καὶ ὀλονέν ἠῦξανεν. Αἱ ἄμετροι δαπάναι, αἱ σπατάλαι τῆς αὐλῆς καὶ ὁ πόλεμος τῆς Ἀμερικῆς προσέθεσαν νέα χρέη εἰς τὰ ὑπέρογκα ἤδη παλαιά. Ταῦτα προεκάλεσαν οἰκονομικὴν κρίσιν, ἡ ὁποία κατέστησεν ἀναπόφευκτον τὴν ἐκκλήσιν εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν σύγκλησιν τῶν **γενικῶν τάξεων**. Αἱ γενικαὶ τάξεις ἦσαν σύνοδοι περιλαμβάνουσαι ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τῆς τρίτης τάξεως, τῶν ἄστων, τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἐργατῶν. Αἱ σύνοδοι αὗται, τῶν ὁποίων κύριον ἔργον ἦτο συγκαλοῦνται ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ ψηφίζουσιν φόρους, ἀπετέλουν εἶδος ἀντιπροσωπείας τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1614, δηλ. ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, αὗται ἔπαυσαν νὰ συγκαλοῦνται.

Ἡ σύγκλησις λοιπὸν τώρα τῶν γενικῶν τάξεων ἀπεφασίσθη. Ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρουσιάσθησαν δύο ζητήματα: α) αἱ γε-

νικαὶ τάξεις θὰ περιορίζοντο μόνον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων καὶ εἰς τὴν λήψιν μέτρων πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν, ὅπως ἤθελεν ὁ βασιλεὺς καὶ αἱ προνομιούχοι τάξεις, ἢ θὰ ἐπελαμβάνοντο καὶ τῆς ὅλης πολιτειακῆς καὶ κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπερ ἀπήτει ἡ κοινὴ γνώμη; β') θὰ ἐξελέγετο ἕως ἀριθμὸς ἀντιπροσώπων ἐξ ἐκάστης τῶν τριῶν τάξεων, καὶ κατόπιν αἱ τρεῖς τάξεις θὰ συνεδρίαζον ἐκάστη χωριστά, καὶ ἐπομένως θὰ ἐψηφίζον κατὰ τάξεις, ὅπως ἀπήτει ἡ παλαιὰ παράδοσις; Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ τρίτη τάξις, ἡ ὁποία ἀντεπροσώπευε τὰ $\frac{98}{100}$ τοῦ ἔθνους, θὰ εἶχε μίαν μόνην ψήφον ἀπέναντι τῶν ψήφων τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ὁπότε οὐδεμία μεταρρυθμίσις θὰ ἦτο δυνατή; Ἡ ἡ τρίτη τάξις θὰ εἶχε διπλὴν ἀντιπροσώπευσιν δηλ. θὰ εἶχε τόσους ἀντιπροσώπους, ὅσους αἱ δύο ἄλλαι συνηνωμέναι, αἱ δὲ συνδιασκέψεις θὰ ἐγίνοντο ἀπὸ κοινοῦ καὶ αἱ ψήφοι θὰ ἐλογαριάζοντο κατὰ κεφαλὴν καὶ ὄχι κατὰ τάξεις, ὁπότε μόνον θὰ ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ ἐπέλθῃ εὐρεία μεταρρυθμίσις; Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις δὲν ἐτόλμησαν νὰ λύσουν ἐκ τῶν προτέρων τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἀπεφάσισαν μόνον ὑπείκοντες εἰς τὴν κοινὴν γνώμην νὰ ἐκλεχθῇ διπλάσιος ἀριθμὸς ἀντιπροσώπων ἐκ τῆς τρίτης τάξεως. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς καταλύσεως τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ.

Αἱ ἐκλογαὶ ἐγιναν καὶ αἱ γενικαὶ τάξεις συνῆλθον (5 Μαΐου 1789), χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀποφασισθῇ, οὔτε ἐπὶ τίνων ἀντικειμένων θὰ ἐγίνετο ἡ διάσκεψις, οὔτε κατὰ ποῖον τρόπον.

2. Ἡ κατάλυσις τῆς ἀπολύτου μοναρχίας.

Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς τρίτης τάξεως ἀφ' ἑτέρου, ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὰς ἐκλογάς. Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ἐτακτοποίησαν τὰ πράγματα οὕτως, ὥστε αἱ τρεῖς τάξεις νὰ συνεδρίαζον χωριστά. Ἡ τρίτη τάξις ὅμως ἠρνήθη νὰ ἀρχίσῃ τὴν διάσκεψιν, πρὶν ἢ κανονισθῇ τὸ ζήτημα τῆς ψήφου. Ἐκ τούτου ἡ ἀδράνεια τῆς συνόδου παρετάθη ἐπὶ 6 ἑβδομάδας. Ἐπὶ τέλους ἡ τρίτη τάξις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν. Ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ περιφήμου ρήτορος Mirabeau τὴν 17ην Ἰουνίου διεκήρυξεν αὕτη, ὅτι ἡδύνατο νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἄλλων τάξεων, διότι αὕτη ἀντεπροσώπευε τὸ ἔθνος.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Συγχρόνως δ' ὠνόμασεν ἑαυτὴν *ἐθνικὴν συνέλευσιν* καὶ ἐκάλεσε τὰ μέλη τῶν δύο προνομιούχων τάξεων νὰ παραστοῦν εἰς τὰς συνεδριάσεις της μὲ ἴσον δικαίωμα ψήφου. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ πράξις.

Ἀλλὰ τὴν 20ην Ἰουνίου ἡ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἤθελε νὰ προετοιμάσῃ τὴν αἴθουσαν, ἐν ἣ συνεδρίαζεν ἡ τρίτη τάξις, διὰ βασιλικὴν συνεδρίαν, ἐκλείσεν αὐτήν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως τότε συνήλθον εἰς τινὰ τῶν ἀνακτόρων αἴθουσαν σφαιριστηρίου καὶ ὠρκίσθησαν νὰ μὴ χωρισθοῦν, πρὶν ἢ ἐγκαταστήσουν πολίτευμα νέον εἰς τὴν χώραν. Τοῦτο ἐσημαίνεν ὅτι ἡ συνέλευσις δὲν ἠδύνατο νὰ διαλυθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ὅτι ἡ τρίτη τάξις κατέστη δύναμις κυρίαρχος καὶ ἀνεξάρτητος. Μετὰ τῆς τρίτης τάξεως τώρα συνηνώθη καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κλήρου. Ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε νὰ ἀντισταθῇ καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν. Ἀλλὰ μὴ ἔχων πεποίθησιν εἰς τὴν βασιλικὴν φρουρὰν ὑπεχώρησε καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτήν. Ἀνεγνώρισε λοιπὸν τὴν ὑπαρξίν δευτέρας ἐξουσίας, τὴν τῆς συνελύσεως, ἀντιπροσωπευούσης τὸν λαόν. *Ἀπόλυτος μοναρχία πλέον δὲν ὑπῆρχεν.* Ἦδη ἔπρεπε νὰ διαρρυθμισθῇ τὸ πολίτευμα. Τοῦτο ἀνέλαβεν ἡ συνέλευσις κηρύξασα ἑαυτὴν *συντακτικὴν* (9 Ἰουλίου).

Ἐπέμβασις τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων. Κατόπιν τούτου ὅμως ἐγνώσθη ἐν Παρισίοις, ὅτι οἱ περὶ τὸν βασιλέα συνεχέντρωσαν στρατεύματα ἐν Βερσαλλίαις πρὸς διάλυσιν τῆς συνελύσεως. Τότε ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐξηγέρθη. Διέσρηξε τὰς ἀποθήκας ὀπλῶν καὶ τὰ ὀπλοπωλεῖα, ὥπλισθη καὶ ὠρμησε κατὰ τῆς *Βασιλλῆς* (φρούριον χρησιμεῦον ὡς φυλακή, τὸ ὁποῖον ἦτο σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ) καὶ ἐκυρίευσεν καὶ κατεκρήμνισεν αὐτήν. Συγχρόνως ὠργάνωσεν ἐθνοφρουράν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ La Fayette (14 Ἰουλίου).

Ἡ ἄλωσις τῆς Βασιλλῆς εἶχε σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Πρῶτον τὴν ἐπομένην ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς ἦλθεν εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ ἀνήγγειλε τὴν διάλυσιν τῶν συναχθέντων στρατευμάτων. Τὴν 17ην δὲ ἦλθεν εἰς Παρισίους, καὶ εἰς τὸ δημαρχεῖον διὰ τῆς παρουσίας του ἐπεκύρωσε τὰ γινόμενα, καὶ ἐδέχθη παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς τὸ νέον ἐθνόσημον (λευκόν, κυανὸν καὶ ἐρυθρόν). Οὕτω παρὰ τὰς δύο νομίμους ἐξουσίας, τὸν βασιλέα καὶ τὴν συνέλευσιν, ἐνεφανίσθη καὶ τρίτη, ἡ τοῦ

λαοῦ τῶν Παρισίων. Ὁ λαὸς ὀπλισθεὶς διὰ τὴν σῶσιν τὴν συνέλευσιν παρέμεινεν ὀπλισμένος καὶ μετὰ τὴν νίκην, καὶ μῆνας τινὰς βραδύτερον ἡδυνήθη τὴν δεσπόσιν καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνελεύσεως. Ἐπειτα τοὺς Παρισίους ἐμιμήθησαν αἱ ἐπαρχίαι. Οἱ χωρικοὶ ὀπλισθέντες ἔκαυσαν τοὺς πύργους τῶν φεουδαρχῶν, πανταχοῦ δ' ὠργανώθησαν ἐθνοφρουραί.

Μετὰ ταῦτα ἡ συνέλευσις προχωροῦσα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐψήφισε τὴν 4 Αὐγούστου τὴν **κατάργησιν τοῦ φεουδαλισμοῦ καὶ τῶν προνομίων** τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ πολιτικὴ ἐπανάστασις ἤδη συνεπληρώθη διὰ τῆς κοινωνικῆς, κηρυχθείσης τῆς ἰσότητος ὅλων τῶν Γάλλων. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς παρακινούμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἐδίσταζε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ψηφίσματα ταῦτα τῆς συνελεύσεως. Τοῦτο ἐκράτει ἐν διαρκεί ἐκνευρισμῷ καὶ τὴν συνέλευσιν καὶ τὸν λαόν. Ὅτε δὲ τέλος κατὰ 7)βριον ἐπῆλθεν ἔλλειψις τροφίμων, ἐγνώσθη δὲ καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς συγκεντρώνει εἰς Βερσαλλίας στρατεύματα πρὸς διάλυσιν τῆς συνέλευσεως, ὁμᾶς 7—8 χιλ. ἐνόπλων γυναικῶν ἀκολουθουμένη ὑπὸ πολλῶν χιλιάδων ὄχλου καὶ ὑπὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς ἐβάδισεν εἰς Βερσαλλίας ζητοῦσα ἄρτον, καὶ ἐπολιορκήσε τὰ ἀνάκτορα. Ὁ βασιλεὺς πρὸς καθυσύχασιν τοῦ πλήθους τὴν ἐπομένην ἡμέραν κάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Βερσαλλίας καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Παρισίους. Ἐνταῦθα μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ἡ συνέλευσις. Ἐκτοτε βασιλεὺς καὶ συνέλευσις, αἱ δύο νόμιμοι ἐξουσίαι, εὐρέθησαν αἰχμάλωτοι τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων. ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἕξῃς διενθύνει τὴν ἐπανάστασιν.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1791. Ἡ συνέλευσις μετὰ ταῦτα (Ὀκτώβριος 1789) ἐξέδωκε τὴν διακήρυξιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεκύρωσεν αὐτήν. Διὰ ταύτης καθιεροῦτο ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ, ἡ ἰσότης ὅλων τῶν πολιτῶν εἰς τὰ πολιτικά δικαιώματα, εἰς τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, καὶ τέλος ἡ ἐλευθερία ὡς πρὸς τὰ πολιτικά φρονήματα, τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, τὸν τύπον καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Μὲ ὀλίγας λέξεις καθιερώθη ἡ **ἐλευθερία**, ἡ **ισότης**, ἡ **ἀδελφότης** (Liberté, égalité, fraternité). Κατόπιν ἐψήφισε τὴν ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου ἐκποίησην τῶν κτημάτων τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στέμματος, καὶ καταργήσασα τὰ προνόμια τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν διήρесе τὸ κράτος εἰς 85 νομοὺς μὲ ὁμοίομορφον διοίκησιν.

Ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ βασιλέως καθίστατο ὁλονὲν δύσκολος. Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡναγκάζετο νὰ ἐπικυρώσῃ ἅκων πᾶν ὅ,τι ἐπρήφιζεν ἡ συνέλευσις. Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἐγκατελείφθη καὶ ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι διαρκῶς ἔφευγον μεταναστεύοντες ἔξω τῆς Γαλλίας, πολλοὶ δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἀποπειρα δὲ φυγῆς τοῦ βασιλέως (20 Ἰουλίου 1791) ἀποτυχοῦσα ἐχειροτέρευσεν ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν του. Ἡ εἰς τὸν βασιλέα πίστις ἐκλονίσθη καὶ ἤρχισε νὰ σχηματίζεται κόμμα δημοκρατικόν.

Ὀλίγους μῆνας βραδύτερον (3 Σεπτεμβρίου) ἡ συνέλευσις ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας της καταρτίσασα τὸ νέον πολίτευμα. Τοῦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Montesquieu καθιέρου τὸν χωρισμὸν τῶν ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ νομοθετικῆς συνελέουσας, τῆς ἐκτελεστικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ τῶν ὑπουργῶν, καὶ τῆς δικαστικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ δικαστῶν διοριζομένων δι' ὥρισμένον χρόνον ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1791 δὲ ὁ βασιλεὺς ὠρχίσθη ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως πίστιν εἰς τὸ σύνταγμα. Κατόπιν τούτου ἡ συντακτικὴ συνέλευσις ἐκήρυξε λήξασαν τὴν ἀποστολὴν της.

3. Ἡ κατάλυσις τῆς βασιλείας.

Ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις. Ἡ συνταγματικὴ μοναρχία διήρκεσεν ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους. Ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις ἤρχισε τὰς ἐργασίας της τὴν 1 8)βρίου. Αὕτη ἀπετελέσθη ἐκ νέων ἀνδρῶν. Ἡ συντακτικὴ εἶχεν ἀποφασίσαι οὐδὲν ἐκ τῶν μελῶν της νὰ λάβῃ μέρος εἰς αὐτὴν ἢ εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Οὕτω ἡ πείρα, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀποκτήσει τὰ μέλη αὐτῆς, ἀπέβαιναν ἄχρηστος διὰ τὴν Γαλλίαν. Οἱ νέοι βουλευταὶ ἦσαν ὅλοι ὑπὲρ τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ καὶ ὅλοι, ὅπως ὅλη ἡ Γαλλία, ἀπὸ τῆς ἀποπείρας τῆς φυγῆς τοῦ βασιλέως ἐδυσπίστουν πρὸς τὸν Λουδοβίκον 15'. Δὲν ἦσαν ὅμως καὶ ὅλοι σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν ἀπέναντί του στάσιν. Ἐκ τούτου ἐσηματίσθησαν πολλὰ κόμματα. Ἄλλοι ἠθέλουν τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸν τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀφεθεῖσαν εἰς τὸν βασιλέα. Αὐτοὶ ὠνομάζοντο *συνταγματικοὶ ἢ Φυλλῖται*. Τουναντίον ἄλλοι ὀλιγαριθμότεροι μὲ δημοκρατικὰς τάσεις ἠθέλουν νὰ φέρουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς σημεῖον, ὥστε ὁ βασιλεὺς νὰ εἶναι ἀπλοῦς κληρονομικὸς πρόεδρος δημοκρατίας. Ἐν περιπτώσει, δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠθέλε παραβιάσει τὸ σύνταγμα, νὰ τὸν καθαιρέσουν. Οὗτοι ὠνομάζοντο *Ἰακωβῖνοι*. Βραδύτερον διαφωνήσαντες με-

τριοπαθέστεροί τινες ἐξ αὐτῶν ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον κόμμα καὶ ὠνομάσθησαν **Γιρονδῖνοι** ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ νομοῦ τὸν ὁποῖον ἀντεπροσώπευον οἱ ἐπιφανέστεροι ἐξ αὐτῶν. Πλὴν τούτων εἰς τὴν συνέλευσιν ὑπῆρχον καὶ οἱ λεγόμενοι **ἀνεξάρτητοι**. Οὗτοι ὑπεστήριζον ἄλλοτε τὸ ἓν καὶ ἄλλοτε τὸ ἄλλο κόμμα.

Τὰ κόμματα ταῦτα ἔξω τῆς συνελεύσεως συνεδρίαζον χωριστὰ εἰς τὰς λέσχας τῶν, αἵτινες ἦσαν πολιτικοὶ σύλλογοι. Ἡ πρώτη ἰδρυθεῖσα λέσχη εἶναι ἡ τῶν Ἰακωβίνων. Αὕτη ἰδρύθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως, ὠνομάσθη δ' οὕτω ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἰακωβίνων, ὅπου συνεδρίαζον τὰ μέλη αὐτῆς, καὶ περιελάμβανε τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, τοὺς δικηγόρους καὶ τοὺς πλουσίους ἀστούς, καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Robespierre. Οἱ Ἰακωβῖνοι οὗτοι ἦσαν ἐξηλωμένοι εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας. Ἐκ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων κατόπιν ἀποσπασθέντες οἱ συνταγματικοὶ ἵδρυσαν ἰδίαν λέσχην συνεδρίαζουσαν ἐν τῇ μονῇ τῶν Φυλλιτῶν, ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθησαν αὐτοὶ Φυλλῖται. Παρὰ τὰς δύο ταύτας λέσχας τέλος ἐσχηματίσθη καὶ τρίτη ἡ τῶν **Κορδελιέρων** ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δικηγόρου Danton. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ πολυαρίθμων μικροαστῶν, ἐργοστασιαρχῶν καὶ ἐργατῶν. Πάντες οὗτοι ἦσαν δημοκρατικοί, καὶ ἡ δύναμις τῶν συνεκεντροῦτο εἰς Παρισίους.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς μοναρχίας ἀντίδρασις δὲν ἦτο μικρά. Εἰς τὰς ἐπαρχίας Anjou καὶ Vendée ἐκ τῆς δημεύσεως τῶν περιουσιῶν τοῦ κλήρου εἶχεν ἐγερθῇ θρησκευτικὸς πόλεμος. Εἰς τοὺς Παρισίους ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντωνέττα, ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, συνωμότουν ἐναντίον τοῦ συντάγματος. Ἐξω δὲ τῆς Γαλλίας οἱ μετανάσται, πολυαρίθμοι ἤδη, προσεπάθουν νὰ προκαλέσουν ξένην στρατιωτικὴν ἐπέμβασιν καὶ εἶχον καταρτίσει μικρὸν στρατόν, ἠπεύλουν δὲ ὅτι ἐπερχόμενοι μετὰ Αὐστριακῶν καὶ Πρώσσων θὰ ἀποκαθίστων τὸν βασιλέα εἰς τὴν παλαιὰν ἐξουσίαν του.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἡ νομοθετικῆς συνέλευσις, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεπήγαγεν ἡ ὀῆξις μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἡ πτώσις τῆς βασιλείας.

Ἡ συνέλευσις εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀπειλῶν τῶν μεταναστῶν καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Βανδέας ἐξέδωκε δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ πρώτου οἱ μετανάσται ἐκηρύσσοντο ἔνοχοι συνωμοσίας κατὰ τῆς πατρίδος, ἐὰν δὲν διελύοντο αἱ παρὰ τὰ σύνορα συγκεντρώσεις τῶν μέχρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1792. Διὰ τοῦ δευτέρου οἱ

κληρικοί οἱ μὴ ὀρκισθέντες εἰς τὸ νέον σύνταγμα ἐκηρύττοντο ὥς προδότες καὶ καταδικάζοντο εἰς φυλάκισιν καὶ ἐξορίαν, ἐὰν δὲν ᾔθελον ὀρκισθῇ ἐντὸς 8 ἡμερῶν. Τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἠορήθη νὰ κυρώσῃ ὁ βασιλεὺς. Τοῦτο κατέστησε τὸν βασιλέα ὑποπτον συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας. Πράγματι δὲ Ἀυστρία καὶ Πρωσσία διακηρύχασαι ὅτι θὰ ἐκστρατεύσουν, ἵνα ἀποκαταστήσουν τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙΣΤ' εἰς τὰ δικαιώματά του, ἀπέστειλαν στρατοὺς εἰς τὰ γαλλικὰ σύνορα. Ἄλλ' ἡ συνέλευσις δὲν ἐδίστασεν. Ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον ἀμφοτέρων. Ὁ πόλεμος κατ' ἀρχὰς ἀπέβη κακῶς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠττήθη ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἐπανάστασις τῆς Βανδέας ὁλονὲν προώδευεν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἐξορίαν ὅλων τῶν ἀνωμότων κληρικῶν καὶ τὴν σύστασιν στρατοῦ ἐθελοντικοῦ, 20 χιλιάδων ἐθνοφυλάκων. Ὁ βασιλεὺς ἠορήθη νὰ κυρώσῃ καὶ τὰ ψηφίσματα ταῦτα.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Αὐγούστου. Τὰ πράγματα ἐξετρούχυνεν ἡ εἶδησις ὅτι οἱ Πρωῶσοι καὶ οἱ Αὐστριακοὶ διέβησαν τὰ γαλλικὰ σύνορα. Τοῦτο ἐξήγειρε τοὺς Παρισίους καὶ τὴν Γαλλίαν ἐναντίον τῶν ξένων καὶ τοῦ προφανῶς συνενόχου βασιλέως. Ἡ παρουσία δὲ ἐν Παρισίοις ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν νομῶν διὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἀλώσεως τῆς Βαστίλλης ἔδωκεν εἰς τὴν ἐξέγερσιν ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων ἦτο ἓν σῶμα 800 Μασσαλιωτῶν. Οὗτοι εἰσῆλθον εἰς τοὺς Παρισίους ἄδοντες πολεμικὸν ὕμνον, ὅστις εἶχε συντεθῇ διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ῥήνου. Ὁ ὕμνος αὐτός, ὅστις ἔμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὴν νίκην καὶ νὰ ἀποβῇ ἐθνικός, ὠνομάσθη **Μασσαλιῶτις**.

Ἡ ἐξέγερσις παρεσκευάσθη εἰς τὸ Δημαρχεῖον ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων τμημάτων τῶν Παρισίων. Τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην Αὐγούστου 1792 ἀντιπρόσωποι τῶν τμημάτων τῶν Παρισίων ἐγκατέστησαν εἰς τὸ Δημαρχεῖον εἶδος ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, τὴν Commune de Paris με ἀρχηγὸν τὸν Danton. Αὕτη ἔλαυσε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐθνοφρουρᾶς ὡς ἀφρωσιωμένον εἰς τὸν βασιλέα. Κατὰ διαταγὴν τῆς δὲ ὁ ἐπαναστατικὸς στρατός, οἱ Μασσαλιῶται, οἱ ἐθνοφρουροὶ καὶ οἱ ἐργάται συνεκεντρώθησαν, καὶ τὴν 9ην ὥραν τῆς πρωΐας ἐβάδισαν κατὰ τῶν ἀνακτόρων. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς ἀκολουθίας του ἐξήτησεν ἄσυλον εἰς τὴν συνέλευσιν. Τὰ ἀνάκτορα ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν στασιαστῶν.

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις. Ἡ συνέλευσις μετὰ τοῦτο ἐθεώρησε λήξασαν τὴν ἀποστολὴν της. Ἡ μία τῶν συνταγματικῶν ἐξουσιῶν ἡ ἐκτελεστική, εἶχεν ἀνατραπῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐθεώρησε λοιπὸν ἀναγκαῖον νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔθνους καὶ ἀπεφάσισεν, ἵνα ὁ γαλλικὸς λαὸς προσκληθῇ νὰ ἐκλέξῃ συνέλευσιν συντακτικὴν πρὸς τοιαύτην ἀναθεώρησιν τοῦ πολιτεύματος *), ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης τῶν πολιτῶν. Μέχρι δὲ τῆς συγκλήσεως αὐτῆς ὁ βασιλεὺς θὰ ἦτο ἐν ἀργίᾳ καὶ θὰ διέμενε μετὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας περιορισμένως εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Λουξεμβούργου. Συγχρόνως ἡ κυβέρνησις διώρισε καὶ ἓν ἐκτελεστικὸν συμβούλιον μὲ ἀρχηγὸν τὸν Danton. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκλογὴν ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου, ἐπὶ 1 1/2 μῆνα μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς ἀναθεωρητικῆς συνελεύσεως ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ ἡ Commune de Paris, ἡ ὁποία μετέβαλε τὸν περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας εἰς κάθειρξιν ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ Ναοῦ. Εἰς αὐτὴν δὲ ἐν μέρει ὀφείλονται αἱ ἐπακολουθήσασαι σφαγαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου.

Κατὰ τὴν κατάληψιν δηλ. τῶν ἀνακτόρων εἶχον εὑρεθῇ σημαντώματα δεικνύοντα ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπρομήθευε χρήματα εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν μεταναστῶν καὶ τοὺς στρατοὺς των. Ὁ λαὸς ἔκτοτε ἐβλεπεν εἰς ὅλους τοὺς ὑπερασπιστάς τοῦ Λουδοβίκου προδότας καὶ ἐζήτηι τὴν τιμωρίαν των. Ἡ Commune προσέβη εἰς πολυαρίθμους συλλήψεις καὶ ἀπὸ τῆς 15ης Αὐγούστου αἱ φυλάκαὶ ἦσαν πλήρεις ὑπόπτων. Τότε ἐγνώσθη ὅτι οἱ Πρωσσοὶ πλησιάζουν εἰς τοὺς Παρισίους. Ὁ λαὸς ἀπώλεσε τὴν ψυχραιμίαν του. Τὰ δὲ ληφθέντα ὑπὸ τῆς Commune μέτρα ἠῤῥησαν τὴν παραφροσύνην του. Διέταξεν αὕτη κωδωνοκρουσίας καὶ πυροβολισμούς καὶ ἀνέπτυξεν ἐπὶ τῆς προσώψεως τοῦ Δημοαρχείου τεραστίαν σημαίαν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἡ πατρις εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ». Τέλος προσεκάλεσε τοὺς Παρισινούς νὰ σχηματίσουν στρατὸν 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Πρὸ τῆς τραγικῆς ταύτης σκηνῆς καὶ τοῦ θορύβου τῶν κωδῶνων καὶ τῶν κανονίων τὰ νεῦρα τῶν ἀνθρώπων διεγέρθησαν καὶ κανεῖς πλέον δὲν ἦτο κύριος ἑαυτοῦ. Τότε εἰς πρόφην ἱατρος, ἔπειτα δημοσιογράφος, ἄνθρωπος αἰμοδιψής, ὁ

*) Ἡ συντακτικὴ αὕτη συνέλευσις ὠνομάσθη Convention, διότι τοῦτο τὸ ὄνομα ἔδιδε τὸ σύνταγμα εἰς τὰς συνελεύσεις τὰς ἐπιφορτισμένας τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ πολιτεύματος. Διὰ τοῦτο ὀνομάζομεν αὐτὴν ἀναθεωρητικὴν.

Marat, ἐδημοσίευσεν προκηρύξεις προσκαλούσας τὸν λαὸν νὰ φανεύσῃ ὁ ἴδιος, προτοῦ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὰ σύνορα, τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς, δηλ. τοὺς φυλακισμένους βασιλικούς, ἄλλως αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν θὰ ἔμενον εἰς τὸ ἔλεος τῶν κακούργων τούτων καὶ θὰ ἐδολοφονοῦντο. Οἱ ἀπαίσιτοι οὗτοι λόγοι ἐπιστεύθησαν. Ἡ σφαγὴ τῶν φυλακισμένων ἤρχισε τὴν 2αν μ. μ. τῆς 2ας Σεπτεμβρίου. Ἐπὶ 4 ἡμέρας καὶ 4 νύκτας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν μελῶν τῆς Commune, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεισέδυσεν ὁ Marat, στίφη σφαγέων ἐξετέλεσαν μεθοδικῶς τὸ φρικτῶδες ἔργον τῶν εἰς ὅλας τὰς φυλακάς. Σχεδὸν 1200 πρόσωπα ἐφονεύθησαν τότε. Ἡ Commune δὲν ἔκαμε τίποτε διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν σφαγὴν. Ἡ συνέλευσις συνῆλθεν, ἀλλὰ δὲν διέθετε πρὸς τοῦτο καμμίαν δύναμιν.

Αἱ σφαγαὶ αὗται τοῦ Σεπτεμβρίου 1792 ἔσχον ἀποτέλεσμα πολιτικὸν σπουδαῖον. Οἱ γιρονδῖνοι ἀποδοκιμάζοντες αὐτὰς ἀπεσπίασθησαν ὀριστικῶς τῶν Ἰακωβίνων, 15 ἡμέρας βραδύτερον τὴν 20 Σεπτεμβρίου ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις ἀπεχώρει ἀφίνουσα τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν *ἀναθεωρητικὴν*. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ στρατηγοὶ Dumuriez καὶ Kellerman ἐσταμάτων τοὺς Πρώσσους καὶ ἔσφζον τὴν Γαλλίαν.

4. Ἡ Δημοκρατία.

Ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις (convention). Ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις εἶχε τάσεις πολὺ δημοκρατικωτέρας τῆς νομοθετικῆς. Πρῶτον δὲν ὑπῆρχον εἰς αὐτὴν πλέον συνταγματικοὶ μοναρχικοί. Τοῦναντίον οἱ κορδελιέροι δημοκρατικοὶ εἶχον πολλοὺς ἀντιπρόσώπους. Οὗτοι μετὰ τῶν Ἰακωβίνων ἀπετέλουν τὸ κόμμα τῶν ὀρεινῶν, ὀνομασθέντων οὕτω, διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἐδρῶν τῆς αἰθούσης τῆς συνελεύσεως. Ἀντίπαλοι αὐτῶν ἦσαν οἱ Γιρονδῖνοι. Οἱ Γιρονδῖνοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδυσπίστων πρὸς τοὺς Παρισίους, καὶ ἐφρόντιζον διὰ τὴν νομιμότητα καὶ τοὺς τύπους. Διὰ τοὺς ὀρεινοὺς ἡ κοινὴ σωτηρία ὤφειλε νὰ προτεύῃ. Οὐδὲν μέτρον ἔπρεπε νὰ θεωρῇται ὑπερβολικόν, εἰάν ἦτο ἀναγκαῖον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Γαλλίας. Πλὴν τούτων ὑπῆρχεν ἐν τῇ συνελεύσει ὁμὰς βουλευτῶν διστακτικῶν ἐτοιμῶν νὰ ὑποκύβουν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐνεργητικωτέρων. Οὗτοι ἀπετέλουν τὸ κόμμα τῶν πεδινῶν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας. Θανάτωσις τοῦ Λουδοβίκου. Μόλις συνῆλθεν ἡ ἀναθεωρητικὴ (21 Σεπτεμβρίου 1792) κατέλυσε τὴν βασιλείαν. Τὸ ψήφισμα ἐγένετο ὁμοθύμως. Τὴν ἐσπέραν οἱ Παρίσιοι ἐφωταγωγήθησαν, καὶ ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸ νέον πολίτευμα τὸ ὄνομα République κραυγάζων «vive la République». Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεκύρωσε τὴν ἐπομένην ἡ συνέλευσις.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ὑπελείπετο νὰ κανονισθῇ ἡ τύχη τοῦ βασιλέως. Ἐδικάσθη ὡς συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἡ θανάτωσις δὲ ἐξετελέσθη ἀμέσως τὴν ἐπομένην διὰ τῆς λαμητόμου (21 Ἰαν. 1793).

Ἑσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι τῆς Γαλλίας. Ἡ θανάτωσις τοῦ Λουδοβίκου ἡῤῃσεν τοὺς κινδύνους τῆς Γαλλίας. Ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, Αὐστρία, Πρωσσία, Ῥωσία, Ἀγγλία, Ἰσπανία, Ὀλλανδία καὶ τὰ γερμανικὰ καὶ ἰταλικὰ κράτη συνηνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην κατὰ τῆς ἐπαναστατημένης Γαλλίας συμμαχίαν. Ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ 100 χιλ. χωρικῶν τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησαν. Εἰς τὸν στρατὸν ὁ στρατηγὸς Dumouriez ἐκηρύχθη κατὰ τῆς ἀναθεωρητικῆς καὶ ἡτοίμασε πραξικόπημα, τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐματαιώσεν ὁ πατριωτισμὸς τοῦ στρατοῦ, ἀρνηθέντος νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ αὐτομολήσῃ πρὸς τοὺς ἐχθρούς.

Ἰνα ἀνταποκριθῇ εἰς τούτους κινδύνους ἡ ἀναθεωρητικὴ, διέταξε τὴν στρατολογίαν 300 χιλ. ἀνδρῶν, ἐσχημάτισε μίαν **ἐπιτροπείαν κοινῆς ἀσφαλείας** ἐπιφορτισμένην νὰ ἀναζητήσῃ τοὺς ὑλόπτους, **δικαστήριον ἐπαναστατικόν**, ἵνα τοὺς κρίνῃ, καὶ τέλος μίαν **ἐπιτροπείαν τῆς κοινῆς σωτηρίας**, ἵνα παρασκευάσῃ τὰ μέσα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας ἀληθείας ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ Danton. Συγχρόνως ἡ συνέλευσις ἐψήφισε θάνατον κατὰ τῶν μεταναστῶν καὶ τῶν ἀνωμότων ἱερέων. Τὰ μέτρα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐν τῷ μέσῳ βιαίων ἀντεγκλήσεων μεταξὺ ὀρειῶν καὶ Γιρονδίνων, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τέλους κατέληξαν εἰς τὴν ἐπεμβάσει τῆς Commune καταδίκην καὶ θανάτωσιν 34 Γιρονδίνων.

Τὸ πραξικόπημα τοῦτο προσέκάλεσεν εἰς πλείστας μεγάλας πόλεις, τὴν Μασσαλίαν, τὴν Λυὼν, τὸ Βορδώ, εἰς τὴν Νορμανδίαν, τὴν Προβιγγίαν καὶ ἄλλαχού ἐξέγευσιν ἐναντίον τῆς δικτατορίας τῆς Commune. Πρὸς καθυσύχασιν τῶν κατὰ τῶν Παρισίων ὑποψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νοιῶν τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὁρνεοὶ ἔσπευσαν εἰς 17 ἡμέρας νὰ ψηφίσουν νέον σύνταγμα. Τὸ σύνταγμα τοῦτο, τοῦ ὁποῖου ἡ μόνη ἀξία εἶναι ὅτι ἐγκαθίστα τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, κατήργει πᾶσαν ἐκτελέστικὴν ἐξουσίαν καὶ ὑπῆγε καὶ αὐτὰ τὰ ψηφίσματα τῆς νομοθετικῆς συνελεύσεως εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας κύρωσιν τοῦ λαοῦ. Ἀκριβῶς δέ, ἐπειδὴ ἀφήρει πᾶν μέσον ἐπιδράσεως τῶν Παρισίων ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐγίνε δεκτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἐξεγέρσεως ἀπεσοβήθη.

Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἐψηφίζετο τὸ σύνταγμα, τὰ σύνορα παρεβιάζοντο ἐξ ὅλων τῶν σημείων. Οἱ Ἰσπανοὶ ἦσαν εἰς τὰ ἀνατολικά Πυρηναῖα. Οἱ Ἀγγλοὶ κατελάμβανον τὸ Τουλὼν πρὸς νότον, καὶ ἐπολιορκουν τὴν Δουγκέρκην πρὸς βορρᾶν. Οἱ Αὐστριακοὶ εἶχον καταλάβει τὴν Κονδαίαν καὶ τὴν Βαλενσίαν. Οἱ Πρώσσοι ἀπώθουν τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὴν Ἀλσατίαν. Εἰς τὴν δυσχερῇ αὐτὴν περίστασιν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀναρχικοῦ συντάγματος τοῦ 1793 θὰ ἔφερε τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος. Ὁ κίνδυνος ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ Robespierre καὶ τῶν Ἰακωβίνων, οἱ ὁποῖοι ἔπεισαν τοὺς ἐκλεκτοὺς τῶν ἐπαρχιῶν τοὺς ἐλθόντας εἰς Παρίσιους πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ συντάγματος, νὰ ζητήσουν οἱ ἴδιοι τὴν ἀναστολὴν τῆς ἐφαρμογῆς του. Τὴν 10ην δὲ Ὀκτωβρίου 1793 ἡ συνέλευσις ἀπεφάσισεν, ἵνα ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας παραμείνῃ ἐπαναστατικὴ μέχρι τῆς εἰρήνης. Οὕτω ἐγκατεστάθη ἡ δικτατορία τῆς ἀναθεωρητικῆς.

Ἡ δικτατορία τῆς ἀναθεωρητικῆς (convention). Ἡ συνέλευσις ἔσπευσε νὰ ὀργανώσῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως σύστημα ἀπολυταρχικόν. Τὰ κυριώτερα ὄργανα αὐτῆς ἦσαν αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπεῖαι τῆς κυβερνήσεως, δηλ. ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς γενικῆς ἀσφαλείας, ἔπειτα τὰ ἐπαναστατικὰ δικαστήρια, οἱ ἀπεσταλμένοι ἀντιπρόσωποι καὶ αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐπιτροπεῖαι τῶν κοινοτήτων.

Ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς κοινῆς σωτηρίας περιῆλθε τώρα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Robespierre (ὁ Danton εἶχεν ἀπομακρυνθῇ, διότι εἶχε κατηγορηθῇ διὰ τὴν κατὰ τῶν Γιρονδίνων ἀπόπειραν). Αὕτη συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἀπέκτησεν ἰσχὺν δικτατορικὴν. Συνέκειτο ἐκ 12 μελῶν, ἐκ τῶν ὁποίων περιφημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Robespierre, ὁ Cuthon, ὁ Saint—Just, ὁ ὀργανωτὴς τῶν στρατῶν τῆς ἐπαναστάσεως Garnot, ὁ Campon καὶ ἄλλοι. Διὰ τῆς ἐνεργητικότητός της δὲ κατώρθωσε νὰ ὀργανώσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐπι-

τροπεία τῆς γενικῆς ἀσφαλείας ἐν Παρισίοις καὶ αἱ ἐπαναστα-
τικαὶ ἐπιτροπεῖαι εἰς ἐκάστην κοινότητα, ἦσαν εἰδικῶς ἐπι-
φορτισμέναι νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς ὑπόπτους καὶ νὰ διατάττουν
τὴν φυλάκισίν των. Τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἐδρεῦον ἐν
Παρισίοις ἦτο ἐπιφορτισμένον νὰ δικάζη. Τὰ μέλη αὐτοῦ διω-
ρισμένα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας τῆς κοινῆς σωτηρίας ἦσαν ἀπλοῖ
ἐκτελεσταὶ τῶν θελήσεών της. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἀντιπρόσωποι
ἦσαν οἱ πολυτιμότεροι βοηθοὶ τῆς ἐπιτροπείας τῆς κοινῆς σωτη-
ρίας. Ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν βουλευτῶν τῆς ἀναθεωρητικῆς ἐστέλ-
λοντο πανταχοῦ, εἰς τὰ σύνορα, εἰς τοὺς στρατοὺς, εἰς τὰς ἐπαρ-
χίας, μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Ἰνα ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν κίνδυ-
νον ἡ ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀπεφάσισεν ὁμαδικὴν στρα-
τολογίαν, ἣτις ἀπέδωκεν 800 χιλ. ἀνδρῶν, δάνειον ὀνομαστικὸν
ἐνὸς δισεκατομμυρίου ἐπὶ τῶν πλουσίων καὶ τέλος τὸν νόμον
τῶν ὑπόπτων. Δι' αὐτοῦ ἐκηρύττοντο ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας,
ὅσοι δὲν ἔκαμναν μὲν τίποτε ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ
τίποτε ὑπὲρ αὐτῆς. Ὁδηγοῦντο καθ' ὁμάδας εἰς τὰς φυλάκας
καὶ τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἐστελλε καθ' ὁμάδας αὐτοὺς
καθ' ἐκάστην εἰς τὴν λαίμητόμον. Τὸ σύνολον τῶν θυμάτων
ὑπῆρξε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην περίπου 12 χιλ. Μεταξὺ δὲ
αὐτῶν ὑπῆρξε καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντιωανέττα. Ἦθελε διὰ
τοῦ μέτρου τούτου ἡ ἐπιτροπεία νὰ ἀποθαρρύνῃ τοὺς ἀντιπάλους
καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὴν χώραν ὁλόκληρον νὰ ὀπλισθῇ ἐναντίον τῶν
ξένων. Ὅντως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1793 ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐσω-
τερικὸς κίνδυνος εἶχεν ἀποσοβηθῇ. Οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Προῶς-
σοι ἀπωθῆθησαν μακρὰν τῶν συνόρων. Ἡ Λυὼν καὶ ἡ Τουλὼν
εἶχον ἀνακαταληφθῇ. Οἱ κίτικοι τῆς Βανδέας εἶχον συντριβῇ.

Δικτατορία τοῦ Robespierre. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ κιν-
δύνου ἐφάνη εἰς τὸν Danton ὅτι τὸ σύστημα τοῦ τρόμου δὲ
εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως καὶ ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἀποκατασταθῇ
τὸ κράτος τοῦ νόμου καὶ ἡ δικαιοσύνη δι' ὅλους. Ὁ φίλος του
Camille Desmoulins διὰ τῆς ἐφημερίδος του ἐκήρυττεν ἀνα-
γκαῖον τὸν σχηματισμὸν ἐπιτροπείας τῆς ἐπιεικείας. Ὁρισμένους
ἀριθμὸς ὁρεινῶν, οἱ ὅποιοι ἠσπάζοντο τὰς γνώμας των, ἐσχῆ-
μάτισαν μετ' αὐτῶν τὸ κόμμα τῶν μετριοφρόνων. Ἀντιθέτως
ἄλλο κόμμα, οἱ Enragés, εὗρισκεν ἀνεπαρκῆ τὸν ἀριθμὸν τῶν
θανατώσεων καὶ ἐξῆτει νέα μέτρα τρομακτικά. Τὸ κόμμα τοῦτο
μὲ ἀρχηγὸν τὸν Hebert προελάμβανε τὰ κυριώτερα μέλη τῆς
ἐπιτροπείας καὶ ἠφισποιοῦντο ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Commune καὶ τὴν πλειοψηφίαν τῶν Κορδελιέρων. Οὗτοι ἐκήρυττον ἑαυτοὺς ἀθέους καὶ ἠθέλον νὰ καταλύσουν τὸν καθολικισμόν καὶ νὰ ἀντικαταστήσουν αὐτὸν μὲ τὴν λατρείαν τοῦ λογικοῦ, ἐγκατέστησαν δὲ νέον ἡμερολόγιον, ἐν τῷ ὁποίῳ κατηγοῦντο αἱ Κυριακαὶ καὶ ἄλλαι θρησκευτικαὶ ἑορταί. Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ Commune διέταξε τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἱερεῖς. Εἰς ταῦτα ἔθεσε πέρας ὁ Robespierre. Οὗτος ἀπεφάσισε νὰ καταργήσῃ καὶ τὰ δύο κόμματα, καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Couthon καὶ τοῦ Sain-Just τὸ κατώρθωσε εἰς διάστημα ὀλιγότερον τοῦ μηνός. Μεταχειρισθεῖς ὡς πρόφασιν τὴν σιτοδείαν ἐφυλάκισε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Enragés ὡς αἰτίους δῆθεν αὐτῆς καὶ ἐθανάτωσε διὰ τῆς λαιμητόμου. Κατόπιν κατηγόρησε τὸν Danton μὲ τοὺς ἐπιφανεστέρους μετριοπαθεῖς ὅτι συνωμοτοῦν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μοναρχίας καὶ ὑποβαλὼν αὐτοὺς εἰς δίκην ἐθανάτωσε διὰ τῆς λαιμητόμου (Ἀπρίλιος 1794).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Danton οὐδεὶς πλέον ἠδύνατο νὰ ἰσοφαρίσῃ μὲ τὸν Robespierre ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐπιρροήν. Ἐπὶ 4 μῆνας κατέστη δικτάτωρ. Κατήργησε τὴν θρησκείαν τοῦ λογικοῦ καὶ τὴν ἀντικατέστησε μὲ τὴν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ δὲ τῶν ἀντιφρονούντων ἔκαμε δύο νόμους. Διὰ τοῦ πρώτου οἱ δικασταὶ ὤφειλον νὰ δικάζουν κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἢ διὰ χωρὶς νὰ ἀκούουν οὔτε μάρτυρας οὔτε συνηγόνους. Διὰ τοῦ δευτέρου ἠδύνατο νὰ ὀδηγῶνται πρὸ τοῦ δικαστηρίου αὐτοὶ οἱ βουλευταὶ ἄνευ ἀδείας τῆς συνελεύσεως. Τότε ἤρχισεν ἡ μεγάλη **τρομοκρατία**. Εἰς 40 ἡμέρας ἔπεσαν ἐν Παρισίοις 1376 κεφαλαί.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ γαλλικὸς στρατὸς δι' ἐξόχου νίκης εἶχεν ἀρχίσαι τὴν κατάκτησιν τοῦ Βελγίου. Ἡ νίκη αὕτη ἐμαρτύρει ὅτι ἡ πατρις δὲν ἦτο πλέον ἐν κινδύνῳ. Αὕτη ἐδείκνυνεν ὅτι αἱ σφαγαὶ τῶν Παρισίων ἦσαν ἄδικοι. Ὁ ἐπαναστατημένος λαὸς ἀπέδιδε πλέον τὴν ἐξακολούθησιν αὐτῶν εἰς μόνον τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως καὶ εἰς τὰ προσωπικὰ μίσση τοῦ Robespierre. Τὰ αἰσθητήματα ταῦτα τοῦ δημοσίου ἠνθόουν ὠρισμένος ἀριθμὸς βουλευτῶν καὶ τὰ πλείστα μέλη τῶν ἐπιτροπειῶν τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς. Συνωμοσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος οἱ ἀρχαῖοι φίλοι τοῦ Hebert καὶ τοῦ Danton, ὁργανώθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου. Ὁ Robespierre ἐν τῇ συνελεύσει κατηγορήθη ὡς τύραννος, καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον μετὰ τῶν ὁπαδῶν **Φηψιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς**

του Saint-Just καὶ Couthon ἐφρονεύθη διὰ τῆς λαιμητόμου.

Τὸ σύνταγμα τῆς δημοκρατίας. Ἡ πτώσις τοῦ Robespierre ἐσημείωσε καὶ τὸ τέλος τῆς τρομοκρατίας. Ἀμέσως κατόπιν ἡ ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας ὑπῆχθη ὑπὸ τὴν συνέλευσιν. Τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἀναδιοργανώθη διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως σπουδαίων ἐγγυήσεων διὰ τοὺς κατηγορουμένους. Πολλοὶ τῶν φυλακισμένων ἀπληλευθρώθησαν. Ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν συνέλευσιν οἱ ἐπιζῶντες ὁπαδοὶ τοῦ Danton καὶ οἱ δραπέτευσαντες Γιρονδῖνοι, καὶ ἡ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων ἐκλείσθη. Τέλος ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις ἀπὸ τῆς 7ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 17ης Αὐγούστου 1795 ἐψηφίσε νέον σύνταγμα. Κατὰ τοῦτο τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἔμελλε νὰ ἔχῃ **πενταμελὲς διευθυντήριον**, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ **γερονσία** ἐκ 250 μελῶν καὶ ἡ **τῶν 500**. Τὰ μέλη αὐτῶν δὲ κατὰ τὰ δύο τρίτα ἔπρεπε νὰ ἐκλεχθῶν ἐκ τῶν τῆς συνελεύσεως.

Τότε τὸ κόμμα τῶν βασιλικῶν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Robespierre ἤρχισε νὰ κινῆται καὶ τὸ ὁποῖον ἤλπιζε διὰ νέων ἐκλογῶν νὰ ἐπικρατήσῃ, ἤγειρεν ἐν Παρισίοις στάσιν. Ἡ στάσις ὅμως αὕτη κατεστάλη διὰ τοῦ στρατηγοῦ **Ναπολέοντος Βοναπάρτου**, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετίθη μετὰ 5 χιλ. ἀνδρῶν ἡ ὑπεράσπισις τῆς συνελεύσεως. 2 χιλ. ἐπαναστάται ἐφρονεύθησαν, ὁ λαὸς ἀφωπλίσθη, καὶ ἡ τάξις ἀποκατεστάθη. Τρεῖς ἑβδομάδας ἀργότερα τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1795 ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς καὶ διελύθη μετὰ τὴν κραυγὴν «Ζήτω ἡ δημοκρατία».

Ὅντως τὸ ἔργον τῆς Convention ὑπῆρξε μέγα. Κατέβαλε καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς Γαλλίας, καὶ συγχρόνως ὀργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὸ κράτος συμπληρώσασα τὸ ἔργον τῆς συντακτικῆς. Ἀναμφιβόλως ἐχύθη πολὺ αἷμα ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ ἡ Γαλλία ἐσώθη.

Τὸ διευθυντήριον. Διὰ τῆς διαλύσεως τῆς ἀναθεωρητικῆς καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ διευθυντηρίου τὴν 27ην Ὀκτωβρίου 1795 ἐγκαθιδρύθη ἐν Γαλλίᾳ νόμιμος δημοκρατικὴ πολιτεία. Ἀλλὰ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δημοκρατία δὲν ἠδυνήθησαν ἀκόμη νὰ στερεωθῶν καὶ νὰ ἀναπτυχθῶν ἐν αὐτῇ. Ἡ ἐπαναστατικὴ κατάστασις διετρεῖτο διαρκῶς, διότι τὸ νέον πολίτευμα ἐπεβουλεύετο ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τῆς παλαιᾶς μοναρχίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῶν λειψάνων τῶν Ἰακωβίνων, τῶν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ζητούντων τὴν ἀνατροπὴν παντὸς κανονικοῦ πο-

λιτεύματος καὶ τὴν διαιώνισιν τῆς ὀχλοκρατίας. Τὸ διεθυντήριον ἠναγκάζετο νὰ ἀμύνεται διαρκῶς καὶ κατὰ τῶν ἀνατρεπτικῶν Ἰακωβίνων καὶ κατὰ τῶν ἀντιδραστικῶν μοναρχικῶν, ἡ δὲ πολιτεία δὲν ἔπαυε ταρασσομένη καὶ σπαρασσομένη ὑπὸ ἐσωτερικῶν ἐμφυλίων πολέμων. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει μόνον διὰ τρίτου στοιχείου, ὅπερ νὰ μὴ εἶναι μήτε ἀνατρεπτικὸν μήτε ἀντιδραστικόν, ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ μόνιμος κατάστασις. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἦτο ὁ **στρατός**.

Καὶ ἦτο φυσικὴ ἡ ἐν μέσῳ τῶν σφοδροτάτων ἀγώνων τῶν πολιτικῶν μερίδων ἐπικρατήσις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς τῆς Γαλλίας ἀπετελεῖτο ἐξ αὐτοῦ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐνόπλου διαφλεγομένου ὑπὸ τῶν ἰσχυροτάτων αἰσθημάτων ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀγωνιζομένου τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα. Ἀρχηγούς δὲ εἶχεν ἄνδρας ἀναδειχθέντας στρατηγοὺς ἐκ τῶν τάξεων τῶν ἀπλῶν πολεμιστῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν κατωτάτων τῆς κοινωνίας τάξεων. Ὁ στρατὸς εἶχε περιβληθῇ μὲ δάφνας ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ πατρίου ἐδάφους ἐναντίον τῶν στρατῶν συμπασης τῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας οἱ μὲν στρατιῶται ἦσαν μισθωτοὶ δοῦλοι πολεμοῦντες ὑπὲρ ξένων εἰς αὐτοὺς συμφερόντων, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατουσῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἦτο λοιπὸν πολὺ φυσικὸν ὁ γαλλικὸς λαός, ἀπηυδαμένος ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐμφυλίων ἀγώνων καὶ ἐπαναστάσεων, νὰ ἴδῃ μετ' εὐχαριστήσεως ἐπικρατοῦντα ἐσωτερικῶς τὸν στρατὸν αὐτὸν καὶ νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ἄκρατον ἐλευθερίαν εἰς τὴν μονοκρατορίαν τοῦ μεγαλυτέρου τῶν στρατηλατῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ **Ναπολέοντος Βοναπάρτου**. ✓

✓ **Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης**. Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης ἐγεννήθη τὸ 1769 ἐν Αἰακείῳ τῆς Κορσικῆς, ἡ ὁποία πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχε πωληθῇ ὑπὸ τῶν Γενοναίων εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΕ'. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῆς Βριέννης καὶ ἔπειτα εἰς τὴν τῶν Παρισίων. Ἐκ ταύτης ἐξῆλθε τὸ 1785 17έτης ὡς ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἔλαβε σπουδαῖον μέρος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλῶν. Τότε ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν. Πανθεις τὸ 1795, διότι ἠρνήθη τὴν ἀρχηγίαν σώματος πεζικοῦ εἰς τὸν στρατὸν τῆς Βανδέας, διέτριβεν ἐν Παρισίοις, ὅτε κατὰ τῆς ἀρχῆς Ὁκτωβρίου ἐπεφορτίσθη, ὡς εἶδομεν, τὴν ὑπεράσπιν τῆς ἀναθεωρητικῆς συνελύσεως ἐναντίον τῶν βασιλικῶν.

Ὁνομασθεὶς ἀντιστράτηγος ἐδέχθη μετ' ὀλίγον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας. Δι' αὐτῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀθανασίαν. Ἦτο δὲ τότε 27 ἐτῶν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ διευθυντηρίου ἡ Γαλλία εἶχεν εἰρηνεύσει μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ Ἰσπανίας. Ἐπὶ τῆς ἡπείρου μόνος ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας ἔμεινεν ἡ Αὐστροία. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐκβληθέντες ἐκ τῆς Βελγικῆς ἀπὸ τοῦ 1794 ἠδύναντο νὰ προσβληθοῦν μόνον διὰ μέσου τῆς Γερμανίας ἢ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπὸ τοῦ διευθυντηρίου λοιπὸν ἀπεφασίσθη, ἵνα τρεῖς στρατοὶ διευθυνθοῦν πρὸς τὴν Βιέννην, οἱ δύο μὲν διὰ τῆς Γερμανίας ὁ δὲ τρίτος διὰ τῆς Ἰταλίας. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Jourdan καὶ Moreau ἀπέτυχον ἀναγκασθέντες νὰ ὑποχωρήσουν. Ὁ τρίτος ὅμως ὑπὸ τὸν Βοναπάρτην ἔδωκεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποφασιστικὸν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν κτύπημα.

Τὸ σύνολον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπιχειρήσεων τῆς ἐκστρατείας διήρκεσεν ἓν ἔτος, ἀπὸ Ἀπριλίου 1796, μέχρις Ἀπριλίου 1797. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του αὐτὴν τῶν 12 μηνῶν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα ἔδωκε 18 μεγάλας μάχας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουν αἱ τοῦ **Λοδίου** καὶ τῆς **Ἀρκολας**, καὶ 65 μικράς. Ἀποτελούμενος ἐκ 36 χιλ. ἀνδρῶν κατέστρεψε πέντε αὐστριακοὺς στρατοὺς, τῶν ὁποίων ὁ μικρότερος ἀπετελεῖτο ἐξ 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Συνέλαβε πλέον τῶν 100 χιλ. αἰχμαλώτων καὶ ἐκυρίευσεν περισσότερα τῶν 800 κανονίων. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Ναπολέοντος ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐγνώριζε νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν σφαλμάτων τῶν ἐχθρῶν του. Δὲν ἐγνώριζον οὗτοι νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς τῶν ὑπεροχῆς, ἀλλ' ἐβάδιζον μὲ διηρημένας τὰς δυνάμεις των. Τοῦτο ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀναπληρώσῃ διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων του τὴν ἀριθμητικὴν του ἀδυναμίαν. Ἡ μέθοδος του συνίστατο εἰς τὸ νὰ παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν τμημάτων τῶς ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς κυτῇ ἄλληλοδιαδόχως, πρὶν λάβουν καιρὸν νὰ συνενωθοῦν. Τὰς ἐπιτυχίας του ὅμως ὤφειλε καὶ εἰς τοὺς ὑπαρχηγούς του Augereau, Massena κλπ. καὶ εἰς τὴν ὁρμητικότητα καὶ ἀντοχὴν τῶν στρατιωτῶν του.

Οἱ Αὐστριακοὶ ἐζήτησαν εἰρήνην. Μετὰ πολλὰς δὲ διαπραγματεύσεις συνήφθη μετὰ τῆς Αὐστροίας (Ὀκτώβριος 1797) ἡ **εἰρήνη τοῦ Καμποφορμίου**. Διὰ ταύτης ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀνεγνώρισεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ σύνορα τοῦ Ῥήνου. Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ παρητήθη τῆς Βελγικῆς. Ἐγκατέλειπεν ὡσαύτως τὸ Μεδιόλανον καὶ ἀνεγνώρισε τὰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Βοναπάρτης εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, δηλ. τὴν Αἰγυπτικὴν δημοκρατίαν, ἡ ὁποία ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαίαν πολιτείαν τῆς Γενούης, καὶ τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀλπεων τὴν σχηματισθεῖσαν ἐκ τοῦ Μεδιολάνου, τῆς Λομβαρδίας καὶ τινῶν ἄλλων ἑδαφῶν. Εἰς ἀντάλλαγμα ὁ Βοναπάρτης παρέδωκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐκ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν κατέλυσε, τὴν Ἑνετίαν καὶ τὴν Δαλματίαν. Ἐκ τῶν κτήσεων τῆς Ἑνετίας ὁ Ναπολέων ἐκράτησε μόνον τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἐκστρατεία Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον. Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καμποφορμίου ἡ Γαλλία δὲν εἶχε πλέον ἄλλον ἐχθρὸν πλὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Ναπολέων ἐπανελθὼν εἰς Παρίσιους μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας θριαμβευτὴς προσέτεινε εἰς τὸ διευθυντήριον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου. Ἡ Αἴγυπτος ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ ἀπετέλει θαυμασίαν ἀποικίαν, θὰ ἐχρησίμευε συγχρόνως ὡς βάσις ἐπιχειρήσεων πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἰνδιῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἡ κυριώτερα πηγὴ τοῦ πλούτου τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ σχέδιον τοῦ Βοναπάρτου ἐπεδοκιμᾶσθη ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου. Αἱ παρασκευαὶ ἔγιναν ταχέως καὶ ἐν μεγάλῃ μυστικότητι. Τὸν Μάϊον τοῦ 1798 στόλος ἐκ 300 περίπου πλοίων φέρων 1000 ἵππους καὶ 30 χιλιάδ. ὀπλίτας ἀνεχώρησεν ἐκ Τουλών. Μετὰ 40 ἡμέρας, ἅφ' οὗ προηγουμένως κατέλαβε τὴν Μάλταν, ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς Ἀβουκὴρ καὶ κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνῆκεν εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος, ἀλλὰ μόνον ὀνομαστικῶς. Πραγματικῶς ἀνῆκεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν φεουδαρχίαν τῶν Μαμελούκων *). Οὗτοι ἐπεχείρησαν νὰ σταματήσουν τὸν γαλλικὸν στρατὸν βαδίζοντα πρὸς τὸ Κάϊρον καὶ συνῆψαν μάχην πρὸς αὐτὸν παρὰ τὰς πυραμίδας. Ἀλλ' ὅλαι αἱ ἐπιθέσεις τῶν ἐθραύσθησαν ἐπὶ τῆς σταθερότητος τοῦ γαλλικοῦ πε-

*) Οἱ Μαμελοῦκοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν στρατὸς μισθοφορικὸς ἐκ δούλων τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Τουρκεστάν ὑπηρετῶν εἰς τοὺς σουλτάνους τῆς Αἰγύπτου. Κατόπιν (1250) ἀρχηγός τις τῶν Μαμελούκων ἐξεδίωξε τὸν σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀρχήν. Ὅταν δὲ τὸ 1517 ὁ σουλτάνος τῶν Ὀσμάνων κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον, οἱ βέηδες τῶν Μαμελούκων παραμείναντες ἀπετέλεσαν εἶδος στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας.

ζικοῦ. Δύο ἡμέρας κατόπιν ὁ Βοναπάρτης ἦτο κύριος τοῦ Καΐρου.
 Ἄλλὰ τὴν 1ην Αὐγούστου ἡ ἐκστρατεία ἔπαυε μεγάλην
 συμφουσίαν. Ὁ γαλλικὸς στόλος, ὅστις κατὰ τὸν πλοῦν του εἰς
 Αἴγυπτον εἶχε διαλλάθει τὸν ἀγγλικόν, υπέστη αἰφνιδίαν ἐπίθε-
 σιν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ, καὶ σχεδὸν ὅλος κατεστράφη
 ὑπὸ τοῦ ναυάρχου **Νέλσωνος**. Ὁ Βοναπάρτης εἶχεν ἀποχωρισθῆ
 τῆς Γαλλίας καὶ ἔκτοτε ἦτο αἰχμάλωτος ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐν τούτοις
 ἀνέλαβε νὰ ὑπαγάγῃ τὴν χώραν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ νὰ
 ὀργανώσῃ αὐτήν, ὥς ἕαν ἔμελλε νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν διαρκῶς.
 Ἡ θέσις τοῦ Βοναπάρτου κατέστη δυσκολωτέρα, ὅταν ὁ σουλ-
 τάνος παρακινήθῃς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ
 τῆς Γαλλίας (Σεπτέμβριος 1798). Πληροφορηθεὶς τότε ὁ Βονα-
 πάρτης ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς συνεκεντροῦτο εἰς τὴν Συρίαν,
 ἔσπευσεν ἐκεῖ. Ἐκρτίευσεν τὴν Γάζαν καὶ Ἰόππην κατέστρεψε τὸν
 ἐκεῖ τουρκικὸν στρατὸν παρὰ τὴν Ναζαρέτ καὶ τὸ ὄρος Θαβώρ.
 Ἀλλὰ καὶ δὲν ἠδυνήθη παρὰ τὴν μακρὰν πολιορκίαν καὶ τὰς
 προσπάθειάς του νὰ κυριεύσῃ τὴν Πτολεμαῖδα. Ἐπέστρεψε λοι-
 πὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἄλλος τουρκικὸς στρατὸς ἔμελλε νὰ
 ἀποβιβασθῇ διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, καὶ ἅμα ἀποβιβασθέντα
 τὸν κατενίκησεν εἰς Ἀβουκίρ (Ἰούλιος 1799). Ἀλλὰ ἕνα μῆνα
 βραδύτερον λαμβάνει διαταγὴν παρὰ τοῦ διευθυντηρίου νὰ ἐπι-
 στρέψῃ εἰς Γαλλίαν, διότι δευτέρα συμμαχία τῶν δυνάμεων
 ἔθετεν ἐν κινδύνῳ τὴν δημοκρατίαν. Ὁ Βοναπάρτης ἀφίνει ὡς
 ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν Kleber καὶ ἐπιβιβασθεὶς ἐνὸς πλοίου
 σπεύδει εἰς Γαλλίαν (Αὐγούστος 1799).

Ὁ Kleber μετὰ τοῦτο προσβλήθῃς ὑπὸ 70 χιλ. Ἀγγλῶν καὶ
 Τούρκων ἐνίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὴν Ἠλιούπολιν. Ἀλλὰ μετὰ
 τινὰς μῆνας δολοφονεῖται εἰς Καῖρον ὑπὸ φανατικοῦ μουσουλμά-
 νου. Ἡ Αἴγυπτος ἔμεινεν ἀκόμη ἐν ἔτος εἰς χεῖρας τῶν Γάλλων.
 Μετὰ τοῦτο οἱ Γάλλοι μὴ λαμβάνοντες οὐδεμίαν ἐνίσχυσιν ἐκ
 Γαλλίας ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετὰ τῶν Ἀγγλῶν
 ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποχωρήσουν ἐλευθέρως (Αὐγούστος 1802).

Δ. Ἡ ὑπατεία.

**Κατάστασις τῆς Γαλλίας κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ναπο-
 λέοντος ἐξ Αἰγύπτου.** Ὅταν ὁ Ναπολέων ἐπέστρεψεν ἐξ Αἰ-
 γύπτου, ἡ Γαλλία καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς εὐρίσκετο ἐν
 οἰκτροῇ καταστάσει. Σχεδὸν πλήρης ἀναρχία ἐπεκράτει εἰς αὐτήν.
 Ἡ χώρα ἦτο ἐρημωμένη. Ἡ ληστεία ἐλυμαίνετο αὐτήν. Ἡ βιο-

μηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἦσαν σχεδὸν κατεστραμμένα. Ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ κράτους οὐδαμοῦ ἐφαίνετο. Φόροι ἢ δὲν ἐπληρώνοντο ἢ ἐπληρώνοντο κακῶς. Οἱ ἀσθενεῖς εἰς τὰ νοσοκομεῖα ἀπέθνησκον ἐκ τῆς πείνης. Οἱ στρατιῶται δὲν εἶχον οὔτε τροφίμα οὔτε ἐνδύματα οὔτε μισθόν. Ἐλιποτάκουν κατὰ χιλιάδας. Ἐπειτα οἱ κυβερνῆται καὶ ἡ ἀκολουθία των παρείχον τὸ θέαμα σκανδαλώδους ἀνηθικότητος. Τὸ κράτος φανερὰ ἐλεηλατεῖτο ὑπ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ φροντίζουν διὰ τὰ συμφεροντά του, ἢ τῇ συνενοχῇ των. Ὁ λαὸς, ὁ ὁποῖος εἶχε πλέον κουρασθῇ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν, ἠσθάνετο καταφρόνησιν πρὸς τοὺς πολιτικούς. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ τοῦ διευθυντηρίου, τὸ ὁποῖον ἐγκατέστησεν εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν κράτος καὶ τὴν Ἑλβετίαν δημοκρατίαν καὶ προσήρτησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Γένουαν καὶ τὸ Πεδεμόντιον, προεκάλεσε τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κατὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίας Ἀγγλίας, Νεαπόλεως, Αὐστρίας, Ρωσίας καὶ Τουρκίας, καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῶν πολέμων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐνόμιζον ὅτι ἀπηλλάγησαν διὰ τῆς ἐν Καμποφορμῷ εἰρήνης. Ὅχι δὲ μόνον οἱ πόλεμοι ἤρχισαν, ἀλλὰ καὶ οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ πανταχοῦ ἠττῶντο, καὶ ὁ λαὸς ἠσθάνετο ὅτι ἐπανήρχοντο αἱ δυστυχεῖς ἡμέραι τοῦ 1793, τῆς εἰσβολῆς δηλαδὴ τῶν ξένων εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ ἀηδία ἢ προελθούσα ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως καὶ ἡ ἀγωνία ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνου ἔσχον τοῦτο τὸ ἐπακολούθημα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1799 ἐσχηματίσθη ὁμὰς πολιτικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀναθεώρησις τοῦ πολιτεύματος ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ ὁμὰς αὕτη εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν Sieyès, ὅστις ἐξελέχθη διευθυντῆς τὸν Μάϊον τοῦ 1799. Ὁ Sieyès ἔσκέφθη ὅτι, ἵνα δυνηθοῦν νὰ μεταβάλλουν τὸ πολίτευμα, ἀπαιτεῖτο νὰ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των δημοφιλῆ τινα στρατηγόν. Ὅθεν ἐνήργησε τὴν ἀνάκλησιν ὑπὸ τοῦ διευθυντηρίου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Βοναπάρτου.

Ἀνατροπὴ τοῦ διευθυντηρίου. Ὅταν ἔφθασεν εἰς Παρισίους ἡ εἰδησις τῆς ἀφίξεως τοῦ Βοναπάρτου (15 Ὀκτωβρίου 1799) εἰς Γαλλίαν, γενικὴ χαρὰ κατέλαβε πάντας. Ἡ εἰς Παρισίους πορεία του ὑπῆρξε θριαμβευτικὴ πομπή. Τὸ πλῆθος εἰς τὰς ὁδοὺς ἦτο τόσον, ὥστε αἱ ἄμαξαι δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσουν. Ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τοὺς Παρισίους, ὁ ἐνθουσιασμὸς μετετρέπη εἰς παραφροσύνην. Ἐβλεπον ἐν αὐτῷ τὴν ἐγγύησιν τῆς νίκης εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὸν ἰσχυρὸν στρατηγὸν εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ὁ Sieyès καὶ ὁ Βοναπάρτης ἤρχισαν ἀμέσως νὰ προπαρασκευάζουν τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος. Τοῦτο ἐγένεον εἰς τρεῖς ἑβδομάδας. Ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς ἦσαν δύο ἄλλοι τῶν διευθυντῶν, οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν ὑπουργῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Talleyrand, ἡ πλειονοψηφία τῆς βουλῆς τῶν πρεσβυτέρων καὶ ὀλίγοι ἐκ τῶν βουλευτῶν τῆς βουλῆς τῶν 500, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦτο ὁ Λουκιανὸς Βοναπάρτης, ἀδελφὸς τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ βουλὴ τῶν 500 διελύθη τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1799 βιαίως διὰ τοῦ στρατοῦ. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἡ μειονοψηφία τῆς βουλῆς τῶν 500 καὶ ἡ βουλὴ τῶν πρεσβυτέρων συνελθούσας ἐψήφισαν τὴν κατάργησιν τοῦ διευθυντηρίου καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του διὰ τῆς ἐπιτροπείας **τριῶν ὑπάτων** συγκεντρώσεως ἐκ τοῦ Sieyès τοῦ Roger Ducos καὶ τοῦ στρατηγοῦ Βοναπάρτου, οἱ ὅποιοι μετὰ ἐπιτροπείας ἐκ βουλευτῶν ἐπεφορτίσθησαν μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα.

Ἐγκαθίδρυσις τῆς ὑπατείας. Τὸ νέον σύνταγμα συνετάχθη ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Βοναπάρτου καὶ δημοσιευθὲν τὴν 24 Δεκεμβρίου 1799 ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ δημοψηφίσματος.

Κατὰ τοῦτο ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία περιήρχετο εἰς τρεῖς ὑπάτους ἐκλεγομένους κατὰ 10ετίαν. Ὁρίζετο δὲ ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην δεκαετίαν ὑπατοὶ θὰ ἦσαν ὁ Βοναπάρτης πρῶτος, ὁ Cambacerès καὶ ὁ Lebrun δεύτερος καὶ τρίτος, εἰς τὸ μέλλον δὲ θὰ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς γερονσίας. Ἡ πραγματικὴ ὁμως ἐξουσία ἀνῆκεν εἰς τὸν **πρῶτον ὑπάτον**. Οἱ ἄλλοι εἶχον ψήφον συμβουλευτικὴν. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐξησκεῖτο ὑπὸ τοῦ πρώτου ὑπάτου καὶ τριῶν νομοθετικῶν συμβουλίων. Φύλαξ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐκλογεὺς τῶν μελῶν τῶν νομοθετικῶν συμβουλίων ὠρίζετο γερονσία ἰσόβιος **80μελής**, τῆς ὁποίας τὰ μέλη τὴν μὲν πρώτην φορὰν θὰ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ὑπάτων, κατόπιν δὲ ὑφ' ἐαυτῆς. Διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1799 ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἐν τῇ πραγματικότητι κατηργεῖτο. Οὗτος θὰ ἐξήσκει αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῇ μόνον, κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος. Ἀντ' αὐτῆς ἐγκαθίστατο ἡ δικτατορία τοῦ πρώτου ὑπάτου, ὅστις καὶ κατώκησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ.

Ἡ ὑπατεία διήρκεσε 4 ἔτη. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐξωτερικῶς μὲν διὰ τῆς αἰγλῆς καὶ τῶν θριάμβων τῶν γαλλικῶν ὅπλων περιεποίησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Εὐρώπης, ἐσωτερικῶς δὲ ἐδημιούργησε τοιαῦτα διαρκῆ καὶ μόνιμα ἔργα, ὅποια οὐδεμία περίοδος τῆς γαλλικῆς ἱστορίας ἐσημείωσεν.

Ἑσωτερικὰ ἔργα τῆς ὑπατείας. Προῶτον ἔργον τῆς Ναπολεοντείου ὑπατείας ἐπῆρξεν ἡ διοικητική, ἡ δικαστική καὶ οἰκονομικὴ ἀναδιοργάνωσις τῆς Γαλλίας ἡ ὁποία εἰς τὰς κυριωτέρας γραμμὰς, ὑφίσταται μέχρι σήμερον. Συγχρόνως ἡσχολήθη εἰς τὸ νὰ συμπληρώσῃ καὶ τακτοποιήσῃ τὸ κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ συνήνωσεν εἰς ἓνα ἀστικὸν κώδικα τὸ σύνολον τῶν νόμων, οἵτινες ἐκανόνιζον τὰς σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν ἐν τῇ νέᾳ κοινωνίᾳ.

Ὡσαύτως ὁ Ναπολέων ὡς ὑπάτος ἐξησφάλισε τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην ἐπιτρέψας πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ συνάψας μετὰ τοῦ πάπα συμφωνίαν (concordat), ἡ ὁποία παρέμεινεν ἐν ἰσχύϊ μέχρι τοῦ 1905. Διὰ ταύτης ὡς ἐπίσημος θρησκεία ἀνεγνωρίζετο ὁ καθολικισμός. Οἱ ἐπίσκοποι διορίζοντο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς καθερνήσεως, ἀλλ' ὁ διορισμὸς αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα.

Πλὴν τούτων πρὸς μόρφωσιν τῶν ὑπαλλήλων ἴδρυσεν τὰ λύκεια, πρὸς ἀμοιβὴν τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν ἴδρυσεν τὸ τάγμα τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς, πρὸς προστασίαν δὲ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἴδρυσεν τὴν τράπεζαν τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία ἀπέβη ἡ ἰσχυροτέρα μετὰ τὴν τῆς Ἀγγλίας τράπεζα τοῦ κόσμου. Τέλος κατεσκεύασε σπουδαῖα ἔργα, λιμένας, διώρυγας, ὁδοὺς κ.λ.π.

Ἑξωτερικὰ ἔργα τῆς ὑπατείας. Μόλις κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Βοναπάρτης, ἐπεχείρησεν ἀπ' εὐθείας νὰ ζητήσῃ εἰρήνην παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ἀμφοτέρωτεροι ἐξήγησαν τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀποκατάστασιν τῶν Βουρβόνων. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐξηκολούθησεν.

Δύο στρατοὶ αὐστριακοὶ ἠπείλουν τὴν Γαλίαν, ὁ εἰς ἐκ Γερμανίας ἠπείλει τὸ μέτωπον τοῦ Ρήνου, ὁ ἕτερος ἐν Ἰταλίᾳ ἠπείλει τὸ τῶν Ἀλπεων. Εἰς τὸν στρατὸν τῆς Γερμανίας ὁ Ναπολέων ἀντέταξε τὸν Moreau μὲ τὸν καλύτερον στρατὸν ἐκ πλεόντων 100 χιλ. ἀνδρῶν. Εἰς τὸν στρατὸν τῆς Ἰταλίας ἀντέταξε τὸν Massena μὲ 25 χιλ. ἀνδρας. Εἰς τὸν Massena παρήγγειλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Γένουαν καὶ νὰ κρατήσῃ ἐκεῖ τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, μέχρις οὗ σχηματίσῃ τρίτον στρατὸν καὶ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ἐκεῖ. Ὁ Massena ἐξεπλήρωσεν ἡρωϊκῶς τὴν ἀποστολὴν του. Πολιορκηθεὶς ἐν Γενουῇ μὲ τρόφιμα ἐνὸς μηνὸς ἐκρατήθη δύο μῆνας. Ὅταν δὲ παρέδωκεν αὐτήν, ὁ Βοναπάρτης ἦτο ἤδη εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. ἀνδρας ὑπερβὰς τὰς Ἀλπεὶς χιονο-

σκεπεῖς μὲ μεγίστην δυσκολίαν. Μετά τινας μικρὰς μάχας ὁ Βοναπάρτης ἔδωκε πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς ἔχοντας διπλάσιον στρατὸν τὴν περίφημον μάχην τοῦ *Μαρέγκου* (1800), καθ' ἣν κατενίκησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ κενώσουν τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν Λομβαρδίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Moreau νικᾷ αὐτοὺς εἰς τὴν Γερμανίαν ἐν Ὁελίνδῃ. Ἡ Αὐστρία κατόπιν τούτων ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Λινεβίλλης (1801), δι' ἧς ἐπεκυρώθη ἡ συνθήκη τοῦ Καμποφορμίου, καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὅλαι αἱ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ἡ Γαλλία ἔκαμεν ἐν Ἰταλίᾳ, Ὁλλανδίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ. Δι' ἰδιαιτέρων δὲ συμβάσεων ὁ πάπας ἐπανῆλθεν εἰς τὸ κράτος του καὶ οἱ Γάλλοι ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ κατέχουν τὰ φρούρια τῆς Νεαπόλεως. Τοῦ λοιποῦ ὅλη ἡ Ἰταλία πλὴν τῆς Βενετίας εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας.

Ἡ εἰρήνη ἀποκατεστάθη ἐν τῇ ἡπείρῳ. Μόνη ἡ Ἀγγλία πάλιν ἔμεινεν εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν Γαλλίαν. Καὶ αὕτη ὁμῶς μετ' ὀλίγον αἰσθανομένη ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ νικήσῃ τὴν Γαλλίαν καὶ πιεζομένη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, διότι ὁ λαὸς ἐπεβαρύνθη μὲ πολλοὺς φόρους, ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιένης (1802). Διὰ ταύτης ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν Γαλλικὴν Δημοκρατίαν καὶ ἀπέδωσε τὰς ἀποικίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων τῆς Ἰσπανίας καὶ Ὁλλανδίας.

Μεταρρύθμισις τῆς Ὑπατείας. Ὅταν διὰ προξικοπήματος κατελύετο τὸ διεθυντήριον, οἱ βασιλόφρονες ἤλπιζον ὅτι ὁ Βοναπάρτης θὰ εἰργάζετο διὰ λογαριασμὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ'. Ὁ Λουδοβίκος φυχὰς ἐν Πολωνίᾳ ἔγραψεν εἰς τὸν πρῶτον ἕπαρχον ζητῶν τὴν συνδρομὴν του καὶ προσφέρων εἰς αὐτὸν οἷα δῆποτε ἤθελεν ἀνταλλάγματα. Ἀλλ' ἤδη ὁ Ναπολέων ἐσκέπτετο νὰ παραμείνῃ ὁ ἴδιος διαρκῶς ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ δημιουργήσῃ ἰδίαν δυναστείαν. Εἰς τοῦτο ἐφθασε διὰ δύο σταθμῶν. Κατ' Αὐγούστον τοῦ 1802 ὠνομάσθη ἰσόβιος ἕπαρχος καὶ κατὰ Μάϊον τοῦ 1804 αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Τὴν ἰσόβιον ὑπατείαν ὁ Βοναπάρτης κατέλαβε δι' αἰφνιδισμοῦ. Τὴν ἐπομένην τῆς εἰρήνης τῆς Ἀμιένης οἱ πιστοὶ τοῦ Βοναπάρτου ἐπρότειναν εἰς τὴν γερουσίαν νὰ ἐκφρασθῇ εἰς πρῶτον ἕπαρχον ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη. Ἡ γερουσία τὸν ἐξέλεξε ἕπαρχον δι' ἄλλα 10 ἔτη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκει. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐπικυρώσεως τῆς ἐκλογῆς ὑπεβλήθη

εἰς αὐτὸν τὸ ἐρώτημα, ἂν πρόπῃ ὁ πρῶτος ὑπάτος νὰ ὀνομασθῇ ἰσόβιος. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέβη παρρηφειῇ ὑπὲρ τῆς προτάσεως. Πλὴν τοῦτου τότε ἐδόθη εἰς τὸν πρῶτον ὑπάτον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ τὸν διαδόχον του. Ἀμέσως δὲ τὸ σύνταγμα μετερρυθμίσθη ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον.

Ἀλλὰ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς ἰσοβίου ὑπατείας κατέστρεψε τὰς ἐλπίδας τῶν βασιλικῶν. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ κάμνουν συνωμοσίας κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἀποβλέποντες ἰδίως εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Βοναπάρτου. Αἱ συνωμοσίαι αὗται ἀποκαλυφθεῖσαι ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ ἀνακηρυχθῇ ὑπὸ τῆς γερουσίας ὁ Βοναπάρτης **κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων** ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ναπολέων Α΄**. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ πολιτεύματος ὑποβλήθεισα εἰς δημοψήφισμα ἐπεκυρώθη διὰ 3 1/2 ἑκατομμυρίων ψήφων ἀπέναντι 3 χιλιάδων ἀρνητικῶν τοιούτων. Ὁ πάπας Πῖος Ζ' προσκληθεὶς εἰς Παρισίους ἔσπευε τὸν Ναπολέοντα αὐτοκράτορα (1804), τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (1805) ὁ Ναπολέων μεταβὰς εἰς Μεδιόλανον ἐστέφθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μετ' ὁ σιδηροῦν λογγομβαρικὸν στέμμα, ὅπως οἱ Γερμανοὶ αὐτοκράτορες τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

6. Ἡ Αὐτοκρατορία.

Μετ' τὴν ἐγκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας μετερρυθμίσθη πάλιν τὸ πολίτευμα καὶ κατέστη τελείως μοναρχικόν, ἐπανήλθον δὲ ὅλοι οἱ τύποι τῆς παλαιᾶς μοναρχίας, ἡ αὐλικὴ ἐθιμοτυπία, οἱ τίτλοι, τὰ παράσημα, καὶ ἐδημιουργήθη παρὰ τὴν ἀρχαίαν εὐγένειαν νέα αὐτοκρατορικὴ. Ἐν τῇ διοικήσει ὡσαύτως ἐπανήλθεν ἡ συγκέντρωσις καὶ ὁ δεσποτισμὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἀλλ' ἡ κατάρρησις πάσης πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ παντὸς ἐλέγχου καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀπολυταρχισμὸν ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τοῦ Ναπολέοντος τὴν πλουσίαν καὶ μορφωμένην ἀστικὴν τάξιν. Αἱ βιαιοπραγαί κατόπιν κατὰ τοῦ πάπα ἀπεμάκρυναν ἀπ' αὐτοῦ τὸν κληρὸν καὶ τοὺς καθολικοὺς. Μόνον αἱ μεγάλαι λαϊκαὶ μάζαι, οἱ ἐργάται καὶ οἱ ἀγρόται, ἔμειναν μακρότερον πιστοί, διότι ὁ Ναπολέων διετήρει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά, καὶ ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἥσυχον κτῆσιν τῆς γῆς, τὰ ὁποῖα ἦσαν δι' αὐτοὺς τὰ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως οὐσιωδέστερα ἀποκτήματα. Ἐπὶ τέλους ὅμως καὶ ταύτας ἀπεμάκρυναν ἀπ' αὐτοῦ αἱ διηνεκεῖς στρατολογαί.

Ἐξωτερικῶς δὲ τὰ δέκα ἔτη (1804—1814), καθ' ἃ διήρκε-

σεν ἡ αὐτοκρατορία, ἐπῆρξαν ἔτη πολέμων ἀδιακόπων, οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν μὲν τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὰς περισσοτέρας πρωτευούσας τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ κατέληξαν εἰς τὴν εἰσβολὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Ναπολέοντος. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ πόλεμοι προεκλήθησαν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας ἕνεκα ζηλοτυπίας πρὸς τὴν δύναμιν τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Ναπολέοντος. Διακρίνεται δὲ ἡ ἱστορία τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας εἰς δύο περιόδους, τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς καὶ τὴν περίοδον τῆς πτώσεως αὐτῆς.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας διήρκεσεν 8 ἔτη (1804—1812). Οἱ κατὰ τὴν περίοδον δὲ ταύτην διεξαχθέντες πόλεμοι ἐξεκλήθησαν ὡς ἑξῆς :

α') *Πόλεμος κατὰ Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας. Εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου.* Ἡ εἰρήνη τῆς Ἀμιένης διήρκεσεν ἓν μόνον ἔτος. Ἡ ὧξις ἐπῆλθεν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, διότι ὁ Ναπολέων πρὸς προστασίαν τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας εἶχεν ἐπιβάλει μεγάλους τελωνιακοὺς δασμοὺς εἰς τὰ ἀγγλικά ἐμπορεύματα. Οἱ Ἀγγλοὶ κατέσχον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ (17 Μαΐου 1803) ὅλα τὰ εἰς τοὺς λιμένας τῶν γαλλικῶν πλοῖα. Ὁ Ναπολέων ἀμέσως εἰσβαλὼν κατέλαβε τὸ Ἀννόβερον, προσωπικὴν κτῆσιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Συγχρόνως ἤρchiσε νὰ παρασκευάζῃ ἐν Βολωνίᾳ στρατὸν 150 χιλ. ἀνδρῶν, δι' οὗ ἠπεύλει ὅτι θὰ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Οἱ Ἀγγλοὶ παρεσκευάσθησαν πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς, ἀλλὰ συγχρόνως παρεσκεύασαν αὐστρορωσικὴν συμμαχίαν. Τοῦτο ὑπεχρέωσε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀνοίξῃ πολεμικὸν μέτωπον ἐν ἡπείρῳ.

Ὁ Ναπολέων ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ῥώσων μετὰ ταχύτητος ἀπροσδοκίτου. Εἰς διάστημα ὀλιγότερον τοῦ μηνὸς μετέφερε τὸν στρατὸν του ἐκ τῆς Μάγχης εἰς τὸν Ῥήνον. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε δύο μῆνας, καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βιέννης κατέληξε μὲ τὴν μάχην τοῦ *Ἀουστερλίτς* (2 Δεκεμβρίου 1805) ἡ μάχην τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, εἰς τὴν ὁποίαν κατεστράφη τελείως ὁ αὐστρορωσικὸς στρατός. Μετὰ τοῦτο συνήφθη ἡ εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου. Διὰ ταύτης ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν μὲν τὴν Ἰστρίαν, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν Βενετίαν, δηλ. ὅτι ἐκέρδισε διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφορμίου, εἰς

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοὺς Γερμανοὺς δὲ συμμάχους τοῦ Ναπολέοντος τινὰς ἐκ τῶν παλαιῶν τῆς κτίσεως.

Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἀουστερλίτς ἔκαμε τὸν Ναπολέοντα αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως διανέμοντα βασιλεία κατ' ἀρέσκειαν. Κατὰ τοὺς 7 πρώτους μῆνας τοῦ 1806 ἐδημιούργησε τέσσαρας βασιλεῖς. Ἐν Γερμανίᾳ ἀνύψωσεν εἰς βασιλεῖς τοὺς συμμάχους του ἐκλέκτορας τῆς Βυρτεμβέργης καὶ τῆς Βαυαρίας. Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δι' ἐνὸς διατάγματος ἀφῆρσε τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως ἀπὸ τῶν Βουρβόνων καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Τέλος τὴν Ὁλλανδικὴν δημοκρατίαν μετέβαλεν εἰς βασίλειον καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν ἄλλον ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Ὅσαύτως ἐμοίρασε φέροντα προικτικὰ εἰς τοὺς κυριωτέρους συνεργάτας του. Ἐξ ἄλλου διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἐκ τῆς ἀμφιβόλου στάσεως τοῦ ὁποίου ἐπῆλθεν ἡ ἡττα τῆς Αὐστρίας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ ἐκλεκτοράτον τοῦ Ἀννοβέρου. Τέλος κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἵδρυσεν τὴν *Ῥηνικὴν ὁμοσπονδίαν*, διὰ τῆς ὁποίας κατέλυσε τὴν ἀγίαν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, καὶ οὕτω κατέστησεν ἑαυτὸν κύριον τῆς παραρρηνείου καὶ παραδουναβείου Γερμανίας. Κατ' ἐμπνευσιν δηλ. αὐτοῦ 15 ἡγεμόνες τῆς μεσημβρινῆς καὶ δυτικῆς Γερμανίας μὲ τοὺς δύο νέους βασιλεῖς Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης ἐπὶ κεφαλῇς ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ ἵδρυσαν τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν κρατῶν τοῦ Ῥήνου μὲ προστάτην αὐτὸν τὸν Ναπολέοντα. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως. Ὁ Φραγκῖσκος Β' παρητήθη τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ ἐπωνομάσθη Φραγκῖσκος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας.

β') *Πόλεμος κατὰ Πρωσσίας καὶ Ῥωσίας. Εἰρήνη τοῦ Τιλοίτ.*

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου ἐφαίνετο ὅτι ἐμέλλε νὰ εἶναι τὸ προοίμιον γενικῆς εἰρήνης. Ὁ Ναπολέων ἐπεθύμει τοῦτο πολὺ. Ἐξ ἄλλου ἡ ὑπεροχὴ του ἐφαίνετο τόσον μεγάλη καὶ ἡ συμμαχία του μετὰ τῆς Πρωσσίας καθίστα τὸν ἀγῶνα τόσον ἀδύνατον ἐπὶ τῆς ἡπείρου, ὥστε ὁ τσάρος καὶ ἡ Ἀγγλία (ἡ τελευταία καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος εἰς τὸ Τραφαλᾶρ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1805) ἤρχισαν διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης ἐν Παρισίοις. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται κατέληξαν εἰς νέον πόλεμον. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐξήτουν παρὰ τοῦ Ναπολέοντος τὸ Ἀννόβερον καὶ ὁ Ναπολέων ὑπεσχέθη τοῦτο

ἔχων ὑπ' ὄψιν του νὰ ἀποζημιωθῇ ἄλλως ἢ Πρωσσία. Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ φοβηθεὶς περὶ τοῦ Ἀννοβέρου συμμαχεῖ μετὰ τῆς Ῥωσίας καὶ Ἀγγλίας καὶ κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας.

Ὁ Ναπολέων προσβάλλει πρῶτον τοὺς Πρώσσους, νικᾷ αὐτοὺς εἰς **Ἰέναν**, καὶ **Ἀουρσταίδην** (Ὀκτώβριος 1806) καὶ προχωρεῖ εἰς Βερολίνον, τὸ ὁποῖον καὶ παραδίδεται. Κατόπιν ἐπέρχεται ἐναντίον τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ νικᾷ αὐτοὺς εἰς δύο μάχας, τοῦ **Εὐλώ** καὶ τῆς **Φρειδλανδίας** (Δεκέμβριος 1806 καὶ Ἰαν. 1807). Ὁ πόλεμος ἔληξε διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Τιλσίτ.

Διὰ ταύτης ἡ Πρωσσία ἔχασε τὸ Ἀννόβερον, ὅλας τὰς χώρας, ὅσας εἶχεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Ῥήνου καὶ ὅσας εἶχε λάβει κατὰ τοὺς τρεῖς διαμελισμοὺς τῆς Πολωνίας. Συγχρόνως συνήφθη συμμαχία ἐπιθετικὴ μετὰ τῶν δύο αὐτοκρατόρων Γαλλίας καὶ Ῥωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεγνώρισεν ὅλας τὰς μεταρρυθμίσεις, ὅσας ἔκαμεν ἐν Εὐρώπῃ ὁ Ναπολέων, καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ μεσολαβήσῃ εἰς εἰρήνην μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐὰν δὲ αὕτη ἠρνεῖτο, ὥφειλε νὰ συνένωθῇ μετὰ τοῦ Ναπολέοντος κατ' αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου ὁ Ναπολέων θὰ προσέφερε τὴν μεσολαβησίαν του διὰ τὴν εἰρήνην Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Ἄν ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχετο, θὰ τὴν διεμέλιζον.

Ὁ Ναπολέων κατόπιν συνεπλήρωσε τὰς μεταρρυθμίσεις τῆς Γερμανίας. Μὲ τὰ ἐδάφη τὰ ἀποσπασθέντα ἀπὸ τῆς Πρωσσίας μετὰ τῶν Ἑλβα καὶ Ῥήνου καὶ μὲ μέρος τοῦ Ἀννοβέρου ἐσχημάτισε τὸ βασίλειον τῆς **Βεστωφαλίας**, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν τρίτον ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας ἀνυψώθη εἰς βασιλεῖα καὶ ἔλαβε προσθέτως τὸ μέγα **δουκάτον τῆς Βαρσσοβίας** ἀποτελεσθὲν ἀπὸ τὰς πολωνικὰς χώρας τῆς Πρωσσίας. Τὰ δύο βασίλεια καὶ τὸ μέγα δουκάτον εἰσῆλθον εἰς τὴν ῥηνικὴν ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία οὕτω περιέλαβεν ὅλην τὴν Γερμανίαν πλην τῆς Πρωσσίας.

γ') **Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός. Πόλεμος κατὰ τῆς Ἰσπανίας.** Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Τιλσίτ ὁ Ναπολέων παρεσύρθη εἰς νέαν σειρὰν πολέμων καὶ προσαρτήσεων διαρκῶν. Ἡ καταστροφὴ τοῦ γαλλικοῦ στόλου εἰς τὸ Τραφαλγὰρ ἠνάγκασε τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῇ ἐπὶ μικρὸν τοῦ σχεδίου του τῆς ἀπ' εὐθείας προσβολῆς τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Ναπολέων ἐσκέφθη τότε νὰ καταστρέψῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ πλούτου καὶ τῆς

δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας, δηλ. τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριόν της. Ἐὰν ἐπειύγχανε νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς τὴν προσπέλασιν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀγοράς, τὰ προϊόντα τῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς βιομηχανίας των συσσωρευόμενα ἀπώλητα θὰ ἔφερον οἰκονομικὴν κρίσιν, διότι αἱ βιομηχανίαι των θὰ ἠναγκάζοντο νὰ κλεισθοῦν καὶ νὰ ἀποπέμψουν τοὺς ἐργάτας. Ἐκ τῆς οἰκονομικῆς δὲ ταύτης κρίσεως θὰ ἠναγκάζετο ἡ Ἀγγλία εἰς εἰρήνην.

Ἦδη λοιπὸν εὐρισκόμενος ὁ Ναπολέων ἐν Βερολίῳ ἐκήρυξε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὸν *ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν*, δι' οὗ ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς συμμάχους των πᾶν ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἠμποδίζε τὴν πώλησιν παντὸς ἐμπορεύματος ἐρχομένου ἐξ Ἀγγλίας ἢ ἐκ τῶν ἀποικιῶν της. Ἀλλ' ἵνα φέρῃ ὁ ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός τὰ ἐλπιζόμενα ἀποτελέσματα, ἔπρεπεν ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη νὰ κλεισθῇ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς. Ὁ Ναπολέων ἐπέτυχεν ἀλλήλοδιαδόχως τὴν προσχώρησιν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Ρωσίας, Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ τέλος τῆς Δανίας, ἀφ' οὗ οἱ Ἀγγλοὶ ὅλως ἀνατιτίως βομβαρδίσαντες τὴν Κοπενάγην ἠνάγκασαν τὴν Δανίαν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν στόλον της. Ἐπειδὴ ἡ Σουηδία παρέμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἀγγλικὴν συμμαχίαν, ὁ Ναπολέων ὤθησε κατ' αὐτῆς τὸν τσάρον, ὅστις ἐκχυρίσε τὴν Φινλανδίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ναπολέων προσήρτησεν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν ὅλας τὰς παραλίους γερμανικὰς γώρας καὶ τέλος τὸ βασίλειον τῆς Ὀλλανδίας, διότι ὁ ἀδελφός του Λουδοβίκος ἠρνεῖτο νὰ καταστρέψῃ τοὺς ὑπηκόους του προσχωρῶν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπειδὴ ὁ πάπας ἤθελε νὰ μείνῃ οὐδέτερος, ὁ Ναπολέων προσήρτησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος ἐν μέρει εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν. Τὴν Πορτογαλίαν, μίαν ἐκ τῶν σπουδαίων ἀγορῶν τῆς Ἀγγλίας, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον προσέβαλεν ἀπὸ συμφώνου μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, κατέλαβε τὴν πρωτεύουσάν της Λισσαβῶνα καὶ ἠνάγκασε τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν νὰ φύγῃ εἰς Βραζιλίαν. Τέλος διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν περιεπλάκη εἰς ἐγκληματικὴν καὶ καταστρεπτικὴν ἐπιχείρησιν ἐν Ἰσπανίᾳ. ἠνάγκασε δηλ. τὸν βασιλέα αὐτῆς Κάρολον Δ' καὶ τὸν υἱὸν του Φερδινάνδον δι' ἀπάτης νὰ παραιτηθοῦν τοῦ θρόνου, καὶ ἔκαμε βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, μέχρι τοῦδε βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, εἰς τὴν θέσιν δ' αὐτοῦ ἀνύψωσε τὸν γαμβρόν του Μυράτ.

Τοῦτο προεκάλεσε γενικὴν ἐξέγερσιν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἔγινεν ἡ ἀρχὴ πολέμου διαρκέσαντος πλέον τῶν ὅ εἰτῶν, καθ' ὃν ἐπὶ τέλους ὁ Ναπολέων ἠττήθη. Εἰς αὐτὸν οἱ Ἀγγλοὶ εὗρον πεδὶον μάχης, ἵνα κατατρίβουν ἐπὶ μακρὸν τὸν καλύτερον στρατὸν τῆς Γαλλίας. Ὁ πόλεμος τέλος αὐτὸς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ Ναπολέοντος.

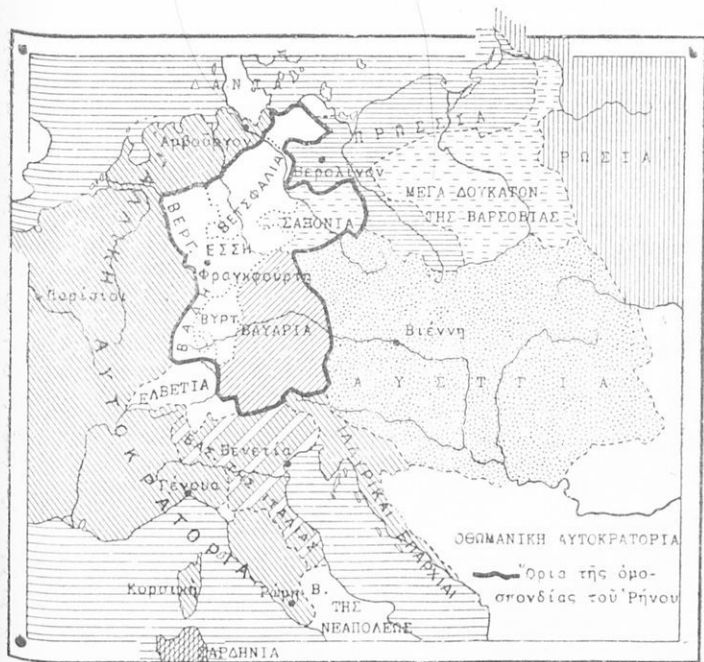
Ὁ πόλεμος τῆς Ἰσπανίας δὲν ὁμοιάζει μὲ τοὺς προηγουμένους

Εἰκ. 30. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1789.

πολέμους. Ἔως τότε ὁ Ναπολέων ἐπολέμει κατὰ ἡγεμόνων καὶ τῶν στρατιωτῶν των. Οἱ στρατοὶ κατεστρέφοντο, οἱ ἡγεμόνες ὑπετάσσοντο. Οἱ λαοὶ ἔμενον θεαταὶ τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὅμως ἐκτὸς τοῦ κανονικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων, ὁ Ναπολέων εὗρεν ἐνώπιόν του λαὸν ἐξεγερμένον ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας του, φανατισμένον ὑπὸ τοῦ κλήρου, ὅστις ἐκήρυξε σταυροφορίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, διότι ἐκράτει τὸν πάντα αἰχμάλωτον. Εὗρέθη δηλ. ἐνώπιον ἐθνικῆς ἐξε-

γέρσεως. Ἐκαστος χωριστὸς ἦτο στρατιώτης. Οἱ Ἰσπανοὶ ἐσχημάτισαν πολεμικὰ σώματα καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς χώρας τὼν ἤρχισαν κλεφτοπόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφάς. Ὁ βασιλεὺς Ἰωσήφ ἦτο κύριος μόνον τῆς Μαδρίτης ὅπου ὑπῆρχον γαλλικὰ στρατεύματα. Πανταχοῦ ἄλλου ἐκυβέρνηον τοπικαὶ κυβερνήσεις. Τέλος ὁ Ἰωσήφ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Μαδρίτης. Τότε ὁ Ναπολέον ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Εἰκ. 31. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπῃ τὸ 1810.

Ἀλέκρουσε τοὺς ἀντιπαχθέντας εἰς αὐτὸν ἐπαναστατικοὺς στρατοὺς καὶ ὑποτάξας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς ἐπαρχίας εἰσῆλθεν εἰς Μαδρίτην (Δεκέμβριος 1808) καὶ ἐγκατέστησε τὸν ἀδελφόν του ἐκεῖ. Ἄλλ' αἰφνης μετὰ ἓνα μῆνα ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Γαλλίαν, ἕνεκα ἄλλου πολέμου.

δ') **Πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας. Εἰρήνη τῆς Βιέννης.**
Ὅταν ἐγνώσθησαν αἱ ἐν Ἰσπανίᾳ δυσχέρειαι τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἐκδίωξις τοῦ Ἰωσήφ, ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ τὸν στρατὸν του, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναδιοργανώσει

ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Ἀουστερλίτς καὶ εἶχεν ἀναβιβάσει εἰς 400⁰ χιλ. ἄνδρας. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ναπολέων μετέβη ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὁ Φραγκίσκος ἤρχισε διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τότε ἐσηματίσθη ἡ πέμπτη συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία περιέλαβεν Αὐστρίαν, Ἀγγλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν (1809).

Ὅπως τὸ 1805, οἱ Αὐστριακοὶ ἤρχισαν τὴν ἐκστρατείαν ἄντι κηρύξεως πολέμου. Προσέβαλον τὸν Ναπολέοντα πανταχοῦ συγχορόνως, καὶ εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὸ μέγα δυνάτεον τῆς Βαρσοβίας. Ὁ τσάρος ὑποχρεωμένος ἐκ τῆς συνθήκης νὰ στείλῃ τοὺς στρατοὺς του ἐναντίον τῆς Αὐστρίας δὲν τὸ ἐπραξεν. Ἀλλ' ὅπως τὸ 1805, ὁ Ναπολέων διὰ τῆς ὁρμητικότητός του ἐπρόλαβε τὰ σχέδια τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκτύπησε τοὺς Αὐστριακοὺς δύο φορές, πρῶτον τὸν Ἀπρίλιον εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ ἔπειτα τὸν Ἰούλιον βορείως τῆς Βιέννης εἰς τὴν **Βαγγράμην**. Ἐνταῦθα ὁ Ναπολέων εἰς διήμερον μάχην κατένικησε καὶ κατεσύντριψε τὸν αὐστριακὸν στρατόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους συνωμολογήθη (Ὀκτώβριος 1809) ἐν Βιέννῃ. Δι' αὐτῆς ἐστερήθη ἡ Αὐστρία τῶν πολωνικῶν ἐδαφῶν της, τὰ ὁποία ἐδόθησαν εἰς τὸ δυνάτεον τῆς Βαρσοβίας καὶ ἐν μέρει εἰς τὸν τσάρον, τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνδοθείσης εἰς τὴν Βαυρίαν, τῆς Τεργέστης καὶ τῶν Ἰλλυρικῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι προσηρτήθησαν εἰς τὴν Γαλίαν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1809 ὑπῆρξεν ἡ τελευταία νικηφόρος ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος.

Τὸ ἀπόγειον τῆς δυνάμεως τοῦ Ναπολέοντος. Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βιέννης ὁ Ναπολέων ἐφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς δυνάμεώς του. Ἐπὶ δύο ἔτη ἦτο κύριος τῆς δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἦτο αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, καὶ ἡ αὐτοκρατορία του ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ῥώμης μέχρι τοῦ Ἀμβούργου καὶ περιελάμβανε τὸ τρίτον τῆς σημερινῆς Ἰταλίας, τὴν σημερινὴν Γαλίαν, μέρος τῆς Ἑλβετίας, τὸ Λουξεμβούργον, τὴν Βελγικὴν, τὴν Ὀλλανδίαν, τὴν Ῥηνικὴν Πρωσίαν καὶ τὰς παροχθίους τῆς Βορείου θαλάσσης γερμανικὰς χώρας, προσέτι δὲ τὰς δαλματικὰς καὶ ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Ἦτο προσέτι βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ῥυθμιστὴς τῆς Ἑλβετικῆς δημοσπονδίας καὶ προστάτης τῆς ῥηνικῆς, τῆς ὁποίας ὅλοι οἱ βασιλεῖς ὤφειλον εἰς αὐτὸν τὰ στέμματά των. Εἶχε κάμει βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, βασιλέα τῆς Βεστροφλίας τὸν ἀδελ-

φόν του 'Ιερώνυμον, βασιλέα τῆς Νεαπόλεως τὸν γαμβρόν του Murat. Ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τῶν ὑποτελῶν βασιλέων διώκει πλέον τῶν 70 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Εἶχε συμμάχους ἑκουσίους ἢ ἀκουσίους τὸν τσάρον τῆς Ῥωσίας, τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, τὸν βασιλέα τῆς Δανίας. Ἡ Σουηδία ἀπομείνασα ἡ τελευταία πιστὴ εἰς τὴν ἀγγλικὴν συμμαχίαν ἐκολοβώθη ὑπὸ τῆς Ῥωσίας καὶ Δανίας, κατόπιν δὲ σβεσθείσης τῆς βασιλευούσης δυναστείας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς ὁ Γάλλος στρατηγὸς Bernadotte.

Τὸ πᾶν ἔκλινε γόνυ πρὸ τῆς θελήσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἰδίως ἡ ὑπερήφανος αὐστριακὴ δυναστεία. Ὅταν ὁ Ναπολεὼν διεζεύχθη τὴν αὐτοκρατορίαν Ἰωσηφίναν, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του ἀρχιδουκίσσαν Μαρίαν Λουίζαν. Τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθη, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας. ✓

ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ περίοδος τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας διήρκεσεν ὀλιγώτερον τῶν δύο ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1812 μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1814). Οἱ δὲ κατ' αὐτὴν γενόμενοι πόλεμοι εἶναι οἱ ἑξῆς :

α') **Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ῥωσίας.** Ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο μᾶλλον φαινομενικὴ παρὰ πραγματικὴ. Ἡ ὑπερμεγέθης αὐτοκρατορία ἦτο θεμελιωμένη ἐπὶ τῆς βίας, καὶ διὰ τῆς βίας συνεκρατεῖτο. Μεταξὺ ὅλων τῶν λαῶν, οὔτινες εὗρισκοντο συνενωμένοι, Γάλλων, Ὁλλανδῶν, Γερμανῶν, Ἰταλῶν, δὲν ὑπῆρχε κανεὶς φυσικὸς δεσμός. Ἡ καταγωγὴ, ἡ γλῶσσα, τὰ αἰσθήματα, τὰ συμφέροντά των διέφερον καὶ τοὺς ἐχώριζον. Δι' ὅλους τοὺς προσηρτημένους ἡ προσκόλλησις εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν θὰ διήρκει ὅσον καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ. Ὀλιγώτερον ἀκόμη θὰ ἠδυνάτο τις νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ τῶν κρατῶν τῆς ὀηνικῆς ὁμοσπονδίας, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ αὐτοκρατορικοὶ πόλεμοι, ἐνῶ ἐκόστιζον πολὺ εἰς χοῆμα καὶ αἷμα, δὲν ἀπέφερον τίποτε. Ὡσαύτως ὡς πρὸς τοὺς συμμάχους Ῥώσους, Πρώσους, Αὐστριακοὺς. Εἶχον συμμαχήσει ἔνεκα ἀτυχήματος καὶ παρέμενον εἰς τὴν συμμαχίαν ἐκ φόβου. Ἡ μόνη τῶν σκέψις ἦτο ἡ ἐκδίκησις καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν τὴν προπαρασχεύαζε κατὰ τὸ δυνατόν. Ἐν Πρωσσίᾳ ἰδίως οἱ κυβερνήται της κατανοήσαντες, ὁποῖα τεράστια στρατιωτικὰ μέσα εἶχεν ἐξασφαλίσει ἡ ἐπανά-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στασις εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνεκοιλόωθησαν τὰς ἰδέας αὐτῆς, ἵνα ἐξεγείρουν τὸν λαὸν ὁλόκληρον εἰς μέλλοντα πόλεμον κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Οὕτω κατήργησαν τὰς διακρίσεις μεταξὺ εὐγενῶν, ἀστῶν καὶ χωρικῶν, ἀπληθυνθέρωσαν ἀπὸ τῆς δουλείας τοὺς γωρικοὺς, κατέστησαν τοὺς στρατιωτικοὺς βαθμοὺς προσιτοὺς εἰς ὅλους, καὶ ἐγκατέστησαν ἐθνικὴν στρατολογίαν.

Πρώτη ἐκ τῶν δυνάμεων ἀνενέωσε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἡ Ῥωσία. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς μετὰ τοῦ Ναπολέοντος συμμαχίας ἔλαβεν ἐλευθερίαν νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν Φινλανδίαν ἀπὸ τῆς Σουηδίας, τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ πολωνικὰς τινὰς χώρας ἀπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἄλλ' εἶχεν ἀκόμη μεγαλτέρας φιλοδοξίας. Ἦθελε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Βαρσοβίαν, τὸν διαμελισμὸν δηλ. τῆς Τουρκίας καὶ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ βασιλείου τῆς Πολωνίας ἐπ' ὠφελείᾳ του. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων τὸ 1809 ἠρνήθη ὡς νὰ ἀφήσῃ ποτὲ τοὺς Ῥώσους νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ μεγάλου δυνάτου τῆς Βαρσοβίας ἔδειξεν εἰς τὸν τσάρον ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Βαρσοβίᾳ. Ἐκτοτε ὁ Ἀλέξανδρος, μολοντοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξηκολούθει νὰ εἶναι σύμμαχος τοῦ Ναπολέοντος, πράγματι ἦτο ἐχθρὸς του. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1810 ἤρχισε τὰς πολεμικὰς του παρασκευὰς καὶ τὰς πρὸς συμμαχίαν διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ 1810 ἤνοιξεν ἐν μέρει τὰ σύνορά του εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον. Ἐπομένως αἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτοκρατόρων ὁλονὲν ἐτραχύνοντο μέχρις οὗ κατὰ τὸν Ἰούνιον 1812 ἐκηρύχθῃ ὁ πόλεμος. Ὁ Ναπολέων ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὴν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐκστρατείαν.

Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ὁ τσάρος εἶχε συμμάχους τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Σουηδοὺς, τοὺς ὁποίους προσεῖλκυσε νὰ ὑποσχεθῶντες εἰς τὸν Bernadotte τὴν Νορβηγίαν. Οὗτοι ἀπετέλεσαν τὴν ἑκτὴν συμμαχίαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων εἶχε συμμάχους τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας. Ἀλλ' ἀμφότεροι διεβεβαίωσαν τὸν Ἀλέξανδρον ὅτι θὰ ἐτήρουν παθητικὴν στάσιν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ῥωσίας διήρκεσε περίπου 6 μῆνας (24 Ἰουνίου—16 Δεκεμβρίου 1812). Ὁ Ναπολέων ἀνέλαβεν αὐτὴν μὲ 350 χιλ. ἄνδρας. Ἐκ τούτων 30 χιλ. Πρωσσοὶ ἐσχημάτιζον τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, 30 χιλ. Αὐστριακοὶ ἐσχημάτιζον τὴν δεξιὰν πτέρυγα, 290 δὲ χιλ. ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ αὐτο-

χρότορος ἀπετέλουν τὸν πραγματικὸν στρατὸν. Ἐκ τούτων πάλιν 180 χιλ. ἦσαν Γάλλοι (εἰς αὐτοὺς περιελαμβάνοντο καὶ οἱ Ὀλλανδοί, Γερμανοὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Ῥήνου, Ἑλβετοί, Πεδεμόντιοι). Οἱ λοιποὶ 100 χιλ. ἦσαν ἐπικουρικά στρατεύματα τῆς ὁμοσπονδίας τοῦ Ῥήνου, Πολωνοί, Δανοί, Ἰταλοί, Κροάται, Δαλμάται. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς διέβη τὸν Νεῖμενον κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου 1812. Οἱ Ῥῶσοι δὲν ἠμπόδισαν τὴν διάβασιν. Ὁ τσάρος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐξῆς τακτικὴν· νὰ ἀποφύγῃ τὰς μεγάλας μάχας, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς πληθυσμοὺς καὶ νὰ ἀρίσῃ τοὺς Γάλλους νὰ εἰσδύσουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀφίνων εἰς τὸν χρόνον, τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ κλίμα τὴν φροντίδα τῆς ὑπερασπίσεως.

Ὁ Ναπολέων κατενόησε τὸν κίνδυνον τῆς τακτικῆς αὐτῆς, ἀλλ' ἐπέμενε θέλων πρῶτον νὰ καταστρέψῃ τὸν ὥσικὸν στρατὸν, καὶ ἔπειτα νὰ ὑπαγορεύσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Μόσχαν. Ἄλλ' οἱ Ῥῶσοι ἦσαν ἀσύλληπτοι. Ἐσκέφθη νὰ τοὺς κυκλώσῃ εἰς τὴν Σμολένσκη. Ἀλλὰ κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν θυσιάζοντες εἰς μίαν σφοδρὰν μάχην τὴν ὀπισθοφυλακὴν των καὶ ἀνυψοῦντες μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ναπολέοντος πύρινον φραγμὸν διὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Σμολένσκης. Ὁ Ναπολέων μετὰ τοῦτο διηυθύνθη εἰς τὴν Μόσχαν, χωρὶς οἱ Ῥῶσοι νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ τὸν σταματήσουν δι' ἀποφασιστικῆς μάχης. Ἀλλ' ὁ ὥσικὸς λαὸς ἐδυσφόρει διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν καὶ δὲν ἠνείχετο νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀνευ μάχης τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσάν τῆς Ῥωσίας, τὴν ἱερὰν πόλιν τῶν Ῥώσων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, καὶ ὁ στρατηγὸς Κουτουσῶφ ἐσταμάτησε τὸν ἐξ 130 χιλ. ἀνδρῶν ὥσικὸν στρατὸν πέντε χιλιόμετρα πρὸ τῆς Μόσχας. Τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1812 ὁ Ναπολέων προσέβαλε τὸν Κουτουσῶφ. Ὁ Κουτουσῶφ ἐνίκηθη, ἀλλ' ὑπεχώρησεν ἐν τάξει. Ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὴν Μόσχαν (14 Σεπτεμβρίου 1812). Ἠλπίζεν ὅτι ἡ ὥσις αὐτῆς θὰ ἠνάγκαζε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐλογάζαζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ διέλθῃ τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Μόσχαν, ὅτι ὁ στρατὸς του θὰ εἶχεν ἀφθονίαν ὕλων καὶ ὅτι θὰ προπαρασκευάζετο δι' ἐκστρατείαν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος κατὰ τῆς Πετροπόλεως. Ἀλλ' ὁ ὥσικὸς πατριωτισμὸς ἀνέτρεψεν ὅλα του τὰ σχέδια.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐζήτησεν εἰρήνην. Τὴν ἐπομένην δὲ τῆς εἰσόδου τοῦ Ναπολέοντος εἰς Μόσχαν οἱ Ῥῶσοι ἐπυρπόλησαν αὐτήν. Ἡ πυρκαϊὰ διήρκεσε 4 ἡμέρας καὶ κατέστρεψε τὸ μεγα-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λύτερον μέρος τῆς πόλεως. Ἐν τούτοις ὁ Ναπολέων ἐπέμενε νὰ μένῃ ἐκεῖ. Ἐφοβεῖτο τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἔκαμινεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ εἵδησις τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἐχασεν οὕτω τέσσαρας πολυτίμους ἐβδομάδας. Μὲ τοὺς πρώτους παγετοὺς μόνον (18 Ὀκτωβρίου 1812) ἀπεφάσισε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐπιστρέφων εἰς Εὐρώπην. Ἡ ἐπιστροφή διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος μηνὸς καὶ κατέληξεν εἰς καταστροφὴν ἕνεκα τοῦ ἐνσκήψαντος προῶρου χειμῶνος καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ψύχους. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Κουτουσόφ καὶ παρενοχλούμενος ὑπὸ τῶν Κοζάκων παρουσίαζε τὴν ὄψιν ἀπείρου θορυβώδους ὄχλου ἀνθρώπων δυστυχῶν ἀποθνησκόντων ἐκ τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους. Ὁ θορυβώδης οὗτος ὄχλος ἐβάδιζεν εἰς τὴν χιόνα καλύπτων τὴν ὁδὸν μὲ πτώματα, ὅπλα, ἀμάξιας, κανόνια ἐγκατατελειωμένα. Καὶ ὁμως ὁ στρατὸς αὐτὸς ἔδωκεν ἀκόμη μίαν μάχην. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βερνζίνῃ εὐρέθη μεταξὺ τριῶν ὥσικων στρατῶν ἔξ 150 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ Γάλλοι ἦσαν 65 χιλ., ἐκ τῶν ὁποίων 28 χιλ. ὀπλισμένοι. Δι' ὑπερανδρῶν που ἡρωϊσμοῦ κατώρθωσε, ἐν ᾧ ἡγωνίζετο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ κατασκευάσῃ γέφυραν καὶ νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν. Τὸν 16ην Δεκεμβρίου τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐπέρασαν τὸν Νείμενον. Ἐκ 290 χιλ. ἀνδρῶν 250 εἶχον χαθῇ.

β') *Ἡ ἐκστρατεία τῆς Γερμανίας. Τελικὴ ὑποχώρησις τῶν Γάλλων ὀπισθεν τοῦ Ῥήνου.* Ἡ ἐν Ῥωσίᾳ καταστροφή ἐξήγειρε τὰς ἐλπίδας τῶν ἡττημένων. Τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως ἦτο πολὺ ἰσχυρὸν ἰδίως παρὰ τοῖς Πρώσσοις, οἱ ὅποιοι ἦσαν τόσον ταπεινωμένοι ἀπὸ τὸ 1806. Οὗτοι λοιπὸν ἐστράφησαν πρὸς τὸν ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἡ Αὐστρία κατὰ τὸ φαινόμενον ἐτήρει οὐδετερότητα, ἵνα λάβῃ καιρὸν καὶ συμπληρώσῃ τὸν στρατὸν τῆς Μάλισια ἀνέλαβε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μεσίτρια. Πράγματι ὁμως διεπραγματεύετο μετὰ τῆς Πρωσσίας, Ῥωσίας καὶ Ἀγγλίας καὶ παρεσκεύασε τὴν εἰσόδον τῆς εἰς τὴν 7ην συμμαχίαν. Ἐκ τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν οἱ σύμμαχοι ἐνόμιζον ἐξηντημένην, ὁ Ναπολέων ἐστρατολόγησε πλέον τῶν 300 χιλ. ἀνδρῶν. Ἀλλ' οὕτω νέοι 18—19 ἐτῶν, ἦσαν ἄπειροι τοῦ πολέμου καὶ δὲν ἀντεῖχον εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ἐπειτα ὁ Ναπολέων ἐστερεῖτο ἱππικῶν ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδεμία νίκη ἡδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα ἱκανοποιητικά. Πράγματι, ὅταν μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου εἰσέλασεν εἰς τὴν Γερμανίαν (Μάιος 1813), ἐνίκησε τοὺς Πρώσσους καὶ Ῥώσους εἰς δύο μάχας, τῆς Λουτσένης καὶ τῆς Μπαουτσά.

νης, καὶ τοὺς ἀπώθησε μέχρι τοῦ Ὀδέρου, ἀλλ' ἔλλείπει ἱππικοῦ δὲν ἡδυνήθη νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Οὐχ' ἦττον οἱ σύμμαχοι ἀπεθαρούνθησαν. Ὅταν ὅμως κατόπιν οἱ Αὐστριακοὶ συμπληρώσαντες τὰς παρασκευὰς τῶν προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν, ὁ Ναπολέων ἠττήθη (Ὀκτώβριος 1813) εἰς τὴν τρίτημερον μεγάλην μάχην τῆς *Δειψίας* ἢ μάχην τῶν Ἑθνῶν, καὶ ἔσπευσεν ὑποχωρῶν νὰ διαβῇ τὸν Ῥήνον.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν νικήσαντες τοὺς ἐκεῖ Γάλλους στρατηγοὺς ἐξεδίωξαν αὐτοὺς ἐκ τῆς Ἰσπανίας πέραν τῶν Πυρηναίων. Ὁ Ναπολέων ἤδη ὥφειλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν Ῥήνον καὶ τὰ Πυρηναῖα.

γ') *Εἰσβολὴ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Γαλλίαν. Παραίτησις τοῦ Ναπολέοντος. Πρώτη συνθήκη τῶν Παρισίων.* Ὁ Ναπολέων ἐλογίζετο ὅτι οἱ σύμμαχοι δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἀναλάβουν ἐκστρατείαν ἐν χειμῶνι, καὶ ἐπομένως ὅτι θὰ εἶχε καιρὸν νὰ παρασκευάσῃ νέους στρατοὺς. Ἀλλ' οἱ σύμμαχοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον. Ἀπευθύναντες πρὸς τοὺς Γάλλους διακήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλουν ὅτι ἐξηκολούθουν τὸν πόλεμον ὅχι κατὰ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος μόνον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν με 3 στρατοὺς 240 χιλ. ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους παρηκολούθουν οἱ δύο αὐτοκράτορες Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας. Συγχρόνως ὁ ἐν Ἰσπανίᾳ Ἀγγλὸς ἀρχιστράτηγος Οὐέλινγκτων (Wellington) προήλκεν ἐκ τῆς νοτίου Γαλλίας.

Ὁ Ναπολέων δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ κατ' αὐτῶν παρὰ μόνον 80 χιλ. ἀνδρας. Ἐν τούτοις διὰ τῆς εὐφυΐας του καὶ τῆς τεραστίας ὁρμητικότητος τῶν κινήσεων ἐπολλαπλασίαζε τὰς δυνάμεις του. Δημιουργήθη πρὸς τοὺς ἐχθροὺς βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Ἐν ᾧ δὲ αὐτοὶ ἐνόμιζον ὅτι εἰς 8 ἡμέρας θὰ εἶναι εἰς Παρισίους, ἐχρειάσθησαν πλέον τῶν δύο μηνῶν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατέλαβον τοὺς Παρισίους καὶ εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς αὐτούς.

Ὁ Ναπολέων ἐκ Φοντενεβλώ, ὅπου εὗρίσκετο, ἐπρότεινε νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Ἀλλ' ὁ πρῶν ὑπουργὸς τοῦ Ναπολέοντος Talleyrand, ἥδη ἐπὶ κεφαλῇς τῶν βασιλοφρόνων, ἔπεισε τὸν τσάρον νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῶν Βουρβόνων. Ἡ γαλλικὴ γερούσια ὑπὸ τὰς ἐμπνέσεις τοῦ ἰδίου Talleyrand, ἐκύρωσεν ἐκπρωτιον τοῦ θρόνου τὸν Ναπολέοντα καὶ τὴν δυναστείαν του καὶ κατήρτισε προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προε-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

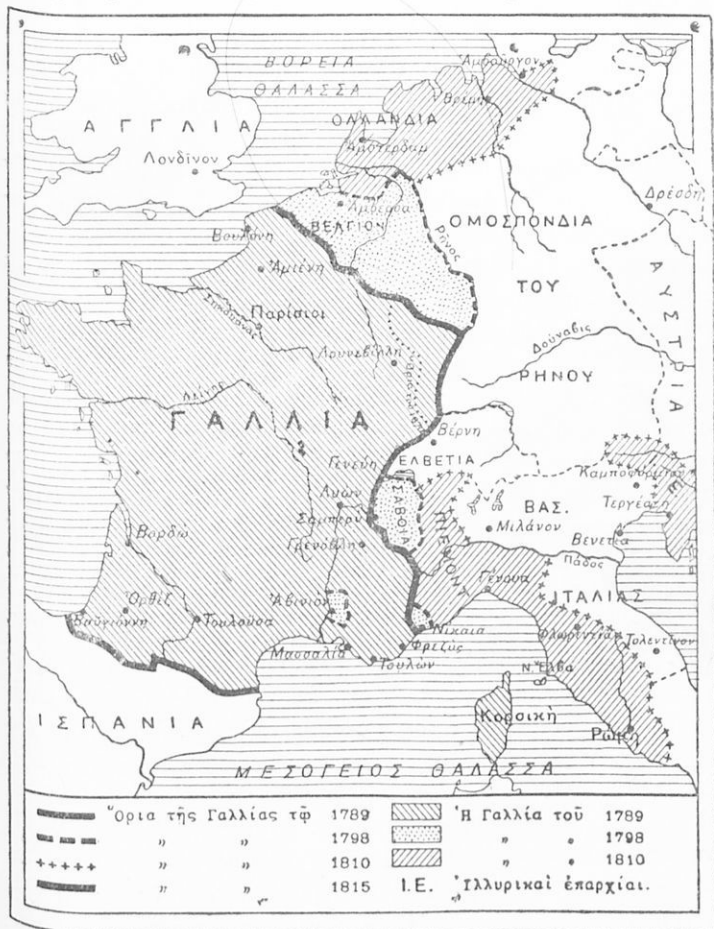
δρῶσαν τοῦ Talleyrand. Τέλος ὁ στρατηγὸς Marmont ἐγκατέλειπε τὸν Ναπολέοντα μετὰ τὸν στρατὸν του. Ὁ Ναπολεὼν τότε ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἄνευ ὁρων. Συνθήκη κατόπιν μετὰ τῶν συμμάχων τοῦ ἐξασφάλισε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου Ἑλβας μεταξὺ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας. Ἐκτὸς τούτου ὤφειλε νὰ πληρώνεται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐτήσιον ἐπίδομα 2 ἑκατομμύρια φράγκων. Τὴν 28 δὲ Ἀπριλίου ἐπιβιβασθεὶς ἀγγλικῷ πλοίῳ διηυθύνθη εἰς τὸν τόπον τῆς διαμονῆς του μετὰ φρουρᾶς 700 ἀνδρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ ἔχῃ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς παραίτησεως τοῦ Ναπολέοντος ἡ γερουσία εἶχεν ἀνακηρύξει βασιλέα τὸν **Λουδοβίκον ΙΗ΄**. Μετὰ τοῦτο δὲ συνωμολογήθη μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ τῆς Γαλλίας ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων. Διὰ ταύτης ἡ Γαλλία ἐπανήροτο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1792. Ἡ Ἀγγλία διετήρει τὴν Μάλταν καὶ τὰς ἀπὸ τῆς Γαλλίας ἀφαιρεθείσας ἀποικίας. Τὸ Βέλγιον προσοηρώτατο εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, ἵνα ἀποτελέσουν τὸ βασίλειον τῶν Κάτω Χωρῶν. Ἡ Ἑνετία καὶ ἡ Λομβαρδία ἐδίδετο εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ διανομὴ τῶν ἄλλων ἐδαφῶν τῶν ἀφαιρουμένων ἀπὸ τῆς Γαλλίας θὰ ἐκανονίζετο ὑπὸ συνεδρίου συνεροχομένου μετὰ 2 μῆνας ἐν Βιέννῃ.

✓ 7. Ἡ αὐτοκρατορία τῶν 100 ἡμερῶν καὶ ἡ ὀριστικὴ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος.

Ἀντιδημοτικότης τῶν Βουρβόνων. Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἐπλήγωσε κατὰ κράτος τοὺς Γάλλους. Ἡσθάνοντο σκληρῶς τὴν πικρίαν τῆς ἥττης. Ἰδίως ἡ δωρεὰν ἐγκατάλειψις τόσων χωρῶν ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ὅτι ἦτο δῶρον τῶν Βουρβόνων πρὸς τοὺς συμμάχους. Εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας τὰ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος παράπονα ἐλησμονήθησαν. Δὲν ἔβλεπον πλέον εἰς αὐτὸν παρὰ τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς προσβληθείσης Γαλλίας, ἐν ᾧ εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΗ΄ ἔβλεπον βασιλέα ἐπαναχθέντα εἰς τὸν θρόνον του κατόπιν ἥττης τῇ θελήσει τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Βουρβῶνοι ἀντὶ νὰ καταπραΰνουν τὰς δυσανεσκειὰς ἐπολλαπλασίασαν τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐξώργιζον τοὺς Γάλλους. Ἐπανάφερον δηλ. τοὺς τύπους τῆς παλαιᾶς μοναρχίας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἐλέφ Θεοῦ βασιλέως, δηλ. ἦρνετο τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ. Ἡρνήθη ὡσαύτως νὰ δεχθῇ τὸ ὑπὸ τῆς γερουσίας παρασχεσθῆν σύνταγμα, καὶ ἀντ' αὐτοῦ πα-

εξχώρησεν ἄλλο ὑπὸ τὸ ὄνομα «Χάρτης». Ἐχρονολόγει τὰ διατάγματά του ὡς γινόμενα κατὰ τὸ 19ον ἔτος τῆς βασιλείας του, ὡς ἂν μὴ ὑπῆρξε μήτε δημοκρατία μήτε αὐτοκρατορία. Ἡξίου εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τοῦ Saint-Cyr νὰ εἰσέρχονται μόνον

Εἰκ. 32. Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1815.

νέοι εὐγενεῖς. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῶν οἰκονομιῶν ἀπέβαλε τοῦ στρατεύματος 2 χιλ. ἀξιωματικούς. Τοῦναντίον δὲ ἐπανέφερεν εἰς αὐτὸ μετανάστας, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ τὴν προαγωγὴν ὑπέλόγισε καὶ τὰς ἐκστρατείας, τὰς ὁποίας ἔκαμαν ἀπὸ τοῦ 1791 ἐναντ.

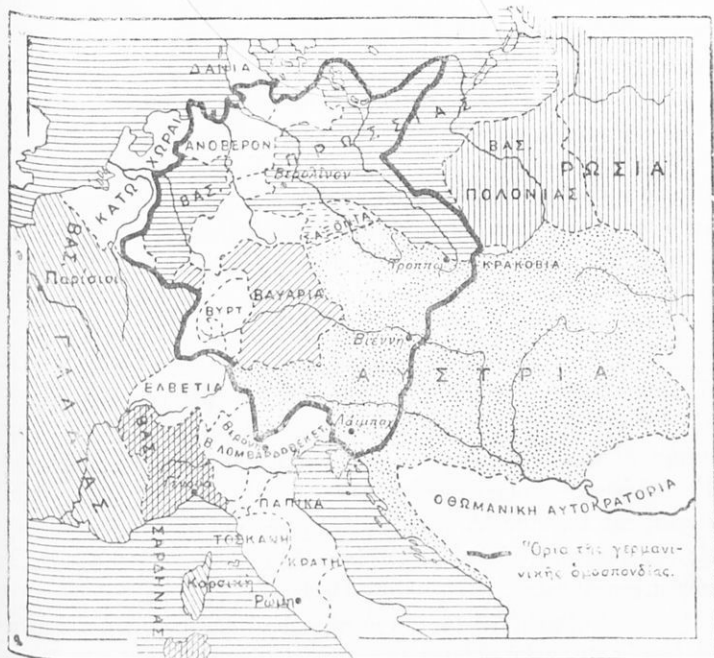
τίον τῆς Γαλλίας. Τέλος εἰς πολλὰ μέρη οἱ ἀρχαῖοι μετανάστα
καὶ ὁ κλῆρος ἐξήτουν παρὰ τῶν ἀγοραστῶν τὰ δημευθέντα κτή
ματά των. Ἐνεκα ὅλων τούτων οἱ μὲν Βουρβῶνοι κατέστησαν
ἀντιδημοτικοί, ἐπανάρχετο δὲ ἡ δημοτικότης τοῦ Ναπολέοντος
καὶ ὅλοι ἐπεθύμουν τὴν ἐπάνοδόν του.

Ἐκ τῆς νήσου Ἑλβας ὁ Ναπολέων παρηκολούθει τὴν κοινὴν
γνώμην τῆς Γαλλίας. Ἐξ ἄλλου ἐγνώριζεν ὅτι εἰς τὸ συνέδριον
τῆς Βιέννης ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ διὰ τοῦ Talleyrand προσεπάθει
νὰ πείσῃ τοὺς συμμάχους νὰ φυλακίσουν τὸν Ναπολέοντα εἰς
ἀπομεμακρυσμένην τινὰ νῆσον τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἀπεφάσισε λοιπὸν
νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς Βουρβῶνους. Τὴν 26ην Φε
βρουαρίου 1816 ἐγκατέλειψε τὴν νῆσον Ἑλβαν μετὰ τῆς φρου
ρᾶς του, τὴν 1ην Μαρτίου ἀπεβιβάζετο εἰς τὰς Κάννας ὑπὸ τὰς
κραυγὰς «ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ», καὶ τὴν 20ην ἦτο εἰς Παρισίους.
Ἡ πορεία του εἰς Παρισίους ἦτο τεράστιος θρίαμβος. Οἱ χω
ρικοὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ τὸν συνώδευον ἀπὸ χωρίου
εἰς χωρίον. Ὅλοι οἱ στρατοὶ οἱ σταλέντες νὰ τὸν σταματή
σουν, συνηνώθησαν μετ' αὐτοῦ μὲ παράφορον ἐνθουσιασμόν.
Εἰς Παρισίους ὁ ἐνθουσιασμός ἐκορυφώθη, καὶ ὁ λαὸς διὰ τῶν
χειρῶν ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ τὴν
προηγούμενην εἶχεν ἐγκαταλείψει τοὺς Παρισίους. Κατέφυγεν
εἰς Βέλγιον περιμένων νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του διὰ τῶν
ὀπλῶν τῶν ξένων καὶ τῆς ἡττης τῆς Γαλλίας.

**Ἡττα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐξορία αὐτοῦ εἰς Ἀγίαν Ἐλέ
νην.** Ὁ Ναπολέων ἠθέλησε νὰ ἐνθαρρύνῃ διὰ τὰ ἀποτελέσματα
τῆς ἐπάνοδου του ἐσωτερικῶς μὲν ἐκείνους τοὺς Γάλλους, τοὺς
ὁποίους ὁ προηγούμενος δεσποτισμός του εἶχεν ἀποξενώσει ἀπ'
αὐτοῦ, ἐξωτερικῶς δὲ τοὺς ἐν Βιέννῃ συγκεντρωμένους ἡγεμόνας.
Διὰ τοὺς Γάλλους συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσε πρόσθετον διάταξιν
εἰς τὸ σύνταγμα τῆς Αὐτοκρατορίας, διὰ τῆς ὁποίας αὕτη καθί
στατο φιλελευθερωτέρα. Δι' αὐτῆς ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος
περιορίζετο ὑπὸ δύο βουλῶν, τῆς γερουσίας καὶ τῆς βουλῆς τῶν
ἀντιπροσώπων. Εἰς τοὺς ξένους ἡγεμόνας ἀνήγγειλεν ὅτι ἐδέ
χετο ἀκεραίαν τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων καὶ ὅτι δὲν ἐπεθύμει
πλέον πολέμους, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἀφωσιωθῇ ἐν εἰρήνῃ εἰς τὴν
εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του.

Ἄλλ' οἱ ἡγεμόνες δὲν ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Ναπο
λέοντος. Ἀπὸ τῆς 13ης Μαρτίου εἶχον κηρύξει αὐτὸν ἐκτὸς νόμου
ὥς ἐχθρὸν τῆς ἡσυχίας τοῦ κόσμου. Συνεφώνησαν δὲ νὰ θέσουν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐπὶ ποδὸς 300 χιλ. ἄνδρας καὶ νὰ πολεμήσουν μέχρι κατασυντριβῆς τοῦ Ναπολέοντος. Ἐπαναληφθέντος τοῦ πολέμου ὁ Ναπολέων δὲν ᾔσθελσε νὰ ἀφήσῃ εἰς τοὺς ἀντιπάλους τὸν καιρὸν νὰ συγκεντρωθοῦν. Στρατὸς ἀγγλικὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **Ουέλλινγκτον** καὶ πρωσικὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **Βλύχερ** (Blücher) ἐσχημάτιζον τὴν προφυλακὴν τῆς συμμαχίας ἐν Βελγίῳ. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε νὰ κατασυντρίψῃ αὐτοὺς. Ὁ

Εἰκ. 33. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1815.

στρατὸς, τὸν ὁποῖον διέθετεν, ἦτο 120 χιλ. ἀνδρῶν. Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ ριφθῇ μεταξὺ τῶν ἐχθρικῶν στρατῶν, πρὶν συνενωθοῦν. Τὴν 16ην Ἰουνίου ἐκτύπησε τὸν Βλύχερ εἰς τὸ Λιγνύ. Ἀλλὰ τὸ κτύπημα δὲν ἦτο ἀποφασιστικόν, ὅπως ἤλπισεν ὁ Ναπολέων. Ὁ πρωσικὸς στρατὸς δὲν κατεστράφη καὶ ὁ Βλύχερ ἠδυνήθη ἀργότερα νὰ βοηθήσῃ ἐγκαίρως τὸν ἀγγλικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ὁ Ναπολέων προσέβαλε μετὰ δύο ἡμέρας (18 Ἰουνίου) πρὸς νότον τοῦ χωρίου **Βατερλώ**. Ἐκ τούτου ὁ Ναπολέων ἠττήθη ὁ δὲ γαλλικὸς στρατὸς κατεστράφη τελείως.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸ Βατερλώ (22 Ἰουνίου) ὁ Ναπολέων Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους παρητήθη τοῦ θρόνου. Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων διώρισε προσωρινὴν κυβέρνησιν μετ' ἀρχηγὸν τὸν ὑπουργὸν Fouché, ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν συμμάχων. Ὁ Fouché ἤρχισε τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' καὶ τοῦ Οὐέλλινγκτον. Ἄν καὶ οἱ Παριεῖς δὲ αὐτὴν τὴν φορὰν ἦσαν ὠχρωμένοι καὶ διέθετον 80 χιλ. ἄνδρας πρὸς ὑπεράσπισιν, ὁ Fouché παρέδωκε τὴν πρωτεύουσάν εἰς τοὺς συμμάχους. Τὴν κατέλαβον τὴν 7ην Ἰουλίου καὶ ἀμέσως ἔπαυσαν τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν βουλήν. Τὴν ἐπομένην δὲ ὁ Λουδοβίκος ἐπανελθὼν εἰσηλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐν τούτοις οἱ στρατοὶ τῆς Εὐρώπης κατέκλυσαν τὴν Γαλλίαν καὶ ἐπέφεραν εἰς αὐτὴν μυρίας καταστροφάς. Τέλος τὴν 20ὴν Νοεμβρίου ὑπεγράφη ἡ δευτέρα συνθήκη τῶν Παρισίων. Διὰ ταύτης ἡ Γαλλία ἔχασε μεθοριακά τινα φρούρια, ἐπανάρχετο δηλ. εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1789, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 70 ἑκατομ. φράγκων καὶ νὰ συντηρῇ 150 χιλ. συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐντὸς τῆς Γαλλίας ἐπὶ 5 ἔτη.

Ἐνα μῆνα πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ὁ Ναπολέων εἶχεν ἐγκλεισθῇ εἰς τὴν Ἀγίαν Ἑλένην, βράχον εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ μεταξὺ Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς. Μετὰ τὴν παραίτησίν του εἶχε φύγει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ροσσεφόρτ σκεπτόμενος νὰ κατευθυνθῇ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ ἀγγλικά πλοῖα περιεπόλουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων τότε ἐπεβιάσθη εἰς ἓν τῶν περιπολούντων πλοίων, τὸν Βελλερεφόντην, καὶ δι' ἐπιστολῆς του ἐζήτησεν ἄσυλον παρὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ζῇ ἐλεύθερος ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὸν ἐθεώρησεν ὡς αἰχμάλωτον πολέμου καὶ τὸν ἐξώρτισεν εἰς τὴν Ἀγίαν Ἑλένην. Ἐκεῖ ἔζησε μετὰ τινων πιστῶν του φυλαττόμενος ὑπὸ φρουρᾶς καὶ ἐπαγρυπνούμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τῶν συμμάχων. Ἀπέθανε δὲ εἰς ἡλικίαν 52 ἐτῶν τὴν 5 Μαΐου 1821. Ὁ νεκρὸς του μεταφερθεὶς τὸ 1840 εἰς Παρισίους ἐναπετέθη εἰς τὸ μέγαρον τῶν Ἀπομάρων. ✓

8. Ἡ παλινόρθωσις τῆς Εὐρώπης

Μετὰ τὴν ἥτταν τῆς Γαλλίας οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες ἡσχολήθησαν εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασεως κατάστασιν καὶ νὰ σταματήσῃ ἡ φθορὰ τοῦ ἡθικοῦ καὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ πολιτικοῦ

σουν τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἔξω τῆς Γαλλίας. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ *συνεδρίου τῆς Βιέννης*, τὸ δεύτερον τῆς *Ἱερᾶς συμμαχίας*.

Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης. Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης (Ὀκτώβριος 1814—Ἰούνιος 1815) εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὧσων συνήλθον ἀπὸ τοῦ συνεδρίου τῆς Βεστφαλίας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Εὐρώπης ἐν αὐτῷ εἶχον νὰ διανεύουσιν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀφῆρεσαν ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ περὶ τῶν ὁποίων δὲν προέβλεπεν ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων. Τοιαῦται ἦσαν αἱ γερμανικαὶ καὶ ἐν μέρει αἱ ἰταλικαὶ χώραι αἱ προσηγορημέναι εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐκτὸς τούτου ὤφειλον νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔξω τῆς Αὐτοκρατορίας εἶχον δημιουργηθῇ ἢ μεταρρυθμισθῇ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ὅπως τὰ κράτη τῆς ρηνικῆς ὁμοσπονδίας καὶ τὸ μέγαλον δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Συμφώνως μὲ τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ καὶ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης ἐρρυθμίζετο ὡς ἑξῆς :

Ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως σύνορα. Ἡ Ἀγγλία ἐλάμβανε τὴν Μάλταν, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ὅλας σχεδὸν τὰς γαλλικὰς ἀποικίας. Ἡ Πρωσσία ἐλάμβανε μέρος τῆς Πολωνίας, τὸ τρίτον τῆς Σαξωνίας, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου τὴν Βεστφαλίαν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τὸ πλεῖστον τῶν χωρῶν τῶν ἀφαιρεθεισῶν ἀπὸ τῆς Γαλλίας. Ἡ Αὐστρία ἐλάμβανεν ἐν Γερμανίᾳ τὸ Σαλτσβούργον, ἐν Ἰταλίᾳ τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὴν Ἑνετίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου τὴν Δαλματίαν καὶ Ραγούσην. Ὡστε ἡ Αὐστρία ἔχασε μὲν τὴν Βελγικὴν ἐνωθεῖσαν μὲ τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τινὰς χώρας γερμανικὰς παραχωρηθείσας εἰς τὴν Βαυαρίαν, ἀλλ' ἡ πρόσκτησις τῆς Λομβαρδίας καὶ Βενετίας καθιστῶσα αὐτὴν κυρίαρχον τῆς κοιλάδος τοῦ Πάδου, ὑπέσχετο τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς Ἰταλίας, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ αἰώνιον ὄνειρον τῆς Ἀψβουργικῆς δυναστείας. Ἡ Ῥωσία ἐλάμβανεν εἰς τὴν Βαλτικὴν τὴν Φινλανδίαν παρὰ τῶν Σουηδῶν, ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως τὴν Βεσσαραβίαν παρὰ τῶν Τούρκων, ἐπὶ τοῦ Βιστούλα τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἐκ τοῦ τελευταίου ὁ Ἀλέξανδρος ἐσχημάτισε τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας, τοῦ ὁποίου βασιλεὺς ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Περὶ τὴν Γαλλίαν ἰδρύθη φραγμὸς δευτερευόντων κρατῶν προωρισμένων νὰ ἀπομονώσουν αὐτήν. Ὁ φραγμὸς οὗτος ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν Κάτω Χωρῶν σχηματισθέντος διὰ

τῆς ἐνώσεως Βελγίου καὶ Ὀλλανδίας, ἐκ τῆς Ἑλβετικῆς ὁμοσπονδίας σχηματισθείσης ἐξ 22 καντονίων οὐδετέρων, τῶν ὁποίων ἡ οὐδετερότης ἡγγυήθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανεν ἐκ νέου τὴν Σαβοΐαν, τὴν Νίκαιαν καὶ τὸ Πεδεμόντιον καὶ ἀπέκτα προσέτι τὴν Γένουαν καὶ τὴν ἐνδοχώραν τῆς.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμενα τὰ κυριώτερα βασίλεια τὰ δημιουργηθέντα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος. Τὸ βασίλειον τῆς Βαυαρίας ἠϋξημένον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ῥήνου καὶ ἐπιφορτισμένον μετὰ τῆς Πρωσσίας νὰ ἐπαγρυπνῇ τὰ Ν.Α. σύνορα τῆς Γαλλίας. Τὸ βασίλειον τῆς Βυρτεμβέργης. Τὸ βασίλειον τῆς Σαξωνίας ἐν μέρει κολοβωθὲν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Πρωσσίας. Χάριν δὲ τῆς βασιλευούσης οἰκογενείας τῆς Ἀγγλίας ἰδρύθη καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἀννοβέρου. Ἐκτὸς τοῦ Ἀννοβέρου δὲν ἀνεκυστήθη σχεδὸν κανὲν ἐκ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἡ Ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέων εἶχον ἐξαφανίσει. Τὰ 38 κράτη τὰ ὑφιστάμενα τὸ 1815 ἐσχημάτισαν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας τῶν τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν. Ἡ ὁμοσπονδία αὕτη τῆς ὁποίας πρῶτεύουσα ἦτο ἡ Φραγκφοῦρτη προεδρεύετο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Τὰ μὴ Γερμανικὰ κράτη τῆς Αὐστρίας (Οὐγγαρία, Ἑνετία κλπ.) δὲν ἀπετέλουν μέρος αὐτῆς. Ὡσαύτως ἡ δυτικὴ Πρωσσία καὶ αἱ προσηγορημέναι πολωνικαὶ ἐπαρχίαι ἀπεκλείσθησαν. Ἡ ὁμοσπονδία ὅμως αὕτη ἦτο μᾶλλον συμμαχία ἡγεμόνων ἀνεξαρτήτων παρὰ ἔνωσις λαῶν (εἰκ. 33).

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Πάπας ἀνέκτησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος, καὶ οἱ Βουρβῶνοι τῆς Σικελίας τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ Αὐστριακοὶ ἐξεδίωξαν τὸν Murat. Ἡ δημοκρατία τῆς Ἑνετίας καὶ τῆς Γενούης ἐξηφανίσθησαν ὁριστικῶς. Εἰς τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον οὐδεμία ἐδαφικὴ μεταβολὴ ἐνηργήθη. Τὰ βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας ἐπανεῴθησαν εἰς τοὺς ἀρχαίους τῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης ἡ Νορβηγία ἀφαιρεθεῖσα ἀπὸ τῆς Δανίας προσηγορήθη εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ οὕτω ἡ Σκανδιναυικὴ χερσόνησος ἀπετέλεσεν ἓν βασίλειον.

Ἡ Ἱερὰ συμμαχία. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης ἐκλείσθη μετὰ τῶν συμμάχων ἡγεμόνων τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου μία συμφωνία θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως. Αὕτη ὠνομάσθη Ἱερὰ συμμαχία. Ἡ Ἱερὰ συμμαχία ἀρχικὸν σκοπὸν εἶχε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διάδοχίαν τῆς γενομένης ἐν τῷ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

συνεδρίῳ τῆς Βιέννης διανομῆς καὶ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης διὰ τῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν κρατῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Ἄλλ' ἡγεμόνες τινές, ἰδίως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ἤθελον νὰ περιορίσουν τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Εὐρώπῃ καὶ νὰ ἀνορθώσουν τὸ κύρος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς μοναρχίας. Πρὸς καταπολέμησιν λοιπὸν τῶν φιλελευθέρων καὶ ἐθνικῶν τάσεων τῶν λαῶν ὁ Αὐστριακὸς καγκελάριος Μέττερνιχ (Mettcrnich) μετέβαλε τὴν Ἱερὰν συμμαχίαν εἰς συμμαχίαν ἀμοιβαίας βοηθείας τῶν βασιλέων ἐναντίον τῶν λαῶν τῶν, οἱ ὅποιοι δυσαρεστημένοι ἐκ τῶν γενομένων συνθηκῶν ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρονται.

Ὅντως αἱ συνθῆκαι τοῦ 1815 ἱκανοποιοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς ἡγεμόνας, ἀλλὰ ἐξήγειραν μεγάλας δυσανεσκειάς εἰς τοὺς λαούς. Οἱ Γάλλοι ἦσαν δυσανεσθημένοι, διότι ἡ ἀπώλεια τῶν φυσικῶν συνόρων τῶν προσέβαλλε σκληρῶς αὐτούς. Ἐθεώρουν τὰς συνθήκας τοῦ 1815 ὡς ταπείνωσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε ν' ἀπαλλαγοῦν. Οἱ Βέλγοι ἦσαν δυσανεσθημένοι, διότι εἶχον διατεθῆ χωρὶς νὰ ἐρωτηθοῦν καὶ προσηρτήθησαν αὐτοὶ τὸ πλεῖστον γαλλικῆς καταγωγῆς καὶ γλώσσης εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, χώραν γερμανικὴν, καθολικοὶ εἰς κράτος διαμαρτυρόμενον. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν δυσανεσθημένοι, διότι οὐδέτεροι ἐπραγματοποίησαν τὰς ἐπιθυμίας τῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐνοποιήσις τῶν χωρῶν ἑκατέρας καὶ ἐγκατάστασις συνταγμάτων φιλελευθέρων.

Οὕτω αἱ συνθῆκαι αὗται διαφεύσασαι τὰς ἐλπίδας τῶν λαῶν ἐσταμάτησαν μὲν τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους, ὑπῆρξαν ὅμως ἡ ἀφρητοῖα ταραχῶν ἐσωτερικῶν καὶ πολλῶν ἐπαναστάσεων. Εἰς ἕκαστον κίνημα τῶν λαῶν ἐπενέβαινεν ἡ Ἱερὰ συμμαχία εἰσηγῆσαι τοῦ Μέττερνιχ καὶ συνεκαλεῖτο ἐν συνέδριον. Εἰς τὰ συνέδρια δὲ ταῦτα οἱ ἡγεμόνες ἐλάμβανον τὰ κατάλληλα μέτρα, διὰ τῶν ὁποίων κατέστειλλον τὰς ταραχάς.

Ἄλλ' ἡ Ἱερὰ συμμαχία δὲν ἔζησε πολὺν χρόνον. Ἡ Ἀγγλία ἀπεχώρησε πρώτη, διότι χώρα συνταγματικὴ αὐτὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν διατήρησιν ἢ τὴν παλινόρθωσιν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν. Ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γαλλία ἀπεχώρησαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἔμεινε μόνη μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ ἡ Ἱερὰ συμμαχία διελύθη. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐθροιάμβυσαν.

9. Ἡ σπουδαιότης τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις θεωρεῖται τὸ σπουδαιότερον μετὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν γεγονὸς τῆς Ἱστορίας τῶν νέων χρόνων, διότι ἀμφότερα τὰ γεγονότα ταῦτα ἔχουν χαρακτηρὰ παγκόσμιον. Ὅντως ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα αὐτοκρατορία ἐπέφεραν τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτῶν ἐξηπλώθησαν ἔξω τῆς Γαλλίας αἱ νέαι ἰδέαι αἱ συγκεφαλαιούμεναι εἰς τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ἰδέαι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος καὶ ἡ ἰδέα τῆς κυριαρχίας τῶν λαῶν. Πανταχοῦ, ὅπου κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἡ Γαλλία ἐγκατέστησε τὴν κυριαρχίαν, ἢ ἐξέτεινε τὴν ἐπιρροήν της (εἰς τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ῥήνου, εἰς τὰ μέρη τῆς Γερμανίας τὰ προσηρτημένα εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, εἰς τὰ κράτη τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, εἰς τὸ Πεδεμόντιον εἰς τὴν Λομβαρδίαν, εἰς τὴν Ἑνετίαν), κατήργησε τὸ σύστημα τῶν προνομίων καὶ τῶν φεουδαλικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐπέβαλε τὸν ἀστικὸν γαλλικὸν κώδικα. Εἰς τὰς χώρας ταύτας οἱ βασιλεῖς τὸ 1815 δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν παλινόρθωσιν τῶν κοινωνικῶν διακρίσεων. Πανταχοῦ ὥσαύτως ἡ ἐπανάστασις ἐξήγειρε παρὰ τοῖς λαοῖς τὴν θέλησιν τοῦ νὰ περιορίσουν τὴν ἐξουσίαν τῶν ἡγεμόνων, τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μετέχουν αὐτοὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ νὰ καθορίζουν διὰ συνταγμάτων τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων.

Ἡ ἐπίδρασις λοιπὸν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸ 1815 καὶ προεκάλεσε καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην δύο σειρὰς κινημάτων, κινήματα *φιλελεύθερα* μὲ σκοπὸν τὴν ἀπόκτησιν συνταγμάτων εἰς τὰς χώρας τὰς ὑπαγομένας ἀκόμη ὑπὸ ἀπόλυτον μοναρχίαν, κινήματα *ἐθνικὰ* μὲ σκοπὸν τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐνότητός των εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς διαμελισμένους, ὡς οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Γερμανοί.

Περὶ τῶν κινημάτων αὐτῶν θὰ γίνῃ λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον. Τώρα καιρὸς νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἡ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. — Τὰ πρῶτα ἐπαναστατικά κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

Μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ τουρκικὸν κράτος ἐπὶ 200 ἔτη ἀπετέλει στρατόπεδον κινούμενον ἐπὶ τῶν δύο ἡπείρων, ἄλλοτε μὲν ἐκχυνόμενον ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, ἄλλοτε δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἦδη διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποκτῶ τοῦτο κέντρον μονιμότητος καὶ βάσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁρμώμενον ἐπεκτείνεται πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν.

Αὐτὸς ὁ Μωάμεθ Β΄ τὸ 1450 ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν ἐρίδων τῶν δύο ἀδελφῶν δεσποτῶν Θωμᾶ καὶ Δημητρίου Παλαιολόγου καταλύει τὸ *δεσποτιᾶτον τῆς Πελοποννήσου* καὶ ἐκδιώκει ἐκεῖθεν τοὺς Παλαιολόγους. Ὅλη ἡ Πελοπόννησος, πλὴν τῆς Μονεμβασίας, Κοριñνης, Μεθώνης, Πύλου, Ναυπλίου καὶ Ἀργους κατεχόμενων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, περιήλθεν εἰς αὐτόν. Πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὁ Μωάμεθ τότε μετέφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς, ἄλλους δὲ ὄχι ὀλίγους κατέταξεν εἰς τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων. Ὀλίγον πρότερον ὁ Μωάμεθ εἶχε καταλύσει τὸ *δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν* καὶ μετέβαλε τὸν Παρθενῶνα εἰς τζαμίον. Τὸ 1461 δὲ κατέλυσε τὴν *αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος*. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ αὐτῆς Δαυὶδ Κομνηνὸς μὲ ὅλην τὴν οἰκογένειάν του ἀρνηθέντες ἀσπασθοῦν τὸν ἰσλαμισμόν ἀπεκεφαλίσθησαν. Ὀλίγον κατόπιν ἐκωρίσεν ἀπὸ τῶν Γενουαίων τὴν *Λέσβον* καὶ τὸ 1470 ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν *Εὐβοίαν*, τὴν *Λήμνον* καὶ τὴν *Κρόϊαν*, τὴν ὁποίαν ὁ ἀποθανὼν (1466) Σκενδέρμπεης εἶχεν ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Οὕτω ὅλη ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία πλὴν ἐλαχίστων μερῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Μωάμεθ.

Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κάτοικοι δὲν ἔμειναν μὲ τὰς χεῖρας δεμένους, ἀλλ' ἀμέσως ἤρχισαν τὰς ἐπαναστάσεις.

Εὐθύς μετὰ τὴν ἄλωσιν μέγα κίνημα φαίνεται ὅτι ἐμελέ-
τήθη ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐγένετο ἐνέργεια νὰ ἐξεγερθοῦν
ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τοῦ Ταινάρου. Ἀντι-
χῶς εἰς τὸ ἔθνος παρέμεινεν ἡ πεποίθησις, ἡ ὁποία εἶχε σχημα-
τισθῇ ἀπὸ τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν
Παλαιολόγων καὶ παρέμεινεν ἕκτοτε μέχρι τῆς μεγάλης Ἐπανα-
στάσεως, ὅτι ἐγκαταλείμμενον εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις δὲν δύ-
ναιτο νὰ πολεμίσῃ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο πλὴν τῶν κλεφτῶν,
οἱ ὁποῖοι ἀδιαφοροῦντες, ἂν εἶχον ἢ ὄχι συμμαχοῦς, διεμαρτύ-
ροντο εἰς τὰ ὄρη, ὅλον τὸ ἄλλο ἔθνος τότε μόνον ἐξηγείρετο, ὅταν
ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἔξῃ ἔξωθεν συμμαχοῦς. Ἐπομένως τότε, ἐπειδὴ
δὲν ἦλθεν ἡ ζητηθεῖσα ἐπικουρία, δὲν ἐξεροῦσθη τὸ κίνημα.

Δεύτερον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων ἐγένετο, ὅταν
ἡ Ἐνετία περιῆλθεν εἰς πόλεμον (1463) μετὰ τοὺς Τούρκους. Οἱ
Ἐνετοὶ ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὄπλα τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου,
καὶ ἐπανεστάτησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τὸν *Μιχαὴλ Ῥάλλον*
καὶ οἱ Ἀρκάδες ὑπὸ τὸν *Πέτρον Μπούαν*. Εἰς αὐτοὺς ἦλθον
ἐκ Κρήτης ἐπικουροὶ. Πολλοὶ δὲ κατετάχθησαν εἰς τὸν ἐνετικὸν
στρατὸν ὥς ἀρματολοὶ ὑπὸ τὸν *Κροκόδειλον Κλαδᾶν*. Οἱ ἐπα-
ναστάται κατήγαγον πολλὰς νίκας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Μετ'
ὀλίγον ὅμως οἱ Ἐνετοὶ συνῆψαν εἰρήνην μετὰ τοὺς Τούρκους καὶ
ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἄλλοι ἐκ τῶν
ἐπαναστατῶν ἐφρονεύθησαν, ἄλλοι κατέφυγον εἰς ἀπροσίτους δυσ-
χωρίας τοῦ Ταυγέτου, οἱ δὲ λοιποὶ μέιναντες ὑπέστησαν βασαν-
στήρια ἀνεκδιήγητα. Ὁ Κροκόδειλος Κλαδᾶς μετὰ τὸν Θεόδωρον
Μπούαν ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην τῶν Ἐνετῶν ἀγώ-
νιζόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἠναγκάσθησαν
νὰ φύγουν εἰς Ἰταλίαν.

2. Βαγιαζήτ Β'.—Τρίτον ἐπαναστατικὸν κίνημα. Πόλεμος Τούρκων καὶ Ἐνετῶν.

Τὸν Μωάμεθ Β' διεδέχθη ὁ υἱὸς του *Βαγιαζήτ Β'* (1484-
1512). Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ νεαρὸς βασιλεὺς τῆς Γαλλίας
Κάρολος Η' συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ
κατόπιν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἠγόρασε
παρὰ τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου, υἱοῦ τοῦ Θωμᾶ τοῦ δεσπότη
τῆς Πελοποννήσου τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως
δικαιώματά του. Παρασκευάσας λοιπὸν στρατὸν εἰσβάλλει εἰς τὴν
Ἰταλίαν καὶ κερδαίνει τὴν Νεάπολιν. Ἐντεύθεν ἠόχισε συνεννοῆ-
σθαι μετὰ τὸν υἱὸν τοῦ δεσπότη τοῦ Ταυγέτου, ὅπως ἐκστρέψῃ ἐπὶ τὴν
Ἰταλίαν καὶ κερδαίνει τὴν Νεάπολιν. Ἐντεύθεν ἠόχισε συνεννοῆ-
σθαι μετὰ τὸν υἱὸν τοῦ δεσπότη τοῦ Ταυγέτου, ὅπως ἐκστρέψῃ ἐπὶ τὴν
Ἰταλίαν καὶ κερδαίνει τὴν Νεάπολιν.

σεις μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Αὐροράχιου καὶ ἄλλων προϋχόντων. Μεγάλοι ἀποθῆκαι ὀπλῶν παρεσκευάσθησαν εἰς τὸ Αὐροράχιον, ἀπεσταλμένοι δὲ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Ἀλβανίας καὶ πολλῶν μακεδονικῶν ἐπαρχιῶν ἤρχοντο εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς κανονισμόν τοῦ κινήματος. Κατὰ τὸ καταρτισθὲν σχέδιον ὁ Κάρολος ἀποβιβαζόμενος εἰς Αὐλῶνα θὰ ἐπορεύετο ἐκεῖθεν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾗ συγχρόνως ὅλη ἡ χώρα θὰ ἐκήρυττε τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου δὲν ἔμελλον νὰ πραγματοποιηθοῦν. Ἐγιναν μόνον παραίτια μεγάλων συμφορῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἑνετοί, ὁ πάπας καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας καὶ Καστίλις συμμαχήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Καρόλου καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλίαν. Συγχρόνως δὲ κατήγγειλαν ὅλα τὰ εἰς τὴν Ἀνατολὴν προπαρασκευασθέντα εἰς τὸν Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλε φοβεράς τιμωρίας εἰς τοὺς Ἕλληνας (1496).

Ταχέως ὁμως οἱ Ἑνετοὶ ἀντημέφθησαν διὰ τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας προδοσίαν τῶν. Τὸ 1499 ὁ Βαγιαζήτ ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν νέον πόλεμον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀφῆρσε ἀπ' αὐτῶν τὴν Ναύπακτον, τὴν Κορώνην, τὴν Μεθώνην, τὴν Πύλον, τὸ Αὐροράχιον καὶ τὴν Λευκάδα. Οὕτω εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ Ἑνετοὶ ἔμειναν κύριοι μόνον τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Μονεμβασίας. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον μὲ ὅλην τὴν πρὸ μικροῦ προδοσίαν τῶν Ἑνετῶν οἱ Ἕλληνες ἐβοήθησαν αὐτοὺς. Οἱ Ἕλληνες ᾔθελον νὰ πολεμοῦν κατὰ τῶν Τούρκων. Μόλις λοιπὸν εὕρισκον εὐκαιρίαν, ἐλάμβανον τὰ ὅπλα ἀδιαφοροῦντες ἂν ἐκεῖνοι, ὑπὲρ ὧν ἠγωνίζοντο, ἦσαν πρότερον πολέμοί των, καὶ προσέτι ἂν ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ τοὺς ἐγκαταλείβουν. Ὄντως δὲ μετὰ τὴν ἐξήνευσιν τῶν Τούρκων καὶ Ἑνετῶν οἱ Ἕλληνες ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων.

3. Ὑψίστη ἀκμὴ τῶν Τούρκων.

Τὸν Βαγιαζήτ φονευθέντα κατόπιν συνωμοσίας διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Σελῆμ Α'** (1512 — 1520). Ἐπ' αὐτοῦ ὅλη ἡ προσοχὴ τῶν Τούρκων ἐστράφη εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας καὶ κατέκτησαν τὴν Ἀρμενίαν, Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Αἰγύπτου τὸ Ὄσμανικὸν κράτος προσέλαβεν ἰδιαιτέραν δύναμιν πρὸς τὰς ἐκστρατείας κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Ἡφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Σύμφωνα με τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσλάμ ἐν μόνον κράτος ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ διάδοχος τοῦ Προφήτου. Οἱ σουλτᾶνοι ὅλων τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν ἰδρυθέντων μωαμεθανικῶν κρατῶν, ὡς καὶ τελευταίως τοῦ Ὁσμανικοῦ, ἵνα ἀρχοῦν νομίμως, ἐθεωροῦντο ἀπλῶς ὡς ἐπίτροποι τῆς χαλιφίας, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἀββασίδαι ὡς συγγενεῖς τοῦ οἴκου τοῦ προφήτου. Οἱ Ἀββασίδαι δὲ οὗτοι χαλίφαι μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Βαγδατίου ὑπὸ τῶν Μογγόλων φυγόντες εἰς Αἴγυπτον διέμενον ἐκεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μαμελούκων σουλτάνων ὡς ἀπλοῖ πνευματικοὶ ἀρχηγοί. Ἦδη ὁ Σελήμ καταλύσας τὸ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ κράτος τῶν Μαμελούκων ἠνάγκασε (1518) τὸν τελευταῖον Ἀββασίδην χαλίφην νὰ παραιτηθῇ ἐπισήμως τῆς χαλιφίας καὶ νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὴν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ὁσμάν. Τὸ πρᾶγμα ἦτο παράνομον, ἀλλ' ἐθεωρήθη δίκαιον, διότι ὁ οἶκος οὗτος κατέλυσε τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν τὴν ἐπαγγέλθεισαν ὑπὸ τοῦ Ἰσλάμ. Οὕτω τὸ Ὁσμανικὸν κράτος προσέλαβε νέαν λάμπιν ἀπέναντι τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου.

Κυρίως ὅμως ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τὸν σημεῖον τῆς ἀκμῆς ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ **Σελήμ, Σουλεϊμάν Β'** τοῦ μεγαλοπρεποῦς (1520—1565). Οὗτος πρῶτον ἐκστράτευσας ἐναντίον τῶν Οὐγγρων ἐκυρίευσε τὸ Βελιγράδιον (1521). Τὸ ἐπόμενο ἐτος ἐκυρίευσε τὴν Ῥόδον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Φράγκοι ἱππῶται τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Μετὰ 5 ἔτη κατατροπώσας τοὺς Οὐγγρους κυριεύει τὴν Βούδαν καὶ πολιορκεῖ ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος τὴν Βιέννην (1529). Κατόπιν μετὰ μακρὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Πελοποννήσου κυριεύσας τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὸ Ναύπλιον, κατέλαβε δὲ τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς νήσους τῆς Μ. Ἀσίας (1540). Οὕτω τὸ τουρκικὸν κράτος ἐπὶ Σουλεϊμάν ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν ἑκτασιν. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ κατὰ πρῶτον οἱ Τούρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ καταβάλουν τοὺς κλέφτας προσέλαβον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, καὶ οὕτω ἐσχηματίσθησαν τὰ πρῶτα ἀρματολῆκια.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Σουλεϊμάν Β' **Σελήμ Β'** (1566—1574) ἐκυρίευσε τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί, καὶ ἐπέτεθη κατὰ τῆς Κερκύρας. Ἀλλὰ τότε κατορθώθη συμμαχία μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου, τοῦ πάπα, τῆς Ἑνείας καὶ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας. Μέγας δὲ συμμαχικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δὸν Ἰωάννου νιού τοῦ Κα

ρόλου Ε' συνῆψε ναυμαχίαν (1571) παρὰ τὴν *Ναύπακτον* πρὸς τὸν τουρκικόν, καὶ κατέστρεψεν αὐτόν. Τὸ λυπηρὸν ὅμως εἶναι ὅτι τὰ ἔξοδα ἐπλήρωσαν οἱ Ἕλληνες. Τὰ πληρώματα καὶ τῶν δύο ἀντιπάλων ἀπετελοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων. Ἐπομένως τὸ ἑλληνικὸν αἷμα ἐχύθη ἄφθονον κατ' αὐτήν. Ἐπειτα ἐκ τοῦ κορότου τῶν τηλεβόλων τῆς ναυμαχίας ταύτης ἐσείσθησαν ἡ Πελοπόννησος ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Μακεδονία καὶ τὸ Αἰγαῖον, καὶ πανταχοῦ ἐξερράγησαν ἐπαναστάσεις. Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι ἀντιτὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς ναυμαχίας καὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων, διαφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους διεχωρίσθησαν καὶ συνῆψαν χωριστὰ ἕκαστος συνθήκας μὲ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες ἐγκατελείφθησαν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Χῶραι ὁλόκληροι ἠρημώθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἀπῆχθησαν εἰς δουλείαν.

✓ 4. Παρακμὴ τῶν Τούρκων.

Μέχρι τοῦδε οἱ σουλτᾶνοι τῶν Τούρκων ἦσαν οἱ ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης. Ὁ στρατὸς των, τοῦ ὁποῖου ἡγοῦντο οἱ ἴδιοι, ἀποτελούμενος ἐκ τῶν γενιτσάρων, στρατιωτῶν ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ἡσκημένων εἰς τὸν πόλεμον ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἦτο ἄνωτερος ὅλων τῶν συγχρόνων στρατῶν. Τὸ δὲ κράτος των περιελάμβανεν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου. Ἀπὸ τοῦ θανάτου ὅμως τοῦ Σουλεϊμάν Β' οἱ σουλτᾶνοι εἶχον παύσει νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ἐξὼν εἰς τὰ παλάτια τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιστοιχισμένοι ἀπὸ τὰς γυναῖκάς των καὶ τοὺς εὐνοούμενους των, εἰς τοὺς ὁποίους ἄφινον τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Οἱ γενίτσαροι ἦσαν παρὰ πολλοί, ἀλλὰ δὲν ἦσαν πλέον ἀληθεῖς στρατιῶται, εἶχον παύσει νὰ στρατολογοῦνται ἀπὸ νέους χριστιανούς καὶ νὰ ἀσχοῦνται εἰς τὰ στρατιωτικά. Οἱ γενίτσαροι τώρα ἦσαν μάγειροι καὶ ἐπαγγελματίαι παντὸς εἶδους, οἵτινες ἠγόραζον τὴν θέσιν τοῦ γενιτσαροῦ, ἵνα λαμβάνουν τὸν μισθόν. Δὲν ἐξησκούντο πλέον εἰς τὰ ὅπλα. Ὅταν ἤρχιζεν ὁ πόλεμος ἐνήργουν νὰ ἐξαιρεθοῦν ἢ ἐλιποτάκουν. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐκακοποιοῦν τοὺς κατοίκους καὶ ἐνίοτε ἐστασίαζον.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σουλεϊμάν, ἀλλ' ἡ παρακμὴ δὲν ἐξεδηλώθη, διότι ἐπὶ Σελῆμ ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾷ τὸ κράτος. Πρὸς αὐτὸν μετὰ τὴν ἐκπαίδευσίν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ πολιτικῇ

Ὡστε κυρίως ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους ἤρχισεν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σελήμ **Μουράτ Γ'**. Ἐκτοτε ἔπαυσαν οἱ ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυσαν οὗτοι εὐρισκόμενοι εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ἑνετοὺς, τοὺς Οὐγγυροὺς, τοὺς Αὐστριακοὺς, τοὺς Ῥώσους. Ἐξ ὅλων δὲ τούτων τῶν πολέμων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς καὶ κατόπιν πρὸς τοὺς Ῥώσους ἐπωφελοῦντο οἱ Ἕλληνες, ἵνα ἐπαναστατοῦν, πάντοτε ἐλπίζοντες τῇ συνδρομῇ τῶν ξένων νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των, πάντοτε ἐγκαταλείπομενοι ὑπὸ τούτων, ἅμα ὥς οὗτοι ἐπετύγχανον τοὺς σκοποὺς των, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀπογοητευόμενοι.

5. Πόλεμοι Τούρκων καὶ Ἑνετῶν.

Ὁ περὶ Κρήτης πόλεμος. Ἀπὸ τοῦ 1644 εἶχεν ἐκραγῇ πόλεμος μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Κρήτης. Τὴν Κρήτην κατεῖχον οἱ Ἑνετοὶ ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Φράγκων. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἔκτοτε οὐδέποτε ἔπαυσαν διαμαρτυρούμενοι καὶ διαρκῶς ἐπαναστατοῦντες κατὰ τῆς ξενικῆς κατοχῆς. Τὰς ἐπαναστάσεις δὲ αὐτὰς μετὰ δυσκολίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ σκληρότητος πολλῆς κατέσπελλον οἱ Ἑνετοί. Οἱ Κρητῆς λοιπὸν δὲν διέκειντο εὐμενῶς πρὸς τὴν ἐνετικὴν κυβέρνησιν. Ὅταν ὁμως ἦλθεν ἡ στιγμή νῆ ἐκλέξουν μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων, ἐπροτίμησαν τοὺς Ἑνετοὺς καὶ ἠγωνίσθησαν ἐκθύμως κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Τὸ 1645 μέγας τουρκικὸς στόλος ἐκ 450 πλοίων μὲ στρατὸν 50 χιλ. ἀνδρῶν κατέπλευσεν εἰς Κρήτην. Οἱ Τούρκοι κατὰ πρῶτον ἐπολιορκήσαν τὰ Χανιά, καὶ μετὰ δύο μῆνας ἔγιναν κύριοι αὐτῶν. Κατόπιν ἐκυρίευσαν τὴν Σούδα, καὶ τέλος ἐπολιορκήσαν τὸ Ἡράκλειον. Ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ 20 ἔτη. Καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν τὸ αἷμα ἔρρευσεν ἀφθονον. Ἐπὶ τέλους τὸ εἰς ἐρείπια μεταβληθὲν φρούριον ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ.

Ὁ περὶ τῆς Πελοποννήσου πόλεμος. Οἱ Ἑνετοὶ ἐκδικούμενοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Κρήτης ἤρχισαν τὸ 1682 πάλιν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀπεφάσισαν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπ' αὐτῶν τὴν Πελοπόννησον. Ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας ἔκαμαν τὸν **Φραγκῖσκον Μοροζίνη**, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε παραδοθῇ τὸ Ἡράκλειον εἰς τοὺς Τούρκους. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσεν τὴν

Λευκάδα καὶ τὴν Προβέζαν, ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Πελοπόννησον με 8 χιλ. ἀνδρας. Ἡ χειρόνησος ὅλη ἐκ τούτου ἀνεστατώθη. Ἄν καὶ οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον πικρὰν πείραν τῆς προτέρας Ἑνετικῆς διοικήσεως, ἐν τούτοις ἡ ἀποστροφὴ των πρὸς τοὺς Τούρκους ἦτο τόση, ὥστε δὲν ἐδίστασαν ὅλοι νὰ ταχθῶν με τοὺς Ἑνετοὺς. Ἰδίως ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ Μανιάται. Οὕτω οἱ Ἑνετοὶ κυριεύουν τὴν Κορώνην, τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρίνον καὶ Νεόκαστρον, τὴν Μεθώνην, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας, τὸν Μυστράν, τὴν Κόρινθον. Ὁλη ἡ Πελοπόννησος λοιπὸν πλὴν τῆς Μονεμβασίας κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Οὐδ' ἠρκέσθησαν εἰς ταῦτα. Ἐκστρατεύουν καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ πολιορκοῦν τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν πολιτοκίαν ταύτην συνέβη μέγα δυστύχημα. Βόμβα πεσοῦσα εἰς τὸν *Παρθενῶνα*, ὅπου οἱ Τούρκοι εἶχον ἀποθηκευμένην πυρίτιδα, ἀνείναξε τὸν μέγαν ναὸν καὶ μετέβλεν αὐτὸν εἰς ῥεῖπια (1687).

Οὐδ' ὠφέλησε τοῦλάχιστον ἡ καταστροφὴ αὕτη τοὺς Ἑνετοὺς ἢ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους. Ναὶ μὲν ἐκ τῆς ἐκρήξεως ἐχάθη τὸ τρίτον τῆς φρουρᾶς καὶ ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑνετοὺς. Ἀλλ' οὗτοι ἐσκέρθησαν ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πόλιν καὶ ἐγκατέλειψαν αὐτὴν περιορισθέντες εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκτοτε οἱ Ἑνετοὶ οὐδὲν πλέον κατώρθωσαν. Ὅλοι των αἱ ἐπιχειρήσεις πρὸς κατάληψιν τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Κρήτης ἀπέτυχον. Μόνον τὴν Μονεμβασίαν κατώρθωσε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του (1690) νὰ κυριεύσῃ ὁ Μοροζίνης καὶ οὕτω νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κατοχὴ ὅμως αὐτῆς δὲν διηγήθη ἐπὶ μακρόν. Οἱ Τούρκοι τὸ 1716 ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἡ Τουρκία ἠρχίζε νὰ παρακμάζῃ, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑνετίας τὸ ἄστρον ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν του.

6. Οἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πόλεμοι τῶν Τούρκων.

Αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ ἓνα αἰῶνα εἶχον σταματήσῃ. Ἦδη οἱ Κιουπριλίται βεζύροι κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος ἀνανέωσαν αὐτάς. Ὁ βεζύρης *Ἀχμέτ Κιουπριλῆς* με στρατὸν 120 χιλ. ἀνδρῶν καὶ με 3 χιλ. κανόνια εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγαρίαν, τὴν Μοραβίαν καὶ Σιλεσίαν λεηλατῶν καὶ ἀπάγων τοὺς κατοίκους εἰς δουλείαν (1661—1663). Οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἔντρομοι ἐπεμφαν στρατὸν πρὸς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου. Ὡσαύτως ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔστειλεν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

εἰς αὐτὸν 6 χιλ. ἄνδρας. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἠττήθη (1664) καὶ συνῆψεν εἰρήνην. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Οὐγγαρίας μὲ τὴν Πέστην ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Τὸ δυτικὸν μέρος ἔμεινεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας ὡς ἰδιαιτέρον βασίλειον. Ἡ ἡγεμονία τῆς Τρανσυλβανίας πρὸς ἀνατολὰς ἔμεινεν ἀνεξάρτητος.

Δὲν παρήλθον ὅμως πολλὰ ἔτη καὶ ὁ νέος μέγας βεζύρης **Καρῶ Μουσταφᾶς** ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν διαρκῶν ἐπαναστάσεων, τὰς ὁποίας ἔκαμναν οἱ Οὐγγροι κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μὲ στρατὸν διακοσίων χιλ. ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Αὐστροίαν. Καταστρέφων τὰ πάντα καὶ ἀπάγων τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Βιέννης καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸ αὐτῆς (1683). Ἀλλὰ ἡ πόλις ἀντέσχεν εἰς τὴν πολιορκίαν. Τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν βασιλεῆ τῆς Πολωνίας νὰ ἐλθῇ εἰς βοήθειαν τῆς Βιέννης. Οἱ Τοῦρκοι ἠττήθησαν καὶ λύσαντες τὴν πολιορκίαν ἔφυγον καταδιωκόμενοι μέχρι τοῦ Βελιγραδίου ὑπὸ τῶν Πολωνῶν. Ἡ μάχη τῆς Βιέννης ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Οὐγγαρίας. Οἱ Αὐστριακοί, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ δύο αἰῶνων ἐκράτουν ἀμυντικὴν θέσιν ἀπέναντι τῶν Τούρκων, ἤδη ἔλαβον ἐπιθετικὴν. Κατέλαβον καὶ συνήνωσαν μὲ τὴν Αὐστροίαν ὅλην τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Σερβίαν μετέφεραν καὶ ἐγκατέστησαν εἰς τὴν πρὸς Ν. τῆς Οὐγγαρίας ἔρημον χώραν 100 χιλ. Σέρβους χριστιανούς.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τοῦτο δις ἐπεχείρησαν νὰ ἀνακτήσουν τὴν Οὐγγαρίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορὰς ἠττήθησαν. Τέλος συνήφθη (1699) ἡ ἐν Καρλοβιτσίῳ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία παρητήθη τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τρανσυλβανίας ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὲρ τῶν Ἑνετῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως (1716) οἱ Τοῦρκοι διὰ μιᾶς ἐκστρατείας ἀνέκτησαν τὴν Πελοπόννησον. Τοῦτο ἔφερε νέον πόλεμον Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Κατ' αὐτὸν οἱ Αὐστριακοὶ ἐνίκησαν καὶ πάλιν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασσαροβιτσίου (1718) νὰ παραχωρήσουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ Βελιγράδιον καὶ μέρος τῆς Βοσνίας, Σερβίας καὶ Βλαχίας. Ἐμείναν ὅμως κύριοι τῆς Πελοποννήσου.

7. Οἱ μετὰ τῶν Ῥώσων πόλεμοι τῶν Τούρκων.

Πρῶται ἐνέργειαι τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις εἶχε εἰς

τὴν Δύσιν καὶ πάντα μεταξὺ Τούρκων καὶ Φράγκων πόλεμον ἐθεώρει ὡς εὐκαιρίαν, ἵνα ζητήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Ἀλλ' ἤδη οἱ Ἕλληνες ἔνεκα τῆς ἐγωϊστικῆς καὶ κατακτητικῆς πολιτικῆς τῶν Φράγκων ἔχασαν πᾶσαν ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτοὺς. Ἄλλως τε ἡ μὲν Ἑνετία περιελθοῦσα εἰς πολλὴν ἔκλυσιν δὲν ἐπεχείρησε μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Πελοποννήσου κανένα πλέον πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ δὲ Αὐστρία ἐξηκολούθησε μὲν καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῆς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιδράσουν εἰς τὴν τύχην τῶν μακρὰν αὐτῆς Ἑλλήνων. Τότε προέκυψε νέος ἐξωτερικὸς ἐπίκουρος αὐτῶν, ἡ Ρωσία.

Οἱ κάτοικοι τῆς ἀπεράντου ταύτης χώρας, ἀφ' οὗτου διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας προσέλαβον τὸν χριστιανισμόν, ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς μητέρα καὶ εὐρίσκοντο εἰς σχέσεις μετ' αὐτῆς. Πολιτικῶς ὅμως ἡ Ρωσία δὲν ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς, παρὰ ἀφοῦ τὴν ἀρχὴν κατέλαβεν ὁ **Μέγας Πέτρος**. Ἐκτοτε ἡ Ρωσία ἀπέβη ὁ ἐπικινδυνότερος ἀντίπαλος τῶν Τούρκων. Ἡ πολιτικὴ τῆς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους. Ἐνεκα τούτου οἱ Ρῶσοι μιμούμενοι κατὰ τοῦτο τὴν πολιτικὴν τῶν δυτικῶν δυνάμεων ἐκίνησαν πολλάκις εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἕλληνας, ἵνα ἐξασθενίσουν τὸν ἀντίπαλον δι' ἐσωτερικῶν περισπασμῶν. Καὶ κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον οἱ Ἕλληνες ἤδη ἐστράφησαν πρὸς τὴν ὁμόδοξον δύναμιν ἐξ αὐτῆς ἐλπίζοντες νὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέτυχον τασσόμενοι μέχρι τοῦδε μὲ τὰς δυτικὰς δυνάμεις, τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἄν ὁ μέγας Πέτρος ἀπέβλεπεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι πολὺ ἀμφίβολον. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπαναστατοῦντες ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας των, καὶ ὅτι πρὸς τὴν Ρωσίαν ἀπέβλεπον ὡς πρὸς σύμμαχον ὅχι ποτὲ ὡς πρὸς κυρίαρχον.

Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Ρώσων κατὰ τῆς Τουρκίας προήλθον ἐκ τῆς εὐλόγου ἀνάγκης νὰ καταλάβουν τὴν ἀρκτικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξεινίου Πόντου. Καί, ὡς εἶδομεν, τὸ 1696 κατέλαβον τὴν Ἀζοφικὴν. Ἡ πρώτη δὲ γνωστὴ ἐνέργεια τοῦ Μ. Πέτρου πρὸς ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ τὸ 1711 προκήρυξις αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει εἰς ἐπανάστασιν ὅλους τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου. Ταύτην ἐπηκολούθησαν πλούσια δῶρα πρὸς τὰ ἑλληνικὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τὰ πατριαρχεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πάμπολλοι δὲ Ἕλληνες

ἐρχόμενοι εἰς Ῥωσίαν ἢ πρὸς ἀποφυγὴν καταδιώξεων ἢ καὶ χάριν ἐμπορίας ἐτύγγανον προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως μεγάλης, πολλοὶ δὲ κατετάσσοντο εἰς τὸν ὁμοσικὸν στρατόν. Ἡ ἐξ ὅλων τούτων καὶ ἰδίως τῆς προκηρύξεως ἐντύπωσις εἰς τοὺς Ἑλληνας ὑπῆρξε μεγάλη. Οἱ λόγιοι ἔγραφον περὶ τοῦ Πέτρου ὑπέρμετρα ἐγκώμια καὶ προέτρεπον αὐτὸν εἰς ἀδιάκοπον ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν. Εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐγίνοντο δεήσεις ὑπὲρ τῆς ἐλεύσεως τοῦ νέου Μεσσίου. Εἰς δὲ τὰ βουνὰ τῆς Ῥούμελης ἀντήχει τὸ δημοτικὸν ᾄσμα: «Ἀκόμα τούτῃ τὴν ἀνοιξὴ (ἁγιάδες, ἁγιάδες) τοῦτο τὸ καλοκαίρι (καυμένη Ῥούμελη)—ὅσο νὰ ρθῇ ὁ Μόσκοβος (ἁγιάδες, ἁγιάδες)—νὰ φέρῃ τὸ σφεῖρι (Μωριά καὶ Ῥούμελη)». Τὴν ἐξέγερσιν ὅμως τότε ἐσταμάτησεν ἤττα, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὁ Πέτρος παρὰ τὸν Προῦθον. Ἀποκλεισθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν μὲ αὐτούς. Ἡ Ἀζοφικὴ ἀπεδόθη τότε εἰς τοὺς Τούρκους. Βραδύτερον ὅμως (1736) κατεκτήθη πάλιν ὑπὸ τῶν Ῥώσων.

Ὁ ὁσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1768 καὶ ἡ σύγχρονος ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐπιδίωξις τῶν σχεδίων τοῦ Μ. Πέτρου τῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων συντριβῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἐγίνεν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας **Αἰκατερίνης τῆς Β΄**. Αὕτη συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς καταλύσεως τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἑρειπίων αὐτῆς ἰδρύσεως χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπῆρχε τότε εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσίας Ἕλλην ἀπὸ τὴν Σιάτισταν τῆς Μακεδονίας, ὁ Γεώργιος Παπάζογλου, νέος ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις. Τοῦτον ἡ Αἰκατερίνη τὸ 1766 ἐστείλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων εἰς ἐπανάστασιν. Ὁ Παπάζογλου ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἡπειρον. Ὅλοι, κληρικοί, προὔχοντες, ἀρματολοὶ καὶ λαὸς ὑπεδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμόν τὰς προτάσεις του. Ἐπειτα κατῆλθεν εἰς Ἀχαρνανίαν. Συνεννοήθη καὶ ἐκεῖ μὲ διαφόρους προεστοὺς καὶ ἀρματολούς, καὶ ἀπέστειλεν ἄλλους ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Ναυπακτίαν, Δωρίδα καὶ Παρνασσίδα. Κατόπιν ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ἐδῶ συνεννοήθη μὲ τοὺς προὔχοντας καὶ κληρικοὺς Πατρῶν, Κορίνθου καὶ Σπάρτης. Εἰς τὴν Οἶτυλον οἱ Μανιάται καὶ εἰς τὰς Καλάμας ὁ ἐκεῖ πανίσχυρος Παναγιώτης Μπενάκης καὶ ἄλλοι προὔχοντες, πικρὰν ἔχοντες πείραν ἐκ προηγουμένων ἐπαναστάσεων, ἔθεσαν ὡς ὅρον τῆς ἐξεγέρσεώς των τὴν ἀφίξιν

προηγουμένως εἰς Πελοπόννησον ἰσχυρᾶς ὥσοικῆς ἐπικουρίας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Παπάζογλου ἐνήργει ταῦτα εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἄλλοι ἀπεσταλμένοι εἰς τὰς παραδουναβεῖους ἐπαρχίας, τὴν Σεοβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον κατήχουν τοὺς χριστιανοὺς καὶ προέτρεπον αὐτοὺς νὰ ἐξεγερθοῦν. Ὡστε καθ' ὅλην τὴν χερσόνησον ἐπεκράτει μέγας ἐπαναστατικὸς ἀναβρασμός.

Αἱ ἐνέργειαι αὗται τῆς Ῥωσίας καὶ ἡ ἐξέγερσις τῶν πνευμάτων τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων. Ἐξ ἀφορμῆς λοιπὸν καταδιώξεως τῶν Πολωνῶν ὑπὸ τοῦ ὥσοικοῦ στρατοῦ ἐντὸς τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, ἡ Τουρκία, ὡς εἶδομεν, κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας (1768). Συγχρόνως διατάσσεται γενικὸς ἀφοπλισμὸς τῶν Ἑλλήνων, εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν κοινότητα γίνονται καταδιώξεις, πολλοὶ δὲ χριστιανοὶ σφάζονται. Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Μελέτιος, ἀφ' οὗ ἔστρεβλώθη, ἐξωρίσθη ἡμιθανὴς εἰς Τένεδον, ἀπεκεφαλίσθησαν δὲ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Ἰωάννης Καλλιμάχης καὶ ὁ μέγας διερχομὲν Νικόλαος Σούτσος. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ῥῶσοι νικοῦν ἐπανειλημμένως τοὺς Τούρκους καὶ καταλαμβάνουν τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν καὶ προσέτι τὴν Κριμαίαν. Συγχρόνως μοῖρα ὥσοικοῦ στόλου μὲ ναύαρχον τὸν Ῥῶσον Σπυριδῶφ καὶ μὲ πληρώματα ἐξ Ἀγγλῶν μισθοφόρων καὶ πολλῶν Ἑλλήνων ἐκπλέει ἐκ τῆς Βαλτικῆς καὶ φθάνει εἰς τὴν Μεσόγειον, παραλαβοῦσα δὲ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ ἐκ τῆς Ἑνετίας καταπλέει εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ Μανιάται ἀμέσως ἐπανεστάτησαν. Ἐκ τούτων καὶ μερικῶν Ῥώσων συνεκροτήθησαν δύο μικρὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὅποια κατέλαβον τὰς Καλάμας, τὴν Κυπαρισσίαν καὶ τὸν Μυστράν, ἀλλὰ καὶ ἐξετράπησαν εἰς λεηλασίαν κατὰ τουρκικῶν καὶ ἑλληνικῶν χωρίων. Ἐπειτα ὁ Ὁρλώφ μὲ τὰ σώματα αὐτὰ καὶ μὲ τρία πλοῖα ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξε βεβαίως εὐτελής. Ἐξωγκώθη ὁμοῦς ὑπὸ τῆς φήμης καί, ἐπειδὴ τὰ πνεύματα ἦσαν παρασκευασμένα, ἐπέφερε τὴν ἐξέγερσιν πολλῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως εὐθὺς ὑψώθη εἰς τὸ Αἴγιον, εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὸ Φανάριον, εἰς τὸν Βάλτον, εἰς τὴν Βόνιτσαν, εἰς τὸ Ξηρόμερον, εἰς τὸ Ἀγγελόκαστρον, εἰς τὸ Μεσολόγιον, εἰς τὰ Κράββα, εἰς τὸ Λιδωρίκιον, εἰς τὴν Παρνασσίδα, εἰς τὴν Λεβάδειαν, εἰς τὴν Μεγαρίδα καὶ τέλος εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκτὸς τούτου πολλὰ πλοῖα τῶν νήσων ὕψωσαν τὴν ὥοσι-

κὴν σημαίαν, εἰς δὲ τὴν Ἑπτάνησον μὲ ὅλα τὰ πιεστικά μέτρα τῶν κατεχόντων αὐτὴν Ἑνετῶν κατηρτίσθησαν δύο σώματα, ἓν ὑπὸ Ζακυνθίων καὶ ἓν ὑπὸ Κεφαλλήνων, τὰ ὁποῖα ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασεν εἰς Κορῶνιν ἄλλη μοῖρα ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου Ἀλέξιον Ὁρλώφ, ὥστε ὁ ῥωσικὸς στόλος ἀπετελέσθη ἐκ 15 πλοίων. Τότε οἱ Ῥῶσοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Κορῶνης καὶ ἤρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὴν Μεθώνην. Ὁ δὲ ἐκ Μυκόνου Ἀντώνιος Ψαρὸς μὲ μέρος τῶν ἐπαναστατῶν ἐπολιόρκησε τὴν προτείνουσαν τῆς Πελοποννήσου Τριπολιτσάν. Ἀλλ' ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἀπέτυχεν. Ὁ σουλτᾶνος πρὸς ματαίωσιν τοῦ κινήματος ἔστειλε πολυάριθμα σιῖφη Ἀλβανῶν. Χίλιοι ἐκ τούτων δρασμόντες μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν Τρίπολιν ἠνώθησαν μετὰ τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ ἔτρεψαν τοὺς περὶ τὸν Ψαρὸν εἰς φυγὴν. Οἱ Τοῦρκοι τότε ἐκδικούμενοι ἔσφαξαν 3 χιλ. Ἕλληνας, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ ἐπίσκοπος καὶ 5 ἄλλοι κληρικοί. Ἐκτοτε ἤρχισαν αἱ φοβεραὶ συμφοραί, τὰς ὁποίας ἐπέφερε τὸ κίνημα τοῦτο.

Εἰς τὰ Τρίγκαλα τρισχίλιοι ἐθανατώθησαν, εἰς τὴν Λάρισαν καθ' ἑκάστην οἱ γενίτσαροι ἐτουφέκιζον 10—20 χριστιανούς. Εἰς ὅλην τὴν Ρούμελην οἱ Τοῦρκοι μετεχειρίζοντο τοὺς χριστιανούς, ὅπως ἤθελον, ληστεύοντες ἀτιμάζοντες καὶ φρονεύοντες αὐτούς. Εἰς τὴν Σμύρνην ἅπειροι χριστιανοὶ ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς ἐφρονεύθησαν. Εἰς τὴν Λήμνον ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ προεστώτες τῶν χριστιανῶν.

Ἐξ ὅσων ἔπαθον αἱ μὴ ἐπαναστατήσασαι χῶραι, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, πόσα ὑπέστησαν ὅσαι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ἀρματολοὶ τῆς Ρούμελης ἀντέστησαν εἰς τοὺς Ἀλβανούς, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἄλλοι ἐφρονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν. Εἰς τὴν Πελοπόννησον τέλος πανταχοῦ κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις, ἡ δὲ πολιορκία τῆς Μεθώνης ἐλύθη. Μόνον τὴν Πύλον κατεῖχον πλέον οἱ Ῥῶσοι. Ὁ Ἀλέξιος βλέπων ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἐγκατέλειπε ταύτην καὶ ἀπέπλευσεν ἀφήσας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ ἔλεος τῶν Ἀλβανῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ῥωσικὸς στόλος κατόπιν (Ἰουνίος 1770) κατέστρεψε τὸν τουρκικὸν συγκείμενον ἐξ 25 μεγάλων καὶ πολλῶν μικρῶν πλοίων εἰς τὸν Τζεσμέν. Ἀλλ' ἐκ τούτου οὔτε οἱ Ἕλληνες, οὔτε αὐτοὶ οἱ Ῥῶσοι ἐπωφελήθησαν. Ἀντί, ὅπως ἐγνωμάτευσεν ὁ ὑποναύαρχος τῶν Ἀγγλῶν Ἐλφιστον, νὰ περᾶσουν τὰ Δαρδανέλλια καὶ νὰ ἔλθουν πρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπε-

φάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Μεσόγειον. Μόλις δὲ οἱ νησιῶται κατέπεισαν τὸν ναύαρχον Σπυριδῶφ νὰ μείνῃ εἰς τὰς Κεκλάδας, ἵνα μὴ διαορηχθῇ πᾶς δεσμός μεταξὺ Ρώσων καὶ Ἑλλήνων. Ὁν-
τως ὁ Σπυριδῶφ καταστήσας ὀρμητήριόν του τὴν Πάρον ἔμει-
νεν ἐκεῖ 4 ἔτη καὶ ἐπροστίτευσεν τοῦλάχιστον τὰς νήσους Πολ-
λοὶ δὲ Σφρακιανοί, Μανιάται καὶ ἰδίως Ψαριανοὶ μὲ πειρατικoὺς
στολίσκους ἐθαλασσοκράτησαν τότε τῆς Μεσογείου.

Ἀλλ' αἱ ἡπειρωτικαὶ χῶραι καὶ ἰδίως ἡ Πελοπόννησος ὑπέ-
στησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς
60 χιλ. κατέστρεψαν πόλεις καὶ χωρία. Τοὺς πλουσιωτέρους ἐκ
τῶν Ἑλλήνων ἠνάγκαζον νὰ ὑπογράψουν χρεωστικὰς ὁμολογίας
μεγάλων ποσῶν, τοὺς δὲ πτωχοτέρους ἐπώλουν ὥς κτήνη. Εἴκο-
σι χιλιάδες Πελοποννήσιοι ἐπωλήθησαν τότε ὥς δοῦλοι. Ἡ χερ-
σόνησος ἐρημώθη κατοίκων. Ὅσοι δὲ ἐσφάγησαν καὶ δὲν ἐξην-
δραποδίσθησαν, μετηνάστευσαν εἰς Ἑπτάνησον ἢ κατέφυγον εἰς
τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐξηκολούθησεν ἐν-
νέα ἔτη. Ἐπὶ τέλους ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ ἐπέφερε τὴν θερα-
πείαν. Οἱ Ἀλβανοὶ ὄχι μόνον δὲν ἐλείθοντο πλέον εἰς τὰς δια-
ταγὰς τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως νὰ ἀπέλθουν ἐκ τῆς χώρας,
ἀλλ' ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται καὶ κατ' αὐτῶν τῶν Τούρκων. Τότε
ἡ κυβερνήσις ἀνέθεσε τὴν ἐκδίωξιν αὐτῶν εἰς τὸν ἀρχιναύαρχον
Χασᾶν (1777). Οὗτος βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τοὺς κλέφτας τῆς
Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κολοκοτρώνην κατετρό-
πωσε τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσεν, ἄλλους
δὲ ἐξεδίωξεν εἰς τὰς πατρίδας των. Κατόπιν ἐπετέθη καὶ κατὰ
τῶν Μανιατῶν καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ πληρώνουν φόρον ὑποτε-
λείας 16 χιλ. γροσίων, καὶ νὰ υποβάλλουν ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν τῆς
τουρκικῆς κυβερνήσεως τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἡγεμόνος των. Τέλος
κατέστρεψε καὶ τοὺς κλέφτας τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι ἠρ-
νοῦντο νὰ ὑποταχθοῦν, πολιορκήσας αὐτοὺς εἰς δύο πύργους.
Τότε κατεστράφη ὅλη ἡ πολυάριθμος οἰκογένεια τῶν Κολοκο-
τρωναίων, μόνος δ' ἐσώθη ὁ 12ετὴς υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Θεό-
δωρος, ὁ τὸσον ἔνδοξος καταστὰς κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν.

Ἐν ᾧ ἡ Πελοπόννησος κατεστρέφετο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἡ
Ρωσία χάριν, ὥς εἶδομεν, τοῦ σπουδαιότερου δι' αὐτὴν πολω-
νικοῦ ζητήματος συνωμολόγησε μὲ τοὺς Τούρκους τὴν ἐν Κιου-
τσουκ Καϊναρτζῇ (χωρίῳ βουλγαρικῷ) εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας
ἠρξέσθαι νὰ ἀποσπᾷσῃ ἐκ τῆς Τουρκίας μόνον τὴν Κριμαίαν.
Ἐκ τῆς συνθήκης αὐτῆς τὴν Κριμαίαν ἐκκατέστησαν οἱ Τούρκοι.

κὸν ἔθνος ὠφελήθη πολὺ. Δι' αὐτῆς ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀνέλαβε νὰ χορηγήσῃ ἀμνηστίαν, ἡ δὲ Ῥωσία ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύῃ τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ὑπὸ τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Τοῦτο παρῆγεν εἰς αὐτὴν διαρκῶς ἀφορμὰς πρὸς ἀνάμειξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Τουρκίας. Εἰς τὴν ἀνάμειξιν δὲ αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου καὶ ἡ ἐπέμβασις τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς ἄλλης Εὐρώπης κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν.

Ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1788. Νέοι ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή ἡ Αἰκατερίνη δὲν ἐγκατέλειπε τὰ περὶ Ἑλλάδος σχέδιά της. Ἡδη δὲ κατήρτισε πληρὴς σχέδιον ἀπελευθερώσεως τῶν χριστιανικῶν χωρῶν. Κατὰ τοῦτο ἔμελλε νὰ καταλυθῇ τὸ τουρκικὸν κράτος καὶ νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μετ' αὐτοκράτορα τὸν δευτερότοκον ἑγγονόν της. Εἰς τοῦτον ὅχι μόνον ἔδωκε τὸ ὄνομα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ ἐφρότισε νὰ τὸν διδάξῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Χάριν τοῦ σχεδίου της αὐτοῦ συνεννοήθη καὶ μετ' αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη εἰς ἀντάλλαγμα νὰ λάβῃ τὴν Σερβίαν, Βοσνίαν καὶ Ἑνετίαν. Ὁ πόλεμος λοιπὸν πάλιν Τουρκίας καὶ Ῥωσίας, τὴν ὁποίαν ἤδη ὑπεστήριξε καὶ ἡ Αὐστρία, ἤρχισεν.

Συγχρόνως ἡ αὐτοκρατορία ἐξέδωκε προκηρύξεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, διὰ τῶν ὁποίων ἀνήγγελλε τὴν πρόθεσίν της νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ μουσουλμανικοῦ ζυγοῦ. Ἀπεσταλμένοι δὲ αὐτῆς διέτρεχον τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ ἐκάλουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ ὄπλα πρὸς ἀνάγκησιν τῆς ἐλευθερίας των. Εἰς ταῦτα ἀνταποκρινόμενοι οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν ἐξεγείρονται. Ἡ ἐν Τεργέστη ἑλληνικὴ κοινότης σπεύδει νὰ παρασκευάσῃ ἐξ ἰδίων καταδρομικὸν στολίσκον. Πρεσβεῖαι δὲ καὶ ταύτης καὶ τῶν Σουλιωτῶν ἔρχονται εἰς Πετροῦπολιν καὶ προσαγορεύουν ἑλληνιστὶ τὸν νεαρὸν Κωνσταντῖνον ὡς αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Κατὰ ξηρὰν οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφτες ἐνωθέντες μετ' αὐτοὺς Σουλιώτας νικοῦν τὸν σατράπην τῶν Ἰωαννίνων Ἀλὴν πασάν. Κατὰ θάλασσαν δὲ ὁ ἥρως **Δάμπρος Κατσώνης** μετ' στολίσκον 3 πλοίων αὐξηθέντων κατόπιν διὰ 12 τουρκικῶν, τὰ ὁποῖα συνέλαβεν, ἠφισπείρησε ἀπὸ τοῦ Νισσιτοῦ Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐθαλασσοκράτησε τῆς Μεσογείου. Ἐκ τούτου ὅμως οἱ Ἕλληνες οὐδὲν ὠφελήθησαν. Ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Αὐστρία, ἂν καὶ ἐπανεὶλημμένως ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, κατενόησαν ὅτι μὲ ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν κατὰπτωσιν τῆς Τουρκίας ὁ στρατὸς αὐτῆς ἦτο δυσκαταγώνιστος. Ἐξ ἄλλου ἐστενοχώρει αὐτὰς καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην μὲ τὴν Τουρκίαν, ἡ μὲν Αὐστρία εἰς τὸ Σίστοβον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος, ἡ δὲ Ῥωσία εἰς τὸ Ἰάσιον (1792) μὲ σπουδαίαν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσίας ἐκχώρησιν ἐδάφους εἰς τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου.

8. Ἡ Τουρκία καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Γαλλ. ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία συνετάραξεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὅλην τὴν Εὐρώπην, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι διετέλουν σχεδὸν εἰς διαρκὴ ἐμπόλεμον κατὰστασιν καὶ διαρκῶς ἐπεζητοῦν εὐκαιρίαν πρὸς πραγμάτωσιν τῆς μεγάλης τῶν ἐθνικῆς ιδέας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐξεγερθῶν καὶ μόνον ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν λέξεων «ἐπανάστασις, ἐλευθερία, ἰσότης», πολὺν δὲ περισσότερον, ὅταν εἶδον τὸν μέγαν Κορσικανὸν ἀναμειγννύμενον εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ ἀνάμειξις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἔγινε τὸ 1797. Καταλυθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου τοῦ ἐνετικοῦ κράτους, αἱ μὲν ἄλλαι κτήσεις τούτου διὰ τῆς ἐν Καμποφορμίῳ συνθήκης παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν, αἱ δὲ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ ὅσα κατεῖχον οἱ Ἑνετοὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Ἠπείρου παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ Ἑπτανήσιοι ἐδέχθησαν τοὺς Γάλλους ὡς σωτῆρας, διότι ἐπίστευσαν εἰς τὰ περὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τότε ὁ μέγας κατακτητὴς ἐστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ ἀδελφοὶ Στεφανόπουλοι, λόγιοι ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς οἰκογένειαν, ἥτις μετ' ἄλλων πολλῶν οἰκογενειῶν πρὸ ἐνὸς αἰῶνος εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Κορσικὴν, ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρασκευάσουν γενικὸν ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων αἶσθημα ἐξηγέρθη. Ἡ ιδέα δὲ τῆς ἀναστάσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τῇ βοηθείᾳ τοῦ Να-

πολέοντος κατέστη γενική εἰς τοὺς Ἕλληνας. Εἰς τὴν ἐξέγερσιν ταύτην τοῦ ἐθνικοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς καὶ ὁ τραγικὸς θάνατος Ῥήγα τοῦ Φεραίου, τοῦ προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρωτομάρτυρος αὐτῆς.

Ῥήγας Φεραῖος. Ὁ φιλελεύθερος οὗτος καὶ ρωμαλέος νεανίας, ἦτο γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μανρογένους, ὅτε ἐξεργάγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Αὕτη ἐξήγειρε τὴν ψυχὴν τοῦ Ῥήγα καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε ἤρχισεν ἐργαζόμενος πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῆς. Ἀφ' ἐνὸς ἐμύησεν εἰς τὰς ἰδέας τοῦ πολλοὺς πλουσίους ἐμπόρους καὶ ἤρχισεν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μετὰ ἀρματολῶν, ἐπισκόπων καὶ ἄλλων προυχόντων τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' ἐιέρου προπαρεσκεύασε τὴν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀποστασίαν τοῦ δυνάστου τῆς Βουλγαρίας Πασβάνογλου, τὸν ὁποῖον ὁ Ῥήγας πρὸ τινος εἶχε σώσει καταδιωκόμενον ὑπὸ τοῦ Μανρογένους, καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῇται καὶ μετὰ διαφόρων ἐπισήμων Τούρκων. Ἡ Τουρκία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐσωτερικῶς εὗρίσκετο εἰς μεγάλην παραλυσίαν, ἐξωτερικῶς δὲ ὑφίστατο διαρκῶς ἥττις. Ὁ τότε Σουλτάνος **Σελῆμ Γ'** ἐνόμισεν ὅτι ὤφειλε νὰ διοργανώσῃ τὸ κράτος ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον καὶ νὰ φέρεται πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἐπιεικέστερον. Πρὸς τοῦτο εἰσήγαγε πολλὰς καινοτομίας. Αὗται ὅμως δὲν ἤρresκον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὸν Σελῆμ ὡς ἀποστάτην ἀπὸ τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι, διότι χάριν τῶν μεταρρυθμίσεων κατεπιέζοντο ὑπὸ φορολογίας βαρυτάτης. Ἐκ τούτου λοιπὸν προῆλθεν ἡ συνεννόησις Τούρκων καὶ Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐναντίον τοῦ σουλτάνου.

Δὲν ἠρκέσθη δὲ μόνον ὁ Ῥήγας εἰς τὴν συνεννόησιν μετὰ κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν, ἐπισκόπων καὶ προεστῶν. Συγχρόνως ἠσχολήθη εἰς τὸ νὰ συντάξῃ χάρτην τῆς Ἑλλάδος, πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν κανονισμὸν, καὶ πρὸ πάντων τοὺς ὕμνους ἐκείνους, διὰ τῶν ὁποίων προέτρεπεν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς χερσονήσου καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Πρὸς ἐκτύπωσιν δὲ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Γαλλίαν μετέβη εἰς Βιέννην. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ πολλοὺς ὁμογενεῖς ἐμπόρους καὶ σπουδαστὰς καὶ κατώρθωσε νὰ ἀρτίσῃ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τότε εἰς τὴν Ἰταλίαν θριαμβεύοντος στρατηγοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου. Τὸ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἦτο νὰ ἐπαναστατήσουν συγχρόνως ὁ Πασβάνογλου, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ἑλλάς, ἢ ἐπανάστασις δὲ αὕτη νὰ υποστηριχθῇ διὰ τῆς ἀποβιβάσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον γαλλικοῦ στρατοῦ. Πρὸς τοῦτο παρῆσθησεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν του. Ὁ Ναπολέων τότε προσεκάλεσε τὸν Ῥήγαν εἰς προσωπικὴν συνάντησιν ἐν Ἐνετίᾳ. Οὗτος δὲ ἔσπευσε πρὸς τοῦτο νὰ κατέλθῃ εἰς Τεργέστην.

Δυστυχῶς μόλις ὁ Ῥήγας ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην, συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, καὶ κατόπιν ἀπαιτήσεως τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως παραδίδεται μετὰ 7 συντρόφων του εἰς τὸν πασὰν τοῦ Βελιγραδίου, ὅστις ἐστραγγάλισεν αὐτοὺς (1798).

Ὁ Ῥήγας ἔπεσεν. Οὕτω πίπτουν συνήθως οἱ πρόδρομοι τῶν μεγάλων ἰδεῶν. Τὸ αἷμα του ὅμως ἦναψε τὸ πολεμικὸν μένος τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἄσματά του ἐψάλλοντο εἰς πᾶσαν γωνίαν ἑλληνικῆς γῆς καὶ μετέδωκαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὸν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἐκείνος κατείχετο. Ἀληθῶς, ὡς ἐγράφη ὑπὸ τὸν πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀνδριάντα αὐτοῦ,

«Σπέρματ' ἐλευθερίας ὁ Φεραῖος σπείρεν αἰδός.

«Καὶ ὁ μὲν ὤλετο φρεῦ! σπέρμα δ' ἔβλαστε μέγα».

Ἡ Ἐπιάνησος πρώτη αὐτόνομος ἑλληνικὴ πολιτεία. Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1806. Αἱ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἐνέργειαι τῶν κατεχόντων τὴν Ἐπιάνησον Γάλλων, πρὸ πάντων ὅμως ἡ ἐξστρατεία τοῦ Βοναπάρτου εἰς Αἴγυπτον (1798), δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἐξερεθίσουν τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἐκίρρυσαν λοιπὸν κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον καὶ συγχρόνως συνεμάχησαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς Ῥώσων καὶ Αὐστριακῶν καὶ κατόπιν μετὰ τῶν Ἀγγλῶν. Ῥωσοτουρκικὸς τότε στόλος ἐξεδίωξε τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Ἐπιανήσου κατὰ Μάϊον τοῦ 1799. Συνεκροτήθη δὲ κατόπιν πολλῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν συμμάχων ἐκ τῶν ἐπὶ νήσων πολιτεία αὐτόνομος ἑσπεριτικῶς, ἢ ὁποία ἐξωτερικῶς διετέλει ὑπὸ ρωσοτουρκικὴν προστασίαν. Παρεχωρήθησαν δὲ εἰς τὴν τουρκικὴν κυβερνήσιν αἱ ἐπὶ τῆς Ἡπείρου πρώην ἐνετικαὶ κτήσεις Βόνιτσα, Πρέβεζα, Βουθρωτὸν καὶ Πάργα.

Ἀλλ' αἱ φιλικαὶ σχέσεις τῆς Ῥωσίας μετὰ τῆς Τουρκίας δὲν

διετηρήθησαν ἐπὶ πολὺ. Ἐκ τῆς Ἑπτανήσου οἱ Ῥῶσοι προσε-
παύθησαν νὰ προσοικειωθοῦν πάλιν τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν
δυσαρεστημένοι κατ' αὐτῶν ἕνεκα τῆς προηγουμένης ἐγκαταλεί-
ψεως, καὶ κατέταξαν εἰς τὰ τάγματα τῆς Ἰονίου Πολιτείας τοὺς
ἐπισημοτέρους ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐξ ἄλλου τὸ
1803 ἐξεργράγη πρὸς βορρᾶν ἡ σερβικὴ ἐπανάστασις, τὴν ὁποίαν
οἱ Τούρκοι ἐθεώρησαν ἔργον τῆς Ῥωσίας. Ταῦτα πάντα καὶ
προσέτι αἱ εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἐπιτυχίαι τοῦ Ναπολέοντος, ὅστις
ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ, ἔρριψαν τὴν Τουρ-
κίαν καὶ πάλιν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Γαλλίας καὶ τὸ 1806 ἐκή-
ρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἡ Ἀγγλία, ἡ ὁποία εἶχε
συμμαχήσει μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας κατὰ τοῦ Ναπο-
λέοντος, ἠθέλησε νὰ προλάβῃ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον. Διὰ
νὰ ἀναγκάσῃ λοιπὸν τοὺς Τούρκους εἰς εἰρήνην, ἔστειλε τὸν στό-
λον τῆς εἰς τὸν Βόσπορον. Ἀλλ' εἰς μάτην. Ἡ ἐπιρροὴ τῆς Γαλ-
λίας ἦτο τόση, ὥστε ὁ Ἀγγλος ναύαρχος ἠναγκάσθη νὰ υποχω-
ρήσῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἶχεν εἰσβάλει εἰς
τὴν Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν. Ἀλλ' ἤδη ὁ ὀθωμανικὸς ὄχλος εἶ-
χεν ἐξαγριωθῆ πάρα πολὺ ἐναντίον τοῦ Σελήμ καὶ διὰ τὰς διαρ-
κεῖς ἀποτυχίας ἐξωτερικῶς καὶ διὰ τὰς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμί-
σεις. Στάσις ἐξεργράγη εἰς Κ)πολιν καὶ ὁ Σελήμ καθηρέθη, ἀνη-
γορεύθη δὲ σουλτᾶνος ὁ ἐξάδελφός του **Μουσταφᾶς Δ΄**. Ὁ
Μουσταφᾶς κατήργησε τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Σελήμ, καὶ ἡ
κυβέρνησις παρεδόθη εἰς τοὺς φανατικοὺς Τούρκους.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ τουρκικὸς στόλος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ
ρωσικοῦ περὶ τὴν Αἴηνον καὶ οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν Αἴ-
γυπτον. Ἐκ τούτου ἐπωφεληθεὶς ὁ πασσᾶς τοῦ Ῥουτσουκίου
Μουσταφᾶς Βαϊρακτάρης ἔρχεται μὲ στρατὸν εἰς τὴν Κων)πολιν
διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν Σελήμ. Ὁ Βαϊρακτάρης
εἰσελθὼν ἀκωλύτως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέλαβε τὰ ἀνά-
κτορα. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ περὶ τὸν Μουσταφᾶν εἶχον φρονέσει
τὸν Σελήμ, ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον (1808) τὸν νεώτερον ἀδελ-
φὸν αὐτοῦ Μαχμούτ τὸν Β', ὁ ὁποῖος εἶχε τὰς αὐτὰς ιδέας μὲ
τὸν Σελήμ.

Ἐν τῷ μεταξὺ συνωμολογήθη ἡ ἐν Τυλσίτ εἰρήνη Ῥωσίας
καὶ Γαλλίας. Κατὰ τὴν σύναψιν αὐτῆς οἱ δύο αὐτοκράτορες ἤλ-
θον εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς διανομῆς τοῦ τουρκικοῦ κρά-
τους. Ἐλαβον προκαταβολικῶς ὁ μὲν Ναπολέων τὰς Ἰονίους
νήσους καὶ τὰ ἐν Δαλματία φρούρια, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τὰς πα-

ραδουναβείους ἐπαρχίας. Μόνον εἰς τὴν Κων)πολιν προσέκοψαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀντὶ πάσης θυσίας ἀπῆτει αὐτήν, Ὁ Ναπολέων πάλιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελε νὰ τὴν παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν λόγῳ τῆς στρατηγικῆς σημασίας της. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν εὗρεθείσα ἡ Τουρκία ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀγγλίας (1809).

Ἐν ᾧ τὰ πράγματα τῆς Τουρκίας ἐξωτερικῶς εὗρίσκοντο εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς εὗρίσκοντο εἰς χειροτέραν ἀνωμαλίαν. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας κληρονομικοὶ βέηδες ἐτρομοκρατοῦν τοὺς ταπεινοὺς τῶν γείτονας. Μεγάλοι πασσάδες, ὅπως ὁ Πασβάνογλου τοῦ Βιδινίου, ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων καὶ βραδύτερον ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, ἐμάχοντο δι' ἴδιον λογαριασμόν, καὶ ἔτεινον νὰ ἀποβοῦν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ σουλτάνου. Οἱ Σέρβοι εὗρίσκοντο ἐν διαρκεῖ ἐπανάστασει, καὶ ἐπὶ τέλους μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν Καραγιώργην, κατόπιν δὲ ὑπὸ τὸν Μιλός Ὁβρένοβιτς ἀπέκτησαν ἀνεξαρτησίαν τινά. Οἱ Ἕλληνες τέλος παρακινήθητες ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὰς Ἰονίους νήσους Ῥώσων ἤρχισαν καὶ πάλιν νὰ κινοῦνται.

Ὁ Ἀλῆ - πασσὰς καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ἀλῆ - πασσὰς ἦτο υἱὸς βέη ἐκ Τεπελενίου. Ἄν καὶ ἔστερήθη τοῦ πατρὸς του καὶ τῶν κτημάτων του εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του καὶ τοῦ δόλου νὰ προαχθῇ κατὰ μικρὸν καὶ τὸ 1788 νὰ γίνῃ πασσὰς τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκτοτε ἠγωνίσθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν του ἐφ' ὅλης τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας καταβάλλων Ἕλληνας καὶ Τούρκους καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σουλτάνου ἡγεμὼν αὐτῶν. Ὡς ἦτο δὲ φυσικόν κατὰ πρῶτον ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς ἀρειμανίους καὶ ἀνυποτάκτους Σουλιώτας.

Κατὰ πρῶτον ἐπεχείρησε νὰ καθυποτάξῃ αὐτοὺς τὸ ἔαρ τοῦ 1791, ἀλλ' ἀπέτυχε. Δευτέρα ἀπόπειρα γενομένη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1792 δὲν ἔσχε καλύτερα ἀποτελέσματα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1800 ἀπεφάσισε μὲ κάθε μέσον νὰ τοὺς καταβάλλῃ καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτοὺς στενῶς. Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Οἱ πολιορκούμενοι μὲ ὅλας τὰς στερήσεις, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο, ἀπέκρουον ὅλας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ καὶ δὲν ἐπέιθοντο νὰ ὑποταχθοῦν. Ἐπὶ τέλους κατόπιν προδοσίας ἐνὸς προδότου, τοῦ Πηλίου Γούση, οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸν βράχον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἔσπευσεν ὁ ὕδα;

τος. Συνήνεσαν λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπέλθουν, ὅπου θέλουν, μὲ τὰ ὅπλα των καὶ τὰς ἀποσκευάς των. Ἀλλὰ κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ παρασπονδήσαντος Ἀλῆ (Ζάλογρον) καὶ μόνον ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν κατόπιν πολλῶν ταλαιπωριῶν ἔφθασαν εἰς Πάργαν, ὁπόθεν διεπεραιώθησαν εἰς Κέρκυραν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ἀλῆς ἐγίνε πανίσχυρος. Ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος κατώρθωσε νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς νιούς του Βελὴν καὶ Μουχτάρ τὰ πασσαλίκια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ναυπάκτου. Κατόπιν δὲ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Λευκάδα. Ἀποκρουσθεὶς ὅμως ὑπὸ τῶν Ῥώσων καὶ τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἡ Ἰόνιος πολιτεία εἶχε παραλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, ἐστράφη κατὰ τῶν ἀρματολῶν τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ἄλλοι μὲν διὰ τῆς βίας, ἄλλοι δὲ διὰ δόλου ὑπετάχθησαν. Πολλοὶ ὅμως ἐκ τῶν ἀρματολῶν καταφυγόντες εἰς Σκιάθον συνεκρότησαν ἐκεῖ καταδρομικὸν στόλον ἐξ 70 πλοιαρίων καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα κατὰ θάλασσαν. Οἱ περικνημότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γιάννης ὁ Σταθαῖς, ὁ Βλαχάβας, οἱ Λαζαῖτοι, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Νίκος Τσάρας. Οὗτοι μὲ τὸν στολίσκον των ὅχι μόνον τὰ ὀθωμανικὰ παράλια ἐπολιόρουν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πολεμικὰ σκίαφῃ ἐτόλμων νὰ ἀντιπαρατάσσωνται. Ἐπὶ τέλους ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις διὰ νὰ ἀπαλλαγθῇ ἀπ' αὐτῶν διέταξε τὸν Ἀλῆν νὰ παύσῃ τὴν κατὰ τῶν ἀρματολῶν καταδίωξιν, ἵνα ἐπιστρέψουν εἰς τὰ λημέρια των καὶ ἀφήσουν ἡσυχον τὴν θάλασσαν.

Καὶ μετὰ τοῦτο ὅμως δὲν ἡσύχασαν οἱ ἄνδρες οὗτοι. Τὸ 1808 ὁ ἀρματολὸς τῶν Χασίων Παπᾶ Εὐθύμιος Βλαχάβας συνέκάλεσε σύνοδον ὅλων τῶν Ἑλλήνων καπεταναίων καὶ διωργάνωσε νέον ἐπαναστατικὸν κίνημα. Ὁρίσθη μάλιστα καὶ ἡμέρα ἐνάρεξως αὐτοῦ ἡ 29η Μαΐου, ἡ ἐπέτειος τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τὸ βούλευμα ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἀλῆν, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν συνωμοτῶν ὥπισθοδρομήσαν. Ὁ Βλαχάβας μὲ μερικὸν ὁπλοδότην διαπεράσας εἰς Σκόπελον ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα διὰ θαλάσσης. Ὁ Ἀλῆς τότε διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ φοβεροῦ ἀντιπάλου κατέφυγεν εἰς τὸν δόλον. Δι' ἀμνηστείων καὶ πολλῶν ὑποσχέσεων ἔπεισε τὸν Βλαχάβαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἀρματολίκιά των. Κατόπιν συνέλαβε τὸν ἥρωα καὶ τὸν ἐθανάτωσεν, ἀφ' οὗ τὸν ὑπέβα-

καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀρματολῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Στερεᾶς ὁ Ἀλῆς κατέβαλε καὶ τοὺς περιφήμονες κλέφτας Κατσαντωνάιους. Ὁ Κατσαντώνης συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ὑπεβλήθη εἰς μαρτυρικὸν θάνατον. Οἱ ὁπαδοὶ του ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἀνέλαβον ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Ἀλῇ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ κατόπιν περιφήμος καταστάς Καραϊσκάκης.

Ὁ Ἀλῆς ἐφαίνετο πλέον ὅτι ἐπλησίαζεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σχεδίων του, νὰ ἰδρῇ δηλ. ἴδιον κράτος ἀνεξάρτητον. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις κατενόει τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ. Ἀλλ' εὐρισκομένη εἰς τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς περιπλοκάς, τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν, ἠναγκάζετο νὰ ἀνέχεται αὐτόν.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡ Ἐπιάνησος ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν. Ὁ Μαχμουτ Β' καταλαβὼν τὸν θρόνον ἠκολούθησε τὴν πορείαν τοῦ Σελήμ. Ἐπεδίωξε καὶ αὐτὸς τὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ κράτους ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον καὶ ἡσυχώθη περὶ τὴν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῆς διοικήσεως. Συγχρόνως δὲ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας καὶ δις ἠνάγκασε τοὺς Ῥώσους νὰ ὑποχωρήσουν πέραν τοῦ Δουνάβεως (1810 καὶ 1811). Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Τουρκικὸς στρατὸς καὶ πάλιν ἠττήθη εἰς τὴν Βλαχίαν. Οἱ Ῥῶσοι ἐν τούτοις γνωρίζοντες τὴν ἐπικειμένην ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐπρότειναν εἰρήνην εἰς τὴν Τουρκίαν μὲ ὅρους πολὺ ἐπιεικεῖς. Τῇ ἐπεμβάσει δὲ τῆς Ἀγγλίας συνωμολογήθη ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία εἰς μὲν τὴν Ῥωσίαν παρεχώρησε τὴν Βεσσαραβίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Προύθου, εἰς δὲ τοὺς Σέρβους αὐτονομίαν τινά. Προσέτι διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἐπεκυρώθησαν αἱ συνθήκαι τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζὶ καὶ τοῦ Ἰασίου ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τῶν χριστιανῶν καὶ ἀνεγνωρίσθησαν τὰ κοινοτικά προνόμια τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Φαρῶν. Ὀλίγον κατόπιν ἐπῆλθεν ἡ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης τοῦ 1815 ῥύθμισις τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων. Τότε καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, τὰς ὁποίας ἀπὸ τὴν εἰρήνης τοῦ Τιλσίτ κατεῖχον οἱ Γάλλοι, περιῆλθον εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀπετέλεσαν τὴν «Ἡνωμένην πολιτείαν τῶν Ἰονίων νήσων» μὲ αὐτονομίαν τινά.

Πώλησις τῆς Πάργας. Ἡ Πάργα σύμφωνα μὲ τὴν ὥσο-τουρκικὴν σύμβασιν τοῦ 1800, ἡ ὁποία ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης, εἶχε παραχωρηθῇ εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπως

καὶ τὸ Βουθρωτόν, ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα. Ἄλλ' ἐν ᾧ τὰ ἄλλα φρούρια παρεδόθησαν, ἡ Πάργα δὲν παρεδόθη οὔτε ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οὔτε ὑπὸ τῶν κατόπιν καταλαβόντων τὴν Ἑπτανήσον Γάλλων. Εἰς μάτην δὲ ἀπέβησαν ὅλαι αἱ πρὸς τοῦτο προσπάθειαι τοῦ Ἀλῆ. Καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἡ Πάργα διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν μέχρι τοῦ 1810. Ἡδὴ ἡ Τουρκία ἡξίωσε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης τοῦ 1800, ἡ δὲ Ἀγγλία συγκατετέθη εἰς αὐτήν. Ὑπεχρέωσε μόνον τὸ Ἀλῆν, ὅστις ἔμελλε νὰ καταλάβῃ αὐτήν, νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μεταναστεύσουν κατοίκους ἀποζημιώσιν διὰ τὰς οἰκίας των καὶ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν των. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς Πάργας, ὅταν ἔμαθον τὴν καταδίκην των, ὁμοθυμῶς ὅλοι ἐπρότιμῃσαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν δυστυχεῖ πατρίδα των παρὰ νὰ γίνουν ὑπῆκοι τοῦ Ἀλῆ. Ἀνορύξαντες λοιπὸν τὰ ὅσπια τῶν πατέρων των κατέκαυσαν αὐτὰ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς. Παραλαβόντες δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων καὶ ὅτι πολύτιμον εἶχον, ἀπέπλευσαν εἰς Κέρκυραν.

Σύγκρουσις τοῦ Ἀλῆ πρὸς τὴν Πύλην. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πάργας ὁ Ἀλῆς εὐρίσκετο εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πρὸ τινων ἐτῶν ἡ ἀρχὴ του εἶχε κολοβωθῇ, διότι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὑπέικουσα εἰς τὰ παράπονα τῶν Πελοποννησίων ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν Ἀλῆν τὴν χερσόνησον καὶ νὰ μεταθέσῃ τὸν Βελὴν εἰς τὴν Λάρισσαν. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἀλῆς ἄρχων ὅλης τῆς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ χώρας, προσέτι δὲ τῆς Ἀλβανίας, ἦτο ἰσχυρότατος. Τὴν δυνάμιν του ταύτην ἠΰξανον τὰ τεράστια πλούτη του, τὰ ὁποῖα εἶχε συγκομίσει διὰ τοῦ δόλου καὶ τῶν ἀρπαγῶν. Εἰς ἐκάστην πώλησιν γενικῶς ἐλάμβανε τὸ δέκατον τοῦ τιμήματος. Ἡτο γενικὸς κληρονόμος ὅλων τῶν ὑπηκόων του, ὅσοι ἀπέθνησκον ἀνευ ἀρρένων ἀπογόνων. Ἠνάγκαζε τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἀνταλλάσσουν τὸν εἰς τὰς ἀποθήκας του παλαιὸν σῖτον μὲ νέον. Ὑπὸ μυστηρίου δὲ προφάσεις καὶ μὲ ποικίλας πιέσεις εἰσέπραττε παντοειδεῖς φόρους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶχεν ἀποταμιεύσει ὑπὲρ τὰ 500 ἑκατομμύρια.

Ὁ σουλτάνος Μαχμουὶτ μαθητὴν ὅλα αὐτὰ ἀνησυχεῖ πολὺ. Εἰς τὰ μεταρρυθμιστικὰ του σχέδια περιλαμβάνετο καὶ ἡ κατάργησις ὅλων τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ κληρονομικῶν τοπαρχῶν.

Ἦδη ἀπαλλαγείς τοῦ ὁσικικοῦ πολέμου εἶχε κατορθώσει νὰ ἐξον-
τώσῃ ὅλους τοὺς μικροτέρους τοὺτους ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίσκους.
Τώρα ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν Ἀλῆν. Ἀφορμὴν πρὸς
προγραφὴν του ἔδωσεν αὐτὸς ὁ Ἀλῆς. Ἐστειλεν εἰς Κων/πόλιν
δύο δολοφόνους διὰ νὰ δολοφονήσουν τὸν πρῶτον φίλον του, νῦν
δὲ ἐχθρόν του Ἀλβανὸν Παχόμπεην, ὅστις εἶχε κατορθώσει νὰ
γίνῃ ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου. Τοῦτο ἐθεωρήθη ἀνευλάβεια,
καὶ ὁ Ἀλῆς ἐκηρύχθη ἀποστάτης. Πασσὰς τῶν Ἰωαννίνων διω-
ρίσθη αὐτὸς ὁ Παχόμπεης καὶ διετάχθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Ἡ-
πειρον. Ὁ στρατὸς τοῦ σουλτάνου ἀνεδείχθη πανταχοῦ νικητὴς.
Ὁ Ὅμηρ Βουώνης, ὁ κυριώτερος Ἀλβανὸς στρατηγὸς τοῦ Ἀλῆ,
καὶ αὐτοὶ οἱ υἱοὶ του Μουχτάρ καὶ Βελῆς τὸν ἐπρόδωσαν. Ὁ
Ἀλῆς ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, ὅπου
καὶ ἐπολιορκήθη.

Τότε εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν
τῶν **Σουλιωτῶν**. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται μὴ λησιμονοῦντες τὴν προ-
τέραν διαγωγὴν τοῦ Ἀλῆ διεπεραιώθησαν ἐκ Κερκύρας ὑπὸ τὸν
Μάρκον Βότσαρην διὰ νὰ βοηθήσουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν
πολιορκοῦντα τὰ Ἰωάννινα. Κατόπιν ἐννοήσαντες ὅτι αἱ περὶ
ἀποδόσεως τῆς πατρίδος ὑποσχέσεις τοῦ Παχόμπεη ἦσαν ἀπα-
τηλαί, ἦλθον εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀλῆν. Οἱ Σουλιῶται ἐξή-
τησαν νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἀλῆ κα-
τεχόμενον Σούλι διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν. Ὁ δὲ Ἀλῆς μὲ ὅλην
τὴν δυσπιστίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς αὐτοὺς ἀπεδέχθη τὰς προ-
τάσεις των. Οἱ Σουλιῶται τότε ἐγκατέλειψαν τὸ τουρκικὸν στρα-
τόπεδον, ἐπανῆλθον εἰς τὸ Σούλι των (1820) καὶ ἤρχισαν νὰ πο-
λεμοῦν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅχι βέβαια διὰ νὰ σώσουν
τὸν Ἀλῆν, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσουν τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης Ἑλλη-
νικῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ὁ Βότσαρης καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἦσαν
μέλη τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας, ἡ ὁποία, ὡς θὰ ἴδωμεν, πρὸ ἐτῶν
προετοίμαζε τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ὅλου ἔθνους.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ σουλτάνος πεισθεὶς περὶ τῆς ἀνικανότητος
τοῦ Παχόμπεη ἀνέθεσε (1821) τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Χουρ-
σίτ πασσάν τῆς Πελοποννήσου, γενναῖον καὶ ἔμπειρον πολεμιστὴν.
Ἀλλὰ μόλις ὁ νέος στρατηγὸς ἔφθασεν εἰς Ἰωάννινα, ἐπῆλθεν
ἡ ἐκρηξίς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν ᾧ ὅμως τὸ κίνημα
τοῦ Ἀλῆ ἐξυπηρέτησε τὰ συμφέροντα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔνε-
κα τῆς ἀποδημίας τοῦ Χουρσίτ ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἔνεκα τῆς
κατὰ τοῦ ἀποστάτου ἀπασχολήσεως τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, ἡ

ἐπανάστασις οὐδόλως ὠφέλησε τὸν Ἑλλήν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Χουρσίτ κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἰωαννίνων, ὁ δὲ Ἑλὴς ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ἐν τῇ λίμνῃ τῶν Ἰωαννίνων νησιδα. Ἐνταῦθα, ἐν ᾧ περιέμενεν ἀμνηστίαν παρὰ τοῦ σουλτάνου, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἐδολοφονήθη, ἡ δὲ κεφαλὴ του μετὰ τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν υἱῶν του ἀπεστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1. Τὰ προοίμια τῆς Ἐπαναστάσεως.

Χαρακτὴρ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ βίος τοῦ ἔθνους ἐπὶ τουρκοκρατίας κάμνει φανερόν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις δὲν ὁμοιάζει οὔτε μὲ τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας τῶν ἄλλων χριστιανῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, οὔτε μὲ τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν λαῶν. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν ἐξεγέρσεις φυλῶν κατ' ἄλλων, ἢ τάξεων κοινωνικῶν ἐναντίον ἄλλων τάξεων ἐν τῷ αὐτῷ κράτει, ἢ ἔθνους ὅλου ἐναντίον τοῦ πολιτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ καθεστώτος αὐτοῦ. Τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν αὐτούς, ἦσαν ὕλικαὶ καταπίεσεις καὶ δυστυχίαι. Τοῦναντίον τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν δὲν προεκάλεσεν οὔτε ὕλικὴ πίεσις καὶ δυστυχία ἀφόρητος, διότι, ὅταν ἤρχισεν ὁ ἀγὼν, τὸ ἔθνος εὐρίσκετο εἰς ὕλικὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ἐθυσίασε χάριν τοῦ ἀγῶνος, οὔτε ἀφόρητος ζυγὸς καὶ διωγμοί, διότι ταῦτα εἶχον μετριασθῇ. Τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν προεκάλεσεν ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἔθνους, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἐσχημάτισε συγχρόνως μὲ τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν ὁποίαν διερμηνεύει ὁ δημοτικὸς στίχος «πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας εἶναι», ἡ ἰδέα δηλ. τῆς πτώσεως τοῦ κατακτητοῦ καὶ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ κατακτηθέντος.

Διὰ τῆς ἀλώσεως ὁ Ἑλληνισμὸς ἠττήθη, ἀλλὰ δὲν ἀνεγνώρισε τὸν κατακτητὴν ὡς κληρονόμον του, οὐδὲ συνδιηλλάγη μὲ αὐτόν. Ἐστάθη ἀπέναντί του ὡς ξένος καὶ ἐχθρὸς καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς ἐκκλησίας ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται διὰ νὰ ῥίψῃ τὸν ἀντίπαλον. Ἐπεδόθη λοιπὸν τὸ ἔθνος εἰς τὴν διὰ τῆς παιδείας

πνευματικὴν του καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ὀλιγὴν του ἀνάπτυξιν. Ἐμορφώθη πολιτικῶς ὁργανῶνον τὰς κοινότητάς του καὶ παρεισδύον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κατακτητοῦ. Συνεκρότησε διὰ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν τὰς στρατιωτικάς του καὶ διὰ τῶν ναυτῶν τοῦ Αἰγαίου τὰς ναυτικάς του δυνάμεις. Συγχρόνως ὅμως καὶ δὲν ἄφινεν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐπαναστατῇ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις αὗται προσεχάλουν συμφοράς. Ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυνον τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τὸ μάχιμον πνεῦμα τοῦ Ἑθνους.

Καὶ τῶν ἄλλων ὅμως τῶν πρὸ αὐτῆς γενομένων ἐπαναστατικῶν κινήματων διέφερε πολὺ ἡ μεγάλη Ἐπανάστασις. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ κινήματα ἔλειπε τὸ κυριώτατον τῆς ἐπιτυχίας στοιχεῖον, ἡ καθολικότης τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἡ ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα παρασκευὴ καὶ διοργάνωσις. Κατὰ ταῦτα οὐδεμία γενικὴ συνεννόησις καὶ σύμπραξις ὑπῆρξεν. Ἄλλοτε ἐκινεῖτο ἡ Πελοπόννησος, ἄλλοτε μόνη ἡ Στερεά, ἄλλοτε μόνον νῆσοί τινες. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ ἐπαναστάσεις ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμέναι εἰς ἀποτυχίαν. Τοῦναντίον ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἔφερε καθολικὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, ἦτο ἐξέγερσις ὅλου τοῦ ἔθνους σχεδιασθεῖσα καὶ παρασκευασθεῖσα διὰ συνεννοήσεως ὅλων τῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐτελείωσεν ἡ **Φιλικὴ Ἐταιρεία**.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Τρεῖς τολμηροὶ καὶ φιλοπάτριδες ἔμποροι, ὁ **Σκουφάς**, ὁ **Τσακάλωφ** καὶ ὁ **Σάνθος** διαμένοντες εἰς Ὀδησσὸν τῆς Ῥωσίας συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐξεγείρουν ὅλον τὸ ἔθνος εἰς ἐπανάστασιν μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τούτου γενομένου ἡ μεγάλη ὁμόδοξος δύναμις τοῦ Βορρᾶ δὲν ἠδύνατο νὰ μεῖνῃ ἀπαθὴς, ἀλλὰ θὰ ἐπελαμβάνετο τῆς εὐκαιρίας, ἵνα πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδια Αἰκατερίνης τῆς Β'. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν τὸ 1814 νὰ συστήσουν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἑταιρείαν μυστικὴν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν, ἵνα συγκεντρώσουν τὰς δυνάμεις ὅλου τοῦ ἔθνους. Οἱ ἄνδρες οὗτοι κατόρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν τῶν, διότι ἐνήργησαν μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα. Παρίστανον ἑαυτοὺς ὡς ἐπιτρόπους ἀφανοῦς τινος Ἀρχῆς, ἡ ὁποία χωρὶς νὰ ἐξηγοῦνται, ἄφινον νὰ ὑπονοῇται ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ παντοδύναμος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας. Τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐπόθει μὲν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἔχη καὶ ἰσχυρὸν ἐπικουρὸν ἐπίστευσεν. Ἐντὸς δὲ ὀλίγων ἐτῶν ἡ ἑταιρεία ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικάς χώρας μέχρι τῶν μικροτέρων χωρίων, καὶ πανταχοῦ ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες. Ὅλοι

οἱ ἔγκριτοι τοῦ ἔθνους ἄνδρες, πατριάρχης, ἀρχιερεῖς, κληρικοὶ λόγιοι, φαναριῶται, πρόκριτοι τῶν ἐπαρχιῶν, ἀρματολοί, κλέφτες, ναυτικοί, ἔμποροι, ἔγιναν μέλη τῆς ἑταιρείας. Ἐν γένει ὁλόκληρον τὸ ἔθνος εἶχεν ἀσπασθῇ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀλλὰ ἡ ἑταιρεία ἡ ὁποία εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἑτῶν τῆς ἰδρύσεώς της μετέφερε τὴν ἔδραν της εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' οὗ ἔλαβε τοιαύτας διαστάσεις, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ ἀκέφαλος. Ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος μὴ ἐξ ἀκαίρου τινὸς τολμήματος τολμηροῦ ἀρχηγοῦ ἢ ἐξ ἀκριτομυθίας τινὸς περιέλθῃ εἰς κίνδυνον τὸ ὅλον ἔργον αὐτῆς. Ἀλλως τε καὶ ὅσῳ ἐξηπλοῦτο ἡ ἑταιρεία τόσῳ ἡ κοινὴ γνώμη ἀπῆτει τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἀρχῆς κατ' ἐντολὴν τῆς ὁποίας ἡ ἑταιρεία ἐνήργει. Οἱ διευθύνοντες λοιπὸν τὰ κατ' αὐτὴν κατενόησαν τὴν ἀνάγκην νὰ θέσουν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἑταιρείας ἄνδρα, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς γοητείας τοῦ ὀνόματός του ἠδύνατο νὰ προσελκύσῃ τὴν πίστιν τοῦ ἔθνους. Δύο ἄνδρες ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δυνάμενοι νὰ ἀναλάβουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου ἔθνους. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου, ἀνὴρ μεγάλης φήμης καὶ εὐρωπαϊκῆς ὑπολήψεως ὡς ἔξοχος πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ μεγάλης φιλοπατρίας, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐκ τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάντων, ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, γνωστὸς διὰ τὴν φιλοπατρίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἔνεκα τῆς ὁποίας εἶχε χάσει ὑπηρετῶν εἰς τὸν ὀψισκὸν στρατὸν κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους τὸν δεξιὸν του βραχίονα. Δισταγμὸς μεταξὺ τῶν δύο δὲν ἐχώρει. Ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἀνάγκην ἀνδρὸς μᾶλλον στρατιωτικοῦ ἢ πολιτικοῦ. Ἐν τούτοις οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς ἑταιρείας, ἴσως διότι ἐγνώριζον ὅτι ὁ Καποδίστριας ἴσχυε περισσότερον παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποταθοῦν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Καποδίστριαν καὶ ἐν περίπτωσηί τινι ἀρνήσεως τούτου εἰς τὸν Ὑψηλάντην.

Πράγματι ὁ Ξάνθος ἀποσταλεῖς πρὸς τοῦτο εἰς Ρωσίαν ἀπετάθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Καποδίστριαν (1820). Ὁ Καποδίστριας ἐγνώριζεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπως εἶχον τότε τὰ τῆς Εὐρώπης, δὲν ἠδύνατο νὰ εὐνοήσῃ τὸ κίνημα. Θεωρῶν ἐπομένως τοῦτο ἄκαιρον ἀπεποιήθη τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Ὑψηλάντης ὁμῶς εἶχε μὲν ἂν ὄχι μεγαλυτέραν τουλάχιστον ἐξ ἴσου μεγάλην φιλοπατρίαν μὲ τὸν Καποδίστριαν, ἀλλ' ἦτο στρατιώτης καὶ ὄχι πολιτικός. Ἐχοῖνε λοιπὸν τὰ πράγματα ὄχι μὲ τὴν ψυχρὰν λογικὴν

καὶ τοὺς διπλωματικοὺς ὑπολογισμοὺς, ἀλλὰ μὲ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς καρδίας του καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ στρατιώτου. Ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων συνομιλιῶν του μὲ τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἦτο πεπεισμένος ὅτι ἡ Ῥωσία ἀπέναντι τῆς καθολικῆς τοῦ ἔθνους ἐξέγερσεως δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀδιάφορος θεατῆς. Ἀλλῶς τε καὶ αὐτός, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἄνδρες τοῦ ἔθνους, εἶχε σχηματισμένην τὴν πεποίθησιν, ἥ ὅποια κατόπιν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ ἀγῶνος τὸν ἐγκατέλειπεν, ὅτι τὸ ἔθνος καὶ μόνον διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ καὶ ἐπιτυχῶς νὰ διεξάγῃ τὸν μέγαν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Ὅθεν ἀπεδέχθη τὴν προσφερομένην ἀρχηγίαν.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἐταιρείας ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὅλον τὸ Ἑλληνικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐθεωρήθη ὡς προδρόμος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ ἡγεσίᾳ τοῦ ἀγῶνος.

Ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐταιρείας κατενόησεν ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγκη προπαρασκευῆς σπουδαίας καὶ μακροῦς, καὶ εἰς τοῦτο ἤρριψε νὰ ἀσχολῇται. Ὅτε ὁμως λαβὼν ἄδειαν ἀπουσίας κατέβηεν εἰς τὴν νότιον Ῥωσίαν, ἵνα συνέννοηθῇ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐταιρείας καὶ τῶν ἄλλων πολυαριθμῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, ἀντελήφθη ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἐπεδέχοντο ἀναβολάς. Ἀφ' ἐνὸς ἡ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀρξάμενη ἐπανάστασις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐθεωρήθη εὐλόγως ὡς εὐτυχὴς σύμπτωσις, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθῶν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἤρριψε νὰ λαμβάνη γνῶσιν καὶ νὰ παρακολουθῇ τὰ τῆς συνωμοσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὸ κίνημα ἐκ τῶν ἐνόντων. Ἐδίστασε μόνον ἂν τὸ κίνημα ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τῶν παραδουναβείων ἐπαρχιῶν ἢ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Τέλος μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς καὶ ἀμφιταλαντεύσεις περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου 1821 διαπεράσας τὸν Προῦθον εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του Νικολάου καὶ Γεωργίου καὶ ὀλίγων ὁπαδῶν.

Οἱ λόγοι οἱ ὠθήσαντες τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὸ νὰ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τέλους νὰ κάμῃ ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῶν ἡγεμονιῶν ἦσαν τὸ μὲν νὰ προσκληθῇ ἡ ἐπέμβασις τῆς Ῥωσίας, τὸ δὲ νὰ ἐμπνευσθῇ ἡ πεποίθησις εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ εἰς τοὺς Τούρκους περὶ τῆς ρωσικῆς ἐπεμβάσεως. Ἡ πεποίθησις αὕτη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἠθέλεν ἐνθαρρύνει τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἔμελλε συγχρόνως νὰ ἐκτραγῇ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἤθελε φοβίσει τοὺς Τούρκους καὶ ἤθελε προσελκύσει ὅλην τὴν προσοχὴν τῶν πρὸς βορρᾶν. Ἄλλως τε ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐφαίνετο παρέχουσα εὐνοϊκὸν ἔδαφος διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁλὴ σχεδὸν ἡ διοίκησις τῶν ἡγεμονιῶν ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἐκεῖ ὁμογενεῖς, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ συμπράξουν. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σοῦτσος εἶχε τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἑταιρείας. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος Σοῦτσος εἶχεν ἀποθάνει, ἐγγωρίος τις δὲ ὀπλαρχηγός, ὁ **Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκος**, εἶχεν ἐξεγείρει ἐκεῖ ἐπανάστασιν ἐναντίον τῶν ἐγγωρίων εὐγενῶν, ἀλλὰ καὶ ἦτο μεμνημένος εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας. Τούρκοι ἐλάχιστοι ὑπῆρχον εἰς τὰς ἡγεμονίας, τοὺς κικὸς δὲ στρατὸς σύμφωνα μὲ τὰς συνθήκας δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰς ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ῥωσίας. Τοῦναντίον αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμονῶν ἀποτελούμεναι ἐξ ἀρματολῶν καὶ ἄλλων δοκίμων μαχητῶν Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων, καὶ ἔχουσαι ἀρχηγούς ἐμπείρους καὶ πρὸ καιροῦ μεμνημένους εἰς τὰ τῆς ἑταιρείας, τὸν **Σάββαν**, τὸν **Γεωργάκην** Ὀλύμπιον καὶ τὸν **Φαρμάκην**, ἀπετέλουν δύναμιν ἀξιόμαχον. Ἐκτὸς τούτων ὅλη ἡ ἑλληνικὴ νεότης τῶν σχολείων τῶν ἡγεμονιῶν καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας ἀφωσιώθη μετὰ προθυμίας εἰς τὸν ἀγῶνα, 500 δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπετέλεσαν ἴδιον τάγμα ὀνομασθὲν **ἱερὸς λόχος**.

Ὅντως καὶ ἀρχὰς τὰ τοῦ κινήματος ἔβαινον καλῶς. Ὁ Ὑψηλάντης ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸ Ἰάσιον ἐξέδωκε προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας προσεκάλει καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανούς νὰ λάβουν τὰ ὅπλα ὑποσχόμενος τὴν ὑποστήριξιν κραταιᾶς δυνάμεως. Αὕτη ἐνεψύχωσε τοὺς ὁμογενεῖς, καὶ ὡς ἐκ τούτου πολλοὶ ἔσπευσαν νὰ ταχθῶν ὑπὸ τὰς σημαίας του. Κατήρτισε λοιπὸν ἐξ αὐτῶν μικρὸν ἐθελοντικὸν στρατὸν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς Φοξάνιον. Ἐνταῦθα διοργάνωσε τὸν ἱερὸν λόχον καὶ κατήρτισεν ἵλας τινὰς ἱππικοῦ. Ἐπειτα ἐξεκίνησε διὰ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐκάλουν αὐτὸν οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι ὀπλαρχηγοὶ Βλαδιμηρέσκος μὲ 3 χιλ. ἄνδρας καὶ Σάββας μὲ 1000. Καθ' ὁδὸν δὲ συνηνώθη μετ' αὐτοῦ ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος μὲ 200 περίπου ἄνδρας. Ἀφ' οὗ ὁμως ἔφθασεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν. Ἡ προκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου εἶχε δυσχερεστήσει τὴν ρωσικὴν κυβέρνησιν. Ὁ Τσάρος τότε εὐρίσκετο ἐν Λαύβαχ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκεῖ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστ-

τίας, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡρωσσίας καὶ ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας συνεσκέπτοντο περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐκραγείσων ἐπαναστάσεων. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τῆς σχηματισθείσης ὑπονοίας ὅτι τῇ συγκαταθέσει αὐτοῦ ἐξεργάγῃ ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς ἡγεμονίαις, ὁ Τσάρος ὄχι μόνον ἀπεκήρυξε τὸν Ὑψηλάντην καὶ διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τῶν καταλόγων τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν εἰς

Εἰκ. 34. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.

τὴν Τουρκίαν νὰ στείλῃ εἰς τὰς ἡγεμονίας στρατὸν πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος. Ἡ ἀποκήρυξις τοῦ τσάρου ὑπῆρξε καίριον γεγονός διὰ τὸν Ὑψηλάντην. Οἱ ἰθαγενεῖς τῶν ἡγεμονιῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τοὺς φαναριώτας ὡς τυράννους καὶ ἀρχῆθεν ἔδειξαν κανένα ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, ἥδη ἔλαβον ἀπέναντι αὐτῆς ἐχθρικὴν στάσιν. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ Βλαχίας, ὁμοφρονῶντες καὶ Σάββας ἤρχισαν νὰ δεικνύουν σημεῖα ἀπιστίας. Ὁ Ὑψηλάντης ταλαντευόμενος μεταξὺ δύο σκέψεων, νὰ ὑποχω-

ρήση εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα κατέλιπε τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἦλθεν εἰς τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν τῆς Βλαχίας Τεργοβίστιον. Ἐδῶ ἤρχισε νὰ ὀχυρώνεται καὶ νὰ ἐξασκῇ τὸν στρατὸν του. Ἄλλ' ἤδη αἱ τουρκικαὶ στρατιαὶ εἰσέβαλον εἰς τὰς ἡγεμονίας. Τὸ Βουκουρέστιον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Βλαδιμηρέσκος καὶ ὁ Σάββας συνεννοοῦντο φανερὰ μετ' αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Βλαδιμηρέσκος κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου συλληφθεὶς καὶ δικασθεὶς ὑπὸ εἰδικοῦ στρατοδικείου ἐφονεύθη ὡς προδότης. Ὁ Σάββας ὁμως βραδύτερον ἠντομόλησε πρὸς τοὺς Τούρκους.

Ὅλα αὐτὰ ἔκαμαν τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἀπελπισθῇ. Κατενόησεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατηθῇ ἀπέναντι τῶν κατακλυσάντων τὰς ἡγεμονίας Τούρκων καὶ τῶν ἐχθρικῶς διακειμένων ἐγγχωρίων. Ἠρχισε λοιπὸν νὰ υποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια. Ἡ κατόπιν δὲ ἐπελθοῦσα ἡττα τοῦ **Δραγατσανίου**, καθ' ἣν ἔπεσεν ὅλος σχεδὸν ὁ ἱερὸς λόχος, ἔπεισεν αὐτὸν ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐχάθη καὶ ἔσπευσε νὰ διαβῇ τὰ αὐστριακὰ σύνορα μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του, ἵνα διὰ Τεργέστης κατέλθῃ εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐλληνικὰς χώρας, τὸ κύριον στρατόπεδον τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὁμως συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὸ φρούριον Μούργατς τῆς Οὐγγαρίας μέχρι τοῦ 1827. Ἀποφυλακισθεὶς τέλος τῇ ἐπεμβάσει τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκ τῶν παθημάτων τῆς φυλακῆς.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ ἀρχηγοὶ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης εἰς Σκουλένιον, καὶ Γεώργιος Ὀλύμπιος καὶ Φαρμάκης εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκου ἐπετέλεσαν λαμπροὺς ἡρωϊκοὺς ἀθλοὺς. Ἄλλ' εἰς μάτην. Ἡ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐπανάστασις ἀπέτυχεν. Ἐν τούτοις τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ἀπέβησαν ὠφελιμώτατα εἰς τὴν καθόλου πορείαν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος. Πρῶτον ἀπέσπασε πρὸς βορρᾶν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, ὑποπτευομένων ὅτι τὸ κίνημα συνεδέετο μὲ ἐπικείμενον ρωσικὸν πόλεμον, καὶ ἔνεκα τούτου οὗτοι δὲν διέθεσαν ἐν ἀρχῇ διὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ὅσας ἠδύναντο νὰ διαθέσουν στρατιωτικὰς δυνάμεις. Ἐπειτα ἔδωκεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καθολικὸν χαρακτῆρα, ὅπερ εἰς μὲν τὴν ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ἐνέβαλε δύναιμιν καὶ ζωὴν, τοὺς δὲ Τούρκους ἔκαμε νὰ προβοῦν εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ σφαγὰς καὶ τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου, διὰ

τῶν ὁποίων ἠθικῶς προήχθη τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως. **Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου.** Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις καὶ πρότερον εἶχε μάθει ἀμυδρῶς τὰ κατ' αὐτῆς τεκταινόμενα καὶ διὰ καταγγελιῶν τινων καὶ διὰ τινων συλληφθέντων γραμμιάτων μελῶν τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας, ἀλλὰ δὲν εἶχε δώσει εἰς αὐτὰ μεγάλην σημασίαν. Ὅταν ὅμως ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς ἡγεμονίας, ἤκουσεν ὅτι εἰς τὰ σχέδια τῶν συνωμοτῶν περιλαμβάνετο καὶ ἡ πυρπόλησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἐξ ἐφόδου κατάληψις τοῦ ναυστάθμου, ἔφθασαν τέλος εἰδήσεις περὶ ἐξεγέρσεως τῶν μεσημβρινῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ περὶ σφαγῶν τῶν Τούρκων κατοίκων, τότε ὁ σουλτάνος ἠσθάνθη ὅτι εὗρίσκετο ἐνώπιον συνομοσίας τοῦ ὅλου ὑποδούλου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, ὑποστηριζομένης κατὰ τὴν ἰδέαν του ὑπὸ τοῦ Ῥώσου αὐτοκράτορος, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν λοιπὸν τοῦ φόβου τούτου ὁ σουλτάνος ἐξέχυσε τὴν ὀργὴν του κατὰ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχικῶν.

Ἡ ὀργὴ τοῦ σουλτάνου κατὰ πρῶτον ἐξέσπασεν ἐναντίον τῶν προκρίτων τοῦ ἔθνους κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ μέγας διερχομὲν τῆς Πύλης Κωνσταντῖνος Μουρούζης, διαπρεπεῖς ἄλλοι φαναριῶται καὶ τινες κληρικοί. Κατόπιν ἀπεφάσισε νὰ πλήξῃ τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ κυριωτάτου ἀντιπροσώπου αὐτῆς, τοῦ πατριάρχου **Γρηγορίου τοῦ Ε'.**

Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἡμέραν τῆς μεγίστης τῶν χριστιανῶν ἑορτῆς τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ὁ Γρηγόριος, ἀφ' οὗ ἐτέλεσε τὴν πρωϊνὴν ἀκολουθίαν μετὰ τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς μεγαλοπρεπείας, διὰ σουλτανικοῦ φριμανίου καθηρέθη ἀπὸ τοῦ ἀξιώματός του ὡς ἐθνάρχου καὶ ἀπήχθη εἰς τὰς φυλακάς. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ἡ σύνοδος περίτρομος καὶ δακρύουσα ἐξέλεξε νέον πατριάρχην, ὁ Γρηγόριος ἐπανήχθη εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ ἀπηγχονίσθη ἀπὸ τῆς μεσαίας πύλης αὐτῶν, ἡ ὁποία εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος αὐτοῦ παρμένει ἔκτοτε κλειστή.

Τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ὁ φόνος πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ φαναριωτῶν καὶ κατόπιν πάσης τάξεως Ἑλλήνων τῆς βασιλευούσης. Ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας ὁ τουρκικὸς ὄχλος κατὰ στίφη ὀδηγούμενος ὑπὸ γενιτσάρων καὶ οὐλεμάδων

διέτρεχε τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα ληστεύων καὶ σφάζων τοὺς χριστιανούς. Τὰ αὐτὰ τέλος ἀνοσιουργήματα ἔγιναν συγχρόνως καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, Θεσσαλονίκην, Λάρισσαν, Σμύρνην, Κυδωνίας, Κῶν, Ῥόδον, Κρήτην, Κύπρον, καὶ ἀλλαχοῦ.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κατὰ τοῦ πατριάρχου τολμήματος καὶ τῶν ἄλλων σφαγῶν διὰ τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξαν πολὺ διάφορα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἤλπισαν οἱ διαπράξαντες αὐτά. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐνόμισεν ὅτι φονεύουσα τὸν ἀρχηγὸν καὶ τοὺς ἡγέτας τοῦ ἔθνους θὰ ἐνέπνεεν εἰς αὐτὸ τὸν τρόμον, καὶ ἡ ἐπανάστασις θὰ κατεστέλλετο. Τοῦτο θὰ συνέβαινεν, ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἐπαναστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἔθνους παρέσθραν αὐτό.

Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἀγὼν ἐθνικός, ὁ ὁποῖος ἐπήγαγεν ἐκ τῆς ἐθνικῆς ιδέας καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἐπομένως ἡ προσβολὴ καὶ ὁ ὀλεθρος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἔθνους ἔτι μᾶλλον ἐξήγειραν καὶ ἐκραταίωσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρώρμησαν τὸ ἔθνος εἰς ἐκδίκησιν. Ἐξ ἄλλου ὁ φόνος τοῦ πατριάρχου παρέσχε μεγάλην ἡθικὴν δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἔδωκεν εἰς αὐτὴν χαρακτηρὰ θρησκευτικόν. Τέλος ἡ θυσία τοῦ πατριάρχου καὶ αἱ ἄλλαι σφαγαὶ ἐξήγειραν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος τὰς συμπαθείας τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ προσέκάλεσαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Ῥωσίας καὶ τὴν διακοπὴν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων αὐτῆς μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ ρῆξις δὲ αὕτη Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς προόδου τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπέφερεν ἐπὶ τέλους τὴν ἐπέμβασιν τῶν δυνάμεων.

2. Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως. εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα (1821)

Αἱ περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἐνα μῆνα μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας, ἤρχισεν αὕτη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἐντεῦθεν δὲ ἐπεξετάθη εἰς ὅλας τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἑλληνικὰς χώρας καὶ νήσους. Ἐνταῦθα ὅμως καὶ αἱ ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ αἱ ἐκ συμπτώσεως περιστάσεις ἦσαν πολὺ εὐνοϊκαὶ διὰ τὸ κίνημα.

Ἐν πρώτοις ἡ Πελοπόννησος καὶ λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ λόγῳ τοῦ ἐν αὐτῇ συμπαγοῦς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς σπουδαίας πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τῆς, ἥτο προωρισμένη νὰ ἀποβῇ τὸ στήριγμα τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου Ἑλλάς, καὶ ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ, ὅπου δὲν ὑπῆρχον μὲν πολιτικαὶ ἀριστοκρατίαι, ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὑπῆρχεν ὅμως ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τῶν ὀρεσιβίων πολεμιστῶν, ἡδύνατο στηριζομένη ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ ὑπερασπίζουσα ταύτην νὰ μετᾷ τὴν τελευτήν τοῦ ἀγῶνος. Ἐπειτα αἱ τουρκικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις, αἱ ὑπάρχουσαι καὶ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀνέκαθεν δὲν ἦσαν μεγάλαι σχετικῶς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν κατοίκων, τώρα δὲ εἶχον ἀκόμη περισσότερον ἐλαττωθῇ ἕνεκα τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου εἶχε σταλῇ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Πελοποννήσου διοικητὴς Χουρσίτ πασᾶς.

Ἐκτὸς τούτου αὐτὴ ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀπέβη καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ὠφέλιμωτάτη εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἐνομίσθη καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν ὅτι μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ ὑπῆρχε συμμαχία. Τοῦτο διηκούλυε πολὺ καὶ μάλιστα εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Πύλη ἕνεκα τούτου δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰ πρῶτα σημεῖα τὰ δηλοῦντα τὴν ἐπικειμένην ἐπανάστασιν. Ἀπέδιδε ταῦτα εἰς τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἀλῆ. Ὅταν δὲ ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν γενομένων ἐνόησε τὴν ἀλήθειαν, ἥτο πλέον ἄργα, διότι ἐκ τοῦ φόβου ἐπικειμένου ρωσικοῦ πολέμου ἥτο ἡναγκασμένη νὰ ἔχῃ τὴν προσοχὴν τῆς ἐστραμμένης πολὺ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Μεγάλως τέλος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως ἡ περιβάλλουσα τὰς ἑλληνικὰς χώρας θάλασσα. Τὸ Αἰγαῖον, ὡς εἵπομεν ἤδη, ἕνεκα τῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς ναυτικῆς ἥτο ἑλληνικὴ θάλασσα. Ἐπομένως τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν ναυτῶν τοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν κατεπόντιζε τοὺς κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν πεμπομένους ὑπερηφάνους τουρκικοὺς στόλους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διηκούλυε τὴν μεταφορὰν ἐπιτηδεύων καὶ ἐνισχύσεων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἐπαναστατημένον μέρος.

Μὲ ὅλας ὅμως τὰς εὐνοϊκὰς αὐτὰς περιστάσεις ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβε τὸ ἔθνος ἥτο ἔργον γιγάντειον. Ὀλίγαι χιλιάδες

πολεμισταὶ τῶν ἑλληνικῶν ὁρέων καὶ ἀκόμη ὀλιγώτεροι ναῦται κατώρθωσαν νὰ ἀγωνισθοῦν νικηφόρως ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐναντίον κράτους, τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχεν ἀντιστῆ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς στρατοὺς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, κράτους, τὸ ὁποῖον μὲ ὅλην τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν παραλυσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκετο, ἦτο ὅπως δῆποτε ὠργανωμένον καὶ στρατιωτικῶς καὶ οἰκονομικῶς καὶ διοικητικῶς, ἐναντίον κράτους τέλος ἀγωνιζομένου μὲ ὅλην τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ μωαμεθανικοῦ φανατισμοῦ κατὰ κινήματος ἀπειλοῦντος αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν του. Τοῦτο κατωρθώθη, διότι ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἦτο ἀγὼν ἰδέας ἐξελεύσεως ἐκ τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἦτο ἐπανάστασις λαοῦ ἐξεγειρομένου ἀθρόου πρὸς τὸν κοινὸν σκοπὸν τῆς ἀνακτήσεως τῶν ἱστορικῶν του δικαιωμάτων.

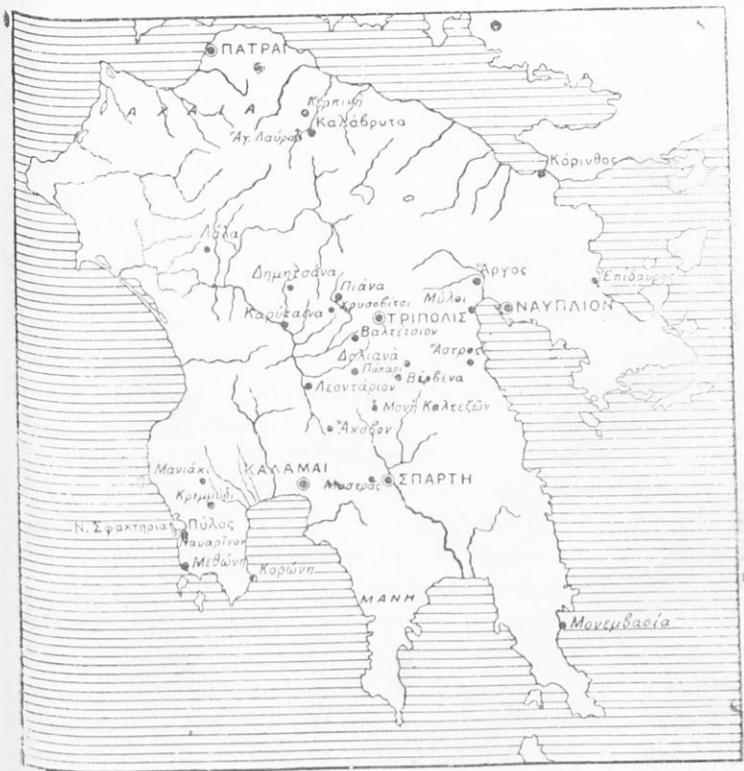
Κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν ἀγῶνα ἀνέλαβε τὸ ἔθνος μὲ τὴν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς βοήθειας. Ὅταν δὲ ἡ ἐλπίς ἀπεδείχθη ματαία, ἔξηκολούθησεν αὐτὸν τὸ μὲν ἐξ αἰσθήματος ἐκδικήσεως, τὸ δὲ ἐκ φόβου παντελοῦς καταστροφῆς. Ἀμφότερα τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἐνέπνευσαν εἰς τὸ ἔθνος ὁ φόβος τοῦ πατριάρχου καὶ οἱ τῶν ἁλίων ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους κληρικῶν καὶ λαϊκῶν. Ἐντεῦθεν ἐμβλημα τοῦ ἀγῶνος ἔγινεν «ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ. Αὕτη προῆλθεν ἐκ γεγονότων τυχαίων. Μία πρόποσις ὑπὲρ τοῦ ἔθνους τοῦ γηραιοῦ προκρίτου Ἀσημάκη Ζαΐμη εἰς τὴν Κερπινήν, μία ἀσήμαντος καθ' ὁδὸν ἐπίθεσις δύο Ἑλλήνων κλεφτῶν ἐναντίον Τούρκου εἰσπράκτορος, ἐπέφεραν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τὴν ἔκρηξιν τοῦ κινήματος. Οἱ Τούρκοι προησθάνοντο τὸν κίνδυνον καὶ μὲ τὰ πρῶτα ἐλαφρὰ σημεῖα αὐτοῦ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Πανταχόθεν οὗτοι ἐξεκένουν τὰς ἀφρουρήτους πόλεις καὶ κώμας καὶ ἔφευγον μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα νῶν εἰς φρούρια καὶ εἰς ἀσφαλεῖς θέσεις. Ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου ὅλη ἡ Πελοπόννησος πλὴν τῶν ὀχυρῶν θέσεων ἐξεκενώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοῦτο ἠΰξησε τὸ θάρος τῶν Ἑλλήνων. Ὅλος ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου εὗρέθη ὑπὸ τὰ ὅπλα καὶ μετὰ πάθους ἐπέπεσε κατὰ τῶν διασκορπισμένων καὶ ἀπροφυλάκτων Τούρκων καὶ ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς πολὺν ὀλεθρον. Ἐξεδικοῦντο τοὺς φόβους καὶ καταστροφάς, τοὺς ἐξευτελισμοὺς δουλείας 350 ἐτῶν.

Τὴν 21ην Μαρτίου οἱ Ἕλληνες ἐπολιορκήσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ μετὰ 5 ἡμέρας τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῶν. Τὴν 22αν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μὲ τοὺς Μανιά-

τας του, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ἀναγνώσταρος
 μὲ τὰ σώματά των ἐπολιόρκησαν τὰς Καλάμας. Τὴν 25ην ἡ πό-
 λις παρεδόθη καὶ ἐπίσημος δοξολογία ἐτελέσθη παρὰ τὰς ὄχθας
 τοῦ Νέδωνος. Ἀμέσως κατόπιν ἐσχηματίσθη ἐκεῖ τοπικόν τι
 συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη μεσσηνιακὴ γεροντοία μὲ πρό-
 εδρον τὸν Πετρόμπεην. Πρῶτον δ' ἔργον αὐτῆς ὑπῆρξε νὰ

Handwritten signature/initials

Εἰν. 35. Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

ἀπευθύνῃ προκίρυξεν πρὸς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, διὰ τῆς
 ὁποίας ἐδήλου ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀποτινάξουν τὸν
 τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ἐπεκαλεῖτο πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν αὐτῆς.
 Συγχρόνως μὲ τὴν πτώσιν τῶν Καλαμῶν ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστα-
 σις εἰς τὰς Πάτρας. Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν.
 Οἱ Ἕλληνες ἐγίναν κύριοι τῆς πόλεως. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Πατρῶν Γερμανός, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας εἶχεν ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἔρχεται τώρα μὲ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, τὸν Λόντον καὶ ἄλλους προκρίτους εἰς τὰς Πάτρας, γίνονται κύριοι τῆς κάτω πόλεως καὶ πολιορκοῦν τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκους.

Συγχρόνως μὲ τὴν ἐναντίον τῶν Καλαμῶν προέλασιν τῶν μεγάλων ὀπλαρχηγῶν, ἄλλοι Μανιάται ἐπῆλθον εἰς Λακωνίαν. Οἱ ἐκεῖ Τοῦρκοι καταπλαγέντες ὑπεχώρησαν. Καὶ ὀλίγοι μὲν ἐτράπησαν εἰς Μονεμβασίαν, ὅπου καὶ ἐπολιορκήθησαν ἐπὶ τινα χρόνον κατὰ ξηρὰν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ πλείστοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των κατὰ πρῶτον ἦλθον εἰς τὸν Μυστράν, ἔπειτα συνενωθέντες μετὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων ἐτράπησαν πρὸς τὴν Τριπολιτσάν καταδιωκόμενοι καὶ ἐξολοθρευόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξεδιώχθησαν καὶ ἐδεκατίσθησαν καὶ οἱ ἐν Ἡλιδι Μωαμεθανοί. Ὅμοίως οἱ Δεσβενοχωρῖται ἀνερχόμενοι εἰς δύο χιλιάδας ἐπολιόρκησαν τὴν Κόρινθον. Ἀλλὰ δὲ στίφη Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μεθώνης Γρηγόριον ἐπολιόρκησαν τὸ Ναυαρίνον.

✓ Οὕτω παρήχθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον πολλὰ μικρὰ αὐτοτελῆ θέατρα πολέμου, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ῥαγιάδες κατὰ μικρὸν συνήθιζον εἰς τὸν πολεμικὸν βίον. Ἀλλὰ τὸ κύριον μέρος τοῦ ὅλου ἐν τῇ χερσονήσῳ ἀγῶνος συνεκεντρώθη εἰς τὸν ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς πόλεμον. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στερεωθῇ, ἂν μὴ ἐκυριεύετο τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῶν Τούρκων ἐν αὐτῇ, ἡ Τριπολιτσά. Τοῦτο πρὸ πάντων κατενόησεν ὁ **Κολοκοτρώνης**.

Ὁ Κολοκοτρώνης καταγόμενος ἐκ τῆς περιφήμου κλεφτικῆς οἰκογενείας τῶν Κολοκοτρωναίων, ἡ ὁποία εἶχεν ἐξολοθρευθῇ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789, ἠνδρώθη μὲ μόνην σκέψιν τὴν ἐκδίκησιν. Ἐκδιωχθεὶς τὸ 1818 ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχε καταφύγει εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὅπου καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἔλθει εἰς Πελοπόννησον. Ἡ φήμη του ἤδη ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ ἀφίξις του εἶχεν ἐμπνεύσει μέγα θάρρος εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Καὶ δικαίως. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε μεγάλην διαύγειαν πνεύματος, εὐγλωττίαν καὶ στρατιωτικὴν ἱκανότητα. Ἐνεκα τούτου δὲ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέβη ἡ ἐξοχωτέρα στρατιωτικὴ φυσιογνωμία τῆς Πελοποννήσου.

Οὗτος λοιπὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπεδίωξε νὰ διαπλάσῃ στρατὸν ὥπως δῆποτε ἄξιον τοῦ ὀνόματος καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Τριπολί-
τσάν. Καὶ πρῶτον μὲν μετὰ πολλὰς ἀποτυχίας κατώρθωσε νὰ
συγκεντρώσῃ μικρὸν στῖφος ἐνόπλων νοτίως τῆς Τριπόλεως, ἔπει-
τα ἔπεισε τοὺς κατ' ἀρχὰς δισταζόντας Πελοποννησίους ἀρχηγούς
νὰ ἀκολουθήσουν τὸ σχέδιόν του, δηλ. νὰ σχηματίσουν εὐρὺ πο-
λιορρητικὸν ἡμικύκλιον περὶ τὴν Τρίπολιν, ἀποκλειομένων ὅλων
τῶν ὀρεινῶν διόδων, ὅλον ἐν δὲ νὰ συσφίγγουν τὴν πολιορρητικὴν
ζώνην, μέχρις οὗ ἡ ὑπερπληρωμένη ἀνθρώπων πόλις ἀναγκασθῇ
ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης νὰ παραδοθῇ.

Ἡ Τρίπολις οὕτω περιεζώσθη πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλή-
νων, οἱ ὅποιοι καὶ διὰ νέων ἐπικουριῶν ὅλον ἐν ἐνισχύοντο, καὶ
διὰ μικρῶν ἀψιμαχιῶν μετὰ τῶν ἐκ τῆς Τριπόλεως ἐξερχομένων
Τούρκων ὅλον ἐν ἡσκοῦντο περὶ τὰ ὅπλα καὶ συνήθιζον νὰ ἀντι-
παρατάσσονται κατ' αὐτῶν. Τέλος ἐπῆλθεν ἡ ἀθάνατος ἐν Βαλ-
τετσίου μάχῃ, ἡ ὁποία ἐξησφάλισε τὴν ἄλωσιν τῆς πολιορκουμέ-
νης πόλεως. Κατὰ ταύτην οἱ ἐν Τριπόλει Τούρκοι ἐνισχυθέντες
ὑπὸ στρατοῦ ἀποσταλέντος ἐξ Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ ἐπῆλ-
θον κατὰ τῶν πολιορρητῶν. Οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἀπέκρουσαν
αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ ἔγιναν κύριοι πολ-
λῶν λαφύρων. Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου ἔχει μεγάλην σημασίαν
εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Οἱ Ἕλληνες ἔκτοτε
ἀπέκτησαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις των καὶ τοὺς ἀρχηγούς
των. Ἀντιθέτως δὲ τὸ φρόνημα τῶν Τούρκων ἔπαθε καίριον
τραῦμα. Δικαίως λοιπὸν θεωρεῖται ὁ θεμέλιος λίθος τῆς ἑλληνι-
κῆς ἀνεξαρτησίας.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου ὁ ἀποκλεισμός τῆς Τριπόλεως
μετεβλήθη εἰς πολιορκίαν στενὴν. Τότε οἱ Ἕλληνες ᾔσθάνθησαν
τὴν ἀνάγκην νὰ ἰδρῦσουν κεντρικὴν τινὰ ἀρχὴν δυναμένην νὰ διευ-
θύνῃ τὰ πράγματα καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Ἡ μετὰ τὴν ἄλω-
σιν τῶν Καλαμῶν ἰδρυθεῖσα μεσσηνιακὴ γερουσία εἶχε μᾶλλον
τοπικὸν χαρακτῆρα. Συνῆλθον λοιπὸν εἰς συμβούλιον οἱ ἔξεχοντες
ἄνδρες τῆς Πελοποννήσου τὴν 26ην Μαΐου εἰς τὴν Μορὴν τῶν
Καλιεζῶν, καὶ ἐξ ὀνόματος τῶν κοινοτήτων καὶ τοῦ στρατοῦ διώ-
ρισαν ἐπιτροπεῖαν ὀνομασθεῖσαν **Πελοποννησιακὴν γερουσίαν**.
Αὕτη ἀποτελουμένη κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξ 6, κατόπιν δὲ ἐξ 8 μελῶν,
σκοπὸν εἶχε νὰ λαμβάνῃ μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Πετρόμπεη
Μαυρομιχάλη, ὅλα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὸν ἀγῶνα μέτρα μέχρι τῆς
ἁλώσεως τῆς Τριπόλεως.

Ἄλλα ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου Δημήτριος ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ. Ἡ ἄφιξις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐτάραξε τὰ ἐν Καλιτζαῖς ἀποφασισθέντα. Τὰ περὶ τῆς ἀποτυχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου δὲν εἶχον ἀκόμη γνωσθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦναντίον διεδίδετο ὅτι μετὰ μεγάλα στρατιωτικά κατορθώματα προήλυνεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πάντοτε δὲ περιεμένετο ὥστικὴ βοήθεια. Ἡ ἄφιξις λοιπὸν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐχαιρετίσθη μετὰ χαρᾶς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ὅλοι ὁ Πετρόμπεης, ὁ Κολοκοτρώνης κλπ., ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὡς ἀντιπρόσωπου τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος ἀνὴρ διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὰ ἥνία τῆς διεκδύσεως τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Δημήτριος εἶχε φιλοπατρίαν θεομῆν, ἦτο ἀφιλοκερδὴς καὶ ἀγαθός, καρτερικὸς καὶ ἐπίμονος εἰς τὰς ἀποφάσεις του, ἀτρόμητος δὲ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ. Ἦτο νεανίας 25ετής, μικρὸς τὸ σῶμα καὶ λεπτοφυής, ἀδέξιος δὲ τοὺς τρόπους, καὶ δὲν εἶχε τὴν τέχνην τοῦ νὰ ἐλκύῃ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν λοιπὸν ἠθέλησεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ διαλύσῃ τὴν γερούσιαν τῶν Καλιτζῶν καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ συμβουλίου ἑξαρτωμένου ἐξ ἑαυτοῦ, οἱ Πελοποννήσιοι πρόκριτοι δυσηρεστήθησαν καὶ ἠρνήθησαν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς διαταγὰς του. Μόλις δὲ ἡ ἐπακολουθήσασα στάσις τῶν στρατιωτικῶν, οἵτινες πάντοτε διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τοὺς προκρίτους, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσουν τὸν Ὑψηλάντην ὡς ἀρχιστράτηγον. Ἐν τούτοις συνεννόησις πλήρης μεταξὺ ἀρχιστρατήγου καὶ προκρίτων δὲν ἐπῆλθε, διαρκῶς δὲ αἱ ὀργιδιοφυγίαι τῶν τελευταίων παρενόβαλλον δυσχερείας εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ἰδίως εἰς τὴν τροφοδότησιν τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ὑψηλάντης δὲν εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα μῆτε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀρχὴν τῶν προκρίτων διὰ κεντρικῆς πολιτικῆς διοικήσεως, μῆτε νὰ διοργανώσῃ τὰ παληκάρια καὶ ὑποβάλλῃ αὐτὰ εἰς πειθαρχίαν τινά. Μόνον μίαν φάλαγγα τακτικοῦ στρατοῦ κατώρθωσε νὰ καταρτίσῃ, εἰς τὴν ὁποίαν κατετάχθησαν καὶ πολλοὶ φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι. Τὸ δὲ χειρότερον, ὅταν ἐγνώσθῃ ἡ οἰκτρὰ ἐκβασίς τοῦ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἀγῶνος, ἔχασε καὶ παρὰ τοῖς στρατιωτικοῖς ἀρχηγοῖς πᾶν ἠθικὸν ἀξίωμα.

Μὲ ὅλας ὅμως τὰς ἔριδας τῶν περὶ τὴν Τριπολιν Ἑλλήνων ἡ ἄφιξις τοῦ Ὑψηλάντου ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν

εἰς τοὺς πολιορκουμένους Τούρκους καὶ κατέβαλε τὸ θάρος των. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλει καὶ ἡ ὁλονὲν αὐξανομένη ἀπορία τῶν τροφίμων, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐμαστιζοντο οἱ πολιορκούμενοι. Ἐνεκα τῆς αἰτίας αὐτῆς δύο σπουδαιότατα φρούρια τῆς Πελοποννήσου, ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ναυαρίνον παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τέλος τὴν 28ην Σεπτεμβρίου ἔπεσε καὶ ἡ Τρίπολις εἰς χεῖρας τῶν πολιορκητῶν.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἔσχε διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλήν. ἐπαναστάσεως μεγίστην σπουδαιότητα. Πρῶτον διὰ τοῦ πλήθους τῶν ὅπλων τὰ ὁποῖα ἐκχυρεύθησαν, ὠπλίσθησαν τὰ μέχρη τοῦδε ἔτος σίφις διὰ πραγματικοῦ πολεμικοῦ ὀπλισμοῦ. Ἐπειτα διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἡ ἐπανάστασις ἀπέκτησε κέντρον πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοργανώσεως, ὥστε δι' αὐτῆς κατορθώθη ὅχι μόνον πολλά κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀχυρὰ θέσεις ἐν Πελοποννήσῳ νὰ καταληφθοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνισχυθῇ ὁ ἔκτος τοῦ Ἰσθμοῦ ἀγών.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἀ. Στερεὰν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν εὐνοϊκὴν πορείαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ ὅχι ὀλίγον συνετέλεσαν καὶ αἱ ἔκτος αὐτῆς πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀ. Στερεὰν Ἑλλάδα ἐξεργάσθη ὑπὸ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Πανουριᾶ εἰς τὰ Σάλωνα. Ἡ ἐξέγεσις τῶν Σαλωνικῶν ἐπέφερε τὴν ἐξέγεσιν τῶν γειτονικῶν Γαλαξειδίου, Λιδωρικίου κλπ., ὡς καὶ τῶν ἀνατολικωτέρων χωρῶν Λεβαδείας, Θηβῶν, Ἀταλάντης, τοῦ κινήματος τῶν ὁποίων ἔγινεν ἀρχηγὸς ὁ **Ἀθ. Διάκος**. Μετὰ τοῦτο ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Διάκος ἔρχονται εἰς Βουδουνίτσαν, ὅπου ὁ ἀρματολὸς Ἰωάννης Δυοβουνιώτης εἶχε κηρύξει ἐπανάστασιν. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ τρεῖς ὀπλαρχεῖς μὲ 2 χιλ. ἄνδρας ἐν ὅλῳ τρέπονται πρὸς τὸν Σπερχεῖδον καὶ ἀφ' οὗ ἔπεισαν τὸν διστάζοντα ὀπλαρχηγὸν τῶν Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἐν Ὑπάτῃ Τούρκων.

Ἐξηκολούθει ἐν Ὑπάτῃ ἀκόμη ἀμφίβολος ὁ ἀγών, ὅτε τὴν νύκτα ἐκ τῆς λάμπρας πυρῶν βορείως τοῦ Σπερχεῖοῦ ἐνόησαν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἐπέρχεται ἐναντίον των ὁ τουρκικὸς στρατός.

Ἦτο ὁ ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ Πασσὰν καὶ τὸν Ὁμέρ Βουώνην στρατός, τὸν ὁποῖον εἶχε στείλει ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Χουρσίτ πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἕλληνες ἐκ φόβου, μὴ ὑπερφαλαγγισθοῦν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ καταλάβουν θέσεις καταλλήλους, ἵνα παρεμψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ποδίσουν τὴν πορείαν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μεθ' ὅλον τὸν ἡρωϊσμόν τοῦ Διάκου παρὰ τὰς Θερμοπύλας, τὸν ἀντάξιον πρὸς τὴν ἱστορικὴν δόξαν τῆς θέσεως, μεθ' ὅλην τὴν ἡρωϊκὴν ἄμυναν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς τοῦ μετ' ὀλίγον καταφθάσαντος **Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου**, ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἠνοιχθῇ εἰς τοὺς πολεμίους.

Ὅντως οἱ πασσάδες μετὰ τὴν μάχην τῆς Γραβιάς ἐστράφησαν ἀνατολικῶς πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Τὸ σχέδιόν των ἦτο νὰ καταλάβουν τὴν Λεβάρδειαν καὶ κατόπιν νὰ καταστρίλουν τὴν ἐν τῇ μεταξὺ ἐκτραγεῖσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν ἐπανάστασιν.

Ἡ Ἀττικὴ εἶχεν ἐπαναστατήσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου. Οἱ χωρικοὶ τοῦ Μενιδίου καὶ τῆς Χασιάς συνεννοημένοι μὲ τοὺς κατόικους τῶν Ἀθηνῶν ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν μὲ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου καὶ ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἤδη ἦλθον ἐπικουρίαι ἐξ Αἰγίνης, Κέας, Κύθνου καὶ Ὑδρας. Ἡ δὲ Εὐβοία εἶχεν ἐξεγερθῇ κατὰ Μαΐον ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξειδιώχθησαν ἐκ τῶν βορείων μερῶν τῆς νήσου καὶ τὸ Ξηροχώριον ἐγίνε κέντρον, ὅπου συνηθροίσθησαν 2 χιλιάδες ἐπαναστάται. Οὗτοι ἐτόλμησαν νὰ προσβάλουν τὴν Χαλκίδα, ἀλλ' ἡττηθέντες ὠχυρώθησαν εἰς τὸ χωρίον Βρυσάκια. Εἰς τὰ νότια μέρη τῆς νήσου ἡ ἐπαναστάσις δὲν προώδευσεν. Οἱ Κυμαῖοι ἐξηγέρθησαν, ἀλλὰ κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ πασσά τῆς Καρύστου Ὁμέρμπεη.

Οἱ Τοῦρκοι στρατηλάται λοιπὸν τραπέντες πρὸς τὴν Βοιωτίαν κατέλαβον τὴν Λεβάρδειαν. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ μὲν Μεχμέτ πασσάς προήλασε περαιτέρω εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης μὲ 2 χιλ. ἄνδρας ἐτράπη πρὸς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν 14ην Ἰουλίου ἔφθασεν εἰς Χαλκίδα. Ἐπίθεσις ὁμῶς αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐν Βρυσακίοις Ἑλλήνων ἀπεκρούσθη. Ὁ Ὁμέρ τότε ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ὁμέρμπεη τῆς Καρύστου ἦλθεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει Τούρκων. Οἱ πολιορκηταί, ἅμα ἀνηγγέλθη ἡ προέλασις αὐτοῦ-διεσκορπίσθησαν, ἅλλοι ἀπεχώρησαν εἰς τὰς νήσους, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν Ἰσθμόν. Μετὰ τὴν προέλασιν των ταύτην οἱ δύο Τοῦρκοι πασσάδες δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ πράξησιν δὲ ἐπὶ μακρὸν ἀναμένοντες τὴν ἀφίξιν νέου τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελούμενος ἐξ 7000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Βαϊράμ πασσάν ἤρχετο

ἐκ βορρᾶ. Ἀλλὰ δὲν ἠπρόακτησαν καὶ οἱ Ἕλληνες. Οἱ ὀπλολογοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβον νὰ παρεμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Βαϊράμ. Κατέλαβον θέσιν τινὰ παρὰ τὰ Βασιλικὰ δεσπόζουσιν τῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας θὰ διήρχετο ὁ τουρκικὸς στρατὸς πορευόμενος ἀπὸ Θεσσαλονικῶν εἰς Λεβάδειαν. Ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες τὴν 20ὴν Αὐγούστου ἐνίκησαν νίκην λαμπράν. Ὁχι μόνον ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ συνέλαβον αἰχμαλώτους ἀκόμη περισσότερους, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασαν τὸν Βαϊράμ νὰ υποχωρήσῃ πέραν τοῦ Σπερχειοῦ.

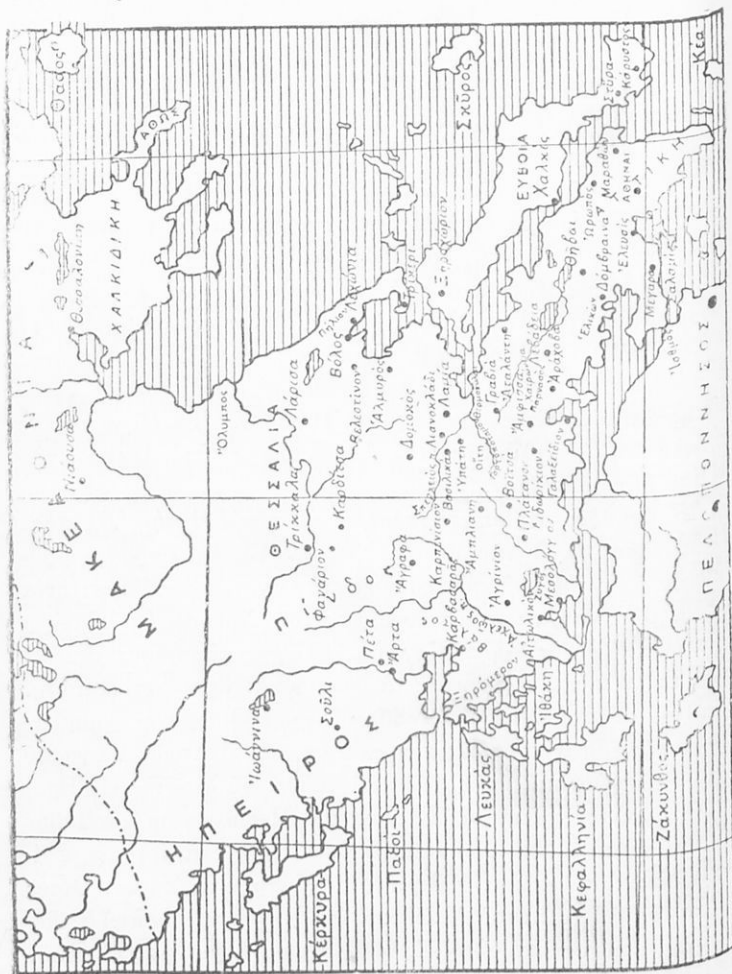
Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶναι τὸ δεύτερον μετὰ τὴν τοῦ Βαλταειοῦ μέγα διὰ τὰ ἀποτελέσματά του πολεμικὸν γεγονός. Δι' αὐτῆς ἐκρίθη ἡ τύχη τῆς Τριπόλεως καὶ ἐξησφαλίσθη ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς προσβολῆς μέχρι τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς. Ἐνα σχεδὸν μῆνα μετὰ ταύτην ἐπῆλθεν ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Ὁ Ὅμηρ Βουρώνης ἐπεχώρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν μὲ τὸν Μεχμέτ δι' Ἀταλάντης ἀπῆλθον εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπανελήφθη ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἡλῖαν Μαυρομιχάλην.

Ἡ ἐκρηγξίς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.
Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐξεργάγη βραδύτερον ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἀνατολικήν. Ἡ γειτονία τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ Χουρσίτ ἐν Ἡπείρῳ ἐνέπνεε κατ' ἀρχὰς φόβον εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς χώρας ταύτης. Ἀλλ' ἐπὶ τέλος υπερίσχυσαν τὰ ἐθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ πάθη.

Περὶ τὰ μέσα Μαΐου οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ὀθωμανοὶ φοβηθέντες ἐκ τῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν ἐλληνικοῦ στόλου ἀπεχώρησαν μετὰ τοῦ ἐκεῖ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Βραχῶρι (Ἀγρίνιον). Τότε οἱ Ἕλληνες τοῦ Μεσολογγίου κατέλαβον (20 Μαΐου) τὸ διοικητήριον καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν, ἐκάλεισαν δὲ καὶ τὸν κλέφτην Δημήτριον Μακρῶν ἐκ Ζυγοῦ. Οὗτος κατόπιν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐκεῖ Ὀθωμανοὺς νὰ φύγουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ Βραχῶρι. Ὅσοι ὅμως ἐξ αὐτῶν περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν. Μετὰ τοῦτο ὅλη ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Ναυπακτία, ἡ Εὐρυτανία εὐρέθη ἐπὶ ποδός. Τὸ Ἀγρίνιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τουρκικὸν κέντρον τῶν μερῶν τούτων, ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐπιτεθέντων κατ' αὐτοῦ Ἑλλήνων. Κατόπιν οἱ Ἕλληνες κατέλαβον καὶ τὸ μεταξὺ τοῦ κόλπου τῆς Ἀρτης καὶ τοῦ Ἀχελ

λφόν ὄρος Μακρονόρος καὶ ἀπέκρουσαν νικηφόρος τὰ ἐπανειλημ-
μένως πεμφθέντα ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ κατ' αὐτῶν στρατεύματα.

Ἐν ᾧ ὅμως τόσον ἡδονίμει ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Αἰτωλίαν
καὶ Ἀκαρνανίαν, ὅλα τὰ Β. καὶ Β. Α. αὐτῶν γεγόμενα κινήμα-

Εἰκ. 36. Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

τα εἰς τὰ Ἄγραφα καὶ τὴν Πίνδον ἀπέτυχον πεισθέντα ὑπὸ μεγάλων
τουρκικῶν δυνάμεων ἐκ τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν
Ἰωαννίνων. Ὅστε μόνον πρόμαχοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως
εἰς τὰ μῆλα ταῦτα ἀπέμειναν οἱ Σουλῶται. Οἷται κατ' ἀρχὰς μὲν
ἠφιοποιήθη ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, κατόπιν δέ, ὅτε οὗτοι ἐνόησαν ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν ἀγωνίζονται ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ, καὶ μόνοι, ἐξηκολούθουν παρενοχλοῦντες τὸν πρὸ τῶν Ἰωαννίνων Χουρσίτ.

Διοικητικὴ ὁργάνωσις τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐν ᾧ τὸ κῆρος τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ τὴν γνωσθεῖσαν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἀποτυχίαν τοῦ ἀδελφοῦ του κατέρρεεν ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς πολιτικῆς ἀριστοκρατίας τῆς Πελοποννήσου, ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα νεαρὸς φαναριώτης, ὅστις ἔμελλε νὰ ἡγηθῇ τῆς κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀντιπολιτεύσεως καὶ ἐπὶ τέλους νὰ ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ **Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος**.

Ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο γόνος ἀρχαίου φαναριωτικοῦ οἴκου καὶ εἶχε λάβει σημαντικὴν ἐπιστημονικὴν παιδείαν, προσέτι δὲ ἐγνώριζε πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ εἶχε μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα. Ὅταν ἐξεργάγῃ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, εὐρίσκετο εἰς Πίσαν. Ἀμέσως ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν εὐγενῶν παραδόσεων τοῦ οἴκου του ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου. Κατὰ πρῶτον ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου συνῆψε σχέσεις πρὸς τοὺς Ρουμελιώτας ὀπλαρχηγούς. Ἐκεῖθεν προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ἦλθεν εἰς τὸ πρὸ τῆς Τριπόλεως στρατόπεδον. Ἐδῶ ὅμως ἀντελήφθη τὴν σαθρότητα τῆς θέσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ ὄργανον αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀντιπρόσωποι καὶ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἶχον ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξουσίων του, ἵνα διοργανώσῃ καὶ ἐκεῖ τοπικὰς διοικήσεις. Ὁ Μαυροκορδάτος τότε ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου τὴν πρὸς τοῦτο ἐντολήν. Καὶ τὴν μὲν ὁργάνωσιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος, τὴν δὲ τῆς ἀνατολικῆς ἀνέθεσεν εἰς τὸν **Θεόδωρον Νέγρη**ν, ἄλλον φαναριώτην ἐλθόντα πρὸ μικροῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης ἔστειλαν ἐγκύκλιον εἰς τοὺς Στερεολλαδίτας, διὰ τῆς ὁποίας προσεκάλουν αὐτοὺς νὰ στείλουν ἐπιτρόπους, οἱ μὲν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Μεσολόγγιον, οἱ δὲ τῆς ἀνατολικῆς εἰς τὰ Σάλωνα. Οἱ εἰς τὰ Σάλωνα περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου συνελθόντες ἀντιπρόσωποι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νέγρη ἐξέδωκαν ψηφίσματα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ὠνομάζετο ἀνεξάρτητον κράτος μὲ ἀνεύθυνον ἡγεμόνα αὐτοῦ δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν ὀνομασθεῖσαν **Ἀρεῖος Πάγος**. Εἰς αὐτὴν ἀνετέθη ὅλη ἡ στρατιωτικὴ καὶ

πολιτικὴ ἐξουσία. Ἀφένθη δὲ εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον ἡ ἔνωσις τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν δύο ἄλλων τμημάτων, δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου, καὶ ἡ εἰς ἓν συνταγματικὸν βασίλειον συγχώνευσις. Πρακτικώτερος ἐδείχθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ συνελθούσα κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου συνέλευσις συνεκρότησε προσωρινὸν δεκάμελὲς συμβούλιον ἐκλεγόμενον ἐκ προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν. Ἡ **γερουσία** αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὤφειλον ὑπακοήν καθήκον εἶχε νὰ προμηθεύῃ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Χαρακτηριστικὸν ὅμως καὶ τῶν δύο ὁργανισμῶν εἶναι ὅτι εἰς αὐτοὺς οὐδεμία ἐγίνετο μνεία τοῦ Ὑψηλάντου, ἐπομένως κατήργουν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ἐκτοτε ἤρχισε ἡ μετὰ Μαυροκορδάτου καὶ Ὑψηλάντου διχόνοια.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε πρωιμώτατα. Ἀλλ' ἐνταῦθα οὔτε μεγάλην ἔκτασιν ἔλαβεν, οὔτε ἐπὶ μακρὸν διετηρήθη. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ἦναιπεν εἰς τὸ Πήλιον, ὅπου πρὸ μακροῦ εἶχε προπαρασκευάσει τὰ πνεύματα ὁ ἔνθερος θιασώτης αὐτῆς **Ἀνθίμος Γαζής**. Τὸ σύνθημα ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου τὴν 7ην Μαΐου. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ κατασταλῇ ὑπὸ τῶν ἐκ Λαρίσσης ἐπιτεθέντων Τούρκων.

Καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς χώρας καὶ τῆς γειτονίας αὐτῆς πρὸς τὸ κέντρον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀπαρασκευάστων τῶν κατοίκων, ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα. Περιωρισθῆναι μόνον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, τὴν Νάουσαν καὶ τὸν Ὀλύμπου. Ἀλλὰ καὶ τῶν μερῶν τούτων ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐσυγχρονίσθη. Οἱ ἀρματολοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ οἱ κάτοικοι τῆς νοτίου Μακεδονίας μετὰ μακρὰς ἀναβολάς, μόλις κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβον τὰ ὅπλα. Τοῦναντίον ἡ Χαλκιδικὴ ἐξηγέρθη ἀπὸ τῆς 16 Μαΐου 1821. Ἡ εἰς τὴν Μολδαυίαν εἰσέλασις τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντου ἐπέδρασε πάρα πολὺ εἰς τὰ πνεύματα τῶν μοναχῶν τοῦ Ἀθῶ, οἵτινες ἀνερχόμενοι εἰς 6 περίπου χιλιάδας ἦσαν ὅλοι μέλη τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας. Οὗτοι ἄλλως τε εἶχον θαυμάσια ἀμυντήρια τὰ ὀχυρὰ μοναστήρια των, τὰ ὁποῖα μάλιστα ἦσαν ἐφωδιασμένα καὶ μὲ κανόνια πρὸς ἀμυναν κατὰ τῶν πειρατῶν. Οὗτοι λοιπὸν παρέσυραν καὶ τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς Χαλκιδικῆς. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνταῦθα ἐγένετο ὁ εἰς

τὴν Φιλικὴν ἑταιρείαν ἀνήκων ἔμπορος **Ἐμμανουὴλ Παπᾶς**. Μέχρι τέλους Ἰουνίου οἱ ἐπαναστάται ἦσαν σπουδαίας ἐπιτυχίας κατὰ τῶν Τούρκων καὶ προήλασαν μέχρις ἀποστάσεως δύο ὁρῶν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Τότε ὅμως ὁ Βαϊράμ πασᾶς, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ προσελάσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ υποχωρήσουν. Τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἐν Χαλκιδικῇ ἐπαναστάσεως ἔδωκεν ὁ νέος διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδουλαβούδ. Οὗτος κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἐπιτεθεὶς μετὰ μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν διεσκόρπισεν αὐτοὺς. Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου ὑπὲρ τοὺς 10 χιλ. ἐχάθησαν φονευθέντες ἢ ἐξανδραποδισθέντες. Οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁθῶ πεισθέντες ὅτι ὀπισθενεῖς τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν δὲν κρύπτεται ἡ ῥωσικὴ κυβέρνησις, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα καὶ τὰ κανόνιά των, νὰ πληρώσουν ἐφάπαξ μὲν μεγάλην χρηματικὴν ποινὴν, κατ' ἔτος δὲ τακτικὸν φόρον καὶ νὰ δεχθῶν ὀθωμανικὴν φρουράν.

✓ **Ἡ ἑναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς νήσους Σπέτσας, Παρὰ καὶ Ὑδραν. Θυσίαι καὶ ὁμοφροσύνη αὐτῶν. Λάζαρος Κουντουριώτης.** Εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἔγινε φανερόν ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ συμμετέχουν αὐτοῦ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἵνα ἀποκόπτουν τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν τῶν Τούρκων μὲ τὰ ἐπαναστατημένα μέρη. Εἶδομεν (σελ. 17 κ. ἐ.), πῶς αἱ ἑλληνικαὶ ναυτικαὶ κοινότητες καὶ ἰδίως αἱ τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Παρῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως εὐρέθησαν νὰ ἔχουν καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ἀπείρους θησαυροὺς. Ἀκριβῶς ὅμως ἡ εὐημερία αὕτη καὶ ἡ ἐλάχιστα βαρύνουσα αὐτοὺς τουρκικὴ ἐξουσία ἦσαν κωλύματα σπουδαῖα διὰ τὴν ἐξέγερσιν αὐτῶν. Ἐν τούτοις ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ὁ ὅτι ὑπὲρ τῆς πατρίδος θρησκείας ἐνθουσιασμός αὐτῶν ἦσαν τόσον μεγάλοι, ὥστε ὁ σπόρος, τὸν ὁπεῖον εἶχε ρίψει εἰς αὐτὰς ἡ Φιλικὴ ἑταιρεία, ἠκαρποφόρησε θαυμασίως. Ἀμα τῷ σαλπίσματι τῆς ἐλευθερίας ἐξηγέρθησαν καὶ ἐθυσίασαν τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τοῦτο ὅμως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι συνετέλεσε καὶ τι ἄλλο. Ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν Ναπολεοντείων πολέμων οἱ πτωχότεροι καίτοιχοι τῶν τριῶν νήσων εἶχον στερηθῇ ἀσχολίας καὶ εὐκαιρίας πρὸς ταχὺ καὶ ἀφθονον κέρδος. Ἐπομένως ἐπεκράτει δυσφορία

τις παρ' αὐτοῖς, ἡ ὁποία συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ συμπαθοῦν αὐτοὶ τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια τῆς ἑταιρείας.

Πρῶτη ἐκ τῶν τριῶν νήσων ἐξηγέρθη ἡ τῶν *Σπεισῶν* τὴν 3ην Ἀπριλίου. Τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους νησιώτας. Τὴν 10 Ἀπριλίου ἐπὶ τῷ κατάπλῳ εἰς Ψαρὰ ἐνὸς σπεισιωτικοῦ πλοίου με ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ *Ψαριανοί*. Ὀλίγον βραδύτερον ἠκολούθησε καὶ ἡ *Υδρα* τὰς δύο ἄλλας νήσους. Ἐνταῦθα οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου κατ' ἀρχὰς εἶχον φρονήματα ἀντιεπαναστατικά. Δευτερεύων ὅμως τις τολμηρὸς πλοίαρχος ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου ὑποκινήσας στάσιν τοῦ λαοῦ, καθήρξε τὴν δημογεροντίαν, ἀνεγνωρίσθη αὐτὸς διοικητὴς τῆς νήσου, καὶ ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν τὴν 16ην Ἀπριλίου. Ἀλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ Οἰκονόμου δὲν διήρκεσε πολὺ. Οἱ πρόκριτοι, οἱ ὁποῖοι κατ' ἀρχὰς ἐδίστασαν ὄχι ἐξ ἀδιαφορίας πρὸς τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐκ βαθείας συνειδήσεως τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου καὶ τῆς εὐθύνης, ἥδη καθήρξαν καὶ ἐξώρισαν τὸν Οἰκονόμου καὶ ἀνέλαβον αὐτοὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος.

Καὶ δὲν εἶχον καὶ ἄδικον οἱ πρόκριτοι νὰ διστάζουν. Τὸ βάρος ὅλον τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνος ἔπεσεν εἰς τὰς τρεῖς ναυτικάς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρὰ. Καὶ τὸ βάρος τοῦτο δὲν ἦτο μικρόν. Πρῶτον οἱ νησιῶται οὗτοι ἐξέθετον εἰς τοὺς ἐσχάτους τῶν κινδύνων τὸ πολυτιμότεον κεφάλαιον τῆς περιουσίας των, τὰ πλοῖα των. Ἐπειτα τὰ πλοῖα διὰ νὰ ἐκστρατεύσουν εἶχον ἀνάγκην ἐκάστοτε νέων προμηθειῶν εἰς τροφίμα καὶ πολεμοφόδια, καὶ χρηματικῶν καταβολῶν. Ἐδέησε λοιπὸν νὰ προσφερθῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ὅλος ὁ εἰς ἑκατομμύρια μετρούμενος πλοῦτος τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῶν νήσων τούτων, Κοτζιάδων, Ἀποστόλιδων, Αναργύρων, Μέξηδων, Μποτασαίων, Τομπαζαίων, Βουδουραίων καὶ πρὸ πάντων τῶν Κοιντουριωτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλη σημαντικὴ δυσχέρεια διὰ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα ἔπρεπε νὰ ὑπερνικηθῇ, ἡ ἐντελής ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτησία τῶν τριῶν νήσων. Αὕτη ὑπερνικηθῆ διὰ τῆς θαυμαστῆς ὁμοφροσύνης, με τὴν ὁποίαν αἱ τρεῖς νῆσοι διεξήγαγον τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα. Ἐκάστη ἐκ τῶν τριῶν νήσων εἶχε τοὺς δημογέροντας της, οἱ ὁποῖοι διηύθυνον ἀνεξαρτήτως τὰ κατ' αὐτήν, καὶ ἑκάστη εἶχε τὸν ναύαρχόν της, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου διέτελουν τὰ πλοῖά της. Ἀλλ' αἱ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐγίνοντο πάντοτε ἀπὸ κοινοῦ. Κοινὰ ἦσαν τὰ πάντα, θυσίαι, δόξα, πα-

θήματα, μεταξὺ τῶν τριῶν νήσων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ὑδρα καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων ὑπερέχει τῶν δύο ἄλλων, ὥς πρὸς τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν πλοῦτον τῶν προκρίτων ἰσοφάριζε μόνῃ πρὸς αὐτὰς ἠνωμένας, σιωπηρῶς ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν προεδρία τις ὥς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς κοινῆς ἐνεργείας, καὶ κατὰ τὰς ναυμαχίας εἰς τὸν ναύαρχον αὐτῆς ὑπήκουον ὅλα τὰ πλοῖα. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν εἰς τὴν Ὑδραν προεβίβηεν ὁ οἶκος τῶν Κουντουριωτῶν καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ **Λάζαρος Κουντουριώτης** ἐθεωρεῖτο ὁ ἀνώτατος τῆς νήσου κυβερνήτης, αὐτὸς κατέλαβε σιωπηρῶς ἐξέχουσαν θέσιν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων τῶν τριῶν νήσων. Καὶ ἀπεδείχθη ὁ ἀνὴρ ἄξιος τοῦ τοιούτου ἀξιώματος.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἦτο ἀνὴρ μόλις 30 ἐτῶν, μεγαλόφυχος εὐγλωττος, συνετὸς καί, ἂν καὶ ἑτερόφθαλμος, ὀξύδερκόςτατος εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, καὶ τὸ σπουδαιότατον εἶχε συνείδησιν τοῦ τί ἠδύνατο καὶ τί δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ. Διηύθυνε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐθυσίασεν ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομύρια δραχμῶν, ἀλλὰ καὶ ἠρνήθη νὰ ἀναλάβῃ προσφερθεῖσαν τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὴν κυβερνήσιν.

Συμμετοχὴ εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν λοιπῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Τὸ πρῶτον ναυτικὸν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων. Τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους ἠκολούθησαν τάχιστα καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ νῆσοι. Τὴν 17ην Ἀπριλίου τῇ παρορμησει τῶν Σπεταισιωτῶν προσεχώρησεν εἰς τὸν ἀγῶνα ἡ Σάμος ὑπὸ τὸν φιλόπατριν ἱατρὸν Λυκοῦργον Λογοθέτην. Ἡ Κάσος, ἡ Ἴος, ἡ Κάρπαθος, ἡ Χάλκη, ἡ Δῆλος, ἡ Νίσυρος, ἡ Κάλυμνος, ἡ Λέρος, ἡ Πάτμος, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Θήρα προσεχώρησαν ἐπίσης ἀμέσως εἰς τὸ κίνημα.

Καὶ τώρα πολυάριθμα πλοῖα ἐξωπλισμένα μὲ πυροβόλα διασπάρησαν εἰς τὸ Αἶγαϊον καὶ συνελάμβανον τὰ πλέοντα εἰς αὐτὸ φορητὰ τουρκικὰ πλοῖα. Οὕτω δ' ἐνέπνεον εἰς μὲν τοὺς Τούρκους τρόμον, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας θάρρος καὶ ἐλπίδας. Τὸ πρῶτον δὲ σπουδαῖον κατόρθωμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἔγινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ τῆς Λέσβου. Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος συγκεῖμενος ἐξ ὀκτὼ μεγάλων πλοίων ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἵνα κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν νήσων. Οἱ Ψαριανοὶ ἔσπευσαν διὰ ταχύπλου νὰ ἀναγγείλουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Ὑδραν. Ταχέως δὲ (23 Μαΐου οἱ στόλοι τῶν τριῶν νήσων συνηνώθησαν ἀποτελέσαντες δύνα-

μιν 65 μικρῶν πλοίων καὶ ἔσπευσαν πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ. Τὴν ἐπομένην εἶδον οἱ Ἕλληνες μίαν τουρκικὴν φρεγάταν μὲ 48 κανόνια καὶ πλήρωμα 1000 ἀνδρῶν φρεύγουσαν πρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπλησίασαν, ἀλλ' αἰφνίδιος συμπτροβολισμὸς ἠνάγκασεν αὐτὰ νὰ ὀπισθοδρομήσουν.

Τὴν ἐσπέραν γενομένου συμβουλίου τῶν Ἑλλήνων κυβερνητῶν ἐπὶ τῆς ὑδραϊκῆς ναυαρχίδος ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ διὰ πρῶτην φορὰν ἀπόπειρα πυρπολήσεως τοῦ τουρκικοῦ πλοίου διὰ πυρπολικῶν. Τὴν 27ην Μαΐου δύο ἥρωες Ψαριανοί, ὁ **Παπανικολῆς** καὶ ὁ **Καλαφάτης**, ἂν καὶ σφοδρῶς ἐπυρροβολοῦντο, πλησιάζουν εἰς τὸν τουρκικὸν κολοσσὸν ἐπὶ δύο πυρπολικῶν καὶ προσκολλῶνται εἰς αὐτόν. Καὶ τὸ μὲν πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη δὲν ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν καμμίαν βλάβην. Τὸ τοῦ Παπανικολῆ ὁμῶς προσκολληθὲν εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἀνέφλεξε τὸ ἱστίον. Μάτην οἱ Τούρκοι προσεπάθουν νὰ κατασβέσουν τὸ πῦρ. Τοῦτο μετεδόθη εἰς ὅλον τὸ πλοῖον. Τέλος ἀναφλεχθεῖσης τῆς πυριτιδαποθήκης ἀνετινάχθη τὸ πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα. Ἐκ τῶν 1000 ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος ὀκτὼ μόνον ἐσώθησαν. Οἱ δὲ πυρποληταὶ ἐπέστρεψαν σῶοι.

Τὸ κατόρθωμα τῆς 27ης Μαΐου ἀπέβη σπουδαιότατον διὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ. Πρῶτον ὁ τουρκικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν κραταίωσιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν νήσων. Δεύτερον καὶ σπουδαιότερον οἱ Ἕλληνες ἐδιδάχθησαν τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης κατόρθωσαν νὰ ἀντιπαραταχθῶν πρὸς τοὺς τουρκικοὺς κολοσσούς. Εἰς τὰς χεῖρας δὲ τῶν τολμηρῶν Ἑλλήνων ναυτῶν τὸ πυρπολικὸν κατέστη ὄπλον φοβερόν. Μετεχειρίζοντο αὐτὸ κατόπιν μετὰ δεξιότητος καὶ τόλμης ὅχι μόνον κατὰ τῶν ἀγκυροβολημένων πλοίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Διὰ τῆς θαυμαστῆς ναυτικῆς δεξιότητός των κατόρθωνον νὰ προσανεμίζωνται, δηλ. νὰ καταλαμβάνουν κατάλληλον θέσιν σχετικῶς μὲ τὸν πνέοντα ἄνεμον, καὶ κατόπιν ἐξέπεμπον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὰ πυρπολικά, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον εἰς αὐτὸν καταστροφὴν. Οὕτω κατόρθωσαν νὰ ἐμπνεύσουν εἰς τοὺς Τούρκους ναύτας τὸν τρόμον καὶ νὰ καταστοῦν οἱ ἀδιαφιλονίκητοι κύριοι τοῦ Αἰγαίου.

Καταστροφὴ Κυδωνιῶν, Σμύρνης καὶ ἄλλων παραλίων ἑλληνικῶν πόλεων. Ἀλλ' ὁμῶς καὶ τὸ μέγα θάρος καὶ φό-

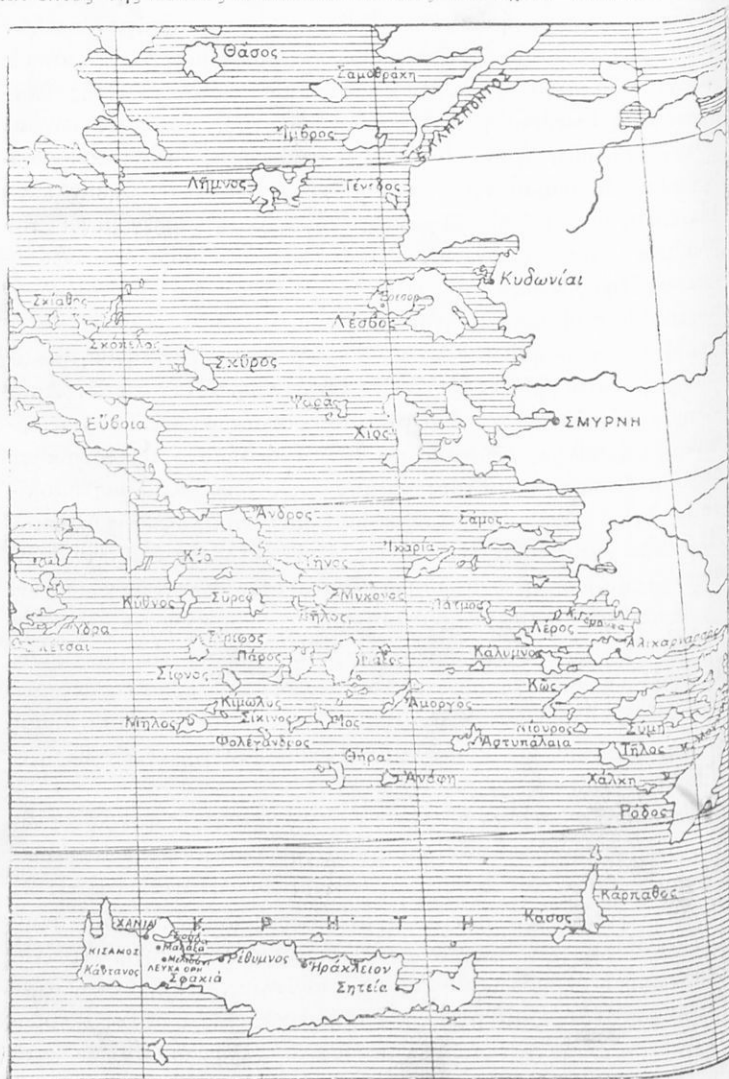
νημα τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἕνεκα τῆς ἐκ τούτου προκληθείσης ὁργῆς καὶ ἀγανακτήσεως τῶν Τούρκων ἐγινε παραιτίον πολλῶν συμφορῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῶν παραλίων μερῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ μεγαλύτερα δεινὰ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔπαθεν ἡ ἀνθηροτάτη ἑλληνικὴ πόλις Κυδωνία. Ὄταν ἐγνώσθῃ ἡ ἐν Ἐρεσσῷ καταστροφή, φανατικοὶ μωαμεθανοὶ προσδραμόντες ἐκ τῶν ἐνδοτέρων ἐπετέθησαν κατὰ τῆς πλουσίας πόλεως διψῶντες ἐκδίκησιν καὶ ὀρεγόμενοι τοῦ πλούτου τῶν κατοίκων της. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν, κατέφυγον εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα διὰ τοῦ προσδραμόντος εἰς βοήθειαν ἑλληνικοῦ στόλου.

Μετ' ὀλίγον καὶ ἡ ἄλλη μεγάλη καὶ ἀνθηρὰ ἑλληνικὴ πόλις Σμύρνη, τὸ μέγα κέντρον τοῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνισμοῦ, ἠπειλήθη ὑπὸ μεγίστων κινδύνων. Οἱ Τούρκοι κάτοικοι τῆς πόλεως ἔξωργισμένοι διὰ τὰ παθήματα τοῦ τουρκοικοῦ στόλου, ἐνωθέντες μὲ τοὺς ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐλθόντας ὁμοπίστους, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξολοθρεύσουν διὰ γενικῆς σφαγῆς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐγινεν. Ἐσφάγησαν ὅμως ἢ ἐδουλώθησαν ἱκανοὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων.

Καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παραλίους πόλεις, ὅπου ὑπῆρχεν ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Νέαν Ἐφεσον καὶ εἰς τὰς νήσους Κῶν, Ῥόδον καὶ Κύπρον, οἱ χριστιανοὶ ἔπαθον πολλὰ ὑπὸ τῶν ἐκμανέντων Τούρκων. Χειρότεραι τέλος ὁμότητες διεπράχθησαν εἰς τὴν Κρήτην, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐπροκάλεσαν τὴν ἐκεῖ ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως.

✓ **Ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις.** Ἡ κατάστασις τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Κρήτην δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ἐκρηξιν ἐπαναστάσεως. Ὁ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνερχόμενος εἰς 21 χιλ. οἰκογενείας δὲν ἦτο πολὺ μικρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνερχομένου εἰς 28 χιλ. οἰκογενείας. Ἐκτὸς τούτου ἡ Κρήτη, ὥς εἶναι μεμονωμένη ἐν μέσῳ τοῦ Λιβυνοῦ πελάγους, δὲν ἠδύνατο μήτε ἐπικουρίας νὰ περιμένη ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος μήτε προστασίαν μεγάλην νὰ ἐλπίζῃ ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ. Ἐξ ἄλλου οἱ Κρηῖτες κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐστεροῦντο παντελῶς πολεμοφοδίων. Μόλις εἶχον 360 ὀκάδας πυρίτιδος καὶ 1200 ὅπλα. Ἐν τούτοις ἡ ἀφροσύνη τῶν Τούρκων ἔκαμε τοὺς Κρητας νὰ ἐξεγερθῶν. Ὁ πασσάς τῶν Χανίων τὴν 18ην Μαΐου ἐπέτρεψεν εἰς τὸν μουσουλμανικὸν ὄχλον νὰ προβῇ εἰς ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀπίστων. Ἦρχισε λοιπὸν ἐντὸς

καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως λυσσαλέα ἐπίθεσις τοῦ ὄχλου ἐναντίον τῶν

Εἰκ. 37. Τὸ Αἰγαῖον μετὰ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

Χριστιανῶν. Ἐφόνευσαν τὸν ἐπίσκοπον Κισσάμου καὶ πολλοὺς προκρίτους, ἐσύλησαν ναοὺς καὶ ἔκαυσαν καὶ κατέστρεψαν τὰς πέριξ χριστιανικὰς κόμας καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ ἔσφαξαν ὅσους

ἠδύναντο ἀνθρώπους. Αἱ βαρβαρότητες αὐταὶ ἐξήγειραν εἰς τὰ ὅπλα τὸν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου πυκνὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν καὶ ἰδίως τὸν γενναῖον ὁρεινὸν λαὸν τῶν Σφακίων. Ἐνοπλοὶ δὲ μαχηταὶ νικῶντες κατὰ τὴν πορείαν τοὺς ἐπιτιθεμένους Τούρκους ἐπῆλθον κατὰ τῶν Χανίων, τῆς Ῥεθύμνου καὶ ἄλλων ὀχυρῶν θέσεων. Οἱ Τοῦρκοι τῶν Χανίων καὶ τῆς Ῥεθύμνου ἐξῆλθον ἐκ τῶν πόλεων διὰ νὰ προσβάλουν τοὺς ἐπαναστάτας. Ἡττηθέντες ὁμως ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἐπολιορκήθησαν ὑπ' αὐτῶν.

Κατ' Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις περιῆλθεν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ὁ πασσὰς τῆς Ῥεθύμνου βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τοῦ Ἡρακλείου ἐφθασεν εἰς Ἀποκόρωνον μὲ δύναμιν ἰσχυράν. Οἱ Ἕλληνες τότε ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῶν Χανίων, ὃ δὲ πασσὰς αὐτῶν ἠνώθη μετὰ τῶν συμμάχων του. Καὶ τώρα οἱ τρεῖς πασσάδες συνενώσαντες τὰς δυνάμεις τῶν ἀνερχομένων εἰς 10 χιλ. ἀνδρας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Σφακίων. Ἀλλ' ἡ ἐπίθεσις τῶν ἀπέβη ματαία. Εἰσῆλθον μετὰ μεγάλης θυσίας εἰς τὰ Σφακιά, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ φρούριά των χωρὶς νὰ καταβάλουν τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ἐπαναστάται ἀπέκλεισαν καὶ πάλιν αὐτοὺς. Ἡ ἐπανάστασις ἐμπεδώθη εἰς τὴν Κρήτην.

Τότε κατ' αἴτησιν τῶν ἐπαναστατῶν ἀπεστάλη μὲ ἀρκετὰ πολεμικὰ ἐφόδια εἰς τὴν Κρήτην ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγὸς ὁ **Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλης**. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε, διότι εἶχε φύσιν μᾶλλον διοικητοῦ ἢ στρατηγοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὀργανωτικὰ αὐτοῦ σχέδια ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὴν φύσιν τῶν Κρητικῶν πραγμάτων.

Ἡ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ διάστασις τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς δύο ἄλλας τοπικὰς κυβερνήσεις τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ προϊοῦσα ἐλάττωσις τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ὀπλαρχηγοῖς κατέστησαν εἰς αὐτὸν αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν ὅλον λαόν. Τοῦτο ἄλλως τε ἀπετέλει τὴν μόνην φυσικὴν διέξοδον διὰ τὴν περίστασιν. Ἀφ' οὗ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων δὲν κατέστη δυνατόν εἰς ἀνὴρ νὰ λάβῃ εἰς χεῖράς του τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀνῆκεν εἰς τὸ ἔθνος, ἥτοι εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ συνερχομένους εἰς ἐθνικὴν σύνοδον.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τρι-

πόλεως, ἡ ὁποία ἄλλως τε εἶχεν ὀρισθῇ καὶ ὡς ὄριον διαρκείας τῆς γερουσίας τῶν Καλιτεῶν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων, διὰ τῶν ὁποίων ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ Γενικοῦ ἐφόρου, προσεχάλει τὸν λαὸν νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους πρὸς συγκρότησιν ἐθνικῆς συνόδου. Ἀλλ' αἱ ἐλπίδες τοῦ Ὑψηλάντου, ὅτι διὰ τῆς συνελεύσεως θὰ κατάρθωνε νὰ λάβῃ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ ἀγώνος, διεψεύσθησαν. Οἱ πληρεξούσιοι ἐξελέχθησαν ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν προκρίτων, εἰς δὲ τὴν Στερεὰν οὐδὲ ἐγένεν ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν τοπικῶν κυβερνήσεων.

Ἡ συνέλευσις κατὰ πρῶτον συνῆλθε κατὰ τὸν Δεκέμβριον εἰς Ἄργος. Ὁ Ὑψηλάντης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶδεν ὅτι ἡ συνέλευσις ἦτο ἐχθρικῶς διατεθειμένη πρὸς αὐτόν. Ὅτε δὲ καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν νήσων, οἱ ὅποιοι μέχρι τοῦδε ἐκλιναν μᾶλλον ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐτάχθησαν μετὰ τοὺς προκρίτους, βαρυνθεὶς τὰς ἀδιακόχους φατριαστικὰς ἔριδας, ἔφυγε μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ στρατόπεδον. Οὕτω ἡ πολιτικὴ μερίς ἔμεινεν ἐπικρατοῦσα. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου τότε ἴδρυσαν, κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῇ Στερεᾷ κυβερνήσεων, Γερουσίαν πελοποννησιακὴν, ἡ ὁποία καθώρισε τοὺς διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν πληρεξουσίου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πληροῦντες τὰς ὁδοὺς τοῦ Ἀργους ὀπλοφόροι παρημπόδιζον τὰς ἐργασίας τῆς συνελεύσεως, ὅπως ἀσφαλισθῇ αὕτη κατὰ ἐνδεχομένου πραξικοπήματος τῆς στρατιωτικῆς μερίδος, μετέβη περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου εἰς τὸ παρὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον χωρίον Πιάδα, πλησίον τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Ἐνταῦθα ἡ ἐκ τοῦ χωρίου ὀνομασθεῖσα **συνέλευσις τῆς Ἐπιδάουρου** ἐξέλεξε πρόεδρόν της τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδαῦτον καὶ ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπείαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τὸν καταρτισμὸν σχεδίου συντάγματος. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑποβλήθην εἰς τὴν συνέλευσιν ἐψηφίσθη τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1822.

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδάουρου καθώρισε τὴν καθολικὴν ἰσότητά ἐνώπιον τῶν νόμων, τὴν ἀνεξίθρησκειάν, τὴν ἐλευθεροῦσίαν, καὶ δημοκρατικὸν τύπον Κυβερνήσεως. Ἰδρύνθη δηλ. βουλὴ ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν ἐκλεγομένων κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν γερουσιῶν, καὶ νομοτελεστικὸν πέντε ἀνδρῶν ἐπίσης κατ' ἔτος ἐκλεγομένων, τὸ ὁποῖον διώριζε τοὺς μινίστρος (ὑπουργοὺς) τῶν ὀκτὼ ὑπουργείων. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς κυβερνήσεως

ἦσαν ἡ προσωρινότης καὶ ἡ μικρὰ διάρκεια. Ταῦτα δὲ ἦσαν συνέπεια τοῦ φόβου τῶν προκρίτων, μήπως ῥιζωθῇ ἡ ἐπιρροὴ κανενὸς ἀντιζήλου. Οὕτω ὅμως δὲν κατωρθώθη νὰ ἰδρυνθῇ ἰσχυρὰ κεντρικὴ κυβέρνησις ἱκανὴ νὰ διευθύνῃ τὸν ἀγῶνα.

Πρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος λαβὼν οὕτω τὴν θέσιν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Μαυροκορδάτος οὔτε στρατιωτικὸς ἦτο, οὔτε μ' ἐτὴν Ῥωσίαν εἶχε σχέσεις, ἐπομένως οἱ πρόκριτοι δὲν ἐφοβοῦντο αὐτόν. Εἰς τὸν Ὑψηλάντην ἐδόθη ἡ προεδρία τοῦ βουλευτικοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλην πικρίαν ἐμεῖλε νὰ δοκιμάσῃ οὗτος. Τὰ σύμβολα καὶ τὰ χρώματα τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας κατηγορήθησαν, ὠρίσθησαν δὲ ἀντὶ τοῦ φοίνικος καὶ τοῦ μέλανος χρώματος ὡς ἐθνόσημον μὲν ἡ γλαυξ τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς ἐθνικὰ δὲ χρώματα τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν. Ἡ κυανόλευκος δὲ νέα σημαία τοῦ ἑλλ. ἔθνους ὑψώθη ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὁ ὅποιος τότε ἔπλεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων (12 Ἰαν. 1822), καὶ ἡ Κόρινθος ἐξελέχθη ὡς προσωρινὴ πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος. Τὴν προτεραίαν τέλος τῆς διαλύσεώς της (15 Ἰαν. 1822) ἡ συνέλευσις ἐξέδωκε προκήρυξιν δικαιολογοῦσαν εἰς τὴν Εὐρώπῃ τὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτῆς ἐχωρίζετο αὕτη ἀπὸ τῶν δημογαγικῶν καὶ στασιαστικῶν κινημάτων, τὰ ὅποια τότε ἐτρόμαζον τὰς κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, καὶ ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἀγῶν ἱερὸς πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δικαίων, τῶν ὁποίων ἀπολαύουν ὅλοι οἱ χριστιανικοὶ λαοί. ✓

3. Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων (1822—1824).

Ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822. Ἡ ἐπανάστασις ἡ κατ' ἀρχὰς ἐπεκταθεῖσα ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Προύθου καὶ τῶν ὑπωρείων τῶν Καρπαθίων μέχρι τῶν κορυφῶν τῆς Ἰδης, εὐθὺς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος περιορίσθη εἰς τὸ Σούλι καὶ τὴν νότιον Ἡπειρον, εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, εἰς τὴν Σάμον, τὰς Κυκλάδας, τὴν Κάσσον καὶ τὴν Κρήτην. Πέραν τῶν χωρῶν τούτων ἡ ἐπανάστασις ἢ ἐκραγεῖσα κατεστάλη, ἢ ἐξεδηλώθη μόνον διὰ παθημάτων καὶ συμφορῶν.

Ἐν τούτοις ἡ ἐπανάστασις καίπερ περιορισθεῖσα, εἶχε πλέον ἰσχυροποιήσῃ. Διὰ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου ἔληξεν ἡ περίοδος τῶν μεμονωμένων ἐξεγέρσεων. Τώρα ὑφίστατο ἀπέ-

ναντι τῆς Τουρκίας ἑλληνικὴ πολιτεία ἐλευθέρα μεῖς ἰδίαν κυβέρνησιν, πολιτεία γεννηθεῖσα ἐξ ὠκεανοῦ αἵματος, ἐκ τοῦ πυρὸς φρικώδους φυλετικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ πολέμου. Εἰς τὴν πολιτείαν δὲ αὐτὴν ἀπέκειτο τὸ βαρὺ ἔργον κυρίως μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κτηθέν, εἰ δυνατόν δέ, καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ μεγαλυτέραν ἔκτασιν. Οἱ νέοι λοιπὸν πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμοι εἶναι φανερόν ὅτι εἶχον χαρακτῆρα κυρίως ἀμυντικοῦ πολέμου. Δυστυχῶς αἱ ἐνέργειαι τῆς κυβερνήσεως δὲν ἐστέρφησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἄν δὲ ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου εὐρέθῃ σωσμένη τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἡρώων τῆς.

Πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ὀλέθριαι ἔριδες Ἀρείου Πάγου καὶ ὀπλοκρηγῶν. Ἡ καταστροφή τοῦ Πέτα. Ὁ Χουρσίτ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ παρεσκεύαζε διπλὴν κατὰ ξηρὰν ἐπίθεσιν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ οἱ μὲν Ἀλβανοὶ ἔμελλον νὰ ὑποτάξουν πρὸς δυσμὰς τοὺς Σουλῶτας καί, ἀφοῦ καταλάβουν τὰς περὶ τὸν Ἀχελῷον χώρας, νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Πάτρας. Αὐτὸς δὲ μεῖς ἐκλεκτὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια θὰ συνεκρότει ἐν Θεσσαλίᾳ ἔμελλε νὰ προσέλθῃ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ἰσθμόν. Τὸ σχέδιον τοῦτο κατανοήσαντες καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν νὰ τὸ ματαιώσουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀρείος Πάγος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν εἰς Θεσσαλίαν, ἵνα ἀφ' ἐνὸς μὲν παρενοχλῇ τὴν ἤδη ἀρξαμένην ἐνταῦθα συνάθροισιν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τοὺς Μακεδόνας τῆς Ναούσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ ὅποιοι ἐπαναστάτησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μάλιστα ἦλθεν ἐκ Πελοποννήσου καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης με 700 ἄνδρας καταληφθεὶς ὑπὸ ἀηδίας πρὸς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ φατριαστικὰς ἔριδας. Δυστυχῶς ἡ διάστασις τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀξίωσις τοῦ πρώτου νὰ μὴ ἀφίνῃ αὐτοβουλίαν καὶ ἐλευθερίαν περὶ τὴν δοῦσιν των εἰς ὀπλοκρηγούς, οἷός ἐστιν ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπέφερε τὴν ἀποτυχίαν ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν Φθιώτιδα. Ἐν τῇ μεταξὺ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς νοτίου Μακεδονίας κατεπνίγη εἰς τὸ αἷμά της ὑπὸ τοῦ πασσαῖ τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδουλαβούδ. Συγχρόνως δὲ αἱ ἐπιταθεῖσαι ὀλέθριαι ἔριδες μεταξὺ Ἀρείου Πάγου καὶ Ὀδυσσεύς ἤνοιγον εἰς τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκικὸν στρατὸν τὴν εἰς Κόρινθον ὁδόν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Καὶ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα τὰ πράγματα δὲν ἀπέβησαν καλύτερα. Ἐνταῦθα ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκοδάτος εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Παραλαβὸν τὸ ἐν Κορίνθῳ εὐρισκόμενον τάγμα τῶν τακτικῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὀργανωθέν, τὸ εὐρωπαϊκῶς ὀργανωμένον τάγμα τῶν Ἰονίων ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πανᾶν καὶ τὸ τάγμα τῶν φιλελλήνων τὸ ἀποτελεσθὲν ἀπὸ Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι ἐκ φιλελληνισμοῦ εἶχον συρρεῦσαι παμπληθεῖς τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέτι δὲ χιλίους περίπου Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην ἔσπευσεν εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ στρατὸς τοῦ Μαυροκοδάτου ἦτο μικρός, μόλις συνεποσοῦτο εἰς 4 χιλιάδας. Ἐν τούτοις οὗτος ὑπέκων εἰς τὰς ἐκκλήσεις τῶν Σουλιωτῶν ἐξησθένισεν ἔτι μᾶλλον αὐτὸν πέμψας 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸ ἐπὶ τῇ ὥρᾳ νοτίως τῆς Κιάρας Φανάριον, ὁ ἴδιος δὲ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Πέτα βορείως τῆς Ἀρτας. Ἐνταῦθα τὴν 4ην Ἰουλίου ὁ Ρεσίτ πασσάς Κιουταχῆς ἐξορμήσας μὲ 6 χιλ. Τούρκους ἐξ Ἀρτης προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας. Οἱ φιλέλληνες ἡρωϊκῶς ἀντιταχθέντες ἔπεσαν ὅλοι. Ὡσαύτως οἱ πλεῖστοι τῶν τακτικῶν καὶ τῶν Ἰονίων. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχον καὶ οἱ Μανιάται εἰς Φανάριον, ὅπου προσεβλήθησαν ὑπὸ ἰσχυρᾷ τουρκικῇ δυνάμει, ἔπεσε δὲ καὶ ὁ *Κυριακούλης Μαυρομιχάλης*.

Ἡ καταστροφὴ ἦτο πλήρης. Πᾶσα ἐλπίς πλέον περὶ σωτηρίας τοῦ Σουλίου ἀπολέσθη. Οἱ Σουλῖωται ἀντέστησαν μέχρι Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν. Ἀπῆλθον μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ τέκνα των εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὁπόθεν οἱ περισσότεροι πολεμισταὶ πνέοντες ἐκδίκησιν διεπεραιώθησαν εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ Μαυροκοδάτος τέλος μὲ τὰ λείψανα τοῦ Πέτα ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τελευταίου τούτου προμαχῶνος τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω ἡ ἀπόπειρα παρεμποδίσεως τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας ἀπέτυχε καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν δυτικὴν.

Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. Αἱ παρασκευαί τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Χουρσίτ εἰς τὴν Θεσσαλίαν μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ εἶχον περατωθῇ. Εἶχον συγκεντρωθῇ τροφαὶ καὶ πολεμοφόδια ἐν ἀφθονίᾳ καὶ στρατὸς ἐκ 30 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ τῆς ἐκστρατείας δὲν ἔμελλε νὰ ἡγηθῇ ὁ Χουρσίτ. Τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐχθρῶν του ἀφηρέθη ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἀρχιστρατηγία καὶ ἀνετέθη εἰς τὸν ἐν Λαρίσση Μαχμουτ Δρά-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μαλιν. Ὁ στρατὸς οὗτος διέβη τὸν Σπερχεῖον περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα οὐδαμοῦ εὗρεν ἀντίστασιν. Αἱ ὀλέθριαι μεταξὺ Ὀδυσσεὺς καὶ Ἀρείου Πάγου ἐριδες εἶχον ἐπιφέρει παραλυσίαν τῶν πάντων. Οὕτω ὁ Δράμαλης προήλασεν ἀκωλύτως μέχρι Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, ἐληλάτησεν ἀνηλεῶς ἀμφοτέρας καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μεγαρίδα, χωρὶς νὰ κατατρίψῃ χρόνον περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν μόνην ἐκ τῶν πολιορκουμένων φρουρίων εἶχον κατορθώσει νὰ κυριεύσουν οἱ Ἕλληνες (9 Ἰουνίου).

Ἡ γερουσία ἀπέστειλεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος ἄνδρας τινάς, ἀλλ' οὗτοι οὐδαμοῦ ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακόψουν τὴν πορείαν τοῦ Δράμαλη. Ἀλλ' οὔτε εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν. Ὁ Δράμαλης προχωρήσας εἰς τὴν Κόρινθον κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν τὸ θάρρος των. Οἱ πρόκριτοι οἱ καταλαβόντες τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Κορίνθου εἰς Ἄργος κατέλιπον αὐτά. Ὁ λαὸς τῆς Ἀργολίδος ἐδραπέτευσεν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς μακρινὰς παραλίας. Οἱ Μανιάται καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐτράπησαν εἰς τὴν λεηλασίαν. Ἡ κυβέρνησις τέλος καταληφθεῖσα ὑπὸ τρόμου κατέφυγε εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἑλληνικὰ πλοῖα.

Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀΰψηλάντης καὶ πρὸ πάντων ὁ Θ. Κολοκοτρώνης. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ Ὑψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους, καὶ ἠνάγκασε τὸν Δράμαλην νὰ χρονοτριβήσῃ εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῆς, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐν τῷ μεταξὺ παραγυεῖλας νὰ ἀπαγάγουν ἢ νὰ καταστρέψουν ὅλα τὰ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀργολίδος σιτηρὰ καὶ ὅλας τὰς ζωτροφίας, ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν πρὸς στρατολογίαν. Ἐκεῖ συγκεντρώσας ἀξιόμαχον δύναμιν, τὸ μὲν κύριον μέρος αὐτῆς ὑπὸ τὸν Πετρόμπετην ἀφῆκεν εἰς τὴν παρὰ τοὺς Μύλους ὀχυρὰν θέσιν, μὲ τοὺς λοιποὺς δὲ κατέλαβε καὶ τὰς πρὸς δυσμὰς τῆς πεδιάδος ὀρεινὰς παρόδους τοῦ Ἀργους, ἰδίως δὲ τὰς μεταξὺ Ἀργους καὶ Κορίνθου ὀρεινὰς ὁδοὺς. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε καθ' ὁλοκληρίαν. Ἀφ' οὗ ἐπὶ ἡμέρας ὀλοκλήρους ἐγέναν πολλαὶ σφοδραὶ ἀψιμαχίαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων περὶ τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους, ὁ Κολοκοτρώνης διηυκόλυνε τὴν ἐξοδὸν τῶν πολιορκουμένων. Ἀλλ' ἤδη ὁ Δράμαλης εἶχε περιέλθει εἰς δυσχερεῖ θέσιν. Ὁ στρατὸς του εἰς τὴν ἐρημωμένην καὶ πολυδίψιον Ἀργολίδα ἤρχισε νὰ ὑποφέρει ἐξ ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος. Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος φοβούμενος τὰ ἑλληνικὰ πυρπο-

λικὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του. Ἐπομένως περὶ προ-
ελάσεως εἰς Ἀρκαδίαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σκεφθῇ ὁ Δράμαλης.
Δὲν ὑπελείπετο εἰς αὐτὸν ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ τάχιστα εἰς Κόρινθον.
Ἄλλ' εἰς τὰς μεταξὺ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας στενοπορίας ὁ
Κολοκοτρώνης μὲ τὸν Ὑψηλάντην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς
ἐπέφεραν εἰς τοὺς Τούρκους μεγάλας καταστροφάς. Τὸ μεγαλύ-
τερον μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη κατεστράφη, μόλις δὲ τὸ
ὑπόλοιπον μὲ αὐτὸν τὸν Δράμαλην διεσώθη εἰς Κόρινθον ἐν
οἰκτρᾷ καταστάσει. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ περικλεισθεῖς ὑπὸ τῶν Ἑλλή-
νων ἐδεκατίσθη ἐκ τῆς ἑλλείψεως τροφῶν καὶ τῶν ἐπιδημικῶν
νόσων. Τέλος ἀπέθανεν ἐκ τῆς λύπης αὐτὸς ὁ Δράμαλης (Ὀκτώ-
βριος), τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἀποπειραθέντα νὰ ἐκβιά-
σουν τὴν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας ὁδὸν κατεστράφησαν ὑπὸ
τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ ἐκ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη ἐπικρεμισθεὶς εἰς τὴν
Πελοπόννησον κίνδυνος ἀπετράπη. Τοῦτο ὑπὸ πάντων ὁμολο-
γεῖτο ὅτι ὤφειλετο εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Αὐτὴ δὲ ἡ γερούσια
ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου.

Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν καταστρο-
φὴν τοῦ Πέτα καὶ τὴν ἐπακολουθήσανσαν πῶσιν τοῦ Σουλίου, ὁ
Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς κατήλθον περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀ-
κτωβρίου εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 11 χιλ. ἀνδρῶν
καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς. Συγχρόνως δὲ ὁ Γιουσούφ
πασσὰς τῶν Πατρῶν ἀπέκλειεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Μαυρο-
κορδάτος κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του παρὰ μόνον
350 μαχητὰς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ στρατηγὸς Νόρμαν
μετὰ πέντε ἄλλων φιλελλήνων καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης μετὰ
30 Σουλιωτῶν. Ὑπῆρξεν ὅμως μέγα εὐτύχημα ὅτι ἡ πολιορκία
τῆς πόλεως ἤρχισε μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη, διότι
ἠδυνήθησαν οἱ Πελοποννήσιοι νὰ ἐνισχύσουν τοὺς πολιορκουμέ-
νους. Ὄντως δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Νοεμβρίου ὕδραϊκὸς στόλος
διέλυσε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Γιουσούφ, ἔφερε τροφὰς καὶ πολε-
μοφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1000 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Πετρόμ-
πειν, τὸν Ζαῖμην καὶ τὸν Δηλιγιάννην.

Μετὰ τινα χρόνον ἡ θέσις τῶν πολιορκητῶν ἤρχισε νὰ γίνεται
δυσχερής, διότι ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν δεινῶς ὑπὸ τῶν ῥαγδαίων
βροχῶν καὶ τῆς ἑλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Ἐπομέ-
νως μετὰ ματαίαν ἔφοδον γινομένην τὴν νύκτα τῆς 25 Δεκεμ-
βρίου ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἀλλ' ἡ

ὑποχώρησιν των ἀπέβη εἰς αὐτοὺς ὀλεθρία. Οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πλεῖστα πυροβόλα των καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευάς. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ὀλίγοι ἐσώθησαν.

Διὰ τῆς σωτηρίας τοῦ Μεσολογγίου ἐσώθη ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, τὸ δὲ ἠθικὸν κῦρος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος αἴτιος αὐτῆς, ἠνωρθώθη.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου. Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ὅπως κατὰ ἔσρᾶν, οὕτω καὶ κατὰ θάλασσαν ὁ ἀγὼν κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἤρχισε διὰ καταστροφῶν, ἀλλ' ἐτελείωσε διὰ θριαμβευτικῶν κατορθωμάτων.

Τῶν καταστροφῶν θέατρον ὑπῆρξεν ἡ νῆσος Χίος. Οἱ Ἕλληνες τῆς Χίου ἔνεκα τῆς γειτνιάσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν καὶ τοῦ φιλησύχου χαρακτῆρος αὐτῶν εἶχον ἀποφύγει κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως πᾶσαν εἰς τὸν πόλεμον συμμετοχὴν. Τὸ δεύτερον ὅμως ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ἀφροσύνη τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Σάμου Λυκούργου Λογοθέτου ἐπέφερε τὴν τραγικὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Οὗτος χωρὶς νὰ συνεννοηθῇ μήτε μὲ τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν, μήτε μὲ τὰς ναυτικὰς νήσους ἀποβιβάζεται τὴν 10ην Μαΐου 1822 εἰς τὴν Χίον μὲ 2.500 ἄνδρας ἐπαναστατεῖ αὐτὴν καὶ πολιορκεῖ τὴν μικρὰν τουρκικὴν φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπολιν.

Ὅταν τὰ γεγονότα ταῦτα ἀνγγέλθησαν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, ἀμέσως 60 μὲν ἔμποροι Χίοι ἐν Κωνσταντινουπόλει σφάζονται, μέγας δὲ στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ Ἀλὴν ἐκ 46 πλοίων καταπλέει εἰς τὴν νῆσον. Μετὰ σφοδρὸν κανονιοβολισμὸν ὁ Καρᾶ Ἀλὴς ἀποβιβάζει τὸν ἐξ 7 χιλ. ἀποβατικὸν στρατὸν καὶ ἀναγκάζει τοὺς Σαμίους νὰ σωθοῦν διὰ τινων φαριανῶν πλοίων. Συγχρόνως διεπεραιώθησαν εἰς τὴν νῆσον ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας ἄπειρα πλήθη φανατικῶν μουσουλμάνων κατεχόμενα ὑπὸ ἀγρίας δίψης αἵματος καὶ ἀρπαγῆς. Τότε ἤρχισε ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία. Ἐκ τῶν 100 χιλ. κατοίκων τῆς νήσου ὑπολογίζεται ὅτι 23 χιλ. ἐσφάγησαν, 47 δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰς μωαμεθανικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει, καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ 3 χιλ. παρέμειναν εἰς νῆσον. Ὅλη ἡ ἄλλοτε πλουσία νῆσος μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἦτο βεβαίως μεγίστη ἐθνικὴ συμφορά. Ἀλλὰ καὶ ἡ συμφορὰ αὕτη, ὅπως τόσαι ἄλλαι, ὑπῆρξε

θυσία ὠφέλιμος εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐξήγειρεν εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τῆς Εὐρώπης σφοδρὸν αἰσθημα συμπαθείας ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων καὶ ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν σφαγέων. Συγχρόνως ἀπέδειξεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἡ ὁσμανικὴ φυλὴ ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὅτι αἱ δύο ἀντιμέτωποι φυλαὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ συνδιαλλαγοῦν. Ὁ ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνισμὸς λοιπὸν ἠϋξήθη καὶ μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμὸν ἠκούσθη ἡ διὰ τοῦ ἥρωϊκοῦ βραχίονος τοῦ Κανάρη ἐπελθοῦσα ἐκδίκησις κατὰ τῶν σφαγέων τῆς Χίου.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ δρᾷ εἰς σωτηρίαν τῆς Χίου. Κατέπλευσεν ἐκεῖ, ὅταν πλέον ἡ καταστροφὴ εἶχε συντελεσθῇ. Ἀλλ' οὗτος δὲν διευθύνεται πλέον ὑπὸ τοῦ Τομπάζη καὶ δὲν ἐνεργεῖ, ὥς πρότερον, μετὰ προφυλάξεων ἐναντίον μεμονωμένων τουρκικῶν πλοίων. Ἦδη τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου ἀνέλαβεν ὁ κυματοχάρης **Ἀνδρέας Μιαούλης**, ἀνὴρ ἀμόρφωτος μὲν, ἀλλ' ἀποφαστικὸς καὶ γενναῖος, μὴ δειλιῶν ἀπέναντι καὶ τῶν ἐπικινδυνότερων ἐπιχειρήσεων, ἰδίως δὲ ἀρχικὸς καὶ καταπλήττων διὰ τοῦ ἀκάμπτου χαρακτῆρος του τὰ δυσήνια ναυτικὰ πλήθη, συγχρόνως ὅμως μετριόφρων καὶ προσηνής. Ὑπὸ τοιοῦτου λοιπὸν ἀνδρὸς διευθυνόμενος τὴν ὥρην ὁ ἑλλην. στόλος δὲν διστάζει νὰ ἀντιπαρατάσσεται ἐναντίον ὀλοκλήρων στόλων καὶ νὰ ἀποτολμᾷ ναυμαχίας κατ' αὐτῶν.

Ὅταν ὁ ἑλλην. στόλος ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον, πρῶτον μὲν περιέπλευσεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὰ παράλια τῆς νήσου παραλαμβάνων τοὺς εἰς αὐτὰ ζητοῦντας σωτηρίαν φυγάδας Χίους. Ἐπειτα ἐπροκάλεσε τὸν ὀθωμανικὸν στόλον εἰς φανεράν ναυμαχίαν. Δυστυχῶς ἔνεκα τῆς τρικυμίας οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταχειρισθῶν τὰ πυρπολικά των. Ἐπομένως μετὰ τριήμερον κανονισμὸν ἀνευ ἀποτελέσματος ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ Ψαρά. Τὴν διακοπὴν ταύτην ὅμως ἐπηκολούθησε κεραυνός. Νεαρὸς Ψαριανὸς ναύτης, μέχρι τοῦδε μόνον εἰς τοὺς συμπολίτας του γνωστός ὡς ἥρωες, τοῦ ὁποῖου ὅμως τὸ ὄνομα ἐμέλλε νὰ καταστῇ περιφανὲς μεταξὺ τῶν ναυτικῶν ἡρώων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, **ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης**, ἀνετίναξε μὲ τὸ πυρπολικόν του τὴν νύκτα τῆς 6ης Ἰουνίου τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα. Δισχίλιοι περίπου Τοῦρκοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Καραῖ Ἀλῆς, εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος μετὰ τὴν συμφορὰν αὐτὴν δὲν ἐτόλμησε μήτε τὴν Σάμον, μήτε τὰ Ψαρὰ νὰ προσβάλλῃ ὥς εἶχε σκοπόν, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ φύγῃ καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἡ τολμηρὰ προᾶξις τοῦ Κανάρη ἡσφαλίσεν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ κράτος τῆς θαλάσσης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ὀθωμανικὸς στόλος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἐξῆλθε πάλιν τοῦ Ἑλλήσποντου, ἵνα τροφοδοτήσῃ τὸν στρατὸν τοῦ Δράμαλι εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ἀλλ' ὅταν ἦλθε πρὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου πρὸ τῶν πυρπολικῶν τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ στόλου ἔφυγε κατησχυμένος εἰς Τένεδον. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος κατεδίωξεν αὐτόν. Εἰς τὴν Τένεδον δὲ ὁ Κανάρης μὲ τὸ πυρπολικόν του κατέκαυσε τὴν τουρκικὴν ὑποναυαρχίδα θάψας εἰς τὰ ὕδατα τῆς Τενέδου 1600 ναύτας αὐτῆς. Ὁ λοιπὸς τουρκικὸς στόλος ἔσπευσε νὰ κρυφθῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν κύριοι τοῦ Αἰγαίου.

Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1823. Καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος οἱ Τούρκοι ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν τακτικὴν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Δύο στρατιαὶ εἰσελαύνουσαι ἡ μὲν εἰς τὴν Ἀ., ἡ δὲ εἰς τὴν Δ. Στερεὰν Ἑλλάδα ἔμελλον νὰ συνενωθοῦν εἰς τὴν Ναύπακτον, ἐκεῖθεν δὲ νὰ διαπεραιωθῶν εἰς Πελοπόννησον. Τὰ σχέδια τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τὸ 1823 ἀπέτυχον οἰκτροῶς.

Ὁ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰσβαλὼν στρατὸς ἔφθασε μὲν μέχρι τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος λοιμοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Λαμίαν. Ὁ ἐκ τῆς δυτικῆς ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βουρώνην καὶ τὸν Μουσταφᾶν εἶρεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν παρὰ τὸ Καρπενήσιον. Ἐνταῦθα ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ αὐτοῦ προσεβλήθη ὑπὸ δρακὸς γενναίων Σονλιωτῶν ὑπὸ τὸν ἥρωα Μᾶρκον Βότσαρη καὶ ἐπέστη μεγάλην καταστροφὴν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἀπώλεσεν ἓνα τῶν μεγαλυτέρων ἡρώων τῆς, διότι κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ Μᾶρκος. Ἀλλὰ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔχασε τὸ θάρος του. Διὰ τοῦτο προχωρήσας μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ, τὸ μὲν Μεσολόγγιον δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ, εἰς δὲ τὸ Αἰτωλικόν, τὸ ὁποῖον ἐπολιόρκησεν ἐπὶ δύο μῆνας, ἀπέτυχεν οἰκτροῶς.

Ὁ ἐν Κρήτῃ ἀγὼν κατὰ τὰ ἔτη 1822 καὶ 1823. Ἐν ᾧ ἡ ἀμυντικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τόσον λαμπρὰ ἐδείχθη εἰς ὅλα τὰ θέατρα τοῦ πολέμου κατὰ τὸ ἔτος 1822, μόνον εἰς ἓν σημεῖον τὰ ἐλληνικὰ πράγματα ἡρξη-

σαν νὰ μὴ βαίνουν καλῶς, εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἡ διχόνοια τῶν Κρητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἀφεντούλης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ. Ὅθεν ἡ ἐπανάστασις περιορίσθη περὶ τὰ Χανιά.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις περισπωμένη εἰς πολέμους διεξαγομένους συγχρόνως εἰς τόσους τόπους εἶχε ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ἰσχυροῦ ὑποτελοῦς Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀνέδρεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης. Ὁ Μεχμέτ ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κρήτην τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν του Χασὰν πασσὰν μὲ 5 χιλ. ἄνδρας καὶ πολλὰ κανόνια. Ὅταν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεβιάσθησαν (27 Μαΐου) εἰς τὴν Σούδαν, οἱ Ἕλληνες μετὰ τινα ἔνδοξον μάχην ὑπεχώρησαν πανταχοῦ ἐκ τῶν πεδινῶν μερῶν τῆς νήσου καὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. Ἐπὶ τέλους τὸν Νοέμβριον ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς Κρήτης τὸν Ἀφεντούλην καὶ ἐξήτησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐνισχύσεις καὶ νέον διοικητὴν.

Τὸν Μάιον τοῦ 1823 κατέφθασεν εἰς τὴν Κρήτην ὁ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως διορισθεὶς διοικητὴς **Ἐμμανουὴλ Τομπαζῆς** μὲ 2 χιλιάδ. Πελοποννησίους καὶ Ρουμελιώτας. Ὁ Τομπαζῆς μετὰ τῆς διακρινοῦσής αὐτὸν δραστηριότητος ἐπετέθη πρῶτον κατὰ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Κισσάμου καὶ ἠνάγκασε τοὺς εἰς αὐτὴν Τούρκους νὰ παραδοθῶν. Ἐπειτα δὲ προσέβαλε τοὺς εἰς Κάνδανον ὠχυρωμένους καὶ ἠνάγκασε καὶ αὐτοὺς εἰς παράδοσιν. Ἐν ᾧ ὁμοῦς ἠτοίμαζεν ἐπίθεσιν καὶ κατὰ τῶν Χανίων, ἡ ἀλαζονία τῶν Σφακιανῶν καὶ ἡ ἐχθρὰ αὐτῶν μὲ τοὺς πεδινούς Κρητας ἐματαίωσαν αὐτὴν. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθη ὁ νέος ἐξ Αἰγύπτου ἔλθων στρατηγὸς μὲ νέα στρατεύματα **Χουσεῖν-Μπέης**. Ὅπως ἐνίκησεν ἐπανελημμένως τοὺς Ἕλληνας καὶ κατεδίωξεν αὐτοὺς τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη εἰς ὅλας τὰς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Περθύμνου χώρας, διετηρήθη δὲ μόνον ἐκτὸς τῶν Σφακιῶν εἰς μικρόν τι τμήμα τῆς νήσου. Οἱ περισσότεροι Ἕλληνες τῆς Κρήτης τότε ἔφυγον εἰς τὰ Κύθηρα καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὁ Τομπαζῆς ἔμεινεν εἰς Βαφὲ τῶν Ἀποκορώνων ἄνευ ἐλπίδος βελτιώσεως τῶν πραγμάτων.

✓ **Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ 1822.**
Μετὰ τοὺς πολεμικοὺς θριάμβους τοῦ 1822 ἤρχισε πάλιν τὸ ἔθνος νὰ κατασπαράσσεται ὑπὸ διχονοίας. Αἱ κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι ἔδωσαν τὴν ἐπικρά-

τησιν εἰς τοὺς στρατιωτικούς. Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπεκράτει ὁ Κολοκοτρώνης, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ὀδυσσεύς. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα διετηρήρη τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ αἱ γερούσιαι ἐξηφανίσθησαν. Τὸ δὲ ἐκτελεστικὸν καὶ βουλευτικὸν μετὰ τὴν φυγὴν τῶν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλη ἀπώλεσαν καὶ παρὰ τῷ λαῷ καὶ παρὰ τῷ στρατῷ πᾶν κῦρος. Διόρθωσιν τῶν πραγμάτων ἀνεμνον ὅλοι ἀπὸ τὴν συγκληθεῖσαν δευτέραν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἢ ὁποία τέλος συνῆλθε περὶ τὰ τέλη Μαρτίου 1823 εἰς Ἄστρος.

Εἰς τὴν νέαν συνέλευσιν ἐδείχθη εὐθὺς ἡ μεγάλη ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς στρατιωτικῆς μερίδος, τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τῆς πολιτικῆς, τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Πετρόμπεης. ἦτο δὲ φυσικόν, οἱ πλείστοι τῶν πληρεξουσίων ἦσαν πρόκριτοι καὶ ἐπομένως ἡ στρατιωτικὴ μερὶς ἐδείχθη ὡς ἀσθενεστέρα. Ὁ θειὴς ἡ συνέλευσις τοῦ Ἄστρους, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Πετρόμπεης, ἐνέμεινεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος, αἵτινες κύριον σκοπὸν εἶχον νὰ ὑπάρχη κυβέρνησις ὅσον τὸ δυνατόν ἀσθενής, ἵνα οἱ πρόκριτοι εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν κτενοῦν ὅ,τι θέλουν. Κατηργήθη προσέτι τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ μόνιμου ἀρχιστρατήγου, τὸ ὁποῖον εἶχε περιβληθῇ ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ εἰς ἐκάστην ἐκστρατείαν. Κατηργήθησαν ἐπίσης αἱ κατὰ τόπους γερούσιαι καὶ ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη ἐξωτερικοῦ δανείου. Τέλος ἡ συνέλευσις προσέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς νέας κυβερνήσεως. Καὶ πρόεδρος μὲν τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξελέχθη ὁ **Πετρόμπεης**, μέλη δὲ αὐτοῦ ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ Χαράλαμπος καὶ ὁ ἐπτανήσιος Μεταξᾶς. Ἡ πέμπτη θέσις ἐπεφυλάχθη εἰς νησιώτην πρόκριτον. Ὁ Μαυροκορδάτος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχιγραμματέως.

Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης κατόπιν, πρῶτον μὲν κατορθώνει νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν πέμπτην θέσιν εἰς τὸ ἐκτελεστικόν, ἐπειτα δὲ νὰ προσελκύσῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπεην καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως καὶ νὰ ὀρισθῇ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως ἡ Τρίπολις, ὅπου αὐτὸς ἦτο πανίσχυρος. Καὶ τέλος προσεπάθησε νὰ κάμῃ πρόεδρον τοῦ βουλευτικοῦ ἄνθρωπον ἰδικόν του. Τὸ βουλευτικὸν πρόεδρος κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἐκλεχθῇ ὁ Ὀρλάνδος. Κατόπιν ὅμως κενωθείσης τῆς θέσεως ἐξ ἀναχωρήσεως τοῦ Ὀρλάνδου εἰς Εὐρώπην, τοῦτο ἐξέλεξεν ὡς πρόεδρον τὸν **Μαυροκορδάτον**. Ἦτο δὲ ἀπὸ τοῦ ἐκτελεστικοῦ.

καὶ βουλευτικοῦ. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν νὰ φύγῃ ἀπειλούμενος ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ Μαυροκορδάτος εἰς Ὑδραν. Ἀλλὰ τὸ βουλευτικὸν ἐπέμενε νὰ ἔχῃ κενὴν τὴν θέσιν τοῦ προέδρου καὶ ἐφυγεν ἐκ Τριπόλεως εἰς Ἄργος. Τότε καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν μετέθεσε τὴν ἐδραν του εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη κατεχόμενον Ναύπλιον, καὶ ἐδῶ προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ καὶ τὸ βουλευτικόν. Τοῦτο ὅμως ἐπιμένον εἰς τὴν ἀντίστασίν του μετέβη εἰς Ἐρμιόνην. Ἐνταῦθα δὲ ἐνθαρρυνθέν, διότι αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἐτάχθησαν μετ' αὐτοῦ, ἐκήρυξε (6 Ἰανουαρίου 1824) ἔκπτωτον τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ ἐξέλεξε νέον τοιοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπλειοψήφουν οἱ νησιῶται καὶ Στερεολλαδίται. Τὸ νέον ἐκτελεστικὸν ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ **Γεωργίου Κουντουριώτου**, ἀδελφοῦ τοῦ Λαζάρου, ὡς προέδρου, τοῦ Μπότassi, τοῦ Κωλέττη, τοῦ Σπηλιωτάκη καὶ τοῦ Λόντου. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔγινε γενικὸς γραμματεὺς.

Οὕτω εὗρίσκοντο ἀντιμέτωποι δύο κυβερνήσεις. Ἦτο ὅμως προφανὴς ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐν Ἐρμιόνη. Εἰς αὐτὴν ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Μπότassi περιεποιούν μέγα ἀξίωμα διὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν νήσων, τὰς ὁποίας ἐξεπροσώπων. Ὁ Κωλέττης ὡσαύτως προσέφερεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀπαραίτητον δύναμιν προσελκύσας ἐπιτηδείως τοὺς τολμηροτάτους ὁπλαρχηγοὺς τῆς Ρούμελης. Καὶ οἱ ἐπισημότατοι δὲ ἐκ τῶν προκρίτων (Ζαΐμης, Λόντος, Σισίνης, Νοταρᾶς κ. λ.) τῆς Πελοποννήσου ἐτάχθησαν μετ' αὐτοὺς, διὰ νὰ καταβάλουν τὸν ἀρχαῖον τῆς τάξεώς των ἐχθρὸν, τὸν Κολοκοτρώνην. Ἀλλωστε καὶ τὸ ἔθνος ὅλον ἤδη ἐπόθει τὴν καθίδρυσιν κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς. Καὶ ἡ κοινὴ δὲ τοῦ ἔξω κόσμου γνώμη ἦτο εὐνοϊκὴ πρὸς τὴν νέαν κυβέρνησιν. Ὅθεν δὲν ἐβράδυνεν αὕτη νὰ κατισχύσῃ. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπομείνας μόνος μετ' τὸν Πετρόμπετην ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ λαβὼν ἀμνηστειὰν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν του διέταξε τὸν κατέχοντα τὸ Ναύπλιον υἱὸν του Πάνον νὰ παραδώσῃ αὐτό. Ἐνταῦθα τότε ἐγκατεστάθη ἡ νέα κυβέρνησις.

Ἀλλὰ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συντελέσαντες εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ Κολοκοτρώνη ταχέως μετεμελήθησαν. Ὅτε κατὰ Ὀκτώβριον ἔγινε νέα ἐκλογὴ ἐκτελεστικοῦ ἀνεδείχθησαν μέλη αὐτοῦ τὰ αὐτά. Μόνον ἀντὶ τοῦ Λόντου ἐξελέγη ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας. Ὅχι δὲ μόνον οἱ Πελοποννήσιοι ἐμειονοψήφουν εἰς αὐτό, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς τῶν προεστώτων περιελήφθη. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς δυσαρασκειᾶς ταύτης ἔτεινε

τὴν χεῖρα εἰς τοὺς παλαιούς του ἀντιπάλους καὶ ἐξεργάγῃ νέος ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Νικήτας ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ὁ Κολοκοτρώνης κατὰ τῆς Τριπόλεως καὶ ὁ Νοταρὰς καὶ ὁ Λόντος κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις τότε ἦτο ἰσχυρά. Ἐκτὸς τῶν τακτικῶν πόρων τοῦ κράτους εἶχε τὰ πρῶτα χρήματα τοῦ δανείου τῶν 800 χιλ. λιρῶν, τὸ ὁποῖον πρὸ μικροῦ οἱ εἰς Ἀγγλίαν ἀποσταλέντες Ὁσλάνδος καὶ Λουριώτης εἶχον κατορθώσει νὰ συνομολογήσουν. Εἰσήγαγε λοιπὸν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου τῇ φροντίδι τοῦ Κωλέττη τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ συνέτριψε καὶ διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας. Αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος κατὰ τὰς συμπλοκάς ταύτας ἐφρονεύθη. Οἱ ἐπαναστάται ἐταπεινώθησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἐζήτησαν τὴν ἀμνηστειάν τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ 15 ἄλλους ἀρχηγούς ἐστάλησαν ὡς πολιτικοὶ αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ὑδραν, ὅπου περιορίσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλίου. Ὁ Ἀ. Ζαΐμης καὶ ὁ Νικήτας κατόρθωσαν νὰ διαφύγουν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ νίκη τῆς κυβερνήσεως ἦτο τελεία. Ἄλλ' ἡ Ἑλλὰς πολὺ ἄδρᾶ ἐπλήρωσεν αὐτήν. Καὶ πολὺ μὲν αἷμα δὲν ἐχύθη. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐδηλώθη δεινῶς ὑπὸ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐφέροντο πρὸς αὐτήν ὡς πρὸς ἐχθρικὴν χώραν. Τὰ δὲ χρήματα τοῦ δανείου κατεσπαταλήθησαν διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλον ἰσχυροῦ συμμάχου τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀπηλλάγη τότε ἡ κυβέρνησις. Ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶχε τηρήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στάσιν ἀμφίβολον, ὅτε ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε μὲ ἱλὴν ἱππικοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀργολίδα, ἵνα παραστήσῃ πρόσωπον μεσίτου καὶ ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τῶν νικητῶν. Ἄλλ' ὅταν περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐφθασεν εἰς τὸ Ἄργος, τὰ στρατεύματα τῶν ἐπαναστατῶν εἶχον ἡττηθῇ. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε συνεχάρη τὴν νέαν κυβέρνησιν, ἀλλ' αὕτη ἐφέρθη ψυχρῶς πρὸς αὐτόν. Ἐπέστρεψε λοιπὸν ἕνεκα τούτου εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μηνίων, διότι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀγγλικῶν χρημάτων ἔλαβεν. Ἐνεκα τούτου ἀφ' ἑνὸς ἤρχισε διαπραγματεύσεις μὲ τὸν ἐν Εὐβοίᾳ Ὁμέρ πασσάν πρὸς παραχώρησιν εἰς αὐτόν τῆς ἀρχηγίας τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, ἀφ' ἑτέρου ἐφέρετο πιεστικῶς πρὸς τοὺς κατοικοῦντας ἐκεῖ καὶ ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἑκπαιδευτικὴν πολιτικὴν ἔναν-

τίον του τὸν Γκούραν, ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ὀδυσσέως. Ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ 600 Ἑλληνας καὶ 400 Ὀθωμανοὺς ὑπεχώρησε μέχρι Χαιρωνείας. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Γκούραν. Οὗτος ὠδήγησεν αὐτὸν δέσμιον εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὸν δεξιὰ τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως ἐνετικὸν πύργον. Ἀλλὰ τὴν 16ην Ἰουλίου εὐρέθη τὸ σῶμα του διαμελισμένον παρὰ τὰ ἐρεῖπια τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτέρου Νίκης. Διεδόθη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ κατεκρημνίσθη. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα ἐστραγγαλίσθη καὶ τὸ πτώμα του ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

Οὕτως εἶχον τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ὅτε εἴ πέποτε καὶ ἄλλοτε παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἔξῃ συνηνωμένης τὰς δυνάμεις τῆς ἐναντίον νέου καὶ πολὺ φοβερωτέρου ἀντιπάλου, τῶν Αἰγυπτίων. Ἀλλὰ πρὶν πραγματευθῶμεν τὴν δευτέραν αὐτὴν φάσιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνάγκη νὰ ὀψωμεν ἐν βλέμμα εἰς ἓνα σπουδαῖον σύμμαχον τῆς Ἑλλάδος ἐμφανισθέντα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἐπαναστάσεως, τὸν *φιλελληνισμόν*.

✓ **Ὁ φιλελληνισμός.** Ἡ φιλελληνικότης τῆς δημοσίας ἐν Εὐρώπῃ γνώμης ἠρξισεν εὐθύς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ὀλίγους εἶχε κοινωνοὺς, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατέστη δύναμις ἰσχυρά. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς συνετέλεσαν ποικίλα αἷτια. Ὁ πολιτισμένος κόσμος τῆς Εὐρώπης κατελειμμένος ὑπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἥρωας καὶ τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν καὶ τέχνην καὶ ἀποβλέπων πρὸς τὸν Κοραῖν καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν μεγάλου μέρους τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τοῦ λαοῦ τούτου, ἐνόμιζεν ὅτι ἐν τῇ ἐξεγέρσει τῶν νέων Ἑλλήνων ἔβλεπεν τὴν ἐκ τοῦ τάφου ἀνάδυσιν τῶν ἀρχαίων πολυρρήτων Ἑλλήνων. Ἡ μακρὰ ἀπόστασις καὶ ἡ θαυμασία γοητεία τῶν κλασσικῶν ὀνομάτων ἐκάλλυνεν εἰς τὸν νῦν ἀναφθέντα ἀγῶνα τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διαπραττόμενα. Σημναί τινες τοῦ πολέμου ἀναμνησκουσαι ἀληθῶς τὰ ἐνδοξότερα σημεῖα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας ἠΰξανον τὸν ἐνθουσιασμόν. Ἐφαίνοντο ὅτι ἐξῆλθον ἐκ τοῦ τάφου τῶν ὁ Μιλτιάδης, ὁ Λεωνίδας, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἐπαμεινώνδας.

Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα ἀνέφλεξαν τὸν φιλελληνισμόν ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐνταῦθα καθηγηταί, οἷος ὁ Θείρις ἐν Μονάχῳ καὶ ὁ Κροὺγ ἐν Λειψία ζωηρῶς ἐξήγειραν τὴν δημοσίαν γνώμην. Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1821 φιλελληνικοὶ σύλ-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λογοι εἰς πλείστας πόλεις τῆς Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας εἰσράζοντο ποικιλοτρόπως πρὸς συλλογὴν χρημάτων ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὑπὸ τῶν συλλόγων τούτων ἐβοηθεῖτο ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατεία τῶν φιλελλήνων στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ ἑκατοντάδας ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ παράσχουν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν προσωπικὴν των ὑπηρεσίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ κλασσικὰ ἑλατήρια εἶχον ὡσαύτως μεγάλην σημασίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα εἶρε συμπάθειαν ἰσχυρὰν καὶ ὁ θρησκευτικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Ῥωσίαν ὁ φιλελληνισμὸς ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ὁρθοδοξίης ἐνθουσιασμόν.

Πρακτικὸν κατ' ἐξοχὴν χαρακτῆρα εἶχεν ὁ ἀγγλικὸς φιλελληνισμός. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν ἐχθρικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως πολλοὶ ὀνομαστοὶ Ἀγγλοὶ ἐκ φιλελευθέρων πολιτικῶν φρονημάτων συνεπάθησαν ἰσχυρῶς πρὸς τὸν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἀγῶνα λαοῦ καταπιεζομένου ἐναντίον τοῦ σκληροῦ δεσποτισμοῦ ξένης ἀγρίας φυλῆς. Ἐπὶ τέλους δὲ ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου μετὰ τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῆς ἐξηρέθησε τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον τοῦ ἐπισήμου φιλοτουρκισμοῦ, καὶ τὸ φιλελεύθερον φρόνημα τῶν Ἀγγλῶν τὸ ἀποστρεφόμενον τὸν δεσποτισμὸν μετέβαλε τὴν ἐναντίον τοῦ Ἕλλην. κινήματος ἐπίσημον ἀγγλικὴν πολιτικὴν. Ἐκτοτε ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ ἀγὼν τῶν φιλελλήνων προσέλαβεν ἰσχυρότεραν κίνησιν. Ἰδρύθη εἰς Λονδῖνον φιλελληνικὸς σύλλογος, τοῦ ὁποίου μετεἶχον πολλοὶ καὶ ἐπιφανεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες. Ὁ σύλλογος οὗτος ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν φιλελληνικοὺς συλλόγους καὶ ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν ὅλης τῆς ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνικῆς κινήσεως. Τὴν μετὰ τὴν γίστην τέλος ἔξαψιν τοῦ φιλελληνισμοῦ προσεκάλεσεν ὁ μέγας Ἀγγλος ποιητὴς Βύρων, ὅταν ὁ ἀρχαῖος οὗτος γνώστης τῆς ἐν Ἀνατολῇ καταστάσεως καὶ πολέμιος πάσης δεσποτείας ἐστρεψεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὅλην του τὴν ἀγάπην καὶ ὅλην του τὴν δύναμιν.

Ὁ Βύρων διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Λονδίνῳ φιλελληνικοῦ συλλόγου ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους τὸν Ἰούλιον τοῦ 1823 φέρων μεθ' ἑαυτοῦ σπουδαῖα χρηματικὰ κεφάλαια. Προσορμισθεὶς εἰς Κεφαλληνίαν διέτρωπεν ἐνταῦθα μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου, ἡ ἐμφάνισις τοῦ Βύρωνος ἐξήγειρεν εἰς τοὺς Ἕλληνας μεγάλας ἐλπίδας περὶ εἰσροῆς ἀγγλικοῦ χυδαίου. Ὅλα αἱ μερίδες προσεπάθουν νὰ προσοικιωθοῦν αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Βύρων, ἀντιφωτισθεὶς ἀπὸ τοῦ Νότιοῦτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς ἐπὶ τῆς

καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, συνετάχθη μὲ τὸν Μαν-
ρακορδάτον καὶ ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου εὗρίσκετο οὗτος
παρασκευάζων τὴν ἀμυναν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὁ Βύρων εἰργάσθη
μὲ πνεῦμα πρακτικὸν καὶ φιλόστοργον ὑπὲρ τῶν πραγματικῶν
ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ πρῶτον μὲν ἐτήρησε συνετὴν ἐπιφυ-
λακτικότητα ἀπέναντι τῶν ἐριδῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον περιπλα-
κῇ ὅλοι οἱ ὅπως δῆποτε σημαίνοντες Ἕλληνας καὶ διαρκῶς προ-
έτρεπεν εἰς ὁμόνοιαν. Ἐπειτα ἐζήτησε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὰ
ἐνταῦθα λείψανα τῶν φιλελλήνων, τοὺς δὲ Σουλιώτας, οἱ ὅποιοι
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Βότσαρη περιεφέροντο εἰς Μεσολόγ-
γιον προκαλοῦντες ἐριδας πρὸς τοὺς κατοίκους, προσέλαβεν εἰς
τὴν ἰδιαιτέραν του ὑπηρεσίαν καὶ ἡτοιμάζετο μετὰ τούτων νὰ
προσβάλλῃ τὴν Ναύπακτον. Ἀλλὰ τὸ ἐπικίνδυνον κλῖμα τῆς λιμ-
νοθαλασσίας πόλεως ἐπέδρασεν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς υἱείας τοῦ νεα-
ροῦ λόρδου. Προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, καὶ τὴν ἐσπέ-
ραν τῆς 7ης Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε καταλιπὼν μέγα πένθος
εἰς τοὺς Ἕλληνας.

4. Ἀμυντικοὶ ἄγωνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων (1824—1827).

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου. Ὁ σουλτάνος Μαχμούτ
Β' βλέπων τὴν ἀδυναμίαν του νὰ ἀντιμετωπίσῃ μόνος τοὺς ἐπανα-
στάτας Ἕλληνας ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ὑποτε-
λοῦς του ἰσχυροῦ πασσά τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ. Ὁ Μεχμέτ
ἐκμεταλλευθεὶς τοὺς ἀφθόνους πόρους τῆς εὐφοροτάτης χώρας
του εἶχε καταστῇ πλουσιώτατος. Προσελκύσας δὲ πολλοὺς Εὐρω-
παίους ἀξιωματικοὺς εἶχε καταρτίσει στρατὸν εὐρωπαϊκῶς γυμ-
νασμένον καὶ μὲ πειθαρχίαν αὐστηράν, καὶ τέλος ἔγινε σχεδὸν
ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, εἰς τὸν ὁποῖον μικρὸν φόρον
ὑποτελείας ἐπλήρωνεν. Ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β' δὲν ἔβλεπε μὲ
καλὸν ὄμμα τὴν μεγάλην αὐξήσιν τοῦ ὑποτελοῦς του, ἀλλ' ἡ ἔκρη-
ξις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡμπόδισεν αὐτὸν νὰ ἐξολοθρεύσῃ
καὶ τοῦτον, ὅπως τὸν Αλῆ πασσάν τῶν Ἰωαννίνων. Μὲ πολλὴν
λοιπὸν δυσαρέσκειαν καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐζήτησε
τὴν συνδρομὴν του πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ αἵτησις τοῦ Μαχμούτ συνέπιπτε μὲ τὴν ἄμετρον φιλοδο-
ξίαν τοῦ Μεχμέτ. Συνεφωνήθη λοιπὸν τὸν Μάρτιον τοῦ 1824
ἀντὶ τῆς παρασχεθῆσομένης ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ βοηθείας νὰ παρα-
ψηφιοποιήθῃ ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

χωρηθῇ εἰς αὐτὸν ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος καὶ νὰ διορισθῇ πασ-
σάς τῆς Πελοποννήσου ὁ θετὸς υἱὸς αὐτοῦ **Ἰμβραήμ**, ὁ ὁποῖος
ἐμελλε καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐκ-
στρατείας. Κατηρτίσθη δὲ πολεμικὸν σχέδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον
οἱ μὲν Αἰγύπτιοι ὤφειλον νὰ ὑποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, οἱ
δὲ Τούρκοι τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Πρὸ τούτου ὅμως ἔπρεπεν ὁ
μὲν Αἰγυπτιακὸς στόλος νὰ συμπληρώσῃ τὴν καθυπόταξιν τῆς
Κρήτης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀναλάβει οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ τὸ 1822
καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν Κάσσον, ὁ δὲ τουρκικὸς νὰ καταστρέψῃ
τὰ Ψαρά, ἔπειτα δὲ συνηνωμένοι νὰ καταστρέφουν τὰς ἄλλας
ναυτικὰς νήσους, Σάμον, Ὑδραν, Σπέτσας.

**Κατάσβεσις τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως. Καταστροφὴ
τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν.** Αἱ κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις
τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων κατ' ἀρχὰς ἔβαινον καλῶς. Οἱ Αἰ-
γύπτιοι ἀφ' ἐνὸς μὲν κατέσβεσαν διὰ τοῦ φοβεροῦ Χουσεῖν τὴν
ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης καὶ ἠνάγκασαν τὸν Τομπάζην νὰ κατα-
λίπῃ τὴν νῆσον (22 Ἀπριλίου), ἀφ' ἑτέρου δὲ κατέστρεψαν τε-
λείως (6 Ἰουνίου) τὴν παρακειμένην νῆσον Κάσσον, τῆς ὁποίας
οἱ ναυτίλοι ἐβοήθουν τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν καὶ ἔκαμον
συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου.
Ὀλίγον δὲ κατόπιν (20 Ἰουνίου) ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξ 176
πλοίων ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασσάν ἐπέφερε δεινὸν κατὰ τῆς Ἐπα-
ναστάσεως κτύπημα διὰ τῆς φρικώδους καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν.

Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, διότι
ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐλλεῖπει μέσων δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ, παρὰ
τὰς συμβουλὰς τοῦ Κανάρη περιορίσθησαν μόνον εἰς τὴν κατὰ
ξηρὰν ἄμυναν. Ὁ τουρκικὸς στόλος πλησιάσας εἰς τὴν νῆσον
ἤρχισε τὸν κατὰ τῆς πόλεως κανονιοβολισμόν. Συγχρόνως ἀπεβί-
βασεν εἰς τὰ βόρεια τῆς νήσου σῶμα στρατοῦ, τὸ ὁποῖον προ-
σέβαλεν ἐκ τῶν ὀπισθεν τὴν πόλιν, ἐνῶ ἄλλος στρατὸς ἀπεβιβά-
ζετο ἐκ τῶν ἐμπροσθεν. Ἡ πόλις δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ἀν-
τισταθῇ. Τότε οἱ κάτοικοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων
ἐρρίπτοντο εἰς τὰ πλοῖα. Πολλὰ τῶν ὑπερπληρωμένων ἀκατίων
ἀνετράπησαν. Πολλαὶ γυναῖκες ἐρρίφθησαν μετὰ τῶν τέκνων
τῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἐκ
τῶν πλοίων μόνον 16 βρίκια καὶ 7 πυρπολικά κατώρθωσαν μα-
χόμενα νὰ διαφύγουν καὶ ἔσωσαν φυγάδας τινάς. Ἡ εἰς ἀνθρώ-
πους ἀπώλεια τῶν Ἑλλήνων ἦτο φρικώδης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν
αἰχμαλωτισθέντων ἦτο μικρὸς. Ἐκ τῶν 7 χιλ. κυρίως Ψαριανῶν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐχάθησαν 3600, ἐκ δὲ τῶν εἰς τὰ Ψαρὰ διαμενονόντων 23 χιλιάδων φυγάδων μόλις 6 χιλ. διεσώθησαν.

Ἡ τραγωδία τῶν Ψαρῶν ἔσχεν ὁμως τέλος ἡρωϊκόν. Εἰς τὴν ἐσχάτην Ν. Δ. ἄκραν ἦτο τὸ φρούριον Παλαιόκαστρον, ἄλλοτε μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Εἰς αὐτὸ ἦσαν ἐγκεκλεισμένοι 400 Ψαριανοὶ μετὰ πολλῶν γυναικοπαίδων, οἱ ὅποιοι ἀντέστησαν ἐρωμένως ἐπὶ δύο ἡμέρας εἰς ὅλας τὰς ἐφόδους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὸ πῦρ τοῦ στόλου. Ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ οἱ Ψαριανοὶ πυροβοληταὶ ἐδεκατίσθησαν καὶ ἡ αἷμνα κατέστη ἀδύνατος, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα μετὰ δύο χιλιάδας Τούρκους οἱ ὅποιοι εἶχον ἤδη ὀρμήσει εἰς τὰ τεῖχη.

Τὸ τραγικώτατον τέλος τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε μὲν ὀλέθριον κτύπημα κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰς τῶν μεγίστων ἠθικῶν θριάμβων αὐτοῦ. Ἡ πτώσις τῶν Ψαρῶν ἐξήγειρε τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου καὶ ἐδόξασε τὸ ὄνομα τῆς νήσου.

Αἱ περὶ τὴν Σάμον καὶ τὴν Κῶν ναυμαχίαι. Ἡ ἀγγελία τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν ἐπροξένησε φορικῶδη ἐντύπωσιν εἰς Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ναύπλιον. Ἦδη αἱ λίραι τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου εἶχον ἔλθει εἰς Ναύπλιον, καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδίστασε νὰ παραδώσῃ σπουδαῖον μέρος τῶν χρημάτων τούτων εἰς τὰς ναυτικὰς νήσους. Διὰ τούτων δὲ ἐξοπλισθεῖς ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν *Σαχτούρη* ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν. Ὅτε λοιπὸν ὁ Χοσρέφ ἐκινήθη ἐναντίον τῆς Σάμου, εὔρεν αὐτὸν εἰς τὸν μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας πορθμόν, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν νήσον μεταβίβασιν τοῦ ἐκεῖ κατασκηνομένου πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὸν στενὸν ἐκείνον πορθμὸν ἀπὸ τῆς 31ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Ἀυγούστου ἔγιναν πεισματώδεις συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων στόλων. Ὅλαι ὁμως αἱ ἀπόπειραι τοῦ Χοσρέφ πρὸς κατάληψιν τοῦ πορθμοῦ ἀπέβησαν μάταιαι. Ἐχασε μάλιστα μίαν φρεγάταν, πυροποληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κανάρη καὶ δύο ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἀπελπισθεὶς ἔπλευσεν εἰς Κῶν, ἵνα ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον.

Ὅντως αἱ παρασκευαὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἶχον πλεόν συμπληρωθῇ. Στόλος δὲ 56 πολεμικῶν πλοίων μετὰ 150 φορηγὰ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπεβιβάσθησαν 16 χιλ. πεζοὶ καὶ 2 χιλ. ἱππεῖς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ του *Ἰμβραῖμ*, κατέπλευσε τὴν 20ὴν Αὐγούστου παρὰ τὴν Ἀλικαρνασσὸν καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ ὀθωμανοῦ *Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς*

νικοῦ. Οὕτω συνήχθη ἐνταῦθα δύναμις κολοσσιαία. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχασαν τὸ θάρος των. Ὁ παρὰ τὴν Σάμον ἑλληνικὸς στόλος περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου εἶχεν ἐνισχυθῆ σπουδαίως. Ὁ ναύαρχος **Μιαούλης**, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ναυμαχίας τῆς Σάμον ἦτο ἀπασχολημένος ἀλλαχοῦ, ἔφθασε φέρον ἰσχυρὸν ἀπὸ τῆς Ὑδρας στόλον, ἐπίσης ἀπὸ τῶν Σπετσῶν ἦλθον 17 νέα πλοῖα. Οὕτω ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀνῆλθεν εἰς 80 πλοῖα καὶ συνεκεντρώθη παρὰ τὴν Πάτμον (22 Αὐγούστου). Μετὰ δύο ἡμέρας οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου πρὸς μεγίστην ἐκπληξιν τῶν Αἰγυπτίων. Ἡ πρώτη αὕτη ναυμαχία δὲν κατέληξε εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα. Σπουδαιοτέρα ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα τὴν 28ην Αὐγούστου γενομένη ναυμαχία. Κατ' αὐτὴν ὁ Μιαούλης ἀπέδειξεν ὅλην τὴν ναυαρχικὴν του ἰκανότητα, τὰ δὲ πυρπολικά των Ἑλλήνων κατώρθωσαν νὰ ἐνεργήσουν τελεσφόρως, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσουν εἰς Κῶν.

Μετὰ ταῦτα (4 Σεπτεμβρίου) ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἀποπλεύσας πρὸς βορρᾶν ἀπεπειράθη νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σάμου. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόπειραν ταύτην ἐματαίωσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἠναγκάσθη νὰ πλεύσῃ εἰς Μυτιλήνην. Τότε ὁ Χοσερέφ ἔλθων εἰς διένεξιν πρὸς τὸν Ἰμβραῖμ ἀπέπλευσε μὲ 15 τουρκικά πλοῖα εἰς Ἑλλάσποντον. Ὁ Ἰμβραῖμ ἐπεχείρησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κῶν, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπιτιθέμενος μὲ τὰ πυρπολικά του κατέκαυσε δύο κορβέτας του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μυτιλήνην. Ἐπὶ τέλους μόλις τὸν Ὀκτώβριον ἐπιτυχὸν οὐρίον ἄνεμον κατέπλευσεν εἰς Ἀλικαρνασσόν. Ἐνταῦθα οὗτος ἔλαβε νέας ἐπικουρίας ἐξ Αἰγύπτου. Ἐπειδὴ δὲ τὰ στρατεύματά του ὑπέφερον ἔκ των ἐπιδημιῶν, ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ εἰς Κρήτην, ἵνα ἐκεῖθεν κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχε πολὺ ἐλαττωθῆ. Πολλὰ ἑλληνικά πλοῖα ἔνεκα τῆς κακῆς συνηθείας τῶν πληρωμάτων νὰ ἐπιστρέφουν κατὰ τὸν χειμῶνα οἶκον δε κατέλιπον τὸν στόλον. Ἐν τούτοις ὁ Μιαούλης προβλέπων τὰ σχέδια τοῦ Ἰμβραῖμ παρέμεινεν ἐπιτηρῶν αὐτὸν μὲ 30 πλοῖα. Ὅταν δὲ ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος τὴν 27ην Ὀκτωβρίου ἀπέπλευσεν ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Β. Δ. παραλίαν τῆς Κρήτης. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε λυσσώδης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ὁ αἰγυπτιακὸς ἐτράπη εἰς φυγὴν. Τὸν δια-

σκορπισμὸν αὐτοῦ συνεπλήρωσεν ἡ τὴν νύκτα ἐπελθοῦσα χιονοθύελλα. Ἄλλα πλοῖα ἔφυγον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλὰ ἐνανάγησαν, ἄλλα περιέπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἄλλα δὲ μὲ τὸν Ἰμβραῖμ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν ἀπέναντι τῆς Ρόδου ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Καρίας κόλπον τοῦ Μαρμαρᾶ.

Τώρα καὶ ὁ Μιαούλης ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Ἡ κατάστασις τῶν πλοίων ἦτο οἰκτροῦ, τὰ δὲ πληρώματα ὑπέφερον δεινὰς στερήσεις. Ἄλλως τε δὲ ἐφαντάζετο ὅτι ὁ Ἰμβραῖμ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἤθελε τολμήσει νὰ θαλασσομαχήσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Ἰμβραῖμ, ἀφ' οὗ συνεκέντρωσε τὰ διεσκορπισμένα φορτηγὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖά του, εὗρων τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν κατέπλευσε περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου εἰς Σούδαν καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του.

Ὁ Ἰμβραῖμ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡ παραμονὴ τοῦ Αἰγυπτίου στρατηλάτου εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα ἐδείκνυν ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς αἰγυπτιακῆς ἐκστρατείας ἦσαν ἐφήμεροι. Ὁ Ἰμβραῖμ εἶχε θέλῃσιν ἀδάμαστον καὶ ἐμμόνην εἰς τὰς ἀποφάσεις του ἀκατάβλητον. Οὔτε αἱ ἀποτυχίαι, τὰς ὁποίας ὑπέστη, ἀπεθάρρυνον αὐτόν, οὔτε ὁ ἐπελθὼν χειμὼν ἀνέκοπτε τὰς δραστηρίας παρασκευάς του. Ὅντως δὲ κατώρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καθ' ἣν ὥραν τοῦ ἔτους οὐδόλως ἀνέμενον αὐτόν. Τὴν 11 Φεβρουαρίου 1825 ὁ Ἰμβραῖμ ἀπέπλευσε μετὰ 50 πλοίων εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἀπεβίβασε τὴν ἐκ 4 χιλ. πεζῶν καὶ 500 ἱππέων προφυλακὴν του, ἐν τῇ ταῖς πολιορκοῦντα τὴν Μεθώνην ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐτρέποντο εἰς τὰ ὄρη. Ἐκεῖ ὁ Ἰμβραῖμ ὀχυρώσας στρατόπεδον ἐπεμφε τὰς φορτηγίδας του εἰς Κρήτην καὶ ἐκόμισαν εἰς αὐτὸν ἄλλους 500 χιλ. καὶ 500 ἱππεῖς καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μετὰ τοῦτο δὲ διεσκορπίσας καὶ τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Κορώνην Ἑλλήνας ἐστράφη πρὸς τὸ Ναυαρίνον.

Ἀπέναντι τοῦ φοβεροῦ κινδύνου τοῦ ἐπικρεμασθέντος εἰς τὴν Πελοπόννησον ἡ κυβερνήσις Κουντουριώτου ἐδείχθη ἀνεπαρκής. Ἦναι ἀληθὲς ὅτι ἐφρόντισε διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Ναυαρίνου. Αἱ ἀποθήκαι ἐπληρώθησαν τροφίμων, ἐστάλησαν δὲ καὶ ἐνισχύσεις ἀνέμους. Ἐν τούτοις ἐκράτει πάντοτε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους ἀρχηγοὺς ἐγκαθεύκοντας ἐν Ὑδρᾷ. Τὸ ἑλληνικὸν δάνειον εἶχε χρησιμοποιήσει εἰς μισθοδοσίας 30 χιλ. ἀνταστικῷ στρατοῦ. Ὅταν δὲ κατόπιν ὁ πρόεδρος ἀπεφάσισε

νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰμβραΐμ, μόλις εὐρέθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας 8 χιλ. Στερεολλαδῖται καὶ Μακεδόνες μισθοφόροι.

Ἡ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀτυχής. Ὁ ναυτικός πρόεδρος, ὅταν ἔφθασεν εἰς Καλάμας μὴ ὑποφέρων τὰς ταλαιπωρίας τῆς ἐκστρατείας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πάτριον νῆσον, ἀφῆκε δὲ ἀρχιστράτηγον τὸν γενναῖον μὲν ναυτικόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἄπειρον τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου πλοίαρχον Σκούρτην. Ὁ Σκούρτης ἠττήθη παρὰ τὸ **Κρεμῦδι** (δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μεθώνης) ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Οἱ Στερεολλαδῖται ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἄν. Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Ἰμβραΐμ μετὰ τὴν εὐκόλον νίκην ἔστρεψεν ὅλην του τὴν προσηχὴν εἰς τὸ Ναυαρίνον, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταληφθεῖσαν νῆσον Σφακτηρίαν, ἣ ὁποία ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς θέσεως ἐκείνης. Ὅντως δὲ μετὰ τὴν ἐνδοξον πτώσιν αὐτῆς, καθ' ἣν ἔπεσαν ὁ γενναῖος φιλέλλην Σανταροῦζας, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Τσαμαδός, μόλις δ' ἐσώθησαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Σαχτούρης, τὰ φρούρια τοῦ **Ναυαρίνου** καὶ τῆς Πύλου δὲν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ ἀντισταθοῦν καὶ παρέδόθησαν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐπετέλει λαμπρὰ κατορθώματα. Ὁ Μιαούλης ἐλθὼν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας εἰσέπλευσε μὲ 6 πυρπολικά εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ κατέστρεψεν 20 ἐχθρικά πλοῖα καὶ τινα εἰς τὴν παραλίαν ἀποθήκην τροφίμων. Ὁ Σαχτούρης ἀργότερα (20 Ἰουνίου) διεσχόρησε παρὰ τὴν Εὐβοίαν τὸν στόλον τοῦ Χοσρέφ, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον ἐξῆλθε καὶ πάλιν τοῦ Ἑλληνισπόντου, καὶ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἄερα τὴν ναυαρχίδα. Μετὰ δύο ἑβδομάδας ὁ Μιαούλης προσέβαλε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον καὶ ἔκασσε μίαν αἰγυπτιακὴν κορβέταν. Ὁ Κανάρης τέλος ἐτόλμησε διὰ τριῶν πυρπολικῶν νὰ ἀποπειραθῇ τὴν καταστροφὴν τῶν προετοιμασιῶν τῶν Αἰγυπτίων εἰς αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἔνεκα ἐναντίου ἀνέμου. Ἄλλ' ὅλα ταῦτα τὰ κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου δὲν ἐτάρασσον τὸν Ἰμβραΐμ. Κατέχων τὸ ὀχυρὸν τετράγωνον τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῆς Μεθώνης, Κορώνης, Ναυαρίνου καὶ Πύλου καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του λαμπρότατον λιμένα εἶχεν ὀρμητήριο ἄσφαλές διὰ τὰς κατὰ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου ἐπιχειρήσεις του.

Ὅντως τὰ τῶν Ἑλλήνων εὐρίσκοντο εἰς χειρόστην θέσιν. Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡ ἀναχώρησις τῶν Ῥουμελιωτῶν εἶχεν ἀφήσει τὴν κυβένην αὐ-
 ἄνευ στρατοῦ ἀξιωμαχοῦ, ὃ δὲ λαὸς τῆς Πελοποννήσου δὲν
 ἠθέλει νὰ πολεμήσῃ εἰμὴ ὑπὸ τοὺς φυλακισμένους ἀρχηγούς του
 καὶ ἰδίως τὸν Κολοκοτρώνην. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐ-
 τοῦ οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου δὲν ἠθε-
 λον νὰ προβοῦν. Εἰς μάτην δὲ ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις κατὰ τοὺς
 ἐμφυλίους σπαραγμοὺς εἶχε συνταχθῇ μετὰ τῆς κυβερνήσεως,
 ἤδη δὲ ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρα-
 τεύσῃ ὁ ἴδιος κατὰ τοῦ Ἰμβραΐμ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου με-
 χύλια παληκάρια κατέλαβε θέσιν τινὰ παρὰ τὸ **Μανιάκι** τοῦ
 μεσσηνιακοῦ ὄρους Μάλια. Μόλις ἐφάνη ἐπερχόμενος κατ' αὐ-
 τῶν ὁ Ἰμβραΐμ μετὰ 6 χιλ. ἀνδρας, μέγα μέρος τῶν παληκαριῶν
 ἐτοράπη εἰς φυγὴν. Ὁ **Παπαφλέσσας**, ἂν καὶ ἔμεινε μόνος με-
 300 ἀνδρας, ἐπροτίμησεν ἑνδοξὸν θάνατον παρὰ αἰσχρὰν φυ-
 γήν. Ὅντως δὲ μετὰ πολύωρον μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφο-
 νεύθησαν περισσότεροι τῶν 600 Ἀράβων, ἔπεσαν ὅλοι οἱ Ἕλ-
 ληνες.

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου πιεζομένη
 ὑπὸ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν
 Ὑδρᾷ, ἀπέλυσε τοὺς ἐν Ὑδρᾷ δεσμώτας. Ὁ γηραιὸς **Κολοκο-
 τρώνης** ἐχαιρετίσθη εἰς τὸ Ναύπλιον μετ' εὐφημιῶν καὶ διωρί-
 σθη γενικὸς ἀρχιστράτηγος. Καὶ ἡ μὲν πρότασις του, ἵνα πρὸς
 ἄμυναν κατὰ τοῦ Ἰμβραΐμ ἐρημωθῇ ἡ χώρα ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει,
 καταστραφῇ δὲ πᾶσα θέσις δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὸν
 ὡς στήριγμα, καὶ ἰδίως τὸ κάστρον τῆς Τριπολιτσᾶς, δὲν ἐνε-
 χρίθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη
 ἥσκησε τὴν παλαιὰν ἐλκυστικὴν του δύναμιν, χιλιάδες δὲ ὀπλι-
 τῶν μετ' εὐχαριστήσεως συνέρρεον πανταχόθεν ὑπὸ τὰς ση-
 μαίας του.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο ἐγκαίρως νὰ ἀπο-
 κλείσῃ τὴν ἀπὸ Μεσσηνίας εἰς Ἀρκαδίαν ὁδὸν καὶ συνεκέντρω-
 σεν ἐκεῖ τὰς δυνάμεις του. Ὅντως δὲ ὁ Ἰμβραΐμ, ὅστις ἐν τῇ
 μεταξὺ εἶχε καταστρέφει τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας, καὶ εἶχεν
 ἐρημώσῃ τὴν παραλίαν τῆς Μάνης μέχρι Κιτρεῶν, ἐπροχώρει
 κατὰ τῆς Ἀρκαδίας. Ἀλλ' εἰς μάτην ἐπὶ δύο ἡμέρας ὁ Κολοκο-
 τρώνης ἐπολέμησεν εἰς τὸ Ἀκοβον κατὰ τῶν Αἰγυπτιακῶν στρα-
 τευμάτων. Δὲν κατώρθωσε νὰ σταματήσῃ αὐτὰ, καὶ ὁ Ἰμβραΐμ
 ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης συνήθροισε
 πάλιν τοὺς πολεμιστάς του παρὰ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ διέταξε νὰ

πυρποληθῇ ἡ Τρίπολις. Ἀλλὰ μόλις ἤρχισε νὰ ἐκτελῇται ἡ διαταγή του, κατέφθασαν εἰς τὴν πόλιν οἱ στρατιῶται τοῦ Ἰμβραΐμ. Ἡ ταχύτης τῶν κινήσεων αὐτοῦ παρέλκε πᾶν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Μόλις ἀφῆκε μικρὰν ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς στρατιώτας ὁ Ἰμβραΐμ ἐν Τριπόλει. Τὴν 12ην Ἰουνίου αἱ φάλαγγες τοῦ Ἀφρικανοῦ ὑπερέβαινον τὰ ὄρεινὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὴν Ἀρκαδίαν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀργους. Εὐτυχῶς ἡ γενναία ἀντίστασις τοῦ Ὑψηλάντου παρὰ τοὺς Μύλους ἔσωσε τὸ Ναύπλιον. Ὁ Ἰμβραΐμ ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τῆς κατὰ τῶν Μύλων καὶ τοῦ Ναυπλίου προσβολῆς καὶ ἀρκεσθεῖς εἰς τὴν πυρπόλησιν τοῦ Ἀργους ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπεχείρησε τότε νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν Τρίπολιν καταλαμβάνων τὰ περὶ αὐτὴν ὄρη. Ἀλλ' ἡ ταχύτης τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ ἐματαίωσε καὶ τὸ σχέδιον αὐτοῦ τοῦτο. Ὁ Ἰμβραΐμ ἀπέκρουσε καὶ διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληνας ἐξ ὅλων τῶν θέσεών των. Ἐκτοτε οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπολέμησαν πλέον ἐκ τοῦ συστάδην ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς ἀπὸ τὰ ὄρη περιωρίζοντο μόνον εἰς κλεφτοπόλεμον. Ὁ δὲ Ἰμβραΐμ ἀκωλύτως ἔκαμνε καταστρεπτικὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Λακωνίαν, Μεσσηνίαν καὶ Ἠλιδα.

Ἡ τύχη τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἐφαίνετο ὅτι εἶχε κριθῇ. Οἱ Ἕλληνες δὲν κατεῖχον παρὰ μόνον τὴν Ἀργολίδα μὲ τὸ Ναύπλιον. Καὶ ὅμως ἡ χερσόνησος πραγματικῶς δὲν εἶχεν ὑποταχθῇ. Ὁ Ἰμβραΐμ ἤρχε μόνον, ὅπου εὗρεσκετο. Οἱ Ἕλληνες οὐχὶ σπανίως ἔσπειρον καὶ ἐθέραιζον ὀπισθεν τῶν νώτων αὐτοῦ. Ὅταν ἐπύρχετο κατ' αὐτῶν, ἐφευγον εἰς τὰ ὄρη. Περὶ ὑποταγῆς οὐδαμοῦ ἐγένετο λόγος. Ἰνα ὑποταχθῇ ἡ χώρα καὶ καταβληθῇ ἡ ἐπανάστασις, ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ πᾶσα κώμη, πᾶν ὄρος, πᾶσα κοιλάς καὶ χαράδρα. ἔπρεπε νὰ ἐξολοθρευθῇ αὐτὸς ὁ λαὸς ἀθρόος, νὰ μείνῃ ἡ χώρα ἄνευ κατοίκων. Τοῦτο ἐνόησε καὶ ὁ Ἰμβραΐμ καὶ διὰ τοῦτο μετέβαλε τὸ σύστημα τοῦ πολέμου. Ἦδη ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ φονεύουν καὶ αἰχμαλωτίζουν κατὰ τὸ δοκοῦν. Διεδόθη μάλιστα ὅτι ἐσκόπει ἐρημῶνων κατοίκων τὴν Πελοπόννησον νὰ κατοικήσῃ αὐτὴν διὰ φελλάχων. Ἀλλὰ πρὶν περατώσῃ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς διετάχθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του νὰ ἀσχοληθῇ εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν, τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

✓ **Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.** Κατὰ τὰς μετὰ τοῦ

Μεχμέτ συμφωνίας οἱ Τούρκοι ἔπρεπε νὰ καθυποτάξουν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1824 οἱ ἑτοιμασθέντες πρὸς καθυποτάξιν αὐτῆς τρεῖς τουρκικοὶ στρατοὶ μετὰ μίαν ἦταν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Δερβίς πασσάν ὑπὸ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἰς Ἀμπλίουνην, ὑπεχώρησαν ἄπρακτοι.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1825) ὁ σουλτᾶνος διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν ἐκ τῆς μάχης τοῦ Πέτα γνωστὸν *Ῥεσίτ πασσάν Κιουταχὴν* καὶ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἰδίως εἰς τὸ προπύργιον τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τὸ Μεσολόγγιον. Ἐκ τῆς πείρας τῶν προηγουμένων ἐτῶν ἐνόουν οἱ Τούρκοι ὅτι ἄνευ τῆς καταλήψεως τοῦ Μεσολογίου θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβληθῇ ἡ ἐπανάστασις. Ὁ Κιουταχὴς χωρὶς νὰ συναντήσῃ κανὲν ἐμπόδιον, διέσχισε τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 20 χιλ. περίπου στρατόν. Ἡ πολιορκία ἤρχισε τὴν 17 Ἀπριλίου.

Αἱ πρῶται ἔφοδοι τῶν Τούρκων ἀπεκρούσθησαν. Τὴν 28 Μαΐου 7 ὑδραῖκά πλοῖα ἐκόμισαν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τροφάς. Ἐπικουρίαι δὲ ἐλθοῦσαι ἐκ Πελοποννήσου ἐνίσχυσαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅταν τὴν 28 Ἰουνίου μέγας τουρκικὸς στόλος ἐκ 55 πλοίων ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης, 40 δὲ ἀβαθῆ πλοίαρτα σταλέντα ὑπὸ τοῦ Γιουσούφ διέκοψαν τὴν μετὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ συγκοινωνίαν καὶ ἐκανονιοβόλουν ἀπὸ θαλάσσης τὴν πόλιν, οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἀπεθαρρύνθησαν. Καὶ πάλιν ἀπέκρουσαν καὶ τὰς προτάσεις περὶ παραδόσεως καὶ τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐλθὼν ὁ ἑλλ. στόλος διεσκόρπισε μὲν τὸν τουρκικόν, ἐτροφοδότησε δὲ τὸ Μεσολόγγιον. Ἦδη ἡ θέσις τοῦ Κιουταχῆ κατέστη πολὺ δύσκολος. Ἐστερεῖτο τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, αἱ ἐπιδημικαὶ δὲ νόσοι ἤρχισαν νὰ δεκατίζουν τὸν στρατόν του. Συγχρόνως ἐπύρρετο καὶ ὁ χειμὼν. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχὴς δὲν ἤθελε νὰ σκεφθῇ ὑποχώρησιν. Ἀπεσῶρθη εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ, καὶ ἐκεῖ ὀχυρωθεὶς ἐτήρει ἀμυντικὴν στάσιν, ἀναμένων ἐνισχύσεις. Ἄν τότε οἱ πολιορκούμενοι ὀλιγώτερον παραδιδόμενοι εἰς τὴν χαρὰν συνεννοοῦντο μετὰ τοὺς ἔξω ὀπλαρχηγούς Καραϊσκάκην καὶ Τσόγκαν, καὶ ἐπετίθεντο συγχρόνως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, θὰ ἠδύναντο νὰ καταστρέψουν αὐτόν. Ἀλλὰ δὲν ἐφαντάζοντο ὅτι τόσον ταχέως ἔμελλε νὰ ἐνσκήψῃ νέα καταιγίς.

Ὁ σουλτᾶνος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κιουταχῆ ἐπεκαλέσθη
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὴν βοήθειαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐσπευσε νὰ στείλῃ εἰς τὸν υἱόν του νέον ἐκ 10 χιλ. ἀνδρῶν στρατὸν μὲ τὴν διαταγὴν νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν Κιουταχὴν πρὸς ἄλλωσιν τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Ἰμβραϊμ ἐκ τοῦ Ναυαρίνου σπεύδει εἰς τὸ Ῥίον, ὅπου εἶχεν ἤδη στρατοπεδεύσει ὁ διὰ θαλάσσης ἐλθὼν στρατός. Ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς Αἰτωλίαν καὶ ἔδρυσε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου). Συγχρόνως δὲ καὶ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Ἰμβραϊμ κατ' ἀρχὰς ὑπετίμησε τὴν πρὸς ἀντίστασιν δύναμιν τοῦ φρακτοῦ ἐκείνου, ὅπως ὠνόμασε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ἐπεχείρησε μόνος ἄνευ συμπράξεως τοῦ Κιουταχῆ νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Ἀλλὰ ταχέως μετέβαλε γνώμην, ὅταν εἶδεν ὅτι ὅλαι του αἱ ἔφοδοι μέχρι τέλους Φεβρουαρίου ἀπεκρουσθήσαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Ἡ πόλις ἦτο ἀπόρητος, ἤρκει μόνον νὰ τροφοδοτῇται ὑπὸ τοῦ ἐλλ. στόλου. Ἔως τώρα δὲ ὁ Μιαούλης πολλάκις εἶχε κατορθώσει τοῦτο διασπῶν τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ Ἰμβραϊμ τώρα ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν σύμπραξιν τοῦ Κιουταχῆ.

Οἱ δύο στρατηλάται κατενόησαν ὅτι ὅλαι τῶν αἱ προσπάθειαι θὰ ἀπέβαινον μάταιαι, ἂν δὲν προσέβαλλον τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐπεσκεύασαν λοιπὸν καὶ ἐξώπλισαν τὰ λείψανα τῶν πλοιαρίων τοῦ Γιουσούφ, ἔφεραν καὶ ἐκ Πατρῶν νέας σχεδίας καὶ λέμβους ἀβαθεῖς, καὶ οὕτω κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τὸ φρούριον Βασιλάδι, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ κλεῖς ὅλου τοῦ τενάγους καὶ ἔπειτα τὴν νησίδα Ντολμᾶς, τὸν προμαχώνα τοῦ Αἰτωλικοῦ, τὸ ὁποῖον κατόπιν τούτου ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Τότε πλέον μὲ ὅλην τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἐπέφεραν εἰς τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὴν προσβολὴν τῆς μικρᾶς νήσου Κλεισόβης, ἤρχισαν καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ κατανοοῦντες τὸ ἀπελπιστικὸν τῆς θέσεώς των. Ἐν τούτοις ἀπέρριψαν ὅλας τὰς προτάσεις τῶν πολιορκητῶν περὶ παραδόσεως. Ἦλπιζον ἀκόμη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ σωθῇ τὸ Μεσολόγγιον ἢ διὰ τινος ἀπὸ ξηρᾶς ἐκστρατείας τῆς κυβερνήσεως ἢ διὰ σωτηρίου τινὸς ἀνδραγαθήματος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Δυστυχῶς καὶ ἡ ἐλπίς αὕτη ἀπεδείχθη μάταια. Ἡ Πελοπόννησος, ἂν καὶ ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς παρουσίας τοῦ Ἰμβραϊμ, δὲν ἐκινεῖτο. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος ἐλλείπει χρημάτων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκκινήσῃ.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων πλέον κατέστη φρικτή. Αἱ εἰς

τὰς ἀποθήκας ὑπάρχουσαι τροφαὶ ἐξηντλήθησαν. Τὸ κρέας τῶν μυῶν εἶχε καταστῆ σπάνιον καὶ περιζήτητον. Ἐτρωγον φύκη, σκόληκας καὶ δέρματα, τὰ ὅποια ἔφερον δυσεντερίαν καὶ θάνατον. Πολλοὶ ἐπιπτον εἰς τὰς ὁδοὺς καταλαμβάνόμενοι ὑπὸ σπασμῶν, ὅλοι δὲ εἶχον κοίλους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἦσαν πελιδνοὶ ὡς φάσματα. Καὶ ὅμως ἀπέρριψαν καὶ πάλιν ὑπερηφάνως προτάσεις τοῦ Ἰμβραϊμ περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ ἀπεφάσισαν ἐν κοινῇ συνελεύσει νὰ διελάσουν ξιφῆρεις διὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ἔλθουν ὅσοι ἐπιζήσουν εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς **10 Ἀπριλίου** οἱ πολιορκούμενοι ἐξώρμησαν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς πόλεως. Ἦσαν ἐν ὅλῳ 9 χιλ. ἄνθρωποι. Προηγούντο οἱ ὑπολειπόμενοι ἀκόμη μάχιμοι ἄνδρες, περίπου τρισχίλιοι διηρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὸν Νότην Βότσαρη, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Μακρῆν. Ἠκολούθουν οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες ἐνδεδυμέναι ὡς ἄνδρες, καὶ τὰ παιδιά. Καὶ τέλος ἔκλειε τὴν πορείαν ὑπόλοιπόν τι μαχητῶν. Δυστυχῶς τὸ σχέδιον τῶν Μεσολογγιτῶν εἶχεν ἀνακινῶσαι εἰς τοὺς Τούρκους Βούλγαρός τις προδότης, καὶ οὗτοι εἶχον λάβει τὰ μέτρα των. Ἀλλὰ τὴν φοβερὰν ξιφῆρη ἐπίθεσιν τῶν ἀνδρείων ἀνδρῶν τοῦ Μεσολογγίου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακόψουν οὔτε τὰ πυροβόλα, οὔτε τὰ ὅπλα τῶν Μουσουλμάνων. Μὲ ἀκατάσχετον ὁρμὴν διέσρηξαν ὅλην τὴν ζώνην τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν τὰ παλληκάρια ἀκολουθούμενα ἀπὸ πυκνὸν πλῆθος ἀπολέμων. Ἀλλὰ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν συνηντήθησαν μετὰ 400 ἐνεδρεύοντας πολεμίους ἱππεῖς, οἱ ὅποιοι κατέσφαξαν μέγα πλῆθος ἐκ τῶν ἀπολέμων. Δευτέρα ἐνέδρα τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸν Ζυγὸν ἐδεκάτισεν ἀκόμη περισσότερον τοὺς ἥρωας. Τέλος 1800 μόνον ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων 200 γυναῖκες, ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἐκεῖθεν διεσώθησαν εἰς Πλάτανον. Ἐντεῦθεν κατόπιν ἐπορεύθησαν εἰς Σάλωνα, ἀφ' οὗ καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς καταπονήσεως ἀπέθανον.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ Μεσολόγγιον διεδραματίζοντο σκηναὶ φοβεραί. Ὅταν τὰ παλληκάρια διέσρηξαν τὰς πρώτας ἐχθρικάς, γραμμάς, μεταξὺ τῶν ὀπισθεν ἀκολουθούντων ἀπολέμων ἠκούσθη, ἄγνωστον πῶς, ἡ κραυγὴ «πίσω στὰ ὀχυρώματα». Τὸ περισσότερον τότε πλῆθος τῶν ἀπολέμων μετὰ τοὺς ὀπισθεν ἀκολουθούοντας μαχητὰς ἐστράφη ὀπίσω πρὸς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν πόλιν, μετ' αὐτῶν δὲ εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν καὶ οἱ ἐπιτιθέμενοι Μωαμεθανοί. Τὰ ἐρεῖπια τῆς πόλεως γίνονται θέατρον ἀναριθμίων

φοβερῶν συμπλοκῶν, φόνου καὶ διασπαγῆς. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ μετ' αὐτῶν πολλοὶ ὀνομαστοὶ ἀρχηγοί, ὡς ὁ μηχανικὸς Κοκκίνης, ὁ Στουρνάρας, ὁ γηραιὸς πρόκριτος Παπαδιαμαντόπουλος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες εὗρον ἡρωϊκὸν θάνατον. Ἀλλὰ καὶ τῶν Μουσουλμάνων αἱ ἀπώλεια ἦσαν μεγάλαι, διότι πανταχοῦ οἱ Ἕλληνες ἤναπτον τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ ἀνεντάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μετὰ πολλῶν πολεμίων. Τοῦτο πρὸ πάντων ἐγένετο εἰς ἓνα προμαχῶνα τοῦ κέντρου. Ὁ γηραιὸς πρόκριτος **Χρῖστος Καψάλης** συνήθροισεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην αὐτοῦ πλῆθος ἀπολέμων. Ὅταν δὲ καὶ πολλοὶ ἐχθροὶ εἰσῆλθον, ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα ψάλλον τὸ «Μνήσθητί μου Κύριε» καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Μεσολόγγιον δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἀλλ' ἡ πῶσις αὐτοῦ μετ' ὅλας τὰς φρικτῶδεις συμφορὰς ἰσοφάριζε πρὸς τὴν περιφρασεσθεῖσιν νίκην καὶ ἔσχε θαυμάσια ἀποτελέσματα διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τῆς πώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἡ Ἑλλὰς ἔπαθε συμφορὰν μεγίστην, διότι ἐφονεύθησαν καὶ ἔξηνδραποδίσθησαν χιλιάδες Ἑλλήνων παντὸς φύλου καὶ πάσης ἡλικίας. Εἶναι ἀληθὲς ὡσαύτως ὅτι ὑπέστη καιριωτάτην πληγὴν ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν. Ὅχι μόνον ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ὑπετάχθη εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ' ἐκινδύνευεν ἤδη καὶ ἡ ἀνατολική, διότι ὅλη ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ἡ καταλαβοῦσα τὸ Μεσολόγγιον ἦτο διαθέσιμος πρὸς ἐκπόρθησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ὅμως ἡ μεγάλη ἠθικὴ δόξα καὶ λάμψις, τὴν ὁποίαν περιεβλήθη ἡ ἡρωϊκὴ πόλις ἐνώπιον τοῦ πολιτισμένου κόσμου περιεποίησαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα δύναμιν ἠθικὴν μεγίστην. Ὅλη ἡ πολιτισμένη ἀνθρωπότης ἤδη ἔστρεψε τὰ βλέμματα μετὰ συμπαθείας καὶ θαυμασμοῦ εἰς τὰ ἐρεῖπια τοῦ πεσόντος προπυργίου τῆς ἐλευθερίας. ὁ δὲ ἐκ τούτου ἐκτραγείς ἀκατάσχετος ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐνθουσιασμός παρέσυρε λαοὺς καὶ κυβερνήσεις εἰς ἐνεργὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀρωγὴν καὶ ἐπέμβασιν. Ἐξ ἄλλου ἡ πῶσις τοῦ Μεσολογγίου διὰ τῆς συγκινήσεως καὶ τοῦ φόβου, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐνέβαλεν εἰς τοὺς Ἑλληνας αἰσθήματα φίλοπατρίας καὶ αὐταπαρνήσεως, κατηύνασε τὰ πολιτικὰ πάθη, καὶ κατέστησε τὴν Ἑλλάδα ἱκανὴν νὰ ἀντιμετωπίσῃ μετὰ θάρρους τοὺς κινδύνους τοῦ περαιτέρω πολέμου.

✓ **Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀναξωπυρρήσεως τοῦ φιλελληνισμοῦ βοήθεια.** Ἡ πῶσις τοῦ Μεσολογγίου, ὡς ἦτο ἐπὶ

μενον, κατεσίγασε μὲν τὰ πάθη τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἐσάφωσε δὲ τὴν τελείως ἀνίκανον ἀποδειχθεῖσαν κυβένησιν τοῦ Κουντουριώτου. Εἶχε συνέλθει τότε ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ Γ' ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτε ἡ θλιβερὰ ἀγγελία ἔφθασεν εἰς αὐτήν, ὅλοι κατελήφθησαν ὑπὸ βαρυτάτης καταπλήξεως καὶ ταραχῆς. Ὑπὸ τὴν πίεσιν δὲ τῆς κοινῆς γνώμης, ἣτις κατηγόρει τὴν κυβένησιν, ὅτι κατεσπατάλησε τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἀρῆκεν ἀβοήθητον τὴν ἱερὰν πόλιν, αὕτη ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἡ συνέλευσις ἐξέλεξεν ἄλλην κυβένησιν ὑπὸ τὸν **Ἀνδρέαν Ζαΐμην**. Ἀλλὰ ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀπελπιστική. Ἐνεκα τῆς δεινῆς ἀχορηματίας οἱ μὲν στρατιῶται ἐστασίαζον, ὅλοι δὲ αἱ ἐπαρχίαι, τῶν ὁποίων εἶχε φρεσθῇ ὁ Ἰμβραῖμ, ἐσπαράσσοντο ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν.

Εἰς τὴν δεινὴν ἀθλιότητα καὶ ἀμηχανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τότε εὐρίσκετο ἡ Ἑλλάς, ἔσωσεν αὐτήν ὁ συνεπεία τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἀναξωπυρηθεὶς ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνισμός. Προτωστατοῦντος τοῦ περιφήμου συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ Chateaubriand ἰδρούθη ἐν Παρισίοις φιλελληνικὸς σύλλογος. Εἰς ὅλας δὲ τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Γαλλίας ἰδρούθησαν ἄλλοι τοπικοὶ σύλλογοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον τὰς προσόδους τῶν εἰς τὸ ἐν Παρισίοις κεντρικὸν ταμεῖον. Ὡσαύτως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Κάτω χώρας καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν ὁ φιλελληνισμὸς ἀφύπνισθη μετὰ νέας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας. Τῆς ὅλης δὲ νέας αὐτῆς φιλελληνικῆς κινήσεως ψυχὴ ὑπῆρξεν ὁ ἐν Γενεύῃ τραπεζίτης **Εὐνάρδος**, ὅστις κατέστησε τὸν ἐν Γενεύῃ φιλελληνικὸν σύλλογον κέντρον τῶν ἐλβετικῶν, γερμανικῶν καὶ τῶν τῆς βορείας Εὐρώπης συλλόγων καὶ διετέλει εἰς στενὴν συνεννόησιν μὲ τὸν ἐν Παρισίοις. Ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἐξ ἀνθρώπων ὅλων τῶν τάξεων καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγροτῶν, ἡμεροβίων καὶ ὑπηρετῶν συνέρρεον σημαντικὰ κεφάλαια εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἐν Γενεύῃ καὶ Παρισίοις συλλόγων, οἵτινες ἀπέστελλον αὐτὰ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Δι' αὐτῶν δὲ ἐσώθησαν πράγματι τὰ ναυάγια τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μέχοι τῆς ἐπεμβάσεως τῶν στόλων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας.

Ὅντως ὁ μὲν Μιαούλης μὲ τὸν ἑλληνικὸν στόλον κατώρθωσεν ἐπανειλημμένως νὰ νικήσῃ τὸν τουρκικὸν καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ κλεισθῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὅταν ὁ Ἰμβραῖμ ἐπανελθὼν εἰς Πελοπόννησον διέτρεχε καὶ πάλιν αὐτήν

σφάζων καὶ αἰχμαλωτίζων τοὺς ἀπολέμους καὶ καταστρέφων τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κώμας, ἐπανέλαβε τὸν κλεφτοπόλεμον. Παρηγόριον καὶ προσέβαλλε τοὺς Αἰγυπτίους, ὅσας εὗρισκεν εὐκαιρίαν, καὶ ἐπὶ τέλους ἠνάγκασε τὸν Ἰμβραίμ, ἀφ' οὗ εἰς μάτην δις ἐπεχείρησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μάνην, νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Πελοποννήσου στρατόπεδά του. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως θέατρον τοῦ πολέμου μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου κατέστη ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς.

Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Ῥεσίτ πασὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, πρῶτον κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του νὰ ὑποταχθῶν εἰς αὐτὸν πολλοὶ ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπεπισθέντες διὰ τὴν εὐόδωσιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπειτα ἐτρόπη κατὰ Ἰοῦνιον τοῦ 1825 εἰς καθυπόταξιν τῆς ἀνατολικῆς. Τὰ Σάλωνα ἐκυριεύθησαν ἄνευ πολλῆς δυσκολίας, ὡσαύτως αἱ Θήβαι. Μετὰ τοῦτο ὁ Κιουταχῆς ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Ὁμέρ πασᾶ τῆς Εὐβοίας, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, προσέβαλε τὰς Ἀθήνας καὶ μετὰ βομβαρδισμὸν 24 ὥρῶν κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν κάτω Πόλιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ Ἀκρόπολις ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ, ὅπως ἡ κάτω πόλις. Ἦτο ἐξωπλισμένη μὲ 17 κανόνια, εἶχε δὲ τροφὰς διὰ 18 μῆνας. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Κιουταχῆς νὰ πολιορκήσῃ αὐτήν.

Τότε παρουσιάσθη ὡς πρωταγωνιστὴς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ **Γεώργιος Καραϊσκάκης**.

Πολεμικὰ ἔργα τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ Καραϊσκάκης βραχὺς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνός, εὐκίνητος καὶ μὲ ζωηροὺς ὀφθαλμοὺς, εἶχε μεγάλην παρησίαν πνεύματος, ἀκοίμητον ἐνεργητικότητα καὶ φιλοδοξίαν ἀνυπέρβλητον. Ἐξασκηθεὶς εἰς τὰ ὅπλα, ὅπως τότε ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ, ἦτο περίφημος διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀκολάστους τρόπους του καὶ τὸν ἀσταθῆ χαρακτῆρα του. Μολονότι δὲ ἐξ ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως μετέσχεν αὐτῆς, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε καὶ ἐξ ἀρχῆς συνείδησιν τοῦ ὑψίστου σκοποῦ αὐτῆς, τῆς ἐλευθερίας δηλ. τοῦ ἔθνους, καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τοῦδε ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν κοινῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὅταν ὅμως ἔπεσε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν Κιουταχῆν, τότε ἀφυπνίσθη εἰς τὴν καρδίαν του ὁ εὐγενὴς πατριωτικὸς σπινθήρ, καὶ ἔγινεν ἄλλος ἄνθρωπος.

Ἐν τῇ τότε καταλάβούσῃ τοὺς πάντας ἀπελπισία μόνος ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἀπηλπίσθη, καὶ εἰς αὐτὸν ἐστράφησαν τὰ βλέμματα ὅλων. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη, μολονότι ὁ Καραϊσκάκης ἦτο προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ προέδρου, διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστρατήγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε ἀρχίζει τὸ βραχὺ μὲν, ἀλλ' ἔνδοξον πολεμικὸν στάδιον τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐξορμήσας ἐκ Ναυπλίου (Ἰούλιος 1826) μετὰ 600 ἀνδρῶν ἔφθασεν εἰς Ἐλευσίνα. Ἐνταῦθα ἦλθον καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Κριεζώτης, Βάσσος καὶ Πανουργιᾶς μετὰ τὰ παλληκάρια τῶν καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Γάλλος συνταγματάρχης **Φαβιέρους** μετὰ 920 τακτικούς. Οὗτοι ὅλοι ἀνῆλθον εἰς 3500 ἀνδρας. Ἐντεῦθεν ὁ Καραϊσκάκης πρῶτον ἐφρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἐκλεκτοῦ σώματος ἀνδρῶν καὶ ἐπιτηδείου ἀρχηγοῦ, διότι ὁ Γκούρας ἐν τινι νυκτερινῇ περιπολίᾳ ἐφρονεῦθη ἐκ τουρκικῆς σφαίρας, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ Μακρυγιάννης ἐν τινι ἐφόδῳ τῶν Τούρκων εἶχε τραυματισθῇ. Πρὸς τοῦτο κατωρθώθη διὰ καταλήλων ἀντιπερισπασμῶν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὁ Κριεζώτης μετὰ 300 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας. Μετὰ τοῦτο δὲ συνέλαβε στρατηγικὸν σχέδιον μέγα, τὸ ὁποῖον ἐπιτυχάνον ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ μεγάλα ἀποτελέσματα καὶ στρατιωτικά καὶ πολιτικά. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ὁ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ πόλεμος δὲν ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ εἰς ἀπλοῦν ἀποκλεισμόν τοῦ πολιορκουμένου τὴν Ἀκρόπολιν τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἀποκλεισμός εἰς εὐρυτάτην ἑκτασιν. Ἐπρεπε νὰ καταληφθοῦν τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ὅλαι αἱ θέσεις, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ συγκοινωνήσῃ δι' ἐπικουρίας καὶ ἐπισιτισμοὺς μετὰ τὴν Θεσσαλίαν, μετὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ μετὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Οὕτω ἀποκλειόμενος ὁ ἐχθρὸς διὰ διπλῆς ζώνης στενοτέρας καὶ εὐρυτέρας ἢ ἠθέλεν ἀποπειραθῇ νὰ διαρῶσῃ τὸν εὐρύτερον ἀποκλεισμόν καὶ νὰ ἀφήσῃ τὰς Ἀθήνας, ἢ ἔμελλε τάχιστα νὰ περιέλθῃ εἰς ἔλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων.

Ἐν οἷα δήποτε δὲ τῶν περιπτώσεων τούτων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἠθέλεν ἐλευθερωθῇ ἡ Ἀκρόπολις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Ἐπανάστασις ἠθέλε διατηρηθῇ ἐπεκτεινομένη εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Τὸ σχέδιον τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐπραγματοποίησε μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀραχώβης, καθ' ἣν κατέστρεψε 2 χιλιάδας Ἀλβανοὺς ἀποσταλέντας ἐναντίον τοῦ Κιουταχῆ (Νοέμβριος 1826). Μετὰ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην ὁ Καραϊσκάκης διατρέξας ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀνεπτέρωσε παντοῦ τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ νέαν

δὲ μεγάλην νίκην παρὰ τὸ Δίστομον (Φεβρουάριος 1827) ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐξαίρεσει τῆς Βονίτσης, τοῦ Αἰτωλικοῦ, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ναυπάκτου, εἶχε περιέλθει πάλιν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ κατωρθώματα τοῦ Καραϊσκάκη ὁ ἄμεσος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ, ἡ σωτηρία τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἐπετυγχάνετο. Ἡ ἐπιμονή, ἡ καρτερία καὶ στρατηγικὴ ἱκανότης τοῦ Πρεσβ. ἦτο ἐχθρὸς δυσκατάβλητος. Εἶχε μὲν κατορθώσει μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀραχόβης ὁ Φαβιέρος νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει διὰ πολεμοφοδίων. Ἀπεβιβάσθη τὴν νύκτα τῆς 1ης Δεκεμβρίου εἰς Παλαιὸν Φάληρον καὶ ἐκεῖθεν μὲ 500 ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔφερεν ἐπ' ὤμου σάκκον πυρίτιδος διήλασε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικών τάξεων, καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη ἐνόμισεν ὅτι ὠφελεῖ νὰ προβῇ εἰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἵνα ἀναγκασθῇ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Ἀγγλὸς φιλέλλην Γόρδων νὰ ἀποβιβασθῇ καὶ ὀχυρωθῇ εἰς τὸν φαληρικὸν ὄρμον, ὁ δὲ Βάσσος, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς εἶχεν ἐνισχυθῇ εἰς 2 χιλ. ἄνδρας, καὶ ὁ Κεφαλλὴν συνταγματάρχης Βούρβαχης, ὁ ὁποῖος πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ τῆς ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ ὑπηρεσίας, νὰ ἐνεργήσουν ἀντιπερισπασμὸν πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ τὸ Μενίδι. Καὶ ὁ μὲν Γόρδων κατώρθωσεν ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου νὰ ἀποβιβαθῇ μὲ 2300 ἄνδρας καὶ νὰ ὀχυρωθῇ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας. Ὁ Βάσσος ὅμως καὶ ὁ Βούρβαχης ὑπέστησαν δεινὴν ἥτταν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ παρὰ τὸ Καματερόν, καθ' ἣν αὐτὸς ὁ Βούρβαχης ἐφονεύθη. Οἱ Ἕλληνες τώρα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἐλευσίνα καὶ νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Σαλαμῖνα. Ἡ κατόπιν ὁμῶς ἀπόπειρα τοῦ Κιουταχῆ, ὅπως ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν τὸ σῶμα τοῦ Γόρδωνος, ἀπέτυχεν. Ἠρκέσθη λοιπὸν νὰ ὀχυρώσῃ καλῶς τὴν ἐπ' αὐτοῦ κατεχομένην μονὴν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἐν Πειραιεῖ, ἵνα ἀποκόπῃ τὴν συγκοινωνίαν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ κυβέρνησις μετὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὸν Καραϊσκάκην. Οὗτος δὲ σπεύσας μὲ χιλίους ἄνδρας ὀχυρώθη εἰς τὸ ΒΔ. τοῦ Πειραιῶς Κερατσίνιον, ἐκεῖθεν δὲ ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς τοῦ Κιουταχῆ. Οἱ Ἕλληνες ἀνέπτερώθησαν. Ἡ φήμη τοῦ Καραϊσκάκη ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε

ἀμέσως πανταχόθεν προσήλθον εἰς τοῦτον ἐπικουρικὰ σώματα. Ὁ Ῥεσίτ ἐκ τούτου περιήλθε παλιν εἰς δυσχερῆ θέσιν Ὁ Κα-
ραϊσκάκης ἤρχισεν ἐργαζόμενος δραστηρίως νὰ συγκοινωνήσῃ
μὲ τοὺς ἐν Μουνιχίᾳ, ἵνα προχωρῶν βαθμηδὸν πρὸς τὴν Ἀκρό-
πολιν συνδέσῃ αὐτὴν μὲ τὴν θάλασσαν, καὶ οὕτω ματαιώσῃ βρα-
δέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς τὰς πολιορκητικὰς ἐργασίας τοῦ Κιου-
ταχῆ. Ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ σύνεσις τοῦ Ἑλλήνος στρατηγοῦ παρεῖ-
χον τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ κατάρθωνε νὰ φέρῃ τὸ σχέδιόν του
εἰς πέρας. Δυστυχῶς ἡ ἄκαιρος σπουδὴ τῶν παρεμβληθέντων
φιλελλήνων ἐματαιώσαν τὰ σχέδια τοῦ ἀνδρός.

✓ **Αἱ ἐν Ἑλλάδι πολιτικαὶ μερίδες. Δ' ἐθνικὴ συνέλευσις.**
Ἐπιδόμεν ἤδη ὅτι ἐν τῇ δεινῇ ἀπορίᾳ, ἐν ἣ εὐρέθη ἡ ἐπανάστα-
σις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἔσωσεν αὐτὴν ἡ πρα-
κτικὴ δοῶσις τοῦ ἀναξωογονηθέντος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην
φιλελληνισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1826 ἤρχισεν ἡ φιλελληνικὴ
Εὐρώπη νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας ὄχι μόνον χρήματα,
ὅπλα καὶ πλοῖα, ἀλλὰ καὶ στρατηγούς καὶ ναυάρχους. Κατήλθον
τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυάριθμοι φιλέλληνες Γερμανοί, Ἀγγλοί,
Γάλλοι, ὡς ὁ Αἰδεκ, ὁ Γόρδον, ὁ Φαβιέρος. Εἰς τὰς ἀρχὰς Σε-
πτεμβρίου κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου τὸ ἐκ τῶν
χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου ναυπηγηθὲν ἀτμόπλοιον «Καρ-
τερία» (τὸ πρῶτον ναυπηγηθὲν πολεμικὸν ἀτμόπλοιον) μὲ κυβερ-
νήτην τὸν θερμὸν φιλέλληνα Ἀστιγί. Τὸν Δεκέμβριον δὲ κατέ-
πλευσεν ἡ εἰς Νέαν Ὑόρκην ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ αὐτοῦ δανείου
κατασκευασθεῖσα ὠραία φρεγάτα «Ἑλλὰς». Ἀναμένετο δὲ νὰ κα-
τέλθουν εἰς Ἑλλάδα ὁ Ἀγγλὸς στρατηγὸς **Τζῶρετζ** καὶ ὁ περιφη-
μος Βρεττανὸς τῆς θαλάσσης ἥρως **Κόχραν**. Ὁ Τζῶρετζ πρὸ
ἐτῶν ὑπῆρξεν ἐν Ἑπτανήσῳ ὁ ἀγαπητὸς ἀρχηγὸς πολλῶν Ἑλ-
λήνων μισθοφόρων εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ
Κολοκοτρώνη, ἐσχάτως δὲ εἶχε διακριθῇ εἰς τοὺς πολέμους τῆς
Νεαπόλεως. Ὁ δὲ ναύαρχος Κόχραν εἶχε διακριθῇ εἰς τοὺς πο-
λέμους τῆς Βραζιλίας, ἀντὶ δὲ γενναίας ἀμοιβῆς προσεῖλκύσθη
ἤδη εἰς τὴν ἐλληνικὸν ἀγῶνα.

Ἀλλ' αἱ φιλελληνικαὶ αὗται προσπάθειαι τῶν λαῶν τῆς Εὐ-
ρώπης, ὡς καὶ αἱ ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν κυ-
βερνήσεων αὐτῶν πρὸς διαρροῦθμιν τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος,
περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ
μὴ ἐπιδράσουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Ἦδη
ἡ ἀρχαιότερα μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀντί-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

θεσις ἤρχισε κατὰ μικρὸν νὰ ἐλαττοῦται. Ἄλλ' ἀντ' αὐτῆς ἐμὸν φώθησαν τώρα ἀγγλικόν, γαλλικόν καὶ ὥσικὸν κόμμα, ἕκαστον ἐκ τῶν ὁποίων ἐστήριζε τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὑποστήριξιν μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν τούτων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν εἶχεν ἡ Ἀγγλία, εἰς τὸ ἀγγλικὸν δὲ κόμμα ἐτάσσοντο οἱ ναυτικοὶ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις ὁ Μιαοῦλης, προσέτι δὲ ὁ Μαυροκορδατός καὶ ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη. Τοῦ γαλλικοῦ κόμματος ἡγεῖτο ὁ Κωλέττης, τοῦ δὲ ὥσικοῦ ὁ Κολοκοτρώνης, μὲ τὸ ὁποῖον εἶχε ταχθῇ καὶ ὁ Γεωργίος Κουντουριώτης ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Ζαΐμην. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζ. Οὗτοι κατώρθωσαν νὰ συνδι-αλλάξουν τοὺς ἐρίζοντας, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ συνέλθῃ συνέλευσις ἐθνικὴ εἰς Τροιζῆνα.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι αὕτη Δ' ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξέλεξεν ἀρχηγὸν τῶν μὲν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Τζώρτζ, τῶν δὲ κατὰ θάλασσαν τὸν Κόχραν. Ὡσαύτως ἐξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν **Ἱ. Καποδίστριαν** ὀφείλοντα νὰ κυβερνᾷ κατὰ τοὺς ὑφισταμένους νόμους. Μέχρι δὲ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ κατηρτίσθη ἔνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν κομμάτων κυβερνητικὴ ἐπιτροπεία ἐκ τριῶν ἀσήμεων ἀνδρῶν, τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, τοῦ Ψαριανοῦ Μιλαίτη καὶ τοῦ ἐκ Λεβαδείας Νάκου. Τέλος ἡ συνέλευσις ἐψηφισεν νέον σύνταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφρόντισεν ὅσον τὸ δυνατόν νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ νέου κυβερνήτου.

Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζ εἰς Ἀττικὴν. Πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀφίξις τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζώρτζ καὶ ἡ ἐν Τροιζῆνι ἐπιτευχθεῖσα μεταξὺ τῶν κομμάτων ὁμόνοια ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀναθαρρήσουν. Τῇ προτροπῇ τῶν δύο ἀρχηγῶν ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Δυστυχῶς ὁ Κόχραν δὲν περιωρίσθη εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας του ὥς ἀρχηγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐβιάζετο νὰ περιβάλλῃ τὸ ὄνομά του μὲ νέαν αἵγλην καὶ δόξαν στρατιωτικὴν. Δεσποτικὸς καὶ ἐπίμονος εἰς τὰς γνώμας του διὰ τῆς ἀκαίρου ἀναμείξεώς του εἰς ξένα τῆς εἰδικότητός του πράγματα ἔγινε παραίτιος, ἵνα ὅλοι οἱ λαμπροὶ καὶ ποὶ τῶν στρατιωτικῶν κατορθωμάτων τοῦ Καραϊσκάκη ἐκημηδενισθοῦν. Ἐκ τῆς γοητείας τοῦ ὀνόματος τοῦ Κόχραν ἀθρόοι συνέρρευσαν περὶ αὐτὸν ἐθέλονται Ἕλληνες. Χίλιοι Ὑδραῖοι καὶ 200 Κρήτες προσελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κόχραν εἰς τὴν ἐμ-μίσθον ὑπηρεσίαν του. Ὅλοι οὗτοι ἀπεβιάσθησαν εἰς τὸ Φά-

ληρον. Συγχρόνως δὲ ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ μετὰ τὴν Καρτεριάν καὶ ὁ μικρότερα πλοῖα ἀνέλαβε νὰ ἀνακόψῃ τὴν σιταγωγίαν τῶν Ὀθωμανῶν πλέων πρὸς βορρᾶν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἄστιγγος ἐπέτυχε θαυμασίως. Εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βόλου κατεβύθισε 8 τουρκικὰ πλοῖα καὶ κατέστρεψε τὰ παρὰ τὸ Τρίκκερι τουρκικὰ πυροβολοστάσια. Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδόν του ἐλεηλάτησε τὰς πλησίον τῆς Κύμης διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρεσίτ ἀποθηκὰς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζ συναντηθέντες μετὰ τὸν Καραϊσκάκην εἰς Κερατσίνιον διεφώνησαν ὥς πρὸς τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Καραϊσκάκης ἐφρόνει ὅτι ὄφειλον νὰ παραιτηθῶν ἀπὸ πάσης ἀμέσου ἀπολείρας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας, νὰ ἐνεργήσουν δὲ μᾶλλον εἰς τὰ νῶτα τοῦ Κιουταχῆ καταλαμβάνοντες τὸν Μαραθῶνα καὶ τὸν Ὁρωπόν, ἵνα στερήσων αὐτὸν πάσης συγκοινωνίας καὶ τὸν λιμοκτονήσουν. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως καὶ ἰδίως ὁ Κόχραν ἐπέμενον νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὅπως δὴποτε ὅμως συνεφώνησαν εἰς τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν ἀπὸ Φαλήρου μέχρι Κερατσανίου ὀχυρωμάτων αὐτῶν. Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου διὰ σειρᾶς μαχῶν ἐπιτυχῶν κατώρθωσαν τοῦτο, καὶ προσέτι ἠνάγκασαν καὶ τοὺς εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ μονὴν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Ἀλβανοὺς ἐλλεῖπει ὕδατος νὰ παραδοθῶν.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ἤδη εἴπερ ποτε ὁ Κόχραν ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀμεσον κατὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐπίθεσιν ἀπειλήσας μάλιστα καὶ ἐγκατάλειψιν τοῦ ἀγῶνος, ἂν δὲν εἰσηκούετο. Ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡ ἐπίθεσις ἀπεφασίσθη διὰ τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῶν Ἑλλήνων ὁ τότε ἀκριβῶς ἀπαραίτητος Ἑλλήν ἦρως, ὑπὸ θένοντος ἄλλου δυνάμενος νὰ ἀναπληρωθῇ, ἐξέλιπεν ἀπροσδοκίτως τὴν παραμονὴν τῆς ἐπιθέσεως τραυματισθεὶς καιρίως ἐν τινὶ ἐμφυμασίᾳ. Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπελπισία τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἦσαν ἀπερίγραπτοι. Εἰς μάτην ὁ Τζώρτζ προσεπάθει νὰ τοὺς παρηγορήσῃ λέγων ὅτι αὐτὸς θὰ τοὺς ὠδήγῃ εἰς τὴν μάχην. Εἰς οὐδένα ἠδύναντο νὰ ἔχουν τὴν πεποίθησιν, τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἀπέδειξαν τὸ πρᾶγμα.

Ἡ ἐπίθεσις ἢ ἀναβληθεῖσα ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη μίαν ἡμέραν ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ οἱ Ἄγγλοι στρατηγοὶ τόσον κακῶς διέταξαν τὰ πράγματα, ὥστε ἡ καταστροφὴ ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἄνευ σχε-

δίου καὶ τάξεως οἱ Ἕλληνες διετάχθησαν νὰ προελάσουν ἀπὸ Φαλήρου καὶ ἀπὸ Πειραιῶς πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐνῷ ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζ ἔμενον εἰς τὰ πλοῖα των. Οἱ Ἕλληνες ὠδηγήθησαν εἰς προφανῇ σφαγὴν, ἀλλ' ἐβάδιζον ἀπτόητοι εἰς τὸν θάνατον. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Κοῦτες, 1500 περίπου μαχηταί, ἔπεσαν. Ἐκ τῶν 26 φιλελλήνων 4 ἐσώθησαν ἐκ δὲ τῶν 3 χιλ. τακτικῶν μόνον 26.

Τὸ σφάλμα τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζώρτζ εἰς μὲν τὸν Κιουταχὴν παρέσχεον εὐκόλον θρίαμβον, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπροξένησε ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον διελύθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις παρεδόθη ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἐλευθέρως ἀποχωρήσεως τῶν ἐν αὐτῇ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν των. Οὔτε ὁ Φαβιέρος οὔτε οἱ ἄλλοι ὑπερασπισταὶ αὐτῆς εἶχον τὴν καρτερίαν τῶν Μεσολογγιτῶν. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἐσβέσθη καὶ ἡ ἐπανάστασις καθ' ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Καραϊσκάκη κατέρρευσε ἐξ ἑνὸς σφάλματος. Ἡ ἐπανάστασις ἤδη περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τῆς Πελοποννήσου. Τὸ δὲ χειρότερον, ἐξεροράγησαν καὶ πάλιν ὀρμητικώτεροι αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες. Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἤριζον καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους εἰς τοὺς ὁποίους ἔπανσαν νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνην. Ἰδίως ἐμέμφοτο τὸν Φαβιέρον διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἤριζον πρὸς ἀλλήλους, ἰδίως ὁ Φαβιέρος μετὰ τὸν Τζώρτζ, διότι ὁ δεύτερος ἤρπασε τὴν εἰς τὸν Φαβιέρον ἀνήκουσαν ἀρχηγίαν.

Ἐν ᾧ εἰς τόσον ἀθλίαν κατάστασιν εὐρίσκοντο τὰ ἐλληνικά πράγματα ὁ δὲ Ἰμβραΐμ ἤρχιζε πάλιν νὰ κινῆται ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ Ἀγγλος ναύαρχος **Κόδριγκτων** καὶ ὁ Γάλλος **Δεργιν** ἔφθασαν πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ ἀνεκοίνωσαν ἐμπιστευτικῶς εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὅτι διὰ τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα συνωμολογήθη συνθήκη μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Οἱ Ἕλληνες ἀνέπνευσαν.

5. Ἡ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ πολιτικὴ τῶν δυνάμεων μέχρι τοῦ 1827. Εἶδομεν ἤδη ὅτι κατὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας ἦσαν συνηγμένοι εἰς Λαύβαχ τῆς Αὐστρίας οἱ

αὐτοκράτορες τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἵνα συσχεφθοῦν περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐπαναστάσεων. Ἡ ἀγγελία λοιπὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπαναστάσεως κατεθορύβησε πάντας, ἐσχηματίσθη δὲ ὑπόνοια ὅτι τὸ κίνημα ὑποθάλλεται ὑπὸ τῆς Ῥωσίας, καὶ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἐνίσχυνεν ἡ γνωστῆσα προκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη τότε, ἵνα ἄρῃ τὰς ὑπονοίας ταύτας, νὰ ἀποκηρύξῃ τὸ κίνημα, νὰ διαγοῶν τὸν Ὑψηλάντην ἐκ τῶν τάξεων τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ διαβιβάσῃ στρατὸν εἰς τὰς ἡγεμονίας πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅταν ὅμως ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις μαθοῦσα τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα προέβη εἰς τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου καὶ τὰς ἄλλας σφαγὰς, ἡ Ῥωσία δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥώσος πρεσβευτὴς ἠπεύλησεν, ὅτι ἂν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν μεταβάλλῃ σύστημα, ἔχει ἐντολὴν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ τσάρος ἀπέστειλε διακοίνωσιν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκαλεῖτο τὴν σύμπραξιν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐδήλουν ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ συντελέσῃ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν συμμάχων αὐτῶν, δηλ. ἐπρότεινεν ἕξ ἀρχῆς τὴν ἐνοπλίον ἐπέμβασιν. Ἀλλ' αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ἰδίως αἱ δύο ἐπισημότεραι τότε Αὐστρία καὶ Ἀγγλία, περὶωρισθῆσαν μόνον εἰς τὸ νὰ προτρέψουν τὴν Ὑψηλὴν Πύλην νὰ μὴ ἐπιμένῃ εἰς τὸ ὀλέθριον τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν σφαγῶν σύστημα, καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποτρέψουν τὸν πόλεμον μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Ἡ μὲν Αὐστρία ἐπεθύμει νὰ ἀποτρέψῃ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξερεθίσῃ τὰ φιλελεύθερα τῆς Εὐρώπης πνεύματα. Ἡ δὲ Ἀγγλία δὲν ᾔθελε νὰ ἀνατραπῇ ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατάστασις τῶν πραγμάτων, διότι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ταύτης ἡ Ῥωσία λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος ᾔθελε προσλάβει δυνάμιν ἐπικίνδυνον εἰς τὰ γενικὰ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Ἀλλὰ καὶ με' ὅλας τὰς προσπαθείας δὲν κατώρθωσαν νὰ προλάβουν τὴν μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ρῆξιν, ὃ δὲ πρεσβευτὴς αὐτῆς ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 5 Ἰουλίου. Ἐν τούτοις διὰ τῶν ποικίλων τῶν παραστάσεων καὶ

μεσολαβήσεων ἐπέτυχον νὰ ἀναβάλουν τὴν ἐναρξιν τῶν ἐχθρῶν πραξίῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν ἔσχε τὴν τόλμην νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν πόλεμον καὶ ἄνευ συναινέσεως τῶν συμμάχων του. Καὶ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ 1821 ἐδήλου ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἐπεμβάσεως θὰ ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐπαναστάντων, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἐφάνη πολὺ μετριώτερος. Ἴσως ἐφοβήθη, μὴ ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν Πολωνίᾳ ἀναβρασμοῦ ἐκτραγῇ ἐπανάστασις, ὅταν αὐτὸς περιπλακῇ εἰς πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν. Διευκρίνισεν δηλ. τώρα ὅτι ἡννόει νὰ διατηρηθῇ εἰς τὰς ἀπελευθερωθησομένης χώρας ἡ κυριαρχία τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Καποδίστριας τότε βλέπων ματαιουμένης τὰς προσδοκίας καὶ τοὺς ἀγῶνάς του ὑπὲρ ἐπεμβάσεως τοῦ τσάρου, ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἀπεριορίστον ἄδειαν, δηλ. ἀπεχώρησε τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας. Ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐν Βερώνῃ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον περὶ τῶν ἰσπανικῶν πραγμάτων, ὁ Ῥώσος αὐτοκράτωρ ἐζήτησεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων μόνον σεβασμὸν τῆς θρησκείας των ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς των καὶ τῆς περιουσίας των. Ὡς ἦτο φυσικόν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων δυνάμεων ἔσπευσαν νὰ ἀποδεχθῶν τὰς μετρίας ταύτας προτάσεις τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ τοιαύτας δὲ ἀποφάσεις οὐδ' ἐδέχθησαν εἰς τὸ συνέδριον τοὺς ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀποσταλέντας ἀντιπροσώπους, ἵνα ζητήσουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας των.

Ὁ **Μέττερνιχ** λοιπόν, ὁ μισέλλην ἀρχικαγγελάριος τῆς Αὐστρίας, ἐθριάμβευεν. Εὐτυχῶς ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι, ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰ ναυτικά κατορθώματα τοῦ 1822 παρέστησαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην σπουδαιοτέραν, αἱ δὲ φοβεραὶ τῆς Χίου σφαγαὶ ἐξήγειραν περισσότερον τὰς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος συμπαθείας. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀφ' οὗτου τὴν 31ην Αὐγούστου ἐγένεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὁ **Γεώργιος Κάνιγγ**, ἀνὴρ μεγαλόφρων καὶ φιλελεύθερος, ἤρchiσε νὰ παρουσιάζεται εἰς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν σπουδαία μεταβολή. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐγένε φανερά ἀμέσως. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀνεγνώρισε τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐμπόλεμον δύναμιν, αἱ δὲ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἀγγλικαὶ ἀρχαὶ μετέλλαξαν τὴν πρότερον ἐχθρικὴν των στάσιν. Τότε ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνισμὸς ἤρchiσε νὰ λαμβάνῃ ζωηροτέραν κίνησιν.

Ἀλλ' ὁ Κάνιγγ εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ταύτας δὲν προσέβη
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μόνον ἕνεκα τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του. Ἐξυπηρετεῖ καὶ πραγματικὸν ἀγγλικὸν συμφέρον. Ἡ Ἀγγλία μέχρι τοῦδε ὑπερμαχοῦσα τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, σκοπὸν κύριον εἶχε νὰ μὴ ἀφήσῃ τὰς χώρας αὐτοῦ νὰ περιέλθουν εἰς τὴν Ῥωσίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐδείχθη πολεμία πρὸς αὐτήν. Ὅταν ὁμως ἐκ τῆς ἀντοχῆς καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων ἐπείσθη ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐθνότης θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ὀθωμανικὴν ὡς ἐμπόδιον καθόδου τῆς Ῥωσίας, ἤρχισε βαθμιαίως νὰ μεταβάλλῃ πολιτικὴν, καὶ ὁ Κάνιγγ προσεπάθησε νὰ δημιουργήσῃ ἐν Ἑλλάδι φιλικὸν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας ρεῦμα.

Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἀγγλίας ἐνθαρρυνθεῖσα ἤδη ἡ Ῥωσία ὑπέβαλε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1823 εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου προσέτεινε νὰ συγκροτηθῶν ἐκ τῶν ἐπαναστατησασῶν χωρῶν τρεῖς ὑποτελεῖς εἰς τὴν Τουρκίαν ἡγεμονίαι, ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς μετὰ τῆς Θεσσαλίας, ἡ δυτικὴ μετὰ τῆς Ἡπείρου καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τῆς Κρήτης, εἰς δὲ τὰς νήσους νὰ δοθῶν ἐλεύθεροι δημοτικοὶ θεσμοί. Αἱ ἡγεμονίαι αὗται ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἰδίαν σημαίαν καὶ ἀντιπρόσωπον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν πατριάρχην.

Ἄλλ' αἱ προτάσεις αὗται ὑπ' οὐδενὸς ἔγιναν εὐμενῶς δεκταί, οὔτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ὑπὸ τῆς Τουρκίας, οὔτε ὑπὸ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Οἱ Ἕλληνες οὐδεμίαν ἄλλην λύσιν ἠθέλουν νὰ στρέξουν εἰμὴ τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οἱ Τοῦρκοι ἀπέκρουον ἀποτόμως πᾶν εἶδος ἀναμίξεως εἰς τὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ρωγιάδων ρῆξιν. Αἱ δυτικαὶ δυνάμεις τέλος κατενόουν ὅτι ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἰδρυσιν ἁσθενῶν κρατιδίων ὑποτελῶν, ἵνα μεταχειρίζεται αὐτὰ ὡς ὄργανα ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ἡ πρὸς συζήτησιν τῶν ρωσικῶν τούτων σχεδίων συγκροτηθεῖσα κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1824 ἐν Πετρουπόλει συνδιάσκεψις, ἀν καὶ διήρκεσε πλέον τοῦ ἔτους, εἰς οὐδὲν κατέληξεν ἀποτέλεσμα. Ἡ Ἀγγλία ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι μεσολάβησις δὲν ἦτο δυνατὴ ἐναντίον τῆς θελήσεως τῶν διαμαχομένων, δὲν μετέσχεν αὐτῆς. Ἡ δὲ Αὐστρία παρέσυρε τὴν Γαλίαν καὶ Πρωσσίαν εἰς τὴν γνώμην ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῶν κατὰ τῆς Τουρκίας βίαια μέτρα.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων δυσηρέστησε πάρα πολὺ τὴν ρωσικὴν αὐλήν, ἐν ᾗ συγχρόνως ἡ ὀλονὲν δεινότερα θέσις τῆς Ἑλλάδος ἐξῆλπε τὴν συγκίνησιν τοῦ

ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ καὶ ἐπέτεινε τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ ὁρμὴν. Τότε δύο γεγονότα παρεμβληθέντα ἡλλοίωσαν τὴν διπλωματικὴν κατάστασιν. Ἡ Ἀγγλία ἀποσχοῦσα τῆς ἐν Πετροπόλει συνδιασκέψεως δὲν ἐγκατέλειψε καὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἄνε γνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμοὺς καὶ ἐπέτρεψε νὰ δέχεται ἡ νῆσος Κάλαμος τοὺς Ἑλληνας πρόσφυγας. Ταῦτα δέ, ὡς καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐνέργεια τῶν Ἀγγλῶν φιλελλήνων καὶ ἰδίως τοῦ λόρδου Βύρωνος, ὡς καὶ ἡ ἐν Λονδίῳ διαπραγμάτευσις τοῦ ἑλληνικοῦ δανείου, ὑπέτρεφον ἰσχυρῶς τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὅτε ὁ Ἰμβραϊμ προήλασε μέχρι τοῦ Ναυπλίου καὶ οἱ καρτερικώτεροι τῶν Ἑλλήνων ἀπώλεσαν τὸ θάρος των, οἱ Ἑλληνες τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Μαυροκορδάτου, δι' ἀναφορᾶς, τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν οἱ περισσότεροι τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὑπέβαλον τὸ ἔθνος ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Κάνιγγ ἔδωκεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη, ὁ ὁποῖος ἐκόμισε τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸ Λονδῖνον. Ἀλλ' ὅμως συγχρόνως ηὐχαριστήθη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀνατολικῆς του πολιτικῆς, ἡ ὁποία προσέβλεπε ταχεῖαν τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος. Ἀπέτρεψε λοιπὸν τοὺς Ἑλληνας νὰ προσφύγουν εἰς ἄλλην τινὰ Δύναμιν καὶ ἐπεφυλάχθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν μεσολαβήσεως μεταξὺ Πύλης καὶ Ἑλλήνων. Τὸ δεύτερον γεγονός εἶναι ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1825 αἰφνίδιος θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἀνάρρησις εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀδελφοῦ του **Νικολάου**, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπηρεάζετο, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τοῦ Μέττερνιχ. Ἐκ τούτου ἐπωφεληθεὶς ὁ Κάνιγγ ἔπεμψεν ἰδιαίτερον ἀπεσταλμένον, τὸν δοῦκα **Οὐελλινγκτῶνα**, παρὰ τῷ νέῳ αὐτοκράτορι, ὅπως προτείνῃ εἰς αὐτὸν τὴν διὰ κοινῆς συμποράξεως Ἀγγλίας καὶ Ῥωσίας εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὅντως δὲ οὗτος κατώρθωσε νὰ ὑπογραφῇ τὴν **23ην Μαρτίου 1826** μυστικῶς πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου Ῥωσία καὶ Ἀγγλία ὑπεχρεοῦντο νὰ μεσολαβήσουν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πρὸς ἴδρυσιν κράτους ἑλληνικοῦ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκτοτε Ῥωσία καὶ Ἀγγλία ἤρχισαν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ πιέζουν τὴν Τουρκίαν πρὸς ἀποδοχὴν τῆς μεσολαβήσεώς των, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐνεργοῦν ὅπως προσχωρήσουν εἰς τὸ πρωτόκολλον καὶ ἄλλαι δυνάμεις, ἰδίως ἡ Γαλλία. Ἡ ἐπίσημος μοναρχικὴ

Γαλλία μέχρι τοῦδε εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἠκολούθει τὴν Αὐστρίαν εἰς τὰς προσπάθειάς της, ὥπως προλάβῃ ρωσοτουρκικὸν πόλεμον. Τὰ μεγάλα δὲ συμφέροντα τὰ ὁποῖα εἶχεν αὕτη μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου ἔκαινον αὐτὴν νὰ ἀκολουθῇ μᾶλλον φιλότουρκον πολιτικὴν. Ἐν ᾧ δὲ πολλοὶ Γάλλοι ἀνεμείνουν εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος τὸ αἷμα των μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ, Γάλλος δὲ ὑπῆρξεν ὁ μόνος σπουδαῖος τοῦ ἑλλην. τακτικοῦ στρατοῦ ἰδρυτῆς καὶ ὁδηγός, ὁ ἀοίδιμος στρατηγὸς Φαβιέρως, συγχρόνως πολυάριθμοι Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν ναυτικὸν καὶ περὶ τὸν στρατὸν τοῦ Ἰμβρααίμ ὁδῶν τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ πέλους ὁ φιλελληνισμὸς τῆς δημοσίας γνώμης παρέσυρε καὶ τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ προστεθῇ μὲ τὸ μέρος τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας.

Οὕτω Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ τὴν 24 Ἰουνίου 1827 συνθήκην, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐπανελαμβάνοντο τὰ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς Πετροπόλεως, ὠρίζετο δὲ προσέτι ὅτι ἔπρεπε παρ' ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν νὰ ἀπαιτηθῇ ἀνακωχή. Εἰς τὴν συνθήκην δὲν ὠρίζετο τί θὰ ἔπραττον, ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχετο τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν. Ἦτο φανερὸν ὅμως ὅτι θὰ ἐπεβάλλετο ἡ ἀνακωχή διὰ τῆς βίας, καὶ ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα ἐδόθησαν ὁδηγαί εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀνακωχὴν ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐνισχύθησαν ὁ ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον **Κοδριγκτῶνα** εὐρισκόμενος εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα ἀγγλικὸς καὶ ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Δεριγγνὸν** γαλλικὸς στόλος διὰ νέων πλοίων, παρηγγέλθη δὲ νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Χέϊδεν**.

Ὀντως εἰς τὰ διαβήματα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων, ἵνα πείσουν τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν νὰ δεχθῇ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου ὁ σουλτάνος ἐδείχθη ἀνένδοτος. Ὁ Μαχμούτ ὁ Β' παρθεὶς ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐπιτυχίων τοῦ Ῥεσίτ οὐδεμίαν ἐδέχετο πρότασιν ἀνεφερομένην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὡσαύτως ματαία ἀπέβη ἡ ἀπόπειρα νὰ πείσουν τὸν Μεχμέτ νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Οὗτος ὅχι μόνον τὴν πρότασιν ταύτην ἀπέρριψεν, ἀλλὰ καὶ ἔστειλε νέον μέγαν στόλον εἰς τὸν Ἰμβρααίμ.

Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία. Τὴν εἰς Πελοπόννησον ἀπόβασιν τῶν νέων αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων δὲν ἐπρόφθασαν οἱ

ναύαρχοι νὰ ἐμποδίσουν. Ὅταν ὁ Κόδριγκτων (31 Αὐγούστου) ἔφθασεν εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, ταῦτα εἶχον ἀποβιβασθῇ, ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος συγκείμενος ἐξ 127 πλοίων, συγκεντρωμένος εἰς τὸ Ναυαρίνον, ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκπλεύσῃ κατὰ τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὑδρας. Ὁ Κόδριγκτων ἠμπόδισε τότε αὐτὸν νὰ ἐκπλεύσῃ καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰμβραΐμ τὸ περιεχόμενον τῆς Λονδινείου συνθήκης. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου κατέπλευσε καὶ ὁ γαλλικὸς στόλος. Ἐν συνεντεύξει δὲ μὲ τὸν Ἰμβραΐμ ἀμφότεροι οἱ ναύαρχοι ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν νὰ ἀπόσχῃ πάσης ἐπιχειρήσεως, μέχρις οὗ λάβῃ ὁδηγίαν καὶ οὐτως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τοῦτο ὁ μὲν Δεριννὺ ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἐλαφονήσους, ὁ δὲ Κόδριγκτων εἰς Ζάκυνθον. Ἐκ τῆς τροπῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Αὐγούστου, τὸ θάρος τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἀφυπνισθῇ ἰσχυρῶς. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀποδεχθῇ τὴν ἀνακωχὴν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Πύλη δὲν εἶχεν ἀποδεχθῇ αὐτήν, οἱτοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν ἕνεκα τῆς ἐπικειμένης διακανονίσεως τῶν ὁρίων τοῦ κράτους τῶν νὰ προσπαθήσουν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγάλην ἔκτασιν. Προσεπάθησαν νὰ πέμψουν στρατεύματα εἰς Κρήτην, νὰ ἐξεγείρουν ἐπανάστασιν εἰς Θεσσαλίαν καὶ νὰ κάμουν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Χίον ὑπὸ τὸν Φαβιέρον. Ἡ προσοχὴ τῶν ὁμῶς κυρίως ἐστράφη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Τζώρτζ μετὰ 1400 ἄνδρας ὥρμησεν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ παραλιακῶς εἰς αὐτήν. Ὁ δὲ Κόχραν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου προσέβαλε τὸ Μεσολόγγιον. Καὶ ὁ μὲν Κόχραν ἀποτυχὼν ἀπέπλευσεν. Ὁ Ἀστιγὲς ὁμῶς μετὰ τὴν «Καρτεριάν» καὶ ὅ ἄλλα πλοῖα διαβάς τὸν πορθμὸν τοῦ Ῥίου κατέστρεψεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης τουρκικὸν στόλiskon ἐξ 7 μεγάλων πλοίων εὗρισκομένων ἐκεῖ.

Τοῦτο ἔκαμε τὸν Ἰμβραΐμ ἔξω φρενῶν καὶ παρὰ τὰς μετὰ τῶν ναυάρχων συμφωνίας ἐκπλέει μὲ μοῖραν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐκ Πύλου διευθυνόμενος πρὸς τὰς Πάτρας, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἀστιγγα. Ἀλλ' ὁ Κόδριγκτων ἰδὼν τοῦτο ἐκ Ζακύνθου ἐκπλέει μὲ δύο μόνον πλοῖα καὶ ἀναγκάζει τὸν Ἰμβραΐμ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ναυαρίνον. Ὁ Ἰμβραΐμ λυσσῶς ἤδη ἐξ ὀργῆς διὰ τὴν κατ' αὐτὸν μεροληπτικὴν στάσιν τῶν Εὐρωπαίων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὅτε λαμβάνει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐντολὴν νὰ ἐντείνῃ τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀμέσως κατὰρτίζει τρία σώματα στρατοῦ καὶ ἐξαποστέλλει αὐτὰ εἰς τὴν

Μεσσηνίαν, τὴν Λακωνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, ἵνα ἐξημώσουν τὴν χώραν. Οἰκίαι καὶ συγκομιδαὶ παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας, αἱ ἀμπελοὶ ἐξεροῖζώθησαν, 60 δὲ χιλ. συκεῶν καὶ 25 χιλ. ἐλαιῶν κατεκόπησαν σύρριζα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κόδρικτων εἶχεν ἐνωθεῖ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Ζάκυνθον μὲ τὸν γαλλικὸν καὶ τὸν καταπλεύσαντα ὥσικὸν στόλον. Οἱ ναύαρχοι συνεφώνησαν ὅτι δὲν ἔπρεπε περισσότερον νὰ ἀνεχθοῦν τὴν κακοπιστίαν τοῦ Ἰμβραῖμ. Ἀλλ' ὡς τε ὁ ἐπικείμενος χειμὼν καθίστα εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ πῆσουν αὐτὸν καὶ διηύθυναν τοὺς στόλους των εἰς τὸ Ναυαρίνον, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀπέστειλαν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἰμβραῖμ ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ μὲν στόλος του ἀποπλεύσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, αὐτὸς δὲ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραῖμ ἀκριβῶς διὰ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν μετὰ τῶν φράγκων ἐπικοινωνίαν εἶχεν ἀπέλθει τὴν προτεραίαν εἰς Πύργον. Οἱ ναύαρχοι ἐπομένως εἰσέπλευσαν τὴν 8ην Ὀκτωβρίου μεθ' ὅλου τοῦ στόλου (27 πολεμικῶν πλοίων) εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, ἵνα μὲ τὴν ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεώς των, ἐπαναλάβουν τὰς προτάσεις των, ἀλλὰ καὶ ἀποφασισμένοι πρὸς μάχην. Δὲν εἶχον προφθάσει ἀκόμη οἱ στόλοι τῶν συμμάχων νὰ τακτοποιηθοῦν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ὅτε οἱ Τούρκοι πεποιθότες εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στόλου των συγκειμένου ἐξ 82 πολεμικῶν πλοίων ἔδωσαν ἀφορμὴν πρὸς ἑναρξιν τῆς μάχης πυροβολήσαντες ἐναντίον ἀγγλικῆς λέμβου. Ὁ Κόδρικτων ἔδωσε τότε τὸ σύνθημα τῆς μάχης καὶ ἐντὸς 4 ὥρων ἐκ τῶν 120 πολεμικῶν καὶ φορηγῶν πλοίων τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου δὲν ὑπελείποντο παρὰ 20 μόνον μικρὰ πλοῖα.

Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του ὁ Ἰμβραῖμ ἠγωνήθη νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Οἱ στόλαρχοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξαναγκάσουν αὐτὸν ἀφῆκαν τὴν περὶ Ναυαρίνον θάλασσαν. Ὁ δὲ Ἰμβραῖμ ἐπισκευάσας τὰ ὑπολειφθέντα ἐκ τῶν πλοίων του ἐπεβίβασεν ἐπ' αὐτῶν τοὺς τραυματίας, πολλὰς τουρκικὰς οἰκογενείας καὶ δυστυχῶς 2 χιλ. Ἕλληνας αἰχμαλώτους καὶ τὰ ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἀποτελέσματα τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας. Ἡ εἶδησις τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας ἐξήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ εἰς τοὺς κύκλους τῶν φιλελλήνων, καὶ εἰς τὰς

κυβερνήσεις Ῥωσσίας καὶ Γαλλίας. Μόνον εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβερνήσιν ἔκαμε δυσάρεστον ἐντύπωσιν. Εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ αἰφνιδίως ὁ Κάνιγγ, οἱ δὲ διάδοχοί του ἐνόμισαν ὅτι ἡ μεγάλη ἐξασθένεισις τῆς Τουρκίας ὠφέλει μόνον τὴν Ῥωσίαν. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου καὶ δὲν ἐπέφερεν ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου τὰ ἐξ αὐτῆς προσδοκώμενα ταχέα καὶ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ γεγονός ἐπροξένησε φοβερὰν αὐσθησιν εἰς τὸν Μαχμούτ Β', ἀλλ' ὅμως ἔμεινεν, ὥς καὶ πρὶν ἰσχυρογνώμων καὶ ἐπίμονος. Προέβαλεν εἰς τὰς δυνάμεις ἀξιώσεις πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ γενομένου εἰς αὐτὸν ἐν Ναυαρίνῳ ἀδικήματος, καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτῶν νὰ ἀπόσχουν τοῦ λοιποῦ πάσης εἰς τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα ἀναμείξεως. Οἱ πρέσβεις τῶν δυνάμεων ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς διπλωματικὴν ῥῆξιν πρὸς τὴν Πύλιν καὶ ἀφήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν μετέβησαν εἰς Κέρκυραν, ἵνα ἐντεῦθεν εὐρίσκωνται εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τότε ἡ Πύλη προέβη εἰς βίαια μέτρα κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐρωπαίων, πολλοὺς ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς πόλεως, ἐξέδωκε δὲ προκήρυξιν πρὸς τὸν ὀθωμανικὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας, ἀναρριπίζουσα τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν αὐτοῦ, ἐκάλει τοὺς πιστοὺς εἰς τὰ ὅπλα κατὰ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Ῥωσσίας, τῆς αἰωνίας ἐχθρᾶς τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἰσλάμ.

Κατόπιν τούτων ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐκήρυξε τὸν ἀπὸ τοῦ 1821 ἀπειλούμενον πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τὴν 25^{ην} Ἀπριλίου 1828 τὰ ῥωσικὰ στρατεύματα διέβησαν τὸν Προῦθον. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία περιορίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ ἀποκλείσουν διὰ τῶν στόλων των ἠνωμένων μετὰ τοῦ ῥωσικοῦ τὰ παράλια, ἵνα περιορίσουν τὰς κατὰ θάλασσαν ἐνεργείας τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων. Προσθέτως δὲ ἡ Γαλλία ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον πρὸς ἐκδίωξιν ἐξ αὐτῆς τοῦ Ἰμβραῖμ.

Ὁ Καποδίστριας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Καποδίστριας, ἀφ' οὗ τοῦ 1822 ἀπεχώρησε τῆς ῥωσικῆς ὑπηρεσίας, μετέβη εἰς Ἑλβετίαν, ὅπου δὲν ἔπαυσεν ἐνεργῶν ὥς ἰδιώτης ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἐντεῦθεν, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐκλογὴν του ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζίνι συνελεύσεως ὥς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίσας ἀπὸ τῆς Πιερρουπόλεως ἐπescέφθη τὰς αὐλὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἵνα ἀντιληφθῇ τὰς διαθέσεις των ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 6^{ην} δὲ Ἰανουαρίου 1828 κατέπλευσεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ συν-

οδευομένου καὶ ὑπὸ ἐνὸς ὤσεικοῦ καὶ ἐνὸς γαλλικοῦ εἰς Ναυπλίον. Τὴν ἐπομένην ὑπὸ τὰς ἀνευφημίας τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς ἐκ τῶν φρουρίων ὀπιτομένους κανονιοβολισμοὺς ἀπεβίβάζετο εἰς τὴν ξηρὰν, ἐν ᾗ συγχρόνως τὰ ξένα πολεμικὰ διὰ πρώτην φορὰν ὕψωνον τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἐχαιρέτων τὴν κυβερνήσιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν συνήθων κανονιοβολισμῶν. Τοῦτο ἀπετέλει τὴν πρώτην ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ὑπὸ τῶν συμμάχων δυνάμεων. Ἐκ Ναυπλίου, ἀφ' οὗ συνδιήλλαξε τοὺς ἐνταῦθα ἐριζοντας ὀπλαρχηγούς, ὁ κυβερνήτης ἐπλευσεν εἰς Αἴγιναν, καὶ παρέλαβε παρὰ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν. Ἀπὸ τοῦ νῦν ὁ ἀνὴρ ἤρχισε τὸ δεινὸν ἔργον τῆς ἀνορθώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς φρικώδους θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκετο.

Ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἐρημωμένη. Ἡ Πελοπόννησος ὡσαύτως κατεστραμμένη εὗρίσκετο κατὰ τὰ δύο τρίτα εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ νῆσοι εὗρίσκοντο εἰς φοβερὰν πενίαν. Ὁ λαὸς ὁ ἐκ τῆς ἐργασίας του ἀποζῶν καὶ ἰδίως οἱ γεωργοὶ ἦσαν εἰς ἀπόγνωσιν. Αἱ πολιτικαὶ μερίδες διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας. Οἱ ὀπλαρχεγοὶ κατείχοντο ὑπὸ ἀγρίας πλεονεξίας καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἤριζον πρὸς ἀλλήλους σφοδρῶς. Τὰ ἦθη τοῦ λαοῦ ἐκ τοῦ μακροῦ ἀγρίου πολέμου, τῆς ἀπορίας, καὶ τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ληστείας ἦσαν ἐξαγριωμένα. Πανταχοῦ δὲ ἐβασίλευε αὐθαιρεσία καὶ ἀναρχία. Τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο κενόν. Αἱ μόναι πρόσοδοι αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἐκ τῶν τελωνείων τοῦ Ναυπλίου καὶ ὁ ἐκ τῶν νήσων φόρος τῆς δεκάτης. Τοῦναντίον αἱ ἀπαιτήσεις ἦσαν πολλαὶ καὶ ποικίλαι, 30 δὲ ἕως 40 χιλ. παληκάκια καὶ ναῦται ἐστεροῦντο ἄρτου.

Καὶ ὅμως ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ στηριζόμενος μόνον ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀξιώματος, ἐπὶ τῆς ἡμιτελοῦς προστασίας τῶν συμμάχων καὶ ἐπὶ τῆς μακρᾶς του πολιτικῆς πείρας δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του. Ὅντως ὁ Καποδίστριας ἦτο ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος, ὅπως σώσῃ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν δεινὴν ἐκείνην περιστάσιν. Ἐνεφορεῖτο φιλοπατρία, ἑλληνικὴ καὶ κατεῖχεν ἐν μεγίστῳ βαθμῇ τὴν τέχνην τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός. Ἐνεκα τῆς μέχρι τοῦδε ἀποχῆς του ἀπὸ τῶν κομματικῶν ταραχῶν τῆς χώρας δὲν εἶχε κατατριβῇ ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ὅπως οἱ ἄλλοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἐν Ἑλλάδι. Ἐκτὸς τούτου ἦτο ἐπίχαρις καὶ ἀξιόπρεπής εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τρόπους, καὶ συμμορφούμενος πρὸς τὴν ὑλικὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ ἔζη βίον ἀπλούστατον καὶ ἐγκρα-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τέστατον. Ἦτο φειδωλός, ἀλλὰ καὶ ἐλεήμων καὶ ἀφιλοκερδέστατος, ἐργατικός δὲ εἰς τὸ ἔπαρκρον καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. Ἐνεκα ὅλων τούτων τῶν προσόντων ἐπεβλήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τε τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς καὶ ἰδίως προσεῖλκυσε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία καὶ παρέμεινε διαρκής.

Ἄλλ' ὅμως ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ ἐστερεῖτο προσόντων τινῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε. Πρῶτον δὲν εἶχε προσόντα στρατιωτικά, τὸ ὁποῖον δι' ἐκείνον τὸν χρόνον ἦτο ἀπαραίτητον. Ἐπειτα καὶ ἐκ τῆς ἀριστοκρατικῆς τοῦ ἐν Ἑπτανήσῳ ἀνατροφῆς καὶ τῆς μακρᾶς ἐν Ῥωσίᾳ διαμονῆς τοῦ εἶχε πνεῦμα ἀπολυταρχικόν. Ἡ συνείδησις δὲ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς τοῦ καὶ τῆς ἐργατικότητός τοῦ ἐπέτεινε τὴν τοιαύτην τάσιν του. Ἐνεκα τούτου ἐξήρτησε τὰ πάντα ἐξ ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ κυρίως δι' οὐδέναν κλάδον τῆς διοικήσεως ἦτο προπαρασκευασμένος. Δὲν κατενόησεν ὅτι ἦτο πολὺ ἐπικίνδυνον σφάλμα νὰ θέλῃ νὰ ἀποστερήσῃ τοὺς Ἕλληνας συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, λησμονῶν ὅτι μέχρι τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ἐθελοθυσία τῶν νησιωτῶν, ἡ πολεμικὴ ἱκανότης τῶν ὀπλορηγῶν καὶ τῶν παληκαρίων, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀξιοθαύμαστος καρτερία καὶ εὐστάθεια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν προκρίτων του εἶχον βασιτάσει ἐπὶ 7 ἔτη τὸ φοβερὸν βάρος τοῦ ἀγῶνος. Ἐγκαθίδρουσε λοιπὸν συγκεκαλυμμένην τυραννίδα.

Ἐν πρώτοις ἠνάγκασε διὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἀναχωρήσεώς του τὴν βουλήν νὰ παραιτηθῇ. Ἀντ' αὐτῆς δὲ κατήρτισεν ἐν συμβουλευτικὸν σῶμα ἐξ 27 μελῶν ὀνομασθὲν **Πανελλήνιον**, τὸ ὁποῖον διηρεῖτο εἰς τρεῖς ἐπιτροπείας, διοικητικὴν, οἰκονομικὴν καὶ δικαστικὴν, ὑπὸ τοὺς προκρίτους Ζαΐμην, Γ. Κουντουριώτην καὶ Πετρόμπεην. Τὴν κυριωτάτην δ' ἐξουσίαν συνεκέντρωσεν εἰς τὴν περὶ αὐτὸν κυβερνήσιν, τὴν λεγομένην **Γενικὴν Γραμματεῖαν**, τῆς ὁποίας τὴν προεδρίαν ἀνέθηκεν εἰς τὸν **Σπ. Τρικούπην**.

Τὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους ἤρχισεν ἀπὸ τῶν οἰκονομικῶν. Ἡ οἰκονομικὴ ἀμηχανία τοῦ κυβερνήτου ἦτο μεγάλη. Πρὸς θεραπείαν αὐτῆς ὁ Καποδίστριας ἵδρυσεν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, ἣτις ἐξέδωκε χαρτονομίσματα. Ἄλλ' ἡ Τράπεζα δὲν ἠδυνήθη νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀμηχανίαν, διότι ταχέως ἀπώλεσε τὴν πίστιν αὐτῆς, ἀφ' οὗ τὰ χρήματα αὐτῆς μετεχειρίζετο ὁ Καποδίστριας διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς. Ἐκοψε προσέτι ὀλίγα ἀργυρᾶ νομίσματα κληθέντα φοίνικας καὶ πρὸ πάντων χαλκᾶ ἐκ τῶν τηλεβόλων τῶν

τουρκικῶν λαφύρων. Ἡ οἰκονομικὴ ἀμνηχανία τοῦ κυβερνήτου ἐθεραπεύθη ὅπως δῆποτε μόνον, ὅταν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1828 Γαλλία καὶ Ῥωσία ἤρχισαν νὰ ἀποστέλλουν μηνιαίας χρηματικὰς βοηθείας. Ἀλλ' οὔτε καλὴ διαρροῦθις τοῦ ἐν Ἑλλάδι φορολογικοῦ συστήματος κατορθώθη ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου. Ἀφ' ἑνὸς οὗτος ἦτο ἄπειρος εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἔνεκα τῆς πενίας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβληθῇ ἡ εἰς εἶδος ἐπικρατοῦσα ἐπὶ τουρκοκρατίας φορολογία.

Καὶ εἰς τὰς διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας του ὁ Καποδίστριας ἔνεκα τῆς περὶ αὐτὰ ἀπειθείας του περιέπεσεν εἰς σπουδαῖα σφάλματα. Προσεῖλκεν μὲν εἰς ἑαυτὸν πολλοὺς τῶν ὀνομαστῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν, ὥς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, τὸν Νικήταν τὸν Κανάρην, ἀλλὰ καὶ δυσηρέστησεν ἄλλους ἰδίως τὸν Φαβιέρον, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς ἐλληνικῆς ὑπηρεσίας. Ἦλθεν ἐπίσης εἰς διάστασιν μὲ τοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας, καὶ ἀπέτυχε θελήσας νὰ εἰσαγάγῃ τύπους εὐρωπαϊκούς εἰς τὰς φάλαγγας τῶν παληκαριῶν.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν διοίκησιν διέπραξε μέγα σφάλμα ἔξασθενίσας τὸ ἔκπαιλαι ὑπάρχον κοινοτικὸν σύστημα καὶ εἰσαγαγὼν τὴν διοικητικὴν συγκέντρωσιν διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς ἐπαρχίας. Ἐπροκάλεσε δὲ μεγάλας δυσαρεσκείας διὰ τὴν εἰς τὰς δημοσίας θέσεις προτίμησιν τῶν Ἰονίων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀδελφῶν του Βιάρου καὶ Αὔγουστίνου, οἵτινες οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχον.

Ἀλλ' ὅμως ἐν ἀρχῇ τὰ ἀτοπήματα τοῦ Καποδιστρίου δὲν κατέστησαν καταφανῆ. Ἐν ἀρχῇ ἐνεποίησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ καλοκάγαθος ἐργατικότης αὐτοῦ, ἡ κτίσις τοῦ προαστείου τοῦ Ναυπλίου Προνοίας, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἄστυλον πλήθους φυγάδων, ζηρῶν καὶ παιδίων, ἡ ἴδρυσις προτύπων σχολείων ἐπαγγελματικῶν πρὸς μόρφωσιν ἱερέων, γεωργῶν, στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν δυνάμεων διὰ τῆς εἰς τὸ Ναύπλιον ἡρίξεως ἀντιπροσώπων αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπαλλαγὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Τὸ κυριώτερον ὄντως ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐστράφη ἡ προσοχὴ τοῦ Καποδιστρίου, ἦτο ἡ ἐπέκτασις τῶν ὁρίων τῶν ἐπαναστατημένων μερῶν. Πρῶτον κατενόει ὅτι τοῦτο ἐπὶ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος

θὰ εἶχε μεγίστην ἐπίδρασιν. Ἐπειτα ἡ τότε γενομένη ἐκρηξίς τοῦ ὡσοτουρκικοῦ πολέμου παρεῖχεν εἰς τὸν Καποδίστριαν τὴν ἐλπίδα, ὅτι βοηθῶν τὴν Ῥωσίαν δι' ἀντιπερισπασμοῦ θὰ ἦδύνατο νὰ ἀρυσθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα πολλὴν ὠφέλειαν.

Καὶ αἱ μὲν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Χίον ἐκστρατεῖαι, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπέτυχον. Ἐστρεψε λοιπὸν ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν εὗρίσκετο ἤδη ὁ Τζῶρτζ ἐνεργῶν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐνταῦθα συνέβη καὶ τὸ δυστύχημα νὰ πληγωθῇ θανάσιμως εἰς τινα ἀποτυχοῦσαν προσβολὴν ὁ χρηστότατος καὶ ἐξ ὅλων τῶν φιλελλήνων ὠφελιμώτατος καταστάς εἰς τοὺς Ἕλληνας Ἀγγλος φιλέλλην Ἀστιγξ. Διὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐσχῆν μάτισεν ὁ Καποδίστριας στρατόπεδον ἐξ 8 χιλ. ἀνδρῶν μεταξὺ Μεγάρων καὶ Ἐλευσίνος ὑπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην. Καὶ ὁ Τζῶρτζ ὅμως καὶ ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἐτόλμησαν εὐθὺς νὰ προσέλθουν πρὸς βορρᾶν, διότι ἐφοβοῦντο, μὴ ὁ Ἰμβραῖμ ἐκ Πελοποννήσου ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Εὐτυχῶς ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεφασίσθη ἡ γαλλικὴ ἐκστρατεία εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κόδριγκτων, ἵνα ματαιώσῃ τὸν εὐκόλον θρόναμβον τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ συνῆψε μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ συνθήκην περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ στρατοῦ του. Ὅταν λοιπὸν τὴν 18ην Αὐγούστου ὁ γάλλος στρατηγὸς **Μαιζὼν** μὲ 14 χιλ. πεζοὺς καὶ 400 ἱππεῖς ἀπεβιβάσθη εἰς Πελοπόννησον, ὁ Ἰμβραῖμ ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ προθύμως ἐγκατέλιπε τὴν Πελοπόννησον. Τότε ὁ στρατηγὸς Μαιζὼν ἐξεπόρθησε τὰ εἰς τὰς ἰδίας τῶν δυνάμεις ἐγκαταλειφθέντα φρούρια τῆς Μεθόνης, Κορώνης, Ναυαρίνου, Πατρῶν καὶ Ῥίου.

Ἡ ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀπαλλαγὴ τῆς Πελοποννήσου ἔδωκε ζωὴν εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Καποδιστρίου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ στρατηγὸς Τζῶρτζ προήλασε πρὸς τὸν κόλπον τῆς Ἀρτης καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἐκυρίευσεν τὴν Βόνιτζαν. Μετ' ὀλίγον ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Ναύπακτος, τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν. Εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐκυρίευσεν τὰ Σάλωνα καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Θήβας. Τέλος δὲ συνῆψε παρὰ τὴν **Πέτραν τῆς Βοιωτίας** τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1829 τὴν τελευταίαν μάχην Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Κατὰ ταύτην οἱ Τούρκοι ἡττηθέντες συνωμολόγησαν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν

νὰ ἐκκενώσουν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ περαιτέρω τύχη τῆς Ἑλλάδος ἐξηγοτήθη ἐκ τῆς διπλωματίας.

Ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἀγγλία, ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γαλλία καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ὁσσοτουρκικοῦ πολέμου δὲν ἔπαισαν τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπρεπε νὰ καθορισθοῦν τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους καὶ αἱ πολιτικαὶ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται κατέληξαν εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου τῆς 10ης Μαρτίου 1829. Κατὰ τοῦτο ὡς γραμμὴ τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους ἀπεφασίζετο ἡ διήκουσα ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Περιλαμβάνετο δὲ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἡ Εὐβοία, αἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον παρακείμεναι νῆσοι καὶ αἱ Κυκλάδες. Ὡρίζετο τέλος ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἔμελλε νὰ καταστῇ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας κληρονομικὴ μοναρχία μετὰ χριστιανὸν ἡγεμόνα ἐκλεχθησόμενον ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων ἐκτὸς τῶν βασιλευόντων οἰκῶν αὐτῶν τῇ συναινέσει τοῦ σουλτάνου.

Ἡ τοιαύτη διευθέτησις δυσηρόεστησε καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες βαρέως ἔφερον ὅτι ἀπεκλείετο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη. Ὁ δὲ σουλτάνος ἐδέχετο νὰ παραχωρήσῃ μόνον τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῶν παρακειμένων νήσων. Καὶ διεμαρτυρήθη μὲν ὁ Καποδίστριας. Ἰδίως ὁμως ἐματαιώσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου ἡ ἄρνησις τῆς Πόλεως.

Εὐτυχῶς κατ' Αὐγούστον ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἐθραύσθη ὑπὸ τῶν Ῥώσων. Οἱ Ῥῶσοι μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου (Ἀπρίλιος 1828) κατέλαβον τὴν Μολδαβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν, μέχρι δὲ τοῦ Ἰουνίου 1828 διεπέρασαν τὸν Δούναβιν. Ἀλλὰ προσέκρουσαν πρὸ τῆς Σιλιστρίας, καὶ ἀσθένειαι τοὺς ἐδεκάτισαν εἰς τρόπον ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθουν καὶ πάλιν τὸν Δούναβιν. Αἱ ἐπιχειρήσεις ἐπανελήφθησαν μετὰ ζωηρότητα τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1829. Καταλαβόντες τὴν Σιλιστρίαν (30 Ἰουνίου 1829), διήλθον τὸν Αἶμον παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡ ὁδὸς πλέον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο ἀνοικτή. Ὁ σουλτάνος ἐζήτησεν εἰρήνην.

Ἡ Ῥωσία ἐπέβαλεν εἰς τὸν σουλτάνον τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἣτις περιελάμβανε καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10 Μαρτίου.

Ἡ φιλοποίησις ἀπὸ τοῦ νοτίου τοῦ Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡ ἥττα τῆς Τουρκίας ὁμως ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἔσχε καὶ ἄλλο σπουδαῖον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτελέσμα. Ὁ δούξ *Ουέλλινγκτον* ὁ τότε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε ἠκολούθει μᾶλλον φιλότουρκον πολιτικὴν, ἤδη ἐγκατέλειπε τὴν ἰδεάν τῆς ὑποτελείας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπέβη ὑπέρμαχος τῆς ἰδρύσεως ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἐπίστευσεν ὅτι ἐπέκειτο τὸ τέλος ἢ ἡ παντελὴς ἐξάρτησις τῆς Τουρκίας ἐκ τῆς Ῥωσίας, καὶ πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθη νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ κράτους ἑλληνικοῦ ἢ τοῦλάχιστον νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν διαδοχὴν αὐτῆς. Μόλις ὁμως μετ' ὀλίγον ἡ Τουρκία ἔδειξε σημεῖα ζωῆς πολιτικῆς καὶ ὑπάρξεως ἀνεξαρτήτου, ἐσχημάτισε τὴν γνώμην ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ περιορισθῇ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μικρότερα ὅρια, ἵνα μὴ καταστῇ ὑπὲρ τὸ δέον ἰσχυρὰ ἀπέναντι τῆς Τουρκίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀποτελέσῃ κράτος ἀνεξάρτητον ἵνα μὴ ἀποβῇ ὄργανον ῥωσικόν, ὥς αἱ παραδουνάβειοι ἐπαρχαί. Εἰργάσθη λοιπὸν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως κράτους μικροῦ μὲν ἀλλ' ἀνεξαρτήτου, καὶ κατώρθωσε νὰ ὑπογραφῇ ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τῶν τοιῶν δυνάμεων τὴν 3 Φεβρουαρίου 1830 νέον πρωτόκολλον. Δι' αὐτοῦ ἀπεφασίσθη, ὅπως ἡ Ἑλλὰς καταστῇ κράτος ἀνεξάρτητον κυβερνώμενον ὑπὸ κληρονομικοῦ μονάρχου μὴ ἀνήκοντος εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσίας. Ἀλλὰ συγχρόνως τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια αὐτῆς περιορίσθησαν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ πρὸς Α. καὶ τῶν τοῦ Ἀχελώου πρὸς Δ. Ἀφίνετο δηλαδὴ εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ Ἀχαρνανία καὶ μέρος τῆς Αἰτωλίας, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι τόσον εἶχον συνεισφέρει εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ προσέτι τὸ στενὸν τοῦ Μακρονόρου, αἱ Θεομοπύλαι αὐταὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ περιλαμβάνοντο μὲν εἰς τὰ τοιαῦτα σύνορα αἱ βόρειαι Σποράδες, ἡ Σκῦρος καὶ αἱ Κυκλάδες, ἀλλ' ἀπεκλείοντο ἡ Κρήτη καὶ ἡ Σάμος. Ὡς ἡγεμόνα δὲ τοῦ νέου κράτους αἱ δυνάμεις προέτειναν τὸν πρίγκιπα τοῦ Σαξονικοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον, τὸν κατόπιν βασιλέα τοῦ Βελγίου. Ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐξαιρετος. Ὁ Λεοπόλδος ἦτο 40τούτης καὶ εἶχε μεγάλας πολιτικὰς ἀρετάς. Πρὸ πολλοῦ εἶχε βολιδосκοπηθῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἂν θὰ ἐδέχετο τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν, καὶ οὗτος εἶχε στείλει ἀντιπρόσωπόν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως μελετήσῃ τὰ κατ' αὐτήν. Διὰ τοῦτο δὲ οὗτος καὶ ἐδέχθη ἀμέσως τὴν ἐκλογὴν.

Ἡ Τουρκία κατ' ἀρχὰς ἠρνήθη νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὰ ἐν

Λονδίνῳ ἀποφασισθέντα. Κατόπιν ὁμως θέλουσα νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως μεγαλοφρόνως ἐδώρησεν εἰς αὐτὴν σπουδαῖον μέρος τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἀπεδέχθη καὶ Ἐλπίδιον τὰ ἀποφασισθέντα. Οὕτω τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα ἐφαίνετο ὅτι εἶχε λυθῇ. Καὶ ὁμως τοῦτο ἔμεινεν ἐπὶ πολὺν ἔτι ἐκκρεμὲς ἔνεκα τῆς παρατήσεως τοῦ Λεοπόλδου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων.

Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Καποδιστριαίου.
Δολοφονία αὐτοῦ. Ὁ κυβερνήτης μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ὑποσχεθῇ ὅτι κατ' Ἐλπίδιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἔμελλε νὰ καλέσῃ ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔνεκα τοῦ ἀπολυταρχικοῦ του πνεύματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀνωμαλίας τῆς ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι ἀνέβαλλε τὴν σύγκλησιν αὐτῆς. Μόλις δὲ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10 Μαρτίου ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ τοῦτο. Ἦδη ἡ ἀνάγκη τῆς συγκλήσεως ἦτο ἐπιτακτική, ἵνα ὁ Καποδίστριας ἀρυσθῇ ἐξ αὐτῆς δύναμιν νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὸν ἀποφασισθέντα καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ὁ Καποδίστριας τὴν πλειονοψηφίαν τῆς συνελεύσεως δὲν ἠμέλησε πᾶν δυνατὸν μέσον. Καὶ τὸ κατώρθωσεν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἡ συνελθούσα τὴν 11 Ἰουλίου 1829 εἰς τὸ ἀρχαῖον θέατρον τοῦ Ἀργεῦς παρέσχε πλειονοψηφίαν πρόθυμον νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτου. Ἡ συνέλευσις κατήρτισε γερουσίαν ἐξ 27 μελῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου μὲ λίαν περιορισμένα δικαιώματα, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸ Πανελλήνιον, καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν Καποδίστριαν πλήρη ἐξουσίαν νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν συμμάχων. Μόνον τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν συμμάχων ἐπεφύλαξεν εἰς ἑαυτὴν ἡ συνέλευσις ὡς δικαίωμά της, καὶ τοῦτο ἵνα ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη ἡρησιμεύσῃ ὡς ὄπλον εἰς χεῖρας τοῦ κυβερνήτου.

Ὁ Καποδίστριας ἐφαίνετο ὅτι εὐρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του. Ἀλλ' ὁμως ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀκριβῶς ἤρchiσε νὰ κλονίζεται ἡ μεγάλη δύναμις αὐτοῦ. Αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ τοῦ ἀπὸ 3 Φεβρουαρίου 1830 πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου καθίστων μὲν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον, καὶ ἐξέλεξαν ὡς ἡγεμόνα αὐτῆς τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον, ἀλλὰ καὶ περιορίσαν τὰ σύνορα αὐτῆς. Ὁ Καποδίστριας τότε δι' ὑπομνήματός του πρὸς τὸν ἐκλεχθέντα ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος παρέστησεν εἰς αὐτόν, πόσον ὀλέθριος διὰ τὸ νέον κράτος ἦτο ὁ περιορισμὸς τῶν συνό-

ρων καὶ ἰδίως ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, ὅτι ἡ ἀπώλεια αὐτῆς θὰ συνεταυτίζετο μὲ τὸ πρόσωπὸν τοῦ καὶ ἐπομένως θὰ ἐγέννα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δυσαρσεκειᾶς ἕναντιον τοῦ, καὶ ἐν γένει ἐξωγράφιζε τὴν κατάστασιν διὰ μελανῶν χρωμάτων. Ὁ Λεοπόλδος ἐκ τούτου ἤρχισεν ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς συμπεριλήψεως τῆς Κρήτης. Ἀφ' οὗ δὲ αἱ ἐνέργειαι τοῦ προσέχρουνσαν εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῆς Ἀγγλίας παρητήθη τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου.

Ταῦτα γνωσθέντα ἐν Ἑλλάδι προὐκάλεσαν μεγάλην δυσἀρέσκειαν κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ὡς αἰτίου τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου, ἵνα μείνῃ αὐτὸς διαρκῶς ὡς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ κνῶσε τὰς τάξεις τῆς κατ' αὐτοῦ ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ ἀντιπολίτευσις συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν ἐμφορουμένων ὑπὸ πνεύματος ὑψίστης φιλοπατρίας, οἱ ὅποιοι ἀπεδοκίμαζον τὸ σύστημα τῆς συγκεκρυμμένης δικτατορίας τοῦ Καποδιστρίου. Ἄνδρες ὅποιοι ὁ Μιαούλης, ὁ Κουντουριώτης, ὁ Τομπάζης καὶ ὁ Μανροκορδάτος, ἠρνήθησαν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τὴν γερουσίαν. Αὐτὸς ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἄλλ' ἰδίως προσέδωκεν εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν μεγάλην δύναμιν ἡ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ἐπιχειρηθεῖσα κατάλυσις ἀρχαίων τοπικῶν καὶ προσωπικῶν συμφερόντων καὶ προνομίων. Ἐνεκα ταύτης ἡ ἀντιπολίτευσις προσέλαβε δύο σπουδαῖα κέντρα τὴν Ὑδραν καὶ τὴν Μάνην.

Οἱ Ὑδραῖοι πρόκριτοι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δυσηρεστήθησαν κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ διὰ τὴν μὴ χρησιμοποίησιν τῶν πλοίων των ὡς ἐθνικοῦ στόλου καὶ διὰ τὴν μὴ ἱκανοποίησιν τῶν χρηματικῶν ἀπαιτήσεών των. Καὶ δὲν ἀρκεῖ ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς φοβερὰν ἔνδειαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιέζοντο δεινῶς ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυβερνήτου Βιάρου, ὁ ὁποῖος εἶχε διορισθῇ διοικητὴς τῶν δυτικῶν Σποράδων καὶ ἀρχιναύαρχος.

Διὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου λόγους καὶ οἱ Μανιάται καὶ ἰδίως ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων ἦσαν πολὺ ἐρεθισμένοι ἕναντι τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ οἶκος οὗτος, ἐκ τοῦ ὁποῖου 60 μαχηταὶ ἔπλεσαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, εἶχε συνεργήσῃ ζωνηρότατα ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ γηραιὸς στρατηγὸς αὐτοῦ Πετρόμπεης κατ' ἀρχὰς θεομώτατος θιασώτης τοῦ κυβερνήτου, συνεμορφώθη συνετῶς πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἡ ὁποία κατέλυε βραδέως τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν

τοῦ οἴκου του. Ἄλλ' ὁ ἐξευτελιστικὸς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον προσεφέρετο ὁ Καποδίστριας ἀπέναντι τῶν χρηματικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ οἴκου τούτου τοῦ εἰς παντελῇ ἔνδειαν περιελθόντος καὶ ὁ διορισμὸς ὡς διοικητοῦ ἐν Μάνη Γενοβέλη τινός, ὁ ὁποῖος εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεπε παρὰ εἰς τὸ νὰ καταπολεμῇ τὴν ἐπιρροὴν ἐν Μάνη τοῦ Πετρόμπεη, κατέστησαν αὐτὸν ἀμείλικτον πολέμιον τοῦ κυβερνήτου.

Εἰς φανεράν ἐπανάστασιν ἐξεδηλώθη ἡ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀντίδρασις κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Μάνην. Οἱ Μανιάται ἐστασίασαν κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ὁ δὲ κυβερνήτης ἄλλους μὲν ἐκ τῶν ἐν Ἀργεὶ καὶ Ναυπλίῳ Μαυρομυχαλαίων ἐφυλάκισεν, ἄλλους δέ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Πετρόμπεην, ἔβλεπεν ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Ὁ Πετρόμπεης, ἀφ' οὗ εἰς μάτην παρεκάλεσε τὸν κυβερνήτην νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ μεταβῇ εἰς Μάνην πρὸς καταπαυσιν τῶν ταραχῶν ἐδραπέτευσεν ἐν Ναυπλίῳ, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἤχθη εἰς Ναύπλιον καὶ ἐφυλακίσθη εἰς Ἴτσ—Καλέ. Ἐκ τούτου οἱ Μανιάται ἐγίναν μᾶλλον ἀνένδοτοι, πᾶσαι δὲ αἱ πρὸς καταπράυνσιν αὐτῶν ἀπόπειραι ἀπέβησαν μάταιαι.

Τὴν Μάνην ἐνίσχυσε τότε καὶ ἡ ἀποστασία τῆς Ὑδρας. Τὸ ἀρχαῖον δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν ἀτιθάσων Ὑδραίων ναυτῶν καὶ ἡ ὑψηροφάνεια, τὴν ὁποίαν ἠσθάνοντο διὰ τὰς κατὰ τὸν ἄγωνα ὑπηρεσίας των, ἔφεραν κατὰ μικρὸν τὴν μὲ τὸν Καποδίστριαν ἔριδα, τὴν προσελθούσαν ἐκ τῶν περὶ ἀποζημιώσεως ἀξιώσεώς των, εἰς φανεράν ὀψίν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας ἐγίναν τὸ ἔρρισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐστηρίχθησαν ὅλαι αἱ ἐν τῇ χώρᾳ ἀντιπολιτεύσεις. Ἐκεῖ συνεκεντρώθησαν ὁ Μαυροκορδαῖος καὶ ὅλοι, ὅσοι ἐξ οὔας δήποτε ἀφορμῆς ἠγανάκτουν ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου. Ὅλαι αἱ ἀπόπειραι τοῦ Καποδιστρίου πρὸς συμβιβασμὸν ἀπέβησαν μάταιαι. Ἐπὶ τέλους οἱ Ὑδραῖοι ἀπεστάτησαν φανερά καὶ ἐγκατέστησαν ἰδίαν κυβέρνησιν τὴν ὀνομασθεῖσαν συνταγματικὴν Ἐπιτροπείαν. Τούτους ἠκολούθησαν καὶ οἱ Σπετειῶται καὶ οἱ Ψαριανοὶ καὶ ἡ νῆσος Σῦρος. Ὁ κυβερνήτης τότε παρεσκεύασε τὸν ἐν Πόρῳ εὐρισκόμενον στόλον συγκείμενον ἐκ τῆς φρεγάτας Ἑλλάδος, δύο ἀτμοπλοίων καὶ τεσσάρων μικροτέρων πλοίων, ἵνα ὑπὸ τὸν Κανάρη, ὁ ὁποῖος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν κυβερνήτην, ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σύρου. Οἱ Ὑδραῖοι μαθόντες τὸ σχέδιον τοῦ Καποδιστρίου ἀποστέλλουν τὸν γηραιὸν ναύαρχον Μιαούλην μετὰ σμήνους ναυτῶν εἰς Πόρον, ἵνα διὰ ταχέος τολμήματος κυριεύσῃ τὸν στόλον. Πράγματι δὲ οὗτος κατορθώνει

τὴν ἐπομένην νύκτα νὰ γίνῃ κύριος τοῦ ναυστάθμου καὶ τῶν πλοίων καὶ ὑψώνει ἐπὶ τῆς « Ἑλλάδος » τὴν σημαίαν του. Ἀπειληθεὶς ὁμως ὑπὸ τοῦ φθάσαντος κατὰ διαταγὴν τοῦ Καποδιστρίου ῥῶσον ναύαρχον Ῥίκορντ, ἔθεσε πῦρ εἰς τὸν ναύσταθμον καὶ εἰς ὅλα τὰ πλοῖα ἵνα μὴ ὁ κυβερνήτης μεταχειρισθῇ ταῦτα ἐναντίον τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Μετὰ τοῦτο δὲ αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοί του διέφυγον ὑπὸ τὴν χάλαζαν τῶν ῥωσικῶν σφαιρῶν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἡ φρεγάτα Ἑλλὰς καὶ ἡ κορβέτα Ὑδρα ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ὁ ναύσταθμος καὶ τὰ ἄλλα πλοῖα ἐσώθησαν μετὰ κόπου.

Τὸ ἐπείσوديον τοῦ Πόρου κατέστησε τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ Καποδιστρίου καὶ ἀντιπολιτεύσεως ἀδιύλλακτον. Οἱ Ὑδραῖοι τώρα διὰ τῶν πλοίων των ὅχι μόνον ἔφερον εἰς τὴν Μάνην ὅπλα καὶ ὑλικά πολέμου, ἀλλὰ καὶ προσεπάθουν νὰ μεταδώσουν τὸ πῦρ τῆς ἀποστασίας εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Ἡ θέσις τοῦ Καποδιστρίου κατέστη προσέτι δύσκολος ἀπέναντι τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἀγγλῶν. Θέλων νὰ καταστείλῃ τὴν ἀποστασίαν μετεχειρίζετο τὸν Ῥῶσον ναύαρχον. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐθεώρουν τὸν Καποδίστριαν ὡς Ῥῶσον πράκτορα καὶ ὑπεστήριζον τοὺς ἀποστάτας, ἐφέροντο δὲ μετὰ ψυχρότητος πρὸς αὐτόν.

Τέλος ἡ μανιάτικη αὐτοδικία ἀπῆλλαξε τὸν κυβερνήτην τῆς δυσκόλου θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιήλθεν. Οἱ Μαυρομιχάται Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος, υἱὸς καὶ ἀδελφὸς τοῦ γηραιοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπεη, ὅστις πρὸ 9 μηνῶν ἐτίκετο κλεισμένος εἰς τὸ Ἴτς-Καλὲ ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου, τὴν **27 Σεπτεμβρίου 1831**, ἐν ᾧ ὁ Καποδίστριας μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ἵνα λειτουργηθῇ, ἐφόνευσαν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐφονεύθῃ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ προσδραμόντος πλήθους. Ὁ δὲ Γεώργιος συνελήφθη καὶ δικασθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ τυφεκισμοῦ θάνατον, ὅστις καὶ ἐξετελέσθη ἀμέσως.

Ἡ ἀγρία δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου ὀφείλεται μὲν πρωτίστως εἰς τὸ ἔθιμον τῆς αἱματηρᾶς ἐκδικήσεως, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἐν Μάνῃ. Οἱ Μαυρομιχάται ἀπέβλεψαν πρωτίστως εἰς τὸ ὄνειδος καὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς οἰκογενείας των καὶ εἰς τὰ δεσμά τοῦ γενάρχου των, καὶ ἀπηλλάγησαν τοῦ οἰκογενειακοῦ των ἐχθροῦ. Εἶναι ὁμως ἀναμφισβήτητον ὅτι αὕτη εἶχε καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὰ ὅμματα τῶν Μαυρομιχαλαίων, ἐκ τῆς οἰκο-

γενείας τῶν ὁποίων τόσοι νεαροὶ βλαστοὶ προσέφεραν τὸ αἷμα τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους, ὁ οἰκογενειακὸς ἐχθρὸς ἦτο συγχρόνως καὶ τύραννος τῆς πατρίδος, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ θερίσῃ ἐκεῖ, ὅπου αὐτοὶ ἔσπειραν. ✓

Ἰδρυσίς τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἀμέσως μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἡ γερονσία συνελθοῦσα διώρισε προσωρινὴν ἐπιτροπείαν τριῶν ἀνδρῶν, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἡ ἐπιτροπεία ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ θύματος Αὐγουστίνου Καποδιστρίου, τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς, τὴν ὁποίαν ἠδύνατό τις νὰ συλλάβῃ ὅτι ἡ ἐκλειψίς τοῦ Καποδιστρίου ἐμελλε νὰ φέρῃ τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν κομμάτων ἀπεδείχθη ματαία, ἐνεκα τοῦ ἀδιαλλάκτου πνεύματος τοῦ Αὐγουστίνου, ὅστις ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη. Οὕτω, ὅτε ἡ Ὑδρα ἠξίωσεν ἀπλῶς νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν ἐπιτροπείαν δύο μέλη τῆς ἀντιπολιτεύσεως, νὰ δοθῇ ἀμνηστία καὶ συγκληθῇ ἡ ἐθνοσυνέλευσις ἐν οὐδετέρῳ τόπῳ, ἡ πρότασις ἀπεκρούσθη. Ἦρχισαν λοιπὸν αἱ κατ' ἀλλήλων ὕβρεις καὶ συκοφαντίαι τῶν κομμάτων, τῶν καποδιστριακῶν καὶ τῶν συνταγματικῶν. Καὶ οἱ μὲν καποδιστριακοὶ ὑπεστηρίζοντο φανερά ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οἱ δὲ συνταγματικοὶ τῆς Ὑδρας εὔρισκον προστασίαν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δυτικῶν δυνάμεων.

Ὑπὸ τοιαύτην ἀτμόσφαιραν διεξήχθησαν αἱ ἐκλογαὶ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὰς χάριν ἐξασφαλίσεως τῆς πλειοψηφίας οἱ καποδιστριακοὶ ἠμύδισαν τοὺς πληρεξουσίους τῆς Ὑδρας καὶ τῆς Μάνης νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἀργους. Τότε ὁ Κωλέττης, ὅστις μέχρι τοῦδε δὲν συνεφώνει μὲ τὸν Αὐγουστίνον καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἀλλ' ἐτήρει στάσιν ἐπιφυλακτικὴν, διέσρηξε τὰς σχέσεις μὲ τοὺς συναδέλφους του. Στηριζόμενος εἰς τοὺς Ρουμελιώτας πληρεξουσίους συνεκρότησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν, ἡ ὁποία ὠνόμασεν ἑαυτὴν συνταγματικὴν, καὶ ἀπήτησε τὴν ἀποδοχὴν τῶν Ὑδραίων πληρεξουσίων. Ἐλειδῇ δὲν εἰσηκούσθη, συνῆλθεν εἰς χωριστὴν σύνοδον. Οἱ Καποδιστριακοὶ συνελθόντες, κατόπιν παραιτήσεως τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐξέλεξαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Αὐγουστίνον. Ὁ Κωλέττης ὅμως ἠρνήθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐπηκολούθησε ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Ἀργους. Οἱ Ρουμελιῶται ὡς ὀλιγώτεροι, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἐλθόντες εἰς Περαιώραν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ διώρι-

σαν κυβερνητικὴν ἐπιτροπείαν ἐκ τοῦ Κωλέττη καὶ τῶν ἀπόντων Ζαΐμη καὶ Κουντουριώτου. Οὕτω ἡ Ἑλλὰς καὶ πάλιν ἦτο διηρημένη εἰς δύο, εἰς τὴν Στερεὰν μετὰ τῶν νήσων ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν Πελοπόννησον ἀφ' ἑτέρου. Αἱ δύο κυβερνήσεις ἀπεκίρηνξαν ἀλλήλας καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ ἐπέλθουν κατ' ἀλλήλων. Εἰς μάτην δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δυνάμεων ἐπεχείρησαν νὰ συνδιαλάξουν αὐτοὺς καὶ πῆσαντες τὸν Αὐγουστῖνον ἀπληευθέρωσαν ἐκ τῆς φυλακῆς τὸν Πετρόμπεην. Ἐν τῇ τοιαύτῃ οἰκτρᾷ καταστάσει ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκλογὴ βασιλέως.

Ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ μετ' αὐτὸν ἐπελθοῦσα ἐν Ἑλλάδι ἀναρχία ὤθησαν τὰς τρεῖς δυνάμεις νὰ ἐπιληφθοῦν δραστηριώτερον τῆς λύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος διὰ τῶν ἐν Λονδίνῳ ἀντιπροσώπων των. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου δὲν ἦτο εὐκόλος ἡ ἐξεύρεσις ἡγεμόνος, χάριν ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τῆς ἡ συνδιάσκεψις διὰ τῆς συμβάσεως τῆς **26 Ἀπριλίου τοῦ 1832**, τὴν ὁποίαν ἡ Πύλη ἀπεδέχθη, κατέστησε τὴν Ἑλλάδα βασιλείον καὶ ἐπεξέτεινε τὰ βόρεια σύνορα αὐτῆς μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη ἔμειναν ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Καὶ ἡ μὲν Σάμος ἐγένεν ὑπόφορος χριστιανικῇ ἡγεμονίᾳ ἀπὸ τῆς παρουσίας τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ δὲ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν πασάν τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλὴν μέ τινα προνόμια. Ὁ θρόνος ἐδόθη εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, τὸν 17ετῆ Ὁθωνα. Συνθήκη δὲ μετὰ τὸν βασιλέως τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν τριῶν δυνάμεων ὥρισε τοὺς ὅρους τῆς ὑπὲρ τοῦ Ὁθωνος ἀποδοχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου. Ὁ Ὁθων ἔμελλε νὰ φέρῃ τὴν προσωνυμίαν «Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος» καὶ θὰ ἦτο ἀνεξάρτητος κληρονομικὸς μονάρχης ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων. Τῇ 20 Μαΐου 1835, γενεθλίῳ ἡμέρᾳ του ἔμελλε νὰ γίνῃ ἐνήλικος, ἐν τῷ μετὰ δὲ θὰ ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ἀντιβασιλεῖα τριῶν ἀνδρῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Αἱ δυνάμεις τέλος ὑπεσχέθησαν νὰ ἐγγυηθοῦν δάνειον 2.400.000 λιγῶν στερλινῶν μὲ τόκον 5% καὶ πληρωτέον εἰς τρεῖς δόσεις, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἀνέλαβε νὰ παράσχῃ σῶμα ἐκ 3500 Βαυαρῶν μετὰ Βαυαρῶν ἀξιωματικῶν πρὸς διοργάνωσιν ἐγχωρίου στρατοῦ.

Τὸ ἄγγελμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὁθωνος δὲν ἔσταμάτησε τὸν ἐν Ἑλλάδι ἐμφύλιον πόλεμον. Οἱ ἐν Περαιχώρα συνταγματικοὶ ὑπὸ τὸν Κωλέττην ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλουν τοὺς καποδιστρια-

κοὺς, ἵνα μετέχουν καὶ αὐτοὶ τῆς ἀρχῆς κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ
 νέου βασιλείου. Διαβάντες λοιπὸν τὸν Ἰσθμὸν κατήλθον μέχρι Ναυ-
 πλίου καὶ κατέλαβον τὴν Πρόνοιαν. Ὁ Αὐγουστῖνος μετὰ τῶν οὐ-
 κείων του ἐφυγεν εἰς Κέρκυραν. Τῇ ἐπεμβάσει δὲ τῶν πρόσβρων τῶν
 τριῶν δυνάμεων ἐπῆλθε συνδιαλλαγή τῶν κομιμάτων. Διωρίσθη
 ἑπταμελὴς κυβερνητικὴ ἐπιτροπεία εἰς τὴν ὁποίαν δύο ἦσαν μόνον
 καποδιστριακοί. Ὁ Κωλέττης ἐθροιάμβευεν. Ἀλλὰ τὰ εἰς Πελοπόν-
 νησον εἰσελάσαντα ρουμελιωτικὰ στρατεύματα μὴ πληρωνόμενα
 ἐλαφροαγῶγον τὴν Πελοπόννησον. Κατ' αὐτῶν ἠναγκάσθη νὰ
 ἀμυνθῇ ὁ Κολοκοτρώνης. Πλήρης ἀναρχία ἐβασίλευεν. Ἡ εἰς
 τὴν Πρόνοιαν συνελθοῦσα τὴν 14ην Ἰουλίου 1832 ἐθνικὴ συν-
 νέλευσις μόλις ἐπρόφθασε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὁθω-
 νος ὡς βασιλέως. Τόση ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα ἀναρχία, ὥστε οἱ πεινῶν-
 τες στρατιῶται ὥρμησαν εἰς αὐτὴν καὶ ἀπήγαγον τὸν πρόεδρον
 Νοταρᾶν μὲ ἑπτὰ ἄλλους πληρεξουσίους πλουσίους ὡς ὁμήρους
 διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ των. Καὶ οὗτοι μὲν, ἐπειδὴ ἡ
 κυβέρνησις δὲν εἶχε χρήματα νὰ πληρώσῃ, ἐφρόντισαν οἱ ἴδιοι
 νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἀπολύτρωσίν των. Ἡ συνέλευσις ὅμως διε-
 λύθη. Ἐκτοτε ἄλλο κοινοβούλιον μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ
 1843 δὲν συνήλθεν. Ἡ ἀναρχία ἐξηκολούθει. Συγκρούσεις μεταξὺ
 Πελοποννησίων καὶ Ρουμελιωτῶν ἐγίνοντο συχναί, δὲν ἐλείψαν
 καὶ μεταξὺ Γάλλων καὶ Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἀναρχίαν αὐτὴν
 δὲ ἐθεσε πέρας μόνον ἡ τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1833 ἀπόδοσις
 τοῦ Ὁθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὑπεδέχθη αὐ-
 τὸν ἐνθουσιωδῶς ὡς σωτῆρα.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος
 ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον, ἀνάγκη πάλιν νὰ ἴδω-
 μεν, ποία ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^{ον} ΑΙΩΝΑ

1. Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων.

Ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα ἔχει ὡς σημεῖα
 ἀποκριτικὰ δύο οὐσιώδη γεγονότα, τὴν κατὰ μικρὸν γενικὴν σχε-
 δὸν μετατροπὴν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν εἰς συνταγματικὰς
 μοναρχίας, καὶ τὴν ἀφύπνισιν τῶν ἐθνικοτήτων, ἀμφότερα ἐπα-
 κολουθήματα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Τὸ συνταγματικὸν σύστημα. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐπανακτίσαντες τὸ 1815 τὰ κράτη τῶν προσεπάθησαν παρὰ τὴν διὰ τῆς Γαλλ. ἐπαναστάσεως ἐξαπλώθεισαν ἀρχὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους νὰ ἐγκαταστήσουν εἰς αὐτὰ ἐκ νέου κυβέρνησιν, ὁποία ἦτο καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπάνοδος αὐτὴ εἰς τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν ὀνομάσθη παλινόρθωσις. Ἐκτοτε εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐσχηματίσθησαν δύο ἀντίθετα κόμματα, τὸ κόμμα τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ συστήματος καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ συνταγματικοῦ, τοῦ ὁποῖου οἱ ὁπαδοὶ ὀνομάζοντο **φιλελεύθεροι**.

Τὸ ἀπολυταρχικὸν κόμμα ἐδέχετο τὴν ἀρχὴν τοῦ θεοῦ δεκαίου. Ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτὴν ἔχει ἐκ Θεοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ διατάσσειν, οἱ κάτοικοι τῆς χώρας εἶναι ὑπῆκοοί του. Εἰς ὅσα κράτη οἱ ὑπῆκοοι εἶχον διατηρήσει τὴν συνήθειαν νὰ ἐκλέγουν ἀντιπροσώπους, οὔτινες ἀπετέλουν συνέλευσιν, οἱ ἡγεμόνες ἐξήτουν συνήθως νὰ κυβερνοῦν ἐκ συμφώνου μὲ τὴν συνέλευσιν. Ἄλλ' ἐν περιπτώσει συγκρούσεως ἡγεμόνος καὶ ἀντιπροσώπων, οἱ ἀντιπρόσωποι ὤφειλον νὰ ὑποχωρήσουν, διότι ἡ κυριαρχία ἀνῆκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα.

Τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων ὥρματο ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους. Οἱ κάτοικοι σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν εἶναι πολῖται, καὶ αὐτοὶ μόνοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διευθύνουν τὰς ὑποθέσεις τῆς χώρας τῶν. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι καὶ αὐτὸς ὑπερέτης τοῦ ἔθνους. Ἡ θεωρία αὕτη ἀναγνωρίζει εἰς τὸν βασιλέα τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλεύειν, ἀλλὰ συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους. Δὲν ἔχει οὗτος τὸ δικαίωμα οὔτε νόμους νὰ κάμνῃ, οὔτε φόρους νὰ ἐπιβάλλῃ, οὔτε νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ὑπουργοὺς του ὅπως θέλει. Κυβερνᾷ μόνον ἐκ συμφώνου μὲ τὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει τὸ ἔθνος. Ἐὰν ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ αὐτήν, ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ ὑποχωρήσῃ διότι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸ ἔθνος. Πρὸς ἐγγύησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἔθνους συνήθως γράφεται σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς χώρας. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ διατηροῦν. Ἐὰν τὸ παραβαίνουν, τὸ ἔθνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀντισταθῇ καὶ οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀσφαλέστερον μέσον νὰ ἐμποδίζωνται αἱ καταχρήσεις εἶναι γνωστοποίησις αὐτῶν εἰς τὸ κοινόν, τὸ συνταγματικὸν κόμμα ἔχει ὡς ἀρχὴν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ὁμιλεῖν, τοῦ γράφειν καὶ τοῦ συνέρχεσθαι.

Τὸ κόμμα τῶν μοναρχικῶν εἰς ὅλας τὰς χώρας ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς αὐλικούς, τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς περισσοτέρους εὐγενεῖς, τὸν κληρὸν καὶ τοὺς χωρικοὺς. Τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων ἐπεκράτει ἰδίως εἰς τὰς πόλεις, περιελάμβανε δὲ τοὺς ἀστούς, τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς ἐπιστήμονας. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὴν παλινόρθωσιν. Οἱ μοναρχικοὶ ὡς ἐπικρατοῦντες καταδιώκουν τοὺς συγγραφεῖς καὶ ἀπαγορεύουν τὰ βιβλία καὶ τὰς ἐφημερίδας, ὅταν περιέχουν ἰδέας φιλελευθέρους. Οἱ φιλελεύθεροι ἀναγκάζονται νὰ ὀργανώσουν μυστικὰς ἐταιρεῖας καὶ προσπαθοῦν διὰ συνωμοσιῶν καὶ ἐπαναστάσεων νὰ ἀνατρέψουν τὰς κυβερνήσεις ἢ νὰ τὰς ὑποχρεώσουν νὰ παραχωροῦν σύνταγμα.

Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ ἀρχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους ἐδημιούργησε παρὰ τὴν συνταγματικὴν θεωρίαν καὶ τὴν τῶν ἐθνικοτήτων. Ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος μόνον τοῦ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾶται, δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ νὰ μὴ κυβερνᾶται ὑπὸ ξένων ἢ νὰ μὴ εἶναι διαμελισμένον μεταξὺ πολλῶν κυβερνήσεων. Ἐκαστον ἔθνος δικαιούται νὰ ἀποτελῇ κράτος ἀνεξάρτητον. Ὅλα τὰ μέρη τοῦ αὐτοῦ ἔθνους δικαιοῦνται νὰ εἶναι συνενωμένα εἰς ἓν μόνον κράτος. Εἰς ταῦτα ἔγκειται ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς ἐννοίας τοῦ ἔθνους ὑπῆρχον ἐν Εὐρώπῃ δύο ἐκδοχαί. Ἡ μία ἦτο ὅτι τὸ ἔθνος ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ ἀποτελοῦν μέρος ἑνὸς κράτους. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀπόκειται εἰς τοὺς κατοίκους μιᾶς χώρας νὰ ἀποφασίσουν, εἰς ποῖον ἔθνος ἀνήκουν. Ἡ ἄλλη διεκήρυττεν ὅτι τὸ ἔθνος σχηματίζεται διὰ τῆς κοινῆς καταγωγῆς ἀσχέτως πρὸς τὴν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων. Ἀνθρώποι τῆς αὐτῆς καταγωγῆς ὀφείλουν νὰ εἶναι συνενωμένοι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θέλουν. Ἡ θεωρία ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς θελήσεως εἶναι ἰδίως γαλλικὴ. Ἡ θεωρία ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς καταγωγῆς εἶχεν ὁπαδοὺς εἰς Γερμανίαν καὶ Ῥωσίαν. Ὀνομαζόντο παγερμανισταὶ οἱ θέλοντες νὰ συνενώσουν εἰς ἓν κράτος ὅλους τοὺς γερμανικῆς καταγωγῆς λαοὺς, πανσλαυῖσταὶ δὲ οἱ θέλοντες νὰ συνενώσουν ὅλους τοὺς σλαβικοὺς λαοὺς.

Μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Τὰ κράτη ἐσχηματίζοντο τυχαίως διὰ διαδοχῆς διὰ κατακτήσεων, χωρὶς νὰ λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες ἐν κράτος λαοὶ δὲν εἶχον οὔτε τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, οὔτε τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, οὔτε τὰ αὐτὰ ἔθιμα, ἢ ὅτι εἰς λαὸς

ἦτο διαμελισμένος εἰς τεμάχια παρὰ τὴν θέλησίν του. Οὕτω ἐν Εὐρώπῃ ὑπῆρχον κράτη συγκείμενα ἐκ πολλῶν ἔθνων ξένων καὶ ἰδίως ἐχθρικῶς διακειμένων πρὸς ἄλληλα (ὥς ἡ Τουρκία καὶ ἡ Αὐστρία) καὶ ἔθνη χωρισμένα μεταξὺ πολλῶν κρατῶν (ὥς ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία).

Ὀλίγον μετὰ τὴν παλινόρθωσιν πανταχοῦ οἱ φιλοπάτριδες ἄνδρες ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῶν κυβερνήσεων καὶ ἐσχρμάτησαν τὰ λεγόμενα **ἐθνικὰ κόμματα**. Ἐκεῖ ὅπου μικρὸν ἔθνος ἦτο συνενωμένον μὲ μέγα κράτος ξένον (ὅπως ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ) ἐζήτουν νὰ ἀποσπᾶσιν τὸ μικρὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ ξένου κράτους. Ἐκεῖ ὅπου τοῦναντίον μέγα ἔθνος ἦτο διαμελισμένον εἰς μικρὰ κράτη (ὅπως ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ) εἰργάζοντο νὰ καταλύσιν τὰ μικρὰ κράτη, ἵνα συνενώσιν αὐτὰ εἰς ἓν μόνον κράτος. Ἡ κίνησις αὕτη ἐγένεεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας. Πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐκινήθησαν οἱ Ἕλληνες, οἱ Σέρβοι, οἱ Ρουμάνοι, οἱ Βούλγαροι, ἀπὸ τῆς Αὐστρίας οἱ Οὐγγροὶ, οἱ Βοημοὶ, οἱ Κροάται, οἱ Λομβαρδοί, ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας οἱ Ἰρλανδοί, ἀπὸ τῆς Ὀλλανδίας οἱ Βέλγοι, ἀπὸ τῆς Ῥωσίας οἱ Πολωνοί. Πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐνότητός των ἐκινήθησαν ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία. Σχεδὸν δὲ πανταχοῦ τὰ ἐθνικὰ κόμματα συνηνώθησαν μετὰ τῶν φιλελευθέρων πρὸς καταπολέμησιν τῶν κυβερνήσεων, καὶ κατέληξαν εἰς τὸ νὰ ἐπικρατήσιν ἐν Σερβίᾳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν Βελγικῇ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν Ῥουμανίᾳ, Βουλγαρίᾳ, Λομβαρδίᾳ μὲ ξένην βοήθειαν, ἐν ταῖς αὐστριακαῖς χώραις καὶ ἐσχάτως ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ διὰ συμφωνίας μὲ τὴν κυβέρνησιν, ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Γερμανίᾳ διὰ τῆς συγκεντρώσεως περὶ τὰ βασίλεια τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Προωσίας. Ἡ Πολωνία, ἃν καὶ δις ἐπανεστάτησεν (1830 καὶ 1863), δὲν ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της, εἰμὴ μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον.

Περὶ τοὺς δύο λοιπὸν τούτους πόλους, τὴν κατάλυσιν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν συνταγματικῶν πολιτευμάτων ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδουλωμένων ἢ συνένωσιν τῶν διηρημένων ἐθνικοτήτων ἀφ' ἑτέρου, περιστρέφεται, ὥς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς, ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

2. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ πατρίς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ὥς εἶδομεν, ἦτο ἐγκατεστημένον

ἐνταῦθα ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Καὶ τότε, ὅπως μέχρι σήμερον, ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε γραπτὸν σύνταγμα, ἀλλὰ κα-
νόνας καθωρισμένους διὰ τῆς ἔξεως. Ἀπὸ τοῦ 1760 ὁμοῦ καὶ
ἰδίως κατὰ τοὺς ἐναντίον τῆς Γαλλίας πολέμους τὸ κοινοβουλευ-
τικὸν σύστημα ὑπέστη ἀλλοίωσιν. Οἱ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ἐπικρα-
τήσαντες Τόρρες ἄφινον τὸν βασιλέα νὰ διευθύνῃ τὴν πολιτικὴν.
Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἔκαμε τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ ἀποστρέφωνται
πᾶσαν μεταβολήν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1815 ἤρχισεν
ἰσχυρὰ κίνησις πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήμα-
τος διὰ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ κύρους τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐλαττώ-
σεως τῆς ἐπιρροῆς τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ τέλους ἐπεκράτησαν οἱ
Οὐίγιοι καὶ τὸ 1832 ἐψηφίσθη μεταρρυθμίσις τοῦ ἐκλογικοῦ νό-
μου, διὰ τῆς ὁποίας ἀντεπροσωπεύετο καλύτερον ὁ λαός. Ἐπὶ τῆς
βασιλείας δὲ τῆς Βικτωρίας (1837) ἐπανῆλθεν ἐν ὅλῃ τοῦ τῇ ἰσχύϊ
ὁ κοινοβουλευτισμός.

Κατὰ τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα τῆς Ἀγγλίας, ὅπως τοῦτο
διεμορφώθη διὰ σειρᾶς ἔξεων καὶ παραδόσεων, ὑπάρχει κληρο-
νομικὸς βασιλεὺς, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου κυβερνᾶται ἡ χώρα,
ἀλλὰ δὲν ἐξασκεῖ καμμίαν ἐξουσίαν. «**Ὁ βασιλεὺς βασιλεύει,
ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ**», λέγουν οἱ Ἀγγλοὶ. Τὸ κοινοβούλιον (Par-
lement) σύγκειται ἐκ δύο βουλῶν, ἀλλ' ἡ μὴ ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ
λαοῦ βουλὴ (ἄνω βουλὴ) δὲν ἔχει ἄλλην ἐξουσίαν παρὰ νὰ ἐπι-
κυρῶνῃ τοὺς νόμους. Μόνῃ ἡ ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ βουλὴ
(βουλὴ τῶν κοινοτήτων) ψηφίζει τὸν προϋπολογισμὸν καὶ ἐξε-
λέγχει τὰς πράξεις τῶν ὑπουργῶν. Τὸ ὑπουργεῖον ἐκλέγεται ἐκ
τοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ βουλῇ τῶν
κοινοτήτων. Οἱ ὑπουργοὶ διασκέπτονται ἐν συμβουλίῳ καί, ὅταν
ἡ πλειοψηφία τοῦ συμβουλίου λάβῃ ἀπόφασιν, ἕκαστος ὑπουργὸς
εἶναι ὑποχρεωμένος ἢ νὰ τὴν ἀποδεχθῇ ἢ νὰ παραιτηθῇ. Οἱ
ὑπουργοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς, καὶ ὅταν ἡ βουλὴ
ψηφίσῃ ἐναντίον μέτρου προταθέντος ὑπὸ τινος τῶν ὑπουργῶν,
ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ παραιτηθῶν. Τὸ ὑπουρ-
γεῖον ὁμοῦ τὸ εὑρεθὲν ἐν μειοψηφίᾳ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ
παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς. Διὰ τῆς διαλύσεως
οἱ ἐκλογεῖς κρίνουν μεταξὺ βουλῆς καὶ κυβερνήσεως. Τὸ ὑπουρ-
γεῖον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει παραμένει ἐν τῇ θέσει του κατὰ
τὰς ἐκλογάς. Ἐὰν καὶ ἡ νέα βουλὴ δὲν δώσῃ εἰς αὐτὸ πλειοψη-
φίαν, ὀφείλει νὰ παραιτηθῇ. Θὰ ἐθεωρεῖτο πρᾶξικόπημα ἡ ἐκ
νέου διάλυσις αὐτῆς, ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος ἀπεφάνθη, καὶ τοῦτο εἶναι

ὁ κυρίαρχος. Ὁλος οὗτος ὁ μηχανισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν παράδοσιν ἀμφοτέρων τῶν κομμάτων. Ἐκαστον εἶναι ἔτοιμον νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ ἄλλο, ὅταν ἡ πλειοψηφία μεταβληθῇ. Κανὲν δὲ ἐκ τῶν κομμάτων δὲν δύναται νὰ κάμῃ κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας, διότι αἱ καταχορήσεις δυσσχεστοῦν τοὺς ἐκλέκτορας καὶ τοὺς στρέφουν πρὸς τὸ ἀντίθετον κόμμα.

3. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Γαλλίᾳ.

Αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1830 καὶ 1848.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1814. Οἱ Βουρβῶνοι ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν γαλλικὸν θρόνον τὸ 1814 εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ σεβασθοῦν τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ κοινωνία θὰ ἔμενε δημοκρατική. Οἱ Γάλλοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τῶν νόμων, καὶ προνομιοῦχοι μεταξὺ αὐτῶν νὰ μὴ ὑπάρχουν. Ἡ διοίκησις θὰ ἔμενε συγκεντρωτική. Ὅλαι αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι, οἰκονομικά, δικαιοσύνη, διοικήσεις, ἀστυνομία, στρατὸς καὶ ἰδίως ἡ διαίρεσις εἰς νομοὺς θὰ παρέμενον, ὅπως κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Τὰ δημιουργήματα τοῦ Ναπολέοντος, ὁ Κώδιξ, ἡ λεγεὼν τῆς τιμῆς, ἡ τράπεζα τῆς Γαλλίας, τὸ πανεπιστήμιον, θὰ διετηροῦντο.

Ἡ Γαλλία οὕτω τὸ 1814 ἦτο ἐφωδιασμένη μὲ ὁργανισμὸν κοινωνικὸν καὶ διοικητικόν, ὁ ὁποῖος εἶχε ζυμωθῇ πλέον μὲ τὸν γαλλικὸν βίον. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη, ὅπως ἡ Ἀγγλία, ὁμοιον μηχανισμὸν κανονίζοντα τὴν κυβένησιν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ὁρισθοῦν κανόνες, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἡ ἐξουσία θὰ κατενέμετο, ἔπρεπε δηλ. νὰ καθορισθῇ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἥθη τῶν Γάλλων. Τοῦτο ἔγινεν εἰς τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1814—1875.

Μετὰ τὴν διακήρυξιν τῆς παραιτήσεως τοῦ Ναπολέοντος ἡ γερουσία κατήρτισε σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ὅμως ὁ **Λουδοβίκος ΙΗ'** ἀπέρριψε. Λεχόμενος τοῦτο ὁ Λουδοβίκος θὰ ἀνεγνώριζεν ὅτι τὸ στέμμα κατέχει ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ ἔθνους, ἐξ ὀνόματος τοῦ ὁποίου ἡ γερουσία ἰσχυρίζετο ὅτι ἐνεργεῖ. Ἐπομένως θὰ ἐδέχετο τὴν ἐπαναστατικὴν ἀρχὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οὗτος τοῦναντίον διετείνετο ὅτι ἦτο βασιλεὺς ὡς ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ', δηλ. δικαιώματι γεννήσεως, καὶ ἐπομένως ὅτι ἦτο **ἐλέφ Θεοῦ βασιλεὺς**. Ἐν τούτοις οἱ σύμμαχοι εἶχον ὑπο-

σχεθῇ εἰς τοὺς Γάλλους σύνταγμα. Ἐπίεσαν λοιπὸν τὸν Λουδοβίκον νὰ ὑποσχεθῇ διὰ προκηρύξεώς του τὴν εἰσαγωγὴν συντάγματος φιλελευθέρου. Καὶ πράγματι ἅμα καταλαβὼν τὸν θρόνον παρεχώρησε δηθὲν ἐξ ἐλευθέρως βουλήσεώς του τοιοῦτο, καὶ τὸ ἐχρονολόγησεν ὡς γενόμενον τὸ 19ον ἔτος τῆς βασιλείας του, ἵνα δηλώσῃ ὅτι αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ ἀνεψιοῦ του κατέστη φυσικῶς καὶ νομίμως βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, καὶ ὅτι τὸ στέμμα εἶχε δικαίωματι κληρονομικῶ καὶ ὄχι ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ. Παρὰ τοὺς μοναρχικοὺς ὅμως τούτους τύπους ὁ χάριτης (ὅπως ὠνομάσθη τὸ παραχωρηθὲν σύνταγμα ὑπὸ τοῦ βασιλέως) τοῦ 1814, ἐγκαθίστα σύστημα συνταγματικὸν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀγγλικόν. Παρὰ τὸν βασιλέα ἐγκαθίστατο κοινοβούλιον (Parlement) ἀποτελούμενον ἐκ βουλῆς τῶν ὁμοτίμων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ ἔθνους. Ἄλλ' οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀσχέτως πρὸς τὴν πλειοψηφίαν, ὡς ἐκλογεῖς δὲ ἐθεωροῦντο οἱ πληρώνοντες ἀμέσους φόρους ὑπὲρ τὰ 300 φράγκα κατ' ἔτος, δηλ. οἱ πλούσιοι ἰδιοκτῆται.

Ἐν Γαλλίᾳ τότε ἐσχηματίσθησαν τρία κόμματα: α') Οἱ ὑπερβασιλικοί, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὸν χάριτην ὡς δυσάρεστον παραχώρησιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ μυστικὴν ἐπιθυμίαν εἶχον τὴν κατάργησιν αὐτοῦ. β') Οἱ ἀνεξάρτητοι ἢ φιλελεύθεροι, οἱ ὁποῖοι ὡς ὁπαδοὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ ἐφρόνουν ὅτι διὰ τοῦ χάριτος παρεγνωρίζοντο τὰ σπουδαιότατα δικαιώματα τοῦ ἔθνους, καὶ μυστικὴν ἐπιθυμίαν εἶχον τὴν ἀνατροπὴν τῶν Βουρβόνων. γ') Οἱ συνταγματικοί, οἱ ὁποῖοι ἐφρόνουν ὅτι ὁ χάριτης πιστῶς ἐφαρμοζόμενος ἔπρεπε πλήρως νὰ ἱκανοποιῇ τοὺς Γάλλους. Οὗτοι ἤθελον τὴν συμφιλίωσιν τῆς Παλαιᾶς Γαλλίας μὲ τὴν Γαλλίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὡς ἡ περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' καὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν ἀδελφοῦ τοῦ Καρόλου Ι' εἶναι πλήρης ἐκ τῶν ἀγώνων μεταξὺ τῶν ὑπερβασιλικῶν καὶ τῶν φιλελευθέρων.

Ὁ Λουδοβίκος ἦτο μετριοπαθής, ἀλλὰ παρεσύρετο ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του κόμης τοῦ Artois, ὅστις ἦτο ἀδιάλλακτος. Κατ' ἐσχάτως λοιπὸν ἐπεκράτησαν οἱ ὑπερβασιλικοὶ καὶ ἐνήργησαν πολλὰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν βοναπαρτιστῶν, κατόπιν ἐπὶ τινὰ θρόνον οἱ μετριόφρονες, ἐπὶ τέλους ὅμως πάλιν οἱ ὑπερβασιλικοί. Ἰδίως οἱ ὑπερβασιλικοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως, ἀφ' οὗ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀπολυταρχικὸς ἀδελφὸς τοῦ Λουδο-

βίκου κόμης τοῦ Artois ὑπὸ τὸ ὄνομα **Κάρολος Ι΄**. Ἀποζημιώσεις μεγάλαι ἐδόθησαν τότε εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν δι' ὅσα ἔπαθον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὁ περιορισμὸς τοῦ τύπου ἐπεβλήθη αὐστηρῶς, καὶ ἄλλοι καταθλιπτικοὶ νόμοι ἐξεδόθησαν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐξωτερικῶς ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Ι΄ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ εὐεργετικωτάτων εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπὶ Καρόλου οἱ Γάλλοι κατέλυσαν τὸ πειρατικὸν κράτος τῆς Ἀλγερίας, τὸ ὁποῖον ἐμάστιζε τὴν Μεσόγειον, καὶ ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀλγερίας. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐστάλη ὁ ναύαρχος Δερριννὸς εἰς Ναυαρίνον καὶ ὁ στρατάρχης Μαΐζων εἰς Πελοπόννησον πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὅμως ἡ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Καρόλου διὰ τὰ ἐσωτερικὰ ὄλονεν ἠὲξάνεν. Ὅτε δὲ τέλος ὁ Κάρολος διέλυσεν ἐκλεγεῖσαν βουλήν, διότι τὴν πλειοψηφίαν ἐν αὐτῇ εἶχεν ἡ ἀντιπολίτευσις, ἐξεργάγη ἡ **ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου 1830**. Ὁ λαὸς ἐξεγερθεὶς ἤγειρεν εἰς τὰς ὁδοὺς ὁδοφράγματα καὶ κατέλαβε τὸ Λοῦβρον, τὸν Κεραμευκὸν καὶ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως. Ὁ στρατὸς διαταχθεὶς νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν προσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς. Ὁ Κάρολος μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Γαλλίας.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1830. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἡ βουλὴ συνελθοῦσα ἐκήρυξε τὸν θρόνον κενὸν καὶ ἐκάλεσεν εἰς αὐτὸν τὸν δοῦκα τῆς Αὐστρίας ἀνήκοντα εἰς πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ ὑποκρινόμενον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δημοκρατικὰ φρονήματα. Συγχρόνως δὲ προέβη εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συνταγματικοῦ χάριτον. Ἡ σπουδαιότερα μεταρρυθμίσις συνίστατο εἰς τὸ ὅτι κατηγοεῖτο τὸ προοίμιον τοῦ συντάγματος τοῦ 1814, διὰ τοῦ ὁποῖου τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς παραχωρηθὲν εἰς τὸν λαὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἐπομένως ἤδη ἀνεγνωρίζετο ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ. Ὁ τίτλος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἀντικαθίστατο διὰ τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ μηχανισμὸς τῆς κυβερνήσεως δὲν μετεβλήθη. Ἠδῆθη μόνον ὀλίγον ἡ δύναμις τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ἡ ὁποία ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τὸν προεδρὸν τῆς καὶ νὰ προτείνῃ νόμους. Προσέτι δὲ ὁ τύπος ἐκηρύχθη ἐλεύθερος, καὶ τὸ τίμημα τὸ ἀπαιτούμενον διὰ νὰ εἰναί τις ἐκλέκτωρ περιορίσθη εἰς φόρον 200 φράγκων. Ἀλλὰ ἀπεμάκρυνεν ἀκόμη τὸ πλεῖστον τῶν Γάλλων ἀπὸ τοῦ δικαιώματος

τῆς ψήφου καὶ ἔδιδε τὴν κυβένησιν εἰς τὴν πλουσίαν ἀστικὴν τάξιν.

Ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας ἐδέχθη τὸ νέον σύνταγμα, ὠρκίσθη πίστιν εἰς αὐτό, καὶ ὑπέγραψεν ὡς *Λουδοβίκος Φίλιππος Α΄*. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἦτο ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ πνεύματος περιορισμένου. Ἄν καὶ ὤφειλε τὸν θρόνον του εἰς τὴν λαϊκὴν ἐξεγερσιν καὶ ὁ ἴδιος ἐκάλει ἑαυτὸν *βασιλέα πολίτην*, ἐθεώρει κατὰ βάθος ἑαυτόν, ὅπως ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ καὶ ὁ Κάρολος Γ΄, ὡς ἀνώτερον τοῦ ἔθνους, καὶ ἠσθάνετο ὅτι ἐν τῇ κυβερνήσει ἔπρεπε νὰ ἀσκήῃ ἐπιρροὴν σημαντικὴν. Ἐξ ἄλλου ἐνόμιζεν ὅτι ὁ συνταγματικὸς χάρις μετὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ 1830 ἦτο ἡ τελευταία λέξις τῆς πολιτικῆς σοφίας καὶ ὅτι ἀνταπεκρίνεται εἰς ὅλας τὰς νομίμους ἐπιθυμίας τῶν Γάλλων καὶ ὅτι πᾶσα νέα μεταρρυθμῖσις θὰ ἦτο ἀνωφελὴς καὶ ἐπικίνδυνος. Ἐπομένως ὅλη ἡ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἔτεινεν εἰς δύο τινά, τὴν ἐγκατάστασιν κυβερνήσεως προσωπικῆς καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστώτος. Ἐπειδὴ ὅμως κατενόει ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη θὰ ἀπεμάκρυνεν ἀφ' ἑαυτοῦ πολλοὺς ὁπαδοὺς του καὶ θὰ ἐξήγειρε πολὺ τοὺς ἀντιπάλους του, ἀπέκρουπε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας του τὰς βλέψεις του. Ἀπὸ τοῦ 1832 ὅμως ἤρχισεν ἐπιμόνους προσπάθειάς πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ διπλοῦ σκοποῦ του. Μετὰ 8 ἔτη ἀγώνων ἀκαταπαύστων, κατὰ τὰ ὁποῖα πολλὰ ὑπουργεῖα διεδέχοντο ἀλλήλα, τὸ 1840 τὸ κατώρθωσεν. Κατώρθωσε διὰ τῆς παροχῆς ἀξιομάτων νὰ ἔχῃ πάντοτε τὴν πλειοψηφίαν τῆς βουλῆς καὶ νὰ κυβερνᾷ ὅπως αὐτὸς ἤθελε, χωρὶς νὰ ἀκούῃ καθόλου τὰς θελήσεις τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐζήτει ἰδίως μεταρρυθμίσιν τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος καὶ συμμετοχὴν ὅλων τῶν Γάλλων εἰς τὴν κυβένησιν, δηλ. καθολικὴν ψηφοφορίαν.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848. Ἐπὶ τέλους ἡ ἀντιπολίτευσις κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὸν λαὸν εἰς *ἐπανάστασιν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848*, ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1830. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσαν πολὺ οἱ ἐργάται τῶν Παρισίων. Ἡ θέσις τῶν ἐργατῶν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἦτο ἀθλιωτάτη. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ ἡ ἐφεύρεσις πολλῶν μηχανῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξετέλουν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἑνὸς μόνου προσώπου ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσουν πολλοὶ ἀκμαῖοι καὶ ἔμπειροι ἐργάται, ἔκαμαν νὰ ἐκπέσουν τὰ ἡμερομίσθια. Ἐκ τούτου ἐξ ἑνὸς μὲν ἐδημιουργοῦντο μεγάλαι περιουσίαι ὑπὸ ὀλίγων βιομηχάνων καὶ

ἐμπόρων, ἐξ ἄλλου δὲ ἤρξανεν ἡ δυστυχία τῶν ἀποζώντων ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου. Τὸ κακὸν ἤδη αἰσθητὸν ἐπὶ τῆς παλινορθώσεως, ἠδξήθη ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Ἰουλίου ἰδίως μετὰ τὸ 1834. Τότε ἐξασφαλισθείσης τῆς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας αἱ βιομηχανικαὶ ἐποχειρήσεις ἐπολλαπλασιάσθησαν οὕτως ὥστε εἰς διάστημα 10 ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων νὰ αὐξηθῇ κατὰ 2 ἑκατομμύρια ἀνθρώπων διὰ μόνης τῆς συρροῆς τῶν χωρικῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια. Οἱ ἐργάται λοιπὸν ἤθελον ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰ δεινὰ των. Πρὸς τοῦτο ἡσπάσθησαν τὰς ἰδέας τῶν τότε ἀναφανέντων γάλλων σοσιαλιστῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δημοσιογράφου Louis Blanc, ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον κόμμα, τὸ σοσιαλιστικόν, μὲ πρόγραμμα ὅτι τὸ κράτος ὀφείλει νὰ προμηθεύῃ εἰς τοὺς ἐργάτας χρήματα πρὸς ἵδρυσιν ἐργοστασίων βιομηχανικῶν, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ἐργαζόμενοι θὰ ἐλάμβανον ἐκτὸς τοῦ ἡμερομισθίου καὶ μέρος τῶν καθαρῶν κερδῶν. Οἱ σοσιαλισταὶ λοιπὸν οὕτοι ἐργάται συνηνώθησαν μὲ τοὺς δημοκρατικούς, οἱ ὁποῖοι ἤθελον ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν, καὶ ἤγειραν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου 1848.

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος παρητήθη καὶ ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ἐσχηματίσθη δὲ προσωρινὴ κυβέρνησις. Αὕτη κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ ἀνεκίρῳξε τὴν **Δημοκρατίαν**. Συγχρόνως δὲ συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς ὁποίας ἐδόθη τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίζουσιν ὅλοι οἱ Γάλλοι οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 21 ἐτῶν, καὶ ἐκλέξιμοι ἦσαν οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 25 ἐτῶν. Οὕτω δ' ἐγκατεστάθη ἡ **καθολικὴ ψηφοφορία**. Τέλος πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐργατῶν ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἵδρυσεν μεγάλην δημόσιαν ἐργοστάσιον, ἵνα εἰς αὐτὰ εὐρίσκη ἐργασίαν ὁ λαός.

Ἡ δευτέρα δημοκρατία. Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις συνῆλθε τὴν 4ην Μαΐου καὶ ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις κατέθεσε τὴν ἀρχήν. Ἡ συνέλευσις κατὰ μέγα μέρος ἀπετελεῖτο ἐκ μετριοφρόνων δημοκρατικῶν. Οἱ σοσιαλισταί, ἔδρας τινὰς μόνον κατορθώσαντες νὰ ἔχουσιν ἐν τῇ συνελεύσει, ἐπεχείρησαν διὰ διαδηλώσεων νὰ ἀπαλλαχθοῦν τῆς συνελεύσεως. Ἀλλ' οἱ διαδηλωταὶ διελύθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, αἱ δὲ λέσχαι τῶν σοσιαλιστῶν καὶ τὰ δημόσια ἐργοστάσια, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποβῇ ἐστία ταραχῶν, ἐκλείσθησαν. Ἡ συνέλευσις ἔγινε κυρία τῆς καταστάσεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ Νοεμβρίου ἐδημοσίευσεν τὸ νέον σύνταγμα.

Κατὰ τοῦτο ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν.

καὶ ὅλαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ λαοῦ. Αἱ ἐξουσίαι εἶναι δύο, ἡ νομοθετικὴ καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ. Τὴν νομοθετικὴν ἔχει ἡ βουλὴ ἐκλεγομένη κατὰ τριετίαν διὰ ψηφοφορίας ἀμέσου καὶ καθολικῆς ὅλων τῶν Γάλλων τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ὑπὲρ τὰ 31 ἔτη. Αὕτη ψηφίζει τοὺς νόμους, τοὺς φόρους, τὸν προϋπολογισμόν, καὶ δὲν δύναται νὰ διαλυθῇ παρὰ μόνον δι' ἀποφάσεως ἑαυτῆς. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἔχει ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλεγόμενος διὰ 4 ἔτη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οὗτος ὑπεύθυνος ὢν ἐνώπιον τῆς βουλῆς διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς ὑπαλλήλους, προτείνει τοὺς νόμους, ὑπογράφει συνθήκας καὶ διευνώνει τὸν στρατόν.

Διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου ὥρισθη ἡ 10 Δεκεμβρίου. Οἱ σπουδαιότεροι ὑποψήφιοι ἦσαν ὁ στρατηγὸς Cavaignac, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ συνέλευσις εἶχεν ἀναθέσει προσωρινῶς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὁ **Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης**, υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος. Οὗτος μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου εἶχεν ἔλθει εἰς Γαλίαν. Ἐφημερίδες τινὲς ἰδρυθεῖσαι ὑπὸ τῶν φίλων του εἰργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ αὐτοῦ. Τὸ ὄνομά του τὸν κατέστησε δημοτικόν, καὶ εἶχεν ἐκλεχθῇ ὑπὸ πολλῶν διαμερισμάτων μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 10 Δεκεμβρίου ἀνέδειξαν αὐτὸν πρόεδρον τῆς δημοκρατίας.

Ἡ δευτέρα αὐτοκρατορία. Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος εἰς πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας προπαρασκεύασε τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰς αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων. Ἀφορμὴν εἰς τὸ πραξικόπημα ἔδωσεν ἡ διαφωνία μετὰξὺ προέδρου καὶ τῆς συνέλευσεως κανονικῆς νομοθετικῆς βουλῆς. Ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων διέλυσε αὐτὴν διὰ τοῦ στρατοῦ καὶ μετερρύθμισε τὸ πολίτευμα κατὰ τρόπον, ὥστε αὐτὸς ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἐπὶ 10ετίαν νὰ συγκεντρώσῃ ὅλην τὴν ἐξουσίαν μὲ δύο πειθῆνια νομοθετικὰ σώματα, γερουσίαν καὶ βουλήν. Ὁ λαὸς ἐρωτηθεὶς ἀπεφάνθη διὰ δημοψηφίσματος ὑπὲρ τῆς γενομένης μεταβολῆς (1851). Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς αὐτοκρατορίας ἐν βῆμα ὑπελείπετο. Καὶ τοῦτο ἐγίνετο τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατόπιν προκληθέντων ψηφισμάτων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ διαδηλώσεων τοῦ λαοῦ ἐν Παρισίοις ἡ γερουσία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν **αὐτοκράτορα, ὡς Ναπολέοντα Γ'.** Ὁ λαὸς ἐρωτηθεὶς καὶ πάλιν διὰ δημοψηφίσματος ἀπεφάνθη παμψηφεί ὑπὲρ αὐτοῦ.

4. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν ταῖς Κάτω Χώραις καὶ τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ.

Εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν Κάτω Χωρῶν (Βέλγιον καὶ Ὁλλανδία) εἶχεν ἐγκατασταθῇ κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις πολὺ ἀτελής. Ὁ βασιλεὺς ἐξέλεγε τοὺς ὑπουργοὺς, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῆς βουλῆς. Ἐπομένως ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ὅπως ἤθελε. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο Ὁλλανδὸς καὶ ἤδρευεν ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἠνόει τοὺς Ὁλλανδοὺς. Ἐκ τούτου οἱ Βέλγοι ἦσαν δυσαρεστημένοι. Τὸ 1830 λοιπὸν ἐξηγέσθησαν καὶ ἀπεμάκρυναν τοὺς Ὁλλανδικοὺς στρατοὺς. Ἀπετέλεσε τότε τὸ **Βέλγιον** ἰδιαιτέρον βασιλεῖον συνταγματικὸν μὲ βουλὴν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον ἐνώπιον αὐτῆς.

Εἰς τὴν δυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰ βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας, εἶχεν ἐγκατασταθῇ πάλιν τὸ 1814 ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ ἱερὰ ἐξέτασις. Ἐκυβερνῶντο δεσποτικῶς. Τὰ νέα βιβλία ἀπηγορεύοντο καὶ τὰ μέλη τῶν μυστικῶν ἐταιρειῶν ἐδικάζοντο ὡς ἐγκληματίαι. Ἀλλὰ οἱ ἀξιωματικοὶ γενόμενοι μᾶλλον φιλελεύθεροι διὰ τῆς ἐπαφῆς μετὰ τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν στρατῶν ἐξήγειραν τοὺς στρατιώτας, καὶ τὸ 1820 εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας ἐζήτησαν σύνταγμα. Τὸ σύνταγμα παρεχωρήθη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπεκράτησαν πάλιν οἱ ἀπολυταρχικοὶ καὶ ἐγκατέστησαν πάλιν τὴν ἀπολυταρχίαν.

Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα εἰσῆχθη ὀριστικῶς εἰς τὴν **Ἰσπανίαν** καὶ **Πορτογαλλίαν** τὸ 1833 κατ' ἀκολουθίαν διατάξεων εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν δύο μεγάλων κοινοβουλευτικῶν κρατῶν Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐπὶ μακρὸν μόνον ἡ μορφή τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ὑπῆρχεν εἰς αὐτάς, διότι οἱ ὑπουργοὶ δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς, οἱ δὲ στρατιωτικοὶ γενόμενοι ἰσχυροὶ κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐπενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἠνάγκαζον τὸν ἡγεμόνα νὰ σχηματίζῃ ὑπουργεῖα ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ὅπως δῆποτε ἡ ἐξουσία ἐξησκέιτο δι' ὑπουργῶν καὶ ὄχι πλέον δι' εὐνοουμένων καὶ πνευματικῶν. Ἡ ἀπολυταρχία τοῦ κλήρου ἐξηλείφθη. Ἡ ἱερὰ ἐξέτασις κατηργήθη καὶ αἱ περιουσίαι τῶν μονῶν διετέθησαν διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐθνικοῦ χρέους.

5. Ἡ Ἰταλικὴ ἐνότης.

Ἡ Ἰταλία μέχρι τοῦ 1848. Ἡ Ἰταλία τοῦ 1815 εἶχεν ἐπανάλθει εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εἰσέσκητο πρὸ τῆς Γαλλικῆς ῥηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐπαναστάσεως. Ἦτο διαμελισμένη εἰς 7 μικρὰ κράτη, πρὸς βορρῶν τὸ βασίλειον τῆς *Σαρδηνίας* καὶ τὸ *Λομβαρδοβενετικόν*, εἰς τὸ κέντρον τὰ *δουκάτια Πάρμης, Μοδένης, Τοσκάνης καὶ τὸ κράτος τοῦ πάπα*, πρὸς νότον τὸ *basίλειον τῆς Νεαπόλεως*.

Ὅλα τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη ἦσαν μοναρχίαι ἀπόλυτοι. Ὁ πάπας εἶχεν ἐπαναφέρει τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν. Ἀπηγόρευεν ὅλας τὰς ἐταιρείας καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ξένων βιβλίων καὶ εἶχε καταργήσει καὶ αὐτὸν τὸν φωτισμὸν τῶν ὁδῶν τῆς Ῥώμης, διότι ἦτο ἔργον τῆς Γαλλίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας εἶχεν ἐπαναφέρει τὴν λογοκρισίαν, ἣ ὁποία ἰδίως δὲν ἄφινε νὰ γράφουν τὴν λέξιν *σύνταγμα*, ἐπέβλεπε τὰ πανεπιστήμια καὶ εἶχε καταστρέφει τὸν *βοτανικὸν κήπον τοῦ Τουρίνου*, διότι ἰδρύθη ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως εἶχε καταργήσει τὸ ἀρχαῖον σύνταγμα τῆς Σικελίας καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὴν Αὐστρίαν νὰ μὴ ἐγκαταστήσῃ καμμίαν διάταξιν φιλελευθέρων. Τὸ Λομβαρδοβενετικὸν βασίλειον ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ *Μεδιολάνου* καὶ τῆς ἀρχαίας χώρας τῆς *Εννετίας* ἀνῆκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἐπίσης αὕτη ἐδέσποζε ἐμμέσως τῶν τριῶν δουκάτων, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ἦσαν Αὐστριακοὶ πρίγκιπες. Αὕτη ὡσαύτως ἐπροστάτευσεν τὸν *πάπαν* καὶ τὸν *βασιλέα* τῆς Νεαπόλεως ἐναντίον τῶν ἐξεγέρσεων τῶν ὑπηκόων τῶν.

Ἡ Ἰταλία λοιπὸν ἐξηγοῦτο ἀπὸ ξένους καὶ ἔξῃ ὑπὸ σύστημα ἀπολυταρχικόν. Ἀλλ' ὁ δεσποτισμὸς δὲν παρῆσεν εἰς αὐτὴν τοῦλάχιστον τὴν ἡσυχίαν. Αἱ κυβερνήσεις τῆς μεσημβρινῆς καὶ μέσης Ἰταλίας δὲν ἦσαν ἰδίως ἱκαναὶ νὰ περιορίσουν τοὺς ληστές, οἱ ὁποῖοι ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν. Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ 1848. Ἀλλ' ἤδη πρότερον ἐνταῦθα κατὰ μίμησιν τῶν γειτονικῶν εἶχον γίνεαι δύο ἀπόπειραι ἐπαναστάσεως. Τὸ 1820 οἱ ἀξιωματικοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰσπανῶν ἠθέλησαν νὰ ἀναγκάσουν τοὺς βασιλεῖς τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδηνίας νὰ δώσουν συντάγματα. Τὸ 1831 οἱ φιλελεύθεροι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Γάλλων ἠνάγκασαν τὸν *πάπαν* καὶ τοὺς *δούκας* τῆς Τοσκάνης, Πάρμης καὶ Μοδένης νὰ ἐγκαταστήσουν σύστημα φιλελευθερώτερον. Ἀλλ' οἱ Αὐστριακοὶ στρατοὶ ἐπανεφέρθησαν τὸν ἀπολυταρχισμόν.

Ἡ ἐξέγερσις τοῦ 1848. Μετὰ τὴν καταστολὴν τῶν φιλελευθέρων κινημάτων ὁ Ἰταλὸς *Mazzini* ὁργάνωσεν ἐταιρείαν *εὐρωπαϊκὴν*, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ συνένωσις ὅλης τῆς Ἰταλίας

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

εἰς μίαν δημοκρατίαν. Ἡ ἔταιρεία αὕτη εἶχεν ἰδίως ὁπαδοὺς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ῥώμην, ἔγινε δὲ γνωστὴ διὰ συνωμοσιῶν καὶ στάσεων τὸ 1841 καὶ 1845. Προσέτι περὶ τὸ ἔτος 1843 ἤρχισε μεταξὺ τῶν συγγραφέων ἄλλη κίνησις. Αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ ἐξαγάγῃ τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ἀταξίας διὰ διοικήσεως φιλελευθέρως καὶ νὰ ἀπελευθερώσῃ αὐτὴν τῶν ξένων διὰ τῆς ἐκδιώξεως τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κινήσεως αὐτῆς δὲν ἐσκέπτοντο νὰ ἀνατρέψουν τοὺς Ἰταλοὺς ἡγεμόνας Τοῦναντίον πρὸς αὐτοὺς ἀπηυθύνοντο παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ δώσουν σύνταγμα εἰς τοὺς λαοὺς τῶν καὶ νὰ συνενωθοῦν μεταξὺ τῶν πρὸς ἴδρυσιν κράτους Ἰταλικοῦ. Ἡ Ἰταλία θὰ ἀπετέλεσεν οὕτω ὁμοσπονδίαν μὲ κράτη συνταγματικὰ μοναρχικά. Τρεῖς ἡγεμονίαι ἐπείσθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ ἐθνικὴν αὐτὴν κίνησιν, ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας Κάρολος Ἀλβέρτος, ὁ δούξ τῆς Τοσκάνης καὶ ὁ Πάπας Πῖος Θ'. Οὗτοι παρεχώρησαν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς λαοὺς τῶν καὶ ἠνώθησαν διὰ τελωνιακῆς ἐνώσεως. Εἰς τὰ τρία κράτη προσετέθη ἡ Νεάπολις εἰς τὴν ὁποίαν δι' ἐπαναστάσεως τῶν φιλελευθέρων τοῦ Παλέστρου ἐγκατεστάθη φιλελεύθερον σύστημα. Οἱ τέσσαρες ἡγεμόνες τώρα συνεμάχισαν, ἵνα ἐκδιώξουν τοὺς Αὐστριακοὺς ἄνευ τῆς συνδρομῆς ἄλλου κράτους.

Ἡ στιγμή ἐφαίνετο κατάλληλος, διότι ἡ Αὐστρία ἦτο ἀπὸ σχολημένη μὲ γενικὴν ἐξέγερσιν ὅλων τῶν ὑπ' αὐτὴν λαῶν. Ἡ **Αὐστρία** μέχρι τοῦδε εἶχε παραμείνει ἀπόλυτος μοναρχία. Ὑποὺργοι ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκυβέρνηον ἄνευ ἐλέγχου. Τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύετο ὑπὸ βουλῆς. Ὅταν ὁμως ἐφθασεν ἡ εἵδησις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1848), ὁλόκληρος ἡ αὐτοκρατορία ἐξηγέρθη. Πανταχοῦ συγχρόνως ἔγιναν κινήματα φιλελεύθερα καὶ ἐθνικά. Οἱ Μαγιάροι καὶ Τσέχοι ἐξήτησαν ἀντιπροσωπείας τῆς Οὐγγαρίας καὶ Βοημίας καὶ δι' ἕκαστον τῶν δύο βασιλείων ἐθνικὸν ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας τῶν. Εἰς τὴν Βιέννην ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἠνάγκασε τὸν Μέττερνιχ νὰ φύγῃ. Ὁ Φερδινάνδος ἄοπλος ἐκ τῶν αἰφνιδίων γεγονότων ὑπεχώρησε κατ' ἀρχὰς εἰς ὅλα τὰ σημεῖα. Εἰς τὴν Βιέννην ἐδέχθη τὴν σύγκλητον συντακτικῆς συνελεύσεως, τῆς ὁποίας πρώτη πράξις ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος. Εἰς τοὺς Μαγιάρους καὶ Τσέχους παρεχώρησεν ἰδιαιτέρα ὑπουργεῖα. Ὅλοι ὁμως αἱ ἐξεγέρσεις αὗται κατὰ μικρὸν κατεβλήθησαν διὰ τοῦ στρατοῦ πλὴν τῆς Οὐγγρικῆς. Ταύτην κα-

τέβαλεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν παραιτηθέντα Φερδινάνδον ἀνεμνίος τοῦ **Φραγκίσκος Ἰωσήφ**.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ἡ Αὐστρία εὗρίσκετο εἰς τοιαύτας ἀνωμαλίας, ἐκηρύχθη ὁ ἐθνικὸς πόλεμος τῶν Ἰταλῶν κατ' αὐτῆς. Οἱ Ἰταλοὶ τοῦ Λομβαρδοβενετικοῦ βασιλείου ἐξηγέρθησαν καὶ ὁ σαρδηνι-
κὸς στρατὸς κατέλαβεν ὅλην τὴν Λομβαρδίαν ἐκκενωθεῖσαν ὑπὸ
τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ κάτοικοι διὰ δημοψηφίσματος ἐζήτησαν
τὴν προσάρτησιν τῆς Λομβαρδίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδη-
νίας. Τὸ αὐτὸ ἔκαμαν καὶ οἱ Ἑνετοί. Ἄλλ' οἱ Ἰταλοὶ, ἠνωμένοι
ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ἐκδιώξεως τῶν ξένων, διεφώνουν ὥς πρὸς
τὸν τρόπον τῆς διοργανώσεως τῆς Ἰταλίας. Οἱ φιλελεύθεροι μο-
ναρχικοὶ ᾔθελον ὁμοσπονδίαν τῶν ἡγεμόνων, οἱ δημοκρατικοὶ
τῆς μερίδος τοῦ Mazzini ᾔθελον τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνε-
λεύσεως πρὸς ἴδρυσιν Ἰταλικῆς δημοκρατίας. Οἱ πρῶτοι ἐπεκρά-
τουν πρὸς βορρᾶν, ὅπου ἐκυριάρχει ὁ σαρδηνικὸς στρατὸς. Οἱ
δημοκρατικοὶ ἐπεκράτουν εἰς τὸ κέντρον. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ
Mazzini καὶ τοῦ Garibaldi συνελθούσα συνέλευσις ἐκλεχθεῖσα
ὑπὸ τῶν ὑπηκόων τοῦ πάπα ἀνεκήρυξε τὴν Ῥωμαϊκὴν δημο-
κρατίαν. Ὁ πάπας ἔφυγε. Τὸ δουκάτον τῆς Τοσκάνης ὡσαύτως
ὁργανώθη εἰς Δημοκρατίαν. Ἄλλ' ἤδη ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπό-
λεως κατήργησε τὸ σύνταγμα καὶ ἔγινε κύριος διὰ τῆς βίας τῆς
Σικελίας, ὁ δὲ ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ κράτους τοῦ Πάπας ἐπεκαλέσθη
τὴν συνδρομὴν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεα-
πόλεως, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, καὶ ἡ Αὐστρία ἐπεμφαν τοὺς
στρατοὺς των καὶ ἀποκατέστησαν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ. Ἐμείνε λοι-
πὸν μόνος ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας ἀπέναντι τῶν Αὐστριακῶν.
Φυσικὰ ἀπωθήθη ἐκ τῆς Λομβαρδίας. Ἐπεχείρησε νὰ ἐπαναλάβῃ
τὸν ἀγῶνα τὸ 1849, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ
ὑπὲρ τοῦ νείου του. Ἡ Ἑνετία ἀπομονωθείσα κατεβλήθη.

Οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ ἀπολυταρχικοὶ νικηταὶ ἤδη ἀποκατέ-
στησαν τὸ σύστημα τοῦ 1815. Οἱ φιλελεύθεροι ἀπληλίσθησαν.
Ὅμως ἐκ τῆς κινήσεως αὐτῆς τοῦ 1848 ἔμεινε σπουδαῖον ἀπο-
τέλεσμα, τὸ σύνταγμα τὸ δοθὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848 ὑπὸ
τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας Καρόλου Ἀλβέρτου (ὑπουργεῖον
ὑπεύθυνον, γερουσία, βουλή, ἐλευθερία τύπου). Ἡ Αὐστρία
προσέφερεν εἰς τὸν νέον βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ τοὺς κα-
λυτέρους ὅρους εἰρήνης, ἃν ᾔθελε νὰ καταργήσῃ τὸ σύνταγμα.
Ἄλλ' οὗτος ἡρνήθη.

Ἡ ἐπίτευξις τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας. Τὸ κίνημα τοῦ
ΑΝΤ. ΧΩΡΑΦΑ, Ἡμερῶσι πρὸς τὸν Ἰταλικόν ἔθνον, 1931

1848 ἔσχε πλὴν τοῦ συντάγματος τῆς Σαρδηνίας καὶ ἄλλο σπουδαῖον ἀποτέλεσμα. Οἱ Ἱταλοὶ ἀπέκτησαν πείραν ὅτι μόνοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσουν ἐπιτυχῶς. Ἐπρεπε νὰ φροντίσουν περὶ βοηθείας ξένης δυνάμεως. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ **Καβούρ** (Cavour), ὑπουργοῦ τῆς Σαρδηνίας τὸ 1850. Οἱ Ἱταλοὶ φιλοπάτριδες βλέποντες ὅτι ἡ ἴδρυσις δημοκρατίας ἦτο ἀδύνατος, συνησπίσθησαν ὅλοι μὲ πρόγραμμα τὴν ἔνωσιν τῆς Ἱταλίας ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας. Ἄλλ' ὁ Καβούρ, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διοργανώσει τὸν σαρδηνικὸν στρατὸν κατὰ τὸ πρῶσικόν σύστημα, κατενόει ὅτι, ἵνα πολεμήσουν τὴν Αὐστρίαν εἶχον ἀνάγκην τῆς συμμαχίας δυνάμεώς τινος. Ἐγνώριζεν ὅτι ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίζῃ. Ἐστράφη λοιπὸν πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ'. Ἵνα γίνῃ ἀρεστὸς εἰς αὐτὸν παρὰ τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Γενούης ἔλαβε μέρος, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον μὲ 15 χιλ. ἄνδρας. Ἐκ τούτου ἔσχε τὸ κέρδος ὅτι ἡ Σαρδηνία ἠδυνήθη νὰ στείλῃ πληρεξούσιον νὰ παρακαθίσῃ εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ νὰ παραστήσῃ ἐξ ὀνόματος τῶν Ἱταλῶν τὰ παράπονά των κατὰ τῆς Αὐστρίας. Τέλος τὸ 1858 κατώρθωσε νὰ κάμῃ συμμαχίαν μὲ τὸν Ναπολέοντα, δι' ἧς οὗτος ὑπέσχετο εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας τὴν Ἱταλίαν ἐλευθέραν μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐλάμβανε δὲ ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν. Ἡ ἔνωσις τῆς Ἱταλίας ἦτο πλέον γεγονός.

Τὸ 1859 ὁ Ναπολέων ἐκίνησε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν ἐκ τῆς Λομβαρδίας. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ τὸν καταδιώξῃ μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐσταμάτησε. Φοβούμενος μὴ προσβληθῇ ὑπὸ τῆς Πρωσσίας, ἀπεφάσισε νὰ ἀναγκάσῃ τὴν Αὐστρίαν νὰ παραχωρήσῃ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας, κρατοῦσα τὴν Ἑνετίαν. Ὁ Καβούρ ἀπηλπίσθη. Ἦθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὸ Πεδεμόντιον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγωνισθῇ μόνον. Ἐδέχθη τὴν εἰρήνην.

Κατὰ τὸν πόλεμον οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐνώσεως εἶχον ἐξεγείρει τοὺς κατοίκους τῶν τριῶν δονατάων Τοσκάνης, Πάρμης, Μοδένης καὶ μιᾶς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους, τῆς Ῥωμανίας, καὶ εἶχον ὀργανώσει εἰς ἐκάστην προσωρινὴν κυβέρνησιν. Αἱ τέσσαρες χῶραι συνηνώθησαν καὶ ἐζήτησαν τὴν προσάρτησίν των εἰς τὴν Σαρδηνίαν. Ὁ Ναπολέων ἵνα τὸ ἐγκρίνῃ, ἐζήτησε δημοψήφισμα. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέβη ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ αἱ

χωρᾷ προσηγορήθησαν. Ὅμοιον δημοψήφισμα ἐγένεν εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Σαβοΐαν, καὶ σύμφωνα με αὐτὸ αὗται προσηγορήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως καὶ ὁ πάπας διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὴν ἐθνικὴν κίνησιν καὶ δὲν εἶχον πρὸς ὑπεράσπισίν των παρὰ μόνον ἑλβετικά τινα τάγματα ἀνοργάνωτα. Ἄλλ' ἡ κυβερνήσις τῆς Σαρδηνίας δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν. Ἄφινε τοὺς δημοκρατικούς λαοὺς νὰ ἀρχίσουν τὸν πόλεμον προσποιούμενη ὅτι τοὺς ἀποκηρύττει. **Ὁ Γαριβάλδης** με 1067 ἐθελοντὰς ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κατακτᾷ αὐτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἐπειτα διευθύνεται εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ βασιλεὺς δραπετεύει καὶ ὅλον τὸ βασίλειον περιέρχεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γαριβάλδου, ὅστις ἀνεκηρύχθη δικτάτωρ. Τὸ κράτος τοῦ πάπα ἤδη ὑπεστηρίζετο ὑπὸ στρατοῦ καθολικοῦ 20 χιλιάδων ἐλθόντων ἐκ ὅλων τῶν χωρῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ τοῦ Γαριβάλδου προσέβαλον αὐτὸ ἐκ νότου. Ἡ κυβερνήσις τῆς Σαρδηνίας, ἵνα ὑπερασπίσῃ δὴθεν τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ Γαριβάλδου, ἐπέρχεται, ἀσσοκορπίζει τὸν καθολικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει δύο ἐπαρχίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους. Ὁ πάπας περιορίσθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ῥώμης. Ἐπειτα ὅλαι αἱ κατακτηθεῖσαι χώραι εἴτε ὑπὸ τοῦ σαρδηνικοῦ στρατοῦ εἴτε ὑπὸ τοῦ Γαριβάλδου κατόπιν δημοψηφίσματος προσηγορήθησαν εἰς τὴν Σαρδηνίαν.

Τῷ 1861 ἠνοίχθη εἰς Τουρίνον τὸ πρῶτον ἰταλικὸν κοινοβούλιον καὶ ὁ **Βίκτωρ Ἐμμανουήλ** ἀνεκηρύχθη **βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἐλέω Θεοῦ καὶ τῇ βουλήσει τοῦ λαοῦ**. Ἐπειτα τὸ κοινοβούλιον ἀνεκήρυξεν ὅτι πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ Ῥώμη.

Πρὸς πλήρη ἔνωσιν τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ προστεθοῦν ἀκόμη Ἡ ἐνετία καὶ ἡ Ῥώμη. Ὁ Καβούρ ἐνόησεν ὅτι παρὰ τῶν Γάλλων ἔπρεπε νὰ ἐλπίζῃ πλέον τίποτε. Ἐστράφη πρὸς τοὺς Πρώσσους. Ἐπεσχέθη εἰς αὐτοὺς τὴν συνδρομὴν του εἰς τὸν ἐπικείμενον Αὐστροπρωσσοικὸν πόλεμον. Πράγματι ἡ Αὐστρία μετὰ τὴν ἀτυχὴ διέτλην, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἑκβασιν τοῦ πολέμου τοῦ 1866, καὶ εἶχε νικήσει τοὺς ἰταλικούς στρατούς, ἠναγκάσθη νὰ παραστήσῃ τὴν Ἡνετίαν. Ἐμείνεν ἀκόμη ἔξω τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου ἡ Ῥώμη. Οἱ Γαριβαλδῖνοι ἐπεχείρησαν νὰ τὴν κατακτήσουν. Ἡ Γαλλία ἔστειλε στρατόν, ὅστις ἀπέκρουσε τοὺς Γαριβαλδῖνους καὶ ἔμεινεν ὥς φρουρὰ ἐν Ῥώμῃ. Καὶ ταύτην ὁμοῦς τὸ τέλος κατέλαβεν ὡς προσηγορήθη ἀπὸ τοῦ ἰστοῦτος Ἐκπαιδευτικοῦ, Πολιτικῆς

βοηθείας. Ἐπωφελήθη εἰς τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, καθ' ὃν ἡ Γαλλία ἀνεκάλεσε τὸν ἐν Ῥώμῃ στρατόν, κατέλαβεν αὐτήν, κατόπιν δὲ διὰ δημοιφηρίσματος τῶν κατοίκων προσήρτησε καὶ αὐτήν εἰς τὸ βασιλείον τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσάν αὐτοῦ. Ὁ πάπας ἔμεινεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Βατικανοῦ μὲ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχη τιμὰς ἡγεμόνος καὶ σωματοφυλακὴν, νὰ δέχεται πρεσβευτὰς καὶ νὰ λαμβάνῃ παρὰ τοῦ Ἰταλικοῦ κράτους ἀποζημίωσιν ἐτησίαν.

Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας οὕτω ἐπετεύχθη διὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας τῇ βοηθείᾳ κατ' ἀρχὰς τῶν Γάλλων, ἔπειτα τῶν Πρώσπων.

6. Ἡ Γερμανικὴ ἐνότης.

Ἡ Γερμανία μέχρι τοῦ 1860. Ἐν Γερμανίᾳ παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης νὰ ἐγκατασταθῶν εἰς τὰς χώρας τῆς ὁμοσπονδίας ἀντιπροσωπεῖται τῶν λαῶν, ἕκαστος ἡγεμὼν ἔμεινε κύριος νὰ ἐγκαταστήσῃ οἷον δήποτε σύστημα ἡθέλει. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ', ὁ ὁποῖος τὸ 1815 εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς ὑπηκόους του γραπτὸν σύνταγμα, ἠρνήθη μέχρι τοῦ θανάτου του (1840) τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεώς του. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ διάδοχός του Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ'. Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία διετηρεῖτο, ὅπως ἐν Αὐστρίᾳ. Εἰς τὰ ἄλλα κράτη αἱ γενόμεναι παραχωρήσεις ἦσαν μᾶλλον φαινομενικαὶ παρὰ πραγματικά. Μόνοι οἱ ἡγεμόνες τῆς μεσημβρινῆς Γερμανίας καὶ ἰδίως οἱ βασιλεῖς τῆς Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης εἶχον χορηγήσει συντάγματα. Εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἐγκατεστάθη κοινοβούλιον. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τοὺς ὑπουργοὺς διώριζεν ὁ ἡγεμὼν ἀσχέτως πρὸς τὴν πλειοψηφίαν. Ἐξ ἄλλων διὰ τὴν πλήρη σχεδὸν ἔλλειψιν ἀστικῆς τάξεως οἱ χωρικοὶ ἐξέλεγον ἀντιπροσώπους τοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πειθίμνιοι εἰς τὴν κυβέρνησιν. Οἱ λαοὶ λοιπὸν ὅλων τῶν γερμανικῶν κρατῶν ἦσαν δυσαρεστημένοι καὶ ἐζήτουν θεσμοὺς φιλελευθερωτέρους. Ἦδη τὸ 1830 τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐξηγέρθησαν, καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς ἡγεμόνας νὰ δώσουν σύνταγμα. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἐπενέβη καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἀπολυταρχίαν. Ἀλλ' ὅσον κατεπιέζοντο αἱ φιλελεύθεραι τάσεις, τόσον αὐταὶ ἀπέβαινον ζωηρότεραι. Πανταχοῦ δὲ ἐσχηματίσθησαν **κόμματα φιλελεύθερα**, τὰ ὁποῖα ἐπεδίωκον εἰς τὰ διάφορα γερμανικά κράτη. Ἡ φιλοπονητικὴ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Παράλληλως πρὸς τὴν φιλελευθέραν ταύτην κίνησιν ἐγένετο ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἄλλη κίνησις, ἡ ἐνωτικὴ, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν πολιτικὴν ἑνωσιν ὅλης τῆς Γερμανίας. Ἡ Γερμανία τὸ 1848 ἀκόμη ἦτο, ὅπως ἡ Ἰταλία, ἀπλοῦς γεωγραφικὸς ὅρος. Ἦτο διαμελισμένη εἰς 36 κράτη συνδεδεμένα μεταξὺ των δι' ὁμοσπονδίας

Εἰκ. 38. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα.

καλαρᾶς. Ὁ μόνος δεσμὸς αὐτῶν ἦτο ἡ συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης (Diete), ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ διπλωμάτας διορισμένους ὑφ' ἐκάστου κράτους διὰ τὸν κανονισμόν τῶν κοινῶν υποθέσεων. Οὗτοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ λαμβάνουν ὁδηγίας καὶ νὰ ἐπιποιῇ τὰς εἰδικὰς διαταγὰς τῶν κυβερνήσεων των δι' ἐκάστην ὑπόθεσιν. Εἰς ὅλα τὰ σπουδαῖα ζητήματα καμμία ἀπόφασις δὲν ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ἄνευ ὁμοφωνίας, καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ περιμένουν ὁδηγίας ὅλων τῶν κρατῶν πρὸ τῆς ἀποφάσεως, ἕκαστον κράτος εἶχε τὸ μέσον νὰ ἀναβάλλῃ τὸ ζήτημα.

Ἄλλ' οἱ Ναπολεόντιοι πόλεμοι εἶχον δημιουργίῃ *κόμμα πατριωτῶν γερμανῶν*, οἱ ὅλοιοι ἐπεθύμουν νὰ ἴδουν ὅλας τὰς χώρας τὰς ὁμιλούσας τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν συνενωμένας εἰς ἓν μόνον ἔθνος, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς Γερμανίας ἐναντίον τῶν βιαιοτήτων τῶν γειτονικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας. Τὸ κόμμα τοῦτο ἀποτελούμενον ἰδίως ἐκ συγγραφῶν καὶ σπουδαστῶν συνεχέετο μὲ τὸ φιλελεύθερον κόμμα. Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς γερμανικῆς ἐνότητος ἐνισχύθη διὰ τῆς *τελωνιακῆς ἐνώσεως*, ἣτις εἰσηγήσει τῆς Πρωσσίας ἔγινε τὸ 1834 μεταξὺ ὅλων τῶν γερμανικῶν κρατῶν, πλὴν τῆς Αὐστρίας. Ἐκτοτε ἡ ἰδέα τῆς γερμανικῆς ἐνότητος ἐξηπλώθη τεραστίως, ὅτε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐπροκάλεσεν ἐξεγέρσεις φιλελευθέρους εἰς τὴν Βιέννην καὶ Βερολῖνον. Οἱ ἡγεμόνες καταπλαγέντες παρεχώρησαν συντάγματα φιλελεύθερα καὶ συνεκάλεσαν συντακτικὰς συνελεύσεις. Ἐκ τούτων ἐπωφελήθησαν οἱ ἑνωτικοὶ καὶ κατώρθωσαν νὰ συγκληθῇ ἐν Φραγκφούρτῃ συντακτικὴ συνέλευσις ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλης τῆς Γερμανίας ἐκλεγέντων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις συγκειμένη περίπου ἐξ 650 ἀντιπροσώπων συνῆλθε τὴν 18 Μαΐου 1848. Ἀπεφάσισε κατ' ἀρχὰς τὴν ἐγκατάστασιν κεντρικῆς προσωρινῆς ἐξουσίας ἡ ὁποία ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιδούκα Ἰωάννην, θεῖον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ἐπειτα ἡσχολήθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συντάγματος. Διὰ τούτου ὅλα τὰ γερμανικὰ κράτη συνηνοῦντο εἰς μίαν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν ὁμόσπονδον. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία αὐτῆς ἀνετίθετο εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ ἐκτελεστικὴ εἰς ἓνα κληρονομικὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας μὲ ὑπουργοὺς ὑπευθύνους. Τοιοῦτον δὲ ἐξέλεξαν μὲ πλειονοψηφίαν 40 ψήφων τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας *Φρειδερίκον Γουλιέλμον Δ'* (28 Μαρτίου 1849). Ἀλλὰ ἡ ἀπόπειρα τῆς Φραγκφούρτης ἀπέτυχε. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες δὲν εἶχον τολμήσει τίποτε κατὰ τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως ὡς πολὺν δημοτικῆς. Ἡσθάνοντο τὴν ἀδυναμίαν των καὶ δὲν ἠθέλουν νὰ ἐπέμβουν ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1848 ἦτο ἀπησχολημένος μὲ ἐπαναστάσεις ἐν Αὐστρίᾳ, Βοημίᾳ, Οὐγγαρίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, αἱ ὁποῖαι μόλις κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1849 κατεστάλησαν. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ, ἐλεύθερος νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Γερμανίᾳ διέταξε τοὺς ἐν τῇ συνέλευσιν ἀντιπροσώπους τοῦ κράτους του νὰ ἀποσυρθοῦν.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Σαξωνίας, τῆς Βαυαρίας, τοῦ Ἀννοβέρου, τῆς Βυρτεμβέργης ἔλαβον θάρρος καὶ ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν τὸ σύνταγμα τῆς Φραγκφούρτης. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατόπιν τούτων ἠναγκάσθη νὰ ἀρνηθῇ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Τὸ σχέδιον τῆς αὐτοκρατορίας ἐνανάγησε. Μάτην ὁ λαὸς ἐξηγέρθη κατὰ τῶν ἀντιπολιτευθέντων ἡγεμόνων. Καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Αὐστρίας ἀνεκάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν κρατῶν τῶν καὶ ἡ συντακτικὴ συνέλευσις διελύθη.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ιδέας τῆς ιδρύσεως τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πλησίον τῶν μικρῶν ἡγεμόνων πρὸς ἀνασύστασιν τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του, καὶ κατώρθωσε νὰ ιδρύσῃ μίαν ἔνωσιν 17 μικρῶν βορείων κρατῶν μὲ ἓνα στρατιωτικὸν ἀρχηγόν, συμβούλιον ἀντιπροσώπων τῶν κυβερνήσεων καὶ βουλὴν ἐκλεγομένην ὑπὸ τῶν λαῶν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας συνηνώθη μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Βαυαρίας, Βυρτεμβέργης, Σαξωνίας καὶ Ἀννοβέρου, οἱ ὅποιοι δὲν ἠνείχοντο νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας καὶ ἀποκατέστησαν τὴν παλαιὰν ὁμοσπονδίαν, ὁποία ἦτο πρὸ τοῦ 1848. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας οὕτω ἀπομονωθεὶς ἠπειλήθη διὰ πολέμου καὶ ὑποχωρήσας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν (1850).

Ἐγινε φανερὸν τότε ὅτι ἡ Γερμανία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ ἓν κράτος, ἐφ' ὅσον θὰ εἶχε δύο κεφαλὰς. Ὁ διαμελισμὸς θὰ διετηρεῖτο ἔνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ τύχη τῆς Γερμανίας θὰ ἐκανονίζετο μετὰ τὴν ἀναπόφρευκτον σύγκρουσιν τῶν δύο διαμαχομένων ὑπὸ τοῦ νικητοῦ. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι θὰ ἐπεκράτει ἡ Αὐστρία, διότι αὕτη εἶχε καὶ χώραν μεγαλυτέραν καὶ πληθυσμὸν διπλάσιον (36 ἑκατ. ἀπέναντι 18) καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ θεωρῇται ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ὡς ὁ φυσικὸς ἄρχων τῆς ὁμοσπονδίας, διότι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ὁ κληρονόμος τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν αὐτοκρατόρων. Ἀλλ' ὅμως ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εἶχε δύο πλεονεκτήματα. Ἡ χώρα του πλὴν μιᾶς ἐπαρχίας ἦτο ὅλη γερμανικὴ. Πλὴν δὲ τούτου εἶχε περισσότερα μέσα διὰ τὸν ἀγῶνα, διότι ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς χώρας του εἶχε πρὸς τοῦτο καταλλήλως ὁργανώσει. Εἶχεν ἐγκαταστήσει ἐν αὐτῇ διοικήσιν πολὺ συγκεντρωτικὴν. Διὰ τῆς φορολογίας τῶν εἰδῶν πολυτελείας εἶχεν ἀυξήσει τὰς τελωνειακὰς εἰσπράξεις. Εἶχε καταρτίσει ὁργανισμὸν στρατιωτικὸν τέλειον. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς γενικῆς στρατολο-

γίας καὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐπὶ τριετίαν θητείας ἡ Πρωσσία εἶχε στρατὸν μόνιμον 115 χιλ. ἀνδρῶν, ὁ ὁποῖος ἐν πολέμῳ διὰ τῆς προσκλήσεως τῶν ἐφεδρειῶν ἠδύνατο νὰ τριπλασιασθῇ. Τέλος αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐν Πρωσσίᾳ εἶχον λείψει διὰ τῆς κατὰ τὸ 1848 παραχωρήσεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως περιορισμένου συντάγματος.

Πόλεμος Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ἐν Πρωσσίᾳ ἀποθανόντος (1861) τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' ἔγινε βασιλεὺς ὁ ἀπὸ τοῦ 1857 ἀντιβασιλεύων ἀδελφός του **Γουλιέλμος**. Οὗτος ἐπέτρεψε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν **Βίσμαρκ**, ἐχθρὸν τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ὁπαδὸν τῆς ἀπολυταρχίας. Ὁ Βίσμαρκ κατενόησεν ὅτι ἡ ὁμοσπονδία ἦτο ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν γερμανικὴν ἐνότητα καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ στενοτέρας ἐνώσεως τῶν γερμανικῶν κρατῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Πρωσσίας, νὰ ἀποκλεισθῇ δὲ ἀπ' αὐτῆς ἡ Αὐστρία. Συνεβούλευσε λοιπὸν τὸ 1862 τὴν οὐστριακὴν κυβέρνησιν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γερμανίαν καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ κέντρον τῆς βαρύντητός της ἐν Βουδαπέστη. Ἀλλ' εἶδεν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν θὰ ἀπεσύρετο τῆς ὁμοσπονδίας ἄνευ πολέμου, καὶ ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται. Πρὸς τοῦτο δύο τινὰ ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν ἀπαραίτητα· 1) νὰ ἐνισχύσῃ τὸν πρωσσικὸν στρατὸν, 2) νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν ἢ τὴν οὐδετερότητα τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Τὸ πρῶτον κατώρθωσε κατόπιν μακρῶν πρὸς τὴν ἀντιπράττουσαν πρωσσικὴν βουλὴν ἀγώνων, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν ἀπὸ τοῦ 1862 μέχρι τοῦ 1866. Συγχρόνως ὁ Βίσμαρκ εἰργάζετο, ἵνα ἀπομονώσῃ τὴν Αὐστρον. Προσείλκυσε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας βοηθῶν αὐτὸν νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Πολωνοὺς τὸ 1863. Προσείλκυσε τὸν Ναπολέοντα Γ' ἀφίνων αὐτὸν νὰ πιστεύσῃ ὅτι θὰ τὸν ἐβοήθει νὰ προσαρτήσῃ εἴτε τὸ Βέλγιον εἴτε τὰς ὄχθας τοῦ Ῥήνου. Προσείλκυσε τὴν Ἰταλίαν ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτὴν τὴν Ἑνετίαν. Δὲν ὑπελείπετο πλέον εἰς τὴν Πρωσσίαν παρὰ νὰ δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας, καὶ ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη ἐκ τῆς Δανίας.

Τὸ 1864 τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Βίσμαρκ ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία ἔκαμαν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ἵνα ἀφανίσουν ἀπ' αὐτοῦ τὰ γερμανικὰ δουκᾶτα Σλέσβιγ καὶ Ὁλστέιν, τὰ ὁποῖα κατόπιν διεμοίρασαν προσωρινῶς. Ἡ Πρωσσία ἔλαβε τὸ Σλέσβιγ καὶ ἡ Αὐστρία τὸ Ὁλστέιν. Ἀλλὰ τὸ 1866 ἡ Πρωσσία ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἡ Αὐστρία ἠνθόει τὰς ἐπαναστατι-

κὰς ιδέας εἰς τὸ Ὀλστιάιν κατέλαβε καὶ τοῦτο. Ἡ Αὐστρία ἔφερε τὸ ζήτημα εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς ὁμοσπονδίας. Ἄλλ' ἡ πρῶσιική κυβέρνησις ἐκήρυξε κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον.

Τὰ γερμανικὰ κράτη σχεδὸν ὅλα ἐτάχθησαν μετὰ τὴν Αὐστρίαν κατὰ τῆς Πρωσσίας. Οἱ μὲν ἡγεμόνες, διότι ἡ Αὐστρία δὲν ἐσκόπει νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν τὴν κυριαρχίαν, οἱ δὲ φιλελεύθεροι γερμανοί, διότι ἐγνώριζον τὰς ἀπολυτοκρατικὰς ιδέας τοῦ Βίσμαρκ. Ὁ πόλεμος τοῦ 1866 ἐκρίθη διὰ μιᾶς μάχης, τῆς *μάχης τῆς Σαδόβας*, ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας. Μετ' αὐτὴν συνήθηται ἡ εἰρήνη τῆς Πράγας, δι' ἧς ἡ μὲν Αὐστρία παρητήθη ἀπὸ τῆς ὁμοσπονδίας, ἡ δὲ Πρωσσία προσήρτησε τὰ δυνάμει Σλέσβιγ καὶ Ὀλστιάιν καὶ προσέτι τὰ βόρεια γερμανικὰ κράτη Ἀννόβερον, Ἑσσην καὶ Φραγκφούρτην, τὰ ὅποια κατὰ τὸν πόλεμον εἶχε καταλάβει, ἡ δὲ μετέχουσα τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας Ἰταλία καίπερ ἡττηθεῖσα προσήρτησε τὴν Ἑνετίαν.

Ἀποτελέσματα ὅμως τοῦ αὐστροπρωσσικοῦ πολέμου ὑπῆρξαν καὶ τὰ ἑξῆς : α') Ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη κατόπιν τῶν συνεχῶν ἐπαναστάσεων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Οὐγγαρίαν ὡς ἰδιαίτερον συνταγματικὸν βασίλειον ἀνεξάρτητον μετὰ βασιλέα τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, νὰ παραχωρήσῃ δὲ πραγματικὸν σύνταγμα εἰς τὴν Αὐστρίαν, β') ἡ Πρωσσία ὠργάνωσε μετὰ τῶν βορείων γερμανικῶν κρατῶν, τὸ ὅποια ἔμενον ἀνεξάρτητα, *ὁμοσπονδίαν*. Συνέδριον ἀντιπροσώπων τῶν κρατῶν καὶ βουλὴ ἐκλεχθεῖσα διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκανόνισε τὸ σύνταγμα ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς πρῶσιικῆς κυβερνήσεως. Κατ' αὐτὸ τὰ κράτη τῆς ὁμοσπονδίας, θὰ διετήρουν ἕκαστον τὴν κυβέρνησίν του ἰδιαίτερος, ἀλλ' ὑπεράνω τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν θὰ ἦτο ἡ κοινὴ τῆς ὁμοσπονδίας. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδίδετο κληρονομικῶς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ὡς πρόεδρον τῆς ὁμοσπονδίας καὶ εἰς ἕνα ὑπουργόν, μόνον ὑπεύθυνον, τὸν καγκελλάριον τῆς ὁμοσπονδίας, ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας μετὰ τῶν Πρώσσιων ὑπουργῶν. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐδίδετο εἰς δύο συνέλευσεις, τὸ ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον σχηματιζόμενον ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν κυβερνήσεων καὶ τὸ Reichstag ἀποτελούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων ἐκλεγόμενων ὑφ' ὅλων τῶν κατοίκων. Μεταξὺ τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν τοπικῶν τοιούτων αἱ ἐξουσίαι κατενέμοντο ὡς ἑξῆς. Ἐκαστον κράτος διετήρει τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀστυνομίαν, τὴν διοίκησιν, τὰ οἰκονομικά, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκπαίδευσίν του. Ἡ ὁμοσπον-

διακὴ κυβέρνησις ἔλαβε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον (ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εἶναι ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρατοῦ, ὅλα δὲ τὰ κράτη ὀφείλουν νὰ εἰσαγάγουν τὸ πρωσσικὸν στρατιωτικὸν σύστημα), τὰς διεθνεῖς σχέσεις (ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εἶναι κύριος τῆς εἰρήνης, τοῦ πολέμου καὶ τῶν συνθηκῶν), τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ μέσα συγκοινωνίας (τελωνεῖα, νομίσματα, τράπεζαι, μέτρα καὶ σταθμὰ, ταχυδρομεῖα, τηλεγραφοὶ, σιδηρόδρομοι). Διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ὁμοσπονδίας ὠρίσθη ὁμοσπονδιακὸς προϋπολογισμὸς περιλαμβάνων τὰς τελωνιακὰς εἰσπράξεις καὶ ὠρισμένας εἰσφορὰς ἑκάστου κράτους.

Τὰ τέσσαρα κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας, Βαυαρία, Βυρτεμβέργη, Βάδη, Ἑσση — Δαρμστάτη, δὲν εἰσῆλθον εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν. Ἐκλείσαν μόνον συνθήκας συμμαχίας μετ' αὐτῆς. Ἡ γερμανικὴ ἐνότης συνεπληρώθη διὰ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου.

Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος. Ἡ ἴδρυσις τῆς ὁμοσπονδίας τῶν βορείων γερμανικῶν κρατῶν ἐπροκάλεσεν εἰς τὴν Γαλλίαν μεγάλην δυσαρέσκειαν. Ἐθεώρουν τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας ὡς ἀπειλὴν διὰ τὴν Γαλλίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γαλλίᾳ διέκειτο εὐνοϊκῶς εἰς τὴν ἰδέαν νὰ ταπεινωθῇ ἡ Πρωσσία δι' ἑνὸς πολέμου. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων Γ' ἀσθενὴς ὢν ἐπεθύμει προσωπικῶς νὰ ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον. Ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὸν κόσμον τῶν πανεπιστημίων ἐκάλουν τὴν Γαλλίαν κληρονομικὸν ἐχθρὸν καὶ ὠμίλουν περὶ ἐκδικήσεως τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ περὶ ἀνακτίσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' κατακτηθέντων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐπεθύμει τὴν εἰρήνην. Ἐπομένως τὸ ἔαρ τοῦ 1870 ἡ εἰρήνη ἐφαίνετο ἐξησφαλισμένη. Αἴφνης ἐκ μιᾶς διπλωματικῆς περιπλοκῆς ἐξερράγη ὁ πόλεμος.

Ἀπὸ τοῦ 1868 ἡ Ἰσπανία ἐξήτει βασιλέα ἐκδιωχθέντων τῶν Βουρβόνων κατόπιν ἐπαναστάσεως, καὶ τὸ 1869 ἀπετάθη πρὸς τὸ πρίγκιπα Λεοπόλδον Χοετζόλλερν (Hohenzollern) συγγενῇ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐξάδελφον τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ὁ Ναπολέων Γ' ἐδήλωσεν εἰς τὸν Γουλιέλμον ὅτι τοιαύτη ὑποψηφιότης θὰ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Γάλλων ὡς ἐπικίνδυνος. Ἐπενέβησαν φιλικῶς καὶ αἱ κυβερνήσεις τῆς Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσίας παρὰ τῷ Γουλιέλμῳ καὶ ἡ ὑποψηφιότης τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου ἀπεσύρθη (Ἰούλ. 1870). Τοῦτο ἦτο μεγάλη ἐπιτυχία διὰ τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν. Πρὸς μεγάλην εὐχαρίστησιν τοῦ αὐτοκρά-

τορος καὶ τοῦ φιλειρηνικοῦ πρωθυπουργοῦ του Olivier ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης ἐφαίνετο ἐξησφαλισμένη. Ἄλλ' ὅμως ὁ Βίσμαρκ προπαρεσκεύασε ψυχραίμως τὸν πόλεμον. Οὗτος εἶχε τὴν γνώμην ὅτι διὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ἔνωσις ὅλης τῆς Γερμανίας ἔπρεπεν ἡ ἀντιπάθεια τῶν νοτίων Γερμανῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν νὰ καταπνιγῇ δι' αἰσθήματος ἰσχυροτέρου, τοῦ μίσους ἐναντίον τῆς Γαλλίας, τοῦ κληρονομικοῦ ἔχθρου τῶν. Τοῦτο δὲ ἐφρόνει ὅτι θὰ ἐπιτυγχάνετο δι' ἑνὸς πολέμου κατ' αὐτῆς. Ἐπεθύμει λοιπὸν σφοδρῶς τὸν πόλεμον. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του ἐδημοσίευσεν μίαν συνέντευξιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ ἐν Βερολίνῳ Γάλλου πρεσβευτοῦ σχετικὴν μὲ τὸ ζήτημα τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου οὕτω παραμορφωμένην, ὥστε νὰ φαίνεται ὁ μὲν πρεσβευτὴς ὅτι ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ τὸν βασιλέα, ὁ δὲ βασιλεὺς ὅτι ὕβρισε τὸν πρεσβευτὴν. Ὑπελόγιζεν ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ ἐξηγείροντο συγχρόνως καὶ οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Γάλλοι. Καὶ δὲν ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του. Ἐν Γερμανίᾳ τοῦτο ἐπροκάλεσεν ἔκρηξιν μανίας κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἐν Παριείοις ὁ λαὸς ἐθεώρησε τοῦτο ράπισμα διὰ τὴν Γαλλίαν, ἐξηγγέρθη καὶ παρέσυρε τὴν κυβέρνησιν. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη (19 Ἰουλίου).

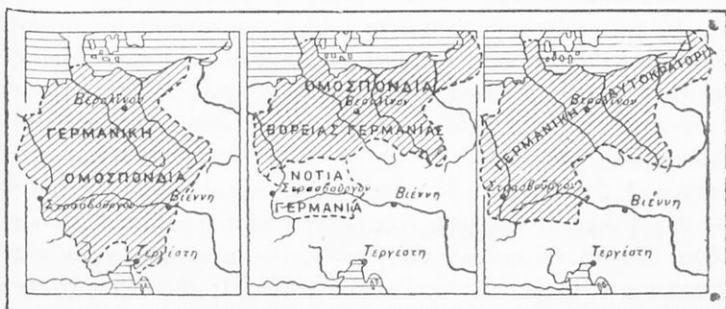
Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις τότε ἔσπευσε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις συμμαχίας μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Ἄλλ' ἡ μὲν Αὐστρία δὲν ἦτο ἕτοιμος, ὑπεσχέθη ὅμως νὰ ἐπεμβῇ βραδύτερον. Ἡ δὲ Ἰταλία ἐζητήσῃ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐκ Ρώμης, δηλ. νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας νὰ καταλάβῃ τὴν Ρώμην. Ὁ Ναπολέων ἔκρινεν ὅτι ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ πάπα θὰ ἀπετέλει προσδοσίαν καὶ ἡρνήθη. Ἡ ἄλλη Εὐρώπη ἔμεινεν οὐδετέρα. Τὰ νότια γερμανικὰ κράτη ἠνώθησαν μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ οὕτως ὅλοι οἱ Γερμανοὶ ἐκινήθησαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Αἱ δυνάμεις τῶν δύο ἀντιπάλων ἦσαν ἀνισοί. Ὁ εἰς τὰ σύνορα συγκεντρωθεὶς γαλλικὸς στρατὸς μόνις ἀνήρχετο εἰς 210 χιλ. ἀνδρῶν. Ὁ γερμανικὸς ὑπερέβαινε τὰς 500 χιλ. Πλὴν τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς ὁ γερμανικὸς στρατὸς εἶχε καὶ τὴν τοῦ ὀπλισμοῦ. Τὸ γαλλικὸν πεζικὸν ἦτο ὀπλισμένον μὲ τυφέκιον (chassepot) εὐστοχώτερον, ταχύτερον καὶ βεληνεκέστερον τοῦ γερμανικοῦ, ἀλλ' ἡ κακή διοργάνωσις τῆς ἐπιμελητείας ἐγένετο αἰτία εἰς τὴν ἀκμὴν ἐκείνης μάχης νὰ λείπουν τὰ φυσίγγια. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐμπροσθογεμὲς γαλλικὸν κανόνιον ἦτο πολὺ κατώτερον τοῦ ὀπισθογεμοῦς γερμανικοῦ (Krupp) καὶ ὥς πρὸς τὴν ταχύτητα καὶ ὥς πρὸς τὸ

βέληνεκές. Ὁ Ναπολέων τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ στρατοῦ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀναλάβῃ ἐπιθεσιν. Ταύτην ἀνέλαβεν ὁ γερμανικὸς στρατός, τὸν ὁποῖον παρηκολούθει ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τοῦ στρατάρχου Μόλτκε τοῦ ἔχοντος τὴν πραγματικὴν ἀρχηγίαν.

Τὴν 4ην Αὐγούστου ἤρχισεν ἡ προέλασις τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ εἰς τὴν Λωραίνην. Ἡ πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου διήρκεσεν ἓνα μῆνα. Οἱ Γερμανοὶ ἐνίκησαν ἀλλεπαλλήλως τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς, καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὸ **Σεδάν** ἠνάγκασαν τὸν ἐκεῖ γαλλικὸν στρατὸν ἐξ 83 χιλ. νὰ παραδοθῇ. Μεταξὺ τοῦ παραδοθέντος στρατοῦ ἦτο καὶ ὁ Ναπολέων (2 Σεπτεμβρίου).

Μετὰ τοῦτο ἀρχίζει ἡ δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου. Οἱ Γερμανοὶ ἀφήσαντες ὀλίγον στρατὸν πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς πολιτορκίας τοῦ Μέτς, τοῦ Στρασβούργου καὶ πλείστων ἄλλων φρουρίων προήλασαν εἰς Παρισίους, τοὺς ὁποῖους καὶ ἐπολιορκήσαν (19 Σεπτεμβρίου). Ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐν τῷ μεταξύν, ὅταν ἐγνώσθη εἰς Παρισίους ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Σεδάν, ἡ αὐτοκρατορία ἀνετράπη ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία καὶ ἐσχηματίσθη εἰς τὸ δημαρχεῖον προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἐξ ἑνδεκα βουλευτῶν τῶν Παρισίων. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὑπῆρξεν ἀναίμακτος. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν. Ἡ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἦτο ὁ **Γαμβέττας**, διεκήρυξεν ὅτι εἶναι ἀποφασισμένη νὰ ἀμυνθῇ μέχρις ἐσχάτων. Πρὸς τοῦτο ὁ Γαμβέττας τὴν 8ην Ὀκτωβρίου ἐξελθὼν τῶν Παρισίων δι' αεροστάτου ἔφθασεν εἰς Τούρ. Ἐκεῖ κατήρτισεν ἐπιτροπείαν τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰργάσθη ἵνα ὀργανώσῃ στρατόν. Ὅλος σχεδὸν ὁ τακτικὸς στρατὸς εἶχεν αἰχμαλωτισθῇ, ἢ ἦτο ἀποκλεισμένος εἰς φρούρια. Τὸ Στρασβούργον καὶ τὸ Μέτς μάλιστα περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου ἠναγκάσθησαν ἐκ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶν. Ὁ Γαμβέττας ἠλπίζεν ὅτι ἡ δημοκρατία θὰ ἠδύνατο, ὅπως τὸ 1793, νὰ προμηθεύσῃ στρατοὺς. Ἐκάλεσε λοιπὸν ὑπὸ τὰς σημαίας ὅλην τὴν ἐθνοφυλακὴν μέχρι 40 ἑτῶν καὶ ἐσχημάτισε στρατὸν ἀνερχόμενον εἰς 500 χιλ. ἄνδρας. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν εἶχον καμμίαν πείραν τοῦ πολέμου καὶ ἐστεροῦντο ἀξιωματικῶν. Ἐπομένως ἐνικῶντο ὑπὸ τῶν τακτικῶν γερμανικῶν στρατῶν, εἴτε ἐπετίθεντο εἴτε ἠμύνοντο. Οἱ στρατοὶ οὗτοι συνετέλεσαν μόνον νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς Παρισίους νὰ

ἀντέχουν. Ἄλλ' ἤδη οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τοῦ τέλους Δεκεμβρίου δὲν περιορίζοντο μόνον εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν Παρισίων. Ἦρχισαν καὶ νὰ βομβαρδίζουν αὐτούς. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ τρόφιμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Ἐπομένως ἡ κυβέρνησις ἔστειλε τὴν 23 Ἰανουαρίου 1871 εἰς τὰς Βερσαλλίας τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Jules Favre, τὴν 28ην δὲ ὑπεγράφη ἀναγκωχὴ τριῶν ἐβδομάδων, ἵνα ἐν τῇ μεταξὺ ἐκλεχθῇ ἐθνικὴ συνέλευσις διὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνήλθεν εἰς Βορδώ. Ὁ Thiers ἐκλεχθεὶς πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ὑπέγραψε μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν Βερσαλλίαις προκαταρκτικὴν εἰρήνην.

Εἰκ. 39. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1871.

Ἡ ὁριστικὴ εἰρήνη ἐκλείσθη ἐν Φραγκφούρτῃ τὴν 10ην Μαΐου. Δι' αὐτῆς ἡ Γαλλία παρεχώρησεν ὅλην τὴν Ἀλσατίαν καὶ μέρος τῆς Λωρραίνης μετὰ τοῦ Μέτς, ἐν ὧν 1 1/2 εκατ. κατοίκων, καὶ ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 5 δισεκατομμύρια φράγκων. Στρατὸς δὲ γερμανικὸς θὰ παρέμενεν εἰς τὰ Β. Α. τῆς Γαλλίας, δαπάναις τῆς χώρας, μέχρις ἀποπληρωμῆς αὐτῶν.

Ἀνασύστασις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, ὅπως προέβλεπεν ὁ Βίσμαρκ, συνεπληρώθη ἡ ἐνότης τῆς Γερμανίας. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1870 τὰ νότια γερμανικὰ κράτη εἰσῆλθον εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν βορείων. Ἐπειτα ὁ τίτλος «ὁμοσπονδία» ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ τίτλου «**Γερμανικὴ αὐτοκρατορία**», ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἀνηγορεύθη ἐν Βερσαλλίαις **Γερμανὸς αὐτοκράτωρ τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1871**. Ὁ ὁργανισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας παρέμενεν ὁ αὐτός, ὅποιος ἦτο καὶ ὁ τῆς ὁμοσπονδίας τῶν βορείων Γερμανικῶν κρατῶν.

7. Ἡ τρίτη Γαλλικὴ δημοκρατία.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς μετὰ τῆς Γερμανίας εἰρήνης τὸ σοσιαλιστικὸν κόμμα ἐν Παρισίοις ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ἐσχημάτισεν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν. Ἀλλ' αἱ ἐπαρχίαι ἐτάχθησαν μετὰ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, καὶ αὕτη διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς ἐπεκράτησεν. Τότε ἤρχισεν ἐν αὐτῇ τῇ ἐθνοσυνελεύσει ἀγὼν μετὰξὺ τῶν κομμάτων. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτουν οἱ μοναρχικοί, οἱ ὅποιοι καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν μοναρχίαν. Ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι μετὰξὺ διαφόρων ὑποψηφίων διὰ τὸν θρόνον. Ἐπὶ τέλους συνεφώνησαν ὅλοι νὰ ἐγκαταστήσῃ **δημοκρατίαν μὲ συνταγματικὴν μορφήν (1875).**

Τὸ νέον πολίτευμα εἶναι ὅμοιον μὲ τὰς συνταγματικὰς μοναρχίας μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ βασιλέως ἔχει πρόεδρον δημοκρατίας ἐκλεγόμενον ἀνὰ 7 ἔτη ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας ἠνωμένων. Ὁ πρόεδρος διορίζει τοὺς ὑπουργούς, ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον διασκεπτόμενον ἐν συμβουλίῳ εἶναι ὑπεύθυνον ἀπέναντι τῆς βουλῆς, δηλ. ὑποχρεοῦται, ἂν δὲν ἀπολαύῃ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς, νὰ παραιτῇται. Ὁ πρόεδρος δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν, ἀλλὰ μετὰ συναίνεσιν τῆς γερουσίας. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὰς δύο συνελεύσεις, τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τὴν γερουσίαν. Ἡ βουλὴ ἐκλέγεται διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Αὕτη κάμνει τοὺς νόμους καὶ ψηφίζει τὸν προϋπολογισμόν. Ἡ γερουσία ἀποτελουμένη ἐκ 300 μελῶν ἀνανεουμένων κατὰ τὸ τρίτον ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν καὶ ἐκλεγομένων ὑπὸ ἰδίων ἐκλεκτόρων καθοριζομένων ὑπὸ τῶν δημοτικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν συμβουλίων καὶ τῶν βουλευτῶν, ἐπιχωρῶν τὰ ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ χρησιμεύει ὡς διαιτητὴς ἐν περιπτώσει διαφωνίας βουλῆς καὶ προέδρου ἐπιτρέπουσα εἰς τὸν πρόεδρον τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς.

8. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἐν Εὐρώπῃ καὶ αἱ διαφοροὶ μορφαὶ αὐτοῦ.

Ὅπως παρηκολουθήσαμεν τὴν εἰς τὰ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης ἐφαρμογὴν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος, ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἐξῆς. Τὸ 1815 εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην ἐπεκράτει τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα. Ἐκτοτε κατὰ μικρόν, καθ' ὅσον ἡ ἀστικὴ τάξις ἀπέβαινε πολυαριθμοτέρα καὶ πλουσιωτέρα, τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸ ὑποκαταστήσῃ ἀπὸ τὸ Νοτίου τοῦ Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κοινοβουλευτικόν. Τὸ 1848 τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐφηρμό-
 ζετο ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ πληρῶς, εἰς τὰ δευτερεύοντα
 κράτη τῆς Γερμανίας καὶ τὴν Ὁλλανδίαν ἀτελῶς, εἰς τὴν Ἰσπα-
 νίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν φαινομενικῶς. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ
 1848 ἐκλόνισεν ὅλας τὰς ἀπολυταρχικὰς χώρας πλὴν τῆς Ῥωσίας.
 Αἱ κυβερνήσεις ταραχθεῖσαι ἐκ τῶν ἐξεγέρσεων ὑπεσχέθησαν συν-
 τάγματα καὶ ἐκάλεσαν συντακτικὰς συνελεύσεις. Τοιαῦται συνε-
 λήθησαν εἰς τὴν Πρωσσίαν, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν
 Γερμανίαν καὶ εἰς ὅλα τὰ ἰταλικά κράτη. Ἀλλὰ αἱ κυβερνήσεις
 ἀσφαλισθεῖσαι τὸ 1849 ἀπέσυραν ὅ,τι παρεχώρησαν. Ἐκ τῆς
 κινήσεως ταύτης ἔμεινε μόνον τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα τῆς
 Ὁλλανδίας καὶ Σαρδηνίας καὶ τὸ Πρωσσικὸν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον
 μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ἦτο κοινοβουλευτικόν, πραγματικῶς
 δὲ ἀπολυταρχικόν. Ἀπὸ τοῦ 1860 τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα
 κίμναι πάλιν ταχείας προόδους. Ἐπωφελήθησαν ἐκ τῆς ἀσθενείας
 τῆς Αὐστρίας καὶ ἐγκατέστησαν αὐτὸ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν
 Αὐστροίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν.

Πανταχοῦ ὅπου ἐγκατεστάθη τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ἡ
 δύναμις τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς μὴ ἐκλεκτῆς βουλῆς περιορίζεται.
 Ἡ ἐξουσία τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγόμενης βουλῆς.
 Ἡ κυριαρχία τοῦ ἡγεμόνος ἐξαφανίζεται πρὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ
 λαοῦ. Πανταχοῦ ἡ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὴν βουλὴν. Ὁ ἡγεμὼν
 (ἐν Γαλλίᾳ ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας) ἔχει μὲν κατ' ὄνομα τὴν
 ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, πράγματι ὅμως ταύτην ἔχει ὁ ἀρχηγὸς τῆς
 πλειοψηφίας τῆς βουλῆς. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι ὑποχρεωμένος εἰς αὐ-
 τὸν νὰ ἀναθέτῃ τὸν σχηματισμὸν τοῦ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν
 ἀσχοῦντος ὑπουργείου. Τοῦτο δὲ εἶναι ὑπεύθυνον πολιτικῶς ἐνώ-
 τιον τῆς βουλῆς, δηλ. εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ἀκολουθῇ πολιτι-
 κὴν ἐπιδοκιμαζομένην ὑπ' αὐτῆς. Ἐὰν ἡ πλειοψηφία τῆς βου-
 λῆς ἀποδοκιμάσῃ ἐπὶ ἐνὸς ζητήματος διὰ ψηφοφορίας τοὺς ὑπουρ-
 γούς, οὗτοι ὀφείλουν νὰ παραιτηθοῦν. Τὸ σύστημα τοῦτο λέγε-
 ται **κοινοβουλευτισμός**. Τὸ κοινοβουλευτικὸν τοῦτο σύστημα
 ἐπέκράτησε πανταχοῦ. Κόμμα ἀπολυταρχικὸν πλέον δὲν ὑπάρχει.
 Ὅλοι οἱ πολιτικοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἡγεμόνες εἶναι σύμφωνοι ὥς πρὸς
 τὸν συνταγματικὸν ἀρχάς. Μόνον εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρα-
 τίαν, τὸ κοινὸν κοινοβούλιον (Reichstag) δὲν ἦτο κυρίαρ-
 χον. Ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς βασιλικῆς οἰκογε-
 νίας τῆς Πρωσσίας ἐθεωρεῖτο ὡς κυρίαρχος ἀνώτερος αὐτοῦ.
 Μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν ὅμως πόλεμον ἀνεκηρύχθη ἡ Γερμανία

εἰς δημοκρατίαν καὶ τὸ Reichtag ἀνέλαβε τὴν κυριαρχίαν. Ὡσαύτως μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον ἔπεσεν ἡ ἀπολυταρχία καὶ εἰς τὴν μόνην χώραν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀπομείνει ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα, τὴν Ῥωσίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν ταῦθα ἐγκατεστάθη δημοκρατία. Κατόπιν ὅμως ἐπεκράτησαν οἱ κομμουνισταὶ (ἴδε κατωτέρω) καὶ ἐγκατέστησαν κυβένησιν ἐργατικὴν (Σοβιέτ). Εἰς τὰς Ἡνωμένας πολιτείας τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα παρουσιάζει ἄλλην μορφήν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εἶναι τελείως χωρισμένη τῆς νομοθετικῆς. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἔχει ὁ κατὰ τέσσαρα ἔτη ἐκλεγόμενος πρόεδρος τῆς δημοκρατίας. Οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ὑπ' αὐτοῦ καὶ δὲν εἶναι ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς. Τὴν νομοθετικὴν ἔχει τὸ ἐκ δύο βουλῶν συγκείμενον κοινοβούλιον. Αἱ δύο ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ πρόεδρος δὲν δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν.

Πλὴν τῶν μορφῶν τούτων τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος παρουσιάσθη ἐσχάτως καὶ μία νέα μορφή, ἡ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ κυβένησις τῆς χώρας. Αὕτη ἐδοκιμάσθη ἐν Ἑλβετίᾳ ὑπὸ τὴν μορφήν ἐκκλήσεως πρὸς τὸν λαὸν (referendum) πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ψηφιζομένων ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου νόμων. Εἰς τινὰ καντόνια τῆς Ἑλβετίας κατ' ἀρχὰς ὡσαύτως ἐδοκιμάσθη καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῆς μειονοψηφίας. Ἀντὶ δηλ. νὰ καταλαμβάνουν ὅλας τὰς ἔδρας τῶν ἀντιπροσώπων οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν πλειοψηφίαν, καταλαμβάνουν τινὰς ἐξ αὐτῶν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς μειοψηφίας. Τὸ σύστημα τοῦτο καλούμενον *ἀναλογικὸν* εἰσήχθη κατόπιν εἰς τὴν Γαλίαν καὶ εἰς τὰ περισσότερα κράτη τῆς Εὐρώπης.

9. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ επέκτασις.

Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς. Εἶδομεν πῶς ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ πῶς ὀργανώθησαν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς. Αὗται κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος περιελάμβανον μόνον τὴν μετὰ τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ Μισισσιππὶ χώραν μετὰ 4 ἑκατ. κατοίκους. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος ἐξετάθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Ἡ ἀπέραντος αὕτη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν σήμερον 24 ἑκατομ. ἀνθρώπων, ἠῤῥξησε τὸν πληθυσμὸν τῆς διὰ συνεχροῦς μεταναστῶν ἐξ Εὐρώπης. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας ἔφερεν εἰς κίνδυνον αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν των Ἡνωμένων Πολιτειῶν, διότι προσεκάλεσε φο-

βερὸν ἐμφύλιον πόλεμον (1861—1865). Ἄλλ' ἐκτοτε διὰ τῆς πυκνώσεως τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἀπείρου φυσικοῦ πλούτου τῆς χώρας καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἀκμαιοτάτης βιομηχανίας αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι κατέστησαν μία ἐκ τῶν μεγάλων δυνάμεων τοῦ κόσμου.

Αἱ ἰσπανικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ ἰσπανικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐξηκολούθει νὰ μεταχειρίζεται τὰς ἀποικίας τῆς ὡς ἰδιοκτησίας καὶ ἐκυβέρνηα αὐτὰς δι' Ἰσπανῶν. Ὅταν τὸ 1808 ὁ γαλλικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ Κροελοὶ (οὗτω ἐλέγοντο οἱ γεννηθέντες εἰς τὰς ἀποικίας) ἐτάχθησαν, ὅπως οἱ Ἰσπανοὶ τῆς Εὐρώπης, ὑπὲρ τοῦ Φερδινάνδου, καὶ ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς βασιλέα τὸν Ἰωσήφ Βοναπάρτην. Ἐπωφελήθησαν ὁμως τῆς εὐκαιρίας νὰ ζητήσουν μεταρρυθμίσεις. Ἐξήτησαν δηλ. συνέλευσιν ἀντιπροσώπων εἰς ἐκάστην χώραν καὶ ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ἰσπανούς, ὥστε νὰ ἔχουν καὶ οὗτοι ἐλευθερίαν καλλιιεργείας, βιομηχανίας, εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Οἱ Ἰσπανοὶ κυβερνῆται ἠρνήθησαν. Αἱ ἀποικίαι ἐξηγέρθησαν καὶ ὠργάνωσαν δημοκρατίας κατὰ μίμῃσιν τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν. Ὁ πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς. Οἱ ἐπαναστάται ἦσαν κακῶς ὥπλισμένοι καὶ ἀνάσκητοι. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τοῦ Φερδινάνδου ὑπετάχθησαν (1816).

Ἄλλ' ἡ ἰσπανικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1820 ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νέον θάρρος καὶ ἐπὶ τέλους ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ ἀποικίαι ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἔμεινε μόνον ἡ Κούβα. Αἱ μοναρχικαὶ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης ἐζήτησαν νὰ ἐπεμβοῦν ἐν Ἀμερικῇ ὑπὲρ τῆς Ἰσπανίας. Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ της Γεωργίου Κάνιγγ ὄχι μόνον ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἰσπανικῶν ἀποικιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἀντισταθῇ κατὰ πάσης ἐν Ἀμερικῇ ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Συγχρόνως ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἰσπανικῶν ἀποικιῶν αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι, καὶ ὁ πρόεδρος αὐτῶν **Μονρόε** (Monroë) ἐκήρυξε τὸ περίφημον δόγμα του καθ' ὃ πᾶσα ἐπέμβασις τῆς Εὐρώπης ἐν Ἀμερικῇ θεωρεῖται προᾶξις ἐχθρικὴ κατὰ τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν.

Αἱ ἀπελευθερωθεῖσαι ἰσπανικαὶ ἀποικίαι ἀπετέλεσαν διάφορα ἀνεξάρτητα κράτη (Μεξικόν, Περού, Κολομβία, Ἀργεντινὴ δημοκρατία, Κεντρικὴ Ἀμερικὴ, Βενεζουέλα, Χιλὴ, Παραγουάη, Βολιβία, Οὐραγουάη). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐζήτουν νὰ συνενωθοῦν

εἰς ὁμοσπονδίαν, ὅπως εἶχον κάμει αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι, κατὰ τὸ πλεῖστον ἰθαγενεῖς καὶ μιγάδες, δὲν εἶχον καμμίαν πολιτικὴν πεῖραν καὶ ἀπεστρέφοντο ἀλλήλους. Διήλθον λοιπὸν μακρὰν περίοδον ἐπαναστάσεων, ἐμφυλίων πολέμων, καὶ πολέμων μεταξὺ τῶν κρατῶν, μέχρις οὗ ὁργανωθοῦν Ἡ περίοδος αὕτη διήρκεσε πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ 1870 σχεδὸν ὅλα τὰ κράτη ὁργανώθησαν ἕκαστον μὲ συνέδριον δύο βουλῶν καὶ μὲ πρόεδρον ἐκλεγόμενον διὰ τινὰ ἔτη. Ὅλα ἀπὸ λευθέρωσαν τοὺς μαύρους δούλους. Σχεδὸν εἰς ὅλα ἐγκατεστάθη ἡ καθολικὴ ψηφοφορία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας. Ὅλα ἠνοίχθησαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν γαιῶν καὶ τῶν μεταλλείων των. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔκτοτε ἤρχισαν νὰ μεταναστεύουν ἀνθρώποι εἰς αὐτά, ἰδίως εἰς τὴν Ἀργεντινὴν δημοκρατίαν λόγῳ τοῦ κλίματος αὐτῆς. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ηὔξήθη καὶ ἡ καλλιέργειά των ὥς εὐφροωτάτων ἀποδίδει πλοῦτήν ἀπειρα.

Ἡ Βραζιλία. Ἡ μόνη χώρα τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἡ μὴ ἀνήκουσα εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς ἀλλ' εἰς τοὺς Πορτογάλους, ἡ Βραζιλία, ἀπέβη κράτος ἀνεξάρτητον κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν καὶ αἱ ἰσπανικαὶ ἀποικίαι, ἀλλὰ μὲ ὀλιγώτερον κόπον. Κατὰ τὴν γαλλικὴν εἰσβολὴν τοῦ 1808 ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Πορτογαλίας εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὴν Βραζιλίαν, ἔμεινε δὲ ἐκεῖ καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γάλλων. Οἱ Πορτογάλλοι δυσαρεστηθέντες ἐκ τούτου ἐπανεστάτησαν καὶ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λισσαβῶνα ἀφήσας τὸν υἱὸν του Πέτρον ὥς ἀντιβασιλέα εἰς τὴν Βραζιλίαν. Ἐν Βραζιλίᾳ τότε ἐγένιν ἐπανάστασις, συνεπεία τῆς ὁποίας αὕτη ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Πορτογαλίας καὶ ὁ Πέτρος αὐτοκράτωρ αὐτῆς. Ἡ νέα αὐτοκρατορία ὁργανώθη συνταγματικῶς μὲ βουλὴν καὶ γερουσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς τὰς ἰσπανικὰς δημοκρατίας, αἱ συχναὶ ἐπαναστάσεις τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ἔλειψαν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὰ ἦθη ἐξημερώθησαν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἀπὸ τοῦ 1863 ἔπαυσαν. Ὁ ἀγὼν ὅμως μεταξὺ φιλελευθέρων καὶ συντηρητικῶν ἐξηκολούθησε, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους τὸ 1889 οἱ δημοκρατικοὶ ἐπικρατήσαντες ἀνέτρεψαν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἐγκατέστησαν δημοκρατίαν.

Ἡ Βραζιλία εἶναι χώρα ἀπέραντος, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς λόγῳ τοῦ κλίματος εἶναι ἀκατοίκητον διὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Μόνον τὸ πρὸς Α. κατὰ μῆκος τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ ἰδίως τὸ μεσημβρινὸν μέρος εἶναι καλλιεργημένον καὶ κατάλληλον, ὅπως

δεχθῇ Εὐρωπαίους ἀποίκους. Καὶ εἰς τοῦτο ἤρχισε νὰ κατευθύνεται ἡ μετανάστευσις.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας. Καὶ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξηκολούθησαν τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπὸ τῶν Πορτογάλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν, καὶ ἡ ὁποία οὐδέποτε ἔκτοτε διεκόπη. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὅμως εἰς αὐτὴν πρωταγωνιστοῦν οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ ἀγγλικὸν ἀποικιακὸν κράτος περιελάμβανεν, ὥς εἶδομεν εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν τὸν ἀρχαῖον γαλλικὸν Καναδᾶν, εἰς τὰς Ἀντίλλας τὴν Γαμάικαν καὶ τινὰς ἄλλας νήσους, εἰς τὴν Ἰνδικὴν τὴν Βεγγάλην καὶ μέρος τῆς ἀκτῆς τοῦ Δεκάν, εἰς τὴν Ὠκεανίαν μέρος τῆς ἀκτῆς τῆς ἀνατολικῆς Αὐστραλίας μετὰ τοῦ Σύδνεϋ (Sydney). Οἱ πόλεμοι τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ αὐξήσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποικίων τῶν δαπάναις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς συμμάχου τῆς Ὁλλανδίας. Ἀπὸ τοῦ 1792 μέχρι τοῦ 1815 κατέκτησαν εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν μέρος τῆς Guyane, εἰς τὰς Ἀντίλλας τὴν Tabago καὶ τὴν Trinité (Ἀγία Τριάς,) ἐν Ἀφρικῇ τὸ Cap (Ἀκρωτήριο), εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν τὰς νήσους Μαυρίκιον καὶ Κεϋλάνην, εἰς τὴν Μεσόγειον τὴν Μάλταν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον κατέκτησαν καὶ νέας χώρας εἰς τὴν Ἰνδικήν.

Μετὰ τὸ 1815 τὸ ἀγγλικὸν ἀποικιακὸν κράτος ἀνεπτύχθη διὰ δύο μεθόδων, διὰ τῆς κατακτήσεως καὶ δι' εἰρηνικῆς καὶ βαρβαρικῆς ἐπεκτάσεως ἐπὶ ἐδαφῶν ἐρήμων. Διὰ κατακτήσεως ἡ Ἀγγλία ἀπέκτησεν ἐν Ἀσίᾳ τὴν Ἰνδικήν. Αὕτη κατέκτιθη ὅχι ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν διὰ τῆς ἀναμειξέως τῆς εἰς τὰς ἐριδας τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς συγκροτήσεως στρατῶν ἐξ Ἰθαγενῶν. Ἐκ τῶν ἡγεμόνων τούτων ἄλλοι μὲν ἐδέχθησαν τὴν προστασίαν τῆς ἐταιρείας, ἄλλοι δὲ ὑπῆχθησαν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας κυριαρχίαν αὐτῆς. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς εἶχε συμπληρωθῇ τὸ 1856. Ἀλλὰ τὸ 1857 οἱ Ἰνδοὶ ἐπανεστάτησαν. Ἡ ἐξέγερσις μετὰ 1 1/2 ἔτος κατεστάλη, τὸ ἀγγλικὸν ὅμως κοινοβούλιον καθήργησε τὴν ἐταιρείαν καὶ ἡ Ἰνδικὴ κατέστη ἀποικία τοῦ κράτους. Τὸ 1876 ἡ ἀποικία ἀνεκηρύχθη εἰς αὐτοκρατορίαν, καὶ ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἰνδιῶν. Ἐκτοτε πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς Ἰνδικῆς οἱ Ἀγγλοὶ καθ-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

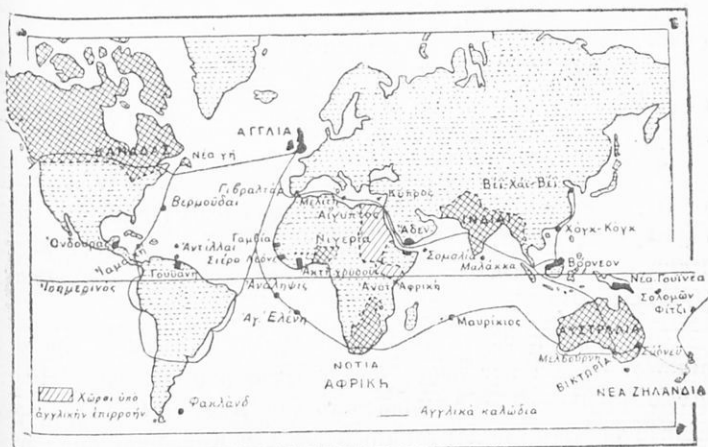
τέλαρον τὸ Ἀφγανιστάν, τὸ Βελουτζιστάν, τὴν Βιρμανίαν (1885).
Ἐν Ἀφρικῇ ἡ Ἀγγλία κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὴν κα-
τάληπν αὐτῆς ἔφερε τοὺς Ἀγγλοὺς ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξασφαλίσεως
τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Ὁ Μεχ-

Εἰκ. 40. Ἡ κεντρικὴ καὶ νότιος Ἀμερικὴ.

μετ' Ἀλῆ πασσάς τῆς Αἰγύπτου ἀντὶ τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία
ἀπετέλεσε μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἀπῆλθε παρὰ τοῦ
σουλτάνου τὴν Συρίαν διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφε-
ρον εἰς τὴν ἀποκαταστάσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασις. Ὁ σουλτάνος
ὤφειλεν εὐχαριστῆσαι τὸν Ἑλληνα διὰ τὴν ἐπιτυχὴν ἐκστράτειαν.

ἤρνεϊτο, καὶ ἔκ τούτου ἐξεκράγη πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ, τοῦ Ἀβδουλ Μετζίτ, ἔλαβε δὲ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων διαφόρους φάσεις καὶ μόλις ἐπερατώθη τὸ 1841. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀνεγνωρίσθη τῆς μὲν Αἰγύπτου κληρονομικὸς ἡγεμὼν, τῆς δὲ Συρίας ἰσόβιος. Τότε καθωρίσθη καὶ ὅτι τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου θὰ ἔμενον κλει-

Εἰκ. 41. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἀγγλων.

σμένα εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ὁ τρίτος διάδοχος τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἔγγονός του Ἰσμαήλ, μεγαλοπρεπὴς καὶ πολυδάπανος, εἶχεν ἀγοράσει παρὰ τοῦ σουλτάνου ἀντὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ τὸν τίτλον τοῦ Κεδίβου (ἀντιβασιλέως) καὶ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Αἰγύπτου μὲ ἐλευθερίαν νὰ συνάπτη συνθήκας μὲ ξένους. Εἶχε κατακτήσει τὸ ἀνατολικὸν Σουδάν, εἰς τὸ Κάϊρον δὲ τὴν πρωτεύουσάν του εἶχεν οἰκοδομήσει πολυτελεῖ ἀνάκτορα. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶσων δαπανῶν εἶχε δανεισθῇ σχεδὸν δύο δισεκατομμύρια καὶ εἶχε καταστρέψει τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὥς μεγαλύτεροι δανεισταὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν δύο ἐλεγκτὰς ἐπιφορτισμένους νὰ φέρουν εἰς τάξιν τὰ οἰκονομικὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξασφαλίσουν τὴν πληρωμὴν τῶν τόκων (1876). Οὗτοι ἐπέβαλον καὶ ἄλλας οἰκονομίας καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν 2 χιλιάδων ἀξιωματικῶν. Ἐκ τούτων ὅμως προε- κλήθη στάσις, καὶ ἐφρονεύθησαν πολλοὶ Εὐρωπαῖοι (1882). Ἡ Ἀγγλία ἐπρότεινε εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ ἐπαναφέρουν ἀπὸ κοινοῦ

τὴν τάξιν διὰ στρατοῦ. Ἄλλ' ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἠρνήθη. Τότε οἱ Ἀγγλοὶ μόνοι ἀπεβίβασαν στρατὸν κατὰ μῆκος τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέξ κατέλαβον τὸ Κάϊρον, κατενίκησαν καὶ συνέλαβον τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως Ἀραμπὴν πασσάν καὶ ἀποκατέστησαν τὴν τάξιν. Ἀλλὰ τὸ σῶμα τῆς κατοχῆς παρέμεινεν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τὴν πρόφασιν νὰ καθιστᾷ ἀδύνατον πᾶσαν νέαν ταραχήν. Ἀγγλοὶ δὲ ὑπάλληλοι ἔλαβον εἰς χεῖρας τὼν τὴν κυβέρνησιν. Ἐκτοτε ἡ Αἴγυπτος κατέστη *ἀγγλικὸν προτεκτορᾶτον*. Ἡ Γαλλία ἐπέμενε ζητοῦσα τὴν ἐκκένωσιν τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσεν. Ἐπὶ τέλους λαβοῦσα ὡς ἀντάλλαγμα ἐλευθερίαν δράσεως ἐν Μαρόκῳ ἔπαυσε νὰ κάμνῃ λόγον περὶ αὐτῆς.

Ὡσαύτως διὰ κατακτήσεως κατέλαβον οἱ Ἀγγλοὶ ἐν Ἀφρικῇ τὸ Αἰγυπτιακὸν Σουδάν (1896-1898), τὸ Νατᾶλ (1843) καὶ τὰς δημοκρατίας τῆς Ν. Ἀφρικῆς Ὁράγγην καὶ Τρανσβαλ (1899—1902). Ἐν Ὠκεανία τέλος κατέκτησε τὴν νέαν Ζηλανδίαν (1840—1869).

Δι' εἰρηνικῆς δὲ ἐπεκτάσεως ἡ Ἀγγλία ἐγκατέστησε τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ τῶν χωρῶν τῶν κειμένων βορείως τῶν Ἑνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἐδημιούργησε τὴν Καναδικὴν ὁμοσπονδίαν (1867-1871). Ἐν Ὠκεανία δὲ ἵδρυσεν τὰς ἀποικίας τῆς ἡπείρου Αὐστραλίας (1824—1859) καὶ τὴν Αὐστραλιανὴν ὁμοσπονδίαν (1900).

Ὅλαι σχεδὸν αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι εἶναι ὀργανωμέναι οὕτως, ὥστε νὰ ἔχουν πλήρη διοικητικὴν αὐτονομίαν, σχεδὸν ἀνεξαρτησίαν. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς γαλλικὰς ἀποικίας, αἱ ὁποῖαι κυβερνῶνται ἐκ Παρισίων καὶ ὑπάρχοντα εἰς τοὺς νόμους τῆς μητροπόλεως, αἱ ἀγγλικαὶ ἔχουν ἐκάστη τὸ κοινοβούλιον καὶ τοὺς ὑπουργοὺς τῶν δηλ. αὐτοκυβερνῶνται καὶ αἱ ἴδιαι ὀρίζουν τοὺς νόμους τῶν.

Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῶν μετὰ τῶν ἀποικιῶν συγκοινωνιῶν τῆς καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὑπεροχῆς τῆς ἡ Ἀγγλία συστηματικῶς κατέλαβε τὰ στενὰ ὄλων τῶν μεγάλων θαλασσίων ὁδῶν. Ἐκτὸς τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ τῆς Μάλτας, τὰ ὁποῖα ἤδη πρότερον εἶχε καταλάβει, κατέλαβε λοιπὸν προσέτι τὴν Σιγγαπὸρην (Singapore) καὶ τὴν χειρσόννησον Μαλάκκαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐκ τῆς Ἰνδίας εἰς τὴν Κίναν, καὶ τὸ Ἄδεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν Ἰνδικήν.

Ἐν συνόλῳ ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἦτο

κράτος 30 σχεδὸν ἑκατομμ. τετραγ. χιλιομέτρων μὲ κατοίκους πλέον τῶν 370 ἑκατομμ., δηλ. κατεῖχε πλέον τοῦ $\frac{1}{5}$ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς μὲ τὸ $\frac{1}{5}$ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν δὲ πόλεμον κατέλαβε προσέτι ὅλας σχεδὸν τὰς γερμανικὰς ἀποικίας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας. Ἡ Γαλλία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα εἶχε χάσει σχεδὸν ὅλας τὰς ἀποικίας. Ὑπελείπετο εἰς αὐτὴν μόνον εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἡ Γουϊάνα, εἰς τὰς Ἀντίλλας ἡ Γουαδελούπη καὶ ἡ Μαρτινίκα, εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν αἱ νησίδες τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ ἡ Miquelon, εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἡ ἀκτὴ τῆς Σενεγάλης, εἰς τὴν Ἀσίαν πέντε μεμονωμέναι πόλεις ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς, εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν ἡ νῆσος Βουρβὼν (σήμερον Ἑνωσίς). Ἐξαιρουμένης τῆς Γουϊάνης, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπιφάνειαν ἴσην σχεδὸν πρὸς τὸ $\frac{1}{5}$ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ σχεδὸν ἑστερεῖτο κατοίκων, τὸ σύνολον τῶν γαλλικῶν κτήσεων ἀνῆρχετο μόνον εἰς 10 χιλ. τετραγ. χιλίόμετρα. Ἐν τοῦτοις σήμερον τὸ ἀποικιακὸν γαλλικὸν κράτος εἶναι 20κις μεγαλύτερον τῆς Γαλλίας καὶ περιλαμβάνει 10 ἑκατομμ. τετραγ. χιλίόμετρα μὲ 48 ἑκατομμ. κατοίκων.

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ κράτους τούτου ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1830 ἐπὶ Καρόλου Γ' διὰ τῆς κατὰ τοῦ Ἀλγερίου ἐκστρατείας. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀλγερίου, ἡ ὁποία ἐξακολουθήσασα ἐπὶ τῆς βασιλείας Λουδοβίκου Φιλίππου συνετελέσθη ἐπὶ Ναπολέοντος Γ' τὸ 1857 μετὰ ἀγῶνα 27 ἐτῶν. Ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου κατελήφθησαν ὁσαύτως πολλαὶ νῆσοι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ταϊτή (1842). Ἐπὶ Ναπολέοντος Γ' οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὴν Νέαν Καληδονίαν (1853) καὶ ἤρχισαν ἐν Ἀσίᾳ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰνδοκίνας διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κοχινκίνης (1859-1867) καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως γαλλικοῦ προτεκτοράτου ἐπὶ τῆς Καμβόδης (Cambodge) (1863). Εἰς τὴν Ἀφρικὴν δὲ ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τοῦ Δυτικοῦ Σουδάν διὰ τῆς καταλήψεως τῆς κοιλάδος τῆς Σενεγάλης (1854—1865). Ἰδίως ὅμως ἐπὶ τῆς τρίτης δημοκρατίας καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος ἔκαμαν συστηματικῶς τὰς μᾶλλον ἐκτεταμένas κατακτήσεις των. Κατέκτησαν ἐν τῇ Ἀφρικῇ τὴν Τύνιδα (1881—1882), τὸ δυτικὸν τοῦ Σουδάν (1881-1900), τὴν Λαχομένην (1892), τὸ Κόγκον, τὰς χώρας τῆς Τσάδης (Tchad) (1880-1900), καὶ τὸ Μαρόκον (1911), εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν τὴν Μαδαγασκάρην (1895), εἰς τὴν Ἀσίαν τὸ Τογκῖνον καὶ τὸ Ἀννάμ.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Αἱ γαλλικαὶ αὗται ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀγγλικὰς διοικουῦνται ὡς γαλλικαὶ ἐπαρχίαι, πρέπει νὰ διακριθοῦν εἰς ἀποικίας ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἀποικίας συνοικισμοῦ. Αἱ πρῶται εἶναι τοιαῦται, ὥστε τὸ κλίμα ἐμποδίζει τὸν Γάλλον νὰ ἐγκατασταθῇ μονίμως. Οἱ ἐρχόμενοι εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ διακόπτουν τὴν ἐκεῖ παραμονὴν τῶν ἐπὶ τινα χρόνον μεταβαίνοντες εἰς θερμότερας ἢ ψυχρότερας χώρας. Διὰ τῶν προϊόντων ὅμως καὶ τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα προμηθεύουν εἰς τὸ ἐμπόριον, τῶν πρώτων ὕλων καὶ τῶν ἀγορῶν καταναλώσεως τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα. Τοιαῦται ἀποικίαι εἶναι

Εἰκ. 42. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Γάλλων.

αἰτῆς τροπικῆς ζώνης Κόγκον, Σουδάν, Μαδαγασκάρη, κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ Ἰνδοκίνα. Ἀποικίαι πρὸς συνοικισμόν εἶναι ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας αἱ φυσικαὶ συνθῆκαι τοῦ βίου προσεγγίζουν τὰς τοῦ ἐν Γαλλίᾳ. Τοιαῦται εἶναι ἡ Ἀλγερία καὶ ἡ Τύνις. Αὗται δὲ εἶναι καὶ τόσον πλησίον τῆς Γαλλίας, ὥστε ἀποτελοῦν προέκτασιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δὲ εἶναι καὶ πολυτιμότεραι.

Ἡ μετανάστευσις καὶ τὸ ἐμπόριον ἐν Γερμανίᾳ. Ἀπὸ τοῦ 1871 καὶ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐνότητος τῆς Γερμανίας τὰ δύο ἐξέχοντα σημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Γερμανῶν εἶναι ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ οἰκονομικὴ τῶν ἀνάπτυξις. Εἰς διάστημα 40 ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν ἡβξήθη περισσότερον τοῦ τρίτου ἀνελθὼν ἀπὸ 40 ἑκατομ. εἰς 60. Τὸ δὲ ἔξωτερικόν τῶν ἐμπορίων ἀπὸ 6 δισεκατ. φράγγων ἀνῆλθεν εἰς πλέον τῶν 25. Ἡ Γερμανία πρὸ

τοῦ πανευρωπαϊκοῦ πολέμου ἦτο ἡ δευτέρα ἐμπορικὴ δύναμις τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν διανομὴν τοῦ κόσμου ἦλθε τελευταία, μετρίας μόνον ἀποικίας κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ.

Ἡ Γερμανία πρὸ τοῦ 1870 ἦτο χώρα ἰδίως γεωργικὴ καὶ ὀλίγον εὐφορὸς. Ὅσον λοιπὸν ηὔξανε ὁ πληθυσμὸς της, τόσον δὲν ἠδύνατο νὰ θρέψῃ αὐτόν.

Ἐκ τούτου οἱ Γερμανοὶ κατὰ προῶτον ἐτράπησαν πρὸς τὴν μετανάστευσιν εἰς ἄλλας χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ὑπολογίζουν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1900 ὁ ἀριθμὸς τῶν Γερμανῶν μεταναστῶν ἀνῆλθεν εἰς 6 ἑκατομ. Ἀλλ' ἡ γερμανικὴ αὕτη μετανάστευσις εἰς χώρας ξένας ἐφαίνετο εἰς τοὺς Γερμανοὺς πατριώτας ὥς ἐξασθενίζουσα τὴν Γερμανίαν. Ἦθελον λοιπὸν νὰ διευθύνουν τὴν μετανάστευσιν εἰς χώρας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦσαν γερμανικαί. Ἐντεῦθεν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἀποικιῶν. Κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸ Κόγκον καὶ τὸ Καμερούν, τὴν νοτιοδυτικὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν γερμανικὴν Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Ὠκεανίαν τὴν Νέαν Γουινέαν καὶ τινὰς νήσους, ἔπειτα τὰς Καρολίνας καὶ Μαριάννας, εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ τὸ Κιάου—Τσάου. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ γερμανικοῦ ἀποικιακοῦ κράτους προσήγγιζε τὰ 3 ἑκατ. τετραγωνικὰ χιλιόμετρα μὲ πληθυσμὸν 12 $\frac{1}{2}$ ἑκατομ. κατοίκων. Κατέλαβε λοιπὸν ἡ Γερμανία τὴν τρίτην τάξιν μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν ὥς πρὸς τὴν ἑκτασιν τῶν κτήσεων. Αἱ ἀποικίαι ὅμως αὗται ἦσαν μὲν ὅπως δῆποτε κατάλληλοι πρὸς ἐκμετάλλευσιν, ἀλλ' ὄχι πρὸς μόνιμον συνοικισμὸν.

Ἀλλ' ἰδίως οἱ Γερμανοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ ὁποῖα ηὔξησαν τεραστίως. Ἐνεκα δὲ τούτου, μάλιστα ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Γουλιέλμου Β' εἰς τὸν θρόνον, ἐσχεδιάζον νὰ ἐπεκτείνουν τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τῆς βορείου θαλάσσης μέχρι τῆς Μεσογείου, ἀπὸ Ἀμβούργου μέχρι Τεργέστης, διὰ τῆς συνάψεως στενῆς τελωνιακῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Αὐστρο-ουγγαρίας. Βραδύτερον ἢ ἔνωσις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ καὶ πολιτικὴ, καὶ οὕτω ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία θὰ παρελάμβανε ὅλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Διὰ τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσχύος της αὕτη θὰ προσείλκυε τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Τουρκίαν, ἵσως καὶ ὅλας τὰς βαλκανικὰς χώρας καὶ θὰ ἐξησφαλίζετο εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ πολιτικὴ ἡγεμονία τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀπληστία τῶν ὁπαδῶν τῆς μεγάλης Γερμανίας ἐξετείνετο καὶ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, τὴν Φλανδρίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὰς Βαλτικὰς

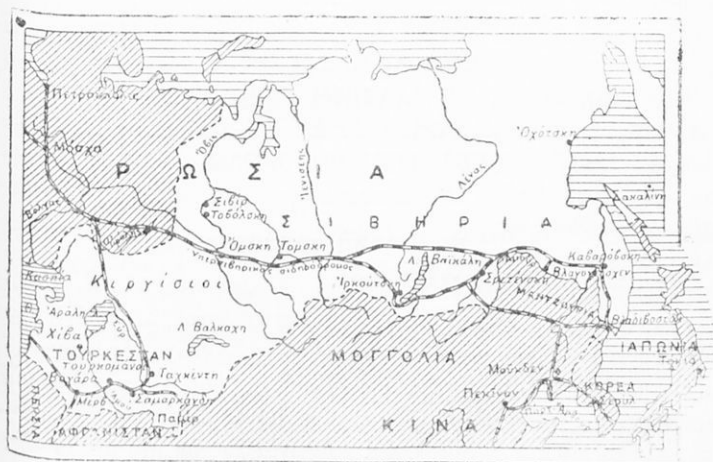
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

χώρας καὶ τὴν Φινλανδίαν. Ὁνειρευόντο ἐκτὸς τούτου νὰ ὠθή-
σουν ἐκ νέου τὴν Ῥωσίαν εἰς τὴν Ἀσίαν, νὰ ἀποικίσουν τὴν
Πολωνίαν καὶ τὴν Λιθουανίαν, νὰ ἀποκλείσουν τὴν Ἀγγλίαν
ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου, νὰ ἀπορροφήσουν τὴν κεν-
τρικὴν Ἀφρικὴν καὶ ὅλην τὴν μέσην Ἀσίαν. Αἱ ἰδέαι αὐταὶ
ἐνθαρρυνόμεναι ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως καὶ δια-
διδόμεναι ὑπὸ τῶν πανεπιστημίων κατέστησαν κοιναὶ εἰς ὅλους
τοὺς Γερμανοὺς. Αὐταὶ δὲ αἱ παγγερμανιστικαὶ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι
ἄλλως δὲν ἠδύναντο νὰ πραγματοποιηθοῦν ἢ διὰ πολέμου, προ-
εκάλεσαν τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον.

Ἡ ἰταλικὴ ἐπέκτασις. Καὶ ἡ Ἰταλία, ὡς καὶ ἡ Γερμανία
ἠθέλησε νὰ ἔχῃ ἀποικίας. Κατέλαβε λοιπὸν κατ' ἀρχάς (1884) τὸν
λιμένα τῆς Μασσαουάχ ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἐντεῦθεν
ἐπεξετείνετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς Δ. εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἀβυσ-
σηνίας. Ἄλλ' ἐκ τούτου περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀβυσ-
σηνοὺς, λαὸν χριστιανικὸν καὶ πολεμικόν. Οἱ Ἰταλοὶ ἠττήθησαν
καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ περιορισθοῦν εἰς μικρὰν παραλιακὴν λω-
ρίδα. Κατόπιν ἡ Ἰταλία ἐσκέφθη νὰ προσαρτίσῃ τὴν Τριπολί-
τιδα, ἣτις ἦτο ἡ μόνη χώρα τῆς Ἀφρικῆς ἡ ὑπολειπομένη εἰς
τὴν Τουρκίαν. Αἶφνης δέ, ἐν ᾧ εὐρίσκετο εἰς φιλικὰς σχέσεις με-
τὰ τὴν Τουρκίαν, ἀπέστειλε στρατὸν πρὸς κατάληψιν αὐτῆς (Σε-
πτέμβριος 1911). Ἡ ἀντίστασις τῆς ὀθωμανικῆς φρουρᾶς καὶ
ἰδίως τῶν Ἀράβων τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑπῆρξε μακροτέρα καὶ ἰσχυ-
ροτέρα ἐκείνης, τὴν ὁποίαν περιέμενον οἱ Ἰταλοί. Ὁ πόλεμος
παρετείνετο πλέον τοῦ ἔτους, με' ὅλας δὲ τὰς προσπάθειάς των οἱ
Ἰταλοὶ οὐδὲν κατώρθωνον, ὅτε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1912 ἤρ-
χισεν ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. Ἡ Τουρκία θέλουσα νὰ
συγκεντρώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς δυνάμεις τῆς ἐσυνθηκολόγησε (Ὀκτώ-
βριος 1912) με' τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐγκατέλειπεν εἰς αὐτὴν τὴν
Τριπολίτιδα. Ἡ Ἰταλία ὅμως ἐκράτησε καὶ τὰς Δωδεκανήσους,
τὰς ὁποίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου κατέλαβε πρὸς ἐκ-
βιασμόν τῆς Τουρκίας εἰς εἰρήνην, καὶ παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυ-
ρίας τῶν Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῶν, παρ' ὅλας τὰς συμφωνίας,
τὰς ὁποίας ἔκαμε κατόπιν με' τὴν Ἑλλάδα, ἐξακολουθεῖ ἀκόμη
νὰ τὰς κρατῇ. Ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ τὰς μεταχειρισθῇ ὡς βάσιν
πρὸς διεΐσδυσιν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἡ ρωσικὴ ἐπέκτασις. Ἐν ᾧ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία
ἔχουν ἐγκαταστήσει τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν μεσημβρινὴν
Ἀσίαν, ἡ Ῥωσία δεσπόζει τῆς κεντρικῆς καὶ τῇ βορρ. εἰς τὴν Ἀσίαν.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Αὕτη κατέχει ἑνταῦθα 17 ἑκατ. τετραγ. χιλιόμετρα, δηλαδή τὸ ἡμιόλιον τῆς ἐπιφανείας τῆς Εὐρώπης. Δεσπόζει τῆς κεντρικῆς Ἀσίας διὰ τοῦ Τουρκεστάν κατακτηθέντος ἀπὸ τοῦ 1845 μέχρι τοῦ 1884, τῆς βορείου Ἀσίας διὰ τῆς Σιβηρίας καταληφθείσης τὸν 17ον αἰῶνα, ἀλλ' αὐξηθείσης τὸν 19ον μὲ τὰς χώρας τοῦ Ἀμούρ καὶ τῆς ἐπαρχίας Μαριτίμης, τὰς ὁποίας ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς Κίνας (1858—1860). Ἡ Ῥωσία προσπαθεῖ νὰ ἀποικήσῃ τὰς ἀπεράντους αὐτὰς χώρας, καὶ πρὸς τοῦτο κατεσκεύασε τὰς δύο μεγάλας σιδηροδρομικὰς γραμμὰς τοῦ ὑπερκασπianoῦ καὶ τοῦ ὑπερσιβηριακοῦ σιδηροδρόμου.

Εἰκ. 43. Ἡ Ἀσιατικὴ Ῥωσία.

Ἡ Ἀπὸ Ἀνατολὴν. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν ἢ Ἀπὸ Ἀνατολὴν ὑπάρχουν δύο κράτη παναρχαίου πολιτισμοῦ, ἡ Κίνα καὶ ἡ Ἰαπωνία. Ταῦτα ἐπὶ αἰῶνας παρέμενον κλεισμένα εἰς τοὺς ἑξόνους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ τελευταῖον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος ἠνοιχθήσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Εὐρώπης. Δύο ναυτικαὶ ἐπιδειξίσεις (1854—1866) ἤρκεσαν, ἵνα ἀνοίξουν τὴν Ἰαπωνίαν. Ἐκτοτε ἡ Ἰαπωνία μετεμορφώθη καθ' ὁλοκληρίαν καὶ κατέστη διὰ τῶν νέων πολιτικῶν τῆς ἡθῶν καὶ τοῦ νέου στρατιωτικοῦ ὁργανισμοῦ τῆς κράτος εὐρωπαϊκόν. Ἡ Κίνα ἠνοιχθῇ μὲν καὶ αὕτη, ἀλλ' οὐχὶ πλήρως. Καὶ τοῦτο δ' ἐπετεύχθη κατόπιν πολλῶν πολέμων ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰαπωνίας. Ἡ Κίνα ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ἰαπωνίαν

καὶ ἡττημένη ἀνθίσταται εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπιρροὴν καὶ μετὰ κόπου ἀρχίζει νὰ μεταρρυθμίζεται.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ἰαπωνίας καὶ αἱ φιλοδοξίαι τῶν Ῥώσων, αἵτινες προπαρεσκεύασαν τὴν προσάρτησιν τῆς Μαντζουρίας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Πιχίλι, προεκάλεσαν μακρὸν πόλεμον μεταξύ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας (1904). Οἱ Ἰάπωνες νικήσαντες ἐξεδίωξαν τοὺς Ῥώσους ἐκ τῆς Μαντζουρίας καὶ ἐγκατέστησαν προτεκτοράτον ἐπὶ τῆς Κορέας. Ἐκτοτε ἡ Ἰαπωνία κατετάχθη εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγάλων δυνάμεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^{ον} ΑΙΩΝΑ

1. Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις.

Αἱ δημοκρατικαὶ ἰδέαι. Ὅλαι αἱ κοινωνίαι τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος ἦσαν ὀργανωμέναι κατὰ τάξεις ἀνίσους. Σύμφωνα μὲ τὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν τις ἐγεννᾶτο, ἦτο εὐγενής, ἢ ἀστὸς ἢ ἀγρότης. Ἐθεωρεῖτο δὲ φυσικὸν ὅτι μικρὸς ἀριθμὸς ἀνθρώπων τῆς ἀνωτέρας τάξεως εἶχε μόνος ὅλην τὴν ἐξουσίαν, τὰς τιμὰς καὶ τὸν πλοῦτον. Ἡ κοινωνία λοιπὸν ἦτο ἀριστοκρατική.

Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς προσεβλήθη ἰσχυρῶς ὡς εἶδομεν ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Διεκήρυττον οὗτοι, ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας εἶναι ἀδικος, διότι καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους ἀνίσους, ἐν ᾧ ἡ φύσις ἐπλασε αὐτοὺς ἴσους· ἀπάνθρωπος, διότι κρατεῖ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς κατάστασιν ταπεινὴν καὶ ἀθλίαν· παράλογος, διότι ἀφίνει εἰς τὴν τύχην τῆς γεννήσεως νὰ αποφασίσῃ, ποῖοι ἄνθρωποι θὰ διευθύνουν τὴν κοινωνίαν. Τότε ἐμορφώθη εἰς ὅλας τὰς χώρας τὸ αἶσθημα τὸ καλούμενον **δημοκρατικόν**, ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς δὲ ἐπαναστάσεως κατὰ μικρὸν ὅλαι αἱ κοινωνίαι ἔγιναν **δημοκρατικαί** *).

*) Ἡ λέξις δημοκρατία ἀπέκτησεν εὐρυτέραν σημασίαν. Δὲν ἔχει πλέον μόνον τὴν πρώτην τῆς σημασίαν τῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐφαρμόζεται εἰς πᾶν σύστημα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐπικρατεῖ ἡ καταγωγή.

δουλοπαροικία ἐξηφανίσθη σχεδὸν ἐξ ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ὅπου ἐγκατεστάθη γαλλικὴ διοίκησις, κατηργήθη ἀμέσως. Εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1848, αἱ κυβερνήσεις ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ζωρικοὺς νὰ ἐξαγοράσουν τὰ δοσίματα καὶ τὰς ἀγγασίας, τὰς ὁποίας ὤφειλον εἰς τοὺς κυρίους των. Αὕτῃ ἡ Ῥωσία δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος κατήργησε τὴν δουλείαν τὸ 1861. Καὶ αὕτῃ ἡ δουλεία τῶν μαύρων ἐν τῇ Ἀμερικῇ κατηργήθη. Ὅλα τὰ πολιτισμένα κράτη ὥσαύτως ἐδέχθησαν τὴν ἰσότητα πρὸ τοῦ νόμου. Πανταχοῦ ἐξησφαλίσθη ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία, ἰδρῦθησαν τακτικὰ δικαστήρια, κατηργήθησαν τὰ βασανιστήρια, αἱ ποιναὶ ἐπεβάλλοντο φιλανθρωπῶς, αἱ φυλακαὶ ἔγιναν ὑγιεινότεραι. Πανταχοῦ ὑπάρχει θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Ὅλα τὰ κράτη δέχονται κατ' ἀρχὴν ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους εἶναι προσिताὶ εἰς ὅλους ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος εἰσέδυσεν ὥσαύτως εἰς τὰ ἥθη. Τὰ τέκνα τοῦ μικροῦ ἀστοῦ δέχονται τὴν αὐτὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ὁποίαν τὰ τέκνα τοῦ εὐγενοῦς. Οἱ εὐγενεῖς διατηροῦν τοὺς τίτλους των, ἀλλὰ ζοῦν ἐν οἰκειότητι μετὰ τοὺς μὴ εὐγενεῖς καὶ δὲν ἐξετάζουσιν πλέον τὴν καταγωγὴν ἐνὸς ἀνθρώπου διὰ νὰ τὸν δεχθοῦν εἰς τὰς συναναστροφάς των. Ἡ στοιχειώδης τέλος ἐκπαίδευσις, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ὑπόθεσις ἰδιωτικῆς ἀφορῶσα τοὺς γονεῖς, κατέστη ὑποχρεωτικὴ καὶ παρείχεται δαπάνῃ τοῦ κράτους. Τοῦτο κατὰ πρῶτον ἔγινεν εἰς τινὰ γερμανικὰ κράτη καὶ κατόπιν ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὡστε ἡ μόρφωσις ἔπαυσε νὰ θεωρῇται προνόμιον τῶν πλουσίων.

Ἡ χειραφεσία τῶν γυναικῶν. Τὸ δημοκρατικὸν αἶσθημα παρήγαγεν ὥσαύτως σπουδαίαν κίνησιν ὑπὲρ τῶν γυναικῶν. Πανταχοῦ αὗται εὐρίσκονται εἰς κατάστασιν κατωτέραν τῆς τοῦ ἀνδρός. Δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα μῆτε νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν κυβερνήσιν τῆς χώρας, μῆτε νὰ ἀσκοῦν τὰ αὐτὰ ἐπαγγέλματα μετὰ τοὺς ἄνδρας. Ἐκτὸς τούτου αἱ ἔγγαμοι δὲν εἶναι ἐλεύθεραι μῆτε νὰ διευθύνουν τὴν προσωπικὴν των περιουσίαν, μῆτε νὰ ἐκλέγουν τὴν κατοικίαν των. Ὁ σύζυγος διευθύνει μόνος τὴν περιουσίαν τῆς γυναικὸς καὶ δύναται νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, ὅπου θέλει.

Ἐσχηματίσθη λοιπὸν μία μερίς, ἡ ὁποία ζητεῖ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πλήρη χειραφεσίαν τῆς γυναικὸς. Καὶ τινες μὲν ἐξ αὐτῶν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀστικὴν ἰσότητα τῶν γυναικῶν. Ζητοῦν δηλ. δι' αὐτὰς τὸ δικαίωμα νὰ κερδίζουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ὡς οἱ ἄνδρες,

νά φοιτοῦν εἰς τὰ αὐτὰ σχολεῖα, νά ἀσχοῦν τὰ αὐτὰ πλὴν τῶν πολιτικῶν ἐπαγγέλματα, καὶ τέλος ὑπανδρευόμεναι νά ἔχουν τὸ δικαίωμα νά διαδίδουν τὴν περιουσίαν των, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των ὡς οἱ ἄνδρες. Τινὲς ὅμως ζητοῦν ἀπόλυτον ἰσότητα μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ζητοῦν δηλ. διὰ τὰς γυναῖκας πλὴν τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιώματα. ἦτοι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι, τοῦ παρεδρεῦειν εἰς τὰς βουλὰς καὶ τοῦ μετέχειν τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν γυναικῶν εἶναι πολυάριθμοι εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας. Ἐπέτυχον δὲ σχεδὸν πανταχοῦ τὴν ἀστικὴν ἰσότητα. Ἡ μερὶς ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν γυναικῶν, ἐπικρατεῖ μᾶλλον εἰς τὰ βόρεια κράτη, Σουηδίαν, Νορβηγίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν καὶ ἐν μέρει εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας.

Ὁ σοσιαλισμός. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐπροκάλεσε πλήρη ἐπανάστασιν εἰς τὸν ὀργανισμόν τῆς ἐργασίας. Μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχον οὔτε μεγάλαι πόλεις, οὔτε μεγάλα ἐργοστάσια. Ὁ τρόπος τῆς ἐξασκήσεως τῶν ἐπαγγελμάτων δὲν ἐπέτρεπεν εἰς ἕκαστον πάτρωνα νά μεταχειρίζεται παρὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐργάτας. Οὗτοι εἰργάζοντο εἰς τὸ ἐργαστήριον παρὰ τὸν πάτρωνα των καὶ μετὰ πάροδον ἐτῶν τινῶν ἐγίνοντο καὶ οἱ ἴδιοι πάτρωνες. Ἀφ' οὗτος ὅμως κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἰδρῦθη ἡ μεγάλη βιομηχανία, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς δυνάμεως τῶν μηχανῶν συνήντωνον μέγαν ἀριθμὸν ἐργατῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργοστάσιον. Πρὸς προμήθειαν τῆς διὰ τὰς μηχανὰς καυσίμου ὕλης ηὑξήθησαν τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο χιλιάδας ἐργατῶν. Οἱ ἐργάται οὗτοι ἐλάμβανον μόνον ἓνα μισθὸν καθ' ἡμέραν, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἠλπιζόν ποτε νά γίνουν καὶ αὐτοὶ βιομήχανοι, ἀλλ' οὐδὲ μετεἶχον εἰς τὰ ἄπειρα κέρδη, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν συνεκόμιζον οἱ βιομήχανοι. Τότε ἤρχισεν ὁ χωρισμὸς μεταξὺ βιομηχάνων καὶ ἐργατῶν.

Οὕτω παρὰ τοὺς ἀγρότας καὶ τοὺς τεχνίτας ἐσχηματίσθη νέα τάξις ἐκ τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργοστασίων καὶ τῶν μεταλλείων. Τούτους ὀνομάζουν προλεταρίους (ἐκ τοῦ ῥωμαϊκοῦ proletarii), διότι δὲν ἔχουν ἄλλον πλοῦτον ἐκτὸς τῶν τέκνων των. Οἱ προλεταριοὶ βεβαίως εὐρίσκονται εἰς καλυτέραν θέσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν τροφήν καὶ ὡς πρὸς τὴν κατοικίαν παρὰ οἱ ἀγρόται κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Οὔτε περιφρονοῦνται ὡς ἐκεῖνοι. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτοι ἦσαν δυστυχεῖς. Δὲν εἶχον καμμίαν περιουσίαν καὶ ἀπέζων μό-

νον ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου των. Ἐὰν ὁ ἐργάτης δὲν εὔρισκεν ἐργασίαν ἢ ἡσθένει, μὴ λαμβάνων ἡμερομίσθιον δὲν ἡδύνατο πλέον νὰ θρέψῃ τὴν οἰκογένειάν του. Ἀφ' οὗτου λοιπὸν αἱ κοινωνίαι κατέστησαν δημοκρατικά, καὶ ἐν αὐταῖς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦνται ἴσοι, οἱ προλετάριοι ἔπαυσαν νὰ ἐγκαρτεροῦν εἰς τὴν τύχην των καὶ ἤρχισαν νὰ ζητοῦν βελτίωσιν αὐτῆς. Εἰς τοῦτο δὲ εὗρον ἱκανοὺς προστάτας. Οἱ οἰκονομολόγοι τοῦ 18ου αἰῶνος ἐδίδασκον ὅτι ἡ δυστυχία εἶναι ἀποτέλεσμα νόμου φυσικοῦ καὶ ἐπομένως ἀναπόφευκτος. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὅμως ἐφάνησαν οἰκονομολόγοι, οἱ ὅποιοι ἐπρέσβευον ἀρχὰς ὅλως ἐναντίας. Ἡ δυστυχία, λέγουν, προέρχεται ἐκ τῆς κακῆς κατανομῆς τοῦ πλούτου μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ κράτος ὀφείλει νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀνισότητα. Ἀνάγκη λοιπὸν ἐπαναστάσεως κοινωνικῆς. Τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ὀνομάζουσιν σοσιαλιστὰς καὶ τὴν διδασκαλίαν των σοσιαλισμόν. Οἱ σοσιαλισταὶ ὅλοι εἶναι σύμφωνοι εἰς τὴν καταπολέμῃσιν τοῦ συστήματος τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ διαφωνοῦν ἐπὶ τοῦ ὁργανισμοῦ, ὅστις ἐπεμβάσει τοῦ κράτους, θὰ διεδέχετο τὸ ὑπάρχον σύστημα. Ἡ διαφορὰ τῶν γνώμῶν εἶναι ἰδίως μεγάλη μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν σοσιαλιστῶν.

Οἱ Γάλλοι σοσιαλισταί. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Διευθυντηρίου ὁ Babeuf ἐπεχείρησε νὰ κάμῃ ἐπανάστασιν πρὸς κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐγκατάστασιν τῆς κοινημοσύνης. Ἄλλ' οἱ κομμουνισταί, ὡς ὀνομάσθησαν οἱ ὁπαδοὶ τῆς κοινοκτημοσύνης, πολλοὶ ὀλίγοι ὄντες, ἐξηφανίσθησαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ὁ σοσιαλισμὸς ἐν Γαλλίᾳ μόνον μετὰ τὴν παλινόρθωσιν ἔλαβε τὴν μορφήν συστήματος. Οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ αὐτοῦ ἦσαν ὁ Saint Simon καὶ ὁ Fourier. Οἱ Γάλλοι σοσιαλισταὶ στηρίζουν τὸ σύστημά των ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν. Προσβάλλουν τὴν ἰδιοκτησίαν ὡς ἐναντίαν πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τῶν ἀνθρωπισμόν, καὶ προτείνουν νὰ ἰδρυνῇ νέα κοινωνία. Ὁ Saint Simon ἀκολουθῶν τὴν ἀρχὴν «à chacun suivant sa capacité, à chaque capacité, suivant ses oeuvres» θέλει κοινωνίαν, τῆς ὁποίας μόνος ἰδιοκτῆτης θὰ εἶναι τὸ κράτος καὶ τοῦτο θὰ διανέμῃ εἰς ἕκαστον εἰσόδημα ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐργασίαν του. Ὁ Fourier ἀκολουθῶν τὴν ἀρχὴν «à chacun suivant ses besoins», ὀνειρεύεται κοινωνίαν θεμελιωμένην ἐπὶ τῆς ἁρμονίας, δηλ. τῆς ἐκουσίας συμφωνίας ἀνθρώπων ἡνωμένων, ἵνα ἐργάζωνται ἀπὸ κοινοῦ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἐργασίαν. Κατ' αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι συνεταῖροι, θὰ χωρίζωνται δὲ

εἰς φάλαγγας ἐξ 118 προσώπων ἐκάστην. Ἐκάστη φάλαγξ θὰ κοινοῖ ἓν μέγα ἀνάκτορον μὲ κοινὴν ἀποθήκην καὶ μαγειρεῖον. Οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ σοφοὶ θὰ ἐπληρώνοντο δ' ἐκουσίας συνεισφορὰς ὅλων τῶν φαλάγγων. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ Γάλλοι σοσιαλισταί, καὶ ἰδίως ὁ δεύτερος, θεωροῦνται ὡς οὐτοπισταὶ σοσιαλισταί.

Μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 48 πολλοὶ ἦσαν σοσιαλισταὶ δεχόμενοι ὅτι ἡ κοινωνία πρέπει νὰ παρέχῃ ἐργασίαν εἰς πάντα ἄνθρωπον ζητοῦντα τοιαύτην. Διὰ τοῦτο ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ὠργάνωσεν, ὡς εἶδομεν, τὰ ἐθνικὰ ἐργαστήρια, ἀλλὰ ταῦτα ἀπέβησαν ἐστὶν ταραχῶν. Αὕτη ἡ δοκιμὴ ἐδυσφήμησεν ἐν Γαλίᾳ τὰς σοσιαλιστικὰς διδασκαλίας.

Ὁ Γερμανικὸς σοσιαλισμός. Ἐπὶ βάσεων ἀντικειμενικῶν καὶ περισσότερον ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰ πράγματα ἐξήτησαν νὰ στηρίξουν τὴν περὶ σοσιαλισμοῦ θεωρίαν περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος οἱ Γερμανοὶ οἰκονομολόγοι Karl Marx καὶ ὁ φίλος καὶ συνεργάτης αὐτοῦ Engels. Τὸ κοινωνιολογικὸν σύστημα αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ μέχρι τινὸς ὡς ἐπέκτασις καὶ συμπλήρωμα τῶν περὶ σοσιαλισμοῦ θεωριῶν τῶν Γάλλων κοινωνιολόγων Saint Simon καὶ Louis Blanc, διαφέρει ὅμως οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο ὅτι τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Marx ἀνήχθη ἡ θεωρία αὕτη εἰς πλήρες καὶ ἀπηρτισμένον σύστημα. Ἀπὸ τούτου δὲ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα **Μαρξική**. Ὁ Marx κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Γάλλους κοινωνιολόγους ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἐξῆσεν ἐν Ἀγγλίᾳ. Εἶναι ἡ περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ τοὺς μακροὺς καὶ ἐξαντλητικὸς Ναπολεοντείους πολέμους καὶ κατ' ἀκολουθίαν αὐτῶν ἀνεπτύχθη τεραστίως ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ μεγάλη βιομηχανία. Τὸ κεφάλαιον ἀπέκτησε τὴν ὑπερόχην ἀπέναντι τῆς ἐργασίας, ὁ δὲ ἐργάτης γλίσχρως ἀμειβόμενος καθυπεβάλλετο εἰς πολὺν ὥρον καὶ καταθλιπτικὴν ἐργασίαν, χωρὶς νὰ γίνεται ἐξαίρεσις οὐδὲ εἰς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἀνήλικα παιδιά. Ἡ βάση τοῦ Μαρξικοῦ κοινωνιολογικοῦ συστήματος λοιπὸν εἶναι ἡ ἐξῆς : Ὁ πλοῦτος εἶναι ἀποκλειστικῶς προῖον τῆς ἐργασίας, ἣτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν παραγωγὴν. Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν, ταύτην δὲ αποκτᾷ μόνον διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐργάτης καταβάλλει τὴν ἐργασίαν, εἰς αὐτὸν πρέπει νὰ περιέρχωνται καὶ τὰ ἐκ τῆς παραγωγῆς κέρδη καὶ ὄχι εἰς τὸν κεφαλαιούχον.

Τὸ Μαρξικὸν κοινωνιολογικὸν σύστημα χωρὶς κατ' οὐσίαν νὰ ἀποκοπῇ ὁ πυρὴν αὐτοῦ, ἐτροπολογήθη ἐν πολλοῖς παρὰ τῶν διὰ δόχων τοῦ Μάρξ καὶ ιδίως τοῦ Lassal. Οἱ Μαρξισταὶ δὲν περιωρίσθησαν ἀπλῶς εἰς τὴν θεωρητικὴν διατύπωσιν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὠργάνωσαν ἐν Γερμανίᾳ ἰσχυρὰν μερίδα, τὴν σοσιαλδημοκρατικὴν. Αὕτη ἔκαμε συλλόγους καὶ ἐξέδωκεν ἐφημερίδας. Οἱ γερμανοὶ σοσιαλισταὶ δὲν ἐζήτουν πλήρη ἀνατροπὴν τῆς κοινωνίας. Δὲν ἤθελον νὰ καταργήσουν μῆτε τὴν ἰδιοκτησίαν, μῆτε τὴν κληρονομίαν, μῆτε τὴν ἰδιωτικὴν ἐλευθερίαν. Ἐζήτουν μόνον νὰ μεταβάλῃ τὸ κράτος τὸν ὀργανισμόν τῆς ἰδιοκτησίας, ὥστε τὰ ὄργανα τῆς ἐργασίας (ἐργαστήρια, μεταλλεῖα, σιδηροδρόμοι, μεγάλα καταστήματα) νὰ παύσουν νὰ ἀνήκουν εἰς ἰδιώτας ἢ εταιρείας καὶ νὰ καταστοῦν ἰδιοκτησία ἐργατικῶν συλλόγων, τὸ δὲ κράτος νὰ ἐπιφορτισθῇ νὰ δανείξῃ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς. Ἐντεῦθεν προέρχεται τὸ ὄνομα τῶν κολλεκτιβιστῶν (collectivistes), κλάδου τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅστις δὲν διαφέρει κατ' οὐδὲν τοῦ κομμουνισμοῦ.

Παραλλήλως πρὸς τὸ νέον κοινωνιολογικὸν σύστημα τοῦ Marx καὶ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ διευπλώθη καὶ ἡ ὕλιστικὴ ἢ μαρξικὴ λεγομένη ἀντίληψις τῆς ἱστορίας. Σύμφωνα πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην αἱ πρόοδοι τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἐκάστοτε ἡ κοινωνία, ὀφείλονται εἰς οἰκονομικὰς ἀνάγκας, καὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα προσδιορίζουν πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ γενικῶς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἄλλα ἐλατήρια ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα οὐδεμίαν ἔχουν θέσιν κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ θεωρία αὕτη, ἂν καὶ πολλαχοῦ ἀποδεικνύεται ὀρθὴ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τούτοις ὅμως ἀπολύτως καὶ ἐν τῇ ἀκρότητι αὐτῆς λαμβανομένη δὲν εἶνε ἀποδεκτὴ, διότι καταλήγει εἰς αὐτόχρημα ὕλισμόν.

Οἱ ἀναρχισταί. Παρὰ τὴν σοσιαλιστικὴν μερίδα τοῦ Καρόλου Μάρξ, ἥτις ἐπεκράτησε σχεδὸν πανταχοῦ, ἐσηματίσθη περὶ τὸ 1879 νέα μερίς, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀναρχικὴ. Ἀρχηγὸς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ῥώσος Βακουνῖνος. Οἱ ἀναρχισταὶ δὲν σκέπτονται καμμίαν μεταρρυθμίσιν. Αὐτοὶ θεωροῦντες τὴν μεσολάβησιν τοῦ κράτους ὡς κατάθλιψιν τῆς ἐλευθερίας θέλουν ἀπλῶς νὰ καταστρέψουν τὰ κράτη καὶ τὰς ἐκκλησίας μετὰ ὅλα τὰ ἥθη καὶ τοὺς νόμους, θρησκευτικούς, πολιτικούς, δικαστικούς, οἰκονομικούς, ἀστυνομικούς, κοινωνικούς, ἵνα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀναπνέουν

μέ πλήρη ἐλευθερίαν. Τί θά θέσουν εἰς τὴν θέσιν τῶν καταστρεφόμενων, νομίζουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ σκέπτονται, ἵνα μὴ ἐμποδισθῇ ἡ καταστροφή. Ἀναρχισταὶ ὑπάρχουν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τινες εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ κυρίως οὗτοι ἔδρασαν ἐν Ῥωσίᾳ. Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἰδίως μερὶς πολιτική, ἣτις διεμαρτύρετο κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ τοῦ τσάρου καὶ τῆς ὁρωσικῆς ἀριστοκρατίας ζητοῦσα νὰ δολοφονήσῃ τὸν τσάρον καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Εἰς τοὺς ἐπαναστατικοὺς τούτους ὁώσους, οἵτινες διὰ τὸ μῖσος τῆς τυραννίας ἠθέλον νὰ καταστρέψουν τὰ πάντα χωρὶς νὰ ἔχουν κατὰ νοῦν νὰ δημιουργήσουν τίποτε, ἔδιδον συνήθως τὸ ὄνομα τῶν μηδενιστῶν.

Ὁ σύγχρονος σοσιαλισμός. Οἱ σοσιαλισταὶ σήμερον ἐμπνέονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μάρξ. Διὰ τὴν ἐπιβολὴν δ' αὐτῶν ἐπιδιώκουν τὴν κατάληψιν τῶν ἐξουσιῶν τοῦ κράτους. Ἐνεκα τούτου δὲ καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτῶν οἱ ἀναρχισταί, οἱ ὅποιοι δὲν θέλουν νὰ μεταχειρισθοῦν τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦν ἄμεσον ἐπανάστασιν. Εἰς ὅλα τὰ κράτη οἱ σοσιαλισταὶ ἐπωφελήθησαν ἐκ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ κατέλαβον θέσεις εἰς τὰ κοινοβούλια εἰς τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἴδιον κόμμα. Τὰ κόμματα ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνεργοῦν διὰ τὴν ψήφισιν φιλεργατικῶν νόμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ μικρὸν τείνουν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας. Τοῦτο κατώρθωσαν ἐν Ῥωσίᾳ. Ἐνταῦθα οἱ κομμουνισταὶ ἐπωφελήθεντες ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ τσαρισμοῦ, τὴν ὁποίαν κατώρθωσεν ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἐν συν-εργασίᾳ μετὰ τῶν συντηρητικῶν σοσιαλιστῶν (σοσιαλδημοκρατικῶν) κατὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον, ἐπέτυχον διὰ τῆς καταργήσεως τῆς ἰδιοκτησίας νὰ ἐξεγείρουν τὸν μόλις γευνθέντα ἐλευθερίας ὁρωσικὸν λαὸν καὶ νὰ ἐγκαταστήσουν κυβέρνησιν ἐργατικὴν (Σοβιέτ).

Κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις. Ἡ σοσιαλιστικὴ κίνησις καὶ συζήτησις τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν. Ἐνομήσθη ὅτι ἡ κίνησις αὐτὴ κυρίαν αἰτίαν εἶχε τὴν δυστυχίαν αὐτῶν καὶ ἐζήτησαν νὰ τὴν ἐλαττώσουν καὶ ἐν γένει νὰ βελτιώσουν τὴν τύχην τῶν κατωτέρων τάξεων.

Τὰ κράτη ἀπηγόρευσαν τὴν εἰς τὰ ἐργοστάσια ἐργασίαν τῶν παιδίων καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν γυναικῶν εἰς ἔργα πολὺ κοπιαστικά. Ὑπεχρέωσαν ὡσαύτως τοὺς βιομηχάνους νὰ κλείουν τὰ ἐργαστήριά των μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος διὰ νὰ ἀφίνουν

τοὺς ἐργάτας νὰ ἀναπαύωνται. Τὰ κράτη, αἱ κοινότητες καὶ οἱ ἰδιῶται ἵδρυσαν γραφεῖα δημοσίας συνδρομῆς, τὰ ὁποῖα διανέμουν βοηθήματα εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, νοσοκομεῖα, ὅπου θεραπεύουν αὐτοὺς δωρεάν, ἄσυλα, ὅπου καταφεύγουν οἱ γέροντες καὶ οἱ ἀδύνατοι, στοιχειώδη σχολεῖα καὶ τεχνικὰς σχολὰς διὰ τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ. Οἱ ἐργοδότες τέλος ἔκαμαν μεταρρυθμίσεις πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἐργατῶν τῶν. Ἐκτίσαν προάστεια ἐργατικά, ὅπου δύναται ἕκαστος ἐργάτης νὰ γίνῃ ἰδιοκτήτης ἑνὸς οἴκου πληρώνων αὐτὸν κατὰ μικρόν. Ἰδρυσαν ταμεῖα συντάξεως με κεφάλαια ἐν μέρει ἐκ τῶν ἡμερομισθίων καὶ ἐν μέρει ἐκ τῶν κερδῶν τῶν ἐργοστασίων. Τινὲς δὲ ἐγκατέστησαν καὶ σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἐργάται μετέχουν ὅπως δήποτε τῶν κερδῶν τοῦ ἐργοστασίου.

2. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

Αἱ λογοτεχνικαὶ σχολαί. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος περιορίζεται εἰς μεταφράσεις καὶ μιμήσεις ἔργων γαλλικῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον ὅμως τοῦ 18ου αἰῶνος μορφοῦται ἐν Γερμανίᾳ λογοτεχνία πρωτότυπος. Οἱ συγγραφεῖς τῶν χρόνων τούτων, Λέσσινγκ (Lessing), Γκαίτε (Goethe), Σίλλερ (Schiller), εἶναι οἱ μεγαλύτεροι γερμανοὶ συγγραφεῖς. Οὗτοι παρουσίασαν νέον εἶδος λογοτεχνίας ἀντίθετον πρὸς τὸ κλασικόν, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἐν Γαλλίᾳ. Ἐζήτουν ὄχι πλέον νὰ ἀρέσουν διὰ τῆς τελειότητος τῆς μορφῆς, ἀλλὰ νὰ κινήσουν βίαια αἰσθήματα. Λαμβάνουν τὰ θέματά των ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, καὶ ὅταν ἀναβιβάζουν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ παρελθόν, τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς τοὺς νέους χρόνους καὶ τὴν γερμανικὴν ἱστορίαν, ἐκ τῆς ὁποίας λαμβάνουν τοὺς ἥρωάς των. Δὲν μεταχειρίζονται πλέον ὅλως ἐξεζητημένην, ἀλλὰ τὴν συνήθη γλῶσσαν. Ἐπιδιώκουν τὸ πάθος καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν. Δὲν γράφουν μόνον δι' ὀλίγους ἀλλ' ἀπευθύνονται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους των καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀστικήν. Αὕτη ἡ φιλολογία ἔγινε δεκτὴ ἐν Γερμανίᾳ μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Αὕτη δὲν ἦτο τελεία, ὅπως ἡ κλασσικὴ. Ἀλλὰ τὴν εὗρισκον ζωντανωτέραν, φυσικωτέραν καὶ συγκινητικωτέραν. Οἱ Γερμανοὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀκολούθουν τὴν φιλολογικὴν κίνησιν τὴν ἀρχίσασαν διὰ τοῦ Γκαίτε καὶ Σίλλερ, ὠνομάσθησαν **ῥωμαντικοί**, διότι ἀντὶ νὰ μιμοῦνται

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὴν ἀρχαιότητα, ἐλάμβανον ὡς πρότυπα τὰ μεσαιωνικὰ μυθιστορήματα. Διακρίνεται δὲ ἡ ῥωμαντικὴ αὕτη σχολὴ διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν της πρὸς τὸν ἱπποτισμὸν καὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὴν καταφρόνησίν της πρὸς τὴν εἰδωλολατρικὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν κλίσιν της πρὸς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις καὶ τὸ φανταστικόν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ γερμανικὴ φιλολογία ἤρριξε νὰ ἐπηρεάξῃ ὅλην τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατ' ἀρχὰς ποιηταὶ τινες ἐπεχείρησαν νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν ποίησιν τὴν συνήθη γλῶσσαν τῶν συναναστροφῶν τῆς μέσης καὶ κατωτέρας τάξεως καὶ ἐφεύρον νέας μορφὰς στίχων. Τούτους ἠκολούθησαν ῥωμαντικοὶ τινες φιλόσοφοι καὶ τέλος οἱ δύο μεγάλοι ποιηταὶ Σέλλεϋ (Shelley) καὶ Βύρων (Byron), καὶ ὁ ῥωμαντικὸς Οὐάλτερ Σκῶττ (Walter Scott), οἵτινες ἔκαμαν νὰ θριαμβεύσῃ ὁ ῥωμαντισμὸς ἐν Ἀγγλίᾳ.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ ῥωμαντισμὸς ἀρχίζει ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος διὰ τοῦ Chateaubriand καὶ τῆς κυρίας Staël. Κυρίως ὁμῶς ἡ ῥωμαντικὴ σχολὴ ἰδρύεται ἐπὶ τῆς παλινορθώσεως. Ἐκδήλωσις τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι τὸ δράμα «Κρόμβελ» τοῦ Victor Hugo (1827). Οἱ ῥωμαντικοὶ ἐγκαταλείπουν τὴν τραγωδίαν καὶ τὴν κωμωδίαν ὡς μορφὰς ἀπηρεχαιωμένας καὶ τὰς ἀντικαθιστοῦν διὰ τοῦ δράματος τοῦ συνενουήντος ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ παρὰδοξον, ὅπως εἶναι ἡνωμένα ἐν τῇ φύσει, καὶ προσθέτουν εἰς τὴν καλλονὴν τοῦ στίχου τὴν σκηνικὴν καλλονήν. Δὲν θέλουν πλέον ἥρωας Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους. Λαμβάνουν τὰ θέματα τῶν καὶ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν ἐκ τοῦ Μεσαίωνος καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως. Δὲν θέλουν πλέον ὕψος εὐγενές. Εἰσάγουν εἰς τὴν φιλολογικὴν γλῶσσαν ὅλας τὰς οἰκογενειακὰς λέξεις. Καταδικάζουν τὴν κλασσικὴν τέχνην ὡς ψευδῇ, μονότονον καὶ ξηράν. Δημιουργοὺν τέχνην εὐστροφωτέραν, ποικιλωτέραν, φυσικωτέραν.

Κατὰ τῶν ῥωμαντικῶν περὶ τὸ 1848 παρουσιάσθησαν πλὴν τῶν κλασσικῶν καὶ νέοι ἀντίπαλοι ἐν Γαλλίᾳ. Κατηγόρουν αὐτοὺς ὅτι τὰ δράματά των καὶ τὰ ἱστορικὰ μυθιστορήματα δὲν εἶναι φυσικώτερα τῆς κλασσικῆς τραγωδίας, ὅτι οἱ ἱππῶται τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν εἶναι ἀληθέστεροι τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων τῶν κλασσικῶν. Εἶναι καὶ αὐτοὶ πρόσωπα ἀσθενικὰ μὲ ἐνδυμασίαν ἀρχαίαν, εἰς τὰ ὅποια ὁ συγγραφεὺς δίδει αἰσθήματα καὶ γλῶσσαν ἀνθρώπου τοῦ 1830. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοὶ τῶν ῥωμαντικῶν ἵδρυσαν ἰδίαν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σχολήν. Ἐκ τῆς ῥωμαντικῆς κινήσεως ἐκράτησαν μόνον τὴν ἡθώσαν. Ἀπέρριψαν τὸ δράμα καὶ τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα, καὶ ἔλαβον θέματα τοῦ συγχρόνου βίου. Ἡ τάσις των ἦτο νὰ ἀναπαραστήσουν τὸ πραγματικόν. Οὗτοι ἐκλήθησαν πραγματισταὶ (réalistes). Ἐπικρατοῦν δὲ ὄχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ρωσίᾳ, παρουσιάζονται δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Τῆς σχολῆς ταύτης εὐνοούμενον εἶδος εἶναι τὸ ἠθικὸν μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον διηγεῖται ἐπεισόδια τοῦ καθ' ἡμέραν βίου.

Τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Οὐδεμία φιλολογία εἶναι τόσον ποικίλη ὅσον ἡ τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὅλα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας ἐκαλλιεργήθησαν ἐπαρκῶς. Τὰ εἶδη ὅμως τὰ ὁποῖα παρήγαγον μεγάλα ἔργα, εἶναι τρία, ἡ λυρική ποίησις, τὸ δράμα καὶ τὸ μυθιστόρημα.

Ἡ λυρική ποίησις παραγκωνισθεῖσα κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον ἀνενεώθη ἐν Γερμανίᾳ διὰ τοῦ Γκαῖτε καὶ Σίλλερ καὶ κατέστη τὸ εὐνοούμενον εἶδος τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς. Ἀπὸ τοῦ 1770 μέχρι τοῦ 1830 ὅλοι οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς εἶναι λυρικοὶ ποιηταί. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ Uhland καὶ ὁ Heine, ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Byron καὶ ὁ Shelley, ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Leopardi, ἐν Γαλλίᾳ οἱ Lamartine, Musset καὶ Hugo.

Τὸ δράμα διαιρεῖται εἰς δύο κλάδους, τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ τῶν συγχρόνων ἡθῶν. Τὸ **ἱστορικὸν** ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀρχαίαν τραγωδίαν καὶ ἔχει ὡς πρότυπα τὰ δράματα τοῦ Σαίξπηρ. Τὰ θέματά του ἐκλέγει ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Εὐρώπης καὶ ἀγαπᾷ νὰ παρουσιάζῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς πράξεις βιαίας. Τὸ πλεῖστον τῶν δραμάτων τούτων εἶναι ἔργα τῶν λυρικῶν ποιητῶν Goethe, Schiller, Hugo, καὶ γράφονται μᾶλλον διὰ νὰ ἀναγινώσκωνται παρὰ διὰ νὰ παίζωνται. Τὸ δράμα τοῦτο μετὰ τὸ 1830 ἔπεσε καὶ σήμερον εἶναι περισσότερο ἐγκαταλελειμμένον ἀπὸ τὴν τραγωδίαν, μετὰ τὴν ὁποίαν καὶ συγχέεται. **Τὸ δράμα τῶν συγχρόνων ἡθῶν**, τοῦ ὁποῖου πατὴρ εἶναι ὁ Lessing, ἀπὸ τοῦ 1843 γίνεται τὸ εὐνοούμενον εἶδος τοῦ κοινοῦ καὶ κυριαρχεῖ τοῦ συγχρόνου θεάτρου. Τὰ δράματα τῶν γάλλων δραματικῶν, ἰδίως τοῦ Dumas, Augier καὶ Sardou παίζονται εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Τὸ **μυθιστόρημα** κατ' ἀρχὰς παρημελήθη ὑπὸ τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς. Ἐπειτα ἐπεκράτησεν ὑπὸ δύο καὶ τοῦτο μορφάς, τὸ **ἱστορικὸν** καὶ τὸ **ἠθικόν**. Τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα δημιουργηθὲν ὑπὸ τοῦ Walter Scott ἐπεκράτει μέχρι τῶν μέσων τοῦ

19ου αἰῶνος. Ἐκτοτε εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐξαπλοῦνται τὸ ἠθικὸν μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἰσχυροτέραν μορφήν τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας. Ἀπὸ τοῦ 1830 σχεδὸν ὅλοι οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς εἶναι μυθιστοριογράφοι. Ἐν Ἀγγλίᾳ Dickens, Thackeray, George Elliot, ἐν Ῥωσίᾳ Gogol, Tourgenief, Tolstoi, Dostoievsky, ἐν Ἀμερικῇ Edgar Poë καὶ Bret Harte, ἐν Γερμανίᾳ Freytag, ἐν Γαλλίᾳ Balzac, George Sand καὶ οἱ πραγματισταὶ Zola, Daudet κλπ.

Αἱ καλαὶ τέχναι. Ἡ **ζωγραφικὴ**, ὅπως καὶ ἡ φιλολογία διηλθεν ἀλληλοδιαδόχως διὰ τῶν τριῶν σχολῶν. Ὁ 19ος αἰὼν ἀρχίζει μὲ τὴν κλασσικὴν σχολήν. Αὕτη ἔχει τὸ κέντρον τῆς ἐν Παρισίοις καὶ ἀρχηγός τῆς εἶναι ὁ Δαυίδ. Λαμβάνει δὲ κατὰ προτίμησιν τὰ θέματά τῆς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Περὶ τὸ 1820 σχηματίζεται εἰς τὴν Γερμανίαν ὁμιλος ῥωμαντικὸς. Οἱ Γερμανοὶ ῥωμαντικοὶ λαμβάνουν θέματα χριστιανικὰ καὶ ἱπποτικά. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ῥωμαντικὴ κίνησις μὲ ἀρχηγὸν τὸν Delacroix ἀρχίζει μετὰ τὸ 1830. Τέλος ἄρχεται ἡ πραγματικὴ σχολή, ἡ ὁποία θέλει νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ πραγματικόν.

Τὸ προτιμώμενον εἶδος τῆς κλασσικῆς καὶ ῥωμαντικῆς σχολῆς ἦτο ἡ ζωγραφικὴ σκηνῶν ἱστορικῶν εἰλημμένων, τῶν μὲν κλασσικῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, τῶν δὲ ῥωμαντικῶν ἐκ τοῦ μεσαίωνος καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ εἶδος τοῦτο ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην μὲ τὸ δράμα καὶ τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα. Ὅπως ἐκεῖνα, παρεχόρησε τὴν θέσιν του εἰς εἶδη τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν εἰς τὸν καλλιτέχνην νὰ ἀναπαριστᾷ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλέπει. Τὰ τοιαῦτα εἶναι τρία ἡ ζωγραφικὴ **ἀντικειμένων** (peinture de genre), ἡ τοῦ **τοπίου** καὶ ἡ **προσωπογραφία**. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐπικρατεῖ ἡ ζωγραφικὴ ἀντικειμένων (peinture de genre). Οἱ μεγαλύτεροι ζωγράφοι τοπίων καὶ προσωπογραφιῶν εἶναι Γάλλοι (Corot, Rousseau) κλπ.

Ἡ **γλυπτικὴ** ἀνεξοχογονήθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ ἐργάζεται δὲ κυρίως διὰ τὰ φους καὶ μνημεῖα ἀναμνηστικά. Ὅλοι λαμβάνουν ὡς πρότυπα τοὺς ἀρχαίους μὲ σκοπὸν νὰ φθάσουν εἰς μορφὰς ἀπλὰς καὶ αὐστηράς. Ὅμως τινὲς τῶν γλυπτῶν ἀπὸ τοῦ 1848 ἐστράφησαν πρὸς τὸν πραγματισμόν. Προσπαθοῦν νὰ ἀντιγράψουν τὸ πρότυπὸν τῶν, καὶ ἰδίως ζητοῦν νὰ δώσουν εἰς τὰς μορφὰς τῶν

ἐκφράσιν καὶ κίνησιν. Ὡστε παρὰ τὴν κλασσικὴν ἀγαλματοποιίαν, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τὰς ὁραίας μορφάς, παρουσιάζεται ἡ γλυπτικὴ τῆς ἐκφράσεως, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ τὴν φυσιογνωμίαν τῶν προσώπων.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ἀρέσκεται πλέον εἰς τὰς ἰταλικὰς μιμήσεις. Δὲν ἀρκεῖται πλέον νὰ μιμῆται ἐμμέσως τοὺς ἀρχαίους διὰ τῶν ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως. Οἱ ἀρχιτέκτονες σπουδάζουν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω ἐγεννήθη ἡ κλασσικὴ σχολή, ἡ ὁποία εἶναι προσκολλημένη εἰς τὸ νὰ ἀναπαριστᾷ πιστῶς τοὺς τύπους τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐμιμήθησαν ἰδίως τὴν ῥωμαϊκὴν τέχνην, εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν ἑλληνικὴν. Τότε ἐκτίσθησαν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Μαγδαληνῆς καὶ τὸ Χρηματιστήριον, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀντίγραφα ἀρχαίων ναῶν, ἡ θριαμβευτικὴ ἀψὶς τοῦ Carusel, ἀντίγραφον τῆς ἀψίδος τοῦ Τίτου. Βραδύτερον εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος Α' ἐκκοδόμησεν εἰς τὸ Μόναχον ὁλόκληρον πόλιν οἰκοδομημάτων ἑλληνικῶν. Αὕτη ἡ νεοελληνικὴ σχολὴ διήρκεσε μέχρι τοῦ 1848. Ἡ ῥωμαντικὴ σχολὴ δὲν ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ νέον ῥυθμόν. Ἄλλ' ἀντιθέτως πρὸς τοὺς κλασσικούς, οἵτινες μιμοῦνται τὴν ἀρχαιότητα, αὕτη λαμβάνει ὡς πρότυπα τὸν ῥωμανικὸν (ῥωμαιοβυζαντινὸν) καὶ τὸν γοτθικὸν ῥυθμόν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ ἀρχιτέκτονες ζητοῦν νὰ κατασκευάσων οἰκοδομήματα νέου ῥυθμοῦ προσαρμοζομένου εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας τοῦ βίου. Τοῦ εἶδους τούτου εἶναι ἡ Opera τῶν Παρισίων. Ἡ παγκόσμιος ἐκθεσις τοῦ 1889 παρήγαγε νέαν ἀρχιτεκτονικὴν. Αὕτη ἐργάζεται μὲ ὑλικά ἐλαφρά, τὸν σίδηρον καὶ τὴν πλίνθον, καὶ κατασκευάζει οἰκοδομήματα ὑψηλότερα καὶ λεπτότερα. Τὸ ὑψηλότερον μνημεῖον τοῦ κόσμου εἶναι ὁ Πύργος τοῦ Eiffel (300 μέτρα) ἐν Παρισίοις.

Ἡ μουσικὴ. Ὁ 19ος αἰὼν παρήγαγε τοὺς μεγαλυτέρους μουσικοὺς καὶ δὴ τὸν μεγαλύτερον ὅλων, τὸν Beethoven. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐν τῇ μουσικῇ διακρίνονται δύο σχολαί, ἡ **γερμανικὴ** καὶ ἡ **ἰταλική**. Ἡ γερμανικὴ ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ τῶν Beethoven, Mozart, Weber, Schubert, Mendelssohn, Schumann χρησιμεύει διὰ τὴν ὁρχήστραν, τὸ κλειδοκύμβαλον ἢ τὴν φωνήν. Ἡ ἰταλικὴ μουσικὴ (Ballini, Donizetti, Rossini, Verdi) ἐργάζεται μόνον διὰ τὸ θέατρον. Τὰ ἔργα τῶν προωρισμένα διὰ τὸ γαλλικὸν δημόσιον εἶναι συντεθειμένα

ἐπὶ γαλλικῶν λέξεων. Βραδύτερον ὁ γερμανὸς Richard Wagner ἐδημιούργησε τὸ **μουσικὸν δρᾶμα**. Ἀντὶ δηλ. νὰ γράφῃ τὴν μουσικὴν του ἐπὶ τῶν λέξεων τοῦ δρᾶματος συνθέτει συγχρόνως καὶ τὸ δρᾶμα καὶ τὴν μουσικὴν, ὥστε ἡ μουσικὴ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν προᾶξιν. Ἐσχάτως τέλος ἀνεκαλύφθη νέα πηγὴ μουσικῆς εἰς τὴν λαϊκὴν μελωδίαν.

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἡ προόδος ὅλων τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῶν φυσικῶν εἶναι καταπληκτικὴ.

Εἰς τὴν **φυσικὴν** ἡ κυριωτέρα ἀνακάλυψις εἶναι ὁ ἠλεκτρομαγνητισμὸς γενομένη συγχρόνως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ κυριωτέρα ἐφεύρεσις εἶναι τὸ φασματοσκόπιον. Δι' αὐτοῦ σπουδάζομεν τὴν σύνθεσιν σώματος, ἀπομεμακρυσμένου πλανήτου ἢ ἀπλανοῦς συλλέγοντες τὸ φῶς τὸ ὁποῖον τοῦτο ἐκπέμπει. Ἡ ἀστρονομία συνεπληρώθη διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Laplace, ὅστις ἔξηγεῖ τὸν ἀνασχηματισμὸν τοῦ ἡλίου, τῆς γῆς καὶ τῶν πλανητῶν, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς συνθέσεως τῶν νεφελῶν. Ἡ μετεωρολογία χάριν τῆς ὁποίας ἰδρύθησαν ἀστεροσκοπεῖα ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων συνέλεξε μέγαν ἀριθμὸν γεγονότων, ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἔχει ἀποτελέσει ἐπιστήμην.

Ἡ **χημεία** ἰδρύθη εἰς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ, Scheele τοῦ Ἀγγλοῦ Priestley καὶ τοῦ Γάλλου Lavoisier, οἵτινες ἀπεμόνωσαν τὰ σπουδαιότερα χημικὰ σώματα (ὁ Lavoisier πρῶτος ἀνέλυσε τὸ ὕδωρ χωρίσας τὸ ὀξυγόνον ἀπὸ τὸ ὕδρογόνον). Ἡ χημεία ἔκτοτε ἔκαμε συνεχεῖς προόδους συγχρόνως ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Μετὰ τὴν ἀπομόνωσιν τῶν ἀπλῶν σωμάτων ἐσπούδασαν τὴν σύνθεσιν τῶν ὀργανικῶν σωμάτων (ζώων καὶ φυτῶν). Ἡ σπουδὴ αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ὀργανικὴν χημείαν.

Ἡ **ζωολογία** ὡς ἐπιστήμη ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Cuvier, ὅστις ἔκαμε τὴν ἀνατομίαν τῶν ζώων καὶ ἐταξινόμησεν αὐτά. Ἡ φυτολογία συνεπληρώθη διὰ τῆς ἀνατομίας τῶν φυτῶν καὶ τῆς φυσιολογίας, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζουν τὰ ὄργανα τῶν φυτῶν καὶ τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Ἡ **γεωλογία καὶ ἡ παλαιοντολογία** εἶναι ἐπιστῆμαι ὅλως νέαι. Τὰς βάσεις αὐτῶν ἔθεσεν ὁ Cuvier. Αἱ ἀνασκαφαὶ αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων, αἱ ἐργασίαι αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν μηχανικῶν εἰς λατομεῖα καὶ τὰς χάριν τῶν σιδηροδρόμων γενομένας διατρήσεις ὄρεων ἐπρομήθευσαν ἄπειρα δείγματα εἰδῶν ἑδαφῶν καὶ εἰδῶν ζώων, τὰ ὁποῖα διαδέχονται ἀλλήλα εἰς τὴν σφαῖραν τῆς Γῆς. Ἡ **γενικὴ φυσιολογία** ἰδρύθη

ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Claude Bernard διὰ παρατηρήσεων ἐπὶ ζώων ζώντων, ἡ δὲ ἱστολογία ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῶν σπουδῶν μὲ τὸ μικροσκοπίον. Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐπιστῆμαι ὑπῆχθησαν εἰς ἐν σύστημα διὰ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελέξεως, τὴν ὁποίαν ἐμόρφωσεν ὁ Darwin διὰ τὰ ζῶα καὶ ἡ ὁποία ἐξετάθη εἰς ὅλας τὰς φυσικὰς ἐπιστῆμας. Ἡ θεωρία αὕτη ἐπέτρεψε νὰ συνδεθοῦν γεγνότα μεμονωμένα μέχρι τοῦδε καὶ νὰ δοθῇ νέα κατεύθυνσις εἰς τὰς ἐρεῦνας.

Αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Γερμανίᾳ ἐπεχείρησαν νὰ σπουδάσουν μεθοδικῶς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἥτοι γλῶσσας, βιβλία, νόμους, ἥθη καὶ νὰ ἀναζητήσουν τοὺς διέποντας αὐτὰς νόμους.

Ἠρεῦνησαν τὰς γλώσσας καὶ τὰς θρησκείας τῶν Ἰνδῶν καὶ Περσῶν καὶ συγκρίνοντες αὐτὰς πρὸς τὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων ἐδημιούργησαν τὴν *Γλωσσικὴν* καὶ τὴν *Συγκριτικὴν μυθολογίαν*.

Ὁσαύτως ἀνεκαίνισαν τὴν *Ἱστορίαν*. Δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀπλὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ σπουδάζουν μεθοδικῶς τὰς μεταβολὰς τὰς γενομένας εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας. Τοῦτο ἐπεχειρήθη ἰδίως ὑπὸ φιλολόγων καὶ ἐπιστημόνων Γερμανῶν. Ἔθεσαν δὲ τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ ἱστορία δὲν δύναται νὰ εἶναι πραγματικῶς ἱστορία ἄνευ αὐθεντικῶν μαρτυριῶν. Διὰ τῆς κριτικῆς ἐπηνώρθωσαν τὰ ἀλλοιωμένα κείμενα καὶ προσδιώρισαν τὴν ἀξίαν τῶν. Ἀνέσκαψαν τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰταλίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀσσυρίας πρὸς ἀνεύρεσιν ἐπιγραφῶν καὶ λειψάνων μνημείων. Τέλος ἐζήτησαν εἰς τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ ἀρχεῖα ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης.

Ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα παρήγαγε δύο μεγάλας σχολὰς τὴν *γερμανικὴν* καὶ τὴν *ἀγγλικὴν*. Οἱ Γερμανοὶ φιλόσοφοι ἀπὸ τοῦ Καντίου εἶναι πρὸ πάντων *μεταφυσικοί*. Ζητοῦν δὲ νὰ καταρτίσουν σύστημα ἐξηγοῦν τὸ σύνολον τοῦ κόσμου καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ σύμπαντι. Ἐκαστος ἐκ τῶν μεγάλων φιλοσόφων (Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer) ἔσχε τὸ σύστημά του. Διὰ τοῦ βάθους τῆς σκέψεώς των καὶ τῶν ποιητικῶν καλλωνῶν τῆς δημιουργίας των ἐπέδρασαν ἰσχυρῶς εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔθεσαν εἰς κίνησιν τὰ πνεύματα. Τὰ ἔχνη τῶν ἰδεῶν των ἀνευρίσκει τις εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς πολιτικούς, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς σο-

φοὺς τῆς ἐποχῆς των. Οἱ Ἀγγλοὶ φιλόσοφοι (Stuart Mill, Bain, Herbert Spencer) εἶναι ἰδίως **λογικοὶ καὶ ψυχολόγοι**. Παρατηροῦν τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα συμβαίνουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ζητοῦν νὰ τὰ τακτοποιήσουν. Ἀσχολοῦνται δὲ καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ μὲ τὴν ἠθικὴν, τὰς ὁποίας ζητοῦν νὰ κάμουν ἐπιστήμας, παρατηροῦντες τοὺς νόμους, οἵτινες διέπουν τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις. Εἰς τὰς ἄλλας χώρας οἱ φιλόσοφοι ἀκολουθοῦν ἢ τοὺς Γερμανοὺς ἢ τοὺς Ἀγγλοὺς.

3. Ἡ βιομηχανία, ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ πρόοδοι τῶν ἐπιστημῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐφαρμοσθεῖσαι εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐπέφεραν εἰς τὸν ὄργανισμόν τοῦ βίου ἐξέλιξιν ὀρμητικὴν. Εἰς ἐκάστην χώραν, καθ' ὅσον οἱ σοφοὶ ἀνεκάλυπτον νέα πράγματα καὶ ἐμόρφωνον νέους νόμους, οἱ βιομήχανοι, οἱ μηχανικοὶ, οἱ χημικοὶ ἐφήρμοζον αὐτά. Ἐκεῖνοι μὲν εἰργάζοντο διὰ νὰ γνωρίσουν καλύτερον τὴν φύσιν, οὗτοι δὲ νὰ δεσπόσουν αὐτῆς.

Ἡ ἀνακάλυψις ἡ γονιμωτέρα μέχρι τοῦδε εἶνε ἡ τῆς κινήτηρίου δυνάμεως τοῦ **ἀτμοῦ**. Αὕτη ἔσχε τρεῖς μεγάλας ἐφαρμογάς, εἰς τὰς ἀτμομηχανάς, τὰ ἀτμόπλοια καὶ τοὺς σιδηροδρόμους. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ Watts εἶχεν ἐφεύρει τὴν ἀτμομηχανήν. Αὕτη ἐτελειοποιήθη κατόπιν πολλῶν ἐπαναλήψεων καὶ σήμερον θέτει εἰς κίνησιν ὅλας τὰς μεγάλας μηχανὰς τῆς βιομηχανίας. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀτμοπλοίου ἦτο παλαιά. Ἀλλ' ἡ ἐφεύρεσις μόνον τὸν 19ον αἰῶνα ἐφηρμόσθη πρακτικῶς, ἀφ' ὅτου ὁ ἀμερικανὸς Φούλτων ἔρριψε τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον εἰς τὸν Hudson τὸ 1808. Τὰ ἀτμόπλοια κατ' ἀρχὰς ἦσαν τροχοφόρα. Ἀπὸ τοῦ 1840 ὁ τροχὸς ἀντεκατεστάθη διὰ τοῦ ἑλίκου. Τὰ ἀτμόπλοια, ὡς πλέοντα ταχύτερον καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνέμους, ἀφήρεσαν ἀπὸ τὰ ἰστιοφορα τὴν μεταφορὰν τῶν ταξιδιωτῶν καὶ προσεῖλκυσαν κατὰ μικρὸν ὅλα σχεδὸν τὰ ἐμπορεύματα. Οἱ σιδηρόδρομοι ἐφευρέθησαν βραδύτερον. Ὁ Στέφενσον κατὰ πρῶτον (1821) ἐχρησιμοποίησεν αὐτοὺς εἰς τὰ μεταλλεῖα πρὸς μεταφορὰν ἀνθρακός· μετὰ δὲ τὸ 1830 ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ διὰ τὰ ταξίδια.

Ὁ **ἠλεκτρισμὸς** ἐφηρμόσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθεν ὁ τηλεγράφος, τὸ τηλέφωνον, τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς ἡ γαλβανοπλαστικὴ, ὁ φωνογράφος κ.λ. Τέλος χρησιμοποιεῖται ὡς κινητὸς δυνάμις, τείνων νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀτμόν.

Αἱ πρόοδοι τῆς γεωργίας. Ἡ γεωργία ἐτελειοποιήθη ἰδίως διὰ τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς χημείας. Ἡ μηχανικὴ κατεσκευάσθη τὰς ἀγροτικὰς μηχανὰς (θεριστικὰς, ἄλωνιστικὰς κλπ.), οἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν νὰ γίνωνται αἱ ἐργασίαι ταχύτερον καὶ μὲ ὀλιγωτέρους βραχίονας. Ἡ χημεία ἐπρομήθευσε τὰ χημικὰ λιπάσματα ἐνεργητικώτερα καὶ εὐθηνότερα τῆς κόπρου. Ὁφελήθη ὡσαύτως ἡ γεωργία ἐκ τῆς Ζωολογίας καὶ Βοτανικῆς. Ἐκαλλιεργήθησαν τὰ εἶδη τῶν ζώων καὶ εἰσῆχθησαν καλλιέργειαι τῆς γῆς νέαι. Πανταχοῦ ἰδρῦθησαν ἐταιρεῖαι ἀγροτικαί, αἵτινες δημοσιεύουν μελέτας γεωργικὰς, καὶ παρακινοῦν δι' ἀμοιβῶν τοὺς καλλιεργητὰς νὰ τελειοποιῦν τὰ προϊόντα τῶν.

Περισσότερον τῆς ἐπιστήμης ἐπενήργησεν ἐπὶ τῆς γεωργίας ἡ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου. Ὅταν δὲν ὑπῆρχον μέσα μεταφορᾶς, οἱ καλλιεργηταὶ δὲν εἶχον συμφέρον νὰ παράγουν περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν προσωπικὴν τῶν κατανάλωσιν ἢ διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν γειτονικῶν πόλεων. Ἀφ' οὗτου ὅμως ἔγιναν παντοῦ σιδηρόδρομοι καὶ καλὰ ὁδοί, οἱ καλλιεργηταὶ εἰργάζοντο ἀκαταπαύστως πρὸς αὔξησιν τῶν προϊόντων. Προσεπάθησαν διὰ λιπασμάτων νὰ βοηθήσουν τὴν γῆν. Παρήτησαν σχεδὸν πανταχοῦ τὴν συνήθειαν νὰ ἀφίνουν τὴν γῆν νὰ ἀναπαύεται. Ἡὔξησαν τὴν ἔκτασιν τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν. Ἐν γένει ἡ γεωργία εἰς 50 ἔτη ἔκαμε τόσας προόδους, ὅσας δὲν εἶχε κάμει εἰς 18 αἰῶνας.

Αἱ πρόοδοι τῆς βιομηχανίας. Ἡ βιομηχανία ὠφελήθη πάρα πολὺ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐπιστήμης, ἰδίως τῆς μηχανικῆς καὶ χημείας. Ἰδρῦθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πολλαὶ νέαι βιομηχανίαι καὶ δὲν ὑπάρχει καμμία βιομηχανία παλαιά, τῆς ὁποίας ὅλα τὰ ἐργαλεῖα καὶ αἱ μέθοδοι δὲν ἀνενεώθησαν ἀπὸ 100 ἐτῶν. Συγχρόνως δ' ὅσον αὕτη τελειοποιεῖται, τόσον καὶ ἐκτείνεται. Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ πλούτου καὶ ἡ εὐκολία τῆς μεταφορᾶς ὥθησαν εἰς μεγαλυτέραν παραγωγὴν. Τὰ ἀρχαῖα ἐργοστάσια ἠδῆθήθησαν, ἐδημιουργήθησαν δὲ βιομηχανίαι εἰς χώρας, αἱ ὁποῖαι μέχρι τοῦδε ἦσαν ἀποκλειστικῶς γεωργικαί, εἰς τὴν Ῥωσίαν, Οὐγγαρίαν, τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας.

Αἱ κυριώτεραι βιομηχανίαι εἶναι παλαιαὶ μὲν ἀνανεωθείσαι ἢ τοῦ γαιάνθρακος, ἢ τοῦ σιδήρου, ἢ τῶν ὀπλῶν, τὸ πλυντήριον, ἀνανεωθὲν διὰ τῆς χρήσεως τοῦ χλωρίου, τὸ βυρσοδεψεῖον, τὸ κλωστήριον καὶ ὑφαντήριον τοῦ βάμβακος, τοῦ μαλλίνου, τῆς μετάξης, ἢ τυπογραφία, ἀνανεωθείσα διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πιστηρίου με ἀτμόν, ἔπειτα με ἠλεκτρισμόν, τῆς στερεοτυπίας καὶ τῆς λινοτυπίας, ἡ βιομηχανία τοῦ χάρτου, ἡ εἰκονογραφία συμπληρωθεῖσα διὰ πολλῶν διαδοχικῶν ἐφευρέσεων τῆς λιθογραφίας, τῆς χαλκογραφίας, τῆς τσιγκογραφίας, τῆς χρομολιθογραφίας. Ἐκ τῶν νέων δὲ ἐφευρέσεων αἱ κυριώτεραι ἐκτὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἶναι ἡ ζάχαρις, τὸ ἀεριοφῶς, τὸ πετρέλαιον, τὸ καουτσούκ καὶ ἡ γουταπέρκα, ἡ φωτογραφία, ἡ γαλβανοπλαστική, αἱ διατηρημένα τροφαὶ καὶ τὸ ἀπόσταγμα τοῦ κρέατος.

Αἱ πρόοδοι τοῦ ἐμπορίου. Τὸ ἐμπόριον ἔκαμε τεραστίως προόδους διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μέσων τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας. Κατὰ θάλασσαν τὸ ἱστιοφόρον ἀντικαταστάθη διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου, ὁλονὲν καθισταμένου ταχυτέρου. Κατεσκευάσθησαν λιμένες κατάλληλοι, ἰδρύθησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς φάροι, ἐξαράχθησαν χάρται ναυτικοὶ δεικνύοντες ἀκριβῶς τὰ βάθη καὶ τὰ ρεύματα τῶν θαλασσῶν. Μεταξὺ τῶν μεγάλων λιμένων ὥργανώθησαν ὑπηρεσίαι τακτικαὶ τῶν ἀτμοπλοίων καὶ τὰ ταξίδια ἐσυντομεύθησαν καταπληκτικῶς. Ἡ τομὴ τέλος τῶν ἰσθμῶν τοῦ Σουέζ καὶ τοῦ Παναμᾶ ἐσυντόμευσεν πολὺν τὰ ταξίδια. Κατὰ ξηρὰν αἱ ὁδοὶ ἐκαλυτέρευσαν, αἱ δὲ ἀποστάσεις ἐξεμηδενίσθησαν διὰ τῶν σιδηροδρόμων, καὶ ἐσχάτως διὰ τῶν αὐτοκινήτων καὶ ἀεροπλάνων.

Τὰ μέσα τῆς ἐπικοινωνίας ὡσαύτως ηὔξηθησαν. Τὰ ταχυδρομεῖα ἦσαν ἤδη ὥργανωμένα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ἡ μεταφορὰ τῶν ἐπιστολῶν ἦτο βραδεῖα καὶ δαπανηρά. Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἔδωκε τὸ παράδειγμα νέου ὁργανισμοῦ τοῦ ταχυδρομείου καὶ ἐκανόνισεν ὁμοιόμορφον τιμὴν γραμματοσήμου ὅση δῆποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀπόστασις. Τὴν Ἀγγλίαν δὲ κατόπιν ἐμιμήθησαν καὶ τὰ ἄλλα κράτη. Οἱ τηλεγράφοι ὥργανώθησαν ἀπὸ τοῦ 1850, τελευταίως δὲ τὰ τηλέφωνα καὶ ὁ ἀσύρματος.

Τὰ νέα μέσα τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας ηὔξησαν τεραστίως τὸ ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ὅμως σπουδαίως συνετέλεσαν προσέτι ἡ ἰδρυσις τραπεζῶν καὶ εταιρειῶν. ἡ ἔκδοσις τοῦ χαρτονομίσματος καὶ ἡ ὁργάνωσις τῆς πιστώσεως. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς αὐξήσεως ταύτης τοῦ ἐμπορίου εἶναι ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς ἑκάστην χώραν νὰ ἐξάγῃ τὰ προϊόντα της καὶ νὰ τὰ θέτῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγοραστῶν ὅλων τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐπομένως ἀκριβαίνουν τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι τὰ παράγουν καὶ εὐθηναίνουν εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι τὰ ἀγοράζουν.

Οὕτω τὸ ἐμπόριον τείνει νὰ καταστήσῃ τοὺς ὅρους τοῦ βίου σχεδὸν τοὺς αὐτοὺς εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἡ Ἑλλάς καὶ τὰ ἀνατολικά ζητήματα ἀπο τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι τελους τοῦ 19^{ου} αἰῶνος

1. Ἡ ἐπὶ Ὀθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι.

Ὅταν τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1833 ὁ Ὀθων ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, γενικὴ χαρὰ κατεῖχεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ὁ νεαρὸς μονάρχης οὐδένα εἶχε σύνδεσμον πρὸς τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς φρατρίδας, ὑπεστηρίζετο δὲ ἰσχυρῶς καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων. Ὅλοι λοιπὸν ἠλπίζον ὅτι ὑπ' αὐτὸν ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν μακροχρόνιον ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον, μετὰ τὰς ἐμφυλίους ταραχὰς ἐμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ εὕρῃ τὴν ἀπαραίτητον ἡσυχίαν πρὸς διοργάνωσιν καὶ ἐπιτέλεσιν τοῦ ἱστορικοῦ προορισμοῦ τῆς.

Ἀτυχῶς ἡ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Ὀθωνος ἐκλογή τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὴν μέχρι ἐνηλικιώσεως αὐτοῦ ἀντιβασιλείαν δὲν ὑπῆρξεν ἐπιτυχής. Ἐκ τούτου δὲ προέκυψαν εἰς τὴν χώραν καὶ τὸν βασιλέα συμφοραὶ μεγάλαι. Οἱ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου διορισθέντες ἀντιβασιλεῖς ἦσαν ὁ κόμης **Ἀρμαν-σπεργ** πρώην Βαναρὸς ὑπουργός, ὁ διδάκτωρ **Μάουρερ**, καθηγητὴς τῆς Νομικῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς **Εὐδεκ**, ὁ ὁποῖος εἶχε δράσει ὡς στρατηγὸς ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι, πλὴν τοῦ ὅτι διεφώνουν πρὸς ἀλλήλους λόγῳ τοῦ ἀσυμβιβάστου χαρακτῆρος τῶν, οὐδεμίαν εἶχον πρακτικὴν γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἔλθει νὰ κυβερνήσουν.

Πρῶτον σφάλμα διέπραξεν ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸ ζήτημα **τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν**. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐπὶ δεκαετίαν ἠγωνίσθησαν καὶ ἔπαθον χάριν τῆς πατρίδος. Ἡ στοιχειώδης λοιπὸν φιλανθρωπία καὶ αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπῆται νὰ διατηρήσῃ καὶ μισθοδοτήσῃ αὐτοὺς ἡ πολιτεία, κατὰ μικρὸν δὲ ἀσχοῦσα αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσῃ στρατὸν χρησιμώτατον εἰς τὸ κράτος. Ἀντὶ τούτου κατήργησε τάγματα καὶ συντάγματα ἐκ Βαναρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθησαν μισθοὶ μεγάλοι καὶ ἀξιώματα.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τοὺς δὲ παλαιμάχους Ἕλληνας ἀγωνιστὰς προσεκάλεσε νὰ καταταχθοῦν εἰς ἓν ἐκ τῶν τότε ἰδρυθέντων δέκα ταγμάτων ἀκροβολιστῶν, ὅτε ὄφειλον νὰ ἀποβάλλουν τὸ πατροπαράδοτον ἐνδυμάτων καὶ νὰ περιβληθῶν βαναρικήν στολήν, ὅπερ οὗτοι ἐθεώρουν πολὺ προσβλητικόν. Οἱ μὴ θέλοντες ἐξ αὐτῶν ὄφειλον νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὰς ἐστίαις των. Καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἦτο εὐκὸλον νὰ ἐπανεέλθουν εἰς αὐτάς, διότι εἶχον καὶ ἐστίαις καὶ γαίαις. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν εἰς τοὺς Σουλιώτας, τοὺς Μακεδόνας, τοὺς Κρητάς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς, τῶν ὁποίων αἱ πατρίδες δὲν περιελήφθησαν εἰς τὸ ἐλεύθερον βασίλειον, οὔτε εἰς τοὺς Στερεολλαδίτας, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς μακρᾶς συνηθείας ἀπηχθάνοντο πᾶν ἄλλο στάδιον πλὴν τοῦ τῶν ὀπλων. Οἱ πλείστοι λοιπὸν τούτων ἠναγκάσθησαν νὰ τραποῦν εἰς τὸν ληστρικὸν βίον.

Ὡσαύτως δεινότατον σφάλμα διεπράχθη εἰς τὸ ζήτημα τῆς **πολιτειακῆς συντάξεως τῆς χώρας**. Χωρὶς νὰ ἀποβλέψουν εἰς τὸν ἐθνικὸν καὶ κοινωνικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ἀποβλέψουν εἰς τὴν πολιτειακὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως, καθιέρωσαν εἰς τὴν χώραν πολίτευμα ἀπολύτου μοναρχίας συγκεντρούσης εἰς ἑαυτὴν ὅλην τὴν νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Καὶ δὲν ἤρκει τοῦτο, ἀλλὰ καθιέρωσαν ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τὴν εἰσπραξίν των φόρων, ὡς εἶχε γίνεαι καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου, σύστημα πολὺ συγκεντροδικόν. Αἱ ἀρχαὶ κοινωτικαὶ ἐλευθερίαι, τὰς ὁποίας εἶχον σεβασθῇ καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, κατηργήθησαν. Τὸ βασίλειον ἤδη διηρέθη εἰς 10 νομοὺς ὑποδιαιεθέντας εἰς ἐπαρχίας. Αὗται δὲ πάλιν ὑποδιηρέθησαν εἰς δήμους, τῶν ὁποίων ὁ δήμαρχος διωρίζετο ἢ ἐπαύετο ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου. Διωρίσθησαν τέλος εἰσπράκτορες τῶν φόρων ἀνεξάρτητοι τῶν κατὰ τόπους ἀρχῶν.

Καὶ ὥς πρὸς τὰ **δικαστικά** καὶ **ἐκπαιδευτικά** διεπράχθησαν δεινότατα σφάλματα. Αἱ σχετικαὶ νομοθεσίαι δὲν ἀπέβλεψαν εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ καταρτίσουν τέλεια συστήματα κατὰ τὰ βαναρικά πρότυπα σχολείων καὶ δικαστηρίων. Ἐκ τούτων δ' ἐλάχιστα ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν. Τέλος ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἑλληνικῆς **Ἐκκλησίας ἀνεξαρτήτου** ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀνευ τῆς συγκαταθέσεώς του καὶ ἡ **διάλυσις πολλῶν μοναστηρίων** δυσηρέστησαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν, διότι προήρχοντο παρ' ἀνθρώπων ἑτεροδόξων.

Εἰς ὅλα ταῦτα τὰ ἄστοχα μέτρα τῆς ἀντιβασιλείας, τὸ πλεῖστον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπειδὴ εἶχεν ἀηδιάσει πλέον τὰς ἀδιαΨηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κόπους ταραχάς καὶ ἐπεθύμει μόνον ἡσυχίαν, ἐπεδείκνυε παθη-
τικὴν ὑποταγὴν καίπερ ἀπεχθανόμενον αὐτά. Τὸ δεινότερον ὅμως
σφάλμα τῆς ἀντιβασιλείας ὑπῆρξεν ὅτι ἀντὶ νὰ μείνῃ ἀνωτέρα
τῶν φατριῶν κατῆλθε μέχρις αὐτῶν, καὶ ἀντὶ νὰ καταπνίξῃ τὸ
κομματικὸν πνεῦμα ἀνεροίτισε καὶ ἀνεξωογόνησεν αὐτὸ διὰ τῆς
διαστάσεως, ἡ ὁποία ἐγεννήθη εἰς τοὺς ἰδίους τῆς κόλπους. Ὁ
Ἀρμανσπεργ εἶχε περιέλθει εἰς διάστασιν μὲ τοὺς συναδέλφους
του καὶ παρίστατο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος.
Ὁ Μάουρεο ἀντεπροσώπευε τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν. Ὁ Ἐϋδεκ
ἡσθάνετο μυστικὴν συμπάθειαν πρὸς τὸ ρωσικὸν κόμμα. Ἀπο-
τέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς τῆς ἀντιβασιλείας ὑπῆρξε
κατὰ πρῶτον ἡ δημιουργία δεινῆς ἀντιπολιτεύσεως κατ' αὐτῆς.

Τῆς ἀντιπολιτεύσεως ταύτης ἀρχηγὸς ἐγένινεν ὁ **Κολοκοτρώνης**,
διότι ἡ ἀντιβασιλεία περιστοιχισθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους
του ἀπέκλεισεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς εὐνοίας. Συνεκροτήθη
τότε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ ἑταιρεία μυστικὴ, καὶ ὑπεγράφη
αἰτήσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας περὶ ἀνακλήσεως τῶν
τριῶν ἀντιβασιλέων. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας συνε-
λήφθησαν καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἐνοχοποιητικὰ στοιχεῖα
κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Καὶ ἡ μὲν ποινὴ δὲν ἐξετελέσθη.
Βραδύτερον δὲ ἐπὶ τῇ ἐνηλικίωσει τοῦ Ὁθωνος οἱ δεσμῶται
ἀπληθευρώθησαν. Συγχρόνως οἱ Μανιάται μὴ δεχόμενοι νὰ
κατεδαφίσουν τοὺς πύργους τῶν ἐπανεστάτησαν. Πρὸς καταστο-
λὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς μάτην ἐστάλησαν Βαναροὶ στρατιῶται.
Τοῦτο μόνις κατωρθώθη βραδύτερον διὰ χρηματικῶν μέσων.
Ὡσαύτως ἄλλη στάσις ἐξερράγη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Μεσ-
σηνίαν πρὸς ἀποφυλάκισιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα
μετὰ δυσκολίας κατασταλεῖσα.

Ἐν τῷ μεταξὺ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1834 ὠρίσθη ὡς πρωτεύ-
ουσα τοῦ βασιλείου δι' ἱστορικοὺς λόγους ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν,
ἡ ὁποία δὲν ἦτο τότε παρὰ σωρὸς ἐρειπίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων
ἡγείροντο μεγαλοπρεπῆ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα. Τέλος τὴν 20ὴν
Μαΐου τοῦ 1835 ὁ Ὁθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος, τὸ ἐπόμενον δ' ἔτος
ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δυνκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου
Ἀμαλίαν.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ Ὁθωνος οὔτε ἡ ἀπολυ-
ταρχία οὔτε ἡ βαναρική διοίκησις ἔληξεν. Ὁ Ὁθων εἶχε μὲν
ὑπουργοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἐκράτησε καὶ τὸν Ἀρμανσπεργ ὡς
ἀρχιγραμματέα. Ὅταν δὲ οὗτος κατέστη λίαν ἀντιδημοτικὸς,
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀντικατέστησεν αὐτὸν δι' ἄλλου Γερμανοῦ, τοῦ Ρούδχαρτ, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου συνδέεται ἡ ἑναρξίς τῆς λειτουργίας τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τι οἶκημα παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Συγχρόνως ὅλα τὰ ἀνώτερα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα κατεῖχοντο ὑπὸ Βαυαρῶν. Ἡ κατὰ τῶν Βαυαρῶν λοιπὸν δυσαρέσκεια ἐξηκολούθει.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ρούδχαρτ ὁ βασιλεὺς δὲν παρεχώρησεν εἰς τὸν λαὸν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του σύνταγμα, ἀλλὰ αὐτὸς προήδρυνε τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς. Ἐπομένως ἡ κατὰ τῶν ξένων δυσαρέσκεια ἐστράφη τώρα καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως, στάσεις δὲ συχναὶ καὶ πάλιν ἐγίνοντο εἰς διάφορα μέρη τῆς χώρας. Τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως δυσαρέσκειαν ἐπέτεινον προσέτι καὶ αἱ ἀποτυχίαι αὐτοῦ εἰς τὰ ἑξωτερικὰ ζητήματα. Κατὰ τὸν πόλεμον μετὰ τοῦ σουλτάνου καὶ Μεχμέτ οὗτος ἀφῆκεν ἀχρησιμοποίητους δύο λαμπράς εὐκαιρίας, καθ' ἃς τὸ ἔθνος ἠδύνατο νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅριά του. Καὶ τὸ 1841, μὲ τὴν πρώτην ἦταν τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ καὶ τὸ 1839 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαχμουτ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδημιούργησεν, ὥς ὄφειλε, τετελεσμένον γεγονός καταλαμβάνουσα Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Τὸναντίον ἰδιωτικῇ ἐπίσκεψις τοῦ Ὁθωνος εἰς Σμύρνην προεκάλεσε μὲν ἄμετρον ἐκεῖ ἐνθουσιασμόν, ἀλλὰ καὶ ἀντεκδικήσεις κατόπιν τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σάμιοι ἐζήτησαν τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ὡσαύτως ἀπέτυχε καὶ κρητικὴ ἐπανάστασις ἐκράγυσεν τὸ 1841. Τέλος ἐναντίον τοῦ Ὁθωνος ἐξηρέθιζον τὰ πνεύματα καὶ αἱ ἐκ τῶν ἀντιζηλιῶν τῶν προστατίδων δυνάμειον ῥαδιουργίαι, ἕνεκα τῶν ὁποίων εἶχον σχηματισθῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τρία κόμματα, ῥωσικόν, γαλλικόν καὶ ἀγγλικόν. Ἐνεκα ὅλων τούτων, πρὸ πάντων ὅμως ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ νὰ μὴ θέλῃ παρ' ὅλας τὰς προτροπὰς τῆς Ἀγγλίας νὰ παρχωρήσῃ εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαὸν σύνταγμα, ὁ Ὁθων κατέστη πολὺ ἀντιδημοτικὸς. Ἐκ τούτου προεκλήθη ἡ ἐπανάστασις τῆς

3ης Σεπτεμβρίου 1843.

Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὑπῆρξεν ὅλως ἀναίμακτος, προπαρεσκευάσθη δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ ῥωσικοῦ κόμματος. Τοῦ ἀγγλικοῦ ἡγεῖτο, ἀπόντος τοῦ Μαυροκορδάτου ὡς πρεσβευτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἄνδρ. Λόντος, τοῦ δὲ ῥωσικοῦ ὁ Ἄνδρ. Μεταξᾶς. Οὗτοι ἐμύησαν εἰς τοὺς σκοποῦς των τοὺς ἐπιφανεστέρους πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ἀνδρας

(Κανάρης, Μπότσαρης, Δ. Καλλέργης, Ίω. Μακρυγιάννης κ. ἄ.). Τὴν δὲ νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου οἱ συνταγματάρχαι **Δ. Καλλέργης** καὶ **Ίω. Μακρυγιάννης** προσελκύσαντες ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τῶν τὸν στρατὸν ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖαν καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτά. Τότε συγκεντρωθέντων καὶ ἀρχετῶν πολιτῶν ἀπήτησαν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν σύγκλησιν ἐθνοσυνελεύσεως πρὸς ψήφισιν συντάγματος καὶ τὴν ἐκδίωξιν ὅλων τῶν ξένων πλὴν τῶν ἀρχαίων φιλελλήνων. Ὁ βασιλεὺς ὑπεχώρησε καὶ ὑπέγραψε τὰ πρὸς τοῦτο διατάγματα.

Ἡ βαναρική αὐταρχία ἔληξεν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνέλθοῦσα τὴν 8ην Νοεμβρίου ἐψήφισε συνταγματικὸν πολίτευμα μεμορφὴν συνταγματικῆς μοναρχίας, δηλ. μοναρχίας περιοριζομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Κατ' αὐτὸ ἡ μὲν νομοθετικὴ ἐξουσία ἐμελλε νὰ ἐνεργῇται ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ δύο κοινοβουλευτικῶν σωμάτων, τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας, ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ὑπὸ τοῦ βασιλέως δι' ὑπουργεῖον διοριζομένον ὑπ' αὐτοῦ.

2. Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος.

Τὸ πρῶτον ὑπουργεῖον τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας συνεκρότησεν ὁ Μαυροκορδάτος ἐπανελθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ταχέως ὅμως ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἔνεκα τῆς ἀγρίας ἀντιπολιτεύσεως τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γαλλικοῦ κόμματος Ἰωάννου Κωλέττη, ὅστις καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν. Οὗτος ἀπολαύων τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλίας διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχῇ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1848 θανάτου του διὰ παραβιάσεως τῶν ἐκλογῶν καὶ δι' ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀντιπάλων του ἀπὸ τῆς βουλῆς. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων ὅλα τὰ μέχρι τοῦ 1853 σχηματισθέντα ὑπουργεῖα ἦσαν αὐλόφιλα.

Ὅλα ταῦτα συνετέλουν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοῦ Ὀθωνος ὡς παραβιάζοντος τὸ σύνταγμα. Εἰς τοῦτο δὲ πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ τότε ἐκτραγεῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην φιλελευθέρη κίνησις. Ὡσαύτως ἡ Ἀγγλία δυσαρεστημένη κατὰ τοῦ Ὀθωνος διὰ τὸν ἀπολυταρχισμόν του δὲν ἔπαυεν ἐνοχλοῦσα αὐτὸν διὰ παραπόνων περὶ ληστείας καὶ δι' ἀξιώσεως περὶ πληρωμῆς τῶν τόκων τοῦ δανείου καὶ περὶ ἀποζημιώσεων Ἀγγλῶν

ΑΝΤ. ΧΩΡΑΦΑ, Ἡμερολογηθεὶς ἀπὸ τὸ ἐνδοκρινεῖς Εὐρωπαϊκῆς Πολιτικῆς

καὶ Ἰονίων ὑπηκόων. Τὸ 1850 μάλιστα καὶ προέβη εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Πειραιῶς ἐπὶ τρίμηνον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἀξιωσέων της.

Ἡ Ἑλλὰς μετ' ὀλίγον (1853) ἐταράχθη ἐκ τῆς ἐκρήξεως τοῦ **Κριμαϊκοῦ πολέμου**. Ἀφορμὴ εἰς τὴν ἐκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ἔδωκεν ἡ κατοχὴ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ προσκυνημάτων τῶν Ἀγίων τόπων, καὶ ἰδίως τοῦ ναοῦ τοῦ Παναγίου τάφου, τὴν ὁποίαν ἔκπαλαι ἡμφισβήτουν Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι. Ταύτην ἐσχάτως (1851) εἶχεν ἐπιτύχει ὑπὲρ τῶν Λατίνων ἡ ἀνέκαθεν προστάτις αὐτῶν Γαλλία. Τότε ὁ τσάρος ἐν ὀνόματι τῆς ὁρθοσθεΐσης ὁρθοδοξίας διέταξε σῶμα στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν, καὶ ἡξίωσε δι' ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου, τοῦ Μεντσικώφ, ὅχι μόνον ἐπανόρθωσιν τῶν γενομένων, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει. Ὁ Ναπολέων Γ' ἔχων προσωπικὰς ἀφορμὰς κατὰ τοῦ τσάρου, ὅστις δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἰσότημον, καὶ ἡ Ἀγγλία ἐχομένη πάντοτε τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ἐνεθάρρουναν τὴν Πύλιν νὰ ἀρνηθῇ. Ὁ ῥωσικὸς στρατὸς ἐπομένως εἰσῆλθεν εἰς τὰς ἡγεμονίας, ὁ δὲ ῥωσικὸς στόλος τῆς Μαύρης θαλάσσης προσέβαλε 12 τουρκικὰ πλοῖα πρὸ τῆς Σινώπης καὶ κατέστρεψεν αὐτά.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία τότε ἔστειλαν τοὺς στόλους τῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ τσάρου τὴν ἐκκένωσιν τῶν ἡγεμονιῶν. Ἡ Ῥωσία ἠρνήθη. Γαλλία καὶ Ἀγγλία κατόπιν τούτου συνῆψαν μετὰ τοῦ σουλτάνου τὴν συνθήκην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐγγυῶντο τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας καὶ κηρύξασαι τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας ἀπέστειλαν στρατοὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία κατ' ἀρχὰς ἔμειναν οὐδέτεραι. Μετὰ τὰς πρώτας ὁμως συμπλοκάς Ῥώσων καὶ Τούρκων παρὰ τὸν Αἷμον ἠπέλησαν ὅτι θὰ ἐπετίθεντο κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἂν δὲν ἐξεκένου τὰς ἡγεμονίας. Ἡ Ῥωσία ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ ἡ Αὐστρία τῇ συγκαταθέσει τῆς Πύλης κατέλαβε προσωρινῶς αὐτάς. Οὕτω ἐκστρατεία ῥωσικὴ εἰς τὸν Αἷμον δὲν ἦτο πλέον δυνατή.

Ἄλλ' ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐπεθύμουν νὰ ταπεινώσουν τὴν Ῥωσίαν περισσότερον. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ κάμουν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Κριμαϊάν, ἵνα καταστρέψουν τὴν Σεβαστούπολιν καὶ τὸν ἐνταῦθα ῥωσικὸν στόλον. 30 χιλ. Γάλλοι, 20 χιλ.

Ἄγγλοι καὶ 6 χιλ. Τοῦρκοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1854. Οἱ δὲ Ῥῶσοι δὲν ἐπερίμενόν ποτε τοιαύτην προσβολὴν καὶ δὲν εἶχον εἰς τὴν Κριμαϊαν παρὰ μόνον 30 χιλ. ἄνδρας. Ἡ Σεβαστούπολις ἦτο μὲν καλῶς ὠχυρωμένη ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ὅχι ὅμως καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ξηρᾶς. Οἱ Ῥῶσοι κατ' ἀρχὰς ἐνικήθησαν, ἀλλ' ἔλαβον ἀρκετὰ ἀμυντικὰ μέτρα διὰ τὴν Σεβαστούπολιν, τὴν ὁποίαν κατοπιν οἱ σύμμαχοι ἐπολιορκήσαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε σχεδὸν ἓν ἔτος. Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων ἐπεδείχθη δραστηριότης καὶ ἐπιμονή. Ῥωσικὸς στρατὸς κατῆλθεν εἰς τὴν χερσόνησον πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων. Ἀλλὰ καὶ τοὺς συμμάχους ἐνίσχυσεν ἡ Σαρδηνία ἀποστείλασα βοήθειαν. Ἐπὶ τέλος ἡ Σεβαστούπολις ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν συμμάχων. Οἱ δὲ Ἄγγλοι κατέστρεψαν τοὺς λιμένας, τοὺς ναυστάθμους καὶ τοὺς στρατώνας αὐτῆς. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι δὲ ἦσαν καταπεπονημένοι, συνωμολογήθη εἰρήνη, τῆς ὁποίας τοὺς ὅρους ἐκανόνισε συνέδριον συνελθὸν ἐν Παρισίοις καὶ ἀποτελούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων Ῥωσίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Σαρδηνίας, Τουρκίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας.

Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων (1856) ἐκανόνισε τὰ ἀνατολικά ζητήματα ὥς ἑξῆς: 1) Ἐτίθετο ἡ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Συνάμα ὅμως ὑπεχρεοῦτο αὕτη νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων της Χριστιανῶν. 2) Ἐκηρύχθη οὐδέτερος ὁ Εὐξείνιος Πόντος. Οὐδὲν κράτος ἠδύνατο νὰ ἔχῃ εἰς αὐτὸν μῆτε πολεμικὰ πλοῖα, μῆτε ναύσταθμον. 3) Ἡ ναυσιπλοία τοῦ Δουνάβεως ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλευθέρα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν διεθνoῦς ἐπιτροπῆς. 4) Ἡ Ῥωσία ὤφειλε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως. 5) Αἱ ὁρμητικαὶ ἡγεμονίαι καθίσταντο αὐτόνομοι.

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ἕλληνες ἐτάχθησαν μὲ τὴν ὁμόδοξον Ῥωσίαν, ἐνόμισαν δὲ ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὔτε ἐγκαίρως οὔτε ὥς ἔδει ἐνήργησαν. Ἀντὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου Τουρκίας καὶ Ῥωσίας νὰ εἰσβάλῃ ὁ ἑλλ. στρατὸς εἰς Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, κατηναλώθη ἀσκόπως πολὺς χρόνος. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1853 συνελέχθησαν χρήματα καὶ ἐστρατολογήθησαν ἐν Ἀθήναις συμμαχίαι. Τὴν ἀνοιξὶν δὲ ἱκανοὶ Ἕλλη-

νες αξιωματικοὶ παραιτηθέντες συνηνώθησαν μετὰ τὰς συμμορίας εἰς τὰ σύνορα. Αἱ συμμορίαὶ εἰσβαλοῦσαι εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος ἔσχον ἐπιτυχίας τινάς. Ἐπειδὴ δὲ συνεπεῖα τούτων ἡ Τουρκία διέκοψε τὰς μετὰ τῆς Ἑλλάδος διπλωματικὰς σχέσεις, μόλις τότε ὁ Ὅθων διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ ὁ στρατός, ἵνα προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα, αὐτὸς δὲ ἴδιος ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸν ἐσταμάτησεν ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία. Ἐπειδὴ αἱ προτροπαὶ αὐτῶν δὲν ἔπεισαν τὸν βασιλέα νὰ παραιτηθῇ τῶν φιλοπολέμων σχεδίων του, κατέλαβον διὰ συμμαχικοῦ στρατοῦ τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Ὅθων τότε ἠναγκάσθη νὰ δηλώσῃ ὅτι θὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα καὶ ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον φιλειρηνικὸν ὑπὸ τὸν Μαυροκορδαῖον, ὅστις ἀπέλαυε τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν δύο δυτικῶν δυνάμεων. Ἐν τούτοις ἡ ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς ἐξηκολούθησε καὶ πέραν τῆς λήξεως τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἥτοι μέχρι τοῦ 1857. Ἐκ τῆς κατοχῆς δὲ ταύτης ἐπῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλα δεινά. Ἡ χολέρα ἐμπεσοῦσα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν συμμάχων τὸ θέρος τοῦ 1854 μετεδόθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπὶ πέντε μῆνας ἠρῆμωσεν αὐτὰς.

3. Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος.

Ἡ τὸ 1859 ἔκρηξις τοῦ αὐστροῖταλικοῦ πολέμου ἐδυσχέρανε τὴν θέσιν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ λαὸς ἐνεθουσία ὑπὲρ τοῦ ἰταλικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὡς Βαυαρὸς συνεπάθει ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας. Ἐκ τούτου ἡ δημοτικότης αὐτοῦ ἐμειώθη. Συγχρόνως καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὑπώπτουν αὐτόν, ἡ μὲν Ἀγγλία ὡς τρέφοντα σχέδια ἐναντιούμενα εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίαν καὶ εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Γαλλία διὰ τὰ ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας αἰσθήματά του. Ἡρῆσε λοιπὸν ζωηρὰ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Ὁθωνος. Καὶ αἱ μὲν ἐκλογαὶ ἀπέβησαν ὑπὲρ τοῦ ὑπουργείου, τοῦ ὁποίου προΐστατο ὁ Ἀθανάσιος Μιαούλης, υἱὸς τοῦ Ναυάρχου, καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ τὸ ἱστορικὸν Μεσολόγγιον ἀνέδειξε βουλευτὴν τὸν νεαρὸν **Ἐπαμεινώνδαν Δεληγιώργην**, λίαν ἀγαπητὸν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν νεότητα τὴν ἐμπνευσμένην ἀπὸ τὰς ἀντιδυναστικὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων νέων ἀνδρῶν τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν βουλὴν ἀπετέλεσαν τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἔκαμαν ἀρχηγὸν τὸν ἀναμφισβητήτου ἐντιμότητος καὶ πατριωτισμοῦ γηραιὸν **Κανάρην**. Ὁ Ὅθων πρὸς πε-

οιστολήν τῆς ἀντιπολιτεύσεως μετεχειρίσθη βίαια καὶ ἀντισυνταγματικά μέτρα. Ἀλλὰ ταῦτα ἔτι μᾶλλον ἐξηρέθιζον αὐτὴν καὶ τὴν κατέστησαν βιαιοτέραν. Τέλος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1862 ὁ Μιαοῦλης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Καὶ προσεκλήθη μὲν ὁ Κανάρης νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖον. Ἀλλ' οὗτος, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν ἐνέκρινε τὰ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντα μέτρα, ἀπεσύρθη, ἀνέλαβε δὲ καὶ πάλιν τὴν ἀρχὴν ὁ Μιαοῦλης. Τότε ἐξεργάγησαν στάσεις εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν Τρίπολιν, καὶ τὴν Σῦρον, ἀπαιτοῦσαι τήρησιν τοῦ συντάγματος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐλευθερίαν τῶν ἐκλογῶν καὶ ὁρθόδοξον διάδοχον. Καὶ αἱ στάσεις μὲν κατεσβέσθησαν, ἠναγκάσθη ὅμως ὁ βασιλεὺς ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Μιαοῦλη δι' ἄλλου ὑπὸ τὸν αὐτάρχη Γενναῖον Κολοκοτρώνην.

Μετὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μακρὰν περαιοδείαν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1862 ἐπεβίβασθη μετὰ τῆς βασιλίσσης τῆς θαλαμηγοῦ του. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὅμως ὁ Θεόδωρος Γρίβας ἀναπέτασεν εἰς τὴν Βόνιτσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας. Τὸ Μεσολόγγιον, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Ὁ Ὄθων ἔμαθεν εἰς Καλάμας τὴν ἀποστασίαν τῆς Βονίτσης καὶ ἀμέσως ἔσπευσε εἰς ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἤδη αἱ Αἰῆται εἶχον ἐπαναστατήσῃ.

Τὴν νύκτα τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1862 ἀπεστάτησεν ἡ φρουρά. Τὴν πρωΐαν οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ Παραπήγματα, ἐκεῖ δὲ ὁ Δεληγιώργης μεταχειρισθεὶς ἀντὶ γραφείου τηλεβόλον ἔγραψε προκίρουν ἀγγέλλουσαν τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος καὶ τὸν σχηματισμὸν προσωρινῆς κυβερνήσεως ἐκ τοῦ Ὑδραίου **Βούλγαρη**, τοῦ **Κανάρη** καὶ τοῦ **Ρούφου**, ἵτις ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Κατόπιν κατελήφθησαν τὰ ἀνάκτορα ἄνευ ἀντιστάσεως, καὶ ὁ Βούλγαρης, ὁ πρόεδρος τῆς τριανδρίας, ἐσχηματίσεν ὑπουργεῖον τοῦ ὁποίου συμμετέσχον ὁ Δεληγιώργης, ὁ Κουμουנדούρος καὶ ὁ Θρασύβουλος Ζαΐμης. Ἐπὶ δύο ἡμέρας ἔνοπλοι ἄνδρες ἐπυροβόλουν εἰς τὰς ὁδοὺς εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς, ἀρκετοὶ ἀθῶοι πολῖται ἐφρονεύθησαν, καταστήματα ἐληλατήθησαν καὶ ἠνοίχθησαν φυλακαί.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 11ης Ὀκτωβρίου κατέπλευσεν ἡ βασιλικὴ θαλαμηγὸς καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐκτὸς τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς. Ἡ ἐπανάστασις συνεκεντρώθησεν τότε εἰς τὴν παραλίαν.

ἵνα ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασιν τῶν βασιλέων. Ἡ βασίλισσα ἐπρότεινε νὰ ἐπαναπλεύσουν εἰς Καλάμας, ὅπου εἶχον τύχει ἐν-
θουσιώδους ὑποδοχῆς. Ἄλλ' ὁ Ὅθων μετὰ τινὰς ἀμφιταλαντεύ-
σεις πεισθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ καταφθάσαντος διπλωματικοῦ σώματος
ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἐγραψε προκίρουν, εἰς
τὴν ὁποίαν ἀνεμίμησε τὴν ἀγάπην του καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλ-
λάδος μόχθους του καὶ ἐδήλου ὅτι ἐγκατέλειπεν αὐτὴν πρὸς ἀπο-
φυγὴν αἱματοχυσίας. Μετὰ τοῦτο δ' ἐπιβὰς ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου
ἀπέπλευσεν εἰς Βενετίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βαυαρίαν.

Ὁ Ὅθων δὲν ὑπῆρξε μέγας ἡγεμὼν. Τοῦναντίον εἶχε χαρι-
κτῆρα ἀσθενῆ καὶ σχολαστικὸν καὶ ἦτο ἀνίκανος νὰ προβῇ εἰς
ἀποφάσεις ταχείας. Ἦτο ὁμῶς ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν
Ἑλλάδα θερμῶς. ✓

✓ 4. Ἡ β' ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἀναγόρευσις τοῦ βασιλέως Γεωργίου.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὁθωνος ἡ τάξις ὅπως δῆποτε
ἀποκατεστάθη ἐν Ἀθήναις. Ἡ πόλις ἐφυλάσσετο ἐπιμελῶς ὑπὸ
ἐθνοφυλακῆς συγκειμένης ἐκ φοιτητῶν καὶ ἀνεπτυγμένων πολι-
τῶν. Κατόπιν ἐγίναν ἐκλογαὶ ἐθνικῆς συνελέουσας, εἰς τὴν ὁποίαν
ἐπετράπη νὰ λάβουν μέρος καὶ πληρεξούσιοι τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ
ἐλληνικῶν παροικιῶν. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις συνῆλθε τὴν 10ην Δε-
κεμβρίου 1862. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ διὰ δημοψηφίσματος ἐξελέχθη
σχεδὸν παμφηφεὶ βασιλεὺς ὁ δημοφιλέστατος ἐν Ἑλλάδι πρίγκιψ
Ἀλφρέδος, δευτερότοκος υἱὸς τῆς βασίλισσας τῆς Ἀγγλίας Βι-
κτωρίας. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις συμφώνως πρὸς τὸ πρωτόκολλον
τοῦ 1830, τὸ ἀποκλείον ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου μέλη τῶν βα-
σιλευόντων οἴκων τῶν τριῶν δυνάμεων, δὲν ἀπεδέχθη μὲν τὴν
ἐκλογὴν, ὑπεσχέθη ὁμῶς εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὅτι, ἂν
οἱ Ἕλληνες ἐξέλεγον συνταγματικὸν βασιλέα εὐάρεστον εἰς τὴν
Ἀγγλίαν καὶ δὲν ἀντεστρατεύντο εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρ-
κίας, θὰ ἀντήμειβεν αὐτοὺς διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν Ἰονίων
νήσων. Ὁ λαὸς τῶν νήσων τούτων μὲ ὅλα τὰ πιεστικὰ τῆς ἀγγλι-
κῆς προστασίας μέτρα δὲν ἔπαυεν ἐν πάσῃ διδομένῃ εὐκαιρίᾳ νὰ
ἐκφράζῃ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος πόθον
του. Ἐπομένως ἡ Ἀγγλία ἀπεφάσισε νὰ συνδυάσῃ τὴν ἐκπλήρω-
σιν τοῦ πόθου τούτου τῶν Ἰονίων μὲ τὴν ἐκλογὴν ἀρεστοῦ εἰς
αὐτὴν ἐν Ἑλλάδι βασιλέως.

Ὀντως μετὰ τρίμηνον αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἐπρότειναν εἰς τοὺς Ἑλλήνας ὡς βασιλέα τὸν δευτορότοκον υἱὸν τοῦ διαδόχου καὶ κατόπιν βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ', τὸν 17ετῇ πρίγκιπα **Γεώργιον**. Τοῦτον δ' ἡ συνέλευσις ἀπεδέχθη ὁμοφώνως ὡς βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ὄρον, ἵνα οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἀνήκουν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐκλογὴ ἐγίνε δεκτὴ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, καὶ ὑπεγράφη ἡ ἀναγκαία συνθήκη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων. Κατὰ ταύτην ὁ νέος ἡγεμὼν ἔμελλε νὰ φέρῃ τὴν προσωνυμίαν **«Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων»**, οἱ διάδοχοι τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἔμελλον νὰ ἀνήκουν εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, καὶ τέλος τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ αὐξηθῇ διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τὸν ὄρον, ὁ νέος βασιλεὺς νὰ ἀπέχη ἀπὸ τῆς προκλήσεως ἐπαναστατικῶν κινήματων ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Τέλος τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1863 ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ νεαρὸς βασιλεὺς συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ του συμβούλου Σπόνεκ. Καὶ ἦτο καιρὸς, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἑλλάς, ὡς πρὸς τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὀθωνος, εἶχε περιέλθει εἰς πλήρη ἀναρχίαν.

Εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν εἶχον σχηματισθῇ διάφορα κόμματα προσωπικά. Αἱ κυβερνήσεις διεδέχοντο ἀλλήλας, ὁ στρατὸς μετεῖχε τῶν πολιτικῶν διενέξεων. Τὰς δὲ ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει ἔριδας μετέφερον εἰς τὰς ὁδοὺς. Ἡ ἀφίξις τοῦ νεαροῦ βασιλέως κατέπαυσε μὲν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ὅχι ὅμως καὶ τὰς ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει φατριαστικὰς ἔριδας. Εἰς διάστημα 9 μηνῶν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως ἡ συνέλευσις εἶχε ῥίψει τρία ὑπουργεῖα. Τέλος ἡ εἰς τὴν συνέλευσιν εἴσοδος (22 Ἰουλίου) τῶν πληρεξουσίων τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ ὁποῖαι ἐν τῷ μεταξὺ προσηρτήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατέστησεν δυνατὴν τὴν ἐν αὐτῇ ἑναρξιν τῶν συζητήσεων περὶ τοῦ νέου συντάγματος. Οἱ Ἰόνιοι ἀντιπρόσωποι ἐκ φιλοπατρίας ὑπεστήριξαν τὴν κρατοῦσαν κυβέρνησιν καὶ τὴν 17ην Ὀκτωβρίου εἶχε περατωθῇ ἡ ψήφισις τοῦ συντάγματος. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1864 καθιέρωσε τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὸν κοινοβουλευτισμόν, ὡς ἐξετέθη ἐν σελίδι 278.

5. Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Ἡ Κρήτη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν μὴ συμπεριληφθεῖσα εἰς τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν ποδὲς ἡμιόβδον τῶν ὑποσχεθῶν του. Ἐπεσφάτῃ

ἡ φηφιοποίηθη ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ὅμως εἰς τοὺς Κρητας νὰ ἔχουν ἰδίαν σημαίαν καὶ ἐλευθεροπλοίαν νὰ εἰσπράττωνται δὲ οἱ φόροι διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἀρχηγῶν τῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐξεργάγη ὁ ἐπικείμενος πόλεμος μεταξὺ Μεχμέτ καὶ σουλτάνου, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Μεχμέτ ὡς κληρονομικοῦ ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ ὑπαγωγή καὶ πάλιν τῆς Κρήτης (1840) ἐπὶ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Τότε οἱ Κρητες ἠξίωσαν τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ φιλοπόλεμοι Σφακιανοὶ (1841) ἤρχισαν τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι κατέστειλαν ταχέως τὴν ἐξέγερσιν ἐκείνην. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1841 μέχρι τοῦ 1858 ἡ Κρήτη ἡσύχασε. Τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Κρητες ἠπειλήσαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν βίαν, ἂν δὲν ἐκτελεσθοῦν αἱ ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἡ Πύλη ἔδωκε μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἂν δὲν παραχωρηθοῦν δηλ. εἰς αὐτοὺς ἐλευθερία λατρείας καὶ ἀστικὴ ἰσότης ὅλων τῶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων. Καὶ τότε μὲν ἡ Πύλη κατόρθωσε νὰ παρακάμψῃ τὸν σκόπελον δώσασα ἀρκετὰ προνόμια. Ἡ κατόπιν ὁμῶν ἀθέτησις τῶν προνομίων ἔφερε διαρκῆ παράπονα τῶν Κρητῶν, τὰ ὁποῖα τὸ 1866 κατέληξαν εἰς ἐπανάστασιν. Τὴν 21ην Αὐγούστου γενικὴ συνέλευσις τῶν Κρητῶν εἰς τὰ Σφακιά ἐψήφισε τὴν κατάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις συνεκίνησε τοὺς ἐλευθέρους Ἕλληνας καὶ ἐπέδρασε σπουδαίως εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ πρῶται βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος ἔγιναν μὲ πρωθυπουργὸν τὸν Ἀλέξανδρον Κουμουνδοῦρον. Αἱ ἐκλογαὶ ἔγιναν γνήσiai. Οὐδαμοῦ διαταράχθη ἡ τάξις. Ἡ μὴ παρουσία στρατοῦ ἐνέπνευσε θάρος εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐψήφισεν οὗτος κατὰ συνείδησιν. Κατεψήφισε λοιπὸν τοὺς παλαιούς καὶ ἐξέλεξε νέους βουλευτάς. Ἐνεκα τούτου ὅμως ἐπῆλθε σύγχυσις φατριῶν, καταστήσασα ἀδύνατον τὴν συγκρότησιν κυβερνήσεως μονίμου. Εἰς ἓν περίπου ἔτος ἔγιναν 9 μεταβολαὶ ὑπουργείων. Εὐνόητον λοιπὸν ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας οὐδεμία πρόνοια ἐλαμβάνετο περὶ βελτιώσεως τῶν τῆς πολιτείας καὶ ἰδίας τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὕρίσκετο τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον, ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μεγαλόνησος εἶχεν ἐπαναστατήσει. Ὁ Δεληγεώργης ὅστις ἦτο τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε ὄχι μόνον νὰ βοηθήσῃ ἀνεπισημῶς τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐποκινήσῃ ἄλλην ἐπανά-

στασιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βούλγαρης ὑπολογίζοντες ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο ἀκόμη παρασκευασμένη διὰ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας ἀπεφάσισαν νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι τῶν ἐθελοντῶν, οἱ ὅποιοι συνέρρεον παμπληθεῖς εἰς τὴν Κρήτην. Ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε λάβει ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς **Κορωνάιτος** καὶ ὁ Κρής ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ **Ἰωάννης Ζυμβρακάκης**. Συγχρόνως δὲ τὸ μικρὸν ἀτμόπλοιον **Πανελλήνιον** μετὰ Ἀγγλοὺς μηχανικοὺς διέσπα ἀφόβως τὸν τουρκικὸν τῆς νήσου ἀποκλεισμόν. Ἡ ἐπανάστασις ἤναιψε καθ' ὅλην τὴν νήσον. Οἱ Κρηῖτες, ἂν καὶ εἶχον συγκεντρωθῇ ὑπὲρ τὰς εἴκοσι χιλιάδας τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀνθίσταντο γενναίως εἰς τὰς τουρκικὰς ἐπιθέσεις. Καὶ ἠττήθησαν μὲν εἰς τὸ **Βαφὲ** τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, ἀλλ' ἡ θυσία τοῦ **Ἀρκαδίου** ἀνεξώπυρσε τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου, κτίριον ὀχυρὸν πλησίον τῆς Ρεθύμνης, εἶχον καταφύγει ὥς εἰς ἄσυλον πολλαὶ γυναῖκες καὶ παῖδια. Οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν λυσσαλέοι κατ' αὐτῆς. Ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῇ ὀλίγοι στρατιῶται καὶ οἱ μοναχοὶ υπερέσπισαν γενναίως τὴν μονὴν ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ὅταν δὲ τέλος οἱ Τοῦρκοι διέδρῃξαν τὴν σιδηρᾶν πύλην καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν μετὰ τοὺς εἰσορμήσαντας Τούρκους εἰς τὸν ἀέρα.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου συνεκίνησε βαθέως τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Κατάλογος εἰσφορῶν ἠγορεύθη εἰς τὸ Λονδίνον ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἀπειροὶ δὲ ἐθελονταὶ ἔξ Ἑλλάδος ἔσπευδον εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἀνεξωγόνησαν τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς μάτην ὁ σουλτᾶνος ἀπέστειλε νέον στρατὸν πρὸς κατάσβεσιν αὐτῆς. Εἰς μάτην οἱ Τοῦρκοι ἐπανελάβον τὰς φοικαλεότητες τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1823 καταστρέψαντες 600 χωριά. Οἱ ἐπαναστάται ἀντεῖχον γενναίως. Ἄλλο δὲ καταδρομικόν, τὸ **Ἀρκαδίον**, ἠγορασθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἑλληνικῆς παροικίας καὶ ὀνομασθὲν οὕτω ἀπὸ τῆς πολυθρυλήτου μονῆς, ἐπεχειρεῖ ἀλλεπάλληλα ταξίδια μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Κρήτης φέρον πολεμοφόδια καὶ ἐθελοντάς. Καὶ ὅτε τοῦτο καταδιωκόμενον ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐπυροπολήθη ὑπὸ τοῦ πληρώματός του, ἵνα μὴ συλληφθῇ, ἀντικατεστάθη ὑπ' ἄλλου, τῆς **Ἐνώσεως**.

Ὁ σουλτᾶνος ἀπελπισθεὶς νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐπανάστασιν ἔνεκα τῆς διαρκοῦς ἔξ Ἀθηνῶν ἐνισχύσεως αὐτῆς ἐπρότεινεν εἰς **Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς**

τοὺς ἐπαναστάτας ἀμνηστείαν καὶ πολλὰ προνόμια. Ὅτε δὲ οἱ ἐπαναστάται ἠρνήθησαν, ἔστειλεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβένησιν τελεσίγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἠπεῖλει τὴν ἐκ Τουρκίας ἔξωσιν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων, ἂν μὴ παύσῃ ὑποστηρίζουσα τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Ἀθήναις ἦτο ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Ὁ πρωθυπουργὸς λοιπὸν Κουμουνδοῦρος ἤρχισε παρασκευὰς πολεμικὰς, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Χαροῖλαος Τρικούπης ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον, διὰ τῆς ὁποίας ἠξίου τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἥπειρον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὅστις τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου εἶχε νυμφευθῇ τὴν ῥωσίδα μεγάλην δούκισσαν Ὀλγαν, ἔχων ὑποδείξει· ἐκ Ῥωσίας ἐσχημάτισε νέον ὑπουργεῖον ὑπὸ τὸν Βούλγαρον. Καὶ τοῦτο ὅμως πιεζόμενον ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπέληξε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Πέτρου Δεληγιάννη εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῶν τουρκικῶν ἀξιώσεων. Ὁ ἐν Ἀθήναις λοιπὸν πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐγκατέλειπε τὴν πόλιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως συνήλθεν ἐν Βερολίνῳ συνέδριον τῶν δυνάμεων, τὸ ὁποῖον ἀπήτησε παρὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ παύσῃ ἀνεχομένη τὴν ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐδάφους συγκρότησιν ἐνόπλων ὁμάδων καὶ τὴν ἐξάρτησιν πλοίων πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Τουρκίας· παρὰ δὲ τῆς Τουρκίας νὰ ἀναστείλῃ τὰ περὶ ἐξώσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων μέτρα. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Θρασύβουλος Ζαΐμης ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου, καὶ αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Τουρκίας ἐπανελήφθησαν. Ὑπὲρ τῆς Κρήτης οὐδὲν ἔγινεν. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ἐκλιπούσης τῆς ἐλπίδος ἀναμείξεως τῆς Ἑλλάδος ἐξέπνευσε κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς ἐξαντήσεως. Εἰς τοὺς Κρήτας δὲ ἐδόθη ὑπὸ τῆς Πύλης ἀμνηστία ὀνομαστική.

✓ 6. Τὰ βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877.

Μετὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 δεινῶς συνετάραξαν τὸ ἑλληνικὸν κράτος τὰ βαλκανικὰ ζητήματα. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἴδωμεν, ὁποῖα ἡ κατάστασις τῶν ἄλλων λαῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου.

Οἱ Σέρβοι. Ὁ Σερβικὸς λαὸς ἀποτελεῖτο ἐκ χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαλλιέργουν ἰδίως τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὸν σῖτον καὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Τινὲς μετέβαινον καὶ κατετάσσοντο εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν. Αὐτοὶ ἐπαγεοχόμενοι εἰς τὴν

χώραν των, ὡς καὶ οἱ ἔμποροι, εἶχον τὴν μεγαλύτεραν ἐπιρροὴν μεταξὺ τῶν Σέρβων.

Τὸ 1804 οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν ἕνεκα τῶν πιέσεων, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν γενιτσάρων τῶν ἐγκατεστημένων εἰς τὰς πόλεις.

Ἀνεκήρυξαν ἀρχηγὸν τῶν ἑνα πρόην αὐστριακὸν ὑπαξιωματικόν, τὸν **Καραγιώργην**, ἄνδρα ῥωμαλέον, ἀλλὰ βίαιον καὶ ἀγροάματον. Κατ' ἀρχὰς ἐκήρυξαν ὅτι ἐπανεστάτησαν μόνον κατὰ τῶν γενιτσάρων. Ὅτε ὅμως οἱ γενιτσαροὶ ἔφυγον, ἐζήτησαν μεταρρυθμίσεις καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ τσάρου. Τότε τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν. Οἱ Σέρβοι ἀπέκρουσαν αὐτὸν δις, καὶ ὁ Καραγιώργης ἔγινε κύριος τῆς Σερβίας. Ἡ Ῥωσία εὐρισκομένη τότε εἰς πόλεμον μετὰ τὴν Τουρκίαν ἔστειλεν εἰς τοὺς Σέρβους κανόνια καὶ χρήματα. Ἀλλ' ὅταν ἔκαμεν εἰρήνην μετὰ τοὺς Τούρκους (1812), ἐγκατέλειπεν αὐτοὺς, καὶ ὁ Καραγιώργης κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστροίαν.

Ἀλλὰ τὸ 1815 εἷς ἔμπορος, ὁ **Μίλος Ὀβρένοβιτς**, ἔφυγεν εἰς τὰ δάση, καὶ κατέστη ἀρχηγὸς πολλῶν Σέρβων φυγάντων. Οἱ Τούρκοι μετὰ τινα χρόνον ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς ὑποτελῆ ἀρχηγὸν τῶν Σέρβων τοῦ πασαλίκιου Βελιγραδίου. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Καραγιώργης ἐπανελθὼν ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Μίλος, ὅλοι οἱ Σέρβοι ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς κληρονομικὸν ἀρχηγόν. Τέλος τῷ 1830 τῇ βοηθείᾳ τῶν Ῥώσων ἡ Σερβία κατέστη **αὐτόνομος ὑποτελεῖς εἰς τὸν σουλτᾶνον ἡγεμονία** διατηρουμένης τουρκικῆς φρουρᾶς εἰς τὰ φρούρια καὶ εἰς τὸ Βελιγράδιον. Ὁ δὲ Μίλος ἀνεγνώρισθη ὡς κληρονομικὸς ἡγεμὼν τῆς χώρας.

Ὁ Μίλος ὅμως ἐφέρετο ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ὑπέβαλλε τοὺς ὑπηκόους του εἰς ἀναγκαστικὰς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐργασίας καὶ ἤρπαζε τὰς γαίας, τοὺς οἴκους τῶν καὶ τὰ ποιμνιά τῶν. Μετὰ 9 ἔτη οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ (1839). Ὁ υἱὸς του, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη, ἐπειδὴ ἦτο πολὺ νέος ἐβασίλευσεν ὑπὸ ἀντιβασιλείαν. Ἀλλ' οἱ δυσαρεστημένοι βοηθοῦμενοι ὑπὸ τῆς Αὐστροίας τὸν καθήρεσαν καὶ συνεκάλεσαν ἔθνοςυνέλευσιν. ἡ ὁποία ἐξελέξε βασιλέα τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ **Καραγιώργη Ἀλέξανδρον**. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀνεκηρύχθη καὶ πάλιν ἡγεμὼν ὁ γηραιὸς Μίλος (1858). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ (1860) τὸν διεδέχθη ὡς κληρονομικὸς ἡγεμὼν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν **Μιχαὴλ Ὀβρένοβιτς**.

Οὗτος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπωφελούμενος τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέτυχε παρὰ τῶν Τούρκων νὰ ἀποσύρουν τὰς τουρκικὰς φρουράς ἐκ τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατεῖχον οὗτοι ἀκόμη ἐν Σερβίᾳ. Ἐκτοτε ἡ Σερβία, διῆλθε περίοδον κρίσεων καὶ προξικοπημάτων.

Ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ ἔνεκα τῆς αὐταρχικῆς κυβερνήσεώς του, καὶ τῶν ραδιουργιῶν τῆς ἐκπτώτου δυναστείας τοῦ Καραγιώργη ἐδολοφονήθη τὸ 1868. Τὸν διεδέχθη δὲ ὁ ἐξάδελφός του **Μιλᾶνος**. Εἰς τὴν Σερβίαν τότε ὑπῆρχον δύο κόμματα. Τὸ ριζοσπαστικόν, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ἀφεθοῦν μόνοι οἱ χωρικοὶ Σέρβοι νὰ διευθύνουν τὰς ὑποθέσεις τῶν κοινοτήτων των καὶ νὰ μὴ γίνωνται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δαπάναι καὶ ἔργα δημόσια, καὶ τὸ προοδευτικόν, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ὠθήσῃ τὴν Σερβίαν πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ νὰ κάμῃ αὐτὴν κράτος πολιτισμένον ὡς τὰ εὐρωπαϊκά, συγκεντρῶνον εἰς τὴν κυβέρνησιν μεγάλην δύναμιν. Ὁ Μιλᾶνος ἐτάχθη μὲ τοὺς προοδευτικούς. Ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Αὐστροίαν, κατεσκεύασε σιδηροδρόμους καὶ ἔκαμε τόσον μεγάλας δαπάνας, ὥστε τὸ δημόσιον χρέος ἀνῆλθεν ἀπὸ 30 εἰς 312 ἑκατομμύρια. Οἱ Σέρβοι ἔνεκα τούτου διετέθησαν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Μιλᾶνον καὶ ἐξέλεγον βουλευτὰς σχεδὸν ὅλους ριζοσπαστικούς. Ἐν τῷ μεταξὺ (1878) ἡ Σερβία κατέστη τελείως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Μιλᾶνος (1882) ἀνεκηρύχθη **βασιλεὺς**. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔγινε δημοφιλέστερος. Τοῦναντίον κατέστη περισσότερον ἀντιδημοτικὸς μετὰ τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον τοῦ 1885, καὶ ἰδίως ὅταν παρὰ τοὺς κανόνας τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διεζεύχθη τὴν σύζυγόν του, θυγατέρα Ῥώσου ἀξιωματικοῦ. Εἰς μάτην τὸ 1888 παρεχώρησε φιλελεύθερον σύνταγμα εἰς τὸν λαόν. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του **Ἀλεξάνδρου** ἄγοντος ἡλικίαν 12 ἐτῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπανῆλθε καὶ ἐκυβέρνηα ἐπ' ὀνόματι τοῦ υἱοῦ τοῦ αὐταρχικῶς τὴν χώραν. Ἐπὶ μίαν δὲ δεκαετίαν τὰ προξικοπήματα εἰς τὴν Σερβίαν ἦσαν ἀλλεπάλληλα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1900 ὁ Ἀλεξάνδρος ἦλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸν πατέρα του καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνησιν. Ἀλλ' ἐκυβέρνησε καὶ αὐτὸς ὁμοίως, διηυθύνετο δὲ ὑπὸ τῆς συζύγου του **Δράγας**, κόρης τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ 1903 ἀξιωματικοὶ συνώμοσαν καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτὸν καὶ τὴν σύζυγόν του. Μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξέλιπε καὶ ἡ δυναστεία τῶν Ὀβρένοβιτς, ἀνεκηρύχθη δὲ βασιλεὺς εἰς ἀνεψιὸς τοῦ Καραγεώργη, **ὁ Πέτρος ὁ Α΄**.

Τὸ Μαυροβούνιον. Τοῦτο ἦτο μικρὰ χώρα ἐπὶ τῶν ἀποσείτων ὁρέων, τὰ ὅποια δεσπόζον τῆς Ἀδριατικῆς, κατοικεῖτο ὑπὸ λαοῦ χριστιανικοῦ ὁμιλοῦντος τὴν σερβικὴν γλῶσσαν, καὶ διετέλει ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ σουλτάνου. Αἱ γυναῖκες εἰς τὸ Μαυροβούνιον ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν, οἱ δὲ ἄνδρες ἐμάχοντο ἢ συνήθως κατερχόμενοι εἰς τὰς πεδιάδας ἐλήστευον τὰς ὀθωμανικὰς χώρας. Τοῦ Μαυροβουνίου ἦρχε μία οἰκογένεια, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς ἦτο ἐπίσκοπος. Εἰς ἐκ τούτων ὁ **Δανῆλος**, τὸ 1849 ἀφῆσας τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου ἵδρυσεν δυναστείαν κληρονομικὴν. Καὶ ὁ ἡγεμὼν οὗτος καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἀνεψιὸς του διετέλει πάντοτε προστατευόμενος τοῦ τσάρου καὶ σύμμαχος τῶν Σέρβων, τῆς Ἑρζεγοβίνης. Τῷ 1878 ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου ἀπέβη ἀνεξάρτητος καὶ ἠῤῥυνε τὸ κράτος του. Τέλος τὸ 1903 παρεχώρησεν εἰς τὸν λαόν του σύνταγμα, τὸ δὲ 1910 ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς.

Οἱ Ρουμᾶνοι. Ἡ πρὸς β. τοῦ Δουνάβεως χώρα ἡ ἀποτελούμενη ἀπὸ εὐρείας πεδιάδας καὶ τὰ δυτικῶς τῶν Καρπαθίων ὄρη ἦτο ὑποτεταγμένη ἐπισήμως εἰς τὸν σουλτάνον, ἀλλὰ διετέλει ὑπὸ συνθήκας ἐξαιρετικὰς. Τοῦρκοι ἐνταῦθα δὲν εἶχον ἐγκρατασταθῆ. Ὁ χριστιανικὸς λαὸς δὲν εὐρίσκετο εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ραγιά, ὅπως οἱ ἄλλοι ὑποτεταγμένοι λαοί. Οἱ γαιοκτήμονες τῆς χώρας ὀνομαζόμενοι **βογιάροι** ἦσαν χριστιανοί. Οὗτοι διέμενον εἰς τὰς πόλεις. Οἱ χωρικοὶ δὲν εἶχον ἰδιοκτησίας. Ἐκαλλιέργουν ὡς δουλοπάροικοι τεμάχιον γῆς, τὸ ὁποῖον ἄφινεν εἰς αὐτοὺς ὁ κύριος, καὶ ἔζων οἰκτρῶς.

Ἡ χώρα ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἡγεμονίας κυβερνωμένας χωριστὰ ὑπὸ ἡγεμόνος χριστιανοῦ ὀνομαζομένου **δοσποδάρου**, τὴν Βλαχίαν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως μὲ πρωτεύουσιν τὸ **Βουκουρέστιον**, καὶ τὴν Μολδαβίαν ἐπὶ τοῦ Προύθου μὲ πρωτεύουσιν τὸ **Ἰάσιον**. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἀπὸ δὲ τοῦ 18ου αἰῶνος ὡς τοιοῦτοι ἐστέλλοντο χριστιανοὶ Ἕλληνες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Εἶδομεν δέ, πόσον ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Φαναριωτῶν τούτων διεδόθη ὁ ἑλληνισμὸς εἰς τὰς δύο ταύτας ἡγεμονίας. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατέστη ἡ γλῶσσα τῶν πόλεων καὶ τῆς ἀριστοκρατίας. Δυστυχῶς ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς δὲν κατῴρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς τάξεις τῶν χωρικῶν δουλοπαροίκων, οἱ ὅποιοι ἐμίσουν καὶ τοὺς Ἕλληνας ὡς ξένους κατακτητὰς, ὅπως ἐμίσουν καὶ τοὺς ἐγχωρίους βογιάρους, διότι ἀμειψότεροι ἀπεμύζων αὐτούς. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ βογιάροι ἦσαν εὐγα-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ριστημένοι ἐκ τῆς διοικήσεως τῶν Φαναριωτῶν, διότι οὗτοι πῖστοι κατὰ τὰ ἄλλα εἰς τὸν σουλτάνον δὲν ἀπέβλεπον εἰς ἄλλο τι εἰ μὴ εἰς τὸ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν καὶ νὰ πλουτοῦν. Ἐνεκα τούτου οἱ βογιάροι μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις κινήματος τοῦ Ὑψηλάντου ἐζήτησαν παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ὥπως οἱ δύο ὁσποδάροι ἐκλέγωνται ἐκ τῶν ἰδίων τῶν τάξεων. Ἡ αἴτησίς των ἔγινε δεκτὴ, καὶ τοιοῦτοι διωρίσθησαν ὁ **Γεώργιος Γκίκας** καὶ ὁ **Ἰωάννης Στούρτζας**. Πρῶτον δ' ἔργον αὐτῶν ἦτο τὸ κλείσιμον τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἡ κατάργησις πανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ οἱ μὲν βογιάροι υἱοθέτησαν τὰ γαλλικὰ ἥθη, τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γαλλικὴν παιδείαν. Ὁρίζαν ὅμως νὰ καλλιεργοῦν καὶ τὴν ἐθνικὴν τῶν γλῶσσαν. Αὕτη προήρχετο ἐκ τῆς λατινικῆς, ἡ ὁποία εἰσήχθη εἰς τὰς χώρας ταύτας ὑπὸ τῶν ἐγκατασταθέντων ἐνταῦθα Ῥωμαίων ἀποίκων.

Κατὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1828 αἱ ἡγεμονίαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οἱ ὁποῖοι ὠργάνωσαν εἰς αὐτὰς διοικήσιν διατηρηθεῖσαν καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1834 ἀποχώρησίν των. Κατὰ τὸν ὁργανισμόν τοῦτον ἐσχηματίσθη εἰς ἐκάστην τῶν δύο ἡγεμονιῶν μία συνέλευσις ἐκλεγομένη ὑπὸ τῶν βογιάρων ἔργον ἔχουσα νὰ νομοθετῇ καὶ νὰ ἐλέγχῃ τὴν κυβερνήσιν τοῦ Ὀσποδάρου. Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη τὸ φρόνημα καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη μετὰ τῶν νέων Ῥουμάνων ἐσχηματίσθη μερίς, ἡ ὁποία ἐπεθύμει τὴν συνένωσιν τῶν δύο ἡγεμονιῶν εἰς ἓν ἔθνος ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Τουρκίας, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν χωρικῶν καὶ τὴν καθίδρυσιν συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐλευθερίου. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848, ἡ ὁποία διέδραμε τὴν Εὐρώπην δὲν ἐσταμάτησεν εἰς τὰ Καρπάθια. Οἱ ἐλευθερόφρονες τῶν ἡγεμονιῶν ἐξηγέρθησαν καὶ ἐγκατέστησαν συνταγματικὰ πολιτεύματα. Ἄλλ' ὁ σάρος Νικόλαος πέμψας ρωσικὸν στρατὸν ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν.

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων αἱ δύο ἡγεμονίαι ἀνεγνωρίσθησαν ἀνεξάρτητοι ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνουν μικρὸν φόρον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐμελλέει δ' ἐκάστη νὰ ἔχῃ ἰδίαν βουλὴν καὶ ἴδιον ἡγεμόνα ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγόμενον. Αἱ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς ἐκλογῆς ἐνὸς ξένου ἡγεμόνος εὐχαὶ τῶν Ῥουμάνων δὲν εἰσηκούσθησαν. Ἐν τούτοις οἱ Ῥουμᾶνοι κατώρθωσαν διὰ τεχνάσματος νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐνωσιν. Τὸ 1859 ἀμφότεραι αἱ βουλαι ἐξέλεξαν τὸν αὐτὸν ἡγε-

μόνα τὸν συνταγματάρχην **Ἀλέξανδρον Κούζαν**. Μετὰ τοῦτο αἱ δύο βουλαι καὶ αἱ δύο κυβερνήσεις συνέχωνεῦθθησαν καὶ ὥρισθη πρωτεύουσα τὸ Βουκουρέστιον. Αἱ δυνάμεις ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶν τὸ τετελεσμένον γεγονός.

Ὁ Κούζας κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἀρχῆς τοῦ προέβη εἰς πράξεις μεγίστης σπουδαιότητος. Πρῶτον διέλυσε τὰ μοναστήρια. Ἡ χώρα ἦτο πλήρης θρησκευτικῶν καθιδρυμάτων, τὰ ὅποια εἶχον ἰδρύσει οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες αὐτῆς καὶ χάριν ἐξαπαλίσσεως τῶν εἶχον ἀφιερῶσει εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων, εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἀγίου Ὄρους καὶ εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον. Ὑπελογίζετο ὅτι τὸ $\frac{1}{5}$ τοῦ ρουμανικοῦ ἐδάφους ἦτο ἰδιοκτησία τῶν μοναστηρίων τούτων. Ὁ Κούζας ἐξεδίωξε τοὺς μοναχοὺς καὶ μετέβαλεν αὐτὰ εἰς νοσοκομεῖα ἢ φυλακάς, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν διεμοίρασεν εἰς τοὺς καλλιεργοῦντας αὐτὰ χωρικοὺς, τοὺς ὁποίους οὕτω ἀπηλευθέρωσεν. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξεν ἐπίσης ὁ Κούζας διὰ τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας. Διεμοίρασεν αὐτὰς εἰς τοὺς ἀγρότας ὑποχρεωθέντας νὰ τὰ ἐξαγοράσουν ἐντὸς ὁρισμένης προθεσμίας παρὰ τῶν προτέρων ἰδιοκτητῶν. Τέλος εἰσήγαγε τὴν ἐλευθέραν ἐκπαίδευσιν καὶ ἤνοιξεν εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν χωρικῶν τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα ὁδόν.

Εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ταύτας ὅμως ὁ Κούζας εὗρισκεν ἀντίδοσιν ἐκ μέρους τῆς βουλῆς. Οὗτος βίαιος καὶ αὐταρχικὸς ὢν προέβη εἰς πραξικόπημα. Διέλυσε διὰ τοῦ στρατοῦ τὴν βουλὴν καὶ ἐκάλεσε τὸν λαὸν διὰ δημοψηφίσματος νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς φατριαστικῆς ὀλιγαρχίας. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέβη ὑπὲρ αὐτοῦ. Κατόπιν τούτου ἔδωκεν εἰς τὴν χώραν νέον σύνταγμα μὲ βουλὴν καὶ γερουσίαν ἐξηρημέναν ἐξ αὐτοῦ. Τὸ πραξικόπημα τοῦ Κούζα δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ διεγείρῃ τὸ μίσος τῶν ρουμάνων πολιτευτῶν. Συνυφάνθη συνωμοσία καὶ νύκτα τινὰ ἀξιωματικοὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἡγεμόνος ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ παραιτηθῇ. Οἱ συνωμόται ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἣ ὁποία συνεκάλεσε τὰς δύο βουλὰς διὰ νὰ ἐκλέξουν νέον ἡγεμόνα. Ὡς τοιοῦτον δ' ἐξέλεξαν πριγκίπα γερμανὸν συγγενὴ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ', τὸν **Κάρολον** ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Χοεντζόλλερν. Ὁ σουλτᾶνος ὑπεχώρησε καὶ ὁ Κάρολος ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς ἡγεμὼν τῆς Ρουμανίας (1866). Αἱ βουλαι τότε ἐψήφισαν νέον σύνταγμα κατὰ μίμησιν τοῦ βελγικοῦ μὲ ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον, γερουσίαν καὶ βουλὴν. Τὸ 1878 δὲ ἡ Ρουμανία ἐγινε

καὶ τυπικῶς ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Κάρολος ἀνεκκηρύχθη βασιλεὺς.

Οἱ Βούλγαροι. Μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἡ ἱστορία τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα περιλαμβάνει τὴν ἰδρυσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ρουμανίας. Ἦδη ἔθνος λησμονημένον καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ῥωσίας κατορθώνει νὰ ἀποκτήσῃ πρῶτον αὐτόνομον ἐκκλησιαστικὴν ὑπαρξιν καὶ κατόπιν πολιτικὴν. Τὸ ἔθνος τοῦτο εἶναι τὸ **βουλγαρικόν**.

Οἱ Βούλγαροι εἶχον μείνει ἀσυγκίνητοι πρὸ τῶν πέριξ τῶν συντελουμένων μεγάλων γεγονότων. Ἦσαν ἀπόλεμοι ἀγρόται, καὶ ἐστεροῦντο ἐγχωρίων ἡγετῶν, οἷους εἶχον αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς χερσονήσου. Ἡ πρώτη βουλγαρικὴ σχολὴ ἰδρύθη τὸ 1835 ἐν Γριμπόφω, τοῦ ὁποίου οἱ ἔμποροι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι βούλγαροι οἱ ἐλθόντες εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ῥωσίας. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς σχολῆς ταύτης ἰδρύθησαν κατόπιν καὶ ἄλλαι καὶ μετὰ 10 ἔτη ἐλειτούργουν 54 τοιαῦται. Τὰ σχολεῖα ταῦτα παρεσκεύασαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸ νὰ γίνουν ἐκκλησιαστικῶς ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πατριαρχείου. Κατὰ πρῶτον οἱ Βούλγαροι ἐζήτησαν τὴν ἐγκατάστασιν ἰθαγενῶν ἐπισκόπων. Τὸ πατριαρχεῖον ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐδέχθη νὰ διορίσῃ βουλγαροφώνους ἐπισκόπους εἰς καθαρῶς βουλγαρικὰς ἐπαρχίας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Βούλγαροι ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 καὶ τοῦ ἐντεῦθεν μίσους τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ῥωσίας Ἰγνάτιεφ, κατώρθωσαν νὰ ἀποσχισθοῦν τοῦ ἐλληνικοῦ πατριαρχείου. Ἐπέτυχον δηλ. (1870) παρὰ τῆς Τουρκίας φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἰδρύετο **βουλγαρικὴ ἐξαρχία** περιλαμβάνουσα ὅλον τὸ βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ ὑπαχθοῦν καὶ ἄλλαι πόλεις καὶ χωρία, ἂν ἐπειθύνουν τοῦτο τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν κατοίκων. Τὸ πατριαρχεῖον τότε ἀφώρισε τὸν ἑξαρχον καὶ τὸν κληρον αὐτοῦ ὡς σχισματικούς. Ἐκτοτε ἐκηρύχθη ἀμείλικτος πόλεμος μεταξὺ πατριαρχικῶν, καὶ ἑξαρχικῶν, καὶ ἡ Μακεδονία ἀπέβη τὸ πεδῖον ἀγρίας δράσεως τῶν Βουλγάρων ἀγωνιζομένων δι' ἀπειλῶν καὶ φόνων νὰ προσηλυτίσουν τοὺς ἀγρότας αὐτῆς εἰς τὴν ἑξαρχίαν. Ὁ ἑξαρχος δὲν ἤδρευεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιδει-

κνύων τὴν ἀξίωσίν του περὶ ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας του ἐπὶ ὅλων τῶν Βουλγάρων τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

✓ **Επανελλημμέναι ἀπόπειραι καὶ ἀποτυχίαι εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ.** Αἱ ἐπανελλημμέναι ἐξεγέρσεις τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν καὶ αἱ ἐπανελλημμέναι ἀποτυχίαι τῶν Τούρκων πρὸς καταστολὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος εἶχον, ὥς εἶδομεν, καταστήσει ἀναπόφευκτον τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ Τουρκικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τριαύτας ἐπεχείρησαν καὶ ὁ τὸ 1808 ἀνεβθὼν εἰς τὸν θρόνον **Μαχμουτ Β΄** καὶ ὁ τοῦτον διαδεχθεὶς υἱὸς του **Ἀβδουλ Μετζίτ**. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὴν κακὴν θέλησιν τοῦ πλείστου τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι ὠφελοῦντο ἐκ τῆς ἐπικρατούσης ἀναρχίας, καὶ εἰς τὴν ἀδράνειαν καὶ τὸν φανατισμὸν τοῦ μεγίστου μέρους τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν ὥς ἱερὸν τὸν ἀρχαῖον ὀργανισμὸν τῆς Τουρκίας καὶ ὥς ἱεροσυλίαν πᾶσαν ἀπόπειραν μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Μαχμουτ ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ σπουδαίαν μεταρρυθμίσιν τοῦ στρατοῦ. Πρώτη δὲ προᾶξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ καταστροφὴ τῶν Γενιτσάρων. Εἶχον ἐξεγερθῇ πληροφορηθέντες ὅτι ὁ Μαχμουτ ἀπεφάσισε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ σώματός των. Ὁ σουλτᾶνος ὥπλισεν ἐναντίον των τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοὺς ἐπολιόρκησεν εἰς τοὺς στρατῶνάς των, καὶ ἐφόνευσεν 20 χιλιάδας ἐξ αὐτῶν (1826).

Ὑπὸ τὸν Ἀβδουλ Μετζίτ συνεπληρώθη ἡ ἀνασυγκρότησις τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Ἐξ ἄλλου ὁ ὑπουργὸς Ῥεσίτ πασσάς ἐμποτισμένος εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἰδέας διὰ μακρᾶς διαμονῆς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ἐπρότεινε σχέδιον γενικῆς μεταρρυθμίσεως πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς (1839). Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης κατηγοεῖτο πᾶσα διάκρισις μεταξὺ μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν, καὶ ἐξισοῦντο ὅλοι οἱ ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου. Ἀλλὰ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἀρχαίου ὀργανισμοῦ, οἱ παλαιότουρκοι ἠναντιώθησαν εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν. Ἡ κατάστασις λοιπὸν τῶν χριστιανῶν παρέμεινεν ἀθλιωτάτη. Ἐντεῦθεν νέαι ἐπαναστάσεις, νέαι ἐπεμβάσεις τῆς Εὐρώπης, καὶ νέοι διαμελισμοὶ τῆς Τουρκίας ἐπληκολούθησαν.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἐν ᾧ ἐγίνετο τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων, ὁ σουλτᾶνος διὰ νὰ ἀποφύγῃ νὰ περιληφθοῦν ἐν τῇ συνθήκῃ ὅροι ὑποχρεοῦντες αὐτὸν εἰς μεταρρυθμίσεις, ἐξέδωκε φιρμάνιον μεταρρυθμίσεων, τὸ ὁποῖον ἀνεκοίνωσεν εἰς τὰς δυνάμεις. Διὰ τοῦτον ἐκηρύττετο, ἡ ἰσότης ὅλων τῶν ὑπακόων
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς
 ANT. ΧΩΡΑΦΑ, Ἱστορία Γ' γυμνασίου, ἔκδοσις 6η 1934 23

Ἰσθμικῶν ἀνευ διακρίσεως θρησκείας. Οἱ χριστιανοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ μετέχουν ὅλων τῶν ὑπουργημάτων καὶ τῶν στρατιωτικῶν βαθμῶν καὶ δὲν θὰ ἐπλήρωνον πλέον κεφαλικὸν φόρον. Προσέτι δὲ θὰ εἶχον ἀντιπροσώπους εἰς ἐπαρχιακὰ συμβούλια. Ἀλλὰ τὸ φιομάνιον τοῦτο δὲν ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν. Καὶ ὁ τὸ 1861 διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα Ἀβδουλ Μετζίτ, Ἀβδουλ Ἀζίζ οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων. Ὡς ἐκ τούτου οἱ ἐν Ἑρζεγοβίνῃ χριστιανοὶ Σλαβοὶ ἐξηγέρθησαν (1861-1862), κατόπιν δὲ οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης (1866).

Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος κατέστησεν ἄκυρον τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων. Ἡ Ῥωσία διεκήρυξεν ὅτι δὲν ἐδεδεσμένον πλέον ὑπ' αὐτῆς. Συνῆλθε λοιπὸν συνδιάσκεψις ἐν Λονδίνῳ ἣ ὁποία ἀπέδωκεν εἰς τὴν Ῥωσίαν τὸ δικαίωμα νὰ ἔχη πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὸν Εὐξείνιον. Μετὰ τοῦτο ἡ Ῥωσία ἤρχισε νὰ ἐξερεθίσῃ μυστικῶς διὰ τῶν προξένων τῆς τοὺς χριστιανούς Σέρβους καὶ Βουλγάρους κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ χριστιανοὶ Σέρβοι λοιπὸν τῆς Ἑρζεγοβίνης (1875) βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν γειτόνων τῶν τοῦ Μαυροβουνίου ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Τούρκων τιμαριούχων, οἱ ὁποῖοι τοὺς κατεπίεζον. Οἱ Σέρβοι ἐκήρυξαν ὅτι θὰ βοηθήσουν τοὺς ἀδελφούς των τῆς Ἑρζεγοβίνης. Ἡ Αὐστρία, ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γερμανία διὰ νὰ προλάβουν τὸν πόλεμον ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς Τούρκους τὰ αἰτήματα τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ σουλτάνος ἀπήντησεν ὅτι προετοιμάζει γενικὴν μεταρρύθμισιν. Ἀλλ' αἱ δυνάμεις εἶχον παύσει πλέον νὰ πιστεύουν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ σουλτάνου καὶ ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ ἔργα. Ἐκ τούτου οἱ μουσουλᾶνοι ἐξηγριώθησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλονίκην ὁ ὄχλος ἔσφαξεν ἐν πλήρει ἡμέρᾳ τοὺς προξένους Γαλλίας καὶ Γερμανίας (1876). Συγχρόνως χωρία τινὰ βουλγαρικὰ εἶχον λάβει τὰ ὅπλα καὶ οἱ ἀποσταλέντες πρὸς καταστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως βασιβουζοῦκοι κατέστρεψαν τελείως αὐτὰ φρονεῦσαντες μετὰ πολλῆς ἀγριότητος ὅλους τοὺς κατοίκους αὐτῶν ἀνερχομένους εἰς 25 χιλ. Αἱ σφαγαὶ αὗται εἶναι γνωσταὶ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα σφαγαὶ τοῦ Βατάκ. Αἱ δυνάμεις ἀνήγγειλαν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὅτι θὰ λάβουν μέτρα. Ἀλλὰ τότε οἱ νεότουρκοι ἐπανεστάτησαν, καθήρεσαν τὸν Ἀβδουλ Ἀζίζ καὶ ἀνηγόρευσαν τὸν ἀνεψιὸν τοῦ **Μουράτ**. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς ἦτο ἀνίκανος, καθηρέθη καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ **Ἀβδουλ Χαμίτ** (1876). Ἐ τῷ μεταξὺ ἡ Σερβία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ ὁ στρατὸς τῆς εἰσέβαλεν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπώθησε τοὺς Σέρβους καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν. Ἡ Σερβία ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ Ῥωσία ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ συνθηκολογήσῃ. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε πρεσβευταὶ τῶν δυνάμεων ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιβάλλουν μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ὁ σουλτᾶνος προλαβὼν εἰσάγει εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν σύνταγμα μὲ βουλήν καὶ γερουσίαν, καὶ ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τῶν δυνάμεων ὡς ἀντικειμένους εἰς τὸ σύνταγμα. Αἱ δυνάμεις τότε ἀπέσυραν τὴν ἐπὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους προστασίαν τῶν.

Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἡ Ῥωσία ἐλευθερωθεῖσα πρὸς ἐνέργειαν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ σουλτᾶνου (1877). Στρατὸς 60 χιλ. ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἄλλος δὲ στρατὸς ἐκ 250 χιλ. ἀνδρῶν διήλθε τὴν Ῥουμανίαν ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Ῥουμάνων, διεπέρασε τὸν Δούναβιν, κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Αἷμον. Ἀλλὰ μὲ τὰς ραγδαίας ταύτας ἐπιτυχίας οὗτος ἐσταμάτησε πρὸ τοῦ ὄχρου τοῦ φρουρίου τῆς Πλεύνας. Οἱ ρῶσοι προσέβαλον τὴν Πλεύναν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν χάσαντες 6 χιλ. ἀνδρας. Ὁ τσάρος τότε ἐξήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ ρουμανικοῦ στρατοῦ καὶ ἐπολιόρκησεν ἐν χειμῶνι τὴν Πλεύναν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε 5 μῆνας καὶ κατὰ ταύτην πολὺς ρωσικὸς στρατὸς ἐχάθη ἔνεκα τῆς γενναιότητος τῶν ἀμυνομένων Τούρκων. Ἄλλ' ἐπιτέλους τὰ τρόφιμα τοῦ φρουρίου ἐξέλιπον. Ὁ Τούρκος στρατηγὸς Ὀσμὰν πασσάς ἐπεχείρησε νὰ διαφύγῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἐπομένως ἐσυνθηκολόγησε (Δεκέμβριος 1877).

Μετὰ τοῦτο ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἐν πλήρει χειμῶνι δι' ὁδῶν πλῆθους χιόνων, ὅπου ἔπρεπε νὰ σύρουν τὰ κανόνια διὰ τῶν χειρῶν, διήλθε τὸν Αἷμον καὶ προχωρήσας κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν. Συγχρόνως ἐξηγέρθησαν καὶ προήλασαν οἱ Μαυροβούνιοι πρὸς τὴν Σκόδραν, καὶ οἱ Σέρβοι πρὸς τὴν βόρειον Μακεδονίαν. Οἱ Ῥῶσοι ἤδη ἐβάδιζον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν Ῥώσων εἰρήνην. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἀγγλικὸς στόλος εἰσέπλευσεν εἰς τὴν Προποντίδα πρὸς προστασίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνωμολογήθη συνθήκη μεταξὺ Ῥώσων καὶ Τούρκων υπογραφεῖσα κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1878 εἰς τὸν **Ἅγιον Στέφανον** παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ὁ σουλτᾶνος παρε-

χώρησεν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐν Ἀσίᾳ μέρος τῆς Ἀρμενίας, ἡ Ῥουμανία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον ἀπέβησαν κράτη ἀνεξάρτητα, ἐσηματίσθη δὲ μία μεγάλη βουλγαρική ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν περιλαμβάνουσα πλὴν τῆς κυρίως Βουλγαρίας τὸ ἥμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας.

Οἱ Ἕλληνες ἄμα ὥς ἤρχισεν ὁ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος, ἐταράχθησαν, ἀντὶ ὅμως νὰ σπεύσουν νὰ καταλάβουν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, κατήρτισαν ὑπουργεῖον ἐξ ὅλων τῶν κομμάτων ὀνομασθὲν οἰκουμενικόν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γηραιοῦ Κανάρη, καὶ ἤρχισαν τὰς συζητήσεις. Ἀλλ' ὅταν ἐφθάσε τὸ ἄγγελμα τῆς προχωρήσεως τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ λαοῦ ἀπέβη σφοδρὸς. Ἡ οἰκουμενικὴ κυβέρνησις, τῆς ὁποίας ὁ πρόεδρος Κανάρης εἶχεν ἀποθάνει ἐν τῷ μεταξύ, παρητήθη. Τὰ πλήθη ἐζήτησαν πόλεμον. Ὁ δὲ Κουμουνδοῦρος, ὅστις ἐσχρμάτισε τὸ νέον ὑπουργεῖον, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ὑπεστήριξεν ἐπαναστάσεις ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Κρήτῃ. Ὁ δὲ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Δεληγιάννης ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀποφασίσαι νὰ καταλάβῃ προσωρινῶς διὰ στρατοῦ αὐτάς. Ἀλλ' ἡ εἶδησις τῆς Ῥωσοτουρκικῆς εἰρήνης ἐματαίωσε τὴν εἰσβολήν. Ἡ Ἑλλάς προσβάλλουσα τὴν Τουρκίαν μετὰ τὴν ἀναχωρὴν θὰ ἦτο ἡναγκασμένη νὰ ἀγωνισθῇ μόνη. Ἀνεκάλεσε λοιπὸν τὸν στρατὸν τῆς μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Ἀγγλίας, ὅτι θὰ συζητηθῇ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα εἰς τὸ μέλλον νὰ συγκληθῇ συνέδριον. Ἐν τούτοις αἱ ἐπαναστάσεις ἐπροχώρουν καὶ ἐθελονταὶ διήρχοντο τὰ σύνορα. Ἀλλ' αὐταὶ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην κατεστάλησαν τῇ ἐπεμβάσει τῶν Ἀγγλῶν προξένων. ✓

Κ 7. Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἀπετέλει σλαβικὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἡ Βουλγαρία ἐμεγεθύνετο ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ἐθνικὰς βλέψεις ἐτίθετο τέρμα, παραβιάζομένων φανερά τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ. Τὴν λύσιν ταύτην δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ ἡ Ἀγγλία διὰ τὴν ὁποίαν ἡ Βουλγαρία τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἦτο ἀπλὴ ῥωσικὴ ἐπαρχία καὶ ἐπομένως διαρκὴς ἀπειλὴ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τὴν ἀνατροπὴν μάλιστα τῆς συνθήκης Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

αὐτῆς ἔλαβε διὰ μυστικῆς συνθήκης μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβῃ τὴν Κύπρον. Καὶ ἡ Γαλλία ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἄγγλικὰς ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴν δημιουργηθεῖσαν μεγάλην Βουλγαρίαν. Καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν αὕτη θὰ ἦτο κώλυμα διὰ τὰς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην βλέψεις της. Καὶ αἱ τρεῖς λοιπὸν δυνάμεις ἐζήτησαν νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις διὰ νὰ κανονίσῃ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. **Ὁ Βίσμαρκ**, ἀρχικαγκελάριος τῆς Γερμανίας προσεφέρθη νὰ κάμῃ τὸν ἀφιλοκερδῆ μεσίτην διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Ῥωσία εἶχε δαπανήσῃ ὑπὲρ τὰ 4 δισεκατομμύρια καὶ ἔστερεῖτο πλέον χρημάτων. Ὑπεχώρησε καὶ ἔθυσάσε τὴν Βουλγαρίαν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ κανονισθῇ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα εἰς συνέδριον συνερχόμενον ἐν Βερολίνῳ.

Τὸ συνέδριον τοῦτο συνελθὸν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1878 ἠκύρωσε μέρος τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Ἡ Ρουμανία, ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἀνεγνωρίσθησαν ἀνεξάρτητα κράτη. Ἡ Ῥωσία ἀνέλαβε παρὰ τῆς Ρουμανίας τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν τὸ 1856, καὶ ἄφησεν εἰς αὐτὴν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἐλώδη ἔρημον χώραν τῆς Δοβρουτσᾶς. Ἀντὶ δὲ τῆς εὐρείας Βουλγαρίας τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἡ ὁποία ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι κάτωθεν τῶν λιμνῶν τῆς Μακεδονίας, ἰδρύθη μικρὸ αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελὴς ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου περιλαμβάνουσα τὴν κυρίως Βουλγαρίαν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἰμον. Ὁ ἡγεμὸν αὐτῆς ἔμελλε νὰ ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ, νὰ ἐπικυρώνεται δὲ ἡ ἐκλογή του ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων. Ἡ δὲ βόρειος Θράκη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία ἀπετέλεσεν αὐτόνομον ἐπαρχίαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρχὴν τοῦ σουλτάνου καὶ ἔμελλε νὰ διοικῆται ὑπὸ Χριστιανοῦ γενικοῦ διοικητοῦ διοριζομένου ἐπὶ πενταετίαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῇ συναινέσει τῶν δυνάμεων. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Εὐρζεγοβίνη θὰ ἐξηκολούθουν νὰ ἀποτελοῦν μέρος τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἐπεφορτίσθη ἡ Αὐστρουγγαρία νὰ καταλάβῃ καὶ διοικήσῃ αὐτάς. Διὰ τὴν Ἑλλάδα οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῆς Θεόδωρος Δηλιγιάννης καὶ Ἀλέξανδρος Παγκαβὴς ἠξίωσαν τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Τὸ συνέδριον ὅμως ἀνεγνώρισε μὲν κατόπιν ὑποστήριξεως τῆς Γαλλίας ὡς δικαίαν τὴν ἀξίωσιν τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου, ἀφῆκεν ὅμως νὰ κανονισθῇ τὸ

πραγμα δι' αὐτὴν εὐθείας συμφωνίας μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος καὶ ἐπεφύλαξεν εἰς τὰς δυνάμεις τὸ δικαίωμα τῆς μεσολαβήσεως. Ὡς πρὸς τὴν Κρήτην δέ, ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ τουρκικὴ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐφαρμόσῃ ἡ Τουρκία τὰ προνόμια τὰ δοθέντα τὸ 1863. Τέλος ὑπεχρέωσε τὴν Πύλην νὰ ὑποσχεθῇ τὴν λῆψιν μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν χριστιανῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀρμενίᾳ.

Ἡ διαρρῦθιμις τῶν ἑλληνικῶν συνόρων ἡ προταθεῖσα εἰς τὸ Βερολίнейον συνέδριον μόλις μετὰ τρία ἔτη ἔγινε. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔσπευσαν ἀμέσως νὰ καταλάβουν στρατιωτικῶς τὰ ἐπιδι-
κασθέντα. Συνεστήθησαν λοιπὸν πρὸς καθορισμὸν τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐπιτροπεῖαι καὶ τῶν δύο κρατῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Κατόπιν τούτου ἔγιναν συν-
διασκέψεις τῶν δυνάμεων ἐν Βερολίνῳ καὶ Κωνσταντινουπόλει καὶ μόλις κατὰ τὸν Μάϊον 1881 κατέληξαν εἰς τὸ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσώνος καὶ ἐκ τῆς Ἠπείρου μόνον τὸ διαμέρισμα τῆς Ἄρτης.

Οὕτω ἔληξε τὸ ἐπὶ μακρὸν παραταθὲν ζήτημα τῶν βορείων συνόρων τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπι-
στρατευθῇ καὶ νὰ ἐπιβαρυνθῇ μὲ δύο δάνεια 180 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Διὰ τοῦτο ὁ **Τρικούπης** κατὰ τὴν κατόπιν τριετῇ πρω-
θυπουργίαν του ἀφιέρωσε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα καὶ ἐπέβαλε βαρεῖς φόρους. Τοῦτο ὅμως προεκάλεσεν ἀντίδρασιν καὶ τὸ 1885 ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κουμουνδούρου ἀντίπαλος τοῦ Τρικούπη Θεόδωρος Δη-
λιγιάννης. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1895 θανάτου τοῦ Τρι-
κούπη ἡ διεύθυνσις τῶν κοινῶν ὑπῆρξε μοναμαχία μεταξὺ Τρι-
κούπη καὶ Δηλιγιάννη. Τὸ 1885 ὅμως ἡ Ἑλλὰς συνεταράχθη πά-
λιν δεινῶς ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος.

8. Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885.

Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου εἶχεν, ὥς εἴπομεν, δημιουργήσει βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν ὑποτελῇ εἰς τὸν σουλτάνον μὲ ἡγεμόνα ἐκλεγόμενον ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ὁ ὀψισκὸς στρατὸς κατεῖχεν ἀκόμη τὴν χώραν. Ὁ ὀψος στρατηγὸς συνεκάλεσε συνέλευσιν, ἣτις ἐψήφισε σύνταγμα καὶ ἐξέλεξεν ἡγεμόνα τὸν ὑπὸ τοῦ τσάρου ὑποδειχθέντα ἀνεψιὸν του **Ἀλέξανδρον Βάιτεμβεργ**, Πρῶτον ἀξιωματικόν.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο οἱ Ῥῶσοι ἀξιωματικοὶ οἱ ὑπολειφθέν-
τες εἰς τὴν χώραν ἠθέλον νὰ διευθύνουν τὸ νέον κράτος, ὅπως
ἠθέλον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ συνέλευσις ἀνέστη, ὁ ἡγεμὼν τῇ συναι-
νέσει τοῦ τσάρου προέβη εἰς πραξικόπημα. Ἀνέστειλε τὴν
λειτουργίαν τοῦ συντάγματος καὶ ἐκυβέρνησα τὴν χώραν μὲ Ῥώ-
σους στρατηγούς ὡς ὑπουργούς (1881). Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι ὄλων
τῶν κομμάτων ἐδυσφόρουν κυβερνώμενοι ὑπὸ ξένων. Καὶ αὐτοὶ
δὲ ὁ ἡγεμὼν βαρέως ἤδη ἔφερε τὴν δεσποτικὴν συμπεριφορὰν
τῶν Ῥώσων. Συνενεοήθησαν λοιπὸν μυστικῶς μεταξύ των καὶ
μετὰ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Ῥώσων. Ὁ ἡγεμὼν ἀπο-
κατέστησε τὸ σύνταγμα, καὶ οἱ Ῥῶσοι δυσηρεστημένοι ἀπεσύρ-
θησαν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία εἶχεν ὀργα-
νωθῆ. Εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν καὶ στρατὸν ἐκ
χριστιανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνωτέρων Εὐρωπαίων ἀξιωματι-
κῶν. Οἱ ὑπάλληλοι, οἱ ἀξιωματικοί, οἱ βουλευταί, ἦσαν σχεδὸν
ὅλοι Βούλγαροι καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς μετὰ
τῆς Βουλγαρίας ἐνώσεως. Ἀφ' οὗ προπαρασκευάσθησαν τὰ πάντα,
νύκτα τινὰ (Σεπτέμβριος 1885) διὰ τάγματος στρατοῦ συνελήφθη
ὁ διοικητής, ἐγκατεστάθη δὲ κυβέρνησις προσωρινή, ἣτις ἐκί-
ρυξε τὴν μετὰ τῆς Βουλγαρίας ἔνωσιν καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν
τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ ἡγεμὼν τότε ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἡγεμόνος
τῶν δύο Βουλγαριῶν καὶ σπεύσας μετὰ τοῦ βουλγαρικοῦ στρα-
τοῦ κατέλαβε τὴν Ῥωμυλίαν.

Ὁ τσάρος ὀργισμένος κατὰ τῶν Βουλγάρων, διότι δὲν
ὑπήκουον πλέον εἰς τοὺς Ῥώσους, ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν
ἔνωσιν καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ὑπολειπομένους Ῥώσους ἀξιωματι-
κοὺς ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σερβίας
Μιλᾶνος διεκήρυξεν ὅτι τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα ἀνέτρεπε
τὴν ἰσορροπίαν τῶν ^{βαλκανικῶν} κρατῶν, καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν
Βουλγαρίαν. Ἄλλ' ὁ βουλγαρικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο
ἀνοργάνωτος, διότι ἔνεκα τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Ῥώσων ἀξιο-
ματικῶν διοικεῖτο ὑπὸ νεαρῶν Βουλγάρων ἀξιωματικῶν, ἀπέ-
κρουσε τοὺς Σέρβους καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν (1885). Ἡ
Αὐστρία τότε ἐσταμάτησε τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς
διαμαχομένους εἰρήνην. Ἡ Βουλγαρία δὲν ἐκέρδισε τίποτε ἐκ
τῆς Σερβίας, ἐξησφάλισεν ὅμως τὴν κτῆσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ῥω-
μυλίας. Ἡ Ἀγγλία πιστεύσασα ὅτι ἡ Βουλγαρία ἠδύνατο νὰ
χρησιμεύσῃ ὡς φραγμὸς εἰς τὴν κάθοδον τῶν Ῥώσων, συνηγό-

ρησεν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως. Ὁ δὲ σουλτάνος παρὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ τσάρου ὠνόμασε τὸν Ἀλέξανδρον κυβερνήτην τῆς Ῥωμυλίας. Ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος δὲν ἀπῆλause τοῦ θριάμβου του ἐπὶ μακρόν. Ἡ Ῥωσία δὲν ἐλησιμόνησε τὴν θρασυτητα του. Διὰ τῶν φραδιουργιῶν τῆς συνυφάνθη συνωμοσία ὑπὸ δυσαρεστημένων ἀξιωματικῶν. Νύκτα δὲ τινα κατ' Αὐγουστον τοῦ 1886 τινὲς ἐξ αὐτῶν συνέλαβον τὸν ἡγεμόνα ἐν τῷ ἀνακτόρῳ του, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑπογράψῃ τὴν παραίτησίν του καὶ τὸν ἀπεμάκρυναν ἐκ τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Ἡ πλειονότης τῶν φιλελευθέρων ἐσχημάτισε κόμμα ἐθνικὸν ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν τοῦ προέδρου τῆς συνελεύσεως Σταμπούλωφ. Πρόγραμμα εἶχον «ἡ Βουλγαρία διὰ τοὺς Βουλγάρους» καὶ ἠθέλον αὐτὴν ἐλευθερᾶν καὶ ἀπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ ἀπὸ τοῦ τσάρου. Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἐβάδισε κατὰ τῆς Σόφιας καὶ ἀνεκάλεσε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη νὰ ἐπανέλθῃ, εἰμὴ μετὰ τὴν συναίνεσιν τοῦ τσάρου, ὁ δὲ τσάρος ἠρνήθη. Τέλος ἐξελέχθη ἡγεμὼν γερμανὸς πρίγκιψ, ὁ **Φερδινάνδος τοῦ Κοβούργου**, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας. Κατ' ἀρχὰς καὶ μία δύναμις δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐπισήμως. Ἀλλ' ὁ Φερδινάνδος ἐγκατεστάθη καὶ ἄφησε τὸν Σταμπούλωφ νὰ κυβερνᾷ. Ὁ **Σταμπούλωφ** ἐκυβέρνησε τὴν Βουλγαρίαν σχεδὸν 9 ἔτη. Οἱ ἀντίπαλοί του ἔκαμαν πολλὰς συνωμοσίας. Ἀλλ' ὁ Σταμπούλωφ ἀπεκάλυπτε καὶ ἐτυφέκιζε ἢ ἐφυλάκιζε τοὺς συνωμώτας. Ὁ Σταμπούλωφ ὠργάνωσε τὸ κράτος, ἐγκατέστησε τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀνοικοδόμησε τὴν Σόφειαν. Ὅταν ὅμως ὁ Φερδινάνδος ἠσφάλισε τὴν θέσιν του ἀπὸ τῆς ἀπληλᾶχθῃ τοῦ Σταμπούλωφ (1894), ὅστις μετὰ ἓν ἔτος ἐδολοφονήθη Ἡ ἀπὸ συντηρητικὰς σχηματισθεῖσα τότε βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐπλησίασε τὴν Ῥωσίαν. Ὁ Φερδινάνδος συνήνεσε νὰ βαπτισθῇ ὁ υἱὸς του ὁρθόδοξος, ὁ δὲ τσάρος ἔγινεν ἀνάδοχός του. Ὅλαι αἱ δυνάμεις κατόπιν ἀνεγνώρισαν τὸν Φερδινάνδον.

Ὁ διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας θριάμβος τῶν Βουλγάρων ἠρέθισε καὶ πάλιν τὰ πνεύματα ἐν Ἑλλάδι. Ὁ δὲ τότε πρωθυπουργὸς Δηλιγιάννης, ἅψ' οὐ ἄφησε νὰ παρέλθῃ ἐπὶ ματαίῳ πολῦτιμος χρόνος, ἐκήρυξε ἐπιστράτευσιν καὶ ἐξήτησε τὴν παραχώρησιν τῶν συνόρων, τὰ ὅποια εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Βερολίνου, χάριν ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἀλλ' αἱ δυνάμεις, ἑξαιρέσει τῆς Γαλλίας, ἡ ὅποια περιορίσθη εἰς φι-

λικᾶς συμβουλᾶς, ἐκάλεσαν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποστρατευθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ Δηλιγιάννη δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν γενομένην ἀπαίτησιν, αἱ πέντε δυνάμεις διέταξαν τοὺς ἐν Ἀθήναις πρέσβεις νὰ ἀπέλθουν, καὶ ἐκήρυξαν τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἑλληνικῶν παραλίων. Ὁ Δηλιγιάννης, ὅταν ἤρχισεν ὁ ἀποκλεισμός παρητήθη καὶ μετὰ μικρὰν προϋπουργίαν τοῦ Δημητρίου Βάλβη, ὁ ὁποῖος ἐσχημάτισεν ὑπηρεσιακὸν ὑπουργεῖον, ἀνῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Τρικούπης. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰ σύνορα μετὰ τινος ἀψιμαχίας εἶχε γίνεи ἀναχωρή. Τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐξέδωκε διάταγμα ἀφοπλισμοῦ, καὶ ὁ ἀποκλεισμός ἤρθη τὴν 26ην Μαΐου.

Αἱ στρατιωτικαὶ παρασκευαὶ ἐστοίχισαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔλλειμμα 25 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἐν τούτοις ὁ ὄντως πολιτικὸς ἀνὴρ **Τρικούπης** κατὰ τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη, καθ' ὃ διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐνίσχυσε τὸ πολεμικὸν ναυτικόν, ἐπεξέτεινε τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων καὶ ἐδαπάνησεν ἀφθόνως διὰ δημόσια ἔργα. ✓

9. Νέα κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Εἰς τὸ προάστειον τῶν Χανίων Χαλέπαν, ὅπου διέμενον οἱ ἐν Κρῆτῃ πρόξενοι τῶν δυνάμεων, ὑπεγράφη τὸ 1878 κατὰ τὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Βερολίνου ἀποφασισθέντα ὁ νέος καταστατικὸς χάρτης τῆς νήσου, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα σύμβασις τῆς Χαλέπας. Κατὰ τοῦτον ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς νήσου ἔπρεπε νὰ ἀρχῇ ἐπὶ πενταετίαν καὶ νὰ ἔχῃ σύμβουλον τοῦ ἐτέρου θρησκευματος. Καθιδρύετο γενικὴ συνέλευσις συνεδριάζουσα ἐπὶ 40—50 ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ συγκειμένη ἐκ 49 χριστιανῶν καὶ 41 μουσουλμανῶν. Τῆς συνελέξεως καὶ τῶν δικαστηρίων γλῶσσα ὡρίετο ἡ ἑλληνικὴ. Εἰς τὰς δημοσίας θέσεις θὰ ἐπροτιμῶντο οἱ Ἰθαγενεῖς. Ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τέλος τῆς νήσου μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν τῆς διοικήσεως τὸ $\frac{1}{2}$ θὰ διετίθετο ὑπὲρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, τὸ δὲ ἕτερον $\frac{1}{2}$ ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν τῆς νήσου.

Ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν νέον ὁργανισμόν τὰ παράπονα τῶν Κρητῶν δὲν ἔλειπον, οὐδεμίαν δὲ ἄφινον εὐκαιρίαν πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ πόθου τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔπαυον ἀπὸ τοῦ νὰ παραβιάζουν τὰ προνόμια τῶν Κρητῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1895, ὅτε ἐπὶ

τέλους ὑπέκρινον εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν Κρητῶν, διώρισε διοικητὴν χριστιανὸν τὸν Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆν, ὃ ὁποῖος εἶχε χρηματίσει ἡγεμὼν τῆς Σάμου. Ἀλλ' οἱ τουρκοκορῆτες δυσαρεστῆ θέντες προέβησαν εἰς σφαγὰς. Ἐντεῦθεν ἡ Πύλη τὸ ἐπόμενον ἔτος διώρισε πάλιν Τοῦρκον διοικητὴν. Ἀλλ' ἤδη ἐξεροράγη ἡ ἐπανάστασις δι' αἱματηρῶν συγκρούσεων εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Χανίων. Ὁ σουλτᾶνος ἔσπευσε νὰ διορίσῃ νέον διοικητὴν χριστιανὸν τὸν Γεώργιον Βέροβιτς, καὶ τοῦτον πρόφην ἡγεμόνα τῆς Σάμου, καὶ νὰ ὑποσχεθῇ ἐπαναφορὰν τῆς ἰσχύος τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Οἱ Χριστιανοὶ κατέλαβον τὸ Ἀκρωτήριον καὶ ἐκίρουν τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν (1897).

Ἐν Ἀθήναις ἡ εἵδησις τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν σφαγῶν τῶν χριστιανῶν ἐν Χανίοις προεκάλεσε μέγιστον ἐρεθισμόν. Δυστυχῶς ὁ Τρικούπης, ὃ ὁποῖος θὰ ἦτο δυνατὸν ἴσως νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἶχεν ἀποθάνει ἐν Κάνναις τῆς Γαλλίας τὸ 1895. Τὴν ἀρχὴν κατεῖχε καὶ πάλιν ὁ Δηλιγιάννης. Οὗτος παρεσύρθη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἡ ἐπέμβασις ἀπεφασίσθη. Ὁ συνταγματάρχης Τιμολέων Βάσσος διετάχθη νὰ καταλάβῃ μετὰ στρατὸν τὴν Κρήτην καὶ πλεύσας ἀπεβιβάσθῃ εἰς μικρὰν ἀποστασιν ἀπὸ τῶν Χανίων. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ δημιουργήσῃ τετελεσμένον γεγονός. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (3 Φεβρουαρίου 1897) στόλος τῶν πέντε εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων κατέλαβε τὰ Χανιά. Οἱ ἐν Ἀκρωτηρίῳ ἐπαναστάται προσέβαλον τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ἀλλ' οἱ ναύαρχοι ἠνάγκασαν αὐτοὺς διὰ κανονιοβολισμοῦ νὰ ὑποχωρήσουν, συγχρόνως δὲ ἀπέκλεισαν τὴν νῆσον καὶ ἐβομβάρδισαν τοὺς εἰς Μαλάξαν ὑπεράνω τῆς Σούδας ἐπαναστάτας.

Ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος πλέον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτραπῇ καὶ ἐκηρύχθη τὴν 5 Ἀπριλίου. Ἀλλ' ἡ πάλῃ ἦτο ἄνισος. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο τελείως ἀπαράσκενος στρατιωτικῶς. Τοῦναντίον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἦτο θαυμασίως ὀργανωμένος ὑπὸ Γερμανῶν ἀξιωματικῶν. Ἡ μόνη βοήθεια, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Ἑλλὰς, ἦτο σῶμα Γαριβαλδινῶν, ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Ριτσιώτην. Τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ σουλτᾶνος ἐξησφάλισε τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν διὰ τῆς παραχωρήσεως ἰδίως εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν, ἐμπορικῶν πρακτορείων καὶ σχολῶν ἐν Μακεδονίᾳ. Οὕτω ὁ πόλεμος περιορίσθη μόνον μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Τουρκίαν καὶ δὲν ὑπῆρξε παρὰ σειρὰ ἑλληνικῶν ἡττῶν.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, εἰς τὸν ὁποῖον ὡς ὑπέρτερον τοῦ τουρ-

αικοῦ ἐσθηρίζοντο μεγάλαι ἐλπίδες, οὐδὲν κατώρθωσε πλὴν τοῦ ἀνωφελοῦς βομβαρδισμοῦ τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν Ἀγίων Σαράντα. Αἱ δυνάμεις δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ δράσῃ καταλαμβάνων τουλάχιστον τὰς τουρκικὰς νήσους. Κατὰ ξηρὰν ἡ ἐκστρατεία ἐγίνε διὰ δύο σωμάτων, ἐνὸς ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ ἐνὸς ἐν Ἡπειρῷ. Καὶ εἰς μὲν τὴν Θεσσαλίαν ὁ Τούρκος στρατηγὸς Ἐτὲμ Πασᾶς μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα εἰς τὰ στενὰ τῆς Μελούνας καὶ εἰς τὸ Ρεβένι κατέλαβε τὴν Λάρισσαν. Εἰς δὲ τὴν Ἡπειρον οἱ Ἕλληνες ἠττήθησαν εἰς Πέντε πηγάδια καὶ κατόπιν εἰς Γρίμπορον.

Ἡ διὰ τῆς Θεσσαλίας προέλασις τῶν Τούρκων προεκάλεσεν ἀντίδρασιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔσωσε τὸν θρόνον του διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ δημοφιλοῦς πολιτευτοῦ Ἀττικῆς Δημητρίου Ράλλη, ὅστις ἀμέσως ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν (17 Ἀπριλίου). Τὴν ἐπομένην ὁ συνταγματάρχης Σμολένσκης, ὅστις εἶχεν ἀγωνισθῇ ἀνδρείως καὶ εἰς Ῥεβένιον, ἀπέκρουσε τοὺς Τούρκους εἰς Βελεστῖνον. Ἀλλ' ἠναγκάσθη κατόπιν νὰ ὑποχωρήσῃ, διότι ὁ ἐν Φαρσάλοις στρατὸς ἠττηθεὶς ὑπεχώρησεν εἰς Λομοκόν. Καὶ ἐκεῖ ὅμως ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ὑπέστη ἄλλην ἥτταν, καὶ τὸ στενὸν τῆς Φούρκας τὸ ἄγον εἰς Λαμίαν ἔμεινεν ἀνοικτόν. Τότε ἐπενέβησαν αἱ δυνάμεις. Ὑπεγράφη ἀνακωχή (7—8 Μαΐου) καὶ ὁ ἐλλ. στρατὸς ἀνεχώρησεν ἐκ Κρήτης. Τῇ 22α δὲ Νοεμβρίου συνωμολογήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθήκη εἰρήνης, δι' ἧς ὑπεχρεώθη ἡ Τουρκία νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς καταληφθεῖσας χώρας ἀντὶ πληρωμῆς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος πολεμικῆς ἀποζημιώσεως 100 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἐπεβλήθη ὅμως εἰς τὴν Ἑλλάδα ξενικὸς ἔλεγχος διὰ τὴν εἰσπραξὶν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δανείου τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τῶν ἄλλων χρεῶν.

Τὸ κορητικὸν ζήτημα ἐλύθη βραδύτερον κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν 1 1/2 ἔτος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μὲν Γερμανία καὶ ἡ Αὐστρία ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας ὡς πρὸς αὐτό. Ἀγήματα δὲ τῶν 4 ἄλλων δυνάμεων ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῶν στόλων τῶν εἶχον καταλάβει τὰς παραλίους πόλεις. Οἱ Ἀγγλοὶ κατεῖχον τὸ Ἡράκλειον, οἱ Ῥῶσοι τὸ Ῥέθυμνον, οἱ Γάλλοι τὴν Σητείαν, οἱ Ἰταλοὶ τὴν Ἱεράπετραν. Ὅλοι δὲ ἀπὸ κοινοῦ τὰ Χανιά. Εἰς τὰς πόλεις ταύτας καὶ ἰδίως εἰς τὰ Χανιά, συνεκλείσθησαν οἱ τουρκοκρῆτες. Οἱ χριστιανοὶ κατεῖχον ὅλην τὴν ὑπαιθρον χώραν, συνέλευσις δὲ μὴ ἔχουσα

μόνιμον ἔδραν με πρόεδρον τὸν Ἰωάννην Σφακιανάκιν διώκει αὐτήν. Ἐπὶ τέλους τὴν 14ην Νοεμβρίου 1898 αἱ δυνάμεις διώρισαν τὸν βασιλόπαιδα τῆς Ἑλλάδος **Γεώργιον** ὡς ὑπάτον ἀρμοστήν αὐτῶν ἐν Κρήτῃ τῇ ἐπιδράσει τοῦ Τσάρου Νικολάου Β', τοῦ ὁποίου ὁ Γεώργιος ἐτύγχανε παιδικὸς φίλος. Τὴν 9ην Δεκεμβρίου ὁ Ἑλλήν βασιλόπαις ἀπεβίβάσθη εἰς Σοῦδαν, μετὰ πέντε δὲ ἡμέρας οἱ ναύαρχοι ἀνεχώρησαν. Παρέμειναν ὁμως τὰ ἀγήματα τῶν πέντε Δυνάμεων. Ἐπιτροπεία μεικτὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ **Σφακιανάκι** συνέταξε σχέδιον καταστατικοῦ χάρτου καὶ τὸ 1899 ἡ πρώτη συνέλευσις τῆς αὐτονόμου Κρήτης ἐξ 138 χριστιανῶν καὶ 50 μωαμεθανῶν ἐψήφισεν αὐτόν. Συμφώνως πρὸς τὸ σύνταγμα αὐτὸ ὁ ἀρμοστής διώριζε πέντε συμβούλους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς ἦτο μωαμεθανός, ἡ δὲ βουλὴ ἐξελέγετο κατὰ διετίαν. Χωροφυλακὴ τέλος Κρητῶν ὁργανωθείσα καὶ διοικουμένη ὑπὸ Ἰταλῶν καραβινιέρων ἐφύλαττε τὴν τάξιν. Ὁ Σφακιανάκις μετὰ τοῦτο θεωρήσας τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος του περατωθὲν ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου, ὅστις κατὰ πρῶτον διωρίσθη διὰ μίαν τριετίαν, διήρκεσεν ὀκτὼ ἔτη. Μετὰ ταῦτα συγκροσθεῖς μετὰ τοῦ συμβούλου Ἐλευθερίου Βενιζέλου, διότι ἀνεμειγνύετο καὶ εἰς τὰς δημοχιακὰς καὶ εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Αἱ δυνάμεις τότε ἀνέθηκαν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὴν ἐκλογὴν νέου ἀρμοστοῦ, οὗτος δὲ ἐξέλεξε τὴν 1ην Αὐγούστου τοῦ 1906 τὸν **Ἀλέξανδρον Ζαΐμην**. Κατὰ μικρὸν Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἀντικατέστησαν τοὺς Ἰταλοὺς καραβινιέρους ἐν τῇ διοικήσει τῆς χωροφυλακῆς καὶ ὠργάνωσαν τὴν πολιτοφυλακὴν τῆς νήσου, ἡ δὲ τάξις ἐν αὐτῇ ἐπαγιώθη. Κατόπιν τούτου (1908) αἱ δυνάμεις διεκοίνωσαν εἰς σχετικὴν αἴτησιν τοῦ Ζαΐμη ὅτι τὰ διεθνῇ ἀγήματα ἔμελλον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν νήσον ἐντὸς ἔτους. Ἀλλὰ τῇ 25ῃ Σεπτεμβρίου 1908 ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς κηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βουλγαρίας, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἐξ ἀφορμῆς τῆς Τουρκικῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεκηρύχθη εἰς τὴν νήσον ἡ ἑνωσις αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πρὶν πραγματοποιῶμεν τὰ γεγονότα ταῦτα, ἀνάγκη νὰ ρίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὰς ἡμιελευθέρας ἑλληνικὰς νήσους Κύπρον καὶ Σάμον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

10. Κύπρος, Σάμος, Μακεδονία.

Ἡ Κύπρος ἀπὸ τοῦ 1878 εὐρίσκετο ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις παρεχώρησεν εἰς τὴν νῆσον σύνταγμα. Κατὰ τοῦτο ὁ Ἀγγλος διοικητὴς κυβερνᾷ τὴν νῆσον βοηθούμενος ὑπὸ νομοθετικῷ σώματι ἀποτελουμένου ἐξ 9 χριστιανῶν καὶ 3 μουσουλμάνων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ 6 διοριζομένων ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ δικαιοσύνη ὑπὸ τοὺς Ἀγγλους ἀπονέμεται καλῶς καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀπολαύουν ἐλευθερίας καὶ ἀσφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας, τῶν ὁποίων ἐστεροῦντο ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἀλλ' ὅμως ἡ τουρκικὴ ἐκείνη κακοδιοικησία ἐλησμονήθη καὶ οἱ κάτοικοι ἤδη θεωροῦσι τὴν ἀγγλικὴν κατοχὴν ὡς μεταβατικὴν κατὰστασιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἀφίνοιν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐκφράσουν τὸν πόθον τῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἐνώσεως τῶν.

Ἡ Σάμος εἶχεν ἀποδεχθῆ χωρὶς νὰ θέλῃ τὸ 1832 τὴν ἐξάρτησιν τῆς ἀπὸ τῆς Τουρκίας, καὶ ἀπετέλεσεν ἡγεμονίαν αὐτόνομον ὑπὸ ἡγεμόνα χριστιανὸν διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ νῆσος προώδευσε μὲ τὸ αὐτόνομον πολίτευμά της. Ἀλλ' ἡ Τουρκία δὲν ἔπαυσε προσπαθοῦσα νὰ καταλύσῃ τὰ προνόμια τῆς νήσου, καὶ διὰ τοῦτο συχναὶ ἦσαν αἱ ταραχαὶ εἰς τὴν νῆσον. Τὸ κακὸν ἐκορυφώθη, ὅταν τὸ 1907 ἐστάλῃ εἰς τὴν Σάμον ὡς ἡγεμὼν ὁ μισέλλην Κοπάσης. Οὗτος τὸ 1908 ἠρονήθη νὰ συγκαλέσῃ τὴν συνέλευσιν καὶ ἠπέλιθε νὰ κάμῃ χρῆσιν τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς διάλυσιν αὐτῆς, ἂν ἤθελε νὰ συνέλθῃ αὐτοβούλως. Ὁ λαὸς τότε ἐπολιόρχησε τὸν ἡγεμόνα εἰς τὸ μεγαρόν του καὶ ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ στρατοῦ. Ὁ τουρκικὸς ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν. Ὁ Θεμιστοκλῆς Σοφούλης, ὁ λόγιος ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Σύρον.

Τέλος ἡ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1908 κρίσις ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐξηρέθισε τοὺς Σαμίους, ὅπως καὶ τοὺς Κοῆτας, ὑπὲρ τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως. Τὸ 1912 ὁ Κοπάσης ἐδολοφονήθη. Ὁ δὲ Σοφούλης ἐπιστρέψας μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ἐξεδίωξε τὸν διάδοχον αὐτοῦ Βεγλερῆν καὶ ἐκήρυξε τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσιν.

Ἡ Μακεδονία ἀπὸ αἰώνων ἦτο τελείως ἑλληνική. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας διάφοροι σλαβῆκαὶ φυλαὶ εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς αὐτὴν ἰδίως εἰς

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Μακεδονίαν. Αἱ φυλαὶ αὗται ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν διετήρουν μὲν τὴν γλῶσσάν των, ἀλλὰ δὲν εἶχον συνείδησιν ἰδίου ἐθνισμοῦ, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ἔκαστων νὰ θεωροῦνται Ἕλληνες καὶ ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου. Τὸ φριμάνιον ὅμως, δι' οὗ εἶχεν ἰδρυθῇ ἡ βουλγαρικὴ ἑξαρχία τὸ 1870, ὥριζεν ὅτι πλὴν τῶν μεταξὺ Αἰμου καὶ Δουνάβεως βουλγαρικῶν χωρῶν ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸν ἑξαρχον πᾶν διαμέρισμα, τοῦ ὁποίου τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων ἠθέλον ζητήσει τοῦτο. Ἐκτοτε ἤρχισεν ὁ ἀγὼν πρὸς προσηλυτισμὸν εἰς τὴν ἑξαρχίαν τῶν σλαυφῶνων πληθυσμῶν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Συγχρόνως ὅμως καὶ οἱ Σέρβοι ἤρχισαν ἐκκλησιαστικὸν προσηλυτισμὸν ὑπὲρ τῆς παλινορθώσεως τοῦ σερβικοῦ πατριαρχείου τοῦ Ἰπέκ. Καὶ οἱ Ρουμᾶνοι μεταβαπτίσαντες εἰς Μακεδονορουμάνους τοὺς Κουτσοβλάχους, οἱ ὅποιοι ἕως τότε ἔθεωροῦντο Ἕλληνες, εἰργάζοντο ὑπὲρ ἰδρύσεως χωριστῆς ρουμανικῆς ἐκκλησίας. Σχολεῖα καὶ Ἐκκλησίαι ἦσαν τὰ ὅπλα τῶν ἀντιπάλων ἐθνοτήτων. Καὶ ἡ μὲν Σερβία, ἀφ' οὗ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1878, ἀπεκόπη ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς εἰς τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην διὰ τῆς Αὐστριακῆς κατοχῆς τῶν χωρῶν τούτων, ἀπέβλεπεν ἤδη πρὸς ἀποζημίωσιν εἰς τὰ Σκόπια καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ Βουλγαρία ἐνθυμεῖτο τὰ σύνορα τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Ἡ δὲ Ῥουμανία ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ ρουμανικὴν συνείδησιν εἰς τοὺς Κουτσοβλάχους, ἵνα κατόπιν θυσιάσῃ αὐτοὺς λαμβάνουσα ἀνταλλάγματα πλησίον τῆς ἰδίας χώρας.

Ἡ Ἑλλάς, ὡς ἦτο φυσικόν, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον τῶν παρεισάκτων τούτων ξένων, οἱ ὅποιοι οὐδὲν δικαίωμα εἶχον εἰς τὴν χώραν. Ἡ Αὐстроουγγαρία δὲ ἔχαιρε βλέπουσα τὴν προσοχὴν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ῥουμάνων ἐστραμμένην πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀποσπωμένην ἀπὸ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ῥουμάνων τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της. Συγχρόνως ὅμως καὶ ἔσχιπτε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλλὰ καὶ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὑπέθαλπε τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐριδας, διότι ἐννόει ὅτι τοῦτο ἦτο ἄριστον μέσον, ὅπως διατηρήσῃ χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ γνήσιοι Τούρκοι ἦσαν τόσον ὀλίγοι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἠνένοι ἄλλοτε τοὺς μὲν καὶ ἄλλοτε τοὺς δέ. Ἰδίως ἀπῆλθον τῆς εὐνοίας τῶν Τούρκων οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι, δσάκις ἡ Ἑλλάς ἀνησύχει τὴν Πύλιν, ἐπωφελοῦντο, ἵνα ἀποσπάσουν παρὰ τῆς

Πύλης νέα βεράτια διορισμοῦ βουλγάρων ἐπισκόπων εἰς μακεδονικὰς πόλεις.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ θρασύτης τῶν Βουλγάρων ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Ἰδρύθη ἐν Σόφια μακεδονικὸν κομιτάτον. Τοῦτο κατ' ἀρχὰς προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὰς δυνάμεις ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως αὐτονόμου ἐπαρχίας Μακεδονίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ γενικὸν διοικητὴν Βούλγαρον, διότι δῆθεν οἱ Βούλγαροι ἦσαν τὸ πλειονοψηφεῦν ἐν Μακεδονίᾳ στοιχεῖον. Ἦλπιζον ὅτι οὕτω θὰ ἠδύναντο νὰ ἀπορροφήσουν αὐτὴν βραδύτερον, ὅπως τὴν Ἀνατολικὴν Ῥωμυλίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ κομιτάτου ἀπέτυχε. Τότε τοῦτο ἐτράπη ἄλλῃ ὁδόν. Ἠρχισε νὰ ἐξοπλίσῃ ἐν Βουλγαρίᾳ σώματα (κομιτατζίδες), τὰ ὁποῖα ἔστελλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐνταῦθα ταῦτα συνεπλέκοντο μὲ τοὺς Τούρκους, ἀνετίνασσαν σιδηροδρομικὰς γραμμὰς καὶ ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν, ἠνάγκαζον δὲ διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου τοὺς σλαυοφώνους Ἕλληνας νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ἑξαρχίαν. Οἱ Ἕλληνες ἀδυνατοῦντες νὰ τύχουν προστασίας ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων των ἐναντίον τῶν Βουλγάρων διωργάνωσαν καὶ αὐτοὶ ἀνταρτικὰ σώματα ὑπὸ παραιτουμένους ἀξιωματικούς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Εἰς ἐκ τούτων, ὁ Παῦλος Μελάς, πεσὼν ἐν Μακεδονίᾳ ἀπέβη ἐθνικὸς ἥρως. Αἱ ἀντίζηλοι φατρίαι λαβοῦσαι τὴν προσωνυμίαν οἱ μὲν πατριαρχικοὶ ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνος πατριάρχου, οἱ δὲ ἑξαρχικοὶ ἀπὸ τοῦ βουλγάρου ἑξάρχου, ἐνθαρουνόμενοι κρυφίως ὑπὸ τῶν οἰκείων προξένων καὶ ἀρχιερέων ἀντεπεξήρχοντο κατ' ἀλλήλων διὰ φόνων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἠδρύνθη καὶ τὸ μεταξὺ Ῥουμανίας καὶ Ἑλλάδος χάσμα, διότι οἱ Ῥουμᾶνοι κατώρθωσαν νὰ ἀναγνωρισθοῦν οἱ Κουτσόβλαχοι ὡς ἴδιον ἔθνος μὲ τὸ δικαίωμα νὰ κάμνουν χρῆσιν τῆς γλώσσης των καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ σχολεῖα των. Αἱ ἑλληνικαὶ ὁμάδες ἠγωνίσθησαν τελεσφόρως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων καὶ κατὰ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Ἐνεκα τούτου οἱ Βούλγαροι ἐκδικούμενοι κατέστρεψαν τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς Ἀγιάλου καὶ Φιλιππουπόλεως, οἱ δὲ Ῥουμᾶνοι προέβησαν εἰς διαδηλώσεις καὶ κακοποιήσεις ἐναντίον τῶν ἐν Ῥουμανίᾳ Ἑλλήνων.

Αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἐπὶ τέλος ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβοῦν ἐν Μακεδονίᾳ. Καὶ ἐπέφεραν μὲν δι' ἀντιπροσώπων των διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀλλ' ὁ ἀνταγωνισμὸς Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Κουτσοβλάχων ἐξηκολούθει. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Μακεδονίας, ὅτε ἐξεργάγη (1908) ἡ τουρκικὴ ἐπανάστασις.

11. Ἡ τουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908.

Οἱ νεωτερίζοντες Τοῦρκοι, οἱ ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς τοῦ Τουρκοῦ κράτους εἰς εὐρωπαϊκόν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Νεότουρκοι, εἶχον προβῆ ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς μυστικὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὸν στρατόν. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ 1891 συσταθὲν ἐν Γενεύῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κομιτᾶτον «Ἐνωσις καὶ Πρόοδος» μετέφερε τὸ 1906 τὴν ἑδραν του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐνταῦθα τὸ κομιτᾶτον ἤρχισε δραστηρίαν προπαγάνδαν μεταξὺ τοῦ στρατοῦ. Τὴν 10ην δὲ Ἰουλίου 1908 ὁ ταγματάρχης Ἐμβερ βέης καὶ τὸ κομιτᾶτον ἐκήρυξαν τὸ σύνταγμα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας, καὶ δύο σώματα στρατοῦ ἠπειλήσαν ὅτι θὰ βαδίσουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ σουλτᾶνος μὴ δυνάμενος νὰ στηριχθῇ εἰς τὸν στρατόν του ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ τὴν 11ην Ἰουλίου φιρμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνηγγέλλετο ἡ παλινόρθωσις τοῦ συντάγματος. Ἡ λογικρισία τοῦ τύπου καὶ ἡ κατασκοπία κατηγοῦντο. Συνεκλήθη βουλὴ ἐκ 280 βουλευτῶν, καὶ κατηρτίσθη ὑπουργεῖον περιλαμβάνον ἓνα Ἕλληνα καὶ ἓνα Ἀρμένιον. Ἐκ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγαρία ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ἡ μὲν Αὐστρία προσήρτησεν ὀριστικῶς εἰς τὸ κράτος τῆς τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης. Ἡ δὲ Βουλγαρία ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας, καὶ ὁ Φερδινάνδος ἐστέρφη τῶν τῶν Βουλγάρων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίναν ἐκλογαὶ τῆς τουρκικῆς βουλῆς, κατὰ τὰς ὁποίας πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως αὐται ἀποβοῦν ὑπὲρ τοῦ μωαμεθανικοῦ στοιχείου. Ὅθεν ἡ πλειοψηφία τῶν ἐκλεχθέντων βουλευτῶν ἀπετελέσθη ἐκ Μωαμεθανῶν. Ἐξελέχθησαν ὅμως καὶ 18 Ἕλληνες, 4 Βούλγαροι, 2 Σέρβοι, 2 Ἰουδαῖοι καὶ 2 Ἀρμένιοι. Τὴν 28ην δὲ Νοεμβρίου ὁ σουλτᾶνος ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς διὰ λόγου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ προθεσίς του ἦτο νὰ κυβερνήσῃ συνταγματικῶς. Ἀλλ' ὅμως τὴν πραγματικὴν δύναμιν εἶχε τὸ κομιτᾶτον, πρὸς τὸ ὁποῖον τώρα ἀντετάχθη καὶ ἄλλη ὀργάνωσις ἡ «Ἐλευθέρᾳ ἑνωσις», ἡ ὁποία ἦτο ὑπὲρ τῆς ἀποκεντρώσεως.

Αἰφνης τὴν 31ην Μαρτίου 1909 ἐξεργάγη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντεπανάστασις ἐνεργηθεῖσα διὰ τῶν ἀντιδραστικῶν ὑπὸ τοῦ Χαμίτ, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Στρατὸς κατέλαβε τὸ βουλευτήριον. Συγχρόνως δὲ διεπράχθη ἡ φηφιοποίησις ἀπὸ τοῦ Νοτίου τοῦ Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

χθησαν σφαγαὶ Ἀρμενίων εἰς τὰ Ἀδανα, τὴν Ταρσὸν καὶ ἄλλα-
χοῦ. Ὄταν τὸ ἀγγέλιμα τῆς ἀντεπαναστάσεως ἔφθασεν εἰς Θεσ-
σαλονίκην, κατενοήθη πλέον ὅτι πᾶσα συνδιαλλαγή μεταξὺ τοῦ
κομιτάτου καὶ τοῦ σουλτάνου ἦτο ἀδύνατος. Ὁ Μαχμούτ Σεφκὲτ
ὠδήγησε τὰ στρατεύματα τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν
πρὸς ἄμυναν τοῦ συντάγματος. Γερουσιασταὶ καὶ βουλευταὶ ἤλ-
θον εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον. Ὁ στρα-
τὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐντὸς δὲ ὁ ὥρων κατέ-
βαλε τοὺς στασιαστάς. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐτιμωρή-
θησαν παραδειγματικῶς, 40 δὲ ἐκ τῶν πρωταίων ἀπὸ γυναικῶν ἀπὸ-
κρίθησαν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα κεκλεισμένων τῶν θυρῶν
ἐκήρυξε τὴν καθάρισιν τοῦ Ἀβδουλ Χαμίτ καὶ ἀνεκήρυξε σουλ-
τάνον τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Μωάμεθ τὸν Ε'. Ὁ νέος σουλ-
τάνος ἦδη ἦτο ἀπλοῦν νευρώσπαστον εἰς χεῖρας τῶν νεοτούρκων.

12. Τὸ κρητικὸν ζήτημα καὶ αἱ ἐκ τούτου δυσχέρειαι τῆς Ἑλλάδος.

Ὄταν μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης
ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασί-
λειον, ἐκηρύχθη εἰς τὴν Κρήτην ἡ ἔνωσις, ὁ Ζαΐμης ἀπουσίαζεν
ἐκ τῆς νήσου, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ δὲν ἐπέστρεψε πλέον. Ἡ κρη-
τικὴ βουλὴ συνελθοῦσα διώρισε πενταμελὴ προσωρινὴν ἐκτελεστι-
κὴν ἐπιτροπείαν ὑπὸ τὸν **Ἀντώνιον Μιχελιδάκην** μετὰ τὴν ἐντο-
λὴν νὰ κυβερνᾷ τὴν νήσον, μέχρις οὔ ἐγκατασταθοῦν ἐν τῇ νήσῳ
ὑπάλληλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκετο τότε ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἀποδεχθῇ τὰ
ἐν Κρήτῃ γενόμενα. Μετὰ τὸν ἀτυχὲς πόλεμον τοῦ 1897 ἀνέλαβε
τὸ 1899 τὴν ἀρχὴν ὁ Γεώργιος Θεοτόκης, εἰς ἐκ τῶν κυριωτέρων
συνεργατῶν τοῦ Τριζούπη, μετὰ πρόγραμμα περισυλλογῆς τῶν οἰκο-
νομικῶν καὶ βελτιώσεως ὅλων τῶν ὑπηρεσιακῶν κλάδων τῆς διοι-
κήσεως. Οὗτος δὲ μετὰ τινων διαλειμμάτων ἐκυβέρνησε τὴν χώ-
ραν μέχρι τοῦ 1909. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἀπομακρυνθῇ τῆς πολιτι-
κῆς σκηνῆς ὁ Θεόδωρος Δηλιγιάννης δολοφονηθεὶς τὸ 1905 ὑπὸ
τινος χαρτοπαίκτη διὰ τὸ κλείσιμον τῶν χαρτοπαικτείων. Τὸ δὲ
κόμμα αὐτοῦ διεσπάσθη, καὶ ἄλλο μὲν μέρος αὐτοῦ ἠκολούθησε
τὸν Ῥάλλην, ἄλλο δὲ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Κατὰ τὴν
περίοδον ταύτην ἤρχισεν ἡ εἰς τὴν Ἀμερικὴν μετανάστευσις, ἡ
ὁποία ἠλάττωσε μὲν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ πολ-
ANT. ΧΩΡΑΦΑ, Ἱστορία Γ' γυμνασίου, ἔκδοσις 6η, 1934 24
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λῶν ἐπαρχιῶν, ιδίως τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ μὲ τὰ ἐμβάσματα τῶν μεταναστῶν ἔφερε τὴν ἰσοτιμίαν τῆς δραχμῆς πρὸς τὸ γαλλικὸν φράγκον τὸ ὁποῖον πρότερον εἶχεν φθάσει εἰς τὰ 1,88. Ἄλλ' ὅμως οὐδεμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ διοργάνωσις τῆς χώρας εἶχε γίνεи.

Ἐπομένως ὅταν τὸ 1908 οἱ Κρηῖτες ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ κυβέρνησις Θεοτόκη ἀπεφάσισε νὰ τηρήσῃ τὴν περίφημον *ἄψογον στάσιν* καὶ νὰ ἀφήσῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος εἰς τὰς τέσσαρας προστάτιδας τῆς νήσου δυνάμεις.

Αἱ δυνάμεις εἰς τὴν περὶ ἐνώσεως διακοίνωσιν τῶν Κρητῶν ἀπῆντησαν ὅτι θὰ ἐξετάσουν εὐμενῶς τὸ ζήτημα αὐτῶν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἂν διετηρεῖτο ἡ τάξις ἐν τῇ νήσῳ, καὶ ἂν ἐβεβαιούτο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ, διὰ τῶν προξένων των δὲ ἦλθον εἰς σχέσεις διοικητικὰς μὲ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν. Ἄλλ' ἡ ἀναβολὴ αὕτη μετὰ πάροdon μηνῶν τινῶν ἤρχισε νὰ φέρῃ εἰς στενοχωρίαν καὶ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης καὶ τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ δὲ κατάσταση ἐχειροτέρευsen, ὅταν οἱ Νεότουρκοι μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἀντεπαναστάσεως ἠθέλον νὰ ἀποτρέψουν τὴν κοινὴν προσοχὴν ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν διὰ συρράξεως μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἤλπιζον εὐκόλον θρίαμβον. Καὶ ἀπέρριψαν μὲν αἱ δυνάμεις τὰς ἀξιώσεις των περὶ ἐπαναφορᾶς περιορισμένης τινὸς αὐτονομίας εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ Θεοτόκης ὅμως τὴν 4ην Ἰουλίου ἐθεώρηsen ἀναγκαῖον νὰ παραιτηθῇ, ἵνα προλάβῃ ἀπειλουμένην διαδήλωσιν ἐναντίον τῆς στάσεως αὐτοῦ ἐν τῷ κρητικῷ ζητήματι. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ῥάλλης εὐρέθη πρὸ μεγίστων δυσχερειῶν. Ἦθελε μὲν νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν, ἀλλ' ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἀξιώσεις των Κρητῶν νὰ κάμουν καὶ αὐτοὶ ἐκλογὰς καὶ νὰ στείλουν βουλευτὰς εἰς τὴν νέαν βουλὴν ἔμελλε νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τῆς Τουρκίας ὡς αἰτία πολέμου. Θὰ εὐρίσκετο λοιπὸν εἰς τὴν ἀνάγκην ἢ νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Κρητὰς βουλευτὰς, ὅπερ ἀντετίθετο εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἢ νὰ διακινδυνεύσῃ πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἐπομένως ὁ Ῥάλλης ἀπεφάσισε νὰ ἀναβάλῃ τὰς ἐκλογὰς καὶ ἐβεβαίωσε τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν τῆς Τουρκίας, ὅτι ὡς πρὸς τὴν Κρήτην θὰ ἀποδεχθῇ τὰς ἀποφάσεις τῶν δυνάμεων.

Ἀλλὰ νέα ἐν Κρήτῃ συμβάντα παρῄσχον ἀφορμὴν εἰς νέας ταπεινώσεις τῆς Ἑλλάδος ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας. Κατὰ τὸν Ἰούλιον αἱ δυνάμεις σύμφωνα μὲ προηγουμένην ὑποσχесίν των

ἀπέσυραν ἐκ Κρήτης τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἐκεῖ ἀγνημάτων των. Οἱ Κρηῖτες τότε ἀνεπέτασαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου Φιοκά εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῶν Χανίων τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἐκ τούτου ἐποφεληθέντες οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ κάμνουν φιλοπολέμους διαδηλώσεις καὶ ἐμπορικὸν ἀποκλεισμόν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς τουρκικοὺς λιμένας. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἤρχισε προπαρασκευαζόμενος. Ὁ δ' ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἤξιωσε παρὰ τοῦ Ῥάλλη γραπτὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κρητικοῦ τολμήματος. Εἰς μάτην δ' ὁ Ῥάλλης ἀπήντησε καὶ πάλιν, ὅτι, ἀφοῦ ἡ Κρήτη εἶναι παρακαταθήκη εἰς χεῖρας τῶν δυνάμεων, ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀναμειγνύεται εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ προσωρινὴ κρητικὴ κυβέρνησις παρήτήθη, ἐ σχηματίσθη δὲ νέα ἐξ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἡ ὁποία ὑπεχώρησεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς σημαίας. Ἐπειδὴ δὲ Κρηὶς χριστιανὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐρεθῇ διὰ νὰ καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν, ἀπεβιβάσθησαν ἀγῆματα καὶ τῶν 4 δυνάμεων καὶ ἀπέκοψαν τὸν ἰστὸν αὐτῆς. Αὐθημερὸν αἱ δυνάμεις ἀνεκοίνωσαν εἰς τὴν Πύλιν ὅτι τὸ κρητικὸν ζήτημα ἐνδιέφερε τὴν Εὐρώπην. Ἡ Πύλη ἐδήλωσε τέλος τότε ὅτι δὲν ἔχει φιλοπολέμους διαθέσεις ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ἡ ΕΛΛΑΣ ΒΑΔΙΖΟΥΣΑ

Εἰς τὴν ἐκπληρώσιν τῶν μεγάλων ἰδανικῶν τῆς φύλης

1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909.

Οἱ ἔξευτελισμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ Ἑλλὰς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, ἐκορύφωσαν τὴν δυσφορίαν τοῦ ἔθνους ἐναντίον τῶν πολιτικῶν τῆς χώρας. Κατηγοροῦν αὐτοὺς ὅτι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν κομματικῶν των συμφερόντων ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶχον ἐξαορθώσει ὅλην τὴν κυβερνητικὴν μηχανήν, ὥς ἐκ τοῦ ὁποίου ὅλαι αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι ἐχώλαινον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶχον παραμελήσει τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ ἰδίως τὴν ἄμυναν τῆς χώρας.

Ἡ δυσφορία αὕτη ἦτο περισσοτέρα παρὰ τοῖς ἀξιωματικοῖς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τοῖς νεαροῖς ἐξ αὐτῶν. Οὐ-

τοι ἐδυσφόρουν προσέτι καὶ κατὰ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, διότι οἱ βασιλόπαιδες κατέχοντες προνομιακῶς τὰς ἀνωτέρας στρατιωτικὰς θέσεις, εἶχον διαιρέσει τὸν στρατὸν εἰς εὐνοουμένους καὶ μὴ-500 λοιπὸν νεαροὶ ἀξιωματικοὶ συνεκρότησαν **στρατιωτικὸν σύνδεσμον**, καὶ τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς τὴν 15 Αὐγούστου 1909 ἐξεληθόντες ἐξ Ἀθηνῶν μὲ ὅλην τὴν φρουρὰν ἐστοματοπέδευσαν εἰς τὸ Γουδί ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου **Νικολάου Ζορμπᾶ**, ἀξιωματικοῦ διαπρεποῦς. Διεκήρυξαν δὲ ὅτι ζητοῦν τὴν ἀνόρθωσιν τῶν ὑπηρεσιῶν, καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς θρησκείας, τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῶν οἰκονομικῶν, καὶ ἰδίως τὴν συγκρότησιν ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦς ὑπηρεσίας ἐν τῷ ναυτικῷ καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῶν δύο πολεμικῶν ὑπουργείων εἰς ἀξιωματικούς. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι πρὸς διάλυσιν τοῦ συνδέσμου ἀπέβησαν μάταιαι. Ἡ κυβέρνησις Ῥάλλη ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ συνδέσμου. Τότε οἱ ἐπαναστάται ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Παμμεγίστη δὲ κατόπιν λαϊκὴ διαδήλωσις ἐν Ἀθήναις καὶ ὅμοιαι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπεστήριξαν τὸν σύνδεσμον. Ἡ βουλὴ συνελθοῦσα ἠναγκάσθη ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τοῦ ἐν ἐπιφυλακῇ εὐρισκομένου στρατοῦ νὰ ψηφίσῃ ἀσυστητὸν κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἐκ τοῦ στρατοῦ, τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τοῦ διαδόχου τῆς ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ. Συγχρόνως δ' ἐγιναν τότε καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι παραγγελίαι ὑλικοῦ πολέμου καὶ ἡ πάντων σπουδαιότερα τοῦ θωρηκτοῦ **Ἀβέρωφ**, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετύχονεν τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροπλίαν ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὕτη κυβερνήσεως καὶ βουλῆς, ἐνεργουσῶν κατὰ τὰς ὑποδείξεις ἀνευθύνου συνδέσμου ἀποτελουμένου μάλιστα ἐκ προσώπων οὐδεμίαν ἐχόντων πολιτικὴν πείραν, δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν. Παρίστατο ἀνάγκη ἀμέσου διαλύσεως τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου, ἵνα τὸ πολίτευμα ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν κανονικὴν τροχίαν του καὶ ἀποκατασταθῇ ἡ ἡσυχία τῆς χώρας. Ἄλλ' ἂν ὁ σύνδεσμος διελύετο οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὴν βίαν ὑποκύψαντες πολιτευόμενοι θὰ ἀνέτρεπον τὸ ἔργον αὐτοῦ. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὰ πράγματα ὁ Κρῆς **Ἐλευθέριος Βενιζέλος**. Τοῦτον εἶχον γνωρίσει ἐν Κρήτῃ ἱκανοὶ ἀξιωματικοί. Ἐκ τῆς συγκρούσεώς του μὲ τὸν Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Βασιλόπαιδα Γεώργιον καὶ τῆς ὅλης ἐκεῖ δράσεώς του εἶχε τὴν φήμην πολιτικοῦ ἰσχυροῦ καὶ πρωτοτύπου, τολμηροῦ καὶ δημιουργοῦ. Τοῦτον λοιπὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ σύνδεσμος ὡς σύμβουλόν του. Οὗτος ἐπρότεινε τότε ὡς μόνην λύσιν πρὸς τερματισμὸν τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως χάριν ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Βασιλεὺς καὶ πολιτευόμενοι ἀπεδέχθησαν αὐτήν. Ὁ δὲ γηραιὸς πολιτευτὴς Σ. Δραγούμης ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν καὶ ἐκάλεσε τὴν συνέλευσιν. Ὁ στρατιωτικὸς σύνδεσμος διελύθη, ὁ δὲ Ζορμπᾶς ἐγένεν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνήλθε τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1910. Ἄλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρουσιάσθη τὸ ζήτημα, ἂν αὕτη ἐπρεπε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς συντακτικὴ ἢ ἀπλῶς ἀναθεωρητικὴ. Ἡ κυβέρνησις Δραγούμη πρὸ τῆς δυσχερείας ταύτης παρητήθη. Ἡ κοινὴ γνώμη ἤδη ἀπογοητευμένη ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς πολιτικούς, ἤθελε νέους ἄνδρας ὡς κυβερνήτας, πρὸ πάντων δ' αἱ συμπάθειαι αὐτῆς ἐστρέφοντο πρὸς τὸν Βενιζέλον, ὁ ὅποιος εἶχεν ἐκλεχθῇ ἐν Ἀθήναις μέλος τῆς συνελεύσεως. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὁ ὅποιος ἦτο δεινὸς εἰς τὸ νὰ σφυγμομετρῇ τὴν κοινήν γνώμην, ἔσπευσε νὰ τοῦ ἀνάθῃ τὴν κυβέρνησιν. Ἐκτοτε ἀρχίζει τὸ ἔνδοξον πολιτικὸν στάδιον τοῦ ἀνδρός, ὁ ὅποιος ἤγαγε τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν σχεδὸν τῶν ἰδανικῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Βενιζέλος ἔδειξε τὸν ἰσχυρὸν χαρακτηριστῆρα του. Παρ' ὅλην τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπαιτούσης συντακτικὴν τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ συντάγματος. Τὰ παλαιὰ κόμματα τότε ἀπέσχον τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς. Ὁ Βενιζέλος μὴ ἔχων τὴν πλειονοψηφίαν παραιτεῖται. Ἡ παραιτήσις αὐτοῦ προκαλεῖ λαμπληθὲς συλλαλητήριον ἐν Ἀθήναις. Ὁ βασιλεὺς δὲν δέχεται τὴν παραιτήσιν τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ διαλύει τὴν βουλήν. Αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐκλογαί, καθ' ἃς τὰ παλαιὰ κόμματα προβλέποντα τὴν ἥτταν τῶν ἀπέσχον, ἔδωσαν εἰς τὸν Βενιζέλον καταπληκτικὴν πλειοψηφίαν.

Ἡ δευτέρα ἀναθεωρητικὴ βουλὴ συνελθοῦσα τὴν 8ην Ἰανουαρίου 1911 μετερρύνθησε πολλὰς ἐκ τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ συντάγματος τοῦ 1863. Ἐπέτρεψε τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῆς ἰδιοκτησίας διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν καὶ τοῦτο, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ καταναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις τοιφλικίων πρὸς ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων γεωργῶν εἰς μικροὺς ἰδιοκτῆτας. Πε-

ριώρισε τὴν ἀπαρτίαν τῆς βουλῆς εἰς τὸ $\frac{1}{3}$ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἀνέθεσε τὴν ἐξέλεξιν τῶν ἐκλογῶν εἰς εἰδικὰ δικαστήρια ἐκ δικαστῶν. Ἐξασφάλισε τὴν θέσιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ πολιτεύωνται. Τέλος ἐπανέφερε τὸν διάδοχον εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς ἡ δευτέρα ἀναθεωρητικὴ βουλὴ διελύθη, καὶ ἔγιναν ἐκλογαὶ τακτικῆς βουλῆς. Ὁ λαὸς καὶ κατ' αὐτὰς περιέβαλε τὸν Βενιζέλον διὰ παμπηφίας. Ἐκ τῶν 181 βουλευτῶν οἱ βενιζελικοὶ ἦσαν 150. Ἀλλὰ καὶ οἱ Κρητεῖς πάλιν ἐξέλεξαν βουλευτὰς διὰ τὴν νέαν ἐλληνικὴν βουλήν. Ὁ πρωθυπουργὸς ὅμως δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βουλήν. Ἀνέβαλε τὰς ἐργασίας αὐτῆς, καὶ ἐπεδόθη εἰς τὸ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν. Συγχρόνως ἡσχολήθη εἰς τὸ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν κρατῶν διὰ τὸν ἐπιζέιμενον βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον.

✓ 2. Ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Τὰ προοίμια καὶ ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν νεοτούρκων καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ συντάγματος, οἱ νεότουρκοι ἀμέσως ἐδείχθησαν ὅτι ἦσαν αὐτοὶ οἱ παλαιοί τουρκοὶ μὲ εὐρωπαϊκὸν ἔνδυμα. Αὐτοὶ μάλιστα ἦσαν πολὺ ἐπικινδυνότεροι τῶν παλαιοτούρκων. Ὑπὸ τὸ πρῶτον γραμμα τῆς **τουρκοποιήσεως**, τῆς ὑπαγωγῆς δηλ. ὅλων τῶν φυλῶν καὶ χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς ἓν ἐπίπεδον τουρκικῆς ὁμοιομορφίας, οἱ νεότουρκοι ἠπείλουν αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῆς ἐθνικότητος τῶν διαφόρων ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν.

Ἔνεκα τούτου ταχέως ἤρχισεν ἐναντίον τῶν νεοτούρκων γενικὴ δυσφορία ὅλων τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν καὶ προσέτι τῶν 4 βαλκανικῶν βασιλείων **Ἑλλάδος, Σερβίας, Μανροβονίου καὶ Βουλγαρίας**. Ταῦτα πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μεταξὺ τῶν. Εἰς τὴν συνεννόησιν δὲ ταύτην ἤγαγον αὐτοὺς καὶ ἄλλα γεγονότα. Τὸ 1911 ἐξ ἀφορμῆς τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων ἐξεργάγη εἰς Ἀλβανίαν ἐπανάστασις ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν παραχώρησιν εἰς αὐτὴν αὐτονομίας. Ἀμέσως κατόπιν ἐξεργάγη ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος κατέληξεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Τριπολίτιδος καὶ Κυρηναικῆς ὑπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῶν Δωδεκανήσων. Κατ' Αὐγούστον τέλος τοῦ 1912 ἐσημειώθησαν αἱματηρὰ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐπεισόδια εἰς τὰ τουρκομαυροβουνιωτικά σύνορα καὶ σφαγαὶ βουλγάρων ἐν Ἰστίπ. Ἡ συνένωσις τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ 1891 μάτην εἶχεν ἀποπειραθῇ ὁ Τρικούνης, εἶχεν ἐπιτευχθῇ. Αἱ διαπραγματεύσεις δὲ ἔγιναν μὲ τόσῃ μυστικότητι, ὥστε οὔτε οἱ Τούρκοι οὔτε οἱ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται ὑπόπτευσάν τι. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ῥήγα εἶχεν ἐκπληρωθῇ.

Οἱ σύμμαχοι ἤρχισαν ἐπιστρατευόμενοι καὶ ἠξίωσαν παρὰ τῆς Πύλης ἐφαρμογὴν τῆς βερολινείου συνθήκης ὡς πρὸς τὰς εἰσακτίας ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ μεταρρυθμίσεις. Ὅτε δὲ ἡ Πύλη ἀπέκρουσε τὰς διακοινώσεις αὐτῶν, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ Ἀυστρία καὶ ἡ Ῥωσία ὡς ἐντολοδόχοι τῶν Δυνάμεων ἀνεκοίνωσαν εἰς τὰς βαλκανικὰς αὐλὰς ὅτι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος δὲν ἤθελον ἐπιτρέψῃ τροποποιήσιν τοῦ ἑδαφικοῦ καθεστῶτος. Ἄλλ' οἱ κυβερνήται καὶ τῶν 4 κρατῶν ἀπήντησαν φιλοφρόνως ὅτι δὲν ἦτο πλέον καιρὸς διπλωματικῆς ἐπεμβάσεως. Πρῶτον ἐκ τῶν βαλκανικῶν κρατῶν τὸ Μαυροβούνιον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τὴν 15 Σεπτεμβρίου, τὴν 4 Ὀκτωβρίου ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία, καὶ τὴν ἐπομένην ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου εἶχε δεχθῇ τοὺς Κοῦρτοὺς βουλευτὰς εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλὴν. Μετὰ τοῦτο ἐπληκολούθησεν ὁ πόλεμος, πρὸ τῶν ἀνελπίστων ἀποτελεσμάτων τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἐκπληκτοὶ οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἡ προέλασις τῶν βαλκανικῶν στρατιῶν ὑπῆρξε σειρὰ ἀλλεπαλλήλων νικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατέρρευσεν ὅλη ἡ ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὴ δύναμις.

Προέλασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον. Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης. Πολιορκία Ἰωαννίνων. Δράσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν διάδοχον Κωνσταντῖνον προελάσας εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἑδαφος κατασυντρίβει τὴν περὶ τὴν Ἐλασσῶνα τουρκικὴν δύναμιν καὶ καταλαμβάνει αὐτὴν (6 Ὀκτωβρίου). Μετὰ τοῦτο προελαίνει πρὸς τὸ Σαραντάπορον, εἰς τὰ στενὰ τοῦ ὁποίου ἦσαν ὠχυρωμένοι 30 χιλ. Τούρκοι μὲ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μετὰ πεισματώδη μάχην ἐν Σαρανταπόρῳ οἱ Ἕλληνες τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ ἔπειτα γίνονται κύριοι τῶν Σερβίων, τῆς Κοζάνης, τῶν Γρεβενῶν καὶ τῆς Βεροίας. Συγχρόνως ἡ 9η μεραρχία βαδίζει πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Μοναστηρίου, συναντᾷ παρὰ τὸ Ναλμπάνκιοι εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Καϊλαρίων ἰσχυρὸν τουρκικὸν στρατόν, νικᾷ αὐτὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν πρὸς τὸ Σόροβιτς. Ἡ δὲ 7η μεραρχία, ἀφ' οὗ ἐνίκησε καὶ διεσκόρ-

πισε τὸν εἰς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας τουρκικὸν στρατὸν, προήλασε καὶ ἐκυρίευσε μετ' ἄλλην πεισματώδη μάχην τὴν Αἰκατερίνην, καταδιώξασα δὲ τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἔφθασεν εἰς τὸ παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Ἐλευθεροχώριον. Κατόπιν προελάσασα πρὸς βορρᾶν διέβη τὸν Ἀλιάκμονα καὶ ἔφθασε παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Γιδᾶ.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τοῦρκοι βλέποντες ἀπειλουμένην ἐκ τῆς προελάσεως τῶν Ἑλλήνων τὴν Θεσσαλονίκην, εἶχον συγκεντρώσει εἰς τὰ Γιαννιτσὰ καὶ ὅλον τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατὸν καὶ τὸν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ (ὑπὲρ τὰς 40 χιλ. ἀνδρῶν). Ἐκεῖ ἔσπευσε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ συνήφθη διήμερος μάχη (19 καὶ 20 Ὀκτωβρίου), ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς νίκην τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ νίκη τῶν Γενιτσῶν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸ τῆς ὁποίας ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔφθασε τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. Ὁ ἐν αὐτῇ ὑποχωρήσας τουρκικὸς στρατὸς ἀνῆρχετο εἰς 30 χιλ. ἄνδρας, ἀλλ' ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀντισταθῇ, διότι ἦτο πανικόβλητος. Ἦρchiσε λοιπὸν διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως καὶ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου προστάτου τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ μεγάλη πόλις παρεδόθη διὰ συνθήκης εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν. Τὴν ἐπομένην ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν πόλιν, ὁ δὲ τουρκικὸς ἀνερχόμενος εἰς 25 χιλιάδας ἄνδρας παρεδόθη αἰχμάλωτος καὶ μετεφέρθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος παρακολούθων τὸν στρατὸν ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὡς φρουρὸς αὐτῆς.

Πόσον ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ τοῦτο δεικνύει ἡ κατόπιν συμπεριφορὰ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδορῶφ ἐπωφελήθει ἐκ τῆς ἀπουσίας τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ προήλασεν ἀκωλύτως μετὰ μιᾶς μεραρχίας καὶ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου ἔφθασεν ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ Ἕλληνες εἰδοποίησαν αὐτὸν ὅτι καὶ ἡ πόλις καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχον ἤδη παραδοθῇ. Ἐν τούτοις αὐτὸς ἐπέμενε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς εἰς τὴν πόλιν. Παρὰ τὴν ἄρνησιν δὲ τῶν Ἑλλήνων τὸ κατώρθωσε διὰ δόλου. Παρεκάλεσε νὰ ἐπιτραπῇ τοῦτο εἰς δύο τάγματα κάταπεπονημένα δῆθεν, καὶ ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθεν ὁλόκληρος ἡ μεραρχία ἐκ 35 χιλιάδων ἀνδρῶν. Τοῦτο προεκάλεσε τὰς πρώτας προστριβὰς μεταξύ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐβάδισε πρὸς τὸ Μοναστήριον συντρίβων τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἐχθροὺς καὶ ἐφθασε μέχρ' ὀφωρίνης, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν. Ἐντεῦθεν δὲν ἐπροχώρησεν εἰς Μοναστήριον διότι, τοῦτο εἶχον ἤδη καταλάβει οἱ Σέρβοι. Κατεδίωξε μόνον τοὺς ἐκ Μοναστηρίου φεύγοντας Τούρκους. Ἐκ τῶν 30 χιλιάδων ἀνδρῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ 20 χιλιάδες μόνον ἐσώθησαν εἰς Ἰωάννινα. Οἱ λοιποὶ ἐφρονεύθησαν, 3 χιλιάδες δὲ ἠχμαλωτίσθησαν. Ἡ Κορυτσά καὶ ἡ Καστοριά περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν ᾧ ὁ ἐκ Θεσσαλίας ὁρμήσας στρατὸς προήλανε νικηφόρος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ ἐκ τῆς Ἀρτις ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαπουντζάκην προήλανε εἰς τὴν Ἡπειρον. Κατέλαβέ κατόπιν αἱματηροτάτων μαχῶν τὴν Προβέξαν, τὰ Πέντε Πηγάρια καὶ τὸ Μέτσοβον, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐθελοντικὰ σώματα κατελάμβανον τὴν Χειμάρραν. Κατόπιν δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτά.

Συγχρόνως ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου καταλαμβάνει τὰς νήσους Λήμνον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρὰ, Χίον, Λέσβον, Σάμον κ. ἄ. καὶ ὑψώνει τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς χερσονήσου τοῦ ὄρους Ἀθῶ. Συνάμα ἐμποδίζει τὸν τουρκικὸν στόλον νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρακωλύει τὴν διὰ τοῦ Αἰγαίου μεταφορὰν ἐξ Ἀσίας τουρκικῶν στρατευμάτων. Τότε ὁ ὑποπλοίαρχος Βότσης μὲ ἓν τορπιλοβόλλον εἰσπλεύσας εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ἐτορπίλισε καὶ κατέστρεψε τὸ ἐκεῖ τουρκικὸν πολεμικὸν «Φετιχ Μπουλέντ».

Προέλασις τῶν συμμάχων. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες ἤρουν ἀλλεπαλλήλους θυριάμβους, καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι δὲν ὀστέρουν.

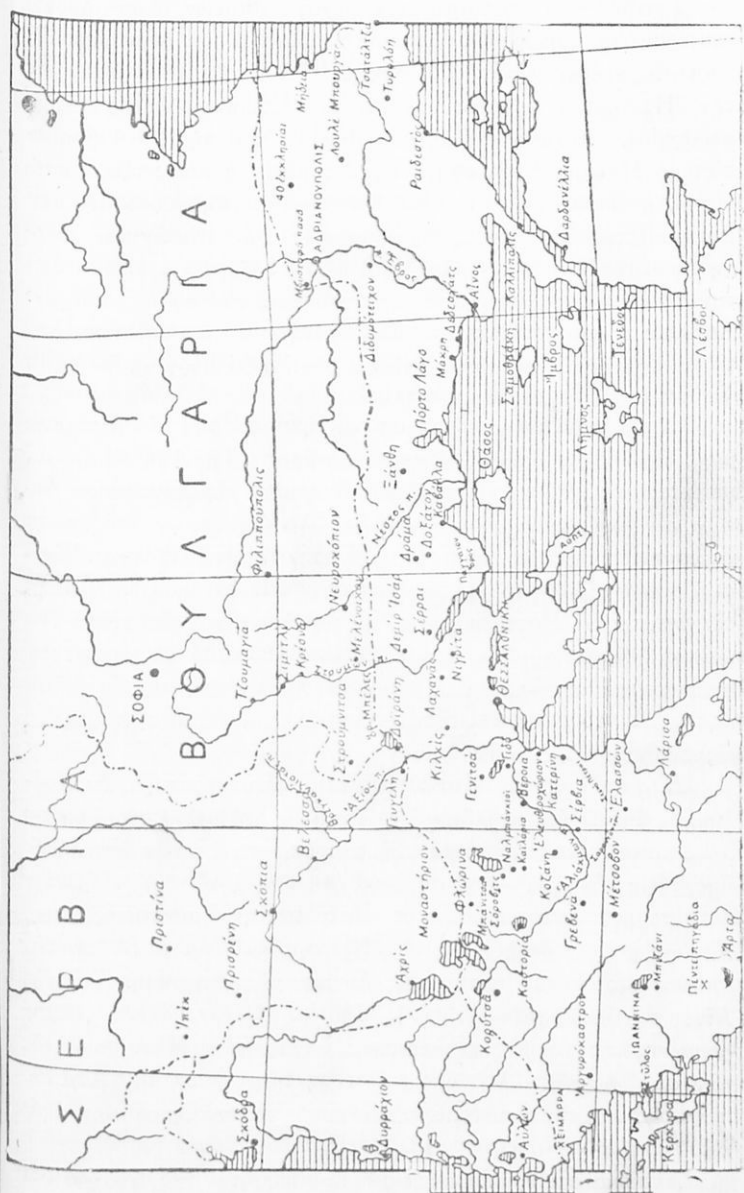
Οἱ Μανροβούνιοι προελάσαντες ἐξεπόρθησαν τὸ Ἰπέκ καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Σκόδραν. **Οἱ Σέρβοι** προελάσαντες ἐνίκησαν περιφανῶς τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὴν τριήμερον μάχην τοῦ Κουμανόβου. Τὴν 13ην δὲ Δεκεμβρίου εἰσῆλθον εἰς τὰ Σκόπια. Ἐπειτα κατέλαβον τὴν Προέστεναν καὶ Προισρένην καὶ προήλσαν εἰς τὸ Μοναστήριον. Κατέλαβον αὐτὸ κατόπιν σφοδρᾶς μάχης καὶ μετὰ τοῦτο ἐτράπησαν εἰς τὸ Δυρράχιον καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό. Οἱ **Βούλγαροι** τέλος προελάσαντες εἰς τὴν Θράκην ἐκυρίευσαν ἀμέσως τὸ Μουσταφᾶ πασᾶ, μετὰ τοῦτο δὲ ἐξεπόρθησαν τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Κατόπιν εἰς τὴν πενθήμερον μάχην τοῦ

Λουλέ Μπουργκας ἐνίκησαν ἄλλην τουρκικὴν στρατιάν, ἣτις ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Τσατάλτσαν (Μέτρας), καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Ἀδριανούπολιν.

Μάταιαι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομαδῶν ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς χεῖρας αὐτῶν ἔμενον ἀκόμη ἡ Ἀδριανούπολις, τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Σκόδρα, αἱ ὁποῖαι ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Μαυροβουνίων, προσέτι δὲ ἡ Χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως καὶ ἡ ἀπὸ Τσατάλτσας μέχρι Βοσπόρου ἄκρος. Αἱ δυνάμεις καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλία πρὸς τῶν καταπληκτικῶν ἐκείνων νικῶν ἀπεφάνθησαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀπέβαλον τὸ ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων δικαίωμα τῆς ἰσχύος, καὶ ὅτι οἱ νικηταὶ δὲν πρέπει νὰ στερηθοῦν τῶν καρπῶν τῶν κόπων των. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἡ ὁποία ἤδη ἀπεκλείετο τῆς εἰς τὸ Αἰγαῖον καθόδου, ἀντέκρουσε τὴν ἀξίωσιν τῆς Σερβίας νὰ ἀποκτήσῃ λιμένα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, καὶ μετὰ τῆς Ἰταλίας παρέστη ὑπέρμαχος τῆς ἰδρύσεως αὐτονόμου Ἀλβανίας. Ὑπὸ τούτων δ' ὑποστηριζόμενος Ἀλβανὸς βέης, ὁ Κεμάλ, ἀνεκίχησεν ἐν Αὐλῶνι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας, τὴν ὁποίαν κατόπιν ἀνεγνώρισαν αἱ μεγάλαι δυνάμεις.

Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἐν Τσατάλτσᾳ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσουν περαιτέρω πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ νέαν νίκην λοιπὸν εἰς τὸ Διδυμότειχον συνήφθη τὴν 20 Νοεμβρίου ἀναχωρῆ μετὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν τριῶν σλαβικῶν κρατῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἐξηκολούθησε τὰς ἐχθροπραξίας. Τὴν 3 δὲ Δεκεμβρίου συνήλθεν ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψις τῶν πέντε ἐμπολέμων κρατῶν πρὸς συνολόγησιν εἰρήνης. Ἡ συνδιάσκεψις αὕτη εἰς οὐδὲν ἀπέληξεν ἀποτέλεσμα, διότι οἱ Τοῦρκοι μετήρχοντο τὸ σύνθημα εἰς αὐτοὺς σύστημα τῶν παρελκύσεων.

Ἀλωσις τῶν Ἰωαννίνων. Πτώσις Ἀδριανουπόλεως καὶ Σκόδρας. Ἐν ᾧ ἀκόμη ἐξηκολοῦθον αἱ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Τούρκων καὶ συμμάχων, οἱ Ἕλληνες εἶχον νικήσει δις τὸν τουρκικὸν στόλον ἔξωθεν τῶν Δαρδανελλίων, τὴν 3ην Δεκεμβρίου καὶ τὴν 5ην Ἰανουαρίου, εἰς τὴν Ἡπειρον δ' ἐκυρίευσαν τὴν Πάργαν. Ἀλλ' ἡ πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων παρετείνετο. Τὸ πρὸς Ν. αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Μπιζανίου φρούριον, τὸ ὁποῖον ἀπέτελει τὴν κλεῖδα τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδοῦ, εἶχε τόσον τέλεια ὁχυρωματικὰ ἔργα, ὥστε ἐδεωοεῖτο ἀπόρητον. Ὁ δ' ἐκτάκτως

Εικ. 44. Χάρτης των βαλκανικῶν πολέμων.

βαρὺς χειμῶν καὶ τὸ δριμύτατον ψῦχος καθίστων ἀκόμη δυσχερεστέραν τὴν πολιορκίαν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες μετὰ μεγάλης καρτερίας ἐπέμενον ἐν τῇ πολιορκίᾳ. Ἐπὶ τέλους, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Ἕλλην διάδοχος μὲ δύο μεραρχίας, ἐνισχύθη ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς καὶ τὴν 20 Φεβρουαρίου τὸ Μπιζάνι ἐκυριεύθη. Τὴν ἐπομένην ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 1430 ἐτουρκοκρατεῖτο, παρεδόθη, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ὅλη ἡ τουρκικὴ φρουρὰ 30 χιλ. ἀνδρῶν καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς Ἑσσάτ πασσᾶς. Μετὰ 10 δὲ ἡμέρας κατελήφθη ὑπὸ τοῦ προελάσαντος ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρον. Κατόπιν τούτου (5 Μαρτίου) ἐδολοφονήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τινος Σχινᾶ δι' ἀγνώστους αἰτίας ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ σύμμαχοι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων εἶχον ἐξακολουθήσει τὸν πόλεμον. Τὴν 13ην Μαρτίου, μετὰ τὴν ἀφίξιν ἰσχυρᾶς σερβικῆς δυνάμεως εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν, οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔπειτα ἤρχισαν ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν χερσονήσον τῆς Καλλιπόλεως. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἀποκαμώντες πλέον ὑπέγραψαν ἀναχωρήν. Ταύτης δὲν μετέσχε τὸ Μαυροβούνιον. Ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς αὐτοῦ Νικόλαος ἠθέλε πρὸ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν νὰ κυριεύσῃ τὴν Σκόδραν, τὴν ὁποίαν ἐπολιορκεῖ παρ' ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ὄντως δὲ αὕτη παρεδόθη εἰς αὐτὸν τὴν 8ην Ἀπριλίου.

Ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου. Ἀφ' οὗ ὑπεγράφη ἡ ἐν Καλλιπόλει ἀναχωρή, συνῆλθε καὶ πάλιν ἡ ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψις πρὸς σύναψιν τῆς εἰρήνης. Τῇ μεσολαβήσῃ δὲ τῶν δυνάμεων ὑπεγράφη τὴν 17ην Μαΐου ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου, δι' ἧς ἐπερατοῦτο ὁ βαλκανικὸς πόλεμος. Κατὰ ταύτην ὁ σουλτᾶνος παρχωρεῖ εἰς τοὺς συμμάχους τὴν Κρήτην καὶ ὅλα τὰ ἐδάφη τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας τὰ πρὸς Δ. γραμμῆς διηκούσης ἀπὸ τῆς Αἴνου εἰς τὸ Αἰγαῖον μέχρι τῆς Μηδείας εἰς τὸν Εὐξείνιον, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀλβανίας, γινομένης ἀνεξαορτήτου. Ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, ἡ τύχη τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῆς Κρήτης, καὶ ἡ λύσις τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων ἀφίετο εἰς τὰς δυνάμεις.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀπλούστερον παρατηρητὴν ἦτο φανερόν ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου περιέκλειε δύο σοβαροὺς κινδύνους διὰ τὴν εἰρήνην τῆς χερσονήσου. Ὁ πρῶτος ἦτο ἡ μεταξὺ τῶν συμ-

μάχων διανομή τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κερδῶν. Ὁ δεύτερος ἦτο ἡ τακτοποίησις τῶν εἰς χεῖρας τῶν δυνάμεων ἐμπιστευθέντων πρὸς λύσιν ζητημάτων τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων.

3. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν συμμάχων κατὰ τὸν βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον ἦσαν τόσοι καταπληκτικαὶ καὶ ἀπροσδόκητοι καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ὥστε εἰς τὰς μεταξὺ τῶν πρὸ τοῦ πολέμου συμφωνίας δὲν ἦτο δυνατόν (οὔτε ἄλλως τε θὰ συνέφερεν εἰς αὐτοὺς) νὰ λάβουν πρόνοιαν περὶ αὐτῶν. Ἦδη διαρκοῦντος τοῦ πολέμου οἱ Βούλγαροι φθονοῦντες τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, εἶδομεν, πῶς διὰ δόλου εἶχον κατορθώσει νὰ εἰσαγάγουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πόλιν βουλγαρικὸν στρατόν, ὃ ὁποῖος καθ' ἑκάστην ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς προστριβὰς μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων ἐλληνικῶν ἀρχῶν. Πρὸ αὐτῆς δὲ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου εἶχον συμβῇ ἔνοπλοι συγκρούσεις ἐν Ἀ.Μακεδονίᾳ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Τὴν 9ην Μαΐου βουλγαρικαὶ δυνάμεις σπεύδουσαι πρὸς κατάληψιν τοῦ Παγγαίου προσέβαλον τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους Ἕλληνας, ὀλίγον δὲ βραδύτερον βουλγαρικὰ πυροβόλα ἐπυροβόλησαν ἐκ Καβάλλας ἐναντίον ἐλληνικοῦ καταδρομικοῦ. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Σερβίαν ἠπειλεῖτο ὥηξις ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας. Πρὸ τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος συμμαχίας τὰ δύο σλαβικά κράτη εἶχον κάμει συμφωνίαν, καθ' ἣν ἐν περιπτώσει διανομῆς τῆς Μακεδονίας ἡ Βουλγαρία θὰ ἔφθανε μέχρι Μοναστηρίου καὶ Ἀχρίδος, ἀλλ' οἱ Σέρβοι θὰ ἐλάμβανον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς Ἀλβανίας, συνάμα ὑπεχρεοῦτο ἡ Βουλγαρία νὰ βοηθήσῃ τὴν Σερβίαν διὰ στρατοῦ 100 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ Βούλγαροι λοιπὸν τώρα στηριζόμενοι εἰς τὸ γράμμα τῆς συμφωνίας ἐκείνης ἀπῆλθον τὰς πόλεις Μοναστήριον καὶ Ἀχρίδα τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει οἱ Σέρβοι. Ἀλλ' οἱ Σέρβοι δὲν ἐθεώρουν ἰσχύουσαν τὴν συμφωνίαν ἐκείνην, διότι ὅχι μόνον δὲν διέθεσαν οἱ Βούλγαροι ἐν Μακεδονίᾳ τὸν στρατόν, ὃν ὑπεχρεοῦντο, ἀλλὰ τοῦναντίον οἱ Σέρβοι εἶχον στείλει 50 χιλ. ἀνδρας μὲ ἐξαίρετον πυροβολικόν, διὰ τῶν ὁποίων οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐπειτα διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ Ἀλβανικοῦ κράτους οἱ Σέρβοι ἐστεροῦντο τῆς διὰ τῆς Ἀλβανίας ἐξόδου πρὸς τὴν θάλασσαν ὑποχρεωθέντες νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Δυρράχιον. Ἦτο λοιπὸν δι' αὐτοὺς ζωτικὸν

ζήτημα τὸ νὰ μὴ χωρίζουν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν συνόρων Βούλγαροι, ὅπερ θὰ συνέβαινεν, ἂν τὸ Μοναστήριον περιήχζετο εἰς αὐτοὺς.

Ἐνεκα τούτου μὴν ὁλόκληρος ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης παρῆλθεν ἐν μέσῳ διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων καὶ ἀντεγκλήσεων. Αὐτὴ ἡ ὑπὸ τῆς σερβοβουλγαρικῆς συνθήκης προβλεπούμενη μεσολάβησις τοῦ τσάρου ἀπέβη ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τῆς Βουλγαρίας. Οἱ Βούλγαροι ὑπερήφανοι διὰ τὰ κατὰ τῶν Τούρκων κατορθώματά των καὶ ὑποτιμῶντες τὰ τῶν συμμάχων των εἶχον τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ πατάξουν καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Σέρβους ὁμοῦ. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἦτο ἀναπόφευκτος. Μόλις δὲ ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς εἶχον προφθάσει νὰ συνεννοηθοῦν, ὅτε τὴν 17ην Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας. Συγχρόνως δι' αἰφνιδισμοῦ ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Σέρβων εἰς Γευγελήν, ὅπου ἦτο τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς τῶν σερβικῶν καὶ ἑλληνικῶν δυνάμεων, καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων εἰς Νιγρίταν. Ὁ στρατηγικὸς σκοπὸς τῶν ἐπιθέσεων τούτων ἦτο ὁ χωρισμὸς τῶν δύο συμμάχων. Καὶ κατ' ἀρχὰς οἱ Βούλγαροι λόγῳ τοῦ αἰφνιδίου τῆς ἐπιθέσεως ἐπέτυχον.

Ὅταν ὅμως ἀνηγγέλθη εἰς Θεσσαλονίκην ἡ ἐπίθεσις τῶν Βουλγάρων τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον διέταξεν ἀμέσως τὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ βουλγαρικὸν στρατὸν νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα του καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐντὸς δύο ὥρων. Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἠρνήθησαν, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπολιόρκησεν αὐτοὺς ἐντὸς τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων οἰκιῶν, καὶ διὰ τοῦ προβολεῖκου τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραδοθῶν. Τὴν ἐπομένην δὲ ἤρχισε γενικὴ προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὑπῆρξαν ἐκπληκτικά. Τριήμερος μάχη εἰς τὸ Κιλκίς ἀπέληξε τὴν 21ην Ἰουνίου εἰς πλήρη νίκην τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε πεισματώδης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δι' ὑπερανθρώπου ἡρωϊσμοῦ ἐξετόπισε διὰ τῆς λόγχης τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ἐνεκα δὲ τούτου εἶχε καὶ μεγάλας ἀπωλείας. Ὑπὲρ τὰς 10 χιλιάδας ἦσαν οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματαῖαι αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων δυσανάλογως πολλοὶ ἀξιωματικοί. Οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν ὅμως πανώλεθρίαν. Ὁμοίως ἠγωνίσθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ εἰς τὸν Λαχα-

νάν, τὸν ὁποῖον κατέλαβον μετὰ διήμερον μάχην. Ὡσαύτως ἀνεκτήθησαν ἡ Γευγελή καὶ ἡ Νιγρίτη. ✓

Συγχρόνως βορειότερον οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τριήμερον μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Βρεγαλνίντσαν, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ. Ἡ δὲ Ρουμανία διακηρύχσασα εἰς τὰς δυνάμεις, ὅτι σκοπὸς τῆς εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς βαλκανικῆς ἰσορροπίας, καὶ ἡ παρακώλυσις τῆς βουλγαρικῆς ἐν τῇ χερσονήσῳ ἡγεμονίας ἐκινήθη κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Εἰς τὴν προέλασιν τῶν Ρουμάνων οἱ Βούλγαροι δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν. Οὕτω δὲ τὰ ῥουμανικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν μέχρις ἀποστάσεως 19 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Σόφιας χωρὶς νὰ ῥίψουν βολὴν τουφεκίου. Καὶ δὲν περιορίσθησαν τὰ πράγματα ἕως ἐδῶ. Οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῶν Βουλγάρων ἐπὶ ἤλθον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἀφαιρεθείσης κατὰ τὸν βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον Θράκης.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν προελαύνοντες. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐκυρίευσεν τὴν Δοϊράνην καὶ τὴν Σιρῶνιτσαν, ὅπου καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν Σέρβων, καὶ κατόπιν μετὰ διήμερον μάχην κατέλαβε τὸ Δεμίρ Ἰσὰρ κείμενον παρὰ τὸν σιδηροδρόμον τὸν ἄγοντα εἰς τὰς Σέρρας. Συγχρόνως δὲ τὸ δεξιὸν αὐτοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὰς Σέρρας τὴν 28ην Ἰουνίου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος δὲν ἔμεινεν ἀργός. Ὁ ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης κατέλαβε τὴν Καβάλλαν καὶ ἔστειλε ναυτικὸν ἄγημα εἰς Δράμαν. Οἱ Βούλγαροι ἀπεχώρησαν τελείως ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἄφησαν ὀπισθεν τῶν τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Διήρπαζον τὰ πάντα, ἡτίμαζον γυναῖκας, ἐφόνεον ἀόπλους, ἔκαιον πόλεις καὶ χωριά. Ἰδίως ἐδοκίμασαν τὰς βουλγαρικὰς ὁμότητας καὶ θηριωδίας ἡ Νιγρίτα, αἱ Σέρραι, τὸ Δοξῆτον, ἡ Δράμα. Τὰ θεάματα δὲ ταῦτα τῆς καταστροφῆς, εἰς τὰ ὁποῖα παρέστη ὁ ἐλληνικὸς στρατός, ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν ἀκόμη μεγαλύντεραν δύσαν ἐκδικήσεως.

Ὁ ἐλληνικὸς στρατός μετὰ ἀναίμακτον κατάληψιν τῆς ἰστορικῆς πόλεως τοῦ Μελενίκου, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Νευροκόπιον καὶ ἔπειτα ἐπετέθη κατὰ τῶν Βουλγάρων εἰς τὰ στενὰ τῆς Κρέσνας. Μετὰ ἱκανὰς ἐπὶ ἡμέρας μάχας ὁ ἀγὼν ἐτελείωσε τὴν 13 Ἰουλίου διὰ τῆς μάχης τοῦ Σμιτλῆ κειμένου εἰς τὸ πέρας τῶν στενῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Βούλγαροι ἠττήθησαν ὀλοσχερῶς. Οἱ Βούλγαροι κατόπιν λαβόντες νέαν ἐνίσχυσιν ἀντέταξαν τελευταίαν ἀντίστασιν πλησίον τῆς Τσουμαγιᾶς παρὰ τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες κατέλαβον καὶ τὴν θέσιν ταύτην. Ἡ κατάληψις δὲ αὕτη ἀποτελεῖ καὶ τὴν τελευταίαν πράξιν τοῦ πολέμου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὸ Δεδεαγάτς, τὸ Πόρτο Λάγο καὶ τὴν Μάκρον. Ἡ Ξάνθη εἶχεν ἤδη καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σέρβοι νικήσαντες ἐπανειλημένως τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν εἶχον εἰσβάλλει εἰς τὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Ἐμβέρ βέην ἀνέκτησαν εὐκόλως τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Οὕτω Ἕλληνες, Σέρβοι, Ρουμῆνοι, Τοῦρκοι εὐρίσκοντο εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Οἱ Βούλγαροι εὐρίσκοντο ἐν ἀπογνώσει. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐξήτησε τὴν μεσολάβησιν τοῦ βασιλέως τῆς Ρουμανίας Καρόλου πρὸς εἰρήνευσιν. Τῇ ἀπαιτήσει αὐτοῦ συνῆλθε τὴν 17ην Ἰουλίου ἐν Βουκουρεστίῳ συνδιάσκεψις τῶν πρωθυπουργῶν Ἑλλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Ρουμανίας μετ' ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας πρὸς σύναψιν εἰρήνης. Ἀμέσως ἐκηρύχθη πενθήμερος ἀνακωχή, ἡ ὁποία κατόπιν παρετάθη, καὶ συνομολογήθη ἡ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου. Κατὰ ταύτην οἱ Ρουμῆνοι ἔλαβον τὴν βουλγαρικὴν Δοβρουτσάν. Οἱ Σέρβοι ἐπεξέτειναν τὰ βόρεια σύνορά των πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Τὰ δὲ ἑλληνικὰ σύνορα ἐξετάθησαν ἀνατολικῶς μέχρι τοῦ Νέστου, καὶ βορειῶς μέχρι τοῦ ὄρους Μπέλες.

Ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῆς εἰρήνης ἡ Εὐρώπη ἀνεκουφίσθη. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δύο τῶν δυνάμεων, ἡ Ρωσία, ἡ πρόμαχος τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἡ Αὐστρία, ἡ βαρύνουσα φέρουσα τὴν αὔξησιν τῆς Σερβίας, ἐξήτησαν τὴν ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης. Ἡ Ἀγγλία ὅμως, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία ἀπέκρουσαν αὐτήν. Ὅθεν αἱ δυνάμεις συνήνεσαν εἰς τὰ ἐν Βουκουρεστίῳ συνομολογηθέντα.

Ὑπελείπετο πλέον εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ κανονίσουν τὰ μετὰ τῆς Τουρκίας σύνορά των. Διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπογραφείσης τουρκοβουλγαρικῆς συνθήκης οἱ Βούλγαροι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν εἰς αὐτὴν τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν.

Οὕτω ἡ Βουλγαρία ἐτιμωρήθη διὰ τὸ θράσος τῆς ἀποβαλοῦσα σχεδὸν ὅλα τὰ ἐκ τοῦ βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου κέρδη της. Ἡ δὲ Ἑλλὰς ἡ πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν κύπτουσα πρὸ τῶν ἀπειλῶν τῆς Τουρκίας καὶ μὴ τολμῶσα νὰ δεχθῇ τοὺς Κρητας βουλευτὰς ἐν τῇ ἑλληνικῇ βουλῇ, ὑπερεδιπλασιάσθη.

4. Τὰ ζητήματα τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων.

Ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου εἶχεν ἀφήσει εἰς τὰς χεῖρας τῶν Δυνάμεων τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων. Καὶ ἡ μὲν λύσις τοῦ ζητήματος τῶν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν πόλεμον καταληφθεισῶν νήσων δὲν παρείχε πολλὰς δυσκολίας. Ἀν εἶχεν ὅμως ὁμοίως τὸ πρᾶγμα διὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν κατεχομένας Δωδεκανήσους καὶ διὰ τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα.

Ἡ δημιουργία κράτους Ἀλβανικοῦ καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων αὐτοῦ εἶχον προκαλέσει δυσχερείας μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σερβίας πρὸς βορρᾶν, Ἱταλίας καὶ Ἑλλάδος πρὸς νότον. Αἱ δύο λοιπὸν αὗται ἀδριατικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀντίζηλοι πρὸς ἀλλήλας, τώρα εἶχον ἐνωθῇ διὰ τὰ ἀντισταθῶν εἰς τὰς σερβικὰς καὶ ἑλληνικὰς ἀξιώσεις. Καὶ ἡ μὲν Αὐστρία ἀντέδρασεν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Μαυροβουνίου καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἐξόδου πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν ὑπὸ τῆς Σερβίας. Ἡ δὲ Ἱταλία ἀνησυχοῦσα διήθεν, μήπως ὁ πορθμὸς τῆς Κερκύρας ἀποβῇ ὁρμητήριον ἐναντίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἱταλίας προέβαλε τὴν ἀξίωσιν, ὅπως τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἡπείρῳ χαραχθῶν εἰς τὸ ἀκρωτήριο Στυλὸς ἀπέναντι τῆς πόλεως τῆς Κερκύρας. Συγχρόνως δὲ ἀπήτησεν, ἵνα χῶραι ἑλληνικώταται, ὡς ἡ Κορυτσά, τὸ Ἀργυροκάστρον, ἡ Χειμάρρα κλπ. ἀποσπασθῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ προστεθῶν εἰς τὸ Ἀλβανικὸν κράτος. Εἰς μάτην ἡ Ἑλλὰς ἐπρότεινε τὴν οὐδετεροποίησιν τῆς ἡπειρωτικῆς παραλίας τοῦ πορθμοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν δημοψηφίσματος εἰς τὰς διαμφισβητούμενας χώρας. Καὶ ἡ Ἱταλία καὶ ἡ Αὐστρία ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις ταύτας.

Καὶ τὸ ζήτημα τῶν Δωδεκανήσων προσεκάλεσεν ἄλλας προπορεύσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἱταλίας. Ἡ Ἱταλία μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι Τοῦρκοι στρατιῶται εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὴν Λιβύην κατεκράτει αὐτάς, ἵνα χρησιμεύσουν ὡς ναυτικὴ αὐτῆς βάσις εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ὡς ὁρμητήριον διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἀξιώσεών της. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἰσχυρίζοντο, ὅτι, ἂν αἱ νῆσοι αὗται δὲν εἶχον καταληφθῇ ὑπὸ τῆς Ἱταλίας, ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατὰ τὸν βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον ἤθελε καταλάβει αὐτάς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, καὶ τὰ ζητήματα ταῦτα παρεμερίσθησαν. Μετ' αὐτὸν αἱ δυνάμεις διώρισαν δύο ἐπιτροπείας πρὸς καθορισμὸν ἡ μὲν τῶν βορείων, ἡ δὲ τῶν νοτίων συνόρων τῆς Ἀλβανίας. Αὗται δὲ καθώρισαν αὐτὰ συμ-

φρόνως με τὰς ἐπιθυμίας τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Συγχρόνως διακοίνωσις τῶν δυνάμεων διαβιβασθεῖσα εἰς Ἀθήνας τὴν 31 Ἰανουαρίου 1914 ἀνεγνώρισε τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων πλὴν τῆς Τενέδου, Ἰμβρου καὶ Καστελλορρίζου καὶ τῶν ἐτι κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς προηγουμένης ἐκκενώσεως τῆς βορείου Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεώθη οὕτω νὰ ἐκκενώσῃ τὴν βόρειον Ἡπειρον, ὅπως καὶ ἡ Σερβία τὰ βορειοανατολικά τῆς Ἀλβανίας. Ὁ ἀλβανικὸς θρόνος προσεφέρθη εἰς τὸν πρίγκιπα Γουλιέλμον τοῦ Βῆδ, γερμανὸν ἀξιωματικόν, ὁ ὁποῖος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Αὐρράχιον τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1914.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ κάτοικοι τῆς βορείου Ἡπείρου εἶχον ἀνακηρύξει ἑαυτοὺς αὐτονόμους, ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας ὁ Ἡπειρώτης Γεώργιος Ζωγράφος, πρῶτον ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν δὲ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξέκένωσεν αὐτήν, ἤρχισαν αἱ συγκρούσεις μεταξὺ Βορειοηπειρωτῶν καὶ Ἀλβανῶν. Ὁ Βῆδ δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τοὺς Βορειοηπειρώτας. Ἐπομένως ἀνετέθη εἰς ἐπιτροπίαν ἐξ ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὁ συμβιβασμός. Ἡ ἐπιτροπία συνέλθοῦσα ἐν Κερκύρα κατήρτισε σύμβασιν ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τῶν δυνάμεων, καθ' ἣν ἡ βόρειος Ἡπειρος θὰ ἦνοῦτο μετὰ τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ θὰ διετήρει κάποιαν αὐτονομίαν.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο ἡ ἀναρχία ἐλυμαίνετο τὴν Ἀλβανίαν. Διαρκεῖς ἐπαναστάσεις καὶ ἐμφύλιοι ἔριδες προσερχόμεναι ἐκ τῶν ραδιουργιῶν τῶν δύο ἀντιζήλων δυνάμεων Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἠνάγκασαν τὸν Βῆδ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀλβανίαν. Ταῦτα ἀνεξωπύρησαν τὰς ἐλπίδας τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Συγχρόνως ἡ Τουρκία διεμαρτύρετο διὰ τὰς περὶ τῶν νήσων ἀποφάσεις τῶν δυνάμεων καὶ παρασκευάζετο ναυτικῶς, ἵνα ἀποκτήσῃ τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροπλίαν καὶ ἀνακτήσῃ αὐτάς. Τότε ἐξερράγη ὁ Πανευρωπαϊκὸς πόλεμος, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐπωφελομένη ἐκ τούτου ἀνακατέλαβε τὴν βόρειον Ἡπειρον τῇ συγκαταθέσει τῶν δυνάμεων. Μετὰ τὸ πέρας ὅμως αὐτοῦ τῇ ἐπιμονῇ τῆς Ἰταλίας, παραβανούσης ἰδιαιτέραν συμφωνίαν γενομένην μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας κατὰ τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, ἡ βόρειος Ἡπειρος κατεκυρώθη πάλιν εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

5. Ὁ πανευρωπαϊκὸς πόλεμος.

Ἡ Αὐστρία βαρέως φέρουσα τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐν τῇ Βαλκα-

νικῇ χειρονήσω ἐπιτροπῆς τῆς καὶ τῆς ἐλπίδος καθόδου εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐπεζήτηε ἀφορμὴν νὰ ταπεινώσῃ τὴν γείτονα Σερβίαν. Τὴν ἀφορμὴν παρέσχεν ἡ ὑπὸ τινος Σέρβου φοιτητοῦ τὴν 15 Ἰουνίου 1914 δολοφονία τοῦ διαδοχικοῦ ζεύγους τῆς Αὐστρίας ἐν Σεραγέβφ. Ἐκήρυξε λοιπὸν ὑπευθύνους διὰ τὴν δολοφονίαν τὰς σερβικὰς ἀρχάς καὶ ἠθέλησε νὰ ἐξετελείσῃ τὴν Σερβίαν διὰ ταπεινωτικῶν ὄρων. Ἡ Σερβία ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς Ῥωσίας ἠρνήθη νὰ ὑποκύβῃ εἰς αὐτοὺς. Ἡ Αὐστρία τότε συνεννοημένη μὲ τὴν Γερμανίαν ἐκήρυξε κατὰ τῆς Σερβίας τὸν πόλεμον. Ἐκ τούτου προεκλήθη ὁ ἀπὸ μακροῦ χρόνου μετὰ φόβου περιμενόμενος πανευρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐτάχθησαν Γερμανία, Αὐστρία, Βουλγαρία καὶ Τουρκία. Ἀφ' ἑτέρου δὲ Γαλλία, Ἀγγλία καὶ Ῥωσία καὶ ὀλίγον ἔπειτα ἡ Ἰταλία ἐγκαταλείψασα τοὺς τέως συμμάχους τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας. Μετ' ὀλίγον ἡ Ῥωσία ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ τσαρισμοῦ ἀπεχώρησε τοῦ πολέμου, ἀλλὰ προσετέθησαν ὑπὲρ τῶν Ἀγγλογάλλων αἱ Ἡνωμέναι πολιτεῖαι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ ἡ Ῥουμανία.

Ἡ Ἑλλὰς παρὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βενιζέλου ἐπὶ τίνα χρόνον ἔνεκα τῆς γερμανοφιλίας τῆς Αὐλῆς ἐτήρησεν οὐδετερότητα. Ἐπὶ τέλους ὁμως κατόπιν ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Βενιζέλου καὶ τῆς συνεπειᾶς τούτου ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐτάχθη μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν τῆς Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε μέχρι τοῦ 1918 καὶ ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἀγγλογάλλων καὶ τῶν συμμάχων των. Ἀποτελέσματα δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς :

Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία μετεβλήθη εἰς δημοκρατίαν, ἀπώλεσε δὲ α') ὅλας τὰς ἀποικίας τῆς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ Ἀγγλία, β') τὴν Ἀλσατιάν καὶ Λωρραίνην, τὰς ὁποίας ἔλαβε πάλιν ἡ Γαλλία, γ') τὸ Σλέσβιγ καὶ Ὁλστάϊν, τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς τὴν Δανίαν, δ') τὰς πολωνικὰς ἐπαρχίας, αἵτινες μετὰ τῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας κατεχομένων ὁμοίων ἀπετέλεσαν νέον κράτος, τὴν Πολωνικὴν δημοκρατίαν. Προσέτι δὲ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ βαρυτάτας ἀποζημιώσεις.

Ἡ Αὐстроουγγρικὴ μοναρχία διελύθη. Ἐξ αὐτῆς δὲ α') ἐσχηματίσθησαν τρεῖς δημοκρατίαι, ἡ τῆς Αὐστρίας, τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, β') παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Σερβίαν ἡ Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη, ἡ Δαλματία, ἡ Κροατία, ἡ Καρνιόλη, ἡ Σλαβονία, καὶ μέρος τοῦ Βανάτου, εἰς τὴν Ῥουμανίαν μέρος

τοῦ Βανάτου, ἡ Τρανσυλβανία καὶ ἡ Βουκοβίνα, εἰς τὴν Πολωνίαν ἡ Γαλιζία καὶ μέρος τῆς Σιλεσίας, εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ Τρεντῖνον, ἡ Παρακτία (Κάρος, ἔνθα ἡ Τεργέστη) καὶ ἡ Ἰστρία.

Ἐκ τῆς Ῥωσίας ἀπεσπάρσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν δημοκρατίας ἀνεξαορτήτους ἡ Φινλανδία, ἡ Ἑσθονία, ἡ Λεττονία καὶ ἡ Λιθουανία.

Ἡ Ἑλλάς μὲ τὸ αἷμα τῶν τέκνων της ἔγραψε νέους θριάμβους εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἠτύχησε νὰ ἴδῃ κατὰ τὸ πλεῖστον συμπεπληρωμένην τὴν μεγάλην ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῆς συνθήκης μὲν τοῦ Νεϊγῦ ἔλαβε παρὰ τῆς Βουλγαρίας τὴν Δυτικὴν Θράκην καὶ οὕτω ἀπέκλεισεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου. Διὰ τῆς συνθήκης δὲ τῶν Σεβρῶν ἔλαβε παρὰ τῆς Τουρκίας ὁλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν Θράκην μέχρι Τσατάλτζας καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ τὴν Σμύρνην μετὰ μεγάλης ἐνδοχώρας. Ῥητὸς δὲ ὅρος τῆς συνθήκης καθώριζεν ὅτι, ἂν τὸ τότε ἀρχίσαν κατὰ τῆς συνθήκης κίνημα ἐν Ἀγκύρᾳ τοῦ Κεμάλ πασᾶ δὲν κατεστέλλετο, θὰ ἀφηρεῖτο ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἡ ἑλληνικὴ σημαία λοιπὸν ἐκυμάτιζεν ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν Εὐρώπῃ καὶ πέραν τῆς Προύσης ἐν Ἀσίᾳ, ἀπὸ στιγμῆς δὲ εἰς στιγμὴν ἀνεμένετο ἡ ἀναστήλωσις αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἴφνης ἀποθνήσκει μὲν ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἀπομακρυνθέντα Κωνσταντῖνον δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλέξανδρου, γενομένων δὲ ἐκλογῶν ἀποτυγχάνει οἰκτρῶς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὗ ἡγεῖτο ὁ Βενιζέλος, δὲν ἐκλέγεται δὲ οὐδὲ ὁ ἴδιος βουλευτής. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κουρασμένος ἐκ τῶν ἀπὸ δεκαετίας πολέμων καὶ νομίζων ὅτι τὰ ἔθνικα ζητήματα εἶχον ὀριστικῶς λυθῇ κατεψήφισεν αὐτὸν ὡς φιλοπόλεμον. Ἡ ἡττα τοῦ Βενιζέλου ἐπανέφερε τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸν ἐνεχὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου χηρεύοντα θρόνον. Τοῦτο ὑπῆρξεν ὀλέθριον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ τὰς κυβερνήσεις του καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάς ἐκπεσοῦσα τῆς συμμαχίας τῶν νικητῶν παρ' ὅλας τὰς γενομένας θυσίας δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἀπέναντι τοῦ ἤδη ἐνισχυθέντος κεμαλικοῦ στρατοῦ. Ἡ κατάρρευσις τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπὶ στιγμὴν ἠπείλησεν αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ στρατιωτικὴ ἐπανάστασις ἠνάγκασε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατόν. Οὕτω κατωρθώθη διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης αἱ ἀπώλειαι νὰ περιορισθοῦν εἰς

τὴν ἀνατολικὴν Θοράκην καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ ἑλληνισμὸς ὁμοῦς τῶν χωρῶν τούτων ἐξεροζώθη.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Γεώργιου. Ἀλλὰ ἡ κατόπιν ἐκλογὼν συνελθοῦσα συντακτικὴ συνέλευσις ἐκήρυξεν ἐκπρωτον τὴν δυναστείαν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν Δημοκρατίαν (25 Μαρτίου 1924). Τὴν ἀπόφασιν τῆς συνέλευσεως ἐπεκύρωσε κατόπιν καὶ ὁ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος.

6. Αἱ πρόοδοι τῆς Ἑλλάδος. ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον.

Αἱ διαδοχικαὶ ἐπαυξήσεις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν μέγαν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ὅχι μόνον περικρίσθη εἰς πολὺ μικρὰν ἑκτασιν, ἀλλὰ καὶ ἦτο ἔρημος κατοίκων. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνήροτο εἰς 758 χιλ. κατοίκων, ἡ δ' ἑκτασίς τῆς εἰς 50 περίπου χιλιάδας τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ἐν τούτοις τὸ ἔθνος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἔπαυσε, ὥς εἶδομεν, νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ προορισμόν, δηλ. τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

Κατὰ πρῶτον τὸ κράτος ἐξετάθη διὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν Ἰονίων νήσων καὶ κατόπιν τῆς Θεσσαλίας. Ἡ ἑκτασίς του οὕτω ὑπερέβη τὰς 66 χιλιάδας τετραγων. χιλιόμετρα. Συγχρόνως καὶ λόγῳ τῆς ἐπεκτάσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἐκ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν συρροῆς πολλῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν χώραν ὁ πληθυσμὸς του ἀνῆλθεν περὶ εἰς 2 ἑκατομμύρια κατοίκων. Κατόπιν κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους ἀπληλευθερώθησαν ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Κρήτη καὶ αἱ νῆσοι Λήμνος, Λέσβος, Χίος καὶ Σάμος. Οὕτω τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη. Ἡ ἑκτασίς του ἔφθασε τὰς 120 χιλ. τετραγ. χιλιόμετρα, ὁ δὲ πληθυσμὸς του ὑπερέβη τὰ 5 ἑκατομμύρια κατοίκων. Κατὰ τὸν Πανευρωπαϊκὸν τέλος πόλεμον ἀπέκτησε καὶ τὴν δυτικὴν Θοράκην.

Ἐμπόριον, βιομηχανία, γεωργία, ναυτιλία. Τὸ ἔθνος ὁμοῦς κατὰ τὴν διαρροεύσασαν ἑκατονταετηρίδα δὲν ἐπεδόθη μόνον εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου του. Ἐροίφθη συγχρόνως μὲ ὅλον τὸ σφριγὸς καὶ τὴν ζέσιν τοῦ νεανίου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν δυνάμεών του. Ὅταν ἀπληλευθερώθη ἡ Ἑλλὰς, αἱ γαῖαι τῆς ὅλαι ἦσαν κατεστραμμέναι, τὰ δάση καταΨηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κοιμένα, αἱ δὲ πόλεις τῆς καὶ τὰ χωρία τῆς σωροὶ ἐρειπίων. Ἐν τούτοις διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν κατοίκων, τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματός των καὶ τῆς ναυτικῆς ιδιοφυΐας των ἡ χώρα ἀμέσως ἥλλαξε μορφήν.

Ἡ γῆ ἐκαλλιεργήθη, δένδρα ἐφυτεύθησαν, χωρία ἐκτίσθησαν, πόλεις ἐμπορικαὶ ὅπως δῆποτε μεγάλαι ἰδρύνθησαν, ἡ δὲ πρωτεύουσά τῆς Ἀθῆναι ἀπέβη μία τῶν ὡραιότερων καὶ πλουσιωτέρων πόλεων τῆς Ἀνατολῆς. Τέλος ἐνεκολπώθη τὰς προόδους, τὰς ὁποίας ὁ πολιτισμὸς εἶχε κάμει εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ παρηκολούθησε τὴν τεραστίαν ἐξέλιξιν αὐτοῦ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

Πρώτη ἡ Ἑλλάς ὥς εἶδομεν, ἔκαμε χρῆσιν τοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐφευρεθέντος ἀτμοπλοίου προμηθευθεῖσα ἐν τοιοῦτον διὰ τὸν πολεμικόν της στόλον. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της δὲ τόσον ἐπεδόθη εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὴν ναυτιλίαν, ὥστε ἔχει ἐμπορικὸν στόλον ἀξιοθαύμαστον ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας, κατέχει δὲ ἐν τῇ ἐμπορικῇ ναυτιλίᾳ τὴν 12ην θέσιν μεταξὺ τῶν κρατῶν ὅλου τοῦ κόσμου.

Τέλος φάροι καὶ φανοὶ καθ' ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος εὐκολύνουν τὰ ταξίδια τῶν πλοίων. Ἐμπορικοὶ δὲ λιμένες μεγάλοι παρέχουν πᾶσαν εὐκολίαν εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν.

Ὡσαύτως χάριν τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ὁδοὶ ἀμαξιτοὶ καθ' ὅλην τὴν χώραν ἔχουν στρωθῇ, σιδηροδρόμοι δὲ κινούμενοι δι' ἀτμοῦ (ὁ τοῦ Πειραιῶς Ἀθηνῶν Κηφισσίας δι' ἠλεκτρισμοῦ) διασχίζουν αὐτήν. Οἱ σιδηροδρόμοι τῆς Ἑλλάδος σήμερον ἔχουν μῆκος 2500 χιλιομέτρων. Τηλέγραφοι δέ, τηλέφωνα καὶ ταχυδρομεῖα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομεμαρυσμένα μέρη τῆς χώρας.

Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος ἔχει κάμει μεγίστας προόδους. Τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον αὐτῆς κατὰ μέσον ὄρον τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνέρχεται εἰς 120 ἑκατομμύρια, τὸ δὲ ἐξαγωγικὸν εἰς 700 ἑκατομμύρια δραχμᾶς. Κυριώτερα δὲ ἐξαγόμενα προϊόντα εἶναι σταφίς, καπνός, μεταλλευτικὰ προϊόντα, ἔλαιον, δέσματα, μαλλία, σῦκα κτλ.

Ἡ γεωργία ὡσαύτως ἔχει ἀναπτυχθῇ ἀρκετά, μολονότι τὰ νέα ἐπιστημονικὰ μέσα τῆς καλλιεργείας δὲν ἔχουν εὐρῶς εἰσαχθῇ ἐν τῇ χώρᾳ. Τὰ πολλαχού ὅμως ἰδρυθέντα ἀγροκήπια καὶ γεωργικαὶ σχολαὶ ὁλονὲν διαδίδουν αὐτήν.

Ἡ βιομηχανία ἐν Ἑλλάδι δὲν ἀνεπτύχθη παρὰ ἐν μικρᾷ κλίμακι. Τὰ ἐξαγόμενα προϊόντα αὐτῆς εἶναι ὀλίγα, πολλῶν δὲ ἡ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

παραγωγή δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν χώραν. Οἱ λόγοι τῆς καθυστερήσεως ταύτης εἶναι δύο α') ἡ μέχρι τοῦδε ἀποκλειστικὴ σχεδὸν χορῆσις ὡς καυσίμου ὕλης τοῦ λιθάνθρακος εἰσαγομένου ἔξωθεν, ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι, ἰδίως δ' ἐν Ἀττικῇ καὶ Εὐβοίᾳ ὑπάρχει ἀφθονος λιγνίτης, δύναται δὲ συγχρόνως νὰ γίνῃ χορῆσις ὡς κινητηρίου δυνάμεως τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καὶ β') ἡ μὴ χρησιμοποίησις ἢ ἀνεπαρκὴς ἐκμετάλλευσις τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πρώτων ὑλῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἔχει προικισθῇ ἀφθόνως ἡ χώρα ὑπὸ τῆς φύσεως.

Ἡ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ ἔθνους. Μεγάλως προόδους ὡσαύτως τὸ ἔθνος ἔχει κάμει εἰς τὰ καλὰς τέχνας, ἀρχιτεκτονικὴν, γλυπτικὴν καὶ ζωγραφικὴν, καὶ ἰδίως εἰς τὰ γράμματα.

Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχουν εἰς τὸν λαὸν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἱδρυμένα καὶ εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα χωρία. Δυστυχῶς ἐκ τῆς μὴ αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα μέγα μέρος τῶν κατοίκων εἶναι ἀγράμματοι. Εἰς ὅλα δὲ τὰ ὁπωσδήποτε μεγάλα κέντρα ὑπάρχουν ἀνώτερα σχολεῖα παρέχοντα ἀνωτέραν μόρφωσιν.

Αἱ ἐπιστῆμαι ὅλαι, ἡ Θεολογία, ἡ Φιλολογία, αἱ Φυσικαὶ καὶ Μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ Νομικὴ καὶ ἡ Ἱατρικὴ, θεραπεύονται εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις καὶ Θεσσαλονίκῃ Πανεπιστήμια τὰ ὁποῖα παρέχουν ἱκανὰ τὰ μέσα τῆς καλλιέργειας τῶν ἐπιστημῶν.

Πολλὰ τέλος εἰδικαὶ σχολαί, Πολυτεχνεῖον, στρατιωτικὴ σχολὴ Εὐελπίδων, ναυτικὴ σχολὴ Δοξίμων, Διδασκαλεῖα, ἱεροτικά, ἐμπορικά, γεωργικά, δασονομικά κλπ., σχολαί παρέχουν εἰδικὴν μόρφωσιν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ ἀκολουθήσουν εἰδικὰς σπουδὰς.

Καὶ ἡ λογοτεχνία δέ, ἰδίως ἡ λυρική ποίησις καὶ τὸ διήγημα, ἐθεραπεύθη ἀρκετὰ ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως μέχρι σήμερον.

Ὁ γλωσσικὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν λογίων ἐξηκολούθησε ζωηρότερος μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἰδίως δὲ ταραχωδέστερος ἀπέβη οὗτος ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ λόγος τούτου εἶναι ὅτι οἱ λόγοι ἀντὶ νὰ συνενωθοῦν καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως νὰ κανονίσουν τὴν πρὸς διαφύμισιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐνέργειαν συμφώνως πρὸς τὰ διδάγματα τῆς Ἐπιστήμης, τῶναντίον οὗτοι διεσπάρσθησαν, ἡ δὲ συζήτησις παρὰ τὴν πρόοδον τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης κατέστη ἐριστική, ἀναιμιχθέντων δὲ εἰς αὐτὴν καὶ συζητή-

τῶν, οἱ ὅποιοι οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουν πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ἐξέφυγε τὰ ἐπιστημονικὰ ὄρια. Καὶ ἐπισήμως μὲν γλῶσσα τοῦ κράτους ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ καθαρεύουσα, εἰς αὐτὴν δὲ γράφονται πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Ἐν τούτοις καὶ ἡ δημοτικὴ ἔχει κάμει ἀλματικὰς προόδους κατακτιήσασα μέχρι τοῦδε τὰ κυριώτερα εἶδη τῆς κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἀναπτυχθείσης παρ' ἡμῖν λογοτεχνίας, τὴν ποίησιν, τὸ θέατρον καὶ τὸ διήγημα, καὶ εἰσαχθεῖσα ἤδη εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον.

Ὄντως μαζὶ μὲ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐλευθερίαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰσέρχεται εἰς περίοδον φιλολογικῆς ἀναγεννήσεως. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἡ ὁμαδικὴ αὐτὴ δημιουργία τοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς τὴν ἔντεχνον προσωπικὴν ποίησιν. Καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἤδη παρουσιάσθησαν ὡς προδρομοὶ αὐτῆς, ὡς εἶδομεν, ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος. Ἰδίως ὁμοῦς αὕτη ἀκμάζει μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19ου αἰῶνος ποιηταὶ διαιροῦνται εἰς τρεῖς σχολὰς ὀνομαζομένας ἐκ τοῦ τόπου, ὅπου ἐκάστη ἦκμασε καὶ διακρινόμενας ἐκ τοῦ εἶδους τῶν ἰδανικῶν ἐκάστης, τὴν Ἰόνιον σχολὴν, τὴν Ἡπειρωτικὴν καὶ τὴν Ἀθηναϊκὴν.

Πρώτη καὶ κατὰ τὸν χρόνον καὶ κατ' ἀξίαν εἶναι ἡ Ἰόνιος σχολή. Ὁ σχετικὸς ἐλεύθερος πολιτικὸς βίος, ὅστις ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ κατὰ τὴν Ἀγγλικὴν κατοχὴν καὶ ἡ γειτνίασις αὐτῆς πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐπέδρασε πολὺ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἐξυψώσεως τῶν νησιωτῶν. Ἡ δὲ ὑφ' ὅλων σχεδὸν τῶν νησιωτῶν γνῶσις τῆς ἰταλικῆς γλώσσης, συνετέλεσεν, ὥστε τὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στρώματα νὰ γνωρίσουν τὴν ἰταλικὴν λογοτεχνίαν. Τὰ ἰδανικὰ τῆς τότε Εὐρώπης πατριωτισμός, ἰδεαλισμός, πνευματικὴ ἐλευθερία καὶ λατρεία πρὸς τὸ παρελθὸν εὔρον εἰς τὸν **Διονύσιον Σολωμόν** τὸν μεγαλύτερον ψάλτην των. Οὗτος ἔγραψε τὸν ὕμνον εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ᾗδὴν εἰς τὸν θάνατον τοῦ λόρδου Βύρωνος, τὸν Λάμπρον, τοὺς Ἑλευθέρους πολιορκημένους κ. ἄ. Ἀλλὰ τὰ καλύτερά του ἔργα ἀφῆκεν ἡμιτελῆ καὶ εἰς ἀποσπάσματα. Ὁ Σολωμὸς ὑπῆρξεν ὁπαδὸς τῆς ὁμιλουμένης, τὴν ὁποίαν εἶχε μελετήσῃ πολὺ, καὶ τὴν ὁποίαν κατώρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ εἰς γλῶσσαν λογοτεχνικὴν. Ἡ τεχνικὴ τοῦ στίχου καὶ ὁ νοῦς τῶν σολωμικῶν ποιημάτων ἐφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς τῶν συγχρόνων του ἢ τῶν μεταγενεστέρων ὑπερέβη. Μαθηταὶ τοῦ Σολωμοῦ ὑπῆρξαν ὁ Μαρκοράς, ὁ Λασκαράτος, ὁ Τυ-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

παίδος, ὁ Πολυλᾶς, ὁ Καλοσγοῦρος καὶ ὁ Λορέντζος Μαβίλης. Ὁ σύγχρονος τοῦ Σολωμοῦ Ζακύνθιος Ἀνδρέας Κάλβος γράφας ὥδᾳ εἰς ἰδιόρρυθμον γλῶσσαν καὶ μέτρον ἐντελῶς προσωπικόν, ποιητὴς μὲ μέγα τάλαντον, δὲν δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς καμμίαν σχολήν.

Ἡ σχολὴ τῆς Ἡπείρου ἔσχεν ὥς βάσιν εἰς τὰ ποιήματά της τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τὴν ἀρματολικὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν μετεποίησεν εἰς τὸ ῥωμαντικώτερον. Τὴν διακρίνει ῥητορικὸς πατριωτισμὸς καὶ αἰσθηματικὴ ὑπερβολή. Ὁ μεγαλύτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι τὰ Μνημόσυνα, ἡ Κυρὰ Φροσύνη, ὁ Διάκος καὶ ὁ Φωτεινός. Ἐκ τούτων τὰ τρία τελευταῖα εἶναι ἔπη μακρὰ εἰς διαλογικὴν μορφήν καὶ δεκαπεντασύλλαβον στίχον ἔμπλεα πατριωτικῆς θέσεως ἀλλὰ καὶ πολυλογίας. Ὁ παλαιότερος τοῦ Βαλαωρίτου Γ. Ζαλοζώστας καὶ ὁ νεώτερος Κ. Κουστάλλης ἀνήκουν εἰς τὴν σχολὴν αὐτήν.

Ἡ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ σχολὴ τῆς καθαραιούσης ποιήσεως. Ἰδρυταὶ αὐτῆς ὑπῆρξαν εὐγενεῖς Φαναριῶται, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν κατήλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὗτοι ὑπῆρξαν ὅλοι κατὰ κανόνα πατριωτικοὶ ποιηταί, τοὺς χαρακτηρίζει δὲ ἔλλειψις ψυχολογικῆς καὶ ἀμέσου παρατηρήσεως τῆς φύσεως, ῥητορικὸς αἰσθηματισμὸς καὶ στίχος πεζολογικὸς εἰς γλῶσσαν ψυχρὰν καὶ συμβατικὴν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι εἶχον ἀναμειχθῇ καὶ εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστριαῦ καὶ τοῦ Ὀθωνος ὑπῆρξαν ἐν πολλοῖς δημοσιογράφοι καὶ σατυρικοί. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξανδρος καὶ Πάναγ. Σουτσοῦς, ὁ πολυγραφώτατος Ἀλέξανδρος Παγκραῆς, οἱ ἀδελφοὶ Ἀχιλ. καὶ Γεώργ. Παράσχοι κ.ἄ. Εἰς αὐτοὺς δὲ πρέπει νὰ καταλεχθοῦν καὶ οἱ Σπυρ. Βασιλειάδης καὶ Δημ. Παπαροηγόπουλος, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει νοσηρὰ ἀπαισιοδοξία, ἥτις τὴν ἐποχὴν ἔκείνην ἐθεωρεῖτο κατ' ἐξοχὴν αἰσθητικὴ.

Ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19ου αἰῶνος ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγκαταλείπουν τὸ πατριωτικὸν ἰδανικὸν καὶ τὸν ἀχαλίνωτον ῥωμαντισμόν, ὅστις ἤδη εἶχε παρακμάσει καὶ ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἀκολουθοῦν τὰς νέας φιλολογικὰς τάσεις, τὸν παρνασσισμόν (ἀπάθειαν καὶ τελειότητα τῆς μορφῆς), τὸν συμβολισμόν (ἐκφρασιν τῶν μυχαιτέρων καὶ ἀνεκφράστων ψυχικῶν πτυχῶν διὰ τῆς μουσικότητος τοῦ στίχου), τὸν νεορωμαντισμόν (ῥωμαντισμόν ἀπηλ-

Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀποδόσεως ἀπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Εἰρητικοῦ Συμβουλίου

λαγμένον τῶν ὑπερβολῶν), τὸν νεοκλασικισμόν (κλασσικισμόν ἀνάμεικτον μὲ ῥωμαντισμόν). Οἱ νέοι ποιηταὶ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτεροι τῶν ποιητῶν τῆς Ἑπειρωτικῆς καὶ Ἀθηναϊκῆς σχολῆς κατὰ τὴν στιχουργικὴν ἱκανότητα, τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ συναισθήματος, ὑστεροῦν ὅμως τῆς Ἰωνίου σχολῆς κατὰ τὸν ἰδεαλισμόν καὶ τὸ διανοητικὸν στοιχεῖον.

Προδρόμοι ποιηταὶ τῆς σχολῆς ταύτης καὶ οὕτως εἰπεῖν μετ' ἑαυτοὺς μεταξὺ τῆς Ἀθηναϊκῆς σχολῆς καὶ τῆς νέας ὑπῆρξαν ὁ Βιζυηνὸς καὶ ὁ Προβελέγγιος. Οἱ κυριώτεροι δὲ ἀντιπρόσωποι τῆς νέας ποιήσεως εἶναι ὁ Λοσσίνης, ὁ Πολέμης, ὁ Γρυπάρης, ὁ Κ. Χατζόπουλος, ὁ Μαλακάσης, ὁ Πορφύρας, ὁ Βάρναλης. Εἰς τούτους πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ὁ σατυρικὸς Σουρῆς. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος τῶν ποιητῶν τῆς νέας ταύτης περιόδου εἶναι ὁ **Κωστίης Παλαμᾶς**. Οὗτος ἔγραψεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, λυρικήν ποιήσιν, ἔπος, δράμα, διήγημα, κριτικήν. Σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι ὁ Τάφος, ἡ Ἀσιάλευτη ζωή, ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου, ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, ἡ Πολιτεία καὶ Μοναξιά καὶ δύο τόμοι τῶν Βωμῶν.

Ἡ περὶ ἑλληνικὴ λογοτεχνία μέχρι τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ 19ου αἰῶνος ἦτο πολὺν πτωχή. Ἡ φιλολογία τοῦ μυθιστορήματος καὶ διηγήματος περιορίζεται εἰς τὰ ἡθοιοκορρομαντικὰ δοκίμια τῶν Σούτσων, εἰς τὰ πνευματώδη, ἀλλὰ ξενικῆς καταγωγῆς διηγήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Παγκαβῆ, εἰς τοὺς πολυδαίδαλους κολοσσούς τοῦ Στεφάνου Ξένου καὶ εἰς τινὰ ἄλλα ὅχι πολὺ σημαντικά. Μεταξὺ τῶν ἔργων τούτων ὅμως ὑπέροχον θέσιν κατέχουν ὁ Θᾶνος Βλέκκας τοῦ Καλλιγᾶ καὶ τὰ ἱστοριομυθικὰ ἔργα τοῦ Σπυρίδωνος Ζαμπελίου διὰ τὴν σφοδρότητα τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὅφους (ἱστορικὰ σκηνογραφήματα, Κρητικοὶ γάμοι). Μόνον περὶ τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς ἐμφανίζεται σπουδαῖον ὄντως λογοτεχνικὸν ἔργον, ἡ Πάπισσα Ἰωάννα τοῦ Ἑμμ. Ροῖδου, ὅστις ἐσημείωσε σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοῤῃνικῆς λογοτεχνίας.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος συγχρόνως μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς ποιήσεως σημειοῦται καὶ μεγάλη καλλιέργεια καὶ ἀκμὴ τοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ μυθιστόρημα, τὸ δράμα καὶ ἰδίως τὸ διήγημα εὐρίσκουν ἀξιολόγους δημιουργούς. Τὸ πραγματικὸν διήγημα μὲ τὰ ἀπαραίτητα γνωρίσματά του τῆς ἀνελέξεως χαρακτῆρων, τῆς ἀναπαραστάσεως ἡθῶν, ἀπεικονίσεως τόπων καὶ παραστατικότητος γλώσσης, ἐμφανίζεται κατὰ πρῶτον μὲ τὸν

Λουκῆν Λάραν τοῦ Βικέλα. Μετὰ τοῦτον ὁ Δροσίνης, ὁ Κουρτίδης καὶ μάλιστα ὁ Βιζυηνὸς ἀναζητοῦν τὴν ἔμπνευσίν των εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ καὶ δίδουν εἰς τὸ διήγημα τὴν κανονικὴν του κατεύθυνσιν. Οἱ κυριώτεροι Ἑλληνες διηγηματογράφοι ἐκτὸς τῶν ἤδη μνημονευθέντων Βικέλα, Δροσίνη, Κουρτίδης καὶ Βιζυηνοῦ, εἶναι ὁ ὑπεροχώτερος ὅλων Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ὁ Καραβίτσας, ὁ Ψυχάρης, ὁ Μητσάκης, ὁ Μωραϊτίδης, ὁ Κονδυλάκης, ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης, ὁ Ἰωάννης Βλαχογιάννης, οἱ Κ. καὶ Δ. Χατζόπουλοι, ὁ Α. Τραυλαντώνης, ὁ Βουτυράς, ὁ Π. Νιρβάνας, ὁ Κ. Παρορίτης καὶ τέλος ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος. Οὗτος δὲ καὶ ὁ Μελᾶς εἶναι οἱ μετὰ τὸν Δημ. Βερναρδάκην μόνοι ἀξίως λόγου ἀσχοληθέντες καὶ εἰς θεατρικὰ ἔργα.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

I. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 1453—1648

- ΕΥΡΩΠΗ. — 15ος αἰών. Μόνιμοι στρατοὶ ἐν Γαλλίᾳ. Ἀκμὴ πεζικοῦ μετὰ δοράτων καὶ λογχῶν. Ἐφευρέσεις πυρ-
τιδος, πυροβολικόν. Ἀνακάλυψις ἀκρωτηρίου
καλῆς ἐλπίδος (1486) καὶ τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας
ὁδοῦ (1498) ὑπὸ Πορτογάλων. Ἀνακάλυψις τῆς
Ἀμερικῆς ὑπὸ Ἰσπανῶν (1492).
- 1517 Ἀρχὴ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως.
1519 Κάρολος Ε' αὐτοκράτωρ Γερμανίας καὶ 1515 Φρα-
γκίσκος Α' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας.
1556 Φίλιππος Β' βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ 1558 Ἐλισ-
σάβετ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας.
1589 Ἑρρίκος Α' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας.
1618—1648 Τριακονταετὴς πόλεμος.
- ΤΟΥΡΚΙΑ. — 1453 Ἀλώσις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ Β'.
1484—1512 Βαγιαζήτ Β'.
1512—1520 Σελήμ Α'. Κατάκτησις ὑπὸ Τούρκων Ἀρμε-
νίας, Συρίας, Παλαιστίνης, Αἰγύπτου.
1520—1565 Σουλεϊμάν Β' ὁ μεγαλοπρεπής. Ἀλώσις Βελι-
γραδίου (1524), Ρόδου (1522), Βούδας καὶ Α'
πολιορκία Βιέννης (1529). Ἐκδίωξις Ἑνετῶν
ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατάληψις Κυκλάδων καὶ
νήσων Μ. Ἀσίας (1540).
1566—1574 Σελήμ Β'. Ἀλώσις Κύπρου. Ναυμαχία Ναυ-
πάκτου (1571).
1574 καὶ ἔξῃς Παρακμὴ Τούρκων.

II. Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1648—1789

- ΓΑΛΛΙΑ. — 1643—1715 Λουδοβίκος ΙΔ'.
- ΑΓΓΛΙΑ. — 1640 Α' ἐπανάστασις.
1649 Ἀποκεφάλισις Καρόλου. Δικτατορία Κρόμβελ.
1660 Ἀποκατάστασις τῶν Στούαρτ.
1688 Β' ἐπανάστασις. Γουλιέλμος Ὁράγγης.
1714 Δυναστεία Ἀννοβέρου. Ἐδραίωσις κοινοβουλευτικοῦ
πολιτεύματος.

- ΡΩΣΙΑ. — 1682 Πέτρος ὁ Μέγας.
1762 Αἰκατερίνη ἡ Μεγάλη.
- ΠΡΩΣΣΙΑ. — 1688—1713 Φρειδερίκος Α' βασιλεύς.
1713—1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α'.
1740—1786 Φρειδερίκος Β' } Ἑπταετὴς πόλεμος
- ΑΥΣΤΡΙΑ. — 1740—1780 Μαρία Θηρεσία } 1756—1763.
1780—1790 Ἰωσήφ Β'.
- ΠΟΛΩΝΙΑ. — 1772 Α' διαμελισμός.
1793 Β' διαμελισμός.
1795 Γ' διαμελισμός.
- ΑΠΟΙΚΙΑΙ. — 1599 Α' Ἀγγλικὴ Ἑταιρεία Ἰνδιῶν.
1604 Α' Γαλλικὴ » »
1584 Α' Ἀγγλικὴ ἀποικία ἐν Ἀμερικῇ.
1604 Ἐγκατάστασις Γάλλων εἰς Ἀρκαδίαν.
1756—1763 Σύγκρουσις Γάλλων, Ἀγγλῶν καὶ ἐν Ἰνδίαις
καὶ ἐν Ἀμερικῇ. Ἡττα τῶν Γάλλων.
1776 Ἀνεξαρτησία Ἡνωμένων Πολιτειῶν Ἀμερικῆς.
- ΤΟΥΡΚΙΑ. — 1669 Ἀλωσις Μεγάλου Κάστρου Κρήτης ὑπὸ Τούρκων.
1683 Β' πολιορκία Βιέννης.
1685 Κατάληψις Πελοποννήσου ὑπὸ Ἑνετῶν.
1687 Καταστροφὴ Παρθενῶνος.
1716 Ἀνάκτησις Πελοποννήσου ὑπὸ Τούρκων.
1768 Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἐπανάστασις Ἑλλήνων.
1788 Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος. Λάμπρος Κατσώνης.

III. Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1789—1815

- 1789 Ἐκρηξίς. Ἀλωσις Βασιτίλλης. Συνταγματικὴ μοναρχία.
1792 Δημοκρατία. Ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον (1798).
1799 Ὑπατεία (Μάχη Μαρέγγου (1800)).
1804 Αὐτοκρατορία. Μάχη Ἀούστερλιτς (1805). Ταπείνωσις Πρωσσίας
(1806 καὶ 7). Ἰσπανικὸς πόλεμος. Ταπείνωσις Αὐστρίας (1809).
Ἐκστρατεία κατὰ Ῥωσίας (1812). Μάχη Λειψίας (1813).
1814 Παραίτησις Ναπολέοντος.
1815 Αὐτοκρατορία 100 ἡμερῶν. Μάχη Βατερλώ. Παλινόρθωσις Βουρ-
βόνων.

IV. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1821—1830

- 1816 Ἰδρυσις Φιλικῆς Ἑταιρείας.
1821 Ἐκρηξίς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Μολδοβλαχίᾳ (Φεβρ.), ἐν Πελο-
ποννήσῳ (Μαρτ.), ἐν Ἀνατολικῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ταῖς νή-
σοις (Ἀπρίλιος), ἐν Δυτικῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, Θεσσαλίᾳ, Μα-
κεδονίᾳ καὶ Κρήτῃ (Μάιος). Πρώτη Ἐθνικὴ συνέλευσις

(Δεκέμβρ.), Ἀπαγχονισμὸς Πατριάρχου (10 Ἀπριλ.), Θάνατος Διάκου (23 Ἀπριλ.), Μάχη Γραβιάς (8 Μαΐου), Μάχη Βαλτεσσίου (13—14 Μαΐου), Πυρπόλησις τουρκικῆς φρεγάτας (20 Μαΐου), Μάχη Δραγατσανίου (7 Ἰουν.), Μάχη Βασιλικῶν (26 Αὐγ.).

1822—1824 Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Καταστροφὴ Χίου (30 Μαρτ. 22), Πυρπόλησις ναυαρχίδος ὑπὸ Κανάρη (7 Ἰουν. 22), Μάχη Πέτα (4 Ἰουλ. 22), Καταστροφὴ Δράμαλης (26 Ἰουλ. 22), Α΄ πολιορκία Μεσολογγίου (Νοέμβ. 22), Β΄ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἀστρει (Μαρτ. 23), Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη (11 Αὐγούστου 23), Ἀφιξίς Βύρωνος εἰς Ἑλλάδα (24 Δεκ. 23).

1824—1827 Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων. Καταστολὴ Ἐπαναστάσεως Κρήτης (Ἀπριλ. 24), Καταστροφὴ Κάσσου (6 Ἰουν. 24), Ψαρῶν (20 Ἰουν. 24), Ναυμαχία Γέροντα (28 Αὐγ. 24), Αποβίβασις Ἰμβραῖμ εἰς Πελοπόννησον (12 Φεβρ. 25), Μάχη Κρεμμυδίου (7 Ἀπριλ. 25), Β΄ πολιορκία Μεσολογγίου (15 Ἀπριλ. 25 — 10 Ἀπριλ. 26), Μάχη Μανιακίου (20 Μαΐου 25), Γ΄ Ἐθνικὴ συνέλευσις (Ἰαν. 26), Κατάληψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Κιουταχῇ (13 Αὐγ. 26), Θάνατος Καραϊσκάκη (23 Ἀπριλ. 27).

1827—1832. Ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων. Πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ναυμαχία Ναυαρίνου (8 Ὀκτωβρ. 27), Κάθοδος Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα (6 Ἰαν. 28), Δ΄ ἐθνικὴ συνέλευσις (Ἰουλ. 29), Μάχη Πέτρας (12 Σεπτεμβρ. 29), Δολοφονία Καποδιστρίου (27 Σεπτεμβρ. 29), Κάθοδος Ὁθωνος εἰς Ἑλλάδα (25 Ἰαν. 33).

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ

1814 Ἀποκατάστασις Βουρβόνων.

1821 Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις.

1830 Ἐπανάστασις Ἰουλίου. Λουδοβίκος Φίλιππος Α΄. Ἐκστρατεία Γάλλων εἰς Ἀλγέριον. Χωρισμὸς Βελγίου ἀπὸ Ὀλλανδίας.

1833—1843 Ἡ ἐπὶ Ὁθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι.

1843 Συνταγματικὴ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι.

1848 Ἐπανάστασις Φεβρουαρίου ἐν Γαλλίᾳ. Δευτέρα δημοκρατία. Ἐξέγερσις Ἰταλῶν ἀποτυχοῦσα. Ἐπανάστασις ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ.

1852 Δευτέρα αὐτοκρατορία ὑπὸ Ναπολέοντος Γ΄.

1853 Κριμαϊκὸς πόλεμος.

1854—1857 Ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ Πειραιῶς.

1859 Ἰταλικὸς πόλεμος, ἐνότης τῆς Ἰταλίας.

1862 Ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος.

1863 Βασιλεία Γεωργίου Α΄.

1866 Κρητικὴ Ἐπανάστασις. Γερμανοαυστριακὸς πόλεμος.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

- 1870 Γαλλογερμανικὸς πόλεμος.
 1871 Γερμανικὴ αὐτοκρατορία.
 1877 Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος.
 1878 Συνέδριον Βερολίνου.
 1881 Προσάρτησις Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου.
 1882 Κατάληψις Αἰγύπτου ὑπὸ Ἀγγλῶν.
 1885 Βουλγαρικὸν πραξικόπημα.
 1897 Κρητικὴ Ἐπανάστασις. Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.
 1908 Ἐπανάστασις Νεοτούρκων.
 1909 Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις Γουδί.
 1912—1913 Βαλκανοτουρκικὸς καὶ συμμαχικὸς πόλεμος.
 1914—1918 Πανευρωπαϊκὸς πόλεμος.
 1924 Δημοκρατία ἐν Ἑλλάδι.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Ὁ Σαβαώθ εἰκὼν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει.....	Εἰκ. 1	Σελ. 25
2. Ὁ Εὐαγγελισμὸς εἰκὼν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει.....	> 2	> 26
3. Τζαγκαρόλα ἡ Παναγία	> 3	> 27
4. Ὁ Ἅγιος Πέτρος τῆς Ῥώμης	> 5	> 40
5. Μιχαὴλ Ἀγγέλου la pietà.....	> 6	> 41
6. > > ὁ Μωϋσῆς.....	> 7	> 42
7. Λεονάρδου da Vinci ὁ Μυστικὸς δεῖπνος.....	> 8	> 43
8. > > ἡ Ζοκόντα.....	> 9	> 44
9. Ῥαφαὴλ ἡ θεία εὐχαριστία	> 10	> 45
10. > ἡ Παρθένος τοῦ Ἀγίου Σίξτου	> 11	> 46
11. Τὸ Λουβρον	> 12	> 47
12. Δύρερ ἡ προσκύνησις τῶν μάγων	> 13	> 48
13. Ἀνάκτορα τοῦ μεγάλου Μογγόλου.....	> 22	> 107
14. Poussin οἱ ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας.....	> 25	> 116
15. Lebrun ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐν Ὀλλανδίᾳ.....	> 26	> 117
16. Mignard, ὁ Μολιέρους.....	> 27	> 118
17. Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν	> 28	> 119
18. Puget Μίλων ὁ Κροτωνιάτης.....	> 29	> 120

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

1. Αἱ ἀνακαλύψεις κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα..	Εἰκ. 4	Σελ. 35
2. Ἡ δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος	> 14	> 55
3. Αἱ Ἀψβουργικαὶ χῶραι ἐπὶ Καρόλου Ε΄	> 15	> 57
4. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 30ετοῦς πολέμου	> 16	> 65
5. Ἡ Γαλλία μετὰ τὰς κατακτήσεις Λουδοβίκου ΙΔ΄	> 17	> 73
6. Ἡ Ῥωσία καὶ αἱ κατακτήσεις της κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα	> 18	> 89
7. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Πρωσικοῦ κράτους.....	> 19	> 93
8. Ἡ Αὐστριακὴ Μοναρχία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα..	> 20	> 97
9. Ἡ Πολωνία καὶ ὁ διαμελισμὸς αὐτῆς.....	> 21	> 101
10. Ἀγγλικαὶ καὶ Γαλλικαὶ κτήσεις ἐν Ἰνδικῇ περὶ τὸ 1750	> 23	> 108
11. Γαλλικαὶ καὶ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς.....	> 24	> 110
12. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1789.....	> 30	> 152
13. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1810.....	> 31	> 153
14. Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1815.....	> 32	> 161
15. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1815.....	> 33	> 163
16. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ	> 34	> 197
17. Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.....	> 35	> 203
18. Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν...	> 36	> 210
19. Τὸ Αἰγαῖον μετὰ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν ἐπανάστασιν	> 37	> 218
20. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.....	> 38	> 293
21. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1871.....	> 39	> 301
22. Ἡ κεντρικὴ καὶ νότιος Ἀμερικὴ	> 40	> 308
23. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἀγγλῶν.....	> 41	> 309
24. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Γάλλων.....	> 42	> 312
25. Ἡ ἀσιατικὴ Ῥωσία	> 43	> 315
26. Χάρτης τῶν Βαλκανικῶν πολέμων	> 44	> 379
27. Αἱ διαδοχικαὶ ἐπauξήσεις Ἑλλάδος.....	> 45	> 394
		καὶ 395

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφ. Α'. Ὁργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. 1) Σχέσεις κατακτητῶν Τούρκων καὶ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ. 2) Μειώσεις τοῦ ἑλλην. πληθυσμοῦ. 3) Ἐκκλησιαστικὴ ὁργάνωσις τοῦ ἑλλην. ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. 4) Οἱ Φαναριῶται. 5) Αἱ κοινότητες. 6) Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας. 7) Ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας. 8) Τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ... Σελ. 3—28

Κεφ. Β'. Ἡ διαμόρφωσις τῆς νέας Εὐρώπης. 1) Χαρακτηριστικὰ καὶ αἰτία τῆς μεταμορφώσεως τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς νέους χρόνους. 2) Ἡ πτώσις τοῦ ἱπποτισμοῦ καὶ ἡ νέα τακτικὴ τοῦ πολέμου. 3) Αἱ ἀνακαλύψεις. 4) Ἡ ἀναγέννησις. 5) Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις. 6) Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος. 7) Ἡ μεταρρύθμισις καὶ οἱ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίας καὶ Γαλλίᾳ. 8) Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ. Σύγκρουσις Ἀγγλίας καὶ Ἰσπανίας. 9) Ὁ τριακονταετὴς πόλεμος... Σελ. 29—69

Κεφ. Γ'. Ἡ νέα Εὐρώπη ἀπὸ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης μέχρι τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως. Ἰσορροπία τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐν Εὐρώπῃ. 2) Ἀπόπειρα τῆς Γαλλίας πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. Ἀκμὴ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν αὐτῇ. 3) Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἐν αὐτῇ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. 4) Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ρωσίας. 5) Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσίας. 6) Ἀγῶνες μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσίας. 7) Ὁ διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας. 8) Ἀποικιακὸς ἀγὼν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. 9) Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. 10) Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Σελ. 70—121

Κεφ. Δ'. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις. 1) Τὰ αἰτία τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως. 2) Ἡ κατάλυσις τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. 3) Ἡ κατάλυσις τῆς βασιλείας. 4) Ἡ δημοκρατία. 5) Ἡ ὑπατεία. 6) Ἡ αὐτοκρατορία. 7) Ἡ αὐτοκρατορία τῶν 100 ἡμερῶν καὶ ἡ ὀριστικὴ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος. 8) Ἡ παλινόρθωσις τῆς Εὐρώπης. 9) Ἡ σπουδαιότης τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως... Σελ. 121—168

Κεφ. Ε'. Ἡ Τουρκία καὶ τὰ ἐπανάστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. 1) Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων. 2) Βαγιαζήτ Β' (1484—1512). Τρίτον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων. Πόλεμος Τούρκων καὶ Ἑνετῶν. 3) Ὑψίστη ἀκμὴ τῶν Τούρκων. 4) Παρακμὴ τῶν Τούρκων. 5) Πόλεμος τῶν Τούρκων καὶ Ἑνετῶν. 6) Οἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πόλεμοι τῶν Τούρκων. 7) Οἱ μετὰ τῶν

ῥώσων πόλεμοι τῶν Τούρκων. 8) Ἡ Τουρκία καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Σελ. 169—192

Κεφ. ΣΤ'. Ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. 1) Τὰ προοίμια τῆς Ἐπαναστάσεως. 2) Ἡ ἔκρηξις τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα (1821). 3) Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων (1822—1824). 4) Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων (1821—1827). 5) Ἡ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ (1827—1832)..... Σελ. 192—275

Κεφ. Ζ'. Ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 1) Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. 2) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Ἀγγλίᾳ. 3) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Γαλλίᾳ καὶ αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1830 καὶ 1848. Ἡ Αὐτοκρατορία. 4) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον. 5) Ἡ Ἰταλικὴ ἐνότης. 6) Ἡ Γερμανικὴ ἐνότης. 7) Τρίτη Γαλλικὴ Δημοκρατία. 8) Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἐν Εὐρώπῃ καὶ αἱ διάφοροι μορφαὶ αὐτοῦ. 9) Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέκτασις Σελ. 275—316

Κεφ. Η'. Κοινωνικὴ, πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 1) Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις. 2) Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 3) Ἡ βιομηχανία ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον Σελ. 316—333

Κεφ. Θ'. Ἡ Ἑλλὰς καὶ τὰ ἀνατολικά ζητήματα ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. 1) Ἡ ἐπὶ Ὀθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι. 2) Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος καὶ ὁ Κρητικὸς πόλεμος. 3) Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος. 4) Ἡ β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ ἀναγόρευσις τοῦ βασιλέως Γεωργίου. 5) Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866. 6) Τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877. 7) Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. 8) Τὸ Βουλγαρικὸν πρωξικόπημα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885. 9) Νέα Κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1897. 10) Ἡ Κύπρος, ἡ Σάμος καὶ ἡ Μακεδονία. 11) Ἡ Τουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908. 12) Τὸ Κρητικὸν ζήτημα καὶ αἱ ἐκ τούτου δυσχέρειαι τῆς Ἑλλάδος..... Σελ. 333—371

Κεφ. Ι'. Ἡ Ἑλλὰς βαδίζουσα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν μεγάλων ἰδανικῶν τῆς φυλῆς. 1) Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909. 2) Ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. 3) Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος. 4) Τὰ ζητήματα τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων. 5) Ὁ Πανευρωπαϊκὸς πόλεμος. 6) Αἱ πρόδοι τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον. Σελ. 371—397

Συγχρονιστικὸς πίναξ τῶν κυριωτέρων γεγονότων.....	>	398
Πίναξ εἰκόπων.....	>	401
Πίναξ χαρτῶν.....	>	402
Πίναξ περιεχομένων.....	>	403

Μαργαρίτα

~~Σελίδα~~
~~1~~

17733

18-3-35

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Πρὸς

τὸν κ. Ἰωάννην Δ. Κολλάρον καὶ Σίῳ βιβλιεκδότῃν

Ἀνακαινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας ταῦταριθμοῦ καὶ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1930 πράξεως καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 65 τῆς 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (Τεύχος Β'), ἐνεκρίθη συμφώνως τῷ Νόμῳ 3438, τὸ ὑφ' ἡμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κρίσιν διδακτικὸν βιβλίον Ἀντωνίου Χωραφᾶ «Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος» ἑκτῆς γυμνασίου διὰ πέντε σχολικὰ ἔτη, ἧτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930--1931 ἕως τέλους τοῦ 1934--1935 ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ συνταχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις.

Ὁ Ὑπουργὸς

Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Ἄρθρον θον τοῦ Π. Διατάγματος «Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκεικριμένων διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικά βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15 % τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἄνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς, τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξωφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τοῦτον ἐκτυπῶνται τὸ παρὸν ἄρθρον.

Φηφλοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

